

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА**

Мирјана Б. Миленковић

**ЗАПАДНИ БАЛКАН КАО ПОТКОМПЛЕКС У
ТЕОРИЈИ РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ
КОМПЛЕКСА**

докторска дисертација

Београд, 2020.

**UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY FOR POLITICAL SCIENCE**

Mirjana B. Milenković

**WESTERN BALKAN AS A SUB-COMPLEX IN THE
THEORY OF REGIONAL SECURITY COMPLEX**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2020.

Ментор:

др Драган Р. Симић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Чланови комисије:

др Драган Ђукановић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

др Зоран Јефтић, ванредни професор
Универзитет у Београду – Факултет безбедности

Датум одбране докторске дисертације _____

ЗАПАДНИ БАЛКАН КАО ПОТКОМПЛЕКС У ТЕОРИЈИ РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ КОМПЛЕКСА

Резиме: Предметно истраживање засновано је на Копенхашкој школи студија безбедности и Теорији регионалног безбедносног комплекса чији је један од твораца Бери Бузан. По Бузану је безбедност тежња ка слободи од претњи. Данас је концепт безбедности значајно комплекснији чему свакако доприноси природа савремених безбедносних изазова, ризика и претњи која је таква да се оне пре свега генеришу на регионалном нивоу, у регионалном контексту. Теорија регионалног безбедносног комплекса тврди да су државе у релативном интензитету безбедносних односа и безбедносне међузависности диктираних карактеристичним регионалним обрасцима понашања, а да су ти обрасци обликовани дистрибуцијом моћи и историјским релацијама пријатељства и непријатељства, те да државе међусобне односе уређују према извору њихове рањивости. Судбина ових држава је да су закључане у географски непосредној близини па тиме и повезане у мери да се њихове националне безбедности не могу посматрати одвојено и да се њихови безбедносни проблеми не могу разумети одвојено. Централна идеја оваквог теоријског приступа је да претње брже и лакше путују преко краћих него дужих дистанци, па је с тога циљ да се дође до одговора зашто се нека безбедносна динамика одвија у конкретном региону. Предмет истраживања ове докторске дисертације је како су безбедносни интеграциони процеси утицали на еволуирање балканског поткомплекса у периоду од 2003. до 2017. године. У Теорији регионалног безбедносног комплекса промене које могу преобликовати регион/подрегион и односи који доводе до таквих промена су главна карактеристика поткомплекса. На простору Западног Балкана се десило низ промена, одређени процеси још увек нису завршени, постоји низ отворених питања која чине његову безбедносну структуру што има за резултат издвајање Западног Балкана као посебног безбедносног поткомплекса. У ту сврху истраживани су узроци који су довели државе Западног Балкана у међусобну интеракцију и међузависност, њихов однос према претњама и рањивостима које долазе изнутра, из самог региона, и оним које долазе споља, из других региона, интеграциони процеси и унутрашњи друштвени контекст ових држава, њихови међусобни односи и сарадња као својеврстан облик колективне безбедности. Наведени параметри проверени су кроз три студије случаја које чине централну идеју истраживања.

Кључне речи: Теорија регионалног безбедносног комплекса, регионални безбедносни комплекс/поткомплекс, Западни Балкан, интеграциони процеси, безбедносни изазови, ризици и претње.

WESTERN BALKANS AS A POTKOMLEKS IN THE THEORY OF REGIONAL SECURITY COMPLEX

Summary: The subject research is based on the Copenhagen School of Security Studies and Regional Security Complex Theory, co-authored by Barry Buzan. According to Buzan, security is the pursuit of freedom from threats. Today, the concept of security is much more complex, which is certainly due to the nature of contemporary security challenges, risks and threats that are primarily generated at the regional level, in a regional context. The theory of regional security complex claims that states are in the relative intensity of security relations and security interdependencies dictated by characteristic regional patterns of behavior, and that these patterns are shaped by the distribution of power and historical relations of friendship and hostility, and that states regulate mutual relations by the source of their vulnerability. The fate of these states is that they are locked in geographically close proximity and thus linked to the extent that their national security cannot be viewed separately and that their security problems cannot be understood separately. The central idea behind this theoretical approach is that threats travel faster and easier over shorter than longer distances, so the aim is to answer why some security dynamics take place in a particular region. The subject of this doctoral dissertation is how security integration processes have influenced the evolution of the Balkan subcomplex from 2003 to 2017. In Regional Security Complex Theory, changes that can reshape a region / subregion and the relationships that lead to such changes are a major feature of the subcomplex. A number of changes have taken place in the Western Balkans, certain processes have not yet been completed, there are a number of open issues that make it a major security constitution, resulting in the isolation of the Western Balkans as a separate security subcomplex. For this purpose, the causes that have brought the Western Balkan countries into interaction and interdependence were explored, their relationship to threats and vulnerabilities that come from within the region and from outside, from other regions, the integration processes and the internal social context of these countries, their mutual relations and cooperation as a kind of collective security. The above parameters were verified through three case studies that form the central idea of the research.

Keywords: Regional Security Complex Theory, Regional Security Complex/Subcomplex, Western Balkans, Integration Processes, Security Challenges, Risks and Threats

Садржај:

1. Увод.....	1
1.1. Предмет и циљ истраживања.....	2
1.2. Истраживачко питање	5
1.3. Методолошки приступ	7
2. ТЕОРИЈА РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ КОМПЛЕКСА.....	9
2.1. Традиционални приступи у студијама безбедности.....	10
2.2. Алтернативни приступи у студијама безбедности	12
2.3. Теорија регионалног безбедносног комплекса	13
2.3.1. Традиционални приступи у студијама безбедности и Копенхашка школа мишљења	14
2.3.2. Класична теорија регионалног безбедносног комплекса.....	17
2.3.3. Унапређени модел Теорије регионалног безбедносног комплекса.....	20
3. ЗАПАДНИ БАЛКАН ОД КОНФЛИКТНЕ ФОРМАЦИЈЕ ДО БЕЗБЕДНОСН. РЕЖИМА..	27
3.1. Појам и географско одређење Балкана/Западног Балкана.....	30
3.2. Распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.....	34
3.3. Од Дејтонског споразума до Пакта за стабилност ЈИ Европе.....	37
3.4. Од Пакта за стабилност ЈИ Европе до раздружења Државне заједнице СЦГ	41
3.5. Западни Балкан данас	45
4. ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА	52
4.1. Појам и садржај изазова, ризика и претњи безбедности.....	52
4.2. Класификација изазова, ризика и претњи безбедности	55
4.3. Изазови, ризици и претње безбедности у стратегијско-доктринарним документима међународних организација	58
4.3.1. Стратегијско-доктринарна документа ОЕБС	59
4.3.2. Стратегијско-доктринарна документа НАТО	61
4.4. Изазови, ризици и претње безбедности у стратегијско-доктринарним документима великих сила	68
4.4.1. Стратегија националне безбедности Сједињених Америчких Држава	68
4.4.2. Стратегија националне безбедности Руске Федерације	71
4.4.3. Стратегија националне безбедности Републике Турске	74
4.5. Безбедносни изазови, ризици и претње у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана	78
4.5.1. Стратегија националне безбедности Републике Хрватске.....	81
4.5.2. Стратегија националне безбедности Црне Горе.....	82
4.5.3. Стратегија националне безбедности Републике Албаније.....	83
4.5.4. Бела књига одбране Републике Македоније.....	83
4.5.5. Бела књига одбране Босне и Херцеговине.....	85
4.5.6. Стратегија националне безбедности Републике Србије.....	86
5. РЕГИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ И САВРЕМЕНИ БЕЗБЕДНОСНИ КОНЦЕПТИ КАО МЕХАНИЗМИ ПРЕОБЛИКОВАЊА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У БЕЗБЕДНОСНУ ЗАЈЕДНИЦУ	94
5.1. Ангажовање држава Западног Балкана у регионалним одбрамбеним иницијативама	96
5.1.1. Процес сарадње министара одбране земаља Југоисточне Европе (SEDM)	98
5.1.2. Форум за помоћ земљама ЈИЕ (SEEC).....	100
5.1.3. Америчко јадранска повеља – А5 (AC).....	101
5.1.4. Центар за безбедносну сарадњу (RACVIAC).....	102

5.1.5. Конференција начелника генералштабова балканских земаља (Б9).....	103
5.1.6. Центар за контролу малог и лаког наоружања (SEESAC)	104
5.2. Ангажовање држава Западног Балкана у савременим НАТО и ЕУ безбедносним концептима	106
5.2.1. НАТО концепт паметне одбране	107
5.2.2. ЕУ концепт обједињавања и дељења	115
5.3. Билатерална одбрамбена сарадња држава Западног Балкана.....	124
5.4. Перспектива безбедносне сарадње држава Западног Балкана	130
6. УТИЦАЈ „МЕНТОРА“ НА КРЕИРАЊЕ ОДБРАМБЕНЕ ПОЛИТИКЕ ДРЖАВА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА.....	133
6.1. Сједињене Америчке Државе	136
6.2. Руска Федерација	146
6.3. Република Турска.....	151
7. СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА.....	160
7.1. Државе Западног Балкана које су чланице НАТО и/или ЕУ	162
7.1.1. Албанија као чланица НАТО	163
7.1.2. Хрватска као чланица НАТО	172
7.1.3. Црна Гора као чланица НАТО	182
7.2. Државе Западног Балкана које претендују да постану чланице НАТО и ЕУ	193
7.2.1. Бивша Југословенска Република Македонија (Македонија) као претендент за чланство у НАТО и ЕУ	193
7.2.2. Босна и Херцеговина као претендент за чланство у НАТО и ЕУ.....	205
8. ЗАКЉУЧАК.....	263
СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ	284
ПРЕГЛЕД ТАБЕЛА, СЛИКА И ПРИЛОГА:.....	292
БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА.....	294
Прилози.....	300

СПИСАК ЗНАЧЕЊА НАЈЧЕШЋЕ КОРИШЋЕНИХ СКРАЋЕНИЦА:

АБХО - атомско, биолошка и хемијска обрана
АНА - Национална ослободилачка армија
АП КиМ - Аутономна Покрајина Косово и Метохија
АРМ - Армија Македоније
БДП - Бруто друштвени производ
БГ ЕУ - борбене групе Европске Уније
ЦУК АБХО - Центар за усавршавање кадрова АБХО
ДОС - Демократска опозиција Србије
ДЗ СЦГ - Државна заједница Србија и Црна Гора
ЕБОП - Европска безбедносна и одбрамбена политика
ЕК - Европска комисија
ЕОД - Неексплодирана убојна средства
ЕОЗ - Европска одбрамбена заједница
ЕРБК - Европски регионални безбедносни комплекс
ЕУ - Европска унија
ЕЗ - Европска заједница
ФЕТО - паралелне државне структуре „Fetullahci“
ИРП - изазови, ризици и претње
ИСИЛ - Исламска држава Ирака и Леванта
ЈИЕ - Југоисточна Европа
ЈНА - Југословенска Народна Армија
ЈПН КиМ - једнострано проглашена независност Косова и Метохије
КЕБС - Конференција о европској безбедности и сарадњи
КСБ - Косовске снаге безбедности
МЕС - минско-експлозивна средства
МнОп - мултинационалне операције
НАТО - Организација Северноатланског савеза
НГ САД - Национална Гарда Сједињених Америчких Држава
ОДКБ - Организација Уговора о колективној безбедности
ОМУ - пролиферација оружја за масовно уништење
ОНА - Ослободилачка национална армија
ОВК - Ослободилачка војска Косова
ПКК - Радничка партија Курдистана
ПМД - Противминско деловање
ПзМ - Програм Партнерство за мир
ПСП - Процес стабилизације и придруживања
ПзСЈИЕ - Пакт за стабилност у ЈИ Европи
РБК - Регионални безбедносни комплекс
РФ - Руска Федерација
РСБ - Реформа сектора безбедности
САД - Сједињене Америчке Државе
СБ УН - Савет безбедности Уједињених нација
СФРЈ - Социјалистичка Федеративна Република Југославија
СРЈ - Савезна Република Југославија
СССР - Савез Совјетских Социјалистичких Република
ТРБК - Теорија регионалног безбедносног комплекса
УЧК - Ослободилачка војска Косова
ВЦГ - Војска Црне Горе
ВЈ - Војска Југославије
ВС - Војска Србије
ВТС - Војнотехнички споразум
ЗБ - Западни Балкан
ЗЕУ - Западноевропска унија
ЗНД - Заједница независних држава

ПРЕГЛЕД СКРАЋЕНИЦА:

ACSA - Acquisition and Cross-Servicing Agreement (Споразум о набавци и узајамним услугама)
AC - USA – Adriatic Charter AC (Америчко-јадранска повеља)
ADAPT - Alliance Defence Analysis and Planning for Transformation (Анализа одбране Савеза и планирање трансформације)
AII - Adriatic and Ionian Initiative (Јадранско-јонска иницијатива)
ASDE - Air Situational Data Exchange ASDE (Размена података о стању у ваздушном простору)
BI – NATO Building Integrity Programme (НАТО Програм изградње интегритета)
BiEPAG - Balkans in Europe Policy Advisory Group (Саветодавна група за политику Балкана у Европи)
Б-9 - Balkan Chiefs of Defence Conference (Конференција начелника генералштабова балканских земаља)
BMTF – Balkan Medical Task Force (Балканске медицинске снаге)
BRAAD - Balkan Regional Approach on Air Defence (Регионални балкански приступ за изградњу заједничких способности за ПВО)
BSEC – Black Sea Economic Cooperation (Црноморска економска сарадња)
CARDS - Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (Помоћ Заједнице за обнову, развој и стабилизацију)
CBSC - Counterproliferation, Border Security, Conterterrorism (Одбрамбено-војна подршка спречавању пролиферације оружја за масовно уништење, граничној сарадњи и борби против тероризма)
CDP - Capability Development Plan (План развоја способности)
CEDC – Central European Defence Cooperation (Средњеевропска одбрамбена сарадња)
CEI - Central European Initiative (Централноевропска иницијатива)
CFI - Connected Forces Initiative (повезане снаге)
CFM- Cooperative Financial Mechanism (Сараднички финансијски механизам)
CIS - Commonwealth of Independent States (Заједница независних држава)
COOPM - Peace Support Operations Training Center (Центар за обуку за операције подршке миру)
COPRI - Copenhagen Peace Research Institut (Копенхашки институт за истраживање мира)
CPC - The Conflict Prevention Centre (Центар за превенцију конфликта)
CPE - Contact Point Embassies (контакт амбасада за везу Србије са НАТО)
CSCT – Classical Theory of Regional Security Complex (Класична теорија регионалног безбедносног комплекса)
CSBP – Common Foring and Security Policy (Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ)
CSDP - Common Security and Defence Policy (Заједничка безбедносна и одбрамбена политика ЕУ)
CTFP - Combating Terrorism Fellowship Program (Програм за борбу против тероризма)
DAAM - Pooling of Deployable Air Activation Modules (Обједињавање модула ваздухопловне активације)
DECI - Defence Cooperation Initiative (Иницијатива за сарадњу у области одбране)
DRG - Defence Reform Group (Група за реформу одбране)
GCMC - George C. Marshall European Center for Security Studies (Регионални центар за безбедносне студије Џорџ Маршал)
GPOI - Global Peace Operations Initiative (Глобална иницијатива за мировне операције)
GRF - Global Relations Forum (Форум за глобалне односе)

GSG - Establishment of a Multinational Geospatial Support Group (Успостављање Мултинационалне геопросторне групе за подршку)
 GUUAM - Georgia, Ukraine, Uzbekistan, Azerbaijan and Moldova Group (сарадња Џорџија, Украјина, Узбекистан, Азејрбеџан и Молдавија)
 EDA - European Defense Agency (Европска одбрамбена агенција)
 EFP - Enhanced Forward Presence (Ојачана предња присутност)
 EMC – European Medical Command (Европска медицинска команда)
 EOF – Energy Operational Function (Стандардизација извора за напајање)
 eFP - Enhanced Forward Presence (НАТО ојачана предња присутност)
ERRF - European Rapid Reaction Force (Европске снаге за брзу интервенцију)
 ESDP - European Security and Defence Policy (Европска безбедносна и одбрамбена политика)
 ESSOR – European Secure Software Defined Radio (Развој европског софтвера за заштиту радио веза)
 ETCCEA – European Training Certification Centre for European Armies (Европски Центар за сертификацију обуке)
 EU ALTHEA - European Union Force Althea (Снаге Европске уније Алтеа за БиХ)
 EUFOR - European Union Force Bosnia and Herzegovina (Снаге Европске уније за Босну и Херцеговину)
 EULEX - European Union Rule of Law Mission Kosovo (Мисија владавине права ЕУ)
 EU NAVFOR - European Union Naval Force ATALANTA (Поморске снаге Европске уније Аталанта у Сомалији)
 EU NAVFOR MED SOPHIA – Операција поморских снага у Медитерану „SOPHIA“
 EUPM – EU Police Mission (Полицијска мисија ЕУ)
 EUPT – EU Planning Tim (Тим за планирање ЕУ)
 EUSC - European Union Satellite Centre (Сателитски центар Европске Уније)
 EUSR - Office of the European Union Special Representative (Канцеларија специјалног представника Европске уније)
 EUTMCC – European Union Training Mission Compentenc Centre (Европски Центар изузетности за обуку)
 EXPLODE - Explosive Ordnance and Remnants of War Destruction (Експлозивна оруђа и остаци ратних разарања)
 HARMSPRO – Haorbour & Maritime Serveillance and Protection (Развој технике за заштиту и надзор поморске инфраструктуре)
 FMF - Foreign Military Financing (Финансирање иностраних војски)
 FMS - Foreign Military Sales (Стране војне продаје)
 FLSD - Female Leaders in Security and Defence (Жене лидери у области безбедности и одбране)
 FRONTEX - European Border and Coast Guard Agency (Агенција ЕУ за границу и обалску стражу)
 IFOR - Implementation Force (Снага за имплементацију)
 IMEC - Multinational Infrastructure Military Engineering Capability (Мултинационлна инфраструктура војних инжињеријских способности)
 IMET - International Military Education & Training (Међународно војно образовање и обука)
 IPA - Instrument for Pre-accession Assistance (Инструмент за претприступну помоћ)
 IPAP - Individual Partnership Action Plan (Индивидуални партнерски акциони план)
 IPCP – Individulal Partnership and Cooperation Programme (Индивидуални програм партнерства и сарадње)
 IRA - Islamic Republic of Afghanistan (Исламска Република Авганиста)
 ISAF - International Security Assistance Force (Међународне безбедносне снаге за подршку)
 ITE- Immersive Training Environments (Симулационо окружење обуке)

ITEP - Individual Training and Education Programmes (Програми индивидуалне обуке и образовања)
 ITF - International Trust Fund (Међународни поверилачки фонд)
 JCET - Joint Combined Exchange Training (Заједничка комбинована обука)
 JCTP – Joint Contact Team Program (Заједнички контакт тимови)
 JLSC HQ - Joint Logistics Support Group (Заједничка логистичка група за подршку)
 KFOR - Kosovo Force (међународне снаге на КиМ)
 M2M - Mil to Mil (Војска Војсци)
 MAG – Multinational Advisory Group (Мултинационална саветодавна група)
 MAP - Membership Action Plan (Акциони план за чланство)
 MATC - Multinational Aviation Training Centre MATC (Мултинационални ваздухопловни центар за обуку)
 MISP- Malware Information Sharing Platform (Свеобухватна платформа за размену информација)
 MNCD2 - Multinational Cyber Defence Capability Development (Развој мултинационалних способности сајбер одбране)
 MNCDE&T- Multinational Cyber Defence Education and Training (Мултинационална обука за сајбер одбрану)
 MPFSEE - Multinational Peace Force of the Southeastern Europe (Мултинационалне мировне снаге у ЈИ Европи)
 MRAP - Multinational Logistics Partnership - Mine Resistant Ambush Vehicle Maintenance (Мултинационално логистичко партнерство – возило за заседе отпорно на мине)
 NAC – North Atlantic Council (Северноатлански савет)
 NALT - NATO Advisory and Liaison Team (Тим НАТО за саветовање и везу)
 NSPA - NATO Supply Agency (НАТО агенција за снабдевање)
 OCCAR - Organisation for Joint Armament Cooperation (Организација за сарадњу по питању заједничког наоружања)
 OCC E&F - Operational Capability Concept Evaluation & Feedback (Концепт оперативних способности оцењивања и повратних информација)
 ODC - Office for Defense Cooperation (Канцеларија за одбрамбену сарадњу)
 OHR - Office of the High Representative (Канцеларије високог представника у БиХ)
 OIK - Organization of the Islamic Conference (Организација исламске конференције)
 OSCE - Organization for Security and Cooperation in Europe (Организација за европску безбедност и сарадњу)
 PA - NATO Parliamentary Assembly (Парламентарна скупштина за евроатлантску сарадњу)
 PARC - Public Affairs Regional Centre (Регионални центар за односе са јавношћу)
 PARP - Planning and Review Process (Процеса планирања и ревизије)
 PESCO - Permanent Structured Cooperation (Механизам сталне структуралне сарадње)
 PIC - Peace Implementation Council (Савет за имплементацију мира)
 PSOTC - Peace Support Operations Training Centre (Центар за обуку за операције подршке миру)
 PSP – Stabilisation and Association Process (Процес стабилизације и придруживања)
 P&S - Pooling & Sharing (обједињавање и дељење)
 RACVIAC - Regional Arms Control Verification and Implementation Assistance Centre (Регионални Центар за контролу и спровођење контроле наоружања)
 RCC – Regional Cooperation Council (Регионални савет за сарадњу)
 RSG - Regional Steering Group (Регионални управни одбор)
 RSM - Resolute Support (Одлучна подршка)
 SAA - Stabilisation and Association Agreements (Споразум о стабилизацији и придруживању)

SALW – Reduction and Prevention of Armed Violence Small Arms and Light Weapons
 (Смањење ширења злоупотребе стрелачког и лаког наоружања)
 SAROC - Simulation Operation Centre (Ситуациони оперативни центар)
 SAS - Small Arms Survey (контрола малог наоружања)
 SECES - Central and South Eastern Europe gas Connectivity (Повезивање гасовода Централне
 и ЈИ Европе)
 SEEBRIG - South-Eastern Europe Brigade (Мултинационална бригада за очување мира у ЈИ
 Европи)
 SEEC - South East Europe Clearinghouse (Форум за помоћ земљама ЈИ Европе)
 SEECF -Southeast European Coopeartion Process (Процес сарадње у ЈИ Европи)
 SEEI - South East Europe Initiative (Иницијатива за ЈИ Европи)
 SEEETN - South East European Exercise and Training Network (Мрежа за вежбе и обуку
 Југоисточне Европе)
 SEESAC - South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and
 Light Weapons (Клириншка кућа Југоисточне и Источне Европе за контролу малог оружја
 и лаког наоружања)
 SEESIM - Southeastern Europe Simulation Network (Пројекат симулационих вежби)
 SEDM - Southeastern Europe Defence Ministeril (Процес сарадње министара одбране ЈИЕ)
 SEMEC - SEE Military Education Cooperation (Војно-образовна сарадња у ЈИ Европи)
 SEESOX - South East European Studies at Oxford (Студије ЈИ Европе на Оксфорду)
 SECI - Southeast European Cooperative Initiative (Иницијатива за сарадњу у ЈИ Европи)
 SEEDIRET - SEE Defence Industries, Research and Technology (Пројекат одбрамбене
 индустрије, истраживања и технологија)
 SFOR - Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina (Стабилизацијске снаге у БиХ)
 SIMIHO - Satellite Interconnection of Military Hospitals (Пројекат телемедицине)
 SOFA - Status of Forces Agreement (Споразум о статусу снага)
 SPP - State Partnership Program (Програм Државног партнерства)
 SPS - NATO Science for Peace and Security (НАТО Програм наука за мир и безбедност)
 SPSEE - Stability Pact for South Eastern (Пакт за стабилност у ЈИ Европи)
 TCP - Tailored Cooperation Programme (Прилагођени програм сарадње).
 TDGG -Transport of Dangerous Goods Group (Група за транспорт опасних материја)
 TNP - Turkish National Police (Турска национална полиција)
 UNAMSIL - United Nations Mission in Sierra Leone (Мисија УН у Сијера Леоне)
 UNDOF - Union Nations Disengagement Observer Force (Посматрачка мисија Уједињених
 Нација)
 UNDP- United Nations Development Programme (Програм Уједињених нација за развој)
 UNPROFOR - United Nations Protection Force (Снаге за заштиту УН)
 USEUCOM - U.S.European Command (Европска команда САД)

1.УВОД

Нови мултиполарни међународни систем и ера нових међународних односа узроковали су већу међузависност међународних субјеката, а разлике између националних, регионалних и глобалних безбедносних интереса учинили готово непостојећим. Сложеност глобалног политичког окружења и доминација савремених, невојних безбедносних изазова, ризика и претњи учинили су безбедносни систем рањивијим што је захтевало преиспитивање и модификовање постојеће замисли безбедности. Дешавања након Хладног рата су потврдила да региони имају одређену аутономију у односу на системски ниво, те да је регионални ниво анализе све значајнији за разумевање динамике глобалне безбедности. Са друге стране природа савремених безбедносних изазова, ризика и претњи је таква да се оне пре свега генеришу на регионалном нивоу, у регионалном контексту, и уколико се на том нивоу не решавају, дугорочно, кроз институционализовану сарадњу, остаје бојазан да се прошире на шири, глобални ниво. Проблеми као што су међународна финансијска нестабилност, глобалне климатске промене, транснационална трговина дрогом, организовани криминал, развијене терористичке мреже и сл. указују на неопходност изналагања колективних решења, на регионалном и глобалном нивоу.

Нови приступ разумевању безбедности захтевао је промене и у теоријским оквирима што је довело до настанка нових студија безбедности, нових конструктивистичких и критичких приступа и до развијања хибридних теоријских праваца који су објединили елементе традиционалних и савремених безбедносних концепата и у средиште учења сместили регионални ниво анализе. Значај регионалног повезивања и удруживања огледа се у чињеници да се на регионалном принципу удружују оне безбедносне јединице које имају заједничке безбедносне интересе, а „регионални колективни одбрамбени системи су створени да одврате потенцијалну заједничку претњу миру у региону, ону која је унапред идентификована“¹. Аутори нових хибридних приступа су тврдили да је свет подељен на регионе и силе у коме, за разлику од биполарне структуре, сада постоји једна суперсила, неколико великих сила и више регионалних сила.

У плејади новонасталих теоријских приступа посебно се издвојила Теорија регионалног безбедносног комплекса као једина теорија која се свеобухватно и системски бави регионалном безбедношћу базирајући разматрања на чињеници да национална безбедност не може бити посматрана изван контекста безбедносне међузависности. Ова Теорија је направила значајан искорак у односу на традиционалне теорије безбедности смештајући у центар промишљања безбедности однос безбедности и колективног идентитета, а безбедносне претње у оквиру безбедносних дискурса са циљем откривања претњи пре него што се оне материјализују. Концепт територијалности ове теорије описане кроз регионалне комплексе ослања се на логику да претње лакше путују преко краћих него преко дужих дистанци. Са друге стране, анализа различитих типова држава (јаке, слабе, модерне, премодерне и сл.) помаже идентификацији одговора на питање зашто се нека безбедносна динамика одвија у конкретном региону.

Како је Теорија регионалног безбедносног комплекса настала осамдесетих година прошлог века и како је почетком овога века била модификована, догађаји који су се десили на простору Европе, али и на глобалном нивоу, створили су потребу да дефинисани, и у Теорији регионалног безбедносног комплекса препознати региони и поткомплекси буду преиспитани пре свега у границама и оквирима интеррегионалног безбедносног концепта. Међутим, овако дефинисан проблем је преширо, те с с тога ауторка дисертације базирала само на Европски регионални безбедносни комплекс и на одбрамбени сектор посматраних јединица (држава). Сматрајући да ова проблематика још увек није довољно истражена и да

¹ Чарлс В. Кегли ЈР. и Јудин Р. Виткоф, *Светска политика-тренд и трансформација*, Центар за студије ЈИ Европе, Београд 2006., стр.845.

постоји потреба и простор за даљим научним објашњењем, ауторка се фокусира на елементе који одређују природу безбедносних односа, карактеристике јединица (држава) које су у раду одређене као просторни оквир истраживања, обрасце њиховог понашања и на односе међузависности који међу њима постоје.

1.1. Предмет и циљ истраживања

Теорија регионалног безбедносног комплекса настала је као резултат рада Копенхашке школе безбедности инспирисана првенствено европским безбедносним проблемима са краја осамдесетих и почетка деведесетих година прошлог века и представљала је одличан теоријски оквир за изучавање регионалних безбедносних односа. Изворни модел теорије са краја осамдесетих година прошлог века модификован је 2003. године напуштајући традиционални државноцентрични приступ и проширујући се на секторски приступ. Након 2003. године бележи се велики број радова чији су аутори творци Теорије регионалног безбедносног комплекса Бузан и Вејвер. У тим радовима аутори се баве преиспитивањем, резимирањем односно разрадом идеја и закључака изнетим у ранијим радовима и закључују да се Теорија регионалног безбедносног комплекса у анализи регионалне безбедности и регионалних безбедносних комплекса у периоду од 2003. године, може успешно примењивати. За ауторку ове дисертације је било значајно истражити да ли су догађаји на међународној сцени након 2003. године, који су неминовно довели до унутрашње и спољашње трансформације региона, узроковали и потребу преиспитивања појединих појмова који су у оквиру Теорије регионалног безбедносног комплекса развијени. Осим тога и питање да ли је потребно даље продубљивање Теорије регионалног безбедносног комплекса, постојећих теоријских оквира и преиспитивање њених концептуалних апарата односно приступа у истраживањима.

С тога је предмет истраживања докторске дисертације како су безбедносни интеграциони процеси утицали на еволуирање балканског поткомплекса у периоду од 2003. до 2017. године, односно од времена када је последњи пут модификована Теорија регионалног безбедносног комплекса. У сврху предметног истраживања ауторка ће анализирати значајне геополитичке и безбедносне промене које су се десиле на простору Балкана, узроке који су до њих довели, посматрајући их као варијабле зависне од историјског контекста.

Најутицајнија имена Теорије регионалног безбедносног комплекса Бери Бузан и Оле Вејвер регион, у безбедносном смислу, описују као систем безбедносних односа који постоје између држава чија је судбина да су закључане у географски непосредној близини, осуђене једне на друге. Систем међусобних односа чине промене које доводе до позитивних или негативних кретања унутар и између региона. Ауторка је своје истраживање усмерила на ужи простор, на поткомплекс дефинисан модификованом Теоријом регионалног безбедносног комплекса са намером да објасни да је време посматрамо десет година уназад и догађаји који су га обележили превазишло постојећу категоризацију и дефиницију поткомплекса.

Како регионални безбедносни комплекси почивају на повезаности безбедносних интереса јединачних држава у мери да се њихове националне безбедности не могу посматрати одвојено, и да се њихови безбедносни проблеми не могу разумети одвојено, у дисертацији ће се потврдити зашто је баш Теорија регионалног безбедносног комплекса добар алат за истраживање концепта безбедности на нивоу региона. Ако се проблеми не могу посматрати одвојено, онда ни решења не могу бити одвојена што води ка безбедносној међузависности која је данас на нивоу региона, а посебно поткомплекса, израженија више него у ранијим годинама. С тога је намера ауторке била да маркира безбедносне поткомплексе у Западноевропском безбедносном комплексу имајући у виду

све новонастале промене и различита виђења присутних политичких, безбедносних, економских, социјеталних и других образаца понашања.

Примарно временско одређење предмета истраживања обухвата период од 2003. до 2017. године. За разумевање догађаја који су обележили овај период у обзир се мора узети и период од распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. То је посебно значајно са аспекта разумевања догађаја који су обележили просторно одређење предметна истраживања, узроке који су до њих довели, односно његову трансформацију из конфликтне формације у безбедносни режим.

Просторно одређење предмета истраживања обухвата Западни Балкан који чине „најпроблематичније државе настале из бивше Југославије, минус Словенија плус Албанија“². Термин Западни Балкан су у политички дискурс увели представници држава и организација евроатланске заједнице након Кумановског споразума 1999. године као одредницу за државе које су биле поприште етничких сукоба, а пре свега као нека врста еуфемизма за негативно маркирање Балкана. Западни Балкан несумњиво има значајну улогу у Западноевропском безбедносном комплексу јер већ дужи низ година изазива унутрашње трансформације регионалног безбедносног комплекса коме припада. Ове особине је у време модификације Теорије регионалног безбедносног комплекса имао пре свега Балкан, како због односа Грчке и Турске, Грчке и Македоније, односа између држава бивше СФРЈ, тако и односа тих држава са другим државама Балкана. Међутим, динамика политичких, а тиме и безбедносних односа, са продубљивањем постојећих отворених питања и отварањем неких нових, се последњу деценију сконцентрисала на простор Западног Балкана. То не значи да су државе Балкана решиле све спорове, напротив, али су решавање отворених питања ставиле у оквире нових безбедносних концепата подређујући их одређеном нивоу међународног интегрисања и неопходности заштите националних интереса кроз заједничке, регионалне и глобалне механизме. Међу државама Западног Балкана тај ниво безбедносне свести још увек не постоји у довољној мери. Чини се да се у последње време управо ове државе све више удаљавају од решења која почивају на сарадњи, заједништву и заједничким механизмима. Тиме се појачавају могућности ескалације сукоба и проблема који би ове државе још више ослабили и дезинтегрисали. Са друге стране, нарастајући интензитет и снага асиметричних претњи и савремених безбедносних проблема којима су подложне и ове државе прете да лако угрозе безбедност читавог Западноевропског безбедносног комплекса али и шире.

Као што је већ речено, за разумевање балканске, односно западнобалканске безбедносне динамике потребно је анализирати узроке настанка догађаја који су обележили посматрани временски период, који су довели до кретања унутар региона и који су утицали на промене структуре образаца пријатељства или непријатељства унутар региона. Зато је део истраживања посвећен периоду од распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије са посебним освртом на поједине догађаје и формације који су обележили целокупан период, од Дејтонског споразума, преко Пакта за стабилност ЈИ Европе, раздружења Државне заједнице Србија и Црна Гора, једностраног проглашења независности Косова и Метохије, до Бриселског споразума. Свакако да значајан утицај на безбедносну динамику Западног Балкана имају и промене међународног статуса појединих западнобалканских држава, попут пријема Републике Хрватске у НАТО и ЕУ и пријема Републике Албаније и Црне Горе у НАТО.

Државе Западног Балкана су и даље у различитим фазама евроатланских интеграција, а ниво њихових евроатланских аспирација одређује ниво спремности да на том путу чине онолико колико се од њих очекује или онолико колико су саме спремне да пруже. Чини се да свака врста „притисака, подршке, гурања напред“ најмање долази

² Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers-The Structure of International Security*, Cambridge studies in International Relations, 2003., page 379.

изнутра, од самих држава Западног Балкана, већ углавном споља, од треће стране, ментора или „инсулатора“ који својом позицијом на граници региона имају интерес да утичу на догађаје и окрећу их у своју корист. Посебно се издваја утицај „прекривача“ односно великих сила које по природи имају интерес да контролишу стање у сваком региону и утичу на безбедносну динамику, пре свега у складу са својим интересима. За ауторку је посебно значајна улога односно утицај Европске уније која као да је засићена од нових проширења, и НАТО-а који евидентно нема проблем са новим проширењима, посебно када су државе Западног Балкана у питању. С тога ће један од закључака ове дисертације управо бити да је решење за већину отворених питања западнобалканских држава у њиховим одређеним евроатланским и европским интеграцијама кроз сарадњу, јачање поверења, заједнички рад у регионалним иницијативама, учешће у новим безбедносним формама које нуде НАТО и ЕУ попут НАТО концепта паметне одбране (Smart Defense Initiative) и ЕУ концепта обједињавања и дељења (Pooling&Sharing), као механизма за јачање успостављених и креирање нових веза и односа.

На простору балканског/западнобалканског поткомплекса присутан је значајан број безбедносних изазова, ризика и претњи, од тероризма и илегалних миграција, преко организованог криминала и корупције, до појава национализма и верског екстремизма и низа других, пре свега невојних претњи. У истраживању је пажња посебно била усмерена на два кључна безбедносна питања: питање осигурања регионалне безбедности и стабилности после једностраног проглашења независности Косова и Метохије, као и питање будућег унутрашњег уређења Босне и Херцеговине. Ово је посебно значајно са аспекта логике територијалности којом се руководи Теорија регионалног безбедносног комплекса да претње лакше путују преко краћих него преко дужих дистанци. Генерално су то и разлози због којих ауторка сматра да данас Западни Балкан има све одлике регионалног безбедносног поткомплекса.

Модификација Теорије регионалног безбедносног комплекса извршена је 2003. године, а термин Западни Балкан уведен је у јавну употребу почетком 2000. године. Ако је појмовна маркација Западног Балкана настала из намере међународне заједнице да се безбедносни проблеми који постоје на Балкану изолују у његовим границама како се не би дозволило њихово преливање у остали део Европе, онда се неминовно намеће питање нове модификације Теорије регионалног безбедносног комплекса. То за собом повлачи и низ других питања: да ли један регионални безбедносни комплекс може имати више поткомплекса; да ли се поткомплекси могу преклапати; да ли су они променљива категорија и чиме је диктирано њихово настајање и нестајање и свакако питање да ли модификована Теорија регионалног безбедносног комплекса из 2003. године може да понуди одговоре на ова питања. Ауторка дисертације кроз спроведено истраживање закључује да Теорија регионалног безбедносног комплекса даје довољно алата за истраживање одговора на сва ова питања из неколико разлога: прво, ова теорија нуди погодан ниво анализе, дакле регионални ниво; друго, сценарији засновани на овој теорији могу бити примењени на постојећим регионалним безбедносним комплексима; треће, ова теорија пружа могућност систематичног повезивања свих унутрашњих и спољних услова који карактеришу понашање актера и четворо; ова теорија омогућава разумевање и решавање проблема емпиријским путем.

Циљ овог истраживања је дакле да се објасне узроци који су довели државе Западног Балкана у међусобну интеракцију, међузависност и њихов однос према претњама и рањивостима које долазе изнутра, из самог региона, али и оних које долазе споља, из других региона. Пружена објашњења би могла бити представљена јавности у циљу обезбеђења подршке за оно што државе раде, могу да раде или би требало да раде за своју безбедност из домена креирања и спровођења политика одбране. Обезбеђење одређеног нивоа систематизованих сазнања о реалности безбедносне међузависности држава

западнобалканског поткомплекса може представљати оптималне теоријске предуслове за даља истраживања на овом плану.

1.2. Истраживачко питање

Региони природно одређују географску припадност и сами по себи су објекти анализе како са аспекта односа према претњама и рањивостима које долазе изнутра, из самог региона, тако и оним које долазе споља, из других региона. Регионални безбедносни комплекс садржи све елементе колективне безбедности и као аналитички оквир пружа могућности за разумевање како се одређени колективитети понашају према претњама из природног, непосредног окружења и како на њих одговарају. Социјална конструкција регионалног безбедносног комплекса је последица безбедносне динамике која се одвија унутар његових граница и која утиче на евентуалне промене унутар и на границама региона. Те промене доводе до стварања једног или више поткомплекса унутар регионалног безбедносног комплекса. Како претње лакше путују преко краћих дистанци ауторка полази од претпоставке да је безбедносна међузависност управо израженија међу државама Западног Балкана те да су се створили услови да се управо Западни Балкан, а не више Балкан, посматра као издвојени поткомплекс Западноевропског регионалног безбедносног комплекса што представља и кључно истраживачко питање ове дисертације. Да би дала одговор на тако постављено истраживачко питање значајни део дисертације је посвећен одређивању теоријског оквира истраживања заснованог на коришћењу учења Копенхашке школе безбедности, односно Теорије регионалног безбедносног комплекса. Осврћући се на историјат традиционалних и алтернативних приступа у студијама безбедности и настанак ове Теорије од њеног изворног до унапређеног модела ауторка је истраживала у којој мери Теорија регионалног безбедносног комплекса данас представља поуздан аналитички оквир за анализу безбедносне динамике Западног Балкана. То је посебно важно ако се узму у обзир све промене које су се на овим просторима десиле након полседњег модификовања Теорије регионалног безбедносног комплекса 2003. године. Такав теоријски оквир и аналитички приступ свакако су помогли да се разуме потврде и појединачне хипотезе које ће, уз одговор на проблемско питање, обликовати закључак овог рада.

Ауторка се у дисертацији бави и објашњењем просторно одређеног предмета истраживања, односно описом Западног Балкана као политичког и безбедносног концепта, односно географског и културолошког контекста кроз догађаје који су обележили овај простор као конфликтну формацију, који су довели до политичке регионализације и распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Даља динамика политичких али и безбедносних промена описана је кроз Дејтонски споразум и Пакт за стабилност ЈИ Европе, кроз раздружење Државне заједнице Србија и Црна Гора, НАТО агресију на Социјалистичку Републику Југославију, као и кроз једнострано проглашење независности Косова и Метохије. Ово поглавље ауторка заокружује анализом Западног Балкана данас кроз Бриселски споразум, предвидива и понуђена решења за будућност Босне и Херцеговине, као и будуће интеграционе процесе Македоније.

За безбедносну динамику и стабилност региона изазови, ризици и претње имају кључни значај. С тога је ауторка пажњу усмерила на анализу изазова, ризика и претњи безбедности држава Западног Балкана. Такође анализира и изазове, ризике и претње које су у својим стратегијско-доктринарним документима представиле међународне организације и велике силе који имају утицај на овај простор. Овакво истраживање било је неопходно за разумевање савремених безбедносних проблема, њихове форме, класификације, категоризације и приоритизације што непосредно утиче на разумевање безбедносне међузависности актера посматраног региона и њиховог колективног одговора, односно изостанка истог. У перцепцији безбедносних изазова, ризика и претњи од државе

до државе постоје разлике, њихова перцепција о приоритизацији истих је различита али то не умањује постојање безбедносне међузависности.

Студије случаја представљају главни аналитички алат у овом истраживању. Ауторка истражује три различита случаја: први случај представљају државе Западног Балкана које су чланице НАТО и/или ЕУ; други случај државе које претендују да постану чланице НАТО и ЕУ и трећи случај представља Република Србија као војно неутрална држава. Ове три студије случаја описују укупну констелацију образаца понашања и безбедносне одрживости поткомплекса Западни Балкан. Ниво безбедносне међузависности, присутност образаца непријатељства/пријатељства, ниво сарадње, ефикасност одговора на различите безбедносне изазове, ризике и претње и сл. управо зависе од категорије односно студије случаја којој конкретна држава припада на чему је и заснована њихова анализа.

Велике силе свакако имају утицај на политичко-безбедносна и интеграциона дешавања на простору Западног Балкана. Чињеница да су управо оне, под окриљем међународне заједнице, креирале појам Западни Балкан који се, и поред низа противречности користи и данас у јавном дискурсу, говори о јачини таквог утицаја и исходима. Утицај и улога појединих великих сила на безбедносну међузависност западнобалканског поткомплекса, било као инсулатора или прекривача, је неупитан. Неупитна је и ширина политичког, безбедносног, економског и сваког другог вида утицаја на простор Западног Балкана који долази са различитих страна. С тога се ауторка у истраживању усмерила на неколико најзначајнијих међународних актера и на конкретну област истраживања као пут за истраживање одговора на постављено истраживачко питање. У дисертацији је анализиран утицај Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, али и утицај Републике Турске који је у новије време незаобилазан и у експанзији, али не и новина с обзиром на њено историјско присуство на овом простору. Њихов утицај и њихова улога као ментора безбедносноинтеграционих кретања држава Западног Балкана истраживан је у домену одбрамбене политике, сарадње у области одбране, односно војне сарадње. Залажење у широк спектар система националне безбедности могао би довести до разводњавања веома важних питања и изостанка суштинских одговора, те је с тога намера била да утицај наведених међународних субјеката, али и значајних међународних организација попут НАТО и ЕУ, експлицитно сагледа и објасни у конкретном елементу политике националне безбедности, у домену политике одбране.

Регионалне безбедносне иницијативе за безбедносну динамику Западног Балкана су такође од велике важности. С тога је посебна пажња посвећена настанку Пакта стабилности ЈИ Европе као претеће будућим регионалним иницијативама. У дисертацији се ауторка посебно бави регионалним одбрамбеним иницијативама (ужи појам од безбедносних иницијатива) објашњавајући њихов настанак, концепт, домете, достигнуте и предвидиве, односно очекиване резултате. Уочава се да међу овим иницијативама постоје одређена дуплирања и преклапања надлежности што доводи у питање циљеве њиховог успостављања и деловања и свакако исцрпљује ионако упитне одбрамбене капацитете држава Западног Балкана. Како ЕУ и НАТО за Западни Балкан имају кључну улогу и представљају њихова стратешка опредељења, ауторка је истраживала и савремене безбедносне концепте ЕУ и НАТО попут ЕУ концепта обједињавања и дељења и НАТО концепта паметне одбране као облике вољног или наметнутог деловања држава Западног Балкана. Овај сегмент истраживања свакако не би био комплетан без истраживања билатерални одбрамбених односа држава Западног Балкана.

Теорија регионалног безбедносног комплекса је погодна за истраживање безбедносне динамике Западног Балкана из разлога што се у највећој мери ослања на социјално-конструктивистички теоријски оквир који подразумева да облике међународног система одређује понашање држава и да је нагласак на друштвеним

структурама и друштвеним чињеницама. Социјално-конструктивистички приступ, у комбинацији са теоријским алатима Теорије регионалног безбедносног комплекса примењљив је за анализу безбедносне динамике Западног Балкана из разлога што се ради о делу регионалног безбедносног комплекса са изграђеним безбедносним одликама, дубоким реформским процесима, али и са недовољно изграђеним институционалним структурама. Изградња инситуција у регионима попут Западног Балкана је посебно важно питање јер оне одражавају унутрашњи друштвени контекст држава, морају бити подржане од држава унутар региона и морају бити носиоци идеја и процеса који се одвијају у правцу даље стабилизације и европеизације региона. У институцијама су односи поверења и неповерења, односно пријатељства и непријатељства под сталном „лупом ментора“, усмеравани у жељеном правцу и контролисани у неопходној мери. С тога разумевање интеграционих процеса ових држава, њихови међусобни односи, сарадња, поштовање демократских вредности и одређених правила, чине основу за развијање својеврсног типа колективне безбедности што у основи представља научни циљ овог истраживања. Научни допринос истраживања огледа се и у заступљености мултидимензионалног приступа посматрања западнобалканског поткомплекса као целине са једне стране, а са друге стране посматрања сваке јединичне државе и одлука које доносе, под утицајем идеја и вредности које пропагирају или препоручују спољни актери или самостално, када је у питању њихово регионално понашање и безбедносно интегрисање. Полазећи у ово истраживање ауторка је желела да покаже колико су државе спремне да, штитећи своје националне интересе, делују на постизању заједничког циља очувања и унапређења регионалне безбедности и стабилности хармонизујући своје одбрамбене потребе и ресурсе.

Друштвени циљ предметног истраживања се огледа у скретању пажње јавности на чињенице које би могле да обезбеде подршку за оно што државе раде, могу да раде и требало би да раде за своју безбедност. Истовремено, важно је буђење свести о томе шта нечињење, односно изостанак заједничке реакције као одговора на заједничке безбедносне претње, може да изазове и колико далекосежне последице тога могу бити. Обезбеђени ниво систематизованих сазнања о реалности безбедносне међузависности држава Западног Балкана, њене вишеструке условљености, сложености и интензитета представљаће оптималне теоријске предуслове за даља истраживања на овом плану. Такође, добијени резултати би могли послужити креаторима одбрамбених политика држава Западног Балкана да нека решења примене или уграде у стратегијско-доктринарна документа од значаја за побољшање одбрамбених политика ових држава.

1.3. Методолошки приступ

Имајући у виду комплексност и специфичност природе предмета истраживања, истраживачког питања и формулисаних истраживачких циљева у дисертацији су коришћене основне методе истраживања у спрези са методом студије случаја. Основне методе попут анализе садржаја и анализе пракси биле су усмерене на анализу процеса и структура који одређују понашање држава Западног Балкана у сфери њиховог доприноса регионалној сарадњи и креирању западнобалканског безбедносног поткомплекса. У потрази за одговором на истраживачко питање ауторка је спровела компаративна испитивања достигнутих резултата стратешких опредељења држава Западног Балкана кроз анализу њихових стратегијско-доктринарних докумената што је у неку руку представљало примарни извор провере постављених хипотеза. Извршен је увид у велики број оригиналних интерних докумената, доступна саопштења, међународне уговоре, записнике и сл. који се односе на ангажовање ових држава у регионалним иницијативама, међународним организацијама и на билатералном плану. На тај начин је обезбеђен увид у динамику промена које су обележиле стратегијско-доктринарни безбедносни оквир ових

држава, промене у стратегијско-доктринарним документима новијег датума, динамику реформских и интеграционих процеса, достигнути степен интегрисаности ка одређеним међународним организацијама, као и о односу са спољним факторима и њиховом утицају на национални и регионални безбедносни идентитет. Паралелно са тим анализиран је ниво и врста безбедносних проблема држава Западног Балкана са акцентом на ономе што им је заједничко и по чему се разликују. Таква компаративна анализа је била основа за утврђивање да ли постоји могућност преливања и прерастања идентификованих безбедносних проблема у структурирану претњу региону. Наведена истраживања су омогућила стварање слике о томе како државе Западног Балкана перципирају безбедносну међузависност и безбедносну сарадњу и тиме одређују ниво вољног учешћа у тренутним или будућим заједничким пројектима.

Студије случаја које су имале кључни значај за ово истраживање су истраживане кроз неколико питања: достигнути ниво и облици сарадње и рефлексија те сарадње/несарадње на безбедносну динамику региона; национална перцепција безбедносних изазова, ризика и претњи; достигнути ниво реформских процеса и интеграција. Анализирана је динамика промена које су утицале на креирање националног безбедносног идентитета ових држава и њихове безбедносне интегрисаности у временски одређеном предмету истраживања. Поред тога, за све три студије случаја било је важно истражити како се утицај и улога одабраних држава - инсулатора и прекривача, односно ментора како их је за потребе овог истраживања ауторка декларисала, одражава на безбедносну међузависност западнобалканског поткомплекса. Дакле, са становништа да сваки случај представља посебан регионални подсистем у конкретном регионалном безбедносном комплексу, за потребе истраживања су представљале јединачне аналитичке оквири у третирању анализираних питања, односно исхода и извора објашњења.

Значајну ставку у овом истраживању представљала је метода прикупљања података испитивањем и анкетирањем кроз сачињени формализовани упитник. Коришћена је нека врста онлајн интервјуа, а циљ је био да се објективно сагледају резултати, односно достигнућа ових држава на пољу регионалне безбедносне сарадње, билатералних односа, ангажовања у међународним организацијама и институцијама, бенефити који из тога проистичу, аспирације ка даљим интеграцијама и др. Представници министарстава одбране држава Западног Балкана, осим Хрватске, одговорили су на предметни упитник, односно интервју, на чему је ауторка ове дисертације веома захвална.

У изради дисертације основу су представљала стратегијско-доктринарна документа држава Западног Балкана, других међународних субјеката, затим документа из домена регионалних безбедносних иницијатива које делују на простору ЈИ Европе, саопштења, извештаји, чланци који се баве питањима дефинисаног предмета истраживања, ако и литература посвећена Теорији регионалног безбедносног комплекса. У питању су документа, литература и информације које су доступне на српском или енглеском језику те стога већих потешкоћа у изради дисертације није било. Специфичност истраживања представља чињеница да је за детаљнију анализу облика сарадње држава Западног Балкана и њиховог ангажовања у превенцији и отклањању узрока и последица савремених безбедносних изазова, ризика и претњи, у временски одређеном предмету истраживања, било потребно значајно више времена.

Кључни појмови који се обрађују и користе у дисертацији су регионални безбедносни комплекс, европске и евроатланске интеграције, билатерална одбрамбена сарадња, безбедносни изазови, ризици и претње, регионалне иницијативе. Наведени појмови се у научној и широкој јавности, у дужем временском периоду, употребљавају у контексту који није мењао своје суштинско значење. Литература која је коришћена у раду је релативно новијег датума с обзиром да је у средишту истраживања концепт Теорије регионалног безбедносног комплекса који је први пут поменут 1983. године. У литератури новијег датума ова теорија се користи и за истраживање питања изградње државе,

националних држава, националних идентитета и сл. као важан сегмент у анализи регионалне безбедности. Последњи чланци аутора Теорије регионалног безбедносног комплекса, Бузана, који су базирани на концепту регионалног безбедносног комплекса, потичу из 2014. године али с обзиром да се аутор у њима бави регионима који нису тема ове дисертације, за потребе овог истраживања нису коришћени. Како се ради о обимном истраживачком материјалу ауторка је идентификовала, селектовала и анализирала оне садржаје који су релевантни за предмет њеног истраживања.

2. ТЕОРИЈА РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ КОМПЛЕКСА

Са завршетком Хладног рата настао је нови мултиполарни међународни систем са новим концептом међународних односа, што је истовремено захтевало нов приступ решавању криза које нису нестале са нестанком старог, биполарног система. Велики број теоретичара тога времена покушавао је да пружи разумна објашњења све компликованијег света, да схвате суштину интереса на коме почивају савремени међународни односи и да разумеју мреже безбедносних веза и интеракција у контексту нових и старих безбедносних проблема.

Појава нових, савремених, асиметричних изазова, ризика и претњи, као и везе између националних, регионалних и глобалних интереса створили су потребу за продубљивањем и редефинисањем концепта безбедности. У таквом безбедносном миљеу искристалисала се потреба за креирањем нових безбедносних образаца понашања који би представљали кохерентну теоријску алтернативу традиционалним теоријским приступима. Док је један број теоретичара безбедности сматрао да је „концепт безбедности суштински споран, односно широк и неразвијен“³, нове школе теорија безбедности, објашњењу нових појава и појмова, приступиле су на један прагматичнији начин. То је значило, између осталог, и развијање нових студија безбедности као алтернативе дотадашњим неореалистичким и неолибералним приступима.

У тим новим истраживањима регион посебно добија на значају и постаје централни ниво анализе у студијама безбедности. Ако регион посматрамо као простор у коме су смештене две или више држава са истим или сличним религијским, језичким, културолошким, историјским, економским, политичким и другим карактеристикама, на таквом простору унутаррегионална али и међурегионална динамика посебно долазе до изражаја. Постоје дијаметрално различита мишљења око сензибилитета и јачине интеракција унутар или око региона. Док Хантингтонова теорија о сукобу цивилизација тврди да је безбедносна динамика између региона јача него унутар њих⁴, утемељивачи Копенхашке школе студија безбедности су тврдили да је безбедносна динамика унутар региона јача него између региона. Хантингтон такође констатује „да се историја након завршетка Хладног рата наставља сукобима између седам-осам цивилизација: кинеске, јапанске, индијске, исламске, православне, западне, латиноамеричке, и могуће је, афричке, те да је основна светска тенденција постала подела на „Запад и све остале“⁵. Иако се ради о различитим онтолошко-епистемолошким претпоставкама, за проучавање савремених

³ Видети у David Baldwin, “Security Studies and the End of the Cold War”, in: World Politics, Vol. 48, No.1 (1996), и Barry Buzan, People, State and Fear: An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era (second edition), London: Pearson Longman, 1991,

⁴ Хантингтон Самјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1998.

⁵ У књизи „Свет без Русије“, Примаков, између осталог, разматра проблеме светског поретка након завршетка Хладног рата и могућности нове идеолошке поделе света – Примаков Ј. „Свет без Русије? - Чему води политичка кратковидост“, Факултет Безбедности - Универзитет у Београду, Службени гласник, Београд, 2010., стр. 58.

безбедносних проблема оне свакако представљају корисне теоријске алате који различите теоријске закључке претварају у објективне претпоставке. За потребе разумевања Теорије регионалног безбедносног комплекса и њене примене на истраживање безбедносне архитектуре одабраног региона неопходно је укратко се осврнути на кључне аспекте традиционалних и алтернативних теорија у студијама безбедности. При томе, биће разматрани традиционални и алтернативни теоријски приступи који су, по ауторки ове дисертације, имали највећи утицај на рад Копенхашке школе студија безбедности и на настанак теорије регионалног безбедносног комплекса.

2.1. Традиционални приступи у студијама безбедности

Традиционални приступи у студијама безбедности имали су велики утицај на развој студија безбедности и успешно су нудили одговоре на хладноратовске безбедносне феномене. Заједничко им је гледиште да је онтологија међународне стварности материјалне природе, као и усредсређеност на моћ, страх и анархију. Традиционални приступи у студијама безбедности могу се сврстати у две основне групе теоријских приступа, у реалистичку и либералистичку истраживачку традицију са различитим теоријама. Реализам као једна од најтрадиционалнијих и доминантнијих школа мишљења послератног времена (период након Другог светског рата) усредсређен је на државу као централног актера у међународном систему који је анархичан. Било да се ради о класичном реализму, неореализму, неокласичном реализму, реализму успона и падова, дефанзивном и офанзивном реализму заједничко им је схватање да се карактер односа међу државама не мења. У анархичном међународном систему војна моћ има примат, а сарадња је, управо услед анархичности и неорганизованости, отежана. Војна моћ и оно што она чини дају статус држави и одређује њено место у међународном систему. Примарни интерес држава је увећање моћи сваке врсте, а да би то постигле оне морају бити безбедне. Да би биле безбедне њихови напори су усмерени на ограничавање моћи оног другог јачањем властитих војних капацитета или савезништава са државама које деле исте циљеве. Државе дакле прате један предвидив образац понашања а то је да се понашају у складу са својим интересима и војним могућностима.

Реалисти, а пре свега неореалисти верују да је поверење међу државама више апстрактна него поуздана категорија те да државе никада не могу у потпуности веровати својим суседима и њиховим крајњим намерама и зато су најчешће агресивне у међусобним односима. Они дакле не одбацују могућност сарадње међу државама, па и сарадње у сектору безбедности, али такви односи и сарадња су ограничени јер се државе никада не одричу опредељења да увећавају властиту моћ и безбедност чиме уствари узрокују стални процес надметања. Значај војне моћи најинтензивније су описивали дефанзивни реалисти који су веровали да је државама довољна одређена количина моћи да би биле безбедне, док су, са друге стране офанзивни реалисти заступали тезу да је за државу и њено преживљавање значајно стицање што више војне моћи у односу на друге. Такво понашање државе доводи у тзв. безбедносну дилему коју је теоретичар Роберт Џервис (Robert Jervis) описао као ситуацију у којој поступци помоћу којих једна држава покушава да повећава властиту безбедност умањују безбедност других⁶. Држава је безбедна када успостави равнотежу између војних претњи и властитих војних способности. Међутим, оваква размишљања су одржива у случају када су војне претње у потпуности предвидиве.

За разлику од реалистичке школе мишљења, либералне традиције промишљања безбедности у средиште стављају институције и улогу институција у ублажавању сукоба. Тај нови безбедносни образац своје утемељење налази у неопходности успостављања

⁶ О појму безбедносне дилеме детаљно одређење је Robert Jervis дао у свом делу "Cooperation Under the Security Dilemma" 1978. године

сарадње између чланова међународне заједнице уз обезбеђење предуслова који се огледају у успостављању поверења, заједничких начела и форми који представљају основу за колективно деловање. Као и у реализму, постоји неколико идејних праваца либерализма: од идејног либерализма који заступа тезу да до сукоба долази када се границе држава не поклапају са друштвеним идентитетима, преко комерцијалног либерализма који заступа тезу да економска корист не мора нужно водити сарадњи, али да економска сарадња може бити чинилац мира. Значајно је поменути и републикански либерализам који усмерава на интегрисање држава у „уређења“ која подстичу демократију и унутрашње реформе, а крајњи резултат односа таквих држава у међународном систему свакако би требало да буде мир⁷. Либерална школа мишљења развила је три теоријска приступа релевантна за студије безбедности: теорију либералног мира, теорију демократског мира и неолиберални институционализам⁸. Посебно се издваја неолиберални институционализам који у свом учењу не одбацује реалистички државноцентрични приступ и анархичну структуру међународних односа. По њима институције не настају како би се заштитили национални интереси, а посебно не појединачни интереси најмоћнијих држава, већ управо да би заштитиле и унапредиле заједничке интересе држава које их чине и које су пристале на сарадњу.

За разлику од реалистичке истраживачке традиције, либералне школе мишљења у средиште истраживања стављају недржавне чиниоце и субјекте, невојне димензије безбедности и сарадњу. Када се сарадња институционализује, државе као основни међународни субјекти стрепе да такав однос и принцип напусте страхујући од оног што би могло да уследи, односно од онога што би могло да их врати назад. Иако институције намећу државама одређена правила и обрасце понашања, оне су и пожељне јер обезбеђују снабдевеност информацијама и регулишу међусобне односе дајући им обавезујући карактер.

Колективна безбедност у оквиру либералног институционализма представља најизраженији концепт. Из тог концепта је проистекао и модел безбедносне заједнице Карла Дојча (Karl Deutsch) који је утемељен на идеји и пракси међународне сарадње која, под одређеним, повољним околностима, прераста у међународно удруживање. Државе се удружују да би решавале заједничке проблеме. Институције у којима су и формализовале своје удруживање представљају оквир за превазилажење потенцијалних опасности до којих може да доведе безбедносно надметање између јединачних држава⁹. Институције могу да помогну у успостављању поретка „тако што ће стабилизovati очекивања субјеката у међународном систему стварајући на тај начин смисао континуитета и осећај да ће се тренутна сарадња одржати и у будућности¹⁰“. Не постоји јединствен модел институција „опремљен“ да одговори на све врсте проблема. Према неолибералном институционализму моћне државе утичу на стварање институција, чак и у регионима којим географски не припадају, како би појачале заједничке интересе.

⁷ Безбедносне обрасце понашања држава у савременим условима и савременим теоријама безбедности је професор Симић Драган детаљно описао у свом тексту под називом „Савремене теорије безбедности“ објављен у *Атологији текстова са Школе реформе сектора безбедности* у издању Центра за међународне и безбедносне послове у Београду 2007.године.

⁸ Ова три теоријска приступа развијена су у различитим школама либералне мисли које су предводили теоретичари попут Мајкла Дојла, Ендруа Моравчика, односно Захера и Метјуза.

⁹ Симић Р. Драган, *Савремене теорије безбедности*, *Атологија текстова Школа реформе сектора безбедности*, Београд 2007., стр.165-193.

¹⁰ Нај С. Џозеф, *Како разумевати међународне сукобе*, *Стубови културе*, Београд 2006., стр. 332

2.2. Алтернативни приступи у студијама безбедности

И док су неореалисти и неолиберали водили жустру дебату о питањима апсолутних и релативних добитака у јасно препознатим односима равнотеже моћи међународних субјеката саркастично названом и „буром у чаши воде“, средином осамдесетих година двадесетог века „почели су да се развијају нови алтернативни теоријски приступи попут социјалног конструктивизма, критичких теорија, постструктурализма и феминизма“¹¹. Посебно се издвојио социјални конструктивизам који је узео понешто и из либералистичких и из реалистичких школа промишљања безбедности објашњавајући безбедносне проблема с краја двадесетог века на један иновативан начин. Социјални конструктивисти заговарају тезу да је срж међународне политике социјалне, а не материјале природе, те да се структура и актери међународних односа међусобно конституишу на начин да дистрибуција идеја, вредности, идентитета па и норми ствара националне интересе и тиме односе моћи. Заговорници социјалног конструктивизма не оспоравају и даље кључну улогу држава као међународних субјеката, али сматрају да је безбедност друштвена конструкција која се бави чувањем главних вредности неке групе. Каква је то група, које су њене вредности, шта је угрожава и како се бранити су питања на која конструктивисти дају одговоре кроз друштвену интеракцију чиниоца¹². Како друштвена стварност кроз наочаре социјал-конструктивиста представља идеациону конструкцију, тако је задатак ове теорије, а тиме и науке, да објасни и разуме стварност „изнутра ка споља“.

Социјал-конструктивисти безбедност виде као стално поприште преговарања и спорења на међународној сцени, а институционализација заједничких норми за њих представља могућност за изградњу алтернативних безбедносних одговора. Сматра се да су идентитет и норме од кључног значаја за проучавање безбедности јер управо они одређују оквир реалног а легитимног политичког деловања. За разлику од реалистичких теорија које безбедност посматрају на нивоу политичких елита и где преговори између тих политичких елита и пубlike немају готово никакву улогу, социјал-конструктивисти истичу значај јавне подршке. Док је за реалисте карактеристично уже схватање безбедности кроз појмове државе, политике и силе, односно војске, дотле социјал-конструктивисти развијају шири концепт схватања безбедности који обухвата и друштвене, историјске, културне чиниоце који нису без значаја за разумевање одређених безбедносних питања. Социјални конструктивизам дакле „наглашава значај заједничких идеја и разумевања која се развијају између учесника на светској сцени кроз њихову међузависност“¹³ а што је свакако важно и за регионални ниво анализе. Значајно је нагласити да социјални конструктивизам, поред низа заједничких претпоставки, није кохерентна школа мишљења већ у себи садржи различите приступе попут постмодернизма, критичких теорија и Копенхашке школе студија безбедности¹⁴.

Објашњење наведених теоријских приступа захтева много више простора и времена како због дугочекости њиховог опстанка, тако и због сталне потврде њихове примене и на

¹¹ Ејдус Филип, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд 2012. стр.81

¹² Међу конструктивистима који су се посебно бавили питањима остваривања безбедности истичу се Каценстајн, Велдс, Мекдоналд. Они су, између осталог, акценат давали преговарању као чину друштвене интеракције која се одвија у једном посебном друштвеном и историјском контексту који обележава безбедност, односно небезбедност.

¹³ Кегли В. Чарлс и и Виткоф Р. Јудин., *Светска политика-тренд и трансформација*, Центар за студије ЈИ Европе, Београд 2006., стр. 110.

¹⁴ Социјални конструктивизам представља микс традиционалних и савремених теорија: рад Роберта Кокса преточен у критичку теорију која се заснива на тежњи промене постојећих односа и установа, а не побољшање стања, као и постмодерниста који су се определили за тзв. номадски дискурс, односно потпуни релативизам у односу на истину и чињенице – колико људи толико и истина. О Копенхашкој школи ће у тексту бити више речи.

савременим друштвеним кретањима и променама. Како ови теоријски приступи нису тема ове дисертације, намера је била да се у најкраћем укаже на заједничке именитеље представљених традиционалних и алтернативних теорија у студијама безбедности а то су централни међународни актери, структура система, моћ, поверење, сарадња. Ови појмови се у одређеној мери различито виде у овим теоријама, али њихов утицај на безбедност, односно небезбедност је од круцијалног значаја. Ови појмови су у концептуалном смислу и у значајној мери управо кориштени у раду савременика Копенхашке школе студија безбедности стварајући један нови, хибридни теоријски правац који се и данас, додуше знатно мање, користи за истраживање питања безбедности.

2.3. Теорија регионалног безбедносног комплекса

Измењена стварност међународних односа уз транснационалне и глобалне безбедносне изазове захтевала је редеофинисање традиционалног концепта безбедности. Док су реалисти сматрали да је сукоб између држава природно стање, а да се мир постиже искључиво кроз равнотежу моћи у политици, либералне теорије су сматрале да се мир постиже поштовањем система универзалних права и обавеза и да опстанак човечанства зависи од светског мира. Реалистичка замисао безбедности у новим, постхладноратовским оквирима се чинила преуска и искључива, док је са друге стране либерална замисао наглашавала искључиво невојне димензије безбедности. С тога се створила потреба креирања другачије школе мишљења која би објединила сегменте традиционалних приступа, али и понудила нека другачија решења за разумевање савременог концепта безбедности.

Како је централно питање традиционалних студија безбедности било како постајемо безбеднији, у новом, постхладноратовском светском поретку и глобалном, рекло би се континуираном ванредном стању, питање је више шта нас чини небезбедним и како се томе супроставити. При томе оно што нас чини мање безбедним или небезбедним није више изричито војне природе, напротив. Широк спектар невојних, асиметричних изазова, ризика и претњи залази у све поре живота друштва. Традиционалне реалистичке теме попут опстанка, суверенитета, ванредног стања, егзистенцијалних питања имају своје место и у алтернативним приступима безбедности, а придружиле су им се и нове теме попут националног идентитета, економске и политичке стабилности, унутрашње безбедности, еколошке заштите и сл. Са друге стране, настанак новог, мултиполарног система довео је до претпоставке да ће међународни односи у будућности имати далеко регионалнији карактер¹⁵. То је и разлог што су савременици Копенхашке школе студија безбедности своја истраживања усмерили пре свега на регионални ниво безбедности представљајући идеју безбедносних комплекса као алтернативу појму равнотеже снага/моћи. Професор међународних односа Бери Бузан (Barry Buzan) развија концепт безбедносног комплекса и по први пут уводи нове безбедносне термине попут безбедносне међузависности, образаца пријатељства и непријатељства, суперкомплекс, поткомплекс, прекривачи, инсулатори. У истраживању безбедносних комплекса Бузану се врло брзо придружио још један професор међународних односа, Оле Вејвер (Ole Waever) и заједно су у периоду од 1983. до 2003. године издали низ научних радова базираних на Теорији регионалног безбедносног комплекса. Један од њихових најзначајнијих радова је књига *Regions and powers – the structure of international security* на којој је ауторка и базирала ову дисертацију. Свакако су значајна и дела *Security: a New Framework for Analysis*; *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*; *People,*

¹⁵ Управо је ова претпоставка била покретач Бузана и Вејвера за развијање Теорије регионалног безбедносног комплекса сматрајући да ће региони бити препуштени односима држава које их чине о чему су ставове изнели и у књизи „*a New Framework for Analysis*, 1998.

States and Fear: The National Security Problem in international relations, која су у овој дисертацији и најцитиранија. У периоду од 2003. године Бузан и Вејвер су објављивали академске чланке и научне радове који се нису експлицитно бавили Теоријом регионалног безбедносног комплекса, али је нису ни одбацили већ су је користили као теоријски оквир. У прилог томе говори и чињеница да је овај теоријски оквир значајно кориштен у истраживањима у савременим научним безбедносним студијама, те да су посебно цитиране кључне референце из књиге Regions and powers– the structure of international security¹⁶.

2.3.1. Традиционални приступи у студијама безбедности и Копенхашка школа мишљења

Услед неприлагођености разумевању постхладноратовских безбедносних питања и недостатка теоријских алата које су нудили традиционални приступи у студијама безбедности деведесетих година прошлог века развиле су се нове школе студија безбедности попут тзв. абериствитске (по Велшком Универзитету Абериствит), копенхашке и париске школе. Ове три школе које су чинили истраживачи из целог света, бавиле су се различитим питањима безбедности, од људске безбедности и секуритизације, преко међународних односа моћи и миграција, до слободе кретања и унутрашње безбедности и по томе су биле различите. Али оно што им је заједничко је другачији став према истраживању безбедности у односу на, до тада примарне неореалистичке и неолибералне приступе. Ове школе не занемарују и не игноришу ставове које су изградиле традиционалне теорије безбедности, али развијају један другачији, конструктивистички и критички приступ безбедности.

Посебно се издваја Копенхашка школа студија безбедности која је настала из радова истраживача и теоретичара окупљених око Копенхашког института за истраживање мира (COPRI) током деведесетих година двадесетог века. Овај институт је 1985. године одлуком Данског парламента основан као независни институт за подршку и унапређење мултидисциплинарних истраживања мира и безбедности. Иако је био формиран као независни институт, године 1996. је постао државни истраживачки институт у оквиру данског Министарства за истраживање и информационе технологије. Као такав престао је да постоји почеком 2003. године али је свој рад наставио у оквиру Данског института за међународне студије. Најутицајнија имена ове школе студија безбедности свакако су Бери Бузан (Barry Buzan) и Оле Вејвер (Ole Waever). Копенхашка школа студија безбедности дала је три нова, свакако другачија доприноса студијама безбедности кроз Теорију секуритизације, идеју о безбедносним секторима и Теорију регионалног безбедносног комплекса¹⁷.

Срж истраживачких радова ове школе је на схватању да је регионални ниво анализе све значајнији за разумевање динамике глобалне безбедности и промена на глобалном нивоу, да се безбедносна динамика најбоље разуме на нивоу региона, те да региони добијају одређену аутономију у односу на системски ниво. Њена специфичност се такође огледа у чињеници да ова школа мишљења развија приступ промишљања о безбедности који је заснован „на говорним чиновима који поједина питања или чиниоце означавају као

¹⁶ Милан В. Липовац докторирао је на Факултету безбедности 2016. године на тему „Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан“. За потребе дисертације анализирао је електронску базу научних/академских радова на енглеском језику scholar.google.com и дошао до резултата да је у периоду од 2003. до 2015. године број научних/академских радова у којима се цитира књига Regions and powers– the structure of international security износио 289, а број научних/академских радова у којима је Теорија регионалног безбедносног комплекса кориштена као теоријски оквир износио 92.

¹⁷ Носиоци кључних заједничких радова за развој Копенхашке школе студија безбедности су Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, Elzbieta Tromer и Ole Waever

егзистенцијалне претње¹⁸. Иако је овакав приступ најзаступљенији у теорији секуритизације која је, од поменутих новонасталих школа промишљања безбедности била и највише критикована, оспоравана, а у исто време су се многи теоретичари и аналитичари управо овом теоријом највише и бавили, ни остале две теорије Копенхашке школе не игноришу говорни чин као битан елеменат промишљања безбедности.

Специфичност рада Копенхашке школе је и у настојању да у одговору на питања како безбедност функционише, како се она конструише и како разумети чиниоце који је конституишу, покушавају да развију кохерентнију теорију студија безбедности. При томе се првенствено мисли на то како безбедност функционише у свету политике и на проширивање самог концепта безбедности на начин да се у нови контекст промишљања безбедности укључи низ важних питања која до тада нису никако или бар у довољној мери разматрана. И свакако подразумева анализу интересубјективних процеса од значаја за контекст безбедности и политичке последице које из тога произилазе. Копенхашка школа студија безбедности је управо те интересубјективне процесе и међусобне односе почела да посматра кроз однос сектора, и то војног, политичког, економског, друштвеног и еколошког. И управо из наведених разлога рад Копенхашке школе и теорије које је развила ова школа, завређују већу пажњу и дубљу анализу. Колико год да је регионални контекст значајан за разумевање безбедносне међузависности на нивоу региона и њен утицај на шири, глобални ниво, поједини теоретичари су мишљења да регионални ниво анализе није довољно теоријски развијен.

То је један од основних разлога због чега је управо Копенхашка школа студија безбедности развила концепт регионалне безбедносне динамике ослањајући се на традиционалне и алтернативе приступе у студијама безбедности. А шта јој је заједничко са традиционалним школама студија безбедности? Копенхашка школа мишљења признаје државу као референтни објекат, али за разлику од већине неореалиста сматра да је потребно завири у природу државе како би се разумели унутрашњи чиниоци који одређују природу националне безбедности и природу односа друштва и државе. Присталице Копенхашке школе такође заговарају тезу да осим државе и људске групације могу бити референтни објекти безбедности. Блискост са реалистичким теоријама, а у првом реду сличност неореализму, огледа се у идеји о ограниченој територијалности и дистрибуцији моћи, пре свега материјалне моћи, која у перцепцији равнотеже моћи која је била доминантна током Хладног рата, дефинише међународни систем. Како долази до промена у глобалној структури моћи и како се неореалистичке теорије у великој мери концентришу на глобални ниво, отуда и разлози за размимоилажење учења Копенхашке школе са неореалистичким приступом који у центар дешавања ставља регион. Размимоилажење са неореализмом је и у третирању дистрибуције моћи и образаца пријатељства и непријатељства као независних варијабли¹⁹.

Реалисти смарају да је опстанак најважнија покретачка сила понашања држава те да је то разлог зашто се државе понашају агресивно у међусобним односима. Међутим, последње деценије двадесетог века указале су и на неке нове одлике понашања држава које су проистекле из рационалне спознаје неопходног. Државе су, вођене том врстом рационалности и реалности, достигле одређену зрелост и прихватиле нужност међусобне сарадње. Следбеници Копенхашке школе ту врсту зрелости која води ка сарадњи називају безбедносном међузависношћу и у својим учењима управо указују на њену неминовност и последице њеног игнорисања и изостанка.

¹⁸ Вилијамс Д. Пол, *Увод у студије безбедности*, ЈП Службени гласник, Београд 2012, стр. 108

¹⁹ Бузан и Вејвер су обрасце пријатељства и непријатељства у својој књизи "Region and Powers: The Structure of International Security" описали као гроздање на регионалном нивоу што чини да је безбедносна динамика унутар једног регионалног безбедносног комплекса интензивнија, а што је и чинило основну претпоставку за развој Теорије регионалног безбедносног комплекса.

Сличност са учењима либералних студија безбедности, пре свега учења неолибералног институционализма, огледа се у чињеници да и једни и други институцијама намењују главну улогу у очувању међународне безбедности. По угледу на неореалисте они прихватају значај војне моћи у међународним односима, али протежирају институције које се баве питањима безбедносне међузависности²⁰. Неолиберални институционализам је представљао добру основу за изградњу концепта колективне безбедности који се итекако препознаје у раду Копенхашке школе, а пре свега у Теорији регионалног безбедносног комплекса. Наиме, колективна безбедност за разлику од равнотеже снага „установљава начела међународних односа по којима се државе опредељују за решавање сукоба мирољубивим средствима, проширују замисао властите националне безбедности узимајући у обзир и интересе међународног друштва у целини и развијају поверење превазилазећи страх у међусобним односима“²¹. Анализирајући Теорију регионалног безбедносног комплекса може се закључити да регионални безбедносни комплекс садржи све елементе колективне безбедности, односно разматра како се одређени колективитети понашају према претњама из природног, непосредног окружења уважавајући начела међународног система.

Копенхашка школа студија безбедности је негде на пола пута између традиционалних и алтернативних схватања безбедности. Говорни чин који обликује ове различите школе то најбоље показује. Наиме, „говор реализма“ је као „говор моћи“ који подстиче надметање ка увећању моћи што уствари и обликује односе међу државама. Алтернативни приступи заговарају замену „говора моћи“ „говором заједништва“ образлажући то сложеност људског понашања и присутност противречности културних, верских, историјских варијација које најбоље могу бити схваћене и контролисане кроз сарадњу и складне односе међу државама. За разлику од ова два приступа или боље рећи комбинујући ова два приступа, Копенхашка школа студија безбедности „језички акт види као секуритизујући потез“²² који конструише безбедносну претњу и тиме обликује односе међу државама и понашање референтних објеката о чему ће у овој дисертацији бити речи.

У даљој анализи Теорије регионалног безбедносног комплекса и анализи регионалне безбедносне динамике сусрећемо се са неколико заједничких именитеља традиционалних и алтернативних теорија промишљања безбедности са Копенхашком школом: држава као централни актер те ће с тога о државама које чине регион, а за потребе ове дисертације регион Западног Балкана, бити највише речи и то на начин да се идентификују њихови унутрашњи чиниоци, њихова историја, њихова природа и аспирације; затим поверење, односно колективно деловање, односно савезништво међу државама било да се оно испољава кроз чланство у међународним и регионалним институцијама, било кроз неке билатералне споразуме што нас доводи до тога да регионалне односе и безбедносну динамику у посматраном региону разумемо од изнутра ка споља. И реализам, и либерализам и социјални конструктивизам су дали чврсту подлогу за развијање Копенхашке школе студија безбедности која ће се, више него иједна друга школа или теорија, бавити регионалним нивом анализе и регионалном безбедношћу.

²⁰ Заговорници неолибералног институционализма попут Кеохана, Цупила, Капоразе, су били становишта да државе стварају институције како би олакшале постизање својих заједничких интереса.

²¹ Симић Р. Драган, *Наука о безбедности-савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд 2002. стр.71

²² Језички акт или говорни чин се схвата као облик представљања који је нешто више од самог одражавања стварности. Када је језик безбедности у питању, језички акт се дефинише и као потез секуритизације, при чему секуритизација представља процес у којем неки чинилац проглашава да поједина ствар или чинилац представља егзистенцијалну претњу за референтни објекат а то је најчешће држава.

2.3.2. Класична теорија регионалног безбедносног комплекса

По узору на традиционалне, пре свега реалистичке приступе у студијама безбедности у класичној Теорији регионалног безбедносног комплекса (CSCT - Clasicl Security Complex Theory – у даљем тексту ТРБК) држава је, са њеним политичким и војним сектором, кључна јединица и она је примарни референтни објекат. Ова теорија је настала у наговештају процеса нестанка равнотеже моћи, нестанка доминантног утицаја великих сила и тиме нестанка мотивисаности за идеолошким ривалством. У атмосфери када велике силе пре свега брину о својим проблемима и када моћ, у класичном смислу, полако копни, државе су принуђене да саме решавају своје проблеме. Амбијент коме припадају у географском, социјалном, економском, политичком и сваком другом смислу одређује не само потенцијалне проблеме са којима ће се сусретати већ и начин како се са тим проблемима изборити. Региони природно одређују географску припадност и сами по себи су објекти анализе како са аспекта односа према претњама и рањивостима које долазе изнутра (из самог региона), тако и оним које долазе споља (из другог региона).

За разлику од ранијих теоријских приступа у којима је безбедност била углавном уско посматрана кроз ратове, војну силу и моћ, представници Копенхашке школе уочили су празнину у литератури када се говори о концепту безбедности и стога уводе шири, више холистички приступ. Као алтернатива појму „равнотежа моћи“ ови истраживачи уводе појам „безбедносни комплекс“ који је представљао ширу идеју проучавања безбедносних односа и чијим се увођењем попуњава празнина између системског нивоа и нивоа државе. Безбедносни комплекс је сам по себи центар свих безбедносних збивања, пре свега безбедносних проблема, изазова, претњи.

Како је једно од кључних становишта представника Копенхашке школе да претње брже и лакше путују преко краћих него дужих дистанци, отуда се родила и централна идеја таквог приступа а то је да је безбедносна међузависност уоквирена регионално дефинисаним скуповима, односно регионалним безбедносним комплексима²³. Они безбедност сликовито представљају као „безбедносни пакет – слагалицу у којој сваки део тог мозаика има свој утицај и значај те стога сваки део треба анализирати и разумети, предвидети њихово понашање и крајње исходе. Генерално, регионална динамика има значајну аутономност у односу на обрасце који постоје или важе на глобалном нивоу. Та аутономност је пре свега резултат ограничене територијалности и дистрибуције моћи са једне стране, а са друге стране и политички процеси одређују одређени ниво аутономности која се рефлектује на национални и регионални ниво и око којих се формирају безбедносна питања. Логика територијалности је управо у регионалним безбедносним концептима најдоминантнија али се не занемарују ни нетериторијалне везе које се појављују на нивоу региона.

Безбедност је рационалан проблем у коме национална безбедност не може бити посматрана изван контекста безбедносне међузависности. Све државе су, хтеле то или не, део глобалне мреже безбедносне међузависности. Зато и није случајно што је један од најистакнутијих теоретичара Копенхашке школе, Бузан, у својим првим радовима концепт безбедности истраживао кроз три основна нивоа анализе: индивидуални, државни и међународни. За разумевање односа између држава свакако су кључни индивидуални ниво и политика међународног система, а регионални ниво је по њему срж безбедносне динамике и безбедносног комплекса.

На регионалном нивоу безбедносна међузависност је израженија. Бузан регион у безбедносном смислу описује као „посебан и значајан подсистем безбедносних односа који постоје између држава чија је судбина да су закључане у географској непосредној близини

²³ Бузан је у делу *“People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era”* из 1991. године иницирао и донекле развио појам комплекси регионалне безбедности који ће добити свој потпуни третман у наредном делу који је написао са Вејвером *“Regions and Powers....”*

једни са другима“²⁴. Та близина утиче на креирање образаца и односа пријатељства и непријатељства при чему се под пријатељством мисли на односе који су искрени, пријатељски, базирани на објективним очекивањима пружања заштите и подршке која би дошла од суседа. Таква врста односа карактеристична је за савезе, партнерства и институције. Овде опет видимо сличност са реализмом и исконском потребом стварања савеза са онима који имају исте циљеве, посебно када је примарни циљ заштитити се. Када су у питању односи непријатељства они су у највећем броју случаја продукт ширег, историјског контекста. Државе су у таквим односима повезане осећањем страха, ривалства, очекиване примене силе, сталног битисања у конфликтној формацији са незвесним исходима.

Класична Теорија регионалног безбедносног комплекса у дефинисању регионалних безбедносних комплекса (у даљем тексту: РБК) односно региона, полазила је са становишта да је РБК састављен од две или више држава које конституишу географски кохерентну групу односно регион, те да је регион социјално-политички конструисана категорија са замишљеним границама. У класичној ТРБК Бузан препознаје модел хомогеног безбедносног комплекса који подразумева интеракцију између сличних типова јединица (држава). Он такође заступа тезу да регион чине државе међу којима се подразумева географска блискост, заједничке културолошке карактеристике од историје и обичаја, преко етничких и религијских до истих или сличних језичких карактеристика. Подразумева се и економска, политичка и безбедносна повезаност, односно слична перцепција питања која су важна за опстанак и одрживост ових држава.

Односе држава региона карактерише безбедносна међузависност. То нас доводи и до прве Бузанове дефиниције РБК која каже да “регионални безбедносни комплекс чине државе чији су примарни безбедносни интереси толико уско повезани да се њихове националне безбедности не могу реалистично разматрати одвојено“²⁵. Динамику унутар безбедносног комплекса и његову структуру одређују државе унутар комплекса, управо кроз обрасце пријатељства и непријатељства, односно перцепције о оном другом и интеракцијом до које таква перцепција доводи. Безбедносна међузависност је много израженија међу државама региона него ових држава са државама ван РБК јер се државе у највећој мери плаше својих суседа, више него удаљених држава. Са друге стране, регионални безбедносни комплекси представљају погодно тло за настанак различитих погледа на идентитете око чега се државе најчешће споре.

За обрасце понашања у РБК свакако је значајно о ком нивоу безбедносног комплекса је реч. Ако се ради о нижим новима, онда говоримо о локалним државама чија снага и моћ нису од великог утицаја, готово да утицаја и нема чак ни на непосредне суседе па тиме изостаје и безбедносна интеракција са другим државама. Са вишим нивоима безбедносних комплекса ствари стоје другачије. Ту је значајно присуство спољних утицаја, односно утицаја великих сила или међународних организација. Њихов утицај или присуство у класичној ТРБК названо је “прекривач“ (overlay). Најчешће се њихов утицај огледа у интервенцији присуством оружаних снага на територији друге државе што ће такође бити разматрано кроз студије случаја у овом раду. У таквим случајевима се локална безбедносна динамика подређује ривалству великих сила, губи дотадашњу аутономност и добија попутно другу форму и смисао. У зависности од образаца понашања унутар РБК, постоји неколико типова унутрашње динамике: конфликтна формација која је производ страха и ривалства, односно перцепције претње; безбедносни режими којима је перцепција претње и страха замењена потенцијалном претњом при чему претња није нестала, она је и даље могућа, али не и обавезна и у том смислу државе склапају одређене аранжмане и сарађују како би и ту

²⁴ Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2nd Edition . Wheatsheaf , 1991.page 158

²⁵ Buzan, Barry. *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2nd Edition . Wheatsheaf , 1991.page 190.

потенцијалну претњу умањиле или елиминисале; и на крају безбедносна заједница у којој је потенцијална претња готово немогућа и у којој су државе опредељене да потенцијалне проблеме решавају без употребе силе.

Односи између држава региона, па тиме и њихова безбедносна динамика, нису статични, они се мењају, некад унапређујући стабилност и безбедност региона, некада управо супротно. Промене структуре комплекса кроз историју су пре свега биле евидентне у променама спољних чинилаца-граница. Мењале су се границе чланица комплекса, стваране нове јединице/чланице, па самим тим су се мењале и границе РБК. Мењали су се и односи унутар комплекса (хијерархија, анархија, ублажена анархија), као и поларност (мултиполарност, биполарност, институционална униполарност). Промене које креирају структуру комплекса и утичу на унутрашњу динамику региона се могу сврстати у четири основне групе. Прву групу чине промене које одржавају статус „quo“, односно одржавају стање онаквим каквим јесте. Промене које су се десиле или се дешавају су у сврху подршке постојеће структуре и одржавања постојећег стања. Односи у датом РБК одговарају свима, или бар већини и као такве их треба задржати и одржати и убудуће. Да ли се онда уопште ради о променама? И та врста дешавања се може назвати променама али су оне симболичне, више формалне, али не и суштинске. У анализи студија случаја видеће се да управо ова врста промена постоји на простору Западног Балкана с тим да категорија „такво стање одговара свима и треба га задржати“ није и не може бити трајна јер увек нека од страна пожели да такво стање промени и онда углавном настају проблеми, односно долази до усложњавања постојеће безбедносне конфигурације. Другу групу представљају промене које доводе до унутрашње трансформације која подразумева суштинске промене унутар спољних граница комплекса. Разлози за овакве промене могу бити различите природе, од процеса регионалних интеграција до промене у обрасцима пријатељства или непријатељства. Ова врста промена је свакако позитивна, најчешће препоручивана и очекује се да таква врста промена води ка јачању регионалне безбедносне стабилности и интегрисаности, већој демократичности и просперитету. И ова врста промена је заступљена на простору Западног Балкана. Трећу групу промена представљају промене које доводе до спољашње трансформације која подразумева суштинске промене настале променама спољних граница комплекса. Оне се огледају у настанку неких нових држава, или нестанку неких држава, односно њиховог припајања што свакако утиче и на обрасце пријатељства или непријатељства. Овакве промене готово никада не одговарају свима те су с тога обрасци пријатељства и непријатељства значајно интензивнији и креирају нову динамику унутар РБК. За један део међународне заједнице и ова врста промена се дисила на простору Западног Балкана. Спољашња трансформација може значити и спајање два РБК у један суперкомплекс. И на крају четврту групу промена изазива „прекривач“ и оне представљају утицај спољних актера, најчешће великих сила или међународних организација, на домаћу, регионалну и националну безбедносну динамику. Ова врста утицаја је посебно била изражена у постхладноратовској констелацији и била је готово неминовна²⁶. Ова врста утицаја постоји и данас на простору Западног Балкана што ће у раду посебно бити обрађено у поглављу о утицају ментора на креирање њихових одбрамбених политика.

Како би смо у потпуности разумели о којој врсти структуре комплекса је реч, потребно је разграничити да ли промене које се дешавају, било споља или изнутра, осликавају или узрокују суштинску структуру комплекса или га воде ка некој трансформацији. У одговору на ово питање неопходно је посматрати неколико аспеката:

²⁶ У књизи *Regions and Powers* из 2003. посебно су анализирани сви нивои промена који оцртавају безбедносну динамику региона, а у циљу разумевања свих кретања која се унутар једног безбедносног комплекса дешавају. Те промене не могу бити рангиране по приоритету, једне нису важније од других, напротив. За разумевање регионалне безбедносне динамике, перцепција њиховог утицаја на глобалне безбедносне токове, подједнако је важно пратити и разумети све врсте промена које се дешавају унутар и на границама региона.

домаће, односно локално безбедносно окружење, посебно са освртом на државе које на било који начин, посредно или непосредно, узрокују промене, затим сагледати регионални безбедносни комплекс у целини, везе са другим, граничним комплексима и свакако утицај великих сила. То нас доводи до закључка да је разлика између виших и нижих нивоа безбедносног комплекса важна када се сви нивои безбедносне анализе (домаћи, регионални, подрегионални, глобални) реинтегришу.

Пратећи даљи рад Копенхашке школе студија безбедности у утемељењу класичне ТРБК, осим нивоа анализе и образаца пријатељства и непријатељства, овај теоријски приступ био је карактеристичан и по томе што се бавио и секторском анализом као специфичном интеракцијом између чинилаца/јединица комплекса. „Сврха сектора је да једноставно редукују комплексност и олакшају анализу. Сваки сектор даје поглед на целину али види само једну димензију њене реалности“²⁷. Класична ТРБК бавила се само политичким и војним сектором у чијем је дефинисању била приметна веза са традиционалним теоријским приступима, пре свега реалистичким. Војни сектор, или по Бузану, војна безбедност, је посматран као однос војних офанзивних и дефанзивних способности државе, односно представљао је перцепцију једне државе о намерама друге државе. Политичка безбедност је имала шири концепт који је, осим политичких елита, обухватао и систем владавине права, организациону стабилност државе и њене идеологије која јој, у међународном систему, даје легитимност.

И на крају, једна од кључних претпоставки Бузанове класичне ТРБК налази се у претпоставци да су РБК последица анархичног међународног система те да је тиме и свет подељен у регионалне безбедносне комплексе. Међутим, није читав свет прекривен РБК, односно безбедносни комплекси нису свугде присутни што Бузан објашњава на начин да постоје државе у неким деловима света које имају тако мало моћи да се она готово и не пројектује изван њихових националних граница. Те државе су усмерене само на унутрашње, домаће безбедносне перспективе и међу њима је недовољна безбедносна интеракција како би се створио регионални комплекс. Други разлог се јавља када је директно присуство спољних сила у региону толико јако да потискује нормално функционисање безбедносне динамике међу локалним државама што је стање које је познато као прекривач²⁸. Присуством прекривача губе се иницијалне карактеристике РБК. Регионални безбедносни комплекс постоји пре прекривања, а настанком прекривања, односно ривалства и преклапања интереса великих сила на конкретном региону, интереси тих сила доминирају у односу на интересе држава региона. Пример је Европа током Хладног рата и равалство САД и Русије на њеној територији. Окончање Хладног рата довело је до нестанка таквог присуства спољних великих сила на безбедносну динамику европског региона што је довело до потребе преиспитивања валидности дотадашњих Бузанових и Вејверових истраживања везаних за регионалне безбедносне комплексе, а што је резултирало модификовањем ТРБК.

2.3.3. Унапређени модел Теорије регионалног безбедносног комплекса

За разлику од класичне ТРБК која се више ослањала на неореалистичке и неолибералне приступе, унапређени модел се више ослања на социјално-конструктивистички приступ са циљем превазилажења недостатака и празнина уочених у класичном моделу. У унапређеном моделу раније анализе и закључци који су били продук истраживања регионалне безбедносне динамике нису стављени „ад акта“ нити су

²⁷ Buzan, B., Waever, O. and De Wilde, J. *Security: a New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner., 1998., page 7.

²⁸ Buzan, Barry, Waever, Ole and Jaap De Wilde, *Security: a New Framework for Analysis*, Boulder, Colorado: Lynne Rienner., 1998., page 12.

замене суштински новим приступом већ су разрађени и проширени у складу са комплексношћу постхладноратовске безбедносне динамике и перцепције безбедносних изазова у будућности. Иако нису непознаница ни у класичном моделу ТРБК, у унапређеном моделу су „у средишту анализе сектори, комплекси регионалне безбедности и секуритизација“²⁹, при чему је секуритизација нов појам³⁰.

Истраживачи Копенхашке школе закључују да се већина безбедносних проблема налази на размеђи више безбедносних сектора, односно представљају њихову комбинацију. Биполарни свет током Хладног рата је безбедност обликовао кроз државно-центрично и војно значење док се у мултиполарном свету такав концепт проширио на два начина: хоризонтално са војног на друге секторе и вертикално са државе на друге актере и нивое. Поред војног сектора у коме су кључни односи моћи између држава а главна претња оружана агресија споља, у политичком сектору је главна карактеристика однос ауторитета и социо-политичка кохезија унутар државе. У унапређеном моделу ТРБК се, поред ова два, посматра шири безбедносни контекст који обухвата и економски, социјетални и еколошки сектор. У економском сектору су кључни трговински односи. Економска безбедност подразумева целокупност ресурса којима се достиже, чува и унапређује државна моћ. Како је за разумевање безбедносних питања значај идентитета све присутнији и како се идентитет конструише у односу на различитост „оног другог“, социјетални сектор карактеришу односи између колективних идентитета. Социјетална безбедност се бави разумевањем образаца језика, културе, религије, националног идентитета и обичаја. И на крају еколошки сектор у коме доминирају односи човека и природе. Еколошка безбедност, у времену све интензивније дисперзије невојних претњи безбедности и дефицита природних ресурса, разматра питања суштинске подршке између људске цивилизације и остатка биосфере и тиме опстанак цивилизацијских вредности³¹. Указујући на значај секторског приступа, Бузан безбедносне секторе ставља у „службу“ разумевања образаца понашања, безбедносних изазова, ризика и претњи и секуритизујућих фактора и актера.

У унапређеном моделу ТРБК истраживачи Копенхашке школе студија безбедности препознају хетерогене регионалне безбедносне комплексе који подразумевају „инетрреаговање различитих типова актера кроз два или више сектора“³². Проширење концепта безбедности кроз секторски приступ произишао је из чињенице да је у стварности већина безбедносних претњи комбинација узрока и последица проистеклих из више безбедносних сектора, односно да се претња не рађа и не рефлектује само у једном сектору. То је посебно карактеристично код невојних претњи безбедности (нпр. несташица воде у некој афричкој држави може да има за узрок глобално загревање а за последицу миграције становништва што даље покреће социјалну безбедносну динамику (социјетални сектор), угрожавање политичког поретка суседне земље (политички сектор) али и њених економских потенцијала (економски сектор). Све скупа може довести до оружаног сукоба (војни сектор)³³. Управо из тих разлога хетерогени безбедносни комплекси омогућавају

²⁹ Пол Д. Вилијамс, *Увод у студије безбедности*, ЈП Службени гласник, Београд 2012, стр.118

³⁰ Једна од дефиниција Теорије секуритизације по Полу Вилијамсу и његовој књизи „Увод у студије безбедности“ гласи да је секуритизација процес у коме неки чинилац проглашава да поједина динамика, појава или чинилац представља egzистенцијалну претњу за поједини референтни објекат, а најчешће је то држава. То значи да се неке ствари, ситуације, догађаји третирају као безбедносна претња, социјално су конструисане, односно секуритизоване.

³¹ Група поменутих аутора у делу ”Security: a New Framework for Analysis” посебну пажњу посвећује проширеном концепту безбедности посматраном кроз пет безбедносних сектора који представљају аналитички оквир, желећи уствари да покажу да се већина безбедносних проблема налази на размеђи више безбедносних сектора.

³² Buzan, B., Waever, O. and De Wilde, J., *Security: a New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner., 1998., page 16.

³³ Ејдус Филип, *Увод у студије безбедности - скрипта*, Факултет политичких наука, Београд, 2010., стр.66

анализу одређеног безбедносног проблема, односно безбедносне међузависности у свим секторима истовремено. Безбедносни проблем је можда настао у једном сектору, али се рефлектује и на друге секторе и последице његовог настанка свакако се, краткорочно или дугорочно, осећају у свим секторима.

Аутори Копенхашке школе студија безбедности а пре свих Вејвер сматрају да концепт безбедности нема фиксно и објективно значење већ да је безбедност језички акт који одређено политичко питање формулише као посебно значајно за безбедност заједнице а тиме и за њен опстанак. Као што је већ речено, језички акт је уствари секуритизујући потез који конструише безбедносну претњу. Секуритизација се може дефинисати као „процес у коме неки чинилац проглашава да поједина ствар, динамика или чинилац представља егзистенцијалну претњу за поједини референтни објект док је десекуритизација процес у коме се поједине ствари или чиниоци уклањају из домена безбедности и (поново) уводе у нормалну политику“³⁴. Наиме, представници Копенхашке школе су се исцрпно бавили безбедносним претњама, оним које то заиста јесу и оним које би то могле бити захваљујући њиховој артикулацији од стране, пре свега политичких елита, али и неких других секуритизујућих актера. Теорија секуритизације, као и идеја секторског приступа уз ТРБК чине кохерентан, конструктивистички теоријски приступ у коме се поменуте идеје уклапају и допуњују чинећи Копенхашку школу студија безбедности једном од најутицајнијих у европским студијама безбедности.

Основна новина у унапређеном моделу ТРБК огледа се у дефинисању регионалних безбедносних комплекса који се посматрају као „сет јединица чији су главни процеси секуритизације и десекуритизације толико повезани да се њихови безбедносни проблеми не могу разумети одвојено“³⁵ (подсећања ради класична ТРБК је тврдила да се националне безбедности не могу реалистично разматрати одвојено). Овакво становиште се базира на перцепцији региона као скупа ентитета који имају различит ниво аутономије али ипак зависе од интеракције унутрашњих и спољних фактора који одређују регионалну безбедност. Сви региони, односно РБК су динамичке структуре и тако их види велики број теоретичара и истраживача. Социјални конструктивисти сматрају да су региони "изграђени и реконструисани на неуједначеним начинима који у основи одбацују све претпоставке хијерархијске скаларне уређености и често одражавају борбу око таквих тема као што су идентитети и границе ових ентитета"³⁶. Показало се да ће у истраживањима Копенхашке школе студија безбедности управо овакав приступ бити и најзаступљенији.

Новину у унапређеном моделу ТРБК представља и начин на који се објашњава развој теоријских приступа у емпиријским студијама регионалне безбедности, а који се односе на нивое анализе. Постоји неколико нивоа анализе, од домаћег, односно националног нивоа до анализе на глобалном нивоу. Први ниво чини домаћи ниво, држава која је део региона, са њеном генерисаном рањивошћу, што је чини јаком или слабом, и што изазива безбедносне страхове према другим државама или јединицама, чак и када они немају непријатељске намере. Други ниво би били односи државе и државе унутар региона, који чине регион управо „таквим“ и управо због тих специфичности односа се тај регион издваја од других региона. Следећи ниво би била регионална интеракција са суседним регионима која је неминовна, понекад интензивна, али свакако присутна. И на крају, као највиши ниво анализе би била „улога глобалних сила у региону, односно интеракција између глобалних и регионалних безбедносних структура“³⁷. За разлику од

³⁴ Пол Д. Вилијамс, *Увод у студије безбедности*, ЈП Службени гласник, Београд 2012, стр.120

³⁵ B. Buzan and O. Wæver, *Regions and Powers - The Structure of International Security*, Cambridge University Press), .2003. page 44.

³⁶ Ieva Karpavičiūtė, *Analysis of regional Security Dynamics – Internal and External Factors and Their Interplay*, PhD Dissertation Social Science, Kaunas, Lithuanian 2010, page 117

³⁷ B. Buzan and O. Wæver, *Regions and Powers - The Structure of International Security*, Cambridge University Press 2003, page 44

класичне ТРБК која је акценат давала на вишим и нижим новоима безбедносних комплекса и на промене које одређују структуру РБК, приметно је да модификована ТРБК са више пажње посматра сва кретања унутар и око РБК и односе који постоје међу актерима категорише у неколико нивоа. Приметно је да акценат није био на ширим истраживањима глобалних феномена попут тероризма, али догађаји од 11. септембра су ипак дефинисани као преплитање регионално-глобалне динамике.

Унапређени модел ТРБК детаљније анализира и регионе указујући на догађаје који су изазивали и могу изазивати „кретања“ унутар и око региона, односно узроке настанка или опстанка образаца пријатељства или непријатељства унутар региона. Како ТРБК тврди да ће регионални ниво увек бити оперативан, понекад доминантан, у кљизи *Regions and Powers- The Structure of International Security* Бузан и Вејвер се приоритетно баве анализом региона. Они тврде да је свет подељен на регионе и силе у коме, за разлику од биполарне структуре, сада постоји једна суперсила (САД 1+...), неколико великих сила (+4 ЕУ, Русија, Јапан, Кина) и више регионалних сила (Индија...) ³⁸. Регион или регионални безбедносни комплекс сада се дефинише као „подсистем међународног система релативног интензитета безбедносне међузависности између групе јединица (држава) и безбедносне равнодушности између тог скупа и околних јединица“ ³⁹. Регионални безбедносни комплекс није само перспектива која може бити „примењена“ на било коју групу држава, чак и када оне деле одређене заједничке интересе. Да би се регион квалификовао као РБК између држава које га чине мора постојати одређени степен безбедносне међузависности која их са једне стране „удружује и повезује“ а са друге стране одваја од другог регионалног безбедносног комплекса.

Из перспективе представника Копенхашке школе студија безбедности савремени, глобални свет је подељен на девет регионалних безбедносних комплекса: северноамерички, јужноамерички, северноазијски, јужноазијски, источноазијски, европски, јужноафрички, централноафрички и блискоисточни. Издвојила су се два прото-комплекса која временом могу постати посебни РБК а то су западноафрички и источноафрички регионални безбедносни комплекс. У сваком РБК постоје поткомплекси као што су Балкан у европском РБК или Магбет у блискоисточном РБК. У току Хладног рата тадашњи СССР и САД су се издвојили као посебне, глобалне силе, а био је успостављен безбедносни режим који су чинила два супростављена војна блока (Варшавски уговор и НАТО пакт) ⁴⁰. Већина држава, и готово све европске државе, су биле окупљене око субокљених суперсила.

Европа је била подељена на два дела, окупљена око дијаметрално супростављених комунистичких и капиталистичких идеја. Европски регионални безбедносни комплекс (у даљем тексту: ЕРБК) је за ауторе ове теорије представљао безбедносну заједницу у којој влада образац безбедносне међузависности. Бузан и Вејвер посматрају Западну и Централну Европу као ЕУ велику силу која је постепено заменила постојеће силе, због чега је Европа и јединствена јер има глобалну велику моћ али не и регионалну. ЕУ - Европа је подељена „истовременим постојањем моћи на два нивоа, а тензија између ова два релативитета чини централну безбедносну динамику тренутне ситуације“ ⁴¹. У Европској унији су доминантну улогу имале регионалне силе попут Немачке, Велике Британије и Француске. Са резултатима Брежита и одлуком о иступању Велике Британије из Европске уније улога преостале две регионалне силе ће добити ново значење. Балкан је

³⁸ О историјату поделе региона у постхладноратовском периоду и обрасцима суперсила, великих сила и регионалних сила у “Regions and Powers - The Structure of International Security”, page 30-39

³⁹ B. Buzan and O. Wæver, *Regions and Powers - The Structure of International Security*, Cambridge University Press 2003, page 51

⁴⁰ Исто страна 30-39

⁴¹ B. Buzan and O. Waever, *Regions and powers-The structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003. page 344

означен као посебан поткомплекс док се Турска издвојила као инсулатор са амбицијом да игра улогу велике регионалне силе⁴².

И у класичном и у унапређеном моделу ТРБК регионални безбедносни комплекс представља дугорочни образац пријатељства и непријатељства креиран и подржан на географски кохерентној целини који је нешто изнад националног нивоа и нешто испод глобалног нивоа, али свакако са утицајем, реакцијом и интеракцијом оба нивоа. Конструкција претње је другачија на регионалном него на националном или глобалном нивоу. Бузан између осталог тврди да су претње безбедности државе могуће на три начина: могућа је претња идеји државе (најчешће рефлектовано у национализму), претња физичкој снази државе, односно њеном становништву и њеним ресурсима и претња институционалној суштини државе, односно њеном политичком систему и политичкој елити. У географски обележеним просторима који се називају безбедносни поткомплекси ове претње безбедности су углавном присутне на сва три представљена начина, са различитим интензитетом и временским и просторним трајањем.

Држава је и у унапређеном моделу ТРБК доминантан референтни објект безбедности с тим да и други актери безбедности имају много већи утицај на регионалну безбедносну динамику него што је то био случај у класичном моделу ове теорије. Међусобна интеракција државних и недржавних актера у свих пет сектора указује на динамичност и променљивост безбедносног комплекса, међусобну испреплетеност и могућност преливања са једног нивоа на други, из једног сектора у други, односно указује на степен безбедносне међузависности. Степен односно јачина безбедносне међузависности одређен је историјским, културним, идеолошким, регијалним и другим разликама што утиче на креирање укупне констелације страхова, сарадње, претњи односно образаца пријатељства и непријатељства. Степен односно јачина безбедносне међузависности управо разликује један РБК од другог и говори у прилог тези коју заступају Бузан и Вејвер у књизи „Regions and powers-The structure of International Security“ да не може доћи до преклапања РБК, односно да локалне јединице могу припадати само једном РБК.

Као што је већ поменуто, једна од основних идеја ТРБК је да претње лакше путују преко краћих него преко дужих дистанци што уствари чини логику њене територијалности описане кроз регионалне комплексе, у овом случају безбедносне. Анализирајући различите типове држава којима се такође у унапређеном моделу ТРБК придаје посебна пажња (јаке, слабе, модерне, премодерне) као и односе који међу њима постоје, дошло би се до одговора зашто се нека безбедносна динамика одвија у конкретном региону. То истовремено захтева добро познавање историјских, културних, обичајних, економских, политичких и свих других врста односа који међу државама али и другим актерима посматраног региона постоје. Одговор на питање зашто се нека безбедносна динамика одвија у неком региону захтева и континуирано праћење настанка, деловања и последица безбедносних изазова, ризика и претњи у конкретном региону али и у суседним регионима уколико постоји могућност њиховог преливања. Тако комплексно истраживање требало би да доведе до одговора који би представљали неку врсту прогнозе сценарија по коме би се убудуће одвијала безбедносна динамика у конкретном РБК. Таква врста прогнозирања могла би послужити и као извор идеја и препорука за практичну политику, али у светлу савремених, непредвидивих безбедносних изазова, ризика и претњи, динамике промена политичких, економских и свих других образаца који обликују понашање држава и региона, такав „посао“ је све комплекснији са све неизвеснијим исходима, пре свега оним дугорочним.

⁴² Исто,

Имајући у виду да ТРБК несумњиво представља развојни потенцијал у истраживањима питања безбедности успевајући да различите теорије интегрише у јединствен аналитички оквир, на овом месту је значајно објаснити шта је то што ТРБК издваја од других теорија. Постоји сет карактеристичних елемената односно аналитичких компоненти који ТРБК издвајају од других теорија безбедности попут: начина на који су дефинисани регионални безбедносни комплекси; РБК је аналитички појам који је одређен сопственим а не наметнутим критеријумима; безбедносна међузависност као кључ међусобних односа; трајни обрасци пријатељства и непријатељства; историјско наслеђе као и специфични проблеми који доводе до конфликта или сарадње креирају обрасце понашања попут страха, претњи и (не)пријатељства који одређују РБК; утицај географске блискости на безбедносну интеракцију; обрасци ривалства, савезништва, равнотеже моћи унутар РБК; утицај суперсила и великих сила; деловање секуритизујућих актера; немогућност преклапања РБК; РБК се разликују по степену безбедносне међузависности и незаинтересованости према другим РБК; РБК су пре дуготрајни него непромењиви обрасци; РБК имају посредан утицај на глобалне актере и локалне државе, на интеракцију држава у региону; РБК не постоји независно од држава и других актера који га чине, али понашање тих актера не би било исто уколико не би постојао РБК; РБК представља структуру која посредује између држава и мења или одређује безбедносну међузависност⁴³.

Како регион предстаља најоптималнији аналитички оквир у студијама безбедности, ТРБК је могуће применити на четири нивоа анализе и то: домаће/локално безбедносно окружење појединих држава и друштава (рањивост државе, унутрашња стабилност, уређеност, однос између државе и нације, безбедносне претње...), регионални безбедносни комплекс (ниво државе наспрам државе), односи између регионалних безбедносних комплекса (суседним, мада је безбедносна међузависност далеко већа унутар РБК него између њих) и утицај глобалних сила на РБК.

Ови нивои анализе експлицитно долазе до изражаја у истраживању студија случаја и омогућавају разумевање карактеристичне безбедносне динамике у просторно и временски одређеном предмету истраживања што је случај и у овој дисертацији.

Између класичног и унапређеног модела ТРБК прошло је готово петнаест година. Од унапређеног модела до данас прошло је исто толико времена. У међувремену су се у ЕРБК десиле значајне промене, важни догађаји, заокружени су одређени процеси али и отворени нови.

Бузан и Вејвер у свом раду „Безбедност: нови оквир за анализу“ тврде да је безбедност резултат потеза који политику изводе изван установљених правила игре, који неком питању дају одређени приоритет у односу на нека друга питања, као питање посебне врсте и посебне важности⁴⁴ намеће се питање да ли постојећа класификација регионалних безбедносних комплекса и поткомплекса одговара стању „на терену“ а што је и истраживачко питање ове дисертације. У покушају да се да одговор на постављено питање, широк истраживачки потенцијал ТРБК у овој дисертацији био је више него довољан, посебно у истраживању студија случаја.

⁴³ У делу “Regions and powers” из 2003. године Бузан и Вивер, на основу дугогодишњег рада и истраживања, сумирају неке основне карактеристике или одреднице ТРБК. До овакве класификације они долазе и суочавајући своје идеје са идејама других теоретичара, пре свега оним који су критиковали идеје Копенхашке школе студија безбедности. За њих дефинисање главних аналитичких компоненти ТРБК има смисла како би истраживачи питања безбедности, али и други теоретичари лакше изабрали ниво примене ове теорије у својим истраживањима. Карактеристике ТРБК врло детаљно описује и таксативно наводи Милан В. Липовац у својој дисертацији на тему „Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан“.

⁴⁴ B. Buzan, O. Waever and Jap de Wilde, *Security: a New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner, 1998.

Табела бр. 1. – карактеристике регионалног безбедносног комплекса⁴⁵

КАРАКТЕРИСТИКЕ ТРБК				
претње брже и лакше путују преко краћих даљина	обрасци пријатељства и непријатељства	међузависност	секторски приступ	регионални безбедносни комплекс
НИВОИ АНАЛИЗЕ				
индивидуални		домаћи ниво		
државни		односи државе и државе унутар РБК		
међународни		односи између регионалних безбедносних комплекса		
		утицај глобалних сила на РБК		
РЕГИОНАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ КОМПЛЕКС				
<i>Предуслови за постојање РБК</i>	<i>Градација безбедносног комплекса по величини</i>	<i>Есенцијална структура РБК</i>	<i>Еволуција РБК</i>	<i>Претње безбедности државе</i>
територијално фиксиране јединице	регион	граница	статус quo	претња идеји државе
анархична структура међународних односа	комплекс	структура и диференцијација односа	унутрашња трансформација	претња физичкој снази државе
велике географске дистанце	подкомплекс	поларност-дистрибуција моћи	спољашна трансформација	претња институционалној суштини државе
	протокомплекс	социјална конструкција односа пријатељства и непријатељства	прекривач	
	суперкомплекс			
ТИПОВИ РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ КОМПЛЕКСА				
<i>По формацији</i>		<i>По поларности и структури</i>		
конфликтна формација		стандардни		
безбедносни режим		центрирани		
безбедносна заједница		РБК великих сила		
		суперкомплекс		
ЧЛАНОВИ РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ КОМПЛЕКСА				
<i>Чланови РБК по сили</i>		<i>Чланови РБК по снази</i>		<i>Чланови РБК по функцији</i>
суперсиле		јаке државе		инсулатор
велике силе		слабе државе		прекривач
регионалне силе		урушене државе		продирање
мале државе		модерне		
		премодерне		

⁴⁵ Табеларни преглед карактеристика регионалног безбедносног комплекса представља сумиране закључке из радова Бузана и Вејвера представљених у њиховим књигама „Security: a New Framework for Analysis” и „Regions and Powers-The Structure of International Security”.

3. ЗАПАДНИ БАЛКАН ОД КОНФЛИКТНЕ ФОРМАЦИЈЕ ДО БЕЗБЕДНОСНОГ РЕЖИМА

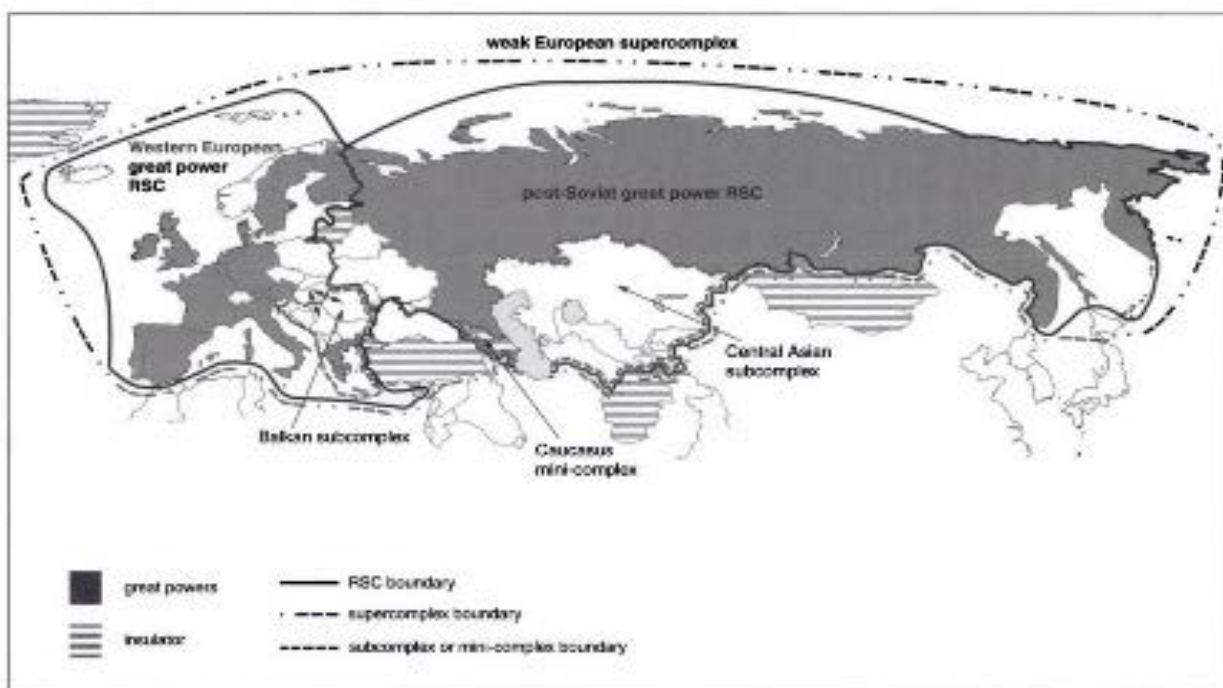
Као што је већ раније речено, РБК није перспектива која може бити примењена на било коју групу држава, чак и када оне деле одређене заједничке интересе. Да би се регион квалификовао као РБК између држава које га чине мора постојати одређени степен безбедносне међузависности која их са једне стране повезује, а са друге стране одваја од другог РБК. Европски регионални безбедносни комплекс представља безбедносну заједницу у којој је велика „ОЕБС Европа“ (Организација за европску безбедност и сарадњу ОЕБС/ Organization for Security and Cooperation in Europe OSCE) обухватала и Русију, али се временом све више одвајала како би постала центар сопственог регионалног безбедносног комплекса.

Бузан и Вејвер су Европу видели као суперкомплекс који чине: 1. западноевропски безбедносни комплекс - једна велика сила Европска Унија око које су окупљене остале чланице ЕРБК. У Европској унији доминантну улогу имају регионалне велике силе Немачка, Велика Британија и Француска. Балкан се издвојио као поткомплекс; 2. постсовјетски безбедносни комплекс - Русија са једне стране и тзв. GUUAM сарадња (Џорџија, Украјина, Узбекистан, Азејрбејџан и Молдавија) са друге стране. Са својим специфичностима се у овом безбедносном комплексу издваја централноазијски поткомплекс; 3. Турска која се издвојила као инсулатор са амбицијом да игра улогу регионалне велике силе и 4. Кавказ као миникомплекс.⁴⁶

Европски регионални безбедносни комплекс у постхладноратовском периоду је суперкомплекс у коме су идентификовани одређени проблеми попут етничких конфликта, организованог криминала, тероризма и сл. који нису били новина у односу на проблеме који су постојали током Хладног рата али су сада препознати као безбедносни проблеми. У листи безбедносних проблема који су карактеристични за овај РБК, Бузан и Вејвер посебно издвајају два: „Европа мора избећи повратак сопствене озлоглашене прошлости ратова и балансирања моћи због чега је интеграција неопходна; и други који противречи првом а то је да управо европска интеграција представља претњу, првенствено националном идентитету“⁴⁷. Европски регионални безбедносни комплекс, а пре свега његов ужи део. Западноевропски безбедносни комплекс, има континуирану динамику преплитања образаца пријатељства и непријатељства а тиме и изражену међузависност његових јединица/држава. За разумевање његове безбедносне динамике неопходно је разумети унутрашњу безбедносну архитектуру која се одвија у безбедносно, а не географски дефинисаном региону, а са друге стране разумети однос овог региона са другим регионима у контексту све присутније детериторијализације међународне политике и глобализације.

⁴⁶ B. Buzan and O.Waever, *Regions and powers-The structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003. page 344.

⁴⁷ B. Buzan and O.Waever, *Regions and powers-The structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003. page 356

Слика бр. 1. – Европски регионални безбедносни комплекс након Хладног рата (Слика је преузета из књиге „Regions and powers-The structure of International Security, стр.350)⁴⁸

Два наведена безбедносна проблема управо су била најзаступљенија на простору Западноевропског безбедносног комплекса у првим годинама након Хладног рата, каснијих година на Балкану, а данас на Западном Балкану, чему је посебно допринео крвави распад некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ).

Као што је већ речено, основни циљ ове дисертације је да у временски одређеном предмету истраживања истражи како су безбедносни интеграциони процеси утицали на еволуирање балканског поткомплекса у периоду од 2003. до 2017. године јер су се у том периоду десиле значајне промене које су утицале на креирање регионалне безбедносне структуре. У европским научним и политичким круговима, „због историјско-политичких прилика на Балкану, све до почетка XXI века, се гледало као на простор сукоба народа и цивилизација“⁴⁹. Ради се о низу догађаја који су обележили овај простор и ове народе и дугорочно их „етикетирали“. Западни Балкан, који ауторка посматра као политичко-дискурзивну и геополитичку одредницу, је прошао динамичан и турбулентан пут од конфликтне формације до безбедносног режима: од ратних сукоба који су довели до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, преко Дејтонског споразума, Пакта за стабилност ЈИ Европе и НАТО агресије на Савезну Републику Југославију, до раздружења Државне заједнице Србија и Црна Гора и једностраног противправног проглашења тзв. државе Косово. Ови догађаји и процеси биће анализирани на наредним страницама са намером разумевања узрока њиховог настанка, промена и последица до којих су довели и могућег утицаја на будуће, пре свега безбедносне процесе.

Ово поглавље дисертације названо је „Западни Балкан од конфликтне формације до безбедносног режима“. На претходним страницама, говорећи о типовима РБК, је речено да они, по формацији, могу бити конфликтна формација, безбедносни режим и безбедносна

⁴⁸ У каснијим радовима Бузана и Вејвере термини попут миникомплекс (субкомплекс) и подрегион готово се нису ни користили.

⁴⁹ Шабић Дејан, Павловић Мила, Вујадиновић Снежана, Миличић Миролуб, *Глобални и регионални аспекти развоја Србије и Балкана – догађаји из прошлости као порука за будућност*, Гласник српског географског друштва, Београд, 2010. стр.160

заједница. Балкан, односно Западни Балкан, је с краја двадесетог века по формацији био конфликтна формација, а данас представља безбедносни режим. За разумевање зашто се одређени РБК третира као неки од наведених типова формације неопходно је објаснити саме појмове формација. Наиме, конфликтна формација представља домен безбедносне међузависности који је продукт односа непријатељства и у коме та безбедносна међузависност настаје из страха и ривалства, односно међусобне перцепције претње. Државе доживљавају једне друге као претњу својим националним интересима, а сарадња, ако постоји, је углавном скромна. Осећај страха и сталне угрожености наводи их да перманентно улажу у јачање својих војних капацитета и тиме јачање своје одбрамбене моћи. Како се најчешће ради о малим и слабо развијеним државама ограничених могућности, оне свој одбрамбени штит не могу да граде и унапређују саме и зато се најчешће, и готово по правилу, обраћају за помоћ спољним актерима. То су најчешће велике силе, јаке државе или међународне организације са којима постоји значајни заједнички интереси. Све наведено виђено је с краја двадесетог века на простору држава Западног Балкана. Односи непријатељства су кулминирали ратним сукобима на овим просторима који су окончани тек под утицајем спољних фактора. Мир који је настао под патронатом међународне заједнице (која је још увек активно присутна на овом простору) није отклонио међусобно неповерење, ривалство и страх који односе држава Западног Балкана чине крхким, економски неодрживим а безбедносно непоузданим.

За разлику од конфликтне формације безбедносни режими ограничавају одређено понашање, постављају одређене институционално-нормативне лимите који се односе на конкретну област или друштвено подручје. Професор међународних односа Роберт Џеврис (Robert Jervis) у свом делу „Безбедносни режими“ истиче да „они представљају принципе, правила и норме који дозвољавају да нације ограниче своје понашање у вери да ће и остали узвратити истом мером“⁵⁰. Безбедносни режими настају и када „група држава сарађује у управљању спорним питањима с циљем избегавања рата настојећи да смање безбедносну дилему тако што уз истовремено самостално деловање узимају у обзир и понашање других“⁵¹. Овде можемо издвојити неколико кључних елемената: безбедносна дилема, повратак поверења, обрасци понашања који су вољно прихваћени од држава региона, почетак преговарања, оптимизам који води ка безбедносној заједници. Дакле, државе се и даље међусобно третирају као потенцијалне претње, али су направиле одређене безбедносне аранжмане како би редуковале и умањиле безбедносну дилему и како би заједнички решавале заједничке проблеме. Западни Балкан је од конфликтне формације успоставио безбедносни режим који пружа неку врсту гаранције да ће се о проблемима разговарати и да ће се решења тражити у оквирима демократских вредности и институција. Међутим, трагови конфликтне формације који и данас постоје у државама Западног Балкана и елементи безбедносног режима које су ове државе прихватиле под утицајем спољних фактора а не вољно, довољан су разлог да се управо Западни Балкан посматра као посебан безбедносни поткомплекс који је још далеко од стандарда безбедносне заједнице. О самом појму безбедносне заједнице и где је Балкан/Западни Балкан у односу на ту формацију, биће више речи у наредним поглављима.

⁵⁰ Глишић Мирослав, *Заједница безбедности у региону ОЕБС-а*, Медија центар Одбрана, Београд, 2011. стр.77

⁵¹ Симић Р. Драган, *Наука о безбедности-Савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002. стр.46

3.1. Појам и географско одређење Балкана/Западног Балкана

Као што је већ у уводном делу рада назначено просторно одређење предмета истраживања усмерено је на регион Западни Балкан (у даљем тексту: ЗБ), те је с тога веома значајно истражити његово геополитичко и геостратегијско одређење. Појмовном одређењу ЗБ мора да претходи најопштије одређење Балкана. Балканско полуострво или јужноевропско полуострво, је кроз историју посматрано у ужем и ширем смислу, а један дужи временски период, све до слабљења утицаја Турске на овим просторима, у политичкој терминологији, „Балкан је дуго носио назив Европска Турска“⁵². Као и тада, и данас је Балкан важан геопростор који спаја Европу са Азијом, преко кога иду важне поморске, речне и копнене комуникације, на коме живе милиони становника, поприште различитих историја, култура, религија. Због свих тих различитости али и смењујућих друштвених, политичких, војних и економских контекста, за Балкан се најједноставније може рећи да је комплексан, а неки би рекли и конфузан. Само тумачење имена Балкан наилазило је на низ неистомишљења, произвољних тумачења, погрешних интерпретација. Већина тих тумачења, попут нпр. тумачења да реч Балкан значи мед и крв, представља уствари асоцијативну етимологију која пре свега служи дневнополитичким потребама.

Балкан представља један од најкомплекснијих региона Европе о чему сведочи његово етничко, културно и историјско богатство. Његовој комплексности свакако доприноси и различитост поимања и схватања овог простора из угла историчара, теоретичара, путописаца који су га са различитим интересовањем и мотивима истраживали и о њему писали. Први пут се овај назив користи крајем 17. века захваљујући немачком географу Јохану Аугусту Цојнеу који је именовао тај простор по Старој планини коју су Турци називали Балкан планина.

Различито се тумаче чак и границе Балкана као последица различитог разумевања прошлости у којој су његове границе настајале и мењале се. Са источне стране Балкан је оивичен Црним морем, са јужне Егејским и Јонским морем, а са западне стране Јадранским морем. Највише спорења оних који су се бавили Балканом било је око његових северних граница. Већина географа сматра да северну границу Балкана чине реке Сава и Дунав, док има и оних који за границу сматрају панонску низију која се протеже све до Карпата на истоку. Трећу групу чине они који у северну границу Балкана убрајају и Карпате па се тиме и територија Молдавије укључује у овај простор⁵³. Историјске границе се нису увек поклапале са географским границама. Границе Балкана исцртаване су различитим „мотивима“: границама религије („линија подвучена давне 1054. године ради поделе тадашњег хришћанског света на Исток и Запад, али која није општеприхваћена због чињенице да су у оквиру тих подела постојале и још увек постоје, и друге религије попут муслимана, протестаната, јевреја и др.“⁵⁴), затим границама цивилизација (западна односно источна цивилизација и њен утицај на овим просторима), границе народа (етничка комплексност), до граница писма (латиница-ћирилица).

⁵² У 18. веку за већи део Балкана коришћен је назив „Европска Турска“, према којем је за балкански идентитет одлучујуће Отоманско освајање. Управо са Турцима на Балкан је дошла и реч *балкан* у значењу „планина“. Смена имена *Европска Турска* у *Балкан* уследило је слабљењем Турске на Балкану, Војна Енциклопедија, друго издање, књига 1, ВИЗ, Београд, 1973, стр. 549.

⁵³ Одређивање граница Балкана најчешће је зависило од историјских и политичких промена. Осим тога, у последње време су се развиле историјско-географско-антрополошке студије које испитују однос одређеног и ограниченог простора и људи, а тиме и самих граница, те отуда и различита поимања истих. Детаљно о историјским, географским и културолошким одредницама одређења граница Балкана писала је Марија Тодорова у књизи „Имагинарни Балкан“

⁵⁴ Трговчевић Љубинка, *О историјској промењљивости Балкана као политичке метафоре*, Токови историје 1-2/2007, стр. 214

Свакако су неизоставне и политичке идентификације Балкана које су се мењале са променама политичких прилика које су неретко биле продукт ратова, сукоба, али и савеза и споразума. Балкан је због свог, пре свега геополитичког положаја, али и природних богатстава кроз историју увек био тежиште надметања великих сила, око њега и за њега су се често водили ратови. „Прве деценије двадесетог века биле су обележене балканским ратовима који су имали и димензију националне еманципације од отоманске империје и међусобних борби балканских држава за територије, док је последња деценија двадесетог века такође протекла у ратним конфликтима који садрже обе димензије, како борбу за успостављање нових националних држава, тако и рат за територије и нове границе“⁵⁵.

Негативно маркирање Балкана такође има дугу историју. Француски историчар Жорж Кастелан је тврдио да је модерни национализам рођен на Балкану поткрепљујући то тврдњом настанка првих ослободилачко-националних покрета на овим просторима⁵⁶. Черчил је с краја Другог светског рата изјавио да „Балкан производи много више историје него што може да конзумира“. Марија Тодорова у књизи „Имагинарни Балкан“ Балкан описује као „alter ego Еропе, мрачна страна европских либералних, толерантних и демократских друштава“. Са друге стране, Балкан је и „мост између истока и запада, између Европе и Азије, па је чак описан и као мост између раса“⁵⁷. Италијански доплوماتа Фернандо Гентилини који је дуго радио на овим просторима је Балкан описао као место „на коме се историја зауставила или се вратила уназад, да је ова регија нека врста индијанског резервата, слика и прилика како смо изгледали пре шездесет година, пре него што је процес европске интеграције успоставио мир у западним крајевима континента. Балкан данас представља оно што је потиснуто, подсвесно, унутрашње и стога истинито о Европи“⁵⁸. Џозеф Нај је у свом чувеном делу „Како разумети међународне односе“ тврдио да „чак и у ситуацијама у којима је могућа комуникација између актера, постоји још један велики проблем који отежава сарадњу, а то су поверење и кредибилитет“⁵⁹. А то је, чини се, Балкану дуго недостајало а недостаје и данас. Има и оних аутора који су говорили да је Балкан превише у Европи да би Запад могао тек тако да га препусти самоме себи, али истовремено да је сувише „дивљи“ да би био европски јер би на тај начин постојала опасност да Европа угрози сопствене интересе бавећи се само проблемима Балкана. Отуда и тумачење да је Балкан „међупростор који је, и у географском и у културно-перцептивном смислу, раван, из једног другог угла, (европског) осећају идентитетске недовршености Балканаца“⁶⁰. Блоковска подела и припадност једном од два моћна војна савеза (Варшавском уговору или НАТО) додатно су поделили Европу па тиме и Балкан. Са окончањем Хладног рата и нестанком биполарног света, прекрајање Балкана добило је нову димензију, ону која је Балкан уствари удаљила од Европе. Што протуречностима, нетолерантношћу и историјском нетрепеливошћу која је буђена и потпиривана изнутра, што утицајем спољних актера, Балкан је постао „буре барута“ којим су се сви бавили, али више желећи да зауставе могуће преливање негативних утицаја на просторе у коме они живе, него истински желећи да помогну народима Балкана.

⁵⁵ Павловић Вукашин, *Цивилно друштво и демократија*, Чигоја Штамп, Београд 2006. стр.141

⁵⁶ Жорж Кастелан је француски историчар који има рођаке у свим државама Балкана (осим Бугарској) и отуда његов интерес за бављење Балканом. Своја сазнања и осећања према Балкану описао је у делу „Историја Балкана од 14. до 20. века“ која је издата 2003. године.

⁵⁷ Maria Todorova, *Imagining the Balkans- Introduction Balkanism and Orientalism: Are They Different Categories?*, Oxford University Press, New York 1997 . page 15.

⁵⁸ Фернандо Гентилини, *Недокучени Балкан*, Хесперија, Београд, 2007., стр 47-48

⁵⁹ Џозеф С. Нај, *Како разумети међународне односе*, Стубови културе, Београд 2006., стр.35

⁶⁰ У научном раду „Балкан као европска унутрашња другост“ Часлав Д. Копривица користи назив „међупростор“ управо из разлога стално истраживаног питања да ли је Балкан више европски, полуевропски, западњачки или орјенталистички. Рад је објављен у „*Политике (не) пријатељства Европа и Балкан- истраживање политике идентитета ЕУ на Западном Балкану*“, Зборник радова са прве научне конференције балканолошког истраживачког центра са међународним учешћем, Баља Лука, 2015. стр. 64.

Балкански идентитет, а посебно западнобалкански идентитет, је дуго имао негативан префикс који је „балканце“ делио од остатка Европе, имиџ нечега што је неевропско и свакако нешто што је неповољно утицало на развој регионалне сарадње и регионализацију овог дела Европе. Свакако да се о таквом имиџу може говорити као о нечему што је наментуто и то углавном споља, као о свесно бираној лошој реторици и негативном говорном чину. Неретко се у јавном дискурсу користи и израз „балканизација“. Они који користе овај израз сматрају да процеси креирања нових граница на Балкану још увек нису завршени или непознају значење овог појма. Балканизација значи распарчавање веће државне заједнице на мање националне државе. У енциклопедији Британика балканизација значи „пежоративни израз којим се у међународним односима означава стање расцепканости и заострености сукоба интереса у једном региону са slabим изгледима да дође до споразумног решења“⁶¹. У сваком случају, промена негативног имиџа који је дат Балкану и Балканцима, без покушаја да се амнестирају грешке балканских народа, али охрабрујући њихове напоре да се интегришу у европске и евроатланске токове, мора такође бити истински прихваћена и потврђена споља.

Теорија РБК значајно место даје разумевању регионалног, односно „балканског“ идентитета. „Регионални идентитет представља један од већ дефинисаних друштвених или групних идентитета“⁶². Региони нису искључиво географски одређени, они су одређени интеракцијом политике, културе, преовлађујуће реторике, као и утицајем различитих спољних и унутрашњих фактора. Регионални идентитет значи скуп националних идентитета, групу у којој се појединац осећа као њен припадник зато што га за групу вежу позитивна осећања припадности. Када су осећања негативна, или када су, што је неретко случај, продукт наметнутих норми и образаца, онда уствари говоримо о групи у којој нико није срећан, њени припадници желе да напусте регион или да га промене. Промена као чин може бити позитивна и може у свом изворишту имати сарадњу што је опет оцењено као позитиван помак ка формирању позитивног идентитета. Али ако се спроводи насилним методама, силом и наметнутом вољом, њен контекст, а тиме и последице, могу бити итекако негативне.

Део Балкана који је од посебног значаја за потребе ове дисертације, у јавном дискурсу је познат као Западни Балкан. Западни Балкан представља географску одредницу „за државе настале из бивше Југославије, минус Словенија плус Албанија, које су представљале најпроблематичније државе“⁶³ који су у политички дискурс увели представници држава и организација евроатланске заједнице након Кумановског споразума 1999. године и који, осим неутралне географске употребе, означава новокомпоновани политички термин. Ради се о простору површине око 264.000 km² са око двадесет четири милиона становника.

Један од разлога за маркирање ЗБ је била и намера да се земље које су до недавно биле у ратним сукобима сместе у један посебан „регионално-интеграциони простор“. За многе историчаре, географе, теоретичаре овакав термин, односно оваква географска подела Балкана је спорна из више разлог, а пре свега због негирања научних чињеница које кажу да не постоје нпр. Јужни, Источни или Северни Балкан. Из такве географске и политичке одреднице ЗБ произилазе две основне детерминанте које одређују овај простор. То су транзитност коју обележава присуство интереса великих сила и хетерогеност која је последица политичко-територијалне уситњености.

⁶¹ Енциклопедија Британика, Народна књига Политика 2005. стр.100

⁶² Конеска Цвете, *Регионални идентитет: фактор који недостаје у сарадњи у области безбедности на Западном Балкану*, Безбедност Западног Балкана бр. 78, 2007/2008., стр.113

⁶³ Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers-The Structure of International Security*, Cambridge studies in International Relations, 2003., page 379.

У јавном, а пре свега политичком дискурсу, неретко се употребљава и термин „Дејтонски троугао“ који обухвата Србију, Хрватску, Босну и Херцеговину и Црну Гору (дакле без Македоније). Истиче се да се ради о државама које су нераскидиво повезане својом прошлошћу, а догађаји током ратних деведесетих година прошлог века и бројни учињени злочини су препрека успостављању поверења и заједничке будућности. У речнику Европске Уније за овај простор се користио термин Југоисточна Европа (у даљем тексту: ЈИЕ), али не и у географском смислу. Овим термином су својевремено биле обухваћене само државе са простора ЈИЕ које нису закључиле споразум о придруживању са Европском унијом. Радило се о Регионалном приступу ЈИЕ који се односио на БиХ, Македонију, Државну заједницу Србија и Црна Гора (ДЗ СЦГ), Хрватску и Албанију. Како је овакав термин уносио и извесне забуне касније је преименован у термин Западни Балкан. Са друге стране, ЕУ је термином ЗБ настојала да нагласи особеност процеса демократизације и безбедносне нормализације земаља ЈИ Европе где ЕУ има најјачу мотивацију да прошири своју безбедносну заједницу. И док је појам ЗБ својевремено уведен у употребу као ознака за државе које су биле поприште етничких сукоба, а пре свега као нека врста еуфемизма за негативно маркирање Балкана, у новије време се поново у употребу враћа појам ЈИЕ, али сада са циљем да се избегне негативно маркирање Западног Балкана.

Западни Балкан несумњиво има значајну улогу у Западноевропском безбедносном комплексу. Како ТРБК препознаје балкански поткомплекс, отвара се питање да ли је савремени концепт међународних односа у Европи и новонастали систем безбедности искристалисао потребу за ревизијом постојећих поткомплекса или креирање нових „подкатегија“. Модификација Теорије регионалног безбедносног комплекса извршена је 2003. године, а термин Западни Балкан уведен је у јавни дискурс почетком 2000. године. Закључује се да безбедносна динамика која се у то време одвијала на простору Западног Балкана, а која је за најмоћнији војни савез НАТО била разлог за спровођење војне интервенције бомбардовањем тадашње Савезне Републике Југославије (СРЈ), очигледно за теоретичаре Копенхашке школе студија безбедности, а пре свега за Бузана и Вејвера, није била разлог за другачију категоризацију западноевропског безбедносног комплекса. У књизи „Региони и моћи“ Бузан и Вејвер, у делу који се бави Балканом, само „успут“ помињу НАТО војну интервенцију на СРЈ истичући да је „побуна косовско-албанског герилског покрета («Ослободилачка Војска Косова» – УЧК) била усмерена на изазивање спољног учешћа, а што је било стратегија за оправдање ваздушне кампање НАТО-а 1999. године на Југославију”⁶⁴. Даље се Бузан и Вејвер питају зашто су „након ратова распада безбедносна питања постала и главна питања у југоисточној Европи на почетку двадесетпрвог века”⁶⁵. Војну интервенцију НАТО на СРЈ Бузан и Вејвер помињу још једном и то само у контексту да је „ситуација у области животне средине у Србији озбиљна након бомбардовања НАТО-а, али да до сада то није довело до значајне секуритизације”⁶⁶. И на крају, не користећи термин интервенција или бомбардовање већ „рат на Косову“ закључују да је „Балкан кренуо у правцу постајања посебног РБК почетком 1990. године, али од средине 1990. године, и закључно са ратом на Косову 1999. године, Балкан постаје поткомплекс у оквиру Европског РБК”⁶⁷. Безбедносну динамику ЗБ ауторка дисертације ће у наредним поглављима покушати да објасни кроз анализу догађаја који су најснажније обележили овај простор, од распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, преко Дејтонског споразума, Пакта за стабилност ЈИ Европе и

⁶⁴ Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers-The Structure of International Security*, Cambridge studies in International Relations, 2003., page 383

⁶⁵ Исто, стр.384

⁶⁶ Исто, стр.385

⁶⁷ Исто, стр.395

раздружења Државне заједнице Србија и Црна Гора до НАТО војне интервенције на СРЈ и Бриселског споразума.

3.2. Распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије

Једна од најачих држава Европе у Хладноратовско време била је Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ). Представљала је узор-државу, један централизован ауторитарни систем који се распао „насилном реакцијом (анти) комунистичких национал-републичких елита и завршила клонирањем ауторитарне матрице у етнички прочишћене државе“⁶⁸. Социјалистичка Федеративна Република Југославија била је пример „модерне социјалистичко-комунистичке државе“ која се са низом специфичности одржала неколико деценија. Јединство народа превасходно је било постигнуто националним признањем Македонаца, Црногораца и Муслимана, и давањем високе аутономије Албанцима, на који начин је створена сложена, али за то време стабилна заједница отпорна на спољне утицаје. Ванблоковска, неутрална и несврстана спољна политика је са једне стране значила „ни на исток ни на запад“, а са друге стране је била политика „и на исток и на запад“ јер је Југославија као таква била отворена и за америчке кредите и за совјетско тржиште. Могло би се рећи да је СФРЈ била „обећана земља“, а уствари у њој је било доста добро упакована свесно потискивана истина о конфликтним коренима и нерешеним питањима. Потиснута сећања исказана кроз различите национализме политички лидери су искористили за ослобађање националних сећања претварајући их у нове анимозитете који су касније и довели до рата на овим просторима.

У стварности, Југославија је битисала на лабилним, унутрашњим економским и политичким темељима. Југословени су живели много боље од народа држава нешто већих или мањих од СФРЈ попут Пољака, Бугара, Мађара, Словака па је и разумљиво што је њихов ентузијазам да нешто мењају напосто изостао. То што се овим земљама дешавало после пада Берлинског зида и ерозије комунистичких режима, за Југославију се већ десило 1948. године када је она направила јединствен заокрет у својој спољној политици. Привид благостања и повољна кредитна подршка Вашингтона и Москве учинили су Југословене некако успаваним и несвесним промена у међународном окружењу па и у свом непосредном суседству. Са доласком кредита на наплату испливали су на површину проблеми који нису били неочекивани већ само вешто потискивани: огромна инфлација, велика незапосленост, све мања потражња за југословенском робом. То је довело до драматичних унутрашње-политичких сукоба народа и република око прерасподеле рачуна посрнуле економије. Са огромним економским проблемима и социјалним незадовољством више није било разлога да се скрива истина да ови народи уствари не желе да живе заједно. Овакве ситуације се у сложенем конфедералном политичком систему најчешће завршавају национализмом и сепаратизмом што је био случај и са Југославијом и Југословенима. Југославија се дакле није распала због лоших економских аранжмана, већ су они, између осталог, убрзали потребу да се разреши нагомилани политички проблеми, на било који начин па и ратом.

У случају распада Југославије међународни фактор је био подељен, поједине земље су се, уплитањем у решавање унутрашњих питања, ставиле се на страну једних или других. Док су се Италија, Холандија, Белгија и Француска залагале за опстанак СФРЈ, Велика Британија је била спремна да ангажује своје трупе у окончању кризе, а Немачка је врло брзо подржала Хрватску и Словенију да се отцепе. Криза на простору бивше СФРЈ била је својеврстан тест за европске инситуције и европску политику. Европска заједница (ЕЗ) је представљала најзначајнијег глобалног актера за простор ЈИ Европе и већ у лето 1991.

⁶⁸ Мирослав Хацић, *Хроничан мањак безбедности-случај Југославије*, Београда 2001. стр. 21

године покренула је преговоре између зараћених страна који су резултирали Заједничком декларацијом о мирном решавању југословенске кризе познате као Брионска декларација. Међутим, преговори су пропали а оружани сукоби се наставили. Европска заједница је и даље покушавала да нешто учини, установљавала је арбитражне комисије, организовала мировне конференције али без видних резултата. Како је било евидентно да у таквим околностима и поодмаклој фази сукоба СФРЈ не може опстати, ЕЗ је дефинисала услове које је потребно да републике испуне како би их признала као независне. То правило је управо ЕЗ сама прекршила признавши независност Словеније и Хрватске након што је то училила Немачка. То је био још један показатељ неслагања унутар ЕЗ са једне стране, а са друге стране недоследности у спровођењу одлука које је сама донела. Са отпочињањем оружаних сукоба на простору БиХ 1992. године ЕЗ је поново покренула мировне преговоре али су сви били без успеха. Зато је Савет безбедности УН (СБ УН) донео одлуку о упућивању трупа у Хрватску и БиХ чија су овлашћења била веома ограничена тако да је криза настављала да се продубљује. То је довело до активнијег ангажовања САД и НАТО у решавање кризе попут војне интервенције НАТО у БиХ познате као операција Deliberate Force (Намерна сила), а касније и до Дејтонског мировног споразума којим је рат на простору БиХ био окончан.

Распад СФРЈ је довео до егзодуса, сеоба и избеглиштва, а етнички и верски национализам су без сумње били средство за исказивање антикомунизма и антисоцијализма, а пре свега антијугословенства. Из теоријског поимања национализма је познато да је у неким случајевима национализам имао значајну улогу у развијању националне свести за национално ослобођење, али у случају Југославије национализам је представљао „националну искључивост и шовинистички однос према другим нацијама са преувеличавањем вредности сопствене нације а обезвређујући друге нације“⁶⁹. Ендруј Хејвуд, аутор бројних уџбеника из области политике и политичке идеологије који се користе широм света, је о стању међуетничких односа у посткомунистичкој Источној Европи између осталог рекао: „Ми смо већ утврдили да народи Источне Европе, једноставно речено, не воле своје суседе. Њихове етничке поделе су тако оштре, а националне нетрепелјивости тако дубоке да радикално побољшање односа мора чекати да дођу нове генерације“⁷⁰. Ако се имају у виду историјски узроци етничких и верских неслагања на простору Балкана, онда није реално очекивати да ће нове генерације које ће донети „нешто ново“ бити оне које су одрасле рецимо у постдејтонској Босни. Те генерације расле су и сазревале у ратним условима и са трауматичним искуствима. „Социјализовани у рату биће сутра социјализатори у миру“⁷¹. Стога се прогресивнији помак у односима ових држава може очекивати тек са неким будућим покољењима.

Још један отежавајући фактор у разлазу југословенских народа био је и тај што се етничке границе нису подударале са границама федералних јединица. Међународна заједница је као линије разлаза легализовала републичке границе, признала новонастале државе у тим границама, а да бројна унутрашња питања нису била решена. Део тих отворених питања оптерећује односе држава бивше СФРЈ, односно држава ЗБ и данас. Такође је чињеница да је таквим приступом пропуштена могућност озбиљног „бављења“ заштитом етничких принципа. Решавање питања етничких принципа и идентитета на простору бивше СФРЈ још увек није завршено, али се сваки начин за њихово даље решавање одлаже јер се страхује од могућности новог прекрајања граница, нових етничких сукоба, нових миграција, хуманитарних проблема и евентуалне нове регионалне нестабилности. То се у литератури назива феноменом дрвених бабушки (мањине у

⁶⁹ Војин Димитријевић и Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Београд 1996. стр.189.

⁷⁰ Ендру Хејвуд, *Политика*, „Clio“, Београд 2004. стр. 331

⁷¹ Кеџмановић Ненад, *Домети демократије*, Политика, Београд 2005., стр. 160

мањинама) односно да се државном суверенизацијом једне мањине само отвара питање наредне.

Бројни академски и полуакадемски чланци и књиге су се бавили разлозима распада СФРЈ. Имајући у виду комплексност државе каква је била СФРЈ па тиме и комплексност разлога њеног колапса, разлози њеног нестанка „могу се сврстати у осам група: 1. економска криза; 2. „древна мржња“ (ancient ethnic hatred) међу југословенским народима; 3. национализам; 4. културне разлике међу југословенским народима; 5. промене у међународној политици; 6. улога разних личности у стварању и разарању југословенске државе; 7. предмодерни карактер југословенске државе који је више личио на „царства“ него на националне државе; 8. структурално-институционални разлози“⁷². Стављајући наведене разлоге у теоријске оквире погодне за анализу и разумевање догађаја који су претходили распаду СФРЈ, наведених осам група разлога ауторка дисертације је свела на четири које сматра кључним за разумевање безбедносне констатације ЗБ: 1. Уставна криза – свака држава а тиме и свака институција су изведене из устава. Устав Југославије сачинили су „југословенски народи“ што се неодрживо односило на етнички идентитет народа. Институције засноване на југословенству дугорочно су биле неодрживе; 2. националистички политички интереси – само постојање различитих народа не представља препреку за опстанак мултиетничке државе каква је била Југославија. Али, различити национални идентитети у погледу правде или заштите људских права и сл. могу довести до дискриминације. Проблем је био што је у СФРЈ приоритет имала етничка правда у односу на индивидуалне слободе и права; 3. неодрживост принципа самоопредељења – Југославија је настала на принципу самоопредељења и на истом се принципу распала. Покушај преобликовања Југославије, у складу са променама које су захватиле читав свет, кроз класичне либералне идеје био је неуспешан из разлога што такве идеје нису потицале из саме идеје југословенске државе; 4. у процесу трансформације политички приоритети су доминирали над економским.

У овој краткој анализи разлога распада СФРЈ ауторка налази везе са основним постулатима ТРБК: идентитети и њихова улога у изазивању сукоба или успостављању сарадње, без обзира да ли се ради о етничким, националним, културолошким или било којој другој врсти идентитета; обрасци пријатељства и непријатељства, нажалост у случају распада СФРЈ су доминантно били изражени обрасци непријатељства дефинисани као мржња, нетрепеливост, нетолеранција; близина граница федералних јединица, тадашњих република, које нису представљале и етничке границе и тиме преливање проблема из оквира тако дефинисаних граница који су касније довели и до оружаних сукоба; институционална, политичка, економска, социолошка међузависност федералних јединица; секторски приступ анализи догађаја који су довели до распада СФРЈ посебно ако се имају у виду примарни политички проблеми и разлози, потом и економски, безбедносни и у великој мери социјетални.

У периоду од 1800-1945. године на тлу Западне Европе било је 16 ратова и револуција и два продужена конфликта (Ирци и Баски у Шпанији). У истом периоду на простору Балкана било је 8 устанака и ратова и један продужени конфликт (Срби и Албанци). Од 1945. године на простору Западне Европе није било оружаних сукоба (изузев колонијалних ратова), а на простору Балкана, само у последњој деценији двадесетог века, избила су четири рата. У чему је разлика у ономе што осећају, желе и раде народи Западне Европе у односу на народе Балкана? Оно чега су очигледно народи Западне Европе успели да се ослободе а народи Балкана нису су осећања мржње, искључивости, верске нетрепеливости и нетолеранције, као и великонационалних програма. Ти анимозитети не

⁷² Дејан Јовић, *Разлози за распад Социјалистичке Југославије: Критичка анализа постојећих интерпретација*, Часопис за књижевност, културу и друштвена питања, број 62/8, јун 2001., стр.92

само да су довели до ратова и огромног броја жртава, већ и данас блокирају народе Балкана, а пре свега Западног Балкана, да иду даље ка просперитету и европским стандардима. То је и разлог због чега народи ЗБ не могу или не желе да сами решавају своје проблеме него је увек присутан неко трећи ко, решевајући западнобалканске проблеме, дугорочно остварује своје политичке, економске, безбедносне интересе креирајући нови однос снага и међународну реалност. Зато ће о присуству и утицају великих сила (САД, Руске Федерације и Турске), као и међународних организација (ЕУ и НАТО) на простору ЗБ бити више речи у једном од наредних поглавља.

3.3. Од Дејтонског споразума до Пакта за стабилност ЈИ Европе

Неспремност, немогућност или недостатак воље Европске уније и Уједињених нација да предупреду или бар у најранијој фази зауставе сукобе на простору СФРЈ, учинили су да НАТО под вођством САД обнови своју, неко време не тестирану моћ. То поновно подсећање на америчку моћ потврђено је и симболичним чином одржавања мировних преговора за окончање сукоба у БиХ управо у америчкој држави Охајо, база Дејтон. Дејтонски мировни споразум договорен је 21. новембра 1995. године у Охају а потписан 14. децембра 1995. године у Паризу. Стране потписнице (Република БиХ, Република Хрватска и тадашња Савезна Република Југославија) су се обавезале „да своје међусобне односе регулишу у складу са Повельом УН, Завршним Хелсиншким актом и другим документима ОЕБС-а уз међусобно поштовање суверенитета и решавање неспоразума мирним путем“⁷³. Овај споразум представљао је синтезу ранијих, неприхваћених или неуспешних процеса и договора (Кутиљеров план фебруар-август 1992., Венс-Овенов план септембар 1992., Овен-Столтенбергов план јун-децембар 1993., Вашингтонски споразум март 1994., План Контакт групе април 1994.године). Заједничко свим овим споразумима било је да су настајали као израз напора међународне заједнице да се дође до решења, сви су подразумевали етничку поделу БиХ и сви су били неуспешни из разлога што је било готово немогуће помирити сукобљене интересе трију националних заједница а истовремено очувати суверенитет БиХ⁷⁴.

Са аспекта норми и принципа Дејтонски споразум има сложену структуру. Састоји се од једанаест анекса којима се регулишу односи унутар БиХ. Нека битна питања функционисања државе дефинисана су у целисти, нека делимично, док су нека питања фундирана као потенцијал који у будућности треба изградити у пунијој форми. Осим прекида ратних сукоба и окончања даљих страдања, Дејтонски споразум је потписан са циљем успостављања трајног мира у БиХ, очување међународног субјективитета, независности и интегритета БиХ, унутрашњег преуређења државе на федералним основама.

⁷³ Мировни споразум, Ваздухопловна војна база Дејтон, Охајо, 01-21.11.1995. године.

⁷⁴ У свом раду *Разумевање Дејтонског Устава 10 година касније*, доц.др. Јасна Бакшић-Муфтић анализира примену Дејтонског споразума у периоду од 1995. до 2005. године указујући да је БиХ из постконфликтног друштва прерасло у стабилизацијско друштво које управља кризом.

Табела бр. 2 – преглед анекса Дејтонског мировног споразума⁷⁵

Анекс 1	Додатни споразум о људским правима који ће се примењивати у БиХ	Анекс 1А	Споразум о војним аспектима мировног решења
		Прилог уз Анекс 1А	Унпрофорове карте путева
		Додатак Б у Анексу 1А	Споразум између БиХ и НАТО о статусу НАТО-а и његовог особља
			Споразум између Р. Хравтске и НАТО о статусу НАТО-а и његовог особља
			Споразум између СРЈ и НАТО о транзитним аранжманима за операције мировног плана
		Анекс 1Б	Споразум о регионалној стабилизацији
Анекс 2	Споразум о међуентитетској линији разграничења и спорним питањима	Прилог уз анекс 2	Унпрофорова карта путева
Анекс 3	Споразум о изборима	Прилог уз анекс 3	Документ другог састанка Конференције о људској димензији КЕБС
Анекс 4	Устав		
Анекс 5	Споразум о арбитражи		
Анекс 6	Споразум о људским правима		
Анекс 7	Споразум о избеглицама и расељеним лицима		
Анекс 8	Споразум о комисији за очување националних споменика		
Анекс 9	Споразум о оснивању јавних корпорација БиХ		
Анекс 10	Цивилна имплементација мировног споразума		
Анекс 11	Споразум о међународним полицијским снагама		

Суштина Дејтонског споразума садржана је у члану 1. који каже да ће „стране у потпуности поштовати суверену једнакост једна друге, решаваће спорна питања мирним средствима и уздржаваће се од било каквих акција, путем претњи или употребом силе или на било који други начин против територијалног интегритета или политичке независности БиХ или било које друге државе“⁷⁶. То је даље подразумевало изградњу демократског политичког система чију основу чине владавина права, баланс етничких и грађанских вредности и свакако интеграција БиХ у Европску унију.

Међутим, само успостављање мира није аутоматски значило нормализацију односа и помирење на овим просторима. Колективна сећања о прошлости била су још свежа, а ниједна од страна у сукобу није била задовољна постигнутим. Ако се и очекивало да ће окончање ратних сукоба донети трајна, дугорочна решења у интересу народа који живе на простору БиХ, то се није десило. С тога и опасност од поновног обнављања насиља није нестала. Све док се не реше питања која су у прошлости и доводила до насиља и сукоба тај страх и потенцијална опасност од нових сукоба и кофликата су објективни. Међународна заједница је основни проблем дефинисала у чињеници да „прошlost уствари подрива

⁷⁵ Мировни споразум, Ваздухопловна војна база Дејтон, Охајо, <http://ndcsarajevo.org/Dokumenti/Dejtonski-mirovni-sporazum.pdf>

⁷⁶ Исто, стр. 1.

садашњост зато што заправо није прошлост, да регион не живи у временском следу који је хронолошки поређан него у некој врсти симултане историје у којој заједно обитавају прошлост и садашњост⁷⁷.

Постдејтонски безбедносни профил ЗБ најсликовитије би био описан као сплет унутрашњих социоекономских, политичких, националних и идеолошко-верских турбуленција које су још увек запаљиве, остављају могућност употребе силе и тиме посредно угрожавају безбедност суседа у субрегиону. Војнополитички и безбедносни процеси постконфликтне стабилизације ЗБ били су одређени темпом и диметима примене Дејтонског споразума.

Војни елементи споразума углавном су се одвијали по предвиђеној динамици. Окончана је мисија НАТО те је дошло до замене ових снага са снагама ЕУФОР-а, а међународна полицијска мисија УН замењена је полицијском мисијом ЕУ. Делимично су остварени елементи Споразума о изборима – организација и спровођење избора је са ОЕБС-а прешло на босанскохерцеговачке институције. Довршавала се, бар формално, нормализација односа између новонасталих држава, настављен је процес постепеног, али селективног пријема новонасталих западнобалканских држава у међународне организације и институције, док је највише проблема било у реализацији Споразума о спровођењу цивилних аспеката мировног решења. Државе ЗБ, иако различитих евроатланских аспирација, постале су чланице Програма Партнерство за мир који је представљао снажан оквир за реформу безбедносних сектора ових друштава. Све је то „на терену“ значило постдејтонско смиривање тензија и стварање почетних претпоставки за стабилизацију прилика и дугорочну изградњу мира и поверења уз кључни утицај ЕУ, НАТО, УН и ОЕБС-а.

Утицај међународне заједнице, колико год био значајан, није био довољан за нормализацију друштвених односа на овим просторима и постало је јасно да државе ЗБ морају саме, спровођењем друштвених реформи, томе допринети. Ти процеси нису били нити лаки, нити брзи, нити су имали подршку већег дела јавности. За реформу сектора безбедности западнобалканских друштава је карактеристично да она није могла бити спровођена по већ примењиваном унифицираном обрасцу скројеном у НАТО или ЕУ управо због специфичности конфликтне и постконфликтне формације на овим просторима. Реформа сектора безбедности као важан показатељ домета и темпа реформе целокупног друшта, у првом кораку је захтевала „симултану пацификацију и демилитаризацију државе и друштва, односно системску и систематску деполитизацију и дезидеологизацију војске, полиције и тајних служби“⁷⁸. Простор ЗБ последњих деценија прошлог века представљао је својеврсну потрагу како САД и НАТО тако и ЕУ за новим, јединачним и колективним, безбедносним идентитетом који пре свега има аспирације да безбедносне актере уједини у безбедносну заједницу.

Постконфликтна, постдејтонска реконструкција држава ЗБ давала је позитивне резултате наговештавајући решења која би могла бити одржива. Ипак, нека темељна, социоекономска и политичка питања нису била решена, нити су били отклоњени узроци њиховог настанка. Чинило се да су одређени проблеми само „замрзнути“, са одложеном могућношћу поновног активирања, те да „насилно наметнути мир има ограничен рок трајања“⁷⁹. Дејтонски споразум дао је решења у почетној и рекло би се и најважнијој фази, а то је окончање рата на овим просторима. Са друге стране, изостанак одговора на сва отворена питања је код појединих актера, а пре свега ентитета са простора БиХ, изазивало

⁷⁷ Балканија-часопис за балканске студије, амбасада Шпаније, Београд, 2012.године, стр.120

⁷⁸ Хаџић Мирослав, М.Т., Б.М, *Смисао реформе сектора безбедности*, Београда, Центар за цивилно-војне односе, 2004.стр.10

⁷⁹ Хаџић Мирослав, *Хроничан мањак безбедности-случај Југославије*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2001. стр.27

стални захтев за ревизијом овог Споразума. Чинило се да нико, па ни они који су били аутори Дејтонског споразума, немају алтернативан план за случај пропасти овог споразум. И поред захтева за ревизијом постојећег Споразума, поред чињенице да се регион, непосредно окружење, а пре свега међународно окружење мењају, међународна заједница ни тада а ни данас, без сигурног плана, не би дозволила његову пропаст.

Узајамна увезаност државе, устава и нације у специфичним ентитетским друштвима је изазов сам за себе те се с тога функционисање система правне државе изнова преиспитује. За неке теоретичаре и правнике стварно решење за неодрживо стање у БиХ се налази у „доношењу новог устава у коме ће се колективна и индивидуална права институционално и правно заштитити према механизмима правнодржавног система“⁸⁰. Дејтонски споразум за БиХ и реформски процеси у новонасталим државама ЗБ допринели су његовој стабилизацији и дали онолико резултата колико је тада и у тим околностима било могуће. Временом, државе ЗБ су озбиљније схватале да су, и поред неспремности чињења уступака за решење преосталих отворених питања, упућене једне на друге јер деле, пре свега безбедносну стварност региона коме географски, културолошки, економски и на сваки други начин припадају. Подсећања ради, у периоду од балканских ратова до рушења Берлинског зида, „балканске земље су успеле само два пута да се окупе на званичном нивоу и у комплетном саставу: на Балканској конференцији (1930-1933) која је имала полузваничан карактер и на Конференцијама министара иностраних послова балканских земаља (1988-1990)“⁸¹. Чињеница да су се државе ЗБ, својом вољом или инсистирањем од стране ментора и међународне заједнице, определиле за мирно и трајно решење проблема, да седе за истим столом и преговарају, био је успех који је уливао оптимизам. Опређене евроатланске и европске интеграције држава ЗБ свакако представљају пут не само ка изналажењу решења за преостала отворена питања, већ за трајну стабилизацију региона, његову интеграцију и његов просперитет. А кроз заједнично ангажовање у регионалним иницијативама државе су прихватиле чини се нужност, али и предност међусобне сарадње.

Босна и Херцеговина настала на темељима Дејтонског споразума није имала могућност конституције самоодрживе политичке заједнице. Сматрало се да је постдејтонска БиХ експериментална држава међународне заједнице. Двадесет година од потписивања Дејтонског споразума многи теоретичари, историчари, аналитичари се слажу да је БиХ држава без суштинске државности са све снажнијим утицајем међународних субјеката, како појединих држава, тако и међународних организација, пре свега НАТО и ЕУ. „БиХ је држава постетничких и национално-државно нелимитираних службеника међународног поретка који привремено живе и раде у простору експеримента. Нема интернационализације националних политика у БиХ, већ се интернационална политика национализира, односно британизира, французира, германизира, русизира...како би се спречила американизација међународне балканске политике започета у пуном капацитету моћи током мировних преговора у Дејтону“⁸². Надметање у лидерској улози босанскохерцеговачког евроатлантизма довео је до тога да су реформски процеси и институционализација државног апарата у складу са европским стандардима из године у годину мењали динамику, зависно од јачине утицаја појединих међународних актера и приспелих донација. То је свакако утицало на квалитет самих процеса што је неминовно водило ка упитности њене стабилности, одрживости и сигурности, како за БиХ и њене грађане, тако и за њене суседе. У студијама случаја у којима ће државе ЗБ бити детаљније

⁸⁰ Шарчевић Един, *Дејтонски устав: карактеристике и карактеристични проблеми*, Фондација Конрад Аденауер Е.В. и Председништво у БиХ, Сарајево, 2009. стр.88

⁸¹ Лопандић Душко, *Реформа Европске уније, Западни Балкан и Србија*, Европски центар за мир и развој, 2007. стр.66

⁸² Нерзук Ђурак, *Фигуре Дејтона: појам, садржај и облици деловања међународне заједнице у БиХ*, Зборник радова, Академија наука и умјетности БиХ, Сарајево, новембар 2015. стр. 264

представљене управо ће ови процеси и утицај одабраних међународних актера на њих бити посебно обрађени.

3.4. Од Пакта за стабилност ЈИ Европе до раздружења Државне заједнице СЦГ

Државе ЗБ су веома амбициозно кренуле у транзиционе процесе и то са домаћим капацитетима и иностраним саветима. Врло брзо се испоставило да позитивна реторика, оптимизам и одлучност нису довољни за позитиван биланс. Много тога је требало урадити а није све ишло глатко и једноставно. Чинило се да су жеље, пре свега политичких елита које су стално биле под оком јавности, биле нереалне, а рокови за достизање циљева реформских процеса све краћи. Објективно је претила опасност да сама транзиција постане проблематична, односно да сама по себи постане претња безбедности. За концепт безбедносног режима поверење и сарадња су кључни елементи. И једно и друго најефикасније се постижу и достижу кроз јачање билатералних односа држава региона, али свакако и кроз јачање различитих механизма мултилатералне сарадње, пре свега регионалног карактера.

Регионални приступ је био значајан због неизбежне безбедносне међузависности која, са једне стране, подразумева ризик од могућности да се локални сукоб прелије у друге делове региона, а са друге стране постоји и позитивна међузависност која подразумева да је за државе региона незамисливо да користе насиље или силу у решавању међусобних проблема. Како би се ове противречности „помириле“, успостављане су регионалне организације и институције као механизми за консолидацију политичких и економских односа, и свих других чиниоца који утичу на економску и политичку стабилизацију, прогрес друштва и јачање добросуседских односа. Регионалне организације могу да постану „посредник нпр. у етничким сукобима, да их стишавају или помажу у решавању проблема уз услов не сврставања на страну једне од страна нити искориштавања ситуације за прибављање материјалне добити“⁸³.

Регионалне организације се не успостављају само тамо где постоје сукоби, тако где су обрасци непријатељства снажно изражени. Оне нису тампон зона у одређеном региону или субрегиону већ тело/институција у којој се разговара, решевају проблеми, доносе решења која воде ка бољитку и просперитету као заједничком интересу свих учесника. Главна обележја регионалног приступа јесу “са једне стране изградња институција заснованих на међусобној сагласности регионалних актера који подстичу сарадњу међу њима, а са друге стране интеракција која утиче на њихово схватање властитих интереса”⁸⁴. При томе су међународне па и регионалне институције у ствари социјалне институције око којих се граде, усаглашавају и подржавају идеје, идентитети, концепти па и очекивања њихових чланова.

Мултилатерални облици сарадње на простору Балкана појављују се већ крајем 19. и почетком 20. века (Балкански споразум, Балкански пакт, предлози о Балканској федерацији итд.)⁸⁵, али потом доживљавају одређену стагнацију све до окончања ратних сукоба у БиХ. Распад СФРЈ и креирање нових граница на простору Балкана узроковао је потребу редефинисања новог система односа, укључујући и међусобну сарадњу. Већина иницијатива је настала управо у периоду од 1996. и 1999. године. Тај нови регионални приступ је представљао напор „да се земље региона оспособе да кроз развој мултилатералне сарадње поставе основе за економски прогрес, политичку и економску

⁸³ Björn Hettne and Fredrik Söderbaum, *Regional Cooperation: A Tool for Addressing Regional and Global Challenges*, Göteborg University, School of Global Studies, 2006.стр.206

⁸⁴ Предраг Симић, *Теорија безбедносне заједнице и ширење ЕУ и НАТО-а на Западни Балкан*, Изазови европских интеграција, Службени гласник, 2011. стр.35

⁸⁵ Душко Лопандић и Јасмина Кроња, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Београд, Европски покрет Србија, 2010. стр.26

стабилизацију, продубљивање добросуседских односа и постизање заједничке безбедности⁸⁶. На иницијативу ЕУ међународна заједница је 1999. године донела прву свеобухватну стратегију за стабилизацију региона а то је био Пакт за стабилност у ЈИ Европи - ПзСЈИЕ (Stability Pact for South Eastern - SPSEE). Пакт је представљао нову форму сарадње на Балкану и био је прва регионална иницијатива која је успешно окупила све државе региона (осим СРЈ у самој иницијалној фази) и која је нудила целовите предлоге и решења за политичку и економску ситуацију у региону. Специфичност ове иницијативе је била у томе што се она, након динамичног развоја и низа резултата „самоукинула“ с обзиром да је од самог почетка била замишљена као привремени форум. Ова иницијатива је била успостављена као „постконфликтна иницијатива којом би требало да се превазиђе ситуација перманентне нестабилности и повремених локалних сукоба на Балкану“⁸⁷. Била је замишљена као политички одговор међународне заједнице на постконфликтну и постауторитарну реконструкцију и обнову не само држава које су биле захваћене сукобима, већ региона ЈИ Европе у целини. Представљала је велики пројекат који је подразумевао безбедносне аранжмане, темељне институционалне промене, структурне реформе привреде и друштва, перманентни политички дијалог и као крајњи резултат интеграцију у регионалне, европске и евроатланске структуре. Циљ ове иницијативе био је дугорочна стабилизација, демократизација, економска обнова и јачање безбедности региона путем јачања демократских процеса, смањења напетости, развоја добросуседских односа, развоја тржишних привреда, борбе против организованог криминала, спречавања илегалних миграција, решавање питања избеглих и расељених лица и низ других питања⁸⁸.

Служећи се аргументима ТРБК може се закључити да су у овој фази стабилизације, обнове и реинтеграције држава ЗБ, регионално повезивање, регионализација и регионална сарадња одиграли кључну улогу, а тиме и ПзСЈИЕ који је дао значајне резултате. То је пре свега значајно ако се има у виду да је обим послова које је предвиђао ПзСЈИЕ представљао у ствари посао за неколико генерација јер се пре свега односио на регион који је имао највеће социо-економске, политичке, културолошке разлике и регион са највише ратно-хушачких потенцијала. Са друге стране, управо је ПзСЈИЕ представљао „покушај да се створе услови за примену интегралног концепта друштвене и државне безбедности у ЈИ Европи, као и да се економским, политичким и војним мерама убрза свестрана стабилизација региона“⁸⁹. Пакт за стабилност ЈИ Европе је свој рад, између осталог, базирао на донаторским активностима. На Првој донаторској конференцији која је одржана марта месеца 2000. године у Бриселу прикупљена су финансијска средства за подршку „пројекта са брзим почетком у износу од 1,787 милијарди евра. Битно је напоменути да се по питању земаља ЗБ „6 пројекта односило на Албанију, 3 на БиХ односно на Хрватску, 4 на Македонију, по један на Црну Гору, Србију и Косово (чишћење Дунава од рушевина мостова)“⁹⁰.

⁸⁶ Група аутора, *Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи*, радионица Безбедносна сарадња у Југоисточној Европи у организацији DCAF и ЦЦВО, Скопље, септембар 2006. у докторској дисертацији Зоран С.Шијан „Улога политика безбедности држава Западног Балкана у утврђивању спољнополитичких приоритета после 2000. године“, стр. 351

⁸⁷ Душко Лопандић и Јасмина Кроња, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Београд, Европски покрет Србија, 2010. стр.77

⁸⁸ Конститутивним документом о оснивању SPSEE дефинисани су циљеви ове иницијативе, чланице, принципи и норме, механизми рада, правила сарадње међу учесницима иницијативе, описане су регионалне иницијативе и организације, успостављање донаторског координирајућег процеса, имплементација и механизми контроле.

⁸⁹ Хаџић Мирослав, *Хроничан мањак безбедности-случај Југославије*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2001., стр.94

⁹⁰ Душко Лопандић и Јасмина Кроња, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Београд, Европски покрет Србија, 2010. стр.83

Поред донаторских конференција ПзСЈИЕ је свој рад заснивао и на редовним координацијама, састанцима радних столова и надзора њиховог рада. Након почетне еуфорије и огромног оптимизма оних који су обезбеђивали донације, а посебно оних који су их користили, наишао је период „неиспуњених очекивања“ пропраћених како техничким проблемима, тако и неспоразумима око тога шта су чије надлежности. Једна од кључних примедби је била да се у рад ПзСЈИЕ недовољно укључују регионални лидери и актери. Као озбиљна замерка била је неусклађеност са активностима Процеса стабилизације и придруживања (ПСП) имајући у виду започете процесе европских интеграција у државама Западног Балкана. Уочено је и да је бирократизација послова била исувише изражена, да постоје преклапања надлежности унутар ПзСЈИЕ, а посебно преклапање надлежности и делокруга рада са другим регионалним иницијативама (питање сарадње у области организованог криминала и заштите граница заступљено је у 82% регионалних иницијатива, сарадње у области енергије у 55%, борбе против тероризма у 50%, а заштите животне средине у 45%). Али основни проблем је у ствари представљало повлачење донатора из пројеката ПзСЈИЕ из разлога незадовољства довољно видљивим резултатима улагања издвојених донација са једне стране, а са друге стране потреба измештања приоритета на друге регионе. И поред ових проблема, успеси ПзСЈИЕ нису изостали: пробужена је свест држава региона да се многа питања могу решавати управо кроз регионалну сарадњу, путем прикупљених средстава остварени су значајни резултати у појединим областима, управо је ПзСЈИЕ значајно допринео смиривању тензија у региону и подстицању мреже сарадње у десетинама различитих области.

Услед промена међународног окружења и ситуације на подручју ЈИ Европе ПзСЈИЕ је реформисан у Регионални савет за сарадњу – РСС (Regional Cooperation Council - RCC). Да се не ради само о формалној прекомпозицији потврђује и чињеница да је ова нова иницијатива дефинисала нове приоритете и форме регионалне сарадње који су осмишљени унутар региона руководећи се сопственим потребама и приоритетима са циљем да не буде реплика претходних механизма регионалне сарадње већ аутономни, динамички оријентисан модел сарадње од непосредне користи по регион ЈИ Европе. Њен основни циљ је развој регионалне сарадње, промоција европских и евроатланских вредности и усклађивање регионалних приоритета са пројектима Европске Уније. Приоритети у раду РСС су дефинисани кроз неколико области сарадње, почев од економског развоја, инфраструктуре, преко енергетике и борбе против организованог криминала и корупције, до сарадње у области безбедности. Ове области нису новина, оне су постојале и у ПзСЈИЕ и у њима су постигнути значајни резултати. Колико је и колико ће било која регионална иницијатива бити успешна, па тиме и РСС, зависи пре свега од држава чланица јер „само земље региона могу удахнути стварни живот Регионалном савету за сарадњу и искористити његове потенцијале....да ли ће то бити једна успешна прича или не, на земљама региона је да одлуче“⁹¹. Може се закључити да је ПзСЈИЕ на простору ЈИ Европе, а посебно за земље ЗБ одиграо кључну улогу у успостављању и конкретизацији регионалне сарадње. Државе које су до јуче биле непријатељи кроз ову иницијативу су почеле блиско да сарађују и заједнички решавају пре свега безбедносна питања која су ометала и успоравала стабилизацију и развој региона. Управо је ПзСЈИЕ потврдио једну од теза ТРБК да су се националне безбедности држава претопиле у примарне безбедносне интересе региона и готово их је немогуће посматрати изван тог контекста.

По узору на ПзСЈИЕ у овом периоду настале су и друге регионалне безбедносне иницијативе које су дале значајан допринос у реформи сектора безбедности, а касније и у сарадњи о питањима која нису више била кључна за стабилизацију региона, али за његову

⁹¹ Уљевић Далиборка, „Регионална сарадња и Западни Балкан“, *Повезивање младих лидера у региону*, Европски покрет Србија, 2011., стр.5

интеграцију и просперитет свакако јесу. Намера је била да се ове нове иницијативе специјализују за одређена питања како би се отклонило преклапање надлежности и капацитета, и како би што мање пројекта остало само слово на папиру или добра али нематеријализована идеја. Ове иницијативе су првенствено настајале као пројекти појединих држава и организација које су, осим декларативних намера, имале и сопствене интересе те с тога пут до достизања крајњих или жељених резултата није био једноставан. Ипак, не може се оспорити чињеница да је свака од ових иницијатива, у одређеном периоду, више или мање, дала допринос укупним регионалним односима.

Како ово поглавље носи назив “Од Пакта за стабилност ЈИ Европе до раздружења Државне заједнице СЦГ”, овај период је свакако обележила и војна интервенција НАТО на СРЈ 1999. године која је итекако обележила и овај период и овај простор. НАТО интервенција на СРЈ представљала је у ствари завршетак ратне прекомпозиције простора бивше СФРЈ и Балкана, а КиМ је представљао прекретну тачку за другачије безбедносно стабилновање Балкана. У време када се инсистира на демократским вредностима и принципима једна моћна политичко-војна организација каква је НАТО одлучује да тамо где по њиховој процени нема довољно демократије, исту успоставе употребом силе. Званично саопштење НАТО је било да је интервенција покренута ради спречавања хуманитарне катастрофе на КиМ. Истина је у ствари да је укупно 19 земаља са економским потенцијалом који је 600 пута био већи од тадашње СРЈ употребом силе и без сагласности УН, оправдало бомбардовање једне суверене државе у срцу Европе. Била је то друга војна интервенција НАТО на овим просторима после бомбардовања Републике Српске 1995. године. Данас, готово две деценије након бомбардовања, званичници НАТО признају да није било посебне резолуције УН о НАТО ваздушној кампањи на заштити цивила од етничког чишћења на КиМ, али и даље тврде да је кампања била у складу са међународним правом. Интервенција НАТО је била преседан за демократску стабилизацију, обнову и изградњу савременог друштва и поштовање људских права јер је, између осталог, покренула један процес промена које су пре изражавале интересе великих сила него начела међународног права. Ова противправно примењена интервенција најмоћније војне силе која је за собом оставила велики број људских жртава и огромну материјалну штету и данас представља спорење између научних радника, аналитичара и историчара широм света. А спорни су и њена легитимност и сам чин употребе силе као средства за увођење демократије и јачање људских права. Осим тога, ова интервенција је отворила „пандорину кутију“ за решавање сличних, етничких питања на било ком крају света, попут питања украјинског, односно руског Крима или шпанске Каталоније. По окончању бомбардовања СРЈ међународне снаге КФОР су распоређене на простору КиМ и ту се налазе и данас.

Раздружење Државне заједнице Србије и Црне Горе (у даљем тексту: ДЗ СЦГ) референдумом који је 2006. године одржан у Црној Гори представљао је одговор грађана на питање да ли Црна Гора жели да се демократски државно, национално, грађански еманципује и легитимише, како је црногорска политичка елита представљала захтев за одвајање од Србије. Државна заједница СЦГ од свог успостављања није представљала стабилну творевину, није имала демократски легитимитет и није имала институције Заједнице, а Савет министара је представљао једну од централних институција. Изостала је и подршка међународне заједнице, пре свега ЕУ, опстанку и јачању ДЗ СЦГ. Пред само одржавање референдума у Црној Гори Европска Унија је прекинула преговоре о Споразуму о придруживању са СЦГ због, како је тада наводила, незадовољства сарадњом са Хашким трибуналом. На референдуму је 55% грађана Црне Горе дало свој глас за крај државне заједнице. И поред тврдњи једног дела српско-црногорске јавности да је референдум био „споран“ и недемократски, Црна Гора је јуна 2006. године прогласила своју независност. Иако је овај „раскид“ прошао мирно, остала су нека нерешена питања

око којих нису нађена заједничка решења и која су и данас камен спотицања у билатералним односима, а тиме и просперитета региона у целини.

3.5. Западни Балкан данас

Период од 2006. године, у политичко-безбедносном контексту, обележава противправно једнострано проглашење независности Косова и Метохије (КиМ). На ванредној седници косовског парламента 17. фебруара 2008. године усвојена је Декларација о независности Косова за коју су гласали сви посланици парламента. Том приликом је премијер Косова Хашим Тачи истакао да „ће Косово бити држава свих народа са једнаким правима, да ће Косово и њени народи бити уједињена нација са јасном европском визијом, те да ће Косово постати равноправан члан демократског света“⁹². Овај чин је, осим прагматичног кршења међународног права, креирао једну нову димензију безбедносних односа на Балкану, а пре свега на Западном Балкану. Запад је очекивао да ће се и формалним отцепљењем, односно признањем независности Косова привести крају постојугословенска криза. Али је реалност да је управо противправно једнострано проглашена независност КиМ створила нове регионалне и европске заплете. На регионалном нивоу су се појавили нови захтеви Албанаца за њихово обједињавање у региону, а на европском нивоу су настале поделе унутар ЕУ око питања статуса КиМ.

На простору ЗБ ситуација је било још комплекснија. Једва обновљено поверење народа ЗБ поново је било пољуљано, а успостављени обрасци понашања бивали су преиспитивани. Успостављени регионални приступ за државе ЗБ као да више није представљао унифициран образац подршке за све. Колико год да су државе ЗБ као најближи суседи биле упућене једне на друге, признање једнострано проглашене независности КиМ од стране већине од њих било је у супротности са њиховом декларативном опредељеношћу за јачање мера поверења и сарадње. Од држава ЗБ само БиХ није признала једнострано проглашену независност КиМ и то из разлога противљења Републике Српске таквом чину. Све остале државе ЗБ су исте године од самопроглашења признале КиМ као независну државу, неке чак само дан после. Албанија је већ 18. фебруара 2008. године признала Косово, Хрватска марта исте године, а Црна Гора и Македонија октобра 2008. године. Њихови мотиви се свode на две кључне ствари: властите интересе који сежу од дубоког уверења да Косово треба да буде независно до давања привидног уверења да ће националне мањине које живе на њиховој територији, а пре свега албанска мањина, бити једнако третиране и поштоване. Други разлог је свакако утицај великих сила, ментора и међународне заједнице што је била обећана пречица за брже евроатланске интеграције ових држава. Ментори, односно велике силе присутне на просотру ЗБ о којима ће бити више речи на наредним страницама, попут САД и Турске, су већ наредног дана, 18. фебруара 2008. године признале независност Косова и тиме исцртале нове границе западнобалканског поткомплекса.

Овде је важно поново се присетити кључних елемената ТРБК попут образаца пријатељства и непријатељства, односно да претње брже путују на краћим даљинама или како би то реалисти рекли - да се државе најпре плаше својих суседа. Једнострано проглашена независност КиМ, у кратком времену, пољуљала је до тада успостављене

⁹² Цитат је из говора тадашњег премијера тзв. Косова Хашима Тачија на свечаној седници Косовског парламента на којој је једногласном одлуком, након 40 минута рада Парламента, проглашена независност Косова. Председник тзв. Косова Фатмир Сејдину је у свом обраћању том приликом нагласио да дан проглашења независности дели историју тзв. Косова на период пре и после независности, те да тај дан представља крај дугог процеса деструкције и распада. Чињеница да су највеће светске медијске куће пратиле ову седницу косовског парламента попут Si-En-En, Bi-Bi-Si и Jugonjuz-a говори о томе да је овај најављени чин био и подржан и охрабрен од великог броја пре свега западних земаља.

односе у региону и изазвала страх од онога што може уследити и што се као претња лако може проширити са простора ЗБ на ЈИ Европу али и шире. То није био само говорни чин, запаљива реторика острашћених политичара. То је било поновно, противправно исцртавање нових граница и тиме отварање низа питања за која није извесно да ли ће се, када и како решити. Готово десет година након једностраног проглашења независности КиМ и даље се говори о крхком миру на овим просторима, о замрзнутом конфликту, о континуираној претњи од могуће ескалације сукоба.

Један безбедносни режим који је имао капацитете да постане безбедносна заједница поново се нашао у ћорсокаку. НАТО интервенција на СРЈ представљала је у ствари завршетак ратне прекомпозиције простора бивше СФРЈ и Балкана, а КиМ је представљао нову прекретницу за безбедносно ситуирање Балкана. Симболична је била посета тадашњег потпредседника САД Џозефа Бајдена Сарајеву, Београду и Приштини маја 2009. године која је имала основну мисију да да својеврсну подршку стабилизацији прилика у региону. Његова порука Европској Унији „да САД у потпуности подржавају проширење ЕУ на Западни Балкан и да је важно даље проширење ЕУ на ЗБ и поред бројних проблема који прате овај процес“⁹³ је од стране ЕУ доживљена као критика на рачун њене ефикасности. Страхујући од могућих нових турбуленција на овим просторима САД су сматрале да је управо интеграција држава ЗБ у ЕУ начин да се „страсти смире“.

Сва безбедносна решења на простору ЗБ наметнута су углавном вољом евроатланске заједнице. САД, односно НАТО и ЕУ су овај регион, условима интегративних процеса које ове државе треба да испуне, ставиле под какву такву контролу са циљем да се на тај начин спрече могући сукоби, стабилизује ужи и шири простор балканског поткомплекса и створи безбедна, али контролисана заједница. НАТО се очекивано наметнуо као лидер у стварању безбедносне заједнице на Балкану. Преузео је мисије очувања мира на простору ЗБ и војним присуством спречио обнављање војних сукоба. Чак и у оним деловима ЗБ где су остале мисије под мандатом ЕУ (БиХ), присуство НАТО није престало, већ је његов утицај сада израженији кроз Канцеларије које ту делују и чине спону НАТО са државом домаћином. Промовишући регионалну сарадњу, билатералне и мултилатералне односе између држава ЗБ, заједничко ангажовање у међународном окружењу, НАТО је спроводио и политику изградње интероперабилности, реформских процеса и дугорочнијег развоја. Све државе ЗБ су чланице Програма ПЗМ и активно се ангажују у његовим активностима, неке са циљем што брже интеграције у НАТО, а неке са циљем потврде поузданог партнерства које могу понудити. Слично ради и ЕУ кроз процес стабилизације и придруживања на тај начин усмеравајући/управљајући развојним и транзиционим процесима на овим просторима. Све државе ЗБ су започеле процес придруживања и приступања ЕУ и у различитим су фазама кандидатуре за чланство, а заједничко им је да су се определиле за активније ангажовање у Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици ЕУ (ЗБОП ЕУ).

За земље у транзицији, у дубоким реформским процесима и на путу европских и евроатланских интеграција учешће у регионалним иницијативама и заједничким пројектима, попут пројеката ЕУ и НАТО, може да представља начин како те циљеве и остварити. Међутим, намеће се утисак да кораци које државе ЗБ чине на европском и евроатланском путу нису и гарант дуготрајне безбедности и стабилности на овом али и ширем простору. Државе ЗБ чине оно што се од њих очекује како би се приближиле чланству у НАТО и/или ЕУ, али то не значи да су на том путу спремне да решавају међусобна отворена питања, односно да траже компромисе. За институционално уређена друштва питање границе је једно од примарних питања. У случају држава ЗБ је то питање

⁹³ Ђукановић Драган, „Западни Балкан: од сукоба до евроинтеграција“, Годишњак ФПН Београд-III део: међународна политика и међународни односи, 2009., стр.500

које је актуелно за сваку од њих и још увек не постоје објективне процене да ли ће и када иста бити и решавана:

- граница између Србије и Хрватске – ради се о делу границе на Дунаву где су посебно спорна Шаренградска и Вуковарска ада,
- граница између Србије и БиХ – нису још решена питања која се односе на хидроелектрану на Дрини (Бајна Башта и Зворник), као и део пруге Београд - Бар која пролази преко територије БиХ (у дужини од 12 км),
- граница између БиХ и Хрватске – споразум којим се утврђује граница у дужини од 1000 км између ове две државе ратификовала је само БиХ још 1999. године док Хрватска још увек није јер није задовољна решењем које се односи на излазак БиХ на море и на два мања острва,
- граница између Црне Горе и Хрватске – још увек није постигнут трајни договор око полуострва Превлака,
- граница између Хрватске и Словеније – и поред одлуке Арбитражног суда у Хагу још увек није решено питање Приранског залива (како га назива Словенија), односно Савудријске вале (како је назива Хрватска),
- граница између Албаније и Грчке – ради се о делу морске границе у Јонском мору, те иако је споразум постигнут 2009. године, уставни суд Албаније је исти поништио,
- питање Косова – иако за Србију ово није питање јер сматра да се ради о саставном делу њене државе, све више се у међународним круговима иницира стављање на дневни ред питање које се односи на прецизно дефинисање административне линије (како је назива Београд), односно границе (како је назива Приштина).

Дакле, ради се о отвореним граничним питањима која постоје између држава ЗБ, али и између других држава са државама ЗБ. Само на питању нерешених граница суочавамо се са неколико кључних закључака: о решавању отворених питања граница државе више или мање преговарају, користе га врло често и у дневно-политичке сврхе, стављају на дневни ред значајних међународних скупова, оптужују једни друге за нелегалне узурпације туђих територија. Такве активности представљају говорни чин који се може представити и као егзистенцијална претња, односно конструисана безбедносна претња која обликује односе међу државама и њихово понашање. Примера ради, управо нерешено питање границе са Хрватском је Словенија користила да успори па и блокира приступне преговоре Хрватске са ЕУ. Теорија регионалног безбедносног комплекса заступа модел хомогеног безбедносног комплекса који подразумева интеракцију између сличних држава. Када међу таквим државама постоје отворена питања и неслагања, интеракција међу њима поприма обрасце непријатељског понашања које опет доводи до промена које утичу на унутрашњу динамику безбедносног комплекса. Овде је пре свега реч о суштинским променама унутар спољних граница контекста јер је питање границе за сваку државу егзистенцијално питање било да се ради о 12 км или 1000 км границе. На ову врсту промена по правилу се надограђује утицај спољних актера, најчешће великих сила или међународних организација. Јер да су државе могле и хтеле да ово питање реше саме, то би свакако учиниле. Како се то није десило, када ова питања постану претња и за државе ван забалканског поткомплекса, спољни актери ће свакако утицати на решења којима по правилу једна од страна неће бити задовољна.

Отворена гранична питања су једна од препрека због којих се о ЗБ још увек не може говорити као о безбедносној заједници. Државе ЗБ теже евроатланским/европским интеграцијама, а достизање одређених стандарда као услова за чланство је природан пут ка пуноправном чланству. Пуноправним чланством у значајним међународним организацијама, у овом случају у ЕУ која је заједнички именитељ за државе ЗБ, достижу се кључне либералне норме као што су мир, слобода, демократија, људска права и владавина права што чини неопходне предуслове за настанак безбедносне заједнице. Педесетих

година прошлог века европске државе су почеле да развијају безбедносну заједницу стварањем „европске зоне мира“ као пројекат европских интеграција. Идеју безбедносне заједнице први је формулисао Карл Волфганг Дојч (Karl Wolfgang Deutsch) 1957. године тврдећи да „регионалне безбедносне заједнице представљају групе држава које су се одрекле употребе силе као средства за решавање конфликта унутар региона“⁹⁴. Након Хладног рата професор политичких наука Емануел Адлер (Emanuel Adler), и теоретичар међународних односа Мајкл Барнет (Michael Barnett) су дефинисали плуралистичку безбедносну заједницу као „транснационални регион састављен од суверених држава чији грађани одржавају поуздана очекивања мирних промена“⁹⁵. Са друге стране, професор политичких наука Драган Симић сматра да је безбедносна заједница „утемељена у идеји и пракси међународне сарадње која у одређеним, повољним околностима, прераста у међународно удруживање“⁹⁶. Заједничко им је мишљење да су у безбедносним заједницама државе превазишле страх да ће бити војно угрожене једне од стране других, не постоји осећај међусобног непријатељства и неповерења, државе имају заједничке перцепције претњи, заједничка су им очекивања добити од међусобне сарадње и размене и својим уверењима, вредностима и ставовима се идентификују међусобно као целина.

За разумевање типова РБК идентитети имају кључну улогу. Док се код конфликтних формација пре свега говори о националним идентитетима, у безбедносним режимима о регионалним идентитетима, у безбедносној заједници у којој институције имају централно место, идентитети су продукт понашања и правила која нуде те институције. Безбедносне заједнице су идентификоване као мировни пројекти у којима међународне организације, као спољни актери, спроводе и остварују социјализацијске/нормативне моћи. Зато је безбедносна заједница у ЕРБК институционализована кроз НАТО и ЕУ. Европска Унија са свим својим бенефитима, различитостима и проблемима тежи да подстакне развој мирних интеракција и изван својих граница ширењем своје зоне мира. Након доношења Лисабонског споразума и дефинисања Заједничке спољне, безбедносне и одбрамбене политике ЕУ (у даљем тексту ЗБОП ЕУ), настао је извештај раскорак између заједничких политика и циљева ЕУ са једне стране и спољнополитичких амбиција њених држава чланица са друге стране. Државе чланице су тежиле да њихове националне политике остану њихови суверени домени. Тај раскорак даље води ка преиспитивању снаге ЕУ као безбедносне заједнице јер за њен опстанак либерализам и либералне вредности јесу неопходни, али извесно нису довољан фактор. Чини се да инсистирање на националним политикама, а тиме и инсистирање на националним идентитетима, недовољно разумевање суштине заједничке политике ЕУ од стране држава претендентата или кандидата за чланство, ову дилему чини још реалнијом.

Када је Западни Балкан у питању садашњи приоритет ЕУ је њено продубљивање а не њено проширење. Последице економске кризе и политички мотиви последњих година су били разлог захлађења интересовања за интеграцију Западног Балкана у ЕУ. Са друге стране, за очекивати је да ће све снажнији утицај Русије на Балкану/Западном Балкану и растуће напетости између Запада и Русије бити мотив ЕУ да на балканско проширење гледа из геополитичке перспективе. У прилог томе говори и директор студија за ЈИ Европу на Оксфорду (SEESOX), Отон Анастасакис (Othon Anastasakis) који тврди да „у кратком и средњем року, „европеизација“⁹⁷ Балкана може бити повезана са прављењем тешких социоекономских и политичких избора за земље. Али на дуге стазе, она се идентификује са

⁹⁴ Amitav Acharya, *Constructing a Security Community in Southeast Asia: Asean and the Problem of Regional Order*, Routledge, New York, 2001, стр. 16

⁹⁵ Emanuel Adler and Michael Barnett, *Security Communities*, Cambridge University Press, 1998, стр. 30

⁹⁶ Драган Р. Симић, *Наука о безбедности-савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002. стр.45

⁹⁷ Европеизација као скуп социокултурних промена које се сматрају „европским“, односно које се сагледавају као последица евроинтеграција

модернизацијом, развојем, стабилношћу и безбедношћу заснованој на мекој моћи и предностима сарадње и коегзистенције⁹⁸. Основни проблем са ЗБ је што је он либералне вредности о којима је било речи конституционално прихватио али не и у пракси, или бар не у довољној мери. Државе ЗБ немају развијено међусобно поверење, поштовање, немају развијене обрасце пријатељства, а тиме ни заједничког идентитета. То оптерећује регионалне односе и утисак је да су ове државе приморане на сарадњу посредством спољних актера. Зато је веома вероватно да би, уколико тај притисак нестане, нестала и каква таква регионална сарадња. Недостатак поверења и заједништва утиче свакако на развој ЗБ као безбедносне заједнице у теоријском и концептуалном смислу.

Постојање регионалног идентитета идентификовано је као кључна карактеристика безбедносног режима. Данас кажемо да ЗБ јесте безбедносни режим, али регионални идентитет ипак није довољно развијен да би послужио као основа за развој ЗБ у безбедносну заједницу. У креирању западнобалканског модела безбедносне заједнице постоји неколико предуслова који су кључ успеха: први је промена размишљања о себи и својим првим суседима, о социјалној стварности која државе ЗБ упућује једне на друге, како у домену економије, технологије, екологије, тако и у сфери безбедности. То значи реалну спознају да сарадњом, заједничким улагањима и пројектима, разменом роба и услуга се може допринети националном и регионалном напретку. Други предуслов су знање и моћ али само ако се усмере и употребе у правом правцу, за добробит свих: знање у виду нових идеја, демократских вредности, владавине права, схватања грађанског друштва као места у коме грађани изражавају своје ставове и интересе, а које држава и њене политичке елите чују. Моћ би пре свега требало да се рефлектује кроз утицај великих сила и међународних организација на државе у транзицији да нађу прави пут и меру свог опредељеног просперитета. И трећи предуслов је поверење: оно је искрено тек када се идентификујемо са онима са којима живимо у заједници свесни да нас шири, регионални и глобални безбедносни проблеми неминовно упућују једни на друге опредељени да те проблеме решавамо заједно.

Регион ЗБ је прошао кроз деценију насилних конфликта, новонастале државе су биле оптерећене постконфликтним траумама, економије су слабе и окренуте решавањима заоставшина из прошлости, а међу политичким елитама ни данас нема сагласности око низа питања. Све док се отворена питања између држава ЗБ, почев од решавања питања граница, повратка изгнаних, враћања имовине, суђења за учињене злочине и др. не реше, у највећој мери истинског напретка ових држава али и региона у целини не може бити. Докле год постоји криза на простору БиХ, нерешен статус КиМ, отворена питања између Македоније и Грчке (договор око имена Македоније је први корак у решавању и других питања), замрзнута питања граница (Хрватска и Словенија) прогресивног напретка западнобалканског поткомплекса, а тиме и ширег региона, не може бити. Нерешена отворена питања представљају безбедносне претње које се лако могу материјализовати, прерасти у озбиљније безбедносне проблеме. Иако су се државе ЗБ у својим стратегијско-доктринарним документима углавном изјасниле да оружани сукоб са суседима није реална опција, таква опција није ни искључена. Проблеми који се не решавају већ напротив умножавају и усложњавају, што је случај са ЗБ, чине да се управо ове државе поново надмећу у наоружавању, опремању, генерално у активностима које би требале да потврде њихову војну моћ, а све са образложењем јачања њихових одбрамбених способности. А ако се сви припремају само за одбрану и ако сви имају исте европске/евроатланске аспирације, поставља се питање од кога ће бити нападнути. Извесно је да међу државама ЗБ постоји висок степен безбедносне међузависности, а безбедносни проблеми које је могуће регистровати на овом простору све више попримају регионални карактер. Стога и решења морају бити регионална, кроз сарадњу, дијалог и заједничке активности. Бузан је

⁹⁸ Othon Anastasakis, "The Europeanization of the Balkans", Brown Journal of World Affairs, бр. 12/2005, стр. 86

тврдио да „неуважавање безбедносне међузависности, односно међузависности националних безбедности у крајем исходу може да буде кобно најпре по државу која се тако понаша“⁹⁹.

Западни Балкан данас, више од двадесет година од крвавог распада бивше СФРЈ, око двадесет година од успостављања мира и Дејтонског споразума у БиХ и НАТО агресије на СРЈ, још увек није достигао ниво на коме би нетрепеливости међу овим народима биле део прошлости. Са друге стране, све је слабије уверење да ће приближавање држава ЗБ Европској унији обезбедити стабилизацију и трајни мир на просторима ЈИ Европе. Ни запад (а пре свега САД) ни ЕУ не губе интересовање за Балкан/Западни Балкан, али он више није у врху њихових приоритета. Чињеница је да је америчка надмоћ имала снажан утицај на нека политичка решења на овим просторима. Чињеница је и да би Америка и даље могла да одреди политику Запада према два кључна питања на овим просторима: „према питању осигурања регионалне безбедности после проглашења независности КиМ, нарочито у светлу све отворенијих тежњи да се обједине подручја настањена Албанцима, као и према питању будућег унутрашњег уређења БиХ и настојањима да се оснаже надлежности централне државе“¹⁰⁰. Чињеница је да Русија и Кина имају све доминантнији утицај на међународну политику и да су све присутније и на простору ЗБ, да је ЕУ суочена са унутрашњим проблемима и да све теже има консензус око питања која су од суштинског значаја. Све то скупа креира једну нову међународну безбедносну архитектуру у којој исходи нису лако предвидиви.

У савременом политичком дискурсу Европа се изједначава са ЕУ која је истовремено модел за европејство или европеизацију. У тој и таквој „европској реторици“ државе чланице или кандидати за чланство у ЕУ се посматрају као европске и неевропске државе што је само по себи лоше. Државама ЗБ се не оспорава географска припадност Европи, али се све чешће, и поред јавних обећања Брисела, међународне заједнице и великих сила, преиспитује извесност њиховог пријема у чланство. Неретки су аналитичари, политичари па и историчари који тврде да „државе ЗБ треба примити у Унију да би се могле надзирати и тако спречити да стварају нове проблеме за Европу“¹⁰¹. Ако би се пријем ЗБ као целине у ЕУ и десио из наведених разлога, намеће се питање да ли таква заједница, креирана уствари из разлога неповерења и потребе за контролом, предствља истинску безбедносну заједницу? Чувени светски филозоф Етјен Балибар (Étienne Balibar) је својевремено изјавио да се о судбини европског идентитета одлучује у СФРЈ, односно на Балкану тврдећи да Европа мора да се суочи сама са собом и да решава своје проблеме не третирајући их као спољашњу појаву која се може превазићи спољашњим средствима, већ као саставни део европског дискурса¹⁰².

Већина теоретичара је сагласна да је Европа, ЕУ, односно ЕРБК безбедносна заједница. Али ако у оквиру тог РБК постоје поткомплекси који још увек немају елементе безбедносне заједнице, да ли се они могу индивидуално посматрати изван ширег РБК коме и географски припадају? Односно, ако за балкански/западнобалкански поткомплекс кажемо да још увек нема елементе безбедносне заједнице, ако Турску посматрамо, са једне стране, као инсулатор који има амбицију да игра улогу велике регионалне силе, а са друге стране оцењујемо да још увек није довољно дорасла да буде признати део породице ЕУ, можемо ли онда тврдити да је ЕРБК безбедносна заједница? Могло би се рећи да је пред нама врло сложена енигма: да ли ЕРБК „вуче“ своје поткомплексе да се развијају ка

⁹⁹ Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2nd Edition, Wheatsheaf, 1991, page 208

¹⁰⁰ Рељић Душан, „Западни Балкан у троуглу САД – ЕУ – Русија“, Међународна политика бр.1134, 2009. стр.17

¹⁰¹ Тања Петровић, „Дуго путовање кући: репрезентације Западног Балкана у политичком и медијском дискурсу“, Реч 80-114, 2010.

¹⁰² Етјен Балибар, „Европа као погранична земља“, 2004. У овом чланку Балибар велику пажњу поклања Балкану, његовој прошлости и будућности, а тиме и будућности Европе

достизању жељених стандарда безбедносне заједнице или управо ови поткомплекси могу читав ЕРБК „повући“ назад, у нека ранија, нежељена стања. Бузан, говорећи о безбедносној заједници у контексту РБК, наглашава да се „ни о властитој безбедности не може ваљано старати ако се, претходно, не узму у обзир безбедносни интереси суседа и осталих народа и држава“¹⁰³. Решавање отворених питања међу државама ЗБ су дугорочни процеси који захтевају синергију самих држава ЗБ, њихових ментора и међународне заједнице уз спремност за окончање започетих процеса и достизања трајних решења која су у интересу свих актера.

¹⁰³ Драган Р. Симић, *Наука о безбедности-савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београда, 2002., стр.85

4. ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Са нестанком биполаризма свет се није одрекао тензија и узрока који подстичу на сукобе, трку у наоружању и бројне друге проблеме. Истовремено, ново мултилатерално доба и нова врста глобалне хијерархије, супротно од очекиваног, свет су учинили још небезбеднијим јер стари, традиционални безбедносни проблеми нису нестали, а појавили су се нови, савремени облици безбедносног угрожавања. Истраживачи међународне и националне безбедности ове две врсте безбедносних проблема посматрају као две категорије: класичне и асиметричне проблеме¹⁰⁴. Под угрожавањем безбедности се подразумевала “свака врста друштвене, природне и технолошке опасности којом се угрожава интегритет, слобода, имовина или здравље људи, као и територијални интегритет, суверенитет, уставни поредак и право државе, народа, друштвених група или појединаца”¹⁰⁵. Крајем прошлог века у истраживањима „проблема“ безбедности почела је да се употребљава синтагма „изазови, ризици и претње“ (у даљем тексту: ИРП). Одређени број теоретичара и истраживача безбедности није и не подржава употребу ове синтагме на начин како се она данас користи из разлога изостанка потпуније анализе о значењу ових појмова. Појава ове синтагме доводи се у везу са настанком првог Стратегијског концепта НАТО из 1991. године у коме је по први пут употребљена. Од тада па до данашњих дана ова синтагма се одомаћила у јавном дискурсу а донекле и у академској пракси.

Безбедносни ИРП су међусобно условљени и повезани, степеновани појмови који представљају процесе проузроковане различитим чиниоцима са циљем угрожавања заштићених вредности и интереса. Промене у међународном окружењу, измењени друштвени амбијент услед технолошких, демографских, научних, климатских и других процеса узроковали су промену природе безбедносних ИРП који су непредвидљиви и теже контролисани. Технолошки развој у различитим сферама друштвеног живота унапредио је механизме за одговор на све врсте угрожавања безбедности, али је истовремено „унапредио“ и саме опасности. За разумевање безбедносне динамике на регионалном али и сваком другом нивоу неопходно је схватање појма, класификације, природе или конструкције безбедносних ИРП, односно идентификације врсте и облика безбедносног угрожавања. Присутност традиционалних и савремених безбедносних ИРП, односно симетричних и асиметричних претњи безбедности веома је видљив у најзначајнијим стратегијско-доктринарним документима држава ЗБ у којима се ова синтагма обимно користи. За разумевање њихове природе, форме, узрока и других чиниоца који чине да је безбедносна међузависност ових држава итекако изражена, на наредним страницама ће прво бити објашњен појам, садржај и класификација изазова, ризика и претњи.

4.1. Појам и садржај изазова, ризика и претњи безбедности

У студијама безбедности појам опасности је централни појам. Безбедносне опасности се манифестују у облику ИРП и сваки од ових појмова има своје значење, специфичности и одређено место у градацији, класификацији али и приоритизација безбедносних опасности. Разумевање ИРП у промишљању безбедности могуће је ако се досегну одговори на четири основна питања: „ко је или шта је објекат безбедности

¹⁰⁴ Неретко се наилази и на термине симетричне и асиметричне претње али се указује и на недовољну прецизност значења ових термина. Најчешће се везују за однос снага субјеката безбедности и носиоца претње при чему се асиметричним претњама сматрају оне које користе слабости субјеката безбедности како би им се нанела велика штета. О симетричним и асиметричним претњама видети: Stephen Blank, *Rethinking Assymetric Threats*, The Strategic Studies Institute, 2003.

¹⁰⁵ Стајић Љубомир, *Основи безбедности*, Издавачка кућа Драганић, Београд, 2006. стр.43

односно референтни објекат, каква је природа претње, ко је одговоран за безбедност и којим се поступцима, средствима и начинима достиже, чува и унапређује безбедност¹⁰⁶. Ово је свакако значајно за појмовно дефинисање ИРП, односно неопходно је појашњење и дефинисање рашчлањених појединачних појмова при чему су усмеравајући параметри предвидљивост, потенцијална угрожавања и вероватноћа испољавања.

Безбедносни ИРП иако се најчешће користе у пакету, немају исто значење. Могло би се рећи да ИРП означавају градијент опасности при чему се изазов посматра као потенцијална опасност, ризик као објективно могућа опасност док су претње извесне или објективно постојеће опасности. У британском енглеском речнику изазов значи „ситуацију суочавања са нечим што захтева велики ментални и физички напор да би било решено успешно, односно тестира способност некога да на суочавање са нечим одговори“. Изазов је и одређена ситуација која субјекте безбедности ставља на пробу са могућношћу позитивног али и негативног исхода. Изазов је и потенцијалан облик угрожавања стабилности и суверенитета државе, као и идентитета појединца и друштва. „Они су извориште ризика и претњи, и њихова ширина утицаја распростире се кроз војну, политичку, економску, социјеталну и еколошку димензију безбедности“¹⁰⁷.

Изазов је у почетку вредносно неутралан, али временом, а пре свега услед изостанка реакције, може да добије негативну вредносну конотацију и прерасте у ризике односно претње, као очигледне показатеље угрожавања безбедности. Дакле, изазов може бити активност, процес, појава или неки конкретан догађај који својом природом, динамиком и енергијом може у одређеним околностима утицати на промене одређених стања, уверења, вредности, потреба, интереса, односно може прерасти у конкретнији облик угрожавања безбедности. Овде је уочљива неутрална вредност овог појма из разлога што она може имати две стране: ону негативну која указује на могућност да одређена активност, догађај или процес прерасте у претњу, и ону позитивну страну која претпоставља дефинисање циља који треба постићи како би се поправило стање безбедности референтног објекта или субјекта безбедности који је угрожен. У сваком случају, могућност њиховог предвиђања је јако мала из разлога што је тешко одредити облик испољавања, интензитет потенцијалне претње, време испољавања. Стога се може рећи да је изазов углавном свеобухватног и вишесмерног карактера, општији у односу на претњу или ризик.

Ризик представља скуп ситуационих процеса и обележја који у себи садрже изазове, односно потенцијалне узроке и поводе за угрожавање безбедности. Подразумева могућност повреде или уништења углавном са негативним значењем, са већим или мањим степеном вероватноће. Сама реч ризик значи опасност, угрожавање, несигурност, непредвидљивост, нестабилност, небезбедност или страх. Ризици су „ближи, видљивији и јасније мерљиви облици угрожавања суверенитета и идентитета држава и друштва. Изворишта су безбедносних претњи, а ширина њиховог утицаја има јаснији појавни облик“¹⁰⁸. У односу на изазов, ризик представља појам нижег нивоа општости, по интензитету је конкретнији, блискији и вероватнији јер означава ближу опасност, могућ и вероватан облик угрожавања. Конкретније и вероватније значење ризика као чина огледа се у извесности излагања опасности и могућности страдања услед одређене активности. То истовремено значи одређени степен вероватноће наступања неког догађаја или процеса са неповољним последицама. Ризик је дакле увек присутан само са већим или мањим степеном вероватноће да ће доћи до наношења неке штете. За реаговање на ризик је

¹⁰⁶ Симић Р. Драган, *Наука о безбедности-савремени приступ безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд 2002. стр.22

¹⁰⁷ Орлић Дејан: *Појмовно одређење изазова, ризика и претњи у процесу преобликовања међународне безбедности*, Војно дело 3/04, стр. 84

¹⁰⁸ Исто, стр. 90

могуће припремати се и управљати последицама уколико до њих дође, али је ризик немогуће елиминисати. Уколико се ризик не уочи правовремено постоје објективне могућности да он прерасте у врло конкретну претњу. Дакле, ради се о предвидљивој неизвесности, за разлику од изазова који у себи носе веома низак ниво предвидљивости. Самим тим ризици су мерљива категорија, јасна је могућност њиховог прерастања у претње па је тиме и ширина њиховог утицаја категорија која се може одредити и израчунати.

Претње представљају конкретне немере да се субјекат безбедности повреди, уништи или казни. У британском енглеском речнику претња значи „намеру да се неко повреди, изазове штета, почини акт непријатељства према некоме“. У безбедносном смислу разумевање претњи значи разумевање осетљивости државе пре свега из разлога што се схватање претњи, посебно у постхладноратовском периоду, значајно променило те се претње не тумаче искључиво у војном смислу већ се односе на многобројне опасности, у било којој сфери друштва, од економског и политичког, преко социјеталног до еколошког сегмента. За разлику од изазова и ризика претња има најнижи ниво општости који почетно увек има негативан предзнак јер подразумева врсту притиска којим се наговештава конкретна опасност, штета или нека негативност са позиције силе, са циљем да се одређени референтни објекат присили на одређене уступке или понашање. Претња иницијално носи јаке назнаке скорог наношења штете које ће се и материјализовати у случају изостанка реакције. Претња дакле подразумева свесну намеру усмерену ка придобијању одређене користи или наношењу штете са позиције силе, чија би реализација могла да доведе у питање и опстанак објекта угрожавања. Претња представља и „непосредни облик угрожавања државе и друштва, врсту притиска, чинилац кризе или неког сукоба којим жели да се нанесе штета или неко зло са позиција силе да би се објекат претње присилио на неке уступке. Претње имају јасне, предвидљиве и одређене облике угрожавања-рат, економске санкције или терористички напади. То су коначни, најдиректнији извод изазова и ризика“¹⁰⁹. У складу са оваквим тумачењима закључује се „да су претње најчешће предвидиве, а потенцијалне штете које могу изазвати процењљиве“¹¹⁰.

Све чешће се у студијама безбедности употребљава и термин рањивост који се углавном користи за глобалне промене, климатске промене, промене које настају услед утицаја природних несрећа. У британском енглеском речнику рањивост има значење да „онај ко је рањив лако може бити повређен, односно онај ко је рањив је отворен за искушења, незаштићен од напада, изложен рањавању“. Иако се не ради о појму новијег датума, анализа рањивости која представља нову категорију безбедносних проблема се још увек није одомаћила у научној и свакодневној употреби.

Синтагма изазови, ризици и претње, и поред неодобравања одређеног броја теоретичара и истраживача безбедности, у великој мери има своју употребу у јавном и научном дискурсу. Поједини аутори користе и нешто другачије термине попут „безбедносни изазови и претње“, или „безбедносна питања“ или „претње и изазови безбедности“. Приметно је да је термин „ризик“ неретко искључен из ове синтагме, иако је управо у Стратешком концепту НАТО из 1991. године обимно кориштен („преостали ризици за безбедност савезника по својој природи су вишедимензионални и вишесмерни,

¹⁰⁹ Орлић Дејан: *Појмовно одређење изазова, ризика и претњи у процесу преобликовања међународне безбедности*, Војно дело 3/04, стр. 90

¹¹⁰ Орлић детаљно анализира појам изазова, ризика и претњи, препознаје разне критеријуме за њихово појмовно одређење попут „интензитета“ – силине деловања који може да буде потенцијалан, посредан и непосредан, затим „ширине утицаја“ под којом се подразумева број и густина одређених облика угрожавања, као и „процена вредности“ коју интензитет деловања оставља на одређени објекат а који може бити неутралан, позитиван и негативан, стр. 76-93

због чега их је тешко предвидети и проценити....Ови ризици се могу испољити на различите начине...) ¹¹¹“.

Многи истраживачи безбедности не праве неопходну разлику између ових појмова. Изазови нису по дефиницији и претња безбедности, као што ни ризици нису исто што и изазови, односно претње. Из наведених појашњења појмова изазова, ризика и претњи јасно се истиче да се ради о различитим категоријама опасности које су различитог интензитета, предвидљивости, извесности, односно вредности коју остављају на референтни објекат безбедности. Зато се у научном али и јавном дискурсу ови појмови не могу поистовећивати. Паушална употреба ове синтагме може довести до креирања лажних инфомација о стању и статусу безбедносних опасности по референтни објекат, а тиме и до изостанка или прекомерне реакције у циљу њихове заштите. За разумевање утицаја ИРП на безбедносну динамику посматраног региона, осим разумевања њиховог појма и садржаја, важно је разумети и друге облике њихове класификације, о чему ће у наредним редовима бити више речи.

4.2. Класификација изазова, ризика и претњи безбедности

Безбедносне ИРП могуће је класификовати у односу на велики број критеријума који представљају комбинацију традиционалних и савремених метода класификације и разграничења. У данашње време традиционални ИРП губе примат у односу на све присутније невојне, неконвенционалне и асиметричне претње безбедности. Транснационални карактер савремених ИРП афирмисали су мултилатерализам као кључ унапређења безбедности како на регионалном тако и на глобалном нивоу. Динамичност неконвенционалних ИРП, њихова просторна неограниченост, али и неограниченост последица које остављају чине, између осталог, готово немогућим јасно разграничење између унутрашњих и спољних питања безбедности јер су све чешћа преклапања безбедносних функција унутар различитих сектора (традиционална подела појава које угрожавају безбедност односила се на оружане и неоружане, односно на спољне и унутрашње).

Потешкоће постоје и у разграничењу ИРП како са аспекта појединачних критеријума за класификацију, тако и са аспекта разграничења нивоа настанка и деловања. За већину истраживача безбедности потешкоћу представља утврђивање „линије“ када безбедносни проблем прелази са једног на други ниво, односно када ризик прераста у претњу, или када неки безбедносни изазов постаје ризик. Потешкоће и различитости постоје и у прецизнијем дефинисању који су безбедносни проблеми изазови, који ризици а који претње, када настаје или нестаје рањивост. Иако су ове категорије термилошки дефинисане многи теоретичари и истраживачи безбедности се не слажу око практичне онтолошке градације, као и дефинисања који ИРП су националног, односно регионалног или глобалног карактера. Градација ИРП по приоритетима је питање националног опредељења те се стога у појединим научним круговима сматра да није неопходно инсистирати на оваквој квалификацији. Са друге стране, механизми којима се одговара на савремене ИРП на националном или регионалном или глобалном нивоу, државе и међународне организације, као и други актери безбедности, обезбеђују у складу са процењеним приоритетима. Подржаваоци оваквог размишљања сматрају да би одређени ниво кохезије допринео, између осталог, избору механизма сарадње у оквиру НАТО, ЕУ,

¹¹¹ The 1991's Strategic Concept's- "MC Directive for Military Implementation of the Alliance's Strategic Concept (MC 400), 12 December 1991/ato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm. У стратешком концепту НАТО из 1991. године синтагма „изазови, ризици и претње“ је први пут употребљена, а ризик као категорија безбедносне опасности је у овом документу у великој мери и самостално коришћен.

регионалним иницијативама и другим облицима међународног организовања, односно у ситуацијама када су сарадња, партнерство, савезништво, могући и препоручени одговори. Сви наведени утицаји и фактори обједињени су у табели бр. 3 и могуће их је материјализовати на било којој врсти безбедносних ИРП, с тим да изазови сами по себи имају низак ниво предвидљивости па није увек могуће одговорити на сваки од поменутих критеријума.

Табела бр. 3: Класификација изазова, ризика и претњи¹¹²

<i>Критеријуми</i>	<i>Врсте</i>
Сектори безбедности	војни
	политички
	социјетални
	економски
	еколошки
Порекло опасности	унутрашњи
	спољни
Извор изазивања	људски фактор
	природни фактор
Носиоци	актери
	процеси
Трендови	стари
	нови
Однос снага	асиметрични
	симетрични
Време за материјализацију	краткорочни
	средњорочни
	дугорочни
Према изворишту	базични
	ситуациони
Према захвату	локални
	субрегионални
	глобални
Према временском досегу	трајни
	тренутни
Степен интензитета штете	ниског интензитета
	средњег интензитета
	високог интензитета

Новијег датума је класификација коју су, у односу на емпиријско и методолошко знање, направили професори међународних односа Дазе (Christopher Daase) и Кеслер (Oliver Kessler). Они разликују „четири групе опасности:

1. познате-познате претње ,
2. познати-непознати ризици,
3. непознате-непознате катастрофе,
4. непознато-познато незнање¹¹³.

У прву групу спадају оне претње које су познате субјекту безбедности, позната је и методологија на који начин прикупити информације о њима. Пример ове врсте претњи је

¹¹² Ауторка је табелу креирала на основу постојећих истраживања различитих критеријума по којима се могу класификовати безбедносни изазови, ризици и претње, а на основу резултата до којих су дошли различити аутори који су се бавили разумевањем безбедносних проблема

¹¹³ Dasse C. And Kessler O., “Knowns and Unknowns in the War or Terror: Uncertainty and the Political Construction of Danger”, Security Dialogue, No. 4, SAGE, 2007. 412-434

оружана агресија споља јер су државе релативно добро упознате са овом претњом управо кроз методе прикупљања података којима се дошло до сазнања о претњи. Другу групу чине ризици који су суштински неизвеснији, не и потпуно непознати јер држава ипак поседује одређена знања о њима и о методама како овом врстом ризика управљати. Пример ове врсте опасности, односно ризика је тероризам. У трећу групу спадају катастрофе попут цунамија или земљотреса, дакле опасности које се најчешће не могу предвидети и за које је веома тешко, готово немогуће превентивно прикупити информације. О њима се више зна тек када се катастрофа догоди. И четврта група опасности је „најконтроверзнија“ зато што у ову групу аутори сврставају опасности о којима постоје поуздана знања и сазнања, али су она игнорисана од стране доносиоца одлука најчешће из разлога погрешних процена. Пример ове врсте опасности је рат у Ираку 2003. године где је америчко руководство и поред низа познатих информација и упозорења од стране војске очекивало другачији исход. У прилог наведене класификације безбедносних опасности говори чињеница да је поред знања о њима, њиховим узроцима, природи, последицама које могу изазвати, методама како их открити, спречити или како на њих одговорити, подједнако важна и воља да се одређене опасности признају и прихвате као такве, пре свега од стране политичких елита што већ задире у теорију секуритизације.

Једна од специфичности у класификацији ИРП се огледа у промени њихове природе узрокованим променама у међународном окружењу. Често се сусрећемо са употребом термина „стари и нови“, односно „традиционални и савремени“ изазови, ризици и претње. Овакву врсту градације је данас тешко верификовати. Наиме, током Хладног рата конвенционални државни сукоби представљали су традиционалну безбедносну претњу. И данас се међудржавни сукоб сврстава међу традиционалне претње, али су сукоби ниског интензитета попут грађанских ратова добили етикету нових безбедносних изазова, понекад ризика али пре свега безбедносних претњи. Такође, међуетнички сукоби, феномен који постоји од библијских дана, и данас представља савремени безбедносни проблем. Асиметрични, неконвенционални ИРП, због своје природе, садржаја, појавних облика, домета, непредвидљивости, преузимају примат у безбедносним питањима, али и традиционални ИРП још увек морају бити у фокусу интересовања и пажње. Док глобализација и мултиполарност са једне стране стварају (или би требало да стварају) услове који умањују могућност глобалних сукоба и оружаних конфликта, са друге стране представљају генератор настанка нових безбедносних ИРП и све веће доминације њихових асиметричних и невојних садржаја. Брзина развоја науке и технологије, динамика глобализације друштва, поред позитивних ефеката имају за последицу експанзију негативних друштвених појава и процеса који угрожавају успостављене вредности међународне заједнице и друштва у целини. Ти процеси и појаве су сами по себи безбедносни изазови и ризици који, ако се „не лече“, лако прерастају у безбедносну претњу. Пример је сиромаштво које је најчешће повезано с негативним демографским појавама и као такво претња стабилности држава. Социјално незадовољство у чијој основи лежи сиромаштво представља веома сложен безбедносни ризик јер из њега најчешће произилазе и други безбедносни проблеми попут верске и етничке нетрепеливости, организованог криминала, корупције, тероризма, трговине људима и сл. Ту су и дивергентни демографски трендови, промена етничке структуре друштва и све интензивнији миграциони притисци и миграциона кретања којих смо данас итетако свесни, посебно око урбаних подручја, који изазивају нове, сложене безбедносне проблеме. Слично је и са све израженијим еколошким поремећајима и енергетском зависношћу. Дефицит енергената, воде, хране, обезбеђење истих и њихов сигуран транспорт, више нису само економски, већ све више безбедносни проблеми. Са развојем војне технологије је све израженија опасност од злоупотребе научних и технолошких достигнућа од стране терористичких и транснационалних криминалних организација. Потенцијална злоупотребе оружја за масовно уништење, етничке и верске нетолеранције,

екстремизам постају све озбиљнији потенцијал за унутрашње сукобе и носе ризик ширења и прерастања у регионални сукоб.

У анализи основних одредница ТРБК закључено је да претње лакше путују на краћим даљинама, те их на нивоу региона можемо посматрати као унутрашње. Улога и утицај спољних актера, било да се ради о прекривачима (који нису нестали са завршетком Хладног рата и биполарног света) или инсулаторима, или менторима (како ауторка дисертације описује утицај великих сила на простор ЗБ) свакако су карактеристике које обележавају регион и његову безбедносну динамику. Поменути безбедносни ИРП само су неки у низу безбедносних опасности са којима се суочава и Западни Балкан. С тога је значајно сачинити анализу безбедносних ИРП дефинисаних у најзначајнијим стратегијско-доктринарним документима међународних организација и великих сила. Компаративна анализа тако дефинисаних безбедносних ИРП, са анализом безбедносних ИРП држава ЗБ, омогућиће увид у то колико ментори имају утицај на креаторе националних безбедносних политика а тиме и оквира у којима се спроводе мере за достизање и очување безбедности. Такође ће омогућити сазнања колико државе аспиранти за чланство у међународним организација попут ЕУ и НАТО прихватају вредности које ове организације нуде, односно перципирају. У збиру ће таква компаративна анализа омогућити сагледавање безбедносне међузависности држава ЗБ и тиме оправданост постављене хипотезе о ЗБ као поткомплексу.

4.3. Изазови, ризици и претње безбедности у стратегијско-доктринарним документима међународних организација

Међународне односе данас најсликовитије је описао Џозеф Нај (Joseph Nye) у свом делу „Како разумевати међународне сукобе“ рекавши да је свет на почетку 21. века несвакидашњи коктел континуитета и промена. Оваква констатација подудара се са раније изнетом тезом о компилацији традиционалних и савремених безбедносних ИРП данас о чему сведоче анализе безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима најзначајнијих међународних организација и великих сила. Ова документа веома личе једни на друге, сличан им је концепт и сама структура без обзира да ли се ради о документима које су израдиле државе или међународне организације.

Када се говори о једном сегменту ових докумената, о изазовима, ризицима и претњама, намеће се закључак да је листа ИРП, како на националном, тако и на регионалном и глобалном нивоу веома слична услед сложености глобалног политичког окружења и значаја регионалног безбедносног димензионирања. Разлог томе је у објективности процена и анализа безбедносних ИРП (мада ћемо нешто касније видети да има и „преписивања“ посебно у стратегијско-доктринарним документима које су државе ЗБ по први пут израдиле) са којима се државе сусрећу на националном нивоу, али и региони и свет у целини. Разлог је и у природи безбедносних ИРП који једнако угрожавају све међународне субјекте без обзира где и како настају, шта су им узроци, како се преносе и рефлектују, које последице изазивају. У ранијем поглављу видело се да постоји неколико категорија идентификације ИРП али је за све њих заједнички процес који започиње узроком настанка, њихове материјализације до њиховог решавања. Дакле, о ма којој врсти безбедносних ИРП да се ради важно је разумети узроке због којих настају и анализирати последице и ефекте. Најбољи и нажалост данас најактуелнији пример су миграциони процеси и токови који са собом отварају низ других безбедносних проблема, од неуспешне интеграције у конкретно друштво, економске дестабилизације, потенцијалног криминала па чак и тероризма. Са друге стране постоје ризици и претње које можда није могуће на време предвидети па тиме и спречити, попут природних катастрофа, али савремена истраживања и бројни научни радови свакодневно упозоравају на климатске промене, на потенцијална жаришта природних катастрофа, на поступке понашања данашњег друштва

чија небрига и несистематичност доводе до неповратног одлива природних ресурса а без обезбеђења њихове обнове и без стварања залиха.

Због свега наведеног детаљна анализа безбедносних ИРП који на било који начин могу утицати на безбедност државе и региона коме држава припада заузима значајно место. Неретко су међународне организације те које диктирају „темпо“ промена, иницирају пројекте, истраживања, анализе и стратегије, намећу решења и рокове те ће с тога у наредним редовима бити обрађена стратегијско-доктринарна документа ЕУ, ОЕБС и НАТО. Ради се свакако о међународним организацијама које су биле од изузетног значаја за простор ЗБ како у њиховој конфликтној формацији, њиховој постконфликтној обнови и евроатланској интегрисаности, тако и данас на њиховом путу достизања стандарда безбедносне заједнице. Пре упознавања са безбедносним ИРП из угла наведених међународних организација следи њихово скромно представљање што ће свакако олакшати разумевање начина на који су ове организације идентификовале и рангирале безбедносне изазове, ризике и претње.

4.3.1. Стратегијско-доктринарна документа ОЕБС

Најконкретнији вид заједнице која се бавила питањима безбедности у географском простору од Ванкувера до Владивостока представљала је Конференција о европској безбедности и сарадњи (КЕБС) основана 1975. године са циљем успостављања дипломатије свеобухватне безбедности као средства споразумног окончања проблема који су довели до Хладног рата. Конференција о европској безбедности и сарадњи је била „хладноратовска организација“ а дешавања у међународном окружењу која су обележила крај Хладног рата свакако су утицала и на редефинисање улоге КЕБС у међународним односима. Како могућност међусобног уништења више није представљала кључну претњу за државе чланице, КЕБС је започео са институционализацијом свог рада уносећи значајне промене. У препознавању улоге, задатака, делокруга рада и потенцијалних претњи посебно се истичу Париска повеља из 1990. године и Хелсиншки документ из 1992. године. Састанак на врху који је одржан 1990. године у Паризу, а на коме су учествовали и представници СФРЈ, представљао је прекретницу у дотадашњем раду КЕБС. Овај састанак је био значајан и по томе што је Париском повељом за нову Европу се КЕБС постепено преобразио у регионалну међународну организацију. Дефинисани су циљеви за нову Европу попут демократије, владавине права, људских права, економских слобода и једнаке безбедности за све државе чланице. Новину је представљало успостављање нових структура и институција које би омогућиле што ефикаснији рад у времену унапређеног политичког дијалога и сарадње попут Секретаријата, Центра за превенцију конфликта (The Conflict Prevention Centre -CPC), Канцеларије за слободне изборе. У Повељи се констатује да се опасност од сукоба у Европи смањила, али и да „друге опасности прете стабилности наших друштава.....То укључује илегалне активности базиране на спољним притисцима, принуди и субверзији. Ми безрезервно осуђујемо, као криминална, сва дела, методе и поступке тероризма.....Такође ћемо се придружити борби против илегалне трговине дрогама“¹¹⁴. Овде се већ на неки начин идентификују безбедносне опасности по државе чланице које ће, у наредним документима, бити додатно продубљиване.

Самит КЕБС одржан у Хелсинкију јула 1992. године у највећој мери је допринео трансформацији ове организације. Самит је и носио назив „Изазови промена“ и разматрао је питања институционалне сарадње држава чланица, али и питања нових појава у међународним односима попут грађанских ратова, тероризма, етничких сукоба, екстремизма, транснационалног криминала. Основни циљеви КЕБС промовисани на овом самиту су били поштовање људских права, права националних мањина, демократије,

¹¹⁴ Charter of Paris for a New Europe, OSCE Summit Declaration, 19–21 November 1990, Paris, page 8

правне државе, економских слобода, социјалне правде и одговорности према животној средини. Самит се такође бавио питањима даљег јачања институција и структуре КЕБС, раног упозоравања, превенције конфликта и управљања кризама, мирног решавања спорова, односима са другим међународним организацијама, улогом невладиних организација, економском сарадњом, животном средином и др. У Хелсиншком документу из 1992. године као главне претње безбедности идентификоване су „економски пад, социјалне напетости, агресивни национализам, нетолеранција, ксенофобија и етнички конфликти“¹¹⁵.

Корак даље представљао је Бечки документ из 1999. године који је био значајан искорак у формулисању свих питања којима се бави КЕБС и у коме су обједињене све области сарадње раније дефинисане кроз Бечке документе из 1990., 1992. и 1994. године, а уведена је и нова област под називом „регионалне мере“. У циљу прилагођавања новим захтевима и променама међународног окружења КЕБС, као регионална политичка организација, прераста у Организацију за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС). Док је КЕБС представљао концепт о заједничкој европској безбедности, ОЕБС представља концепт о кооперативној безбедности. Активности које спроводи ОЕБС постале су комлементарне са другим регионалним организацијама, посебно оним које се сматрају стубовима евроатланске безбедности као што су НАТО и ЕУ. ОЕБС је попримио паневропски карактер, проширио је број чланица и ван простора Европе и Северне Америке и постао утицајан институционално-преговарачки и консултативни механизам за очување регионалне безбедности. Важна област активности ОЕБС је војни комплекс безбедности у коме се, поред традиционалних мера за јачање поверења и безбедности намеће већи степен контроле наоружања и разоружања. Поред тога, државе чланице ОЕБС су препознале и друге ИРП са којима се могу суочити попут „политичких и војних ризика, затим ризика који се односе на развој демократије, улогу права, људска права и цивилно друштво, економске изазове и ризике у области очувања животне средине“¹¹⁶, дакле готово идентично као и у Хелсиншком документу из 1992. године.

Приметно је да се у односу на ранија документа КЕБС, у документима ОЕБС се по први пут помиње синтагма изазови и ризици, док се претње не помињу. У документу који је представљао неку врсту извештаја пред самит у Лисабону (одржан 1996. године), је указано да су „етничке напетости, агресивни национализам, непоштовање права националних мањина, потешкоће са којима се сусрећу државе у транзицији, тероризам, организовани криминал, трговина наоружањем и дрогом, неконтролисане миграције и уништење животне средине безбедносни изазови са којима ће се државе чланице ОЕБС суочавати у будућности“¹¹⁷. Приметно је да је сваки наредни самит (укупно је од оснивања 1975. године до данас одржано 7 самита) кроз декларације које су са тих самита произишле, питањима безбедности давано све више простора, безбедносни изазови и ризици су све јасније идентификовани, а даване су и процене о ономе што се може очекивати у будућности.

Како безбедносна питања постају све комплекснија, децембра 2003. године, на 11. састанку министара спољних послова у Мастрихту, ОЕБС је усвојио „Стратегију ОЕБС-значајне претње безбедности и стабилности у 21. веку“. Како је циљ ове организације предузимање мера раног упозоравања на потенцијалне проблеме међу државама, спречавање сукоба, управљање кризама и пружање помоћи у постконфликтном опоравку држава, у складу са тако широким спектром активности препознати су и безбедносни изазови, ризици и претње. У Стратегији се, између осталог, истиче да су „претње безбедности и стабилности у региону ОЕБС-а данас све више последица негативних,

¹¹⁵ Helsinki Document 1992, The Challenges of Change, Helsinki Summit Declaration, paragraph 12

¹¹⁶ The Security Model Discussion 1995/1996, Review Meeting 1996, OSCE, Lisbon 1996, Annex 1

¹¹⁷ Исто, paragraph 2

дестабилизирајућих дешавања у оквирима политичко-војне, економске, еколошко-људске безбедности, него што проистичу из оружаних сукоба¹¹⁸. У овој стратегији се за безбедносне проблеме користи термин „претње“, док се „изазови и ризици“ уопште не помињу. Евидентно је да је тероризам у Бечком документу 1999. био безбедносни изазов, а у Стратегији ОЕБС из 2003. године је безбедносна претња. На први поглед би се могло закључити да се ради о реторичкој слободи групе аутора који су радили на једном односно другом документу. Ипак, и овако кратак временски период (између доношења два документа) је био обележен догађајима који су указивали на сву опасност терористичких активности, пре свега на простору ОЕБС-а. Оно што карактерише ову Стратегију је чињеница да су безбедносне претње посматране у ширем контексту, пре свега са аспекта сектора безбедности.

Данас ОЕБС посебну пажњу посвећује борби против тероризма, спречавању нагомилавања и неконтролисаног ширења малог и лаког оружја и организованом криминалу проширујући сет мера којима се државе чланице, али и оне које су отворене за сарадњу, супротстављају овим и свим другим видовима угрожавања безбедности. Након Хладног рата, око улоге Русије у новој европској безбедносној архитектури није било постигнуто задовољавајуће решење и око тога су била подељена мишљења. Једни су сматрали (Русија) да ОЕБС треба да добије место главне безбедносне организације и да постане доминантан координирајући фактор других безбедносних институција на евроатланском простору, док су други (западне државе наклонене САД) сматрали да ОЕБС треба да има секундарно место у пословима очувања регионалне безбедности. Простора за критику и ефикаснији рад ОЕБС свакако има. Од 2010. године није одржан састанак/самит на највишем нивоу и поред свих политичко-безбедносних дешавања на простору који покрива. Такође се може расправљати и о преклапању надлежности и задатака које спроводи ОЕБС, односно НАТО, односно ЕУ. Али то не умањује значај постојања и рада ОЕБС и његове улоге у регионалној безбедносној архитектури.

4.3.2. Стратегијско-доктринарна документа НАТО

Са завршетком Хладног рата је успостављен нови безбедносни поредак у Европи са редефинисаним мисијама и задацима у коме је НАТО задржао једну од кључних функционалних надлежности, а то је да остане гарант колективне одбране. У периоду од 1989. до 2010. године одржано је 13 НАТО самита, Алијанса је проширена са новим чланицама три пута, донета су три Стратегијска концепта и два посебна документа: „Comprehensive Political Guidance (Свеобухватне политичке смернице)“ усвојен 2006. године и „Declaration Alliance Security (Безбедносна декларација Савеза)“ донета 2009. године. Сви ови догађаји имали су за циљ дефинисање нових стратешких циљева у светлу измењеног међународног окружења и постављање темеља ефикаснијој, одрживој и економичној безбедности. Претећу будућим стратегијским концептима НАТО представљао је концепт који је био утемељен на интегралној одбрани северноатланског простора познат као „Предња одбрана“. Овај концепт се темељио на политици застрашивања и доминантности и подразумевао је одбрану европских НАТО земаља од источног непријатеља, као и интеграцију нуклеарних способности како би се у првој фази сукоба, који се сматрао извесним, обезбедила предност. Потом следи Кенедијев концепт флексибилног одговора који је подразумевао не само јачање нуклеарних капацитета већ и конвенционалног оружја, односно изградњу високо опремљених снага. Постојећи концепт је даље усавршаван модификовањем концепта флексибилног одговора и стварањем концепта стратешке супериорности.

¹¹⁸ OSCE Strategy to Address Threats to Security and Stability in the Twenty-first Century at: <http://www.OSCE.org/mc/40533>, 04.04.2016.

Табела бр. 4. Кључни задаци у стратегијским концептима НАТО¹¹⁹

<i>Стратегијски концепт 1991.</i>	<i>Стратегијски концепт 1999.</i>	<i>Стратегијски концепт 2010.</i>
безбедност	безбедност	колективна одбрана
консултације	консултације	кризни менаџмент
одвраћање	одвраћање	кооперативна безбедност
одбрана	одбрана	
	управљање кризама	
	партнерство	

Поред Уговора о оснивању временом се створила потреба да се начин рада и смернице за унапређење рада Алијансе дефинишу посебним правним актима познатим као стратешки концепти. Стратешки концепт НАТО је докуменат који описује сврху и задатке НАТО, разматра стратешке перспективе у светлу измењеног међународног окружења, поставља темеље новом приступу безбедности и даје смернице за трансформацију снага и способности Алијансе. Стратегијски концепти НАТО су настајали као последица промена у свету који је постао пун неизвесности и непредвидивости и у коме се континуирано појављују нови ИРП безбедности који захтевају одговор кроз сложене операције, за кратко време, уз најчешће ограничена средства.

Као што је већ речено, у периоду од 1989. године до данас донета су три Стратегијска концепта НАТО. Кључни елементи првог Стратегијског концепта из 1991. године односили су се на интензивирање дијалога и сарадње, развој способности за управљање кризама, комбиновање конвенционалне и нуклеарне одбране, ангажовање НАТО снага изван његовог географског простора. Иако се сматрало да ће нестанком традиционалних непријатеља и традиционалних претњи ратом престати и потреба за постојањем НАТО, избијање низа регионалних сукоба изазваних пре свега етничким и верским разлозима потврдило је неопходност постојања колективне одбране и сарадње трансформишући концепт Савеза који је одговоран за колективну одбрану у Савез колективне безбедности. Пријемом у своје окриље нових чланица, некадашњих непријатеља, НАТО је „кроз властиту трансформацију и ширење према истоку и југоистоку Европе обележио европске безбедносне процесе с почетка 90-тих и на тај начин променио безбедносну, геополитичку и геостратешку слику Европе у многим аспектима“¹²⁰.

Стратегијски концепт НАТО из 1999. године такође био је узрокован новим геостратегијским променама и савременим ИРП безбедности. У периоду између 1991. и 1999. године свака могућност повратка руске доминације и значајнијег утицаја на геополитичка збивања је искључена јер Руска Федерација није имала војну и политичку моћ какву је имао Савез Совјетских Социјалистичких Република (СССР). Европске земље преузеле су већу одговорност за безбедносна питања у Европи. НАТО је проширио зону деловања на Медитеран, Блиски и Средњи исток, део централне Азије, а НАТО снаге ангажоване су у мировним мисијама и мултинационалним операцијама ван територија свог географског деловања попут: спровођења санкција према Савезној Републици Југославији (СРЈ), контроле зоне забрањеног лета изнад БиХ, операције Алба у Албанији, војне операције на СРЈ. Зона европске безбедности преименована је у „евроатланску зону“. Овим концептом потврђена је појава великог броја нових изазова за евроатлански мир и

¹¹⁹ Ауторка је табелу креирала на основу увида како су у последња три стратегијска концепта НАТО дефинисани кључни задаци НАТО како би се јасно уочила надоградња постојећих концепата у новонасталим околностима све присутнијих невојних, асиметричних претњи.

¹²⁰ Лидија Чехулић, *НАТО и нови међународни односи*, Загреб 2004., стр.86.

безбедност укључујући етничке конфликте, економске проблеме, колапс политичког поретка, пролиферацију оружја за масовно уништење.

Табела бр. 5: Изазови, ризици и претње безбедности кроз стратегијске концепте НАТО¹²¹

<i>Стратегијски концепт 1991.</i>	<i>Стратегијски концепт 1999.</i>	<i>Стратегијски концепт 2010.</i>
нестабилност која може настати услед озбиљних економски, социјалних и политичких потешкоћа	етничке и верске тензије	конвенционалне претње у нестанку, појава неконвенционалних асиметричних претњи
етничка ривалства и територијални неспоразуми	територијалне размирице	пролиферација оружја за масовно уништење
и даље огромне војне снаге СССР у односу на било коју европску земљу	неуспешни реформски напори	тероризам као директна претња
нарастање војне моћи и пролиферације војних технологија	кршење људских права	трговина оружјем, дрогама и људима
	јачање нуклеарних снага ван Алијанске	сајбер напади
	пролиферација оружја за масовно уништење	осетљивост виталних комуникација и енергетска безбедност
	глобално ширење технологије и њено коришћење у произвоњи оружја	климатске промене, оскудица воде

С тога је НАТО имао додатни задатак да установи нове механизме сарадње и међусобног разумевања у евроатланској регији. Овај стратегијски концепт означен је и као НАТО концепт за 21. век.

Из наведене табеле је евидентно да су се за релативно кратко време, у периодима нешто мањим од десет година, стратегијско безбедносно окружење, а тиме и безбедносни ИРП значајно мењали. Новонастале претње биле су све мање војне, а све више асиметричне и неконвенционалне попут тероризма, употребе оружја за масовно уништење, сајбер напада. Последњи и још увек актуелни Стратегијски концепт НАТО донет је 2010. године и представљао је израз уважавања корених промена у ширем безбедносном окружењу које су се појавиле након терористичких напада у САД септембра 2001. године. Овај концепт је значајан по томе што у светлу драматично измењених безбедносних претњи покушава да дефинише ефикасан начин превенције и одговора за период од најмање десет наредних година.

Стратегијски концепт из 2010. године настао је као израз уважавања промена у ширем безбедносном окружењу, као и нових безбедносних претњи које су се појавиле након терористичких напада септембра 2001. године. НАТО-у није требао потпуно другачији стратегијски концепт али му је требао концепт који је прилагођен тим новим променама. У преамбули новог и последњег Стратегијског концепта се каже да ће он бити

¹²¹ Ауторка је табелу креирала на основу увида како су у последња три стратегијска концепта НАТО дефинисани изазови, ризици и претње безбедности како би се јасно уочила промена природе ИРП које НАТО примарно види као опасност по безбедност евроатланске регије

водич за следећу еволуциону фазу НАТО, да ће натавити да буде ефикасан у мењању света у борби против нових претњи са новим капацитетима и новим партнерима. У врху приоритета је и даље колективна одбрана као елеменат једног, сада другачијег начина испуњења оснивачких циљева НАТО који подразумева усавршену примену низа механизма одговора на претње што је много шири појам од основних војних способности. Концепт је захтевао да НАТО буде спреман да одговори на претње које су све мање војне а све више асиметричне и неконвенционалне попут тероризма, употребе оружја за масовно уништење, сајбер напада.

У овом Стратегијском концепту по први пут НАТО себе не види као „кључног“ безбедносног играча на глобалној сцени већ предвиђа да се нађе у различитим улогама, као лидер или у својству подршке, делећи ту улогу са партнерима. Тиме НАТО изражава очекивање да и друге међународне безбедносне организације, у пуном капацитету, преузму свој део одговорности у очувању мира и стабилности. Као један од основних задатака овај концепт је одредио рационалнији али ефикаснији приступ планирању и извршењу задатака „са фокусом на оне које може да обави само НАТО, препуштајући питања економске реконструкције, политичког помирења и јачања цивилног друштва другим међународним организацијама, владама и невладиним организацијама“¹²². Новину у овом концепту предстаља и јасно препознавање низа механизма одговора на претње што је представљало много шири појам од основних војних способности. У овом документу се и предвиђа да ће се међународно безбедносно окружење изменити на разне начине, како предвидиве тако и оне непредвидиве са пројекцијом да би се више могло говорити о изазовима који немају директан утицај на безбедност попут хуманитарних последица неуспелих држава, последица изазваних природним катастрофама, опасности од геноцида и друге врсте кршења људских права.

4.3.3. Стратегијско-доктринарна документа ЕУ

Када је у питању Европска унија и њена спољна и безбедносна политика, треба се подсетити да је стварање посебног оквира који се бави питањима одбране и безбедности за чланице, тада Европске заједнице, дуго било у другом плану јер су економска питања увек имала примат. Други значајан разлог је тај да је постојала довољна заштита и гаранција које је овим државама, или бар већини њих, пружало чланство у НАТО. Западна унија је одиграла кључну улогу у креирању безбедносне политике на тлу Европе. Први формални мултилатерални уговор који је регулисао област одбране у Западноевропској заједници био је Бриселски уговор из 1948. године. Потом следи покушај стварања Европске одбрамбене заједнице (ЕОЗ) маја 1952. године који је био кратког даха. Уговором из Париза 1954. године основана је Западноевропска унија (ЗЕУ) и овај споразум је представљао реално постојање колективне одбране јер је предвиђао не само заједничко деловање држава потписница у случају оружаног напада на неку од њих већ и деловање колективне одбране у миру.

Период Хладног рата учинио је да земље ЗЕУ своју безбедност и одбрану чврсто вежу за НАТО што је свакако слабило постојање ионако крхког европског безбедносног идентитета. Питање стварања европског концепта заједничке одбране се недвосмислено појављује у Уговору из Мастрихта 1992. године када се дефинишу перспективе стварања заједничке одбране као политике одбране која пре свега зависи од земаља чланица ЕУ. Чланом J.4 овог Уговора се потврђује да „заједничка спољна и безбедносна политика обухвата сва питања укључујући и дугорочно дефинисање заједничке одбрамбене

¹²² <http://www.nato.int/cps/en/natolive/78125.htm>, 26.03.2016.

политике која би, у одговарајућем тренутку, могла довести до заједничке одбране¹²³. Рушење Берлинског зида и политика подељеног европског континента која је замењена политиком изградње заједничке будуће Европе захтевала је нов приступ стварању европске одбрамбене и безбедносне политике. Декларација из Ст. Маола из 1998. године, која је настала из потребе реаговања на ратна збивања на подручју бивше СФРЈ, је довела до стварања Европске безбедносне и одбрамбене политике. Из ове декларације су настали нови споразуми који су јасније дефинисали ова питања, попут споразума са самита у Келну и Хелсинкију 1999. године који су промовисали потребу да ЕУ развије сопствене одбрамбене и војне капацитете. То је подразумевало и јасно дефинисање односа НАТО-ЕУ што је касније и учињено Берлинским споразумом и касније Берлин+ споразумом према којем су европске земље добиле право да самостално изводе војне мисије. Лисабонским споразумом из 2007. године однос НАТО-ЕУ и карактер мисија које изводи ЕУ детаљније је разрађен.

Са доношењем Европске стратегије безбедности 2003. године на један другачији начин се апострофира да је ЕУ глобални безбедносни фактор. Овим документом се, између осталог, дефинишу глобални безбедносни изазови и кључне претње, као и стратешки циљеви, и указује да је кључ успеха у „остварењу циљева кроз мултилатералну сарадњу у међународним организацијама и кроз партнерство са кључним актерима“¹²⁴. После терористичких напада у Шпанији постало је још јасније да осим опредељења Европе да активно учествује у очувању мира и стварању безбедније и боље Европе, она мора развити механизме којима ће то и спроводити. Зато је 2005. године донет докуменат „Главни циљеви 2010 и концепт борбених група ЕУ“ (2010 Major Goals and the Concept of EU Battlegroups) чији је циљ био да се операционализују механизми којима би европске земље своје капацитете ставиле у функцију Заједничке безбедносне и одбрамбене политике (ЗБОП) и биле спремне за брз одговор и одлучну акцију применом кохерентних приступа у извођењу операција за управљање кризама. Већ сама чињеница да је иницијатива за овакав концепт подржана од тада три најзначајније државе ЕУ (Француске, Велике Британије и Немачке) била је довољна гаранција да ће и остале државе ЕУ подржати овакву идеју и активно допринети њеној имплементацији.

Говорећи о безбедносним ИРП у Европској стратегији безбедности примарно место се даје тероризму и пролиферацији оружја за масовно уништење, али и енергетској зависности и надметању за природне ресурсе. Као безбедносни проблеми који директно или индиректно утичу на европске интересе истичу се организовани криминал, а посебно трговина дрогама, људима и оружјем, затим регионални сукоби који као такви воде екстремизму, тероризму и урушавању држава. Неуспеле, урушене државе су погодно тло за корупцију, злоупотребу власти и институција што свакако води ка грађанским сукобима и регионалној нестабилности.

У периоду од доношења Европске стратегије безбедности до данас десиле су се значајне промене у међународном окружењу, примат су узеле асиметричне, невојне претње безбедности које захтевају дијаметрално другачији приступ и одговор, а променио се и однос НАТО и ЕУ. Финални извештај Високе представнице Европске одбрамбене агенције о ЗБОП из октобра 2012. године је упозорио да многа решења из Лисабонског уговора „до сада нису имплементирана што указује на потребу доношење нове Стратегије безбедности ЕУ, као и свеобухватне стратегије за одбрамбену индустрију у Европи“¹²⁵. Савет Европске уније је с тога децембра месеца 2012. године наложио израду нове Европске стратегије безбедности. Очекивало се да ће током Европског савета о

¹²³ Милутин Јањевић, *Спољна политика Европске уније*, Службени гласник, Београд 2007., стр.257

¹²⁴ Европска стратегија безбедности-безбедна Европа у бољем свету, Брисел, 2003. године, стр.20

¹²⁵ Финални извештај Високе представнице/Шефице Европске одбрамбене агенције о Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици, Брисел, октобар, 2012. године

безбедности и одбрани који је одржан децембра месеца 2013. године бити престављена нова европска Стратегија. Иако је овај скуп значајну пажњу посветио дефинисању будућих задатака ЗБОП ЕУ, о представљању и доношењу нове Европске стратегије безбедности је било само начелно речи¹²⁶. Утисак је да се у времену од доношења „Стратегије безбедности ЕУ“ 2003. године и „Главних циљева 2010 и концепта борбених група ЕУ“ Европска Унија и њена ЗБОП значајно ослањала на структуру, капацитете и нормативе НАТО јер, иако структурно, прагматично и динамички различити, ови концепти су потврђивали компатибилност и комлементарност безбедносног аспекта ЕУ и НАТО.

Безбедносни ИРП у стратегијским документима ЕУ и НАТО препознати су готово на идентичан начин, а разлике су се огледале у предвиђеним начинима управљања, односно одговора. Иако је велики број аналитичара, а пре свега политичара сматрао да Европској унији треба нова стратегија и сопствена војска, тек 2016. године је Федерика Могерини, висока представница ЕУ за спољну и безбедносну политику представила Глобалну стратегију ЕУ о спољној и безбедносној политици објаснивши да „глобално“ у називу стратегије подразумева њену свеобухватност, те да ЕУ тежи да стратешки буде аутономна, али и да сарађује са другим међународним субјектима посебно апострофирајући НАТО. У Глобалној стратегији ЕУ се између осталог истиче да, „уколико желимо да се суочимо са новим изазовима и одржимо безбедност потребан нам је одговор који комбинује унутрашње и спољне политике“¹²⁷. Као претње са којима се суочава Унија посебно су наглашени енергетска безбедност, миграције, климатске промене, насилни екстремизам и хибридни ратови. Свакако да нису изостављени ни тероризам, сајбер безбедност и промене у сфери економије које ЕУ види као озбиљне претње Европској сигурности и просперитету.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Иако се ради о стратегијско-доктринарним документима која су доношена у различитим временским периодима и која у дужим временским интервалима, с обзиром на динамику промена у међународном окружењу и на глобалном плану нису ажурирани (ОЕБС и НАТО), безбедносни ИРП су идентификовани на веома сличан начин. Као примарни безбедносни ИРП препознати су тероризам, миграције, сајбер напади, енергетска безбедност и климатске промене. Заједничко за стратегијско-доктринарни документа и ОЕБС, и ЕУ и НАТО је да безбедносне ИРП препознају у свим секторима безбедности и да потенцирају на сарадњи у решавању идентификованих и потенцијалних безбедносних изазова, ризика и претњи. Разлике су у механизмима за одговор, као и у обавезама и надлежностима држава чланица. То је посебно значајно јер капацитети који могу бити кориштени у превенцији или за одговор потичу од држава које су чланице ових организација или претендују на чланство и налазе се у неким од приступних програма. Иако се чини да је листа безбедносних ИРП скромна, закључује се да се ради о областима или главним безбедносним ИРП из којих произилазе и други потенцијални безбедносни проблеми а који овим документима нису операционализовани.

¹²⁶ European Council 19/20, December 2013 Conclusions, available at: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%20217%202013%20INIT&r=http%3A%2F%2Fregister.consilium.europa.eu%2Fpd%2Fen%2F13%2Fst00%2Fst00217.en13.pdf>

¹²⁷ <https://europa.eu/globalstrategy/en/global-strategy-european-union>, 24.11.2016.

Табела бр.6: Преглед безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима ОЕБС, НАТО и ЕУ¹²⁸

<i>ОЕБС</i>	<i>Нови стратешки концепт НАТО</i>	<i>Глобална стратегија ЕУ</i>
сукоби	ширење нуклеарног и другог оружја за масовно уништење	енергетска безбедност
организовани криминал	међународни тероризам	миграције
дискриминација и нетолеранција	постојање корозивних регионалних, националних, етичких и верских ривалстава	климатске промене
економски проблеми и проблеми животне околине	рањиви информациони системи	насилни екстремизам
политичко-војне претње	нафта и други стратешки ресурси	хибридни ратови
тероризам	демографске промене	тероризам
трговина наоружањем и дрогом	климатске промене	сајбер безбедност
неконтролисане миграције	сајбер напади и напади балистичким ракетама	промене у сфери економије

Интересантно је да је само ОЕБС препознао организовани криминал као безбедносну претњу. Како је последњи Стратегијски концепт НАТО донет 2010. године овакав изостанак се донекле може разумети, али у Глобалној стратегији ЕУ која је донета 2016. године, у прецизном дефинисању савремених безбедносних ИРП изостављање организованог криминала као значајног безбедносног, пре свега изазова, је у најмању руку нетипичан, посебно ако се имају у виду активности организованог криминала на простору Европе које су за последице имале и трговину љидима, наркотицима, оружјем.

Све државе ЗБ су чланице ОЕБС, три су чланице НАТО и једна је чланица ЕУ. И управо се у стратегијско-доктринарним документима држава ЗБ, а што ће се видети нешто касније, види утицај, али и методологија у изради и примени стратегијско-доктринарних докумената ОЕБС, НАТО и ЕУ. Главна замерка на стратегијско-доктринарна документа ОЕБС, ЕУ и НАТО је у њиховој неажурности и неприлагођености савременом безбедносном окружењу. Овде се пре свега мисли на ОЕБС који показујемо не само недостатак капацитета да се у реалном времену одговори на надлазеће безбедносне проблеме европске регије, већ и недостатак заинтересованости да се постигне консензус око питања која су за све државе чланице заједничка, а то је заједнички одговор на заједнички дефинисане савремене безбедносне ИРП. Неажурност по питању НАТО старетегијско-доктринарних докумената је такође упечатљива посебно ако се имају у виду сви самити НАТО који су одржани после 2010. године. И Глобална стратегија ЕУ је чини се „донета на силу“, уз низ притисака да је Европској унији потребан свакако новији докуменат који ће се, између осталог, детаљније бавити питањима безбедности. Са друге стране, међународно окружење се мења великом брзином, безбедносни ИРП се умножавају и усложњавају, проширује се простор њиховог деловања и одговор мора бити брз, свеобухватан и ефикасан. А такав одговор није у потпуности могућ без јасних, синхронизованих докумената која могу и морају дати потребне смернице за превентиван и активан одговор.

¹²⁸ Ауторка је табелу креирала на основу дефинисаних изазова, ризика и претњи у стратегијско-доктринарним документима ОЕБС, НАТО и ЕУ како би се јасно уочила сличност, односно разлика како ове међународне организације виде примарне опасности по безбедност Западноевропског регионалног безбедносног комплекса

4.4. Изазови, ризици и претње безбедности у стратегијско-доктринарним документима великих сила

За разумевање регионалне безбедносне архитектуре, а пре свега за разумевање „критеријума“ које су државе посматраног региона, у овом случају државе ЗБ, користиле у креирању својих националних безбедносних стратегија, поред међународних организација које делују и имају утицаја на посматрани регион свакако је значајно анализирати и националне безбедносне стратегије великих сила. После Хладног рата свет се кретао ка униполаризму који су диктирале Сједињене Америчке Државе. У првој, а посебно другој деценији овог века значајнији глобални утицај имају Русија, Кина и Европска Унија а свет се креће ка мултиполаризму. Када се анализирају билатерални односи држава ЗБ у политичком, безбедносном и економском сектору са другим државама закључује се да је велики број њих који на овај простор имају утицај и за који имају изражен интерес. Анализирање свих њих захтевало би доста времена и простора. Зато се ауторка дисертације одлучила на анализу утицаја Сједињених Америчких Држава, Руске Федерације и Турске на простор Западног Балкана. Ради се о државама које на овом простору пре свега имају историјске, традиционалне односе и вековне интересе и које су, у већој или мањој мери, посредно или непосредно, биле присутне на овим просторима од распада СФРЈ до данас. Њихов утицај и конкретан утицај у дешавања на овим просторима је временом варирао а таква је ситуација и данас. Како је њихов утицај изражен у готово свакој сфери друштвеног живота држава ЗБ, ауторка за потребе дисертације за ове државе користи назив „ментори“. Њихово „менторство“ ће за потребе дисертације пре свега бити посматрано кроз безбедносни, односно одбрамбени сектор држава Западног Балкана. Зато ће на наредним страницама бити анализирана стратегијско-доктринарна документа, пре свега стратегије националне безбедности ових држава са акцентом на дефинисању безбедносних изазова, ризика и претњи. То је значајно из разлога што ова документа представљају неку врсту програмских докумената и смерница којима се државе руководе у креирању и остваривању своје безбедности.

4.4.1. Стратегија националне безбедности Сједињених Америчких Држава

Од мандата председника Рогана 1981. године у Сједињеним Америчким Државама (САД) је уведена пракса да свака администрација на власти обавезно изради Стратегију националне безбедности. Посебно су значајне стратегије националне безбедности САД донете након терористичких напада у САД 2001. године. Тако је администрација председника Ђорџа Буша (George Bush) у Стратегији националне безбедности из 2002. године посебно истицала да су „јединствен одрживи модел за национални успех: слободе, демократија и слободно предузетништво. У двадесетпрвом веку само народи који деле посвећеност заштити основних људских права и гарантовање политичких и економских слобода ће моћи да осигурају њихов будући просперитет“¹²⁹. У Стратегији је такође наглашено да САД уживају положај велике војне снаге, великог економског и политичког утицаја и потенцијала, али и да се труде да створе равнотежу моћи која свим нацијама и свим друштвима даје могућност да сами изаберу свој пут и учине своје животе бољим. Наглашава се да ће САД „бранити мир борбом против терориста и тиранина и очувати мир изградњом добрих односа међу великим силама. Рат против терориста је глобалног карактера са неизвесним трајањем“¹³⁰. Као што је видљиво из датих цитата значајан

¹²⁹ <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>, 24.05.2016.

¹³⁰ Исто, 24.05.2016.

простор у овом документу је посвећен борби против тероризма, али се указује и на опасности које доносе радикализам и злоупотреба напредних технологија, затим оружје за масовно уништење, одбрана од употребе балистичких ракета и др.

Стратегија националне безбедности САД из 2006. године је готово у потпуности посвећена тароризму као главној безбедносној опасности по САД с тим да су идентификовање потенцијалних жаришта терористичких активности и активности за њихову превенцију детаљније разрађени. У Стратегији се говори о „тоталитаристичкој идеологији савременог света, чији је садржај можда другачији од идеологије прошлог века, али су средства којима се користе слична: нетолеранција, убиства, терор, поробљавање и репресија“¹³¹. За разлику од Стратегије националне безбедности из 2002. године у којој су САД имале став да се у борби против глобалног тероризма мора бити спреман да се употреби сва војна сила, у стратегији из 2006. године акценат је на ојачавању метода одвраћања. Безбедносне претње попут регионалних конфликта, пролиферације оружја за масовно уништење, нуклеарне пролиферације и сл. су у „служби тероризма“ и све што САД раде у оквиру своје националне безбедности је усмерено ка борби против тероризма. У стратегији се такође истиче да су изазови са којима се суочава Америка огромни али је огромна и моћ и утицај који САД имају за решавање тих изазова. Закључује се да је Стратегија националне безбедности, по циљевима који се желе постићи идеалистичка, а по средствима којима ће се то постићи реалистичка.

У Стратегији националне безбедности из 2010. године администрација Барака Обама (Barack Obama) као кључне области за питања националне и глобалне безбедности поентира у „промени концепта војних интерконекција; незапочињању нових војних операција попут оних у Авганиставу и Ираку; опредељењу за дипломатска преговарања око нуклераног оружја у Ирану; раду на проактивној стратегији за борбу против тероризма“¹³². У дефинисању безбедносних ИРП у овом документу се полази од тога да су се границе угрожености животне средине изгубиле чиме тај проблем више није нечији већ свачији, да неједнакост и економска нестабилност такође узимају свој данак, потражња за природним ресурсима постаје доминанто питање, те да оружани сукоби нису нестали већ да су се њихови узроци изменили и смештени су у дубоко усађеним религијским и етничким нетрепеливостима. Растућа нуклеарна опасност и опасности међународног тероризма и даље су у врху безбедносних приоритета САД. Препознају се и други кључни изазови који захтевају глобалну сарадњу (на чијем челу би свакако биле САД) као што су „климатске промене, мировне мисије и оружани сукоби, пандемијске и инфективне катастрофе, трансатланске криминалне претње и претње владама, заштита глобалног заједништва, арктички интереси и др.“¹³³.

Стратегија националне безбедности САД из 2015. године наглашава да савремено стратегијско окружење карактерише комплексност и брзина насталих промена, да глобализација представља катализатор економског развоја уз повећање друштвених тензија, борбе за ресурсе и политичке нестабилности. Констатује се да се САД суочавају са озбиљним изазовима за своју националну безбедност. „Насилни екстремизам и растуће терористичке претње повећавају ризик од напада на Америку и њене савезнике. Еколошки изазови, сајбер безбедност, агресија од стране Русије, убрзавајући утицај климатских промена и избијање заразних болести доводе до узнемирености због глобалне безбедности“¹³⁴. Без обзира на сложеност и различитост безбедносних ИРП са којима се сусрећу и САД и свет, у Стратегији се изражава уверење да управо Сједињене Америчке Државе имају способност да мобилишу и воде међународну заједницу у заједничкој борби.

¹³¹ <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf>, 25.05.2016.

¹³² http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 04.04.2016.

¹³³ http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, 04.04.2016.

¹³⁴ <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/docs/2015>, 22.04.2016.

Нова Стратегија националне безбедности САД из децембра 2017. године резултат је политике председника Доналда Трампа (Donald Trump) „Америка на првом месту“. Овај докуменат је оцењен као принципијелни реализам у новој ери глобалног надметања, односно у постављања новог баланса глобалне моћи. Стратегија је заснована на четири кључна национална интереса: „одбрани територије САД са тежиштем на контроли граница; промоцији економије као питања од значаја за националну безбедност САД; одржавању мира кроз даљи развој моћи САД јачањем способности оружаних снага, космичких и нуклеарних снага, снага за одбрану у сајбер простору; повећању утицаја САД посебно као савезника и партнера“¹³⁵. Кључна разлика у односу на Стратегију националне безбедности из 2015. године је у томе што се по први пут истиче значај економске безбедности (у ранијим стратегијама се говорило о економским нестабилностима) за одбрану земље и што се економска безбедност поистовећује са националном безбедношћу.

Табела бр.7: Безбедносни ИРП у стратегијама националне безбедности САД из 2010., 2015. и 2017. године¹³⁶

<i>Стратегија националне безбедности САД из 2010. године</i>	<i>Стратегија националне безбедности САД из 2015. године</i>	<i>Стратегија националне безбедности САД из 2017. године</i>
нуклеарна опасност	насилни екстремизам	економска безбедност
неједнакост и економска нестабилност	растуће терористичке претње	ревизионистичке силе и опасни ривали попут Кине и РФ
климатске промене	еколошки изазови	отпаднички режими попут Северне Кореје и Ирана
опасности међународног тероризма	сајбер безбедност	радикалне исламске терористичке организације и криминалне организације
мировне мисије и оружани сукоби	агресија од стране Русије	поседовање нуклеарног оружја од стране неких „лаких режима“
пандемијске и инфективне катастрофе	убрзавајући утицај климатских промена	експанзија тероризма пре свега на Блиском истоку
трансатланске криминалне претње и претње владама	избијање заразних болести	порозне границе САД
заштита глобалног заједништва		лоши мигрантски закони
арктички интереси		губљење поверења Американаца у вредности САД
угрожености животне средине		
религијске и етничке нетрепеливости		

¹³⁵ <https://assets.documentcloud.org/documents-National-Security-Strategy.pdf>, 27.02.2018.

¹³⁶ Ауторка је табелу креирала на основу дефинисаних изазова, ризика и претњи у стратегијама националне безбедности САД како би се јасно уочила промена природе ИРП по безбедност САД

Као главне претње безбедности САД означене су „ревизионистичке силе и опасни ривали попут Кине и Руске Федерације, затим отпаднички режими попут Северне Кореје и Ирана“¹³⁷. Посебно се истичу транснационалне претње попут радикалних исламских терористичких организација и криминалне организације. У новој Стратегији се не помињу климатске промене као претња националној безбедности, нити тежња Вашингтона ка укидању нуклеарног оружја у свету. Међу претњама које подривају амерички режим и стабилност наводе се и: поседовање нуклеарног оружја од стране неких „лаких режима“, експанзија тероризма пре свега на Блиском истоку, порозне границе САД, лоши мигрантски закони, губљење поверења Американаца у вредности САД“¹³⁸.

С обзиром да је Стратегија националне безбедности САД из 2017. године за потребе ове дисертације разматрана само са аспекта безбедносних ИРП ауторка запажа да се у тексту Стратегије у највећој мери користи израз „претње“, док се термин „ризичи“ користи за опис опасности по безбедност америчких граница и територије при чему се наглашава да су „витални национални ресурси изложени ризику експлоатацијом рањивости преко земље, ваздуха, поморских путева и сајбер простора“¹³⁹. Изостанак употребе термина „изазови“ не значи да идентификовани безбедносни проблеми, у појмовном смислу, нису изазови, већ се и изазови и ризици и претње поистовећују. Иако се синтаagma ИРП, као што је већ речено, прилично одомаћила у јавном дискурсу, у самој употреби се не прави потребна градација односно разликовање значења појмова који је чине.

У табели бр.7 представљени су безбедносни ИРП из стратегија националне безбедности САД из 2010., 2015. и 2017. године. Безбедносни ИРП из стратегија националне безбедности САД из 2002. и 2006. године нису представљени из разлога што је Руска Федерација прву стратегију националне безбедности донела 2009. године а намера је била да се направи паралела националног дефинисања безбедносних ИРП за исти временски период.

4.4.2. Стратегија националне безбедности Руске Федерације

У националној безбедности и одбрани, а тиме и геополитичкој стварности Руске Федерације (РФ) разликују се три фазе: “период непостојања јединствене анализе геополитичке позиције Русије и политике националне безбедности (1992–1997); период изградње и реализације политике националне безбедности и одбране на основу уважавања геополитичких анализа (1998–2008); ново дефинисање Стратегије националне безбедности РФ, такође на основу сазнања о геополитичкој стварности (од 2009. године)”¹⁴⁰. Стратегија националне безбедности РФ из 2009. године базирана је на претходном стратешком документу – Концепцији националне безбедности Русије из 2000. године и представља континуирани наставак стратегијске мисли у домену безбедности. Она је донета након рата у Грузији и представљала је нову руску одбрамбену концепцију која за период до 2020. године, као главне опасности по своју безбедност, препознаје намере водећих земаља света усмерене на достизање предности у војној сфери, пре свега у стратешким атомским снагама и високој војној технологији. У овој Стратегији се нешто опширније говори о националним интересима и политици националне безбедности. Истиче се да су у савременом свету глобализације евидентни несавршени односи глобалне и регионалне политике који се првенствено ослањају на НАТО упозоравајући да на глобалној сцени

¹³⁷ Ibid, 27.02.2018.

¹³⁸ Ibid, 27.02.2018.

¹³⁹ Ibid, 27.02.2018.

¹⁴⁰ Срђан Перишић, *Национална безбедност као један од основних чинилаца геополитичког позиционирања Руске Федерације на почетку 21. века*, Војно дело, Зима 2010., стр. 104

постоје и други међународни безбедносни актери. Као основне претње националној безбедности РФ дефинисане су: „политика водећих држава у свету усмерена на преузимање првенства у војној сфери, пре свега, у стратегијским нуклеарним потенцијалима; једнострано формирање глобалног система противракетне одбране; милитаризација космичког пространства; ширење технологије на производњи оружја за масовно уништавање (нуклеарне, хемијске, биолошке); одустајање од међународних уговора у областима разоружања и ограничавања ширења наоружања“¹⁴¹. Поред наведених претњи „посебно место се даје и ширењу НАТО-а ка руским границама, милитаризацији свемира, као и да ће у дугорочној перспективи пажња међународне политике бити сконцентрисана на овладавање изворима енергетских ресурса“¹⁴². Безбедносни ИРП са којима се суочава или би могла да се суочи РФ у овој стратегији су сумирани у неколико група: глобални тероризам, деловање транснационалних криминалних организација и група и пораст корупције, екстремистичке делатности националистичких, религиозних, етничких и др. организација, сукоби у окружењу, обавештајне и др. делатности специјалних служби и организација страних држава, сајбер и војне претње.

Стратегија националне безбедности РФ из 2009. године требало је да буде стратегија за наредних десет година. Она је и носила назив “Стратегија националне безбедности РФ до 2020. године” а идеја водила је била „безбедност кроз развој”. Овим документом се пре свега желело поручити да је РФ постала сасвим другачија, да је прекорачила прелазни период, да се развија стабилно и да је прешла на ниво дугорочног стратешког развоја”¹⁴³. Међутим, политички, економски, а пре свих безбедносни услови су се толико променили да је било неопходно донети нови стратешки докуменат. Нова Стратегија националне безбедности из 2016. године је усмерена на стварање повољних унутрашњих и спољних услова за остварење националних интереса и стратешких националних приоритета Руске Федерације. Заснована је на узајамној повезаности и узајамној зависности националне безбедности Русије и њеног социјално-економског развоја. У Стратегији се наводи широк спектар претњи и већи део њих је био препознат и у претходној стратегији попут: глобалне нестабилности, пролиферације конвенционалног оружја и оружја за масовно уништење, корупције, транснационалних претњи али и размештања ракетних система. У односу на раније познате, у новој стратегији се помињу и нове претње попут западне подршке рушењу Украјинске владе и стварању Исламске државе. Такође се као опасности (у руском језику опасност више упућује на забринутост а претња на конфликт) по националну безбедност посебно истичу обојене револуције и биолошко оружје. У Стратегији је и НАТО дефинисан као претња јер своју војну инфраструктуру проширује на државе које граниче са Руском Федерацијом. Наведене опасности и претње се пре свега односе на: „обојене револуције и корупција; повећање броја земаља које поседују нуклеарно оружје; пораст биолошког и хемијског оружја; НАТО претња и процес милитаризације у земљама које окружују Руску Федерацију; проблем Украјине и пораст нестабилности у Европи; суздржавање од производње нуклеарног оружја; информациони рат; коришћење војне снаге у случајевима када је нарушена безбедност националних интереса; угроженост економске стабилности; пад у развоју напредних технологија; јачање сиве економије; пораст корупције и криминалних активности пре свега у неразвијеним земљама“¹⁴⁴. У Стратегији националне безбедности РФ за 2016. годину сумирано би се могле дефинисати

¹⁴¹ http://www.intelros.ru/subject/ross_rasput/2026-koncepcija-dolgosrochnogo-socialno.html, 16.03.2016.

¹⁴² <http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020>, 13.04.2016.

¹⁴³ Председник Руске Федерације Дмитриј Медведев је 13.05.2009. године потписао Стратегију националне безбедности РФ до 2020. године. У свом обраћању, између осталог је и нагласио да је највећа опасност за националну безбедност Русије „политика низа великих земаља усмерена на достизање преимућстава у стратешком, атомском и неатомском наоружању”.

¹⁴⁴ <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy>, 23.04.2017.

следеће претње њеној националној безбедности: „обавештајне и друге активности специјалних служби и организација страних држава; активности терористичких и екстремистичких организација; пролиферација оружја за масовно уништавање и радиоактивних, отровних, токсичних хемијских и биолошких супстанци; активности радикалних удружења и група које користе националистичке и верске екстремистичке идеологије, економска сигурност; корупција; природне катастрофе“¹⁴⁵.

Руска стратегија националне безбедности не разликује се много од америчке стратегије националне безбедности или стратегије НАТО. Заједничко им је виђење да претње пре свега долазе споља и да све више на значају добијају невојне и асиметричне претње безбедности. Заједничко им је и да једни друге виде као претње (у Стратегији националне безбедности САД се каже „агресија од стране РФ“ или „ревизионистичке силе и опасни ривали попут Кине и РФ“ или „РФ угрожава САД ратом нове генерације, тј. софистицираном пропагандном кампањом“, а у Стратегији националне безбедности РФ се каже „ширење НАТО-а ка руским границама“ или „НАТО претња и процес милитаризације у земљама које окружују РФ“ при чему се под НАТО првенствено мисли САД). Интересантно је да се у руским стратегијама као безбедносни проблем не помињу климатске промене као ни у последњој америчкој стратегији иако је управо ових последњих година у јавном дискурсу о њима било највише речи.

Стратегијом националне безбедности РФ из 2016. године се покреће иницијатива о закључењу новог Договора о европској безбедности која подразумева да систем европске безбедности, у коме би важила иста правила за све, треба да уједини евроатлански простор у одговору на савремене претње безбедности, односно формирање једног новог система односа у сфери безбедности. Иако се ради о пројекту који је „врло сензибилан“ за учеснике од којих се највише очекује, пре свега за САД, ипак се ради о пројекту који је бар ушао у фазу разматрања од стране појединих држава ЕУ и то из неколико разлога: прво, економски проблеми су натерали не само државе региона већ и шире да се више окрену једни другима и да више сарађују. Друго, о квалитетној безбедности у Европи се не може говорити ако се из тог питања искључи Русија. Стога се тврди да стабилни односи у Европи представљају темељ њене нове безбедносне архитектуре која је незамислива и без САД и без Руске Федерације.

¹⁴⁵ Ibid, 23.04.2017.

Табела бр.8: Безбедносни ИРП у стратегијама националне безбедности РФ из 2009. и 2016. године¹⁴⁶

<i>Стратегија националне безбедности РФ из 2009. године</i>	<i>Стратегија националне безбедности РФ из 2016. године</i>
ширење НАТО-а ка руским границама	обојене револуције и корупција
глобални тероризам	повећање броја земаља које поседују нуклеарно оружје
деловање транснционалних криминалних организација и група и пораст корупције	пораст биолошког и хемијског оружја
милитаризацији свемира	НАТО претња и процес милитаризације у земљама које окружују РФ
екстремистичке делатности националистичких, религиозних, етничких и др. организација	проблем Украјине и пораст нестабилности у Европи
делатности специјалних служби и организација страних држава	суздржавање од производње нуклеарног оружја
сајбер и војне претње	информациони рат
сукоби у окружењу	угроженост економске стабилности
економска криза	пад у развоју напредних технологија
недостатак питке воде	јачање сиве економије
пролиферација конвенционалног оружја и оружја за масовно уништење	пораст корупције и криминалних активности пре свега у неразвијеним земљама
размештања ракетних система	коришћење војне снаге у случајевима када је нарушена безбедност националних интереса
	делатности специјалних служби и организација страних држава

4.4.3. Стратегија националне безбедности Републике Турске

Прецизно дефинисање ИРП за безбедност Турске је нешто тежи задатак из разлога што званична документа која се баве безбедносним питањима Турске нису јавног карактера. До сазнања о питањима која се тичу националне безбедности могуће је доћи само из јавно објављених информација које „производе“ различите експертске групе и аутори чланака/књига безбедносних тема. Наиме, садржаји званичних докумената попут Стратегије националне безбедности се објављују (дакле не и оригиналан докуменат) тек након доношења наредног документа.

Политика одбране Турске се базира на пет принципа: заштита и очување њене независности и територијалног интегритета; „мир код куће, мир у свету“; активно учешће у колективним механизмима одбране; спречавање криза и конфликта; ублажавање постојећих међународних тензија, посебно оних у суседним регионима. Турска настоји да активно доприноси очувању безбедности у региону првенствено својим чланством у НАТО и активностима које из тог чланства произилазе. За време Хладног рата безбедносна доктрина Турске, као НАТО чланице, била је више „status quo“ односно дефанзивна. Од 1990. године Турска политика одбране фокусирана је на ставове и активности које би

¹⁴⁶ Ауторка је табелу креирала на основу дефинисаних изазова, ризика и претњи у стратегијама националне безбедности РФ како би се јасно уочила промена природе ИРП по безбедност Руске Федерације

Турску више учиниле регионалном силом способном да се суочи са најразличитијим безбедносним опасностима. Турска безбедносна питања, у свим текстовима у које је ауторка дисертације имала увид, деле се на унутрашње и спољне претње. Док се рецимо 1992. године, сепаратизам и тероризам сматрају главним унутрашњим претњама, у документу националне безбедносне политике из 1997. године унутрашње претње су идентификоване као "регресивне" без посебног конкретизовања. Пинар Билгин (Pinar Bilgin), професорка међународних односа са Билкент Универзитета у Турској и ауторка низа чланака из области безбедности разликује две групе елемената националне безбедности: "страх од напуштања и страх од губитка територије и географски детерминизам"¹⁴⁷. Наиме, тероризам и нерашчишћени политичко-безбедносни односи са другим државама, а пре свега суседним, који су увек и приоритетно препознати као опасности по безбедност Турске, потврђују ову тезу.

Стратегија националне безбедности Турске позната је под називом „Црвена књига“ (Milli Guvenlik Siyaseti Belgesi) и доноси се за период од четири године. Последња верзија Црвене књиге донета је 2014. године и овај документ није јаван. Утицај Стратегије националне безбедности, односно Црвене књиге је толико доминантан да ниједан законски/подзаконски документ не може бити уређен у супротности с овим документом. Поред Стратегије националне безбедности израђују се још два документа за сектор безбедности: Војни стратегијски концепт (Milli Askeri Stratejik Konsept - MASK) и Војна стратегија (Turkiye Milli Askeri Stratejisi - TUMAS). Ови документи се доносе на двогодишњем нивоу.

Са аспекта препознатих и потенцијалних безбедносних опасности за Турску наметнула се потреба за променом приступа националној безбедности у чијој суштини је нови, проактивнији приступ који се данас огледа у томе, како то наводе турски званичници, да Турска неће чекати непријатеља на својој територији већ ће му ићи у сусрет. То значи да се уместо дефанзивног концепта развија концепт превентивних мера елиминисања претњи. До промене безбедносног концепта дошло је из разлога суочавања са два грађанска рата у суседним државама, услед константних претњи по безбедност турских грађана од стране терористичких организација (ПКК- Радничка партија Курдистана, ИСИЛ – исламске државе Ирака и Леванта, ФЕТО – скраћеница паралелне државне структуре „Fetullahci“), као и неконтролисаног прилива миграната. Промена безбедносног концепта значила је у ствари редифинисање односа према савременим безбедносним изазовима, ризицима и претњама.

У складу са јавно доступним информацијама безбедносни ИРП су нешто другачије дефинисани у односу на стратегијско-доктринарна документа других држава. Тако се, примера ради, у Црвеној књизи из 2010. године однос са Грчком, борба против курдских терористичких организација, а пре свих против ПКК, Ирак и Израел описују као главне претње безбедности Турске. Појашњава се да је „однос са Грчком стабилан, да постоји даља потреба за сарадњом и међусобним разумевањем, те да је сукоб због Егејског региона мало вероватан; Иран је партнер у борби против курдске ПКК; Ирак представља директну претњу безбедности Турске због присуства ПКК и њеног проширења на територији Ирака; Израел се оптужује да је крив за регионалну нестабилност“¹⁴⁸.

Безбедносни концепт или политика одбране Турске базирани су на заштити њеног територијалног интегритета и очувања идентитета нације¹⁴⁹. Посебно је од значаја

¹⁴⁷ Bilgin, P: "Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation." European Journal of Political Research, Vol. 44, No. 1, 2005., page 183,

¹⁴⁸ [http://www/Turkish%20security%20policy%20in%202012%20-Turkish security policy in 2012](http://www/Turkish%20security%20policy%20in%202012%20-Turkish%20security%20policy%20in%202012), Posted on 23.1.2013 by Juraj Nosál, 12.05.2017.

¹⁴⁹ Министарство спољних послова Турске, са аспекта претњи које долазе из њеног нестабилног окружења, и концепт спољне политике базира на концепту безбедности којим покушава да заштити своје виталне националне интересе и идентитет Турске.

геополитичка позиција Турске која је на раскрсници комплексних РБК и поткомплекса (Блиски Исток, Балкан, Кавказ, Средоземље и Црноморски регион). Према званичним саопштењима за штампу Турске националне полиције (Turkish National Police – TNP) постоји један кључни безбедносни изазов са којим се Турска суочава на домаћем терену а то је тероризам. Тероризам се посматра са аспекта деловања сепаратистичких терористичких организација, левичарских терористичких организација и верских терористичких организација. Форум за глобалне односе (Global Relations Forum - GRF) 2015. године је сачинио извештај у коме се, између осталог, бавио и главним глобалним ризицима и претњама који су од утицаја на турску националну безбедност. Посебан допринос овог извештаја је у препорукама за даље деловање турских националних безбедносних структура као одговор на тако дефинисане безбедносне проблеме. У извештају се наводи да су главни глобални безбедносни ризици и претње: „ризички повезани са технологијом – сајбер опасности – препоручује се да Турска изради Стратегију сајбер безбедности; тероризам - случај ИСИС-а је само најновија манифестација овог феномена - као земља која је изложена претњи тероризма због свог географског положаја, Турска мора, с једне стране, настојати да се координира са међународном заједницом, а са друге стране предузме одговарајуће мере на националном нивоу; пролиферација оружја за масовно уништење и конвенционалног оружја - глобални циљ треба да буде спречавање приступа свим врстама оружја за масовно уништење - као земља окружена терористичким активностима и конфликтима, Турска би требало да спречи да недржавни актери набаве ова оружја, укључујући и мало и лако наоружање, и да их спречи да се баве или финансирају глобалну трговину оружјем; климатске промене - ако планета подлегне неповратним климатским променама, ови безбедносни проблеми могу се појавити на глобалном нивоу - последице климатских промена неизбежно ће утицати и на Турску, тако да би у складу с тим требало имати на уму будуће политике националне безбедности о климатским променама; економске и финансијске рањивости - економске и финансијске санкције се све више користе како би се усмерили регионални сукоби и креирала глобална безбедност - да би се бранила од глобалних економских и финансијских крхкости, Турска би требало да јача своје економске структуре; ризици везани за демографију - иако раст становништва не представља директан безбедносни ризик, несразмерност у саставу глобалне популације и демографски трендови као што су године старости становништва, урбанизација и миграције, стварају безбедносне ризике - Турска треба да размотри динамику старења свог становништва приликом креирања одбрамбених политика. Такође, имиграционе политике морају укључивати институционалне реформе у областима културе, образовања и запошљавања које теже интегрисању избеглица у друштво¹⁵⁰. Овако процењени безбедносни проблеми дефинисани су са глобалног нивоа. Није извесно колико се наведене процене и препоруке користе у изради званичних стратегијско-доктринарних докумената, али је извесно да ни Турска није поштеђена овако дефинисаних глобалних безбедносних проблема. Напротив.

У складу са претходно наведеним, могуће је извести неколико закључка: 1. у јавном дискурсу безбедносних питања, а тиме и садржају званичних стратегијско-доктринарних докумената, се не користи израз „безбедносни ИРП“ већ само безбедносне претње; 2. не постоји градација безбедносних ИРП на националне, регионалне и глобалне већ се описују само националне безбедносне претње; 3. безбедносне претње се деле на унутрашње и спољне; 4. главне претње по безбедност Турске су тероризам, илегалне миграције, исламски и курдски сепаратизам, Кипарски спор, цивилни рат у Сирији, Егејски спор са Грком, Ирак и Израел као дестабилизатори регионалне стабилности.

¹⁵⁰ Dervişoğlu Salim, Köksal Sönmez: *Turkey in a Changing Global and Regional Security Environment: Analysis and Recommendations*, “Turkey’s Approach to Security in the Twenty-First Century” Task Force Report, February 2015

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

У дефинисању безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима САД, РФ и Турске има значајних разлика, а једна од специфичности је у чињеници да се одређени међународни субјекти, дакле не само појаве и процеси, дефинишу као конкретне безбедносне претње.

Табела бр.9: Безбедносни ИРП у најновијим стратегијско-доктринарним документима САД, РФ и Турске¹⁵¹

<i>Стратегија националне безбедности САД из 2017.године</i>	<i>Стратегија националне безбедности РФ из 2016. године</i>	<i>Резиме безбедносних претњи Турске</i>
ревизионистичке силе Кина и РФ	глобалне нестабилности	тероризам
отпаднички режими Северна Кореја и Иран	нуклеарна безбедност	илегалне миграције
радикалне исламске терористичке организације	пролиферација конвенционалног оружја и оружја за масовно уништење	исламски и курдски сепаратизам
криминалне организације	корупција	Кипарски спор
поседовање нуклеарног оружја од стране „лаких режима“	размештање ракетних система	цивилни рат у Сирији
експанзија тероризма	западна подршка рушењу Украјинске владе	Егејски спор са Грком
порозне границе САД	обојене револуције	Ирак и Израел као дестабилизатори регионалне стабилности
мигрантска криза	биолошко оружје	
опасности од сајбер напада	НАТО претња	
пролиферација оружја за масовно уништење	информациони рат	
биолошке претње	природне катастрофе	

Стратегијско-доктринарна документа наведених међународних субјеката донета су у различитим периодима, различита је структура односно методика приступа дефинисању безбедносних ИРП, различита је и категоризација самих безбедносних опасности и проблема. Наведени прегледи не представљају њихову приоритизацију, нити класификацију у којој су разграничени безбедносни изазови од ризика или претњи.

Заједничко свим анализираним документима је да су као незаобилазне безбедносне претње препознати тероризам, организовани криминал, пролиферација оружја за масовно уништење, регионални сукоби и слабе државе које могу бити узрок сукоба ширих размера,

¹⁵¹ Ауторка је табелу креирала на основу дефинисаних изазова, ризика и претњи у последњим стратегијско-доктринарним документима САД, РФ и Турске како би се јасно уочиле сличности, односно разлике у концепцијама националних виђења безбедносних ИРП, а тиме и примарни ИРП по њихову националну безбедност

сајбер напади, илегалне миграције и биолошке претње. Ова кратка упоредна анализа показала је да су ове државе у великој мери посвећене једне другима, односно посвећене опасностима које једне ка другима емитују. И за одговор на тако препознате опасности потребна им је широка подршка међународне заједнице и сваког међународног субјекта кога могу имати на својој страни. Ту спадају и државе ЗБ и њихова одбрамбена политика која би између осталог подржавала и интересе великих сила, односно САД, РФ и Турске. Стога је ова кратка анализа безбедносних ИРП наведених међународних субјеката била потребна ради разумевања политике безбедносног ситуирања држава ЗБ и ради разумевања односа, односно утицаја ових држава на одбрамбене политике држава Западног Балкана. Судбина малих, неразвијених транзиционих држава какве су и државе ЗБ је да следе политику „ментора“ и на тај начин обезбеде своје место у водећим међународним организацијама.

4.5. Безбедносни изазови, ризици и претње у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана

Геополитичка, историјска, културна, етничка специфичност Балкана, а пре свега Западног Балкана о којима је већ било речи, представљају погодно тло за опстанак традиционалних претњи безбедности. Ако се томе додају савремени, асиметрични и невојни облици безбедносног угрожавања, чини се да ЗБ и даље представља извор нестабилности за регион и али и шире. Безбедносно интегрисање овог субрегиона кретало се од изолације западнобалканских проблема у његовим границама, до понуђених и, више или мање подржаваних евроатланских интеграционих процеса држава Западног Балкана. И данас ове државе трагају за механизмима који би им омогућили, са једне стране, ефикасну одбрану и одговор на постојеће и могуће безбедносне ИРП, а са друге стране подршку у остварењу постављених стратешких циљева и приоритета. Један од понуђених и свакако најобјективнијих одговора налази се у сарадњи, и то пре свега у регионалној сарадњи. Да би сарадња била успешна, она мора бити заснована на принципима поверења и транспарентности. Стога се намеће питање на ком нивоу је данас сарадња држава ЗБ, колико су ове државе искрене у међусобним односима, односно, како то ТРБК имплицира - у ком односу су данас обрасци пријатељства и непријатељства између држава Западног Балкана? Државе сарађују када имају заједничке интересе, када имају заједничке „непријатеље“, када осећају исте или сличне проблеме а могу их решавати заједно. С тога је важно анализирати који су заједнички интереси држава ЗБ и како су ове државе перципирале безбедносне изазове, ризике и претње.

Државе ЗБ су у периоду од распада СФРЈ, односно од своје самосталности спроводиле транзиционе и реформске процесе који су у највећој мери били диктирани споља. Један од кључних и рекло би се почетних корака био је и стратегијско-доктринарно утемељење промишљања националне политике у коме је значајно место посвећено питањима безбедности. С тога су државе ЗБ, у различитим фазама, доносиле различите стратегијске документе, од стратегија националне безбедности и стратегија одбране, преко Беле књиге одбране, Стратегијског прегледа одбране, Војних доктрина и сл.

Табела бр.10: Преглед стратегијско-доктринарних докумената држава Западног Балкана¹⁵²

<i>Стратегијско-доктринарна документа</i>	<i>Албанија</i>	<i>БиХ</i>	<i>Црна Гора</i>	<i>Хрватска</i>	<i>Македонија</i>	<i>Србија</i>
Стратегија националне безбедности	2004, 2007, 2014.		2008.	2002, 2017.	2008.	2009, нацрт 2017.
Стратегија одбране	2000, 2007, нацрт 2012		2008.	2002.	1999, 2010.	2009, нацрт 2017.
Дугорочни план развоја			2015.	2006, 2014.	2011, 2014.	
Стратегијски преглед одбране	2013.		2013.	2005, 2011, 2013.	2003.	2009, 2015.
Бела књига одбране		2005.			2005, 2012.	2010.
Национална концепција за безбедност и одбрану					2003.	
Војна доктрина	2012, 2015.	2003, 2005.				2010.
Војна стратегија		2016.				

У свим тим документим постоји сегмент који је посвећен безбедносним изазовима, ризицима и претњама. Упоредна анализа представљања безбедносних ИРП у националним стратегијско-доктринарним документима је значајна са аспекта еволуирања балканског поткомплекса и потврде постављене хипотезе да су се створили услови да се ЗБ, а не више Балкан сматра безбедносним поткомплексом. У прегледу стратегијско-доктринарних докумената држава ЗБ нису приказани сви документи које су из области одбране и безбедности доносиле ове државе попут Доктрине ОС, Планирања одбране, Одбрамбене политике, Безбедносне политике, Стратегија за специфична питања (евроатланске интеграције, борбу против тероризма, борбу против организованог криминала и сл.) већ је акценат дат на кључним стратегијско-доктринарним документима из области безбедности и одбране, односно документе које је донела већина држава Западног Балкана. Не постоји унифициран образац по коме државе уређују своју одбрамбену и безбедносну политику већ је свака држава пронашла свој начин да артикулише своје безбедносне проблеме и потребе. Из Прегледа је евидентно да су ова документа доношена у различитим временским периодима, са различитим нивоом приоритета и са изостанком очекиваног али пре свега неопходног ажурирања у складу са актуелним променама у међународном безбедносном окружењу, а пре свега регионалном.

Закључује се да је у изради стратегијско-доктринарних докумената, како оних који су неопходни за безбедносно обликовање понашања држава, тако и оних препоручених, најдаље отишла, односно највише учинила Хрватска а најмање БиХ што и није изненађење. Наиме, Хрватска је увек имала јасно дефинисан стратешки циљ евроатланског интегрисања у НАТО и ЕУ и на том путу је чинила све што се од ње очекивало. Са друге

¹⁵² Ауторка је табелу креирала на основу увида у стратегијско-доктринарна документа држава Западног Балкана из јавно доступних информација, а пре свега са сајтова министарстава одбране и генералштабова њихових оружаних снага како би се утврдио ниво нормативне уређености области безбедности у овим државама и динамика њиховог ажурирања у складу са променама безбедносног амбијента региона и шире, као и појаве нових безбедносних ИРП

стране, специфичност колективног идентитета БиХ, односно неопходност усаглашавања ставова три ентитета да би се дошло до јединствених виђења и препорука отежава нормативно обликовање питања која су од кључног значаја за даљи развој и напредак БиХ, па и питања безбедности. Слично је и са Македонијом коју очигледно дужи период отворених питања са суседима успорава у ефикаснијем евроатланском интегрисању, па чак и у оним корацима које је неопходно спровести на националном нивоу због недостатка или изостанка неопходне кохезије.

Намеће се неколико закључака: темпо усвајања ових докумената од државе до државе био је различит и углавном условљен и диктиран динамиком евро/евроатланског интегрисања; неки вид континуитета готово у свим државама ЗБ постојао је до 2010. године а онда долази до видног успоравања даљег стратегијско-доктринарног обликовања промишљања безбедности; по доношењу најзначајнијих стратегијско-доктринарних докумената, пре свега Стратегије националне безбедности и Стратегије одбране изостаје њихово даље ажурирање, допуна, ревидирање, односно доношење нових докумената иако се у сваком од њих наглашава да их треба благовремено прилагођавати условим у којима се имплементирају и у складу са националним интересима; број усвојених докумената није аутоматски показатељ квалитативних промена и реформских захвата; државе ЗБ су биле најажурније у доношењу „Министарских упутстава“ или како се у неким државама назива „Стратегијски план Министарства одбране“ (није обухваћен прегледом садржаним у табели бр.10) из разлога што се доноси на годишњем нивоу, за наредне две године и што је садржај овог документа у највећој мери усмерен на развој и одржавање одбрамбених способности.

Иако су стратегијско-доктринарна документа држава ЗБ доношена у различитим периодима, у њима су на релативно сличан начин третираны безбедносни изазови, ризици и претње. Стиче се утисак да је процена безбедносних ИРП у великој већини поменутих докумената рађена по узору на стратегијско-доктринарна документа већ поменутих међународних организација (ОЕБС, НАТО, ЕУ), односно других држава, великих сила, ментора (пре свега земаља чланица НАТО). Овакав приступ није атипичан али проблем настаје ако се игноришу специфичности којима државе ЗБ обилују јер се ради о постконфликтним друштвима, слабим државама које спровде корените транзиционе процесе и које имају низ међусобних нерешених отворених питања. Наиме, Бузан државе дели на слабе и јаке при чему држава представља социополитичку јединицу. У слабим државама претње долазе изнутра што се аутоматски одражава на концепт националне безбедности¹⁵³. Слабе државе подложне су спољним утицајима других држава што се препознаје и у њиховим националним стратегијско-доктринарним документима, а и у креирању безбедносних потреба друштава (о спољним утицајима, односно улози ментора више речи ће бити у наредном поглављу). На закључак да државе ЗБ нису биле самосталне у изради својих стратегијско-доктринарних докумената, бар оних првих нацрта, наводи неколико чињеница: земље ЗБ, осим Хрватске и Србије, као претњу безбедности не препознају корупцију (иако све интензивно развијају антикорупцијске програме) али је зато информатичка безбедност у свим документима заузела значајно место; глобални ИРП имају примат у односу на регионалне и националне ИРП; мали број ових држава (само две) препознаје етничке и верске нетолеранције као безбедносни проблем али зато на њихову безбедност (Хрватска и Црна Гора) могу утицати кризе са подручја јужног Средоземља, северне Африке, Блиског истока и Кавказа. Десетак година после израде првих стратегија

¹⁵³ У свом делу "People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era" из 1991. године Бузан велику пажњу посвећује слабим државама јер њих види као један од узрока регионалне нестабилности. Колико је држава слаба Бузан мери у складу са нивоом политичког насиља који у конкретној држави постоји, улогом полиције (корупмирана, праведна, јака, слаба), политичким сукобима око идеологије која треба да чини суштину националног идентитета.

националне безбедности ови изазови су се материјализовали у виду мигрантских токова и преко територија држава Западног Балкана. Стога ће на наредним редовима бити анализирани стратегије националне безбедности/Бела књига одбране држава ЗБ у делу који се односи на безбедносне изазове, ризике и претње.

4.5.1. Стратегија националне безбедности Републике Хрватске

Прва Стратегија националне безбедности Хрватске донета је 2002. године, а 2017. године је донета нова Стратегија националне безбедности. Разлог доношења нове Стратегије био је пре свега у потреби да се редефинишу ИРП у складу са савременим, измењеним међународним безбедносним окружењем и улогом Хрватске као чланице НАТО и ЕУ, али и значајног регионалног субјекта. Ипак, у дефинисању ИРП који могу угрозити безбедност Хрватске у ова два документа нема великих разлика. И даље се тврди да су конвенционалне војне претње мало вероватне, али да би нерешена питања о разграничењу са појединим суседима могла утицати на квалитет контроле државних граница. Потврђује се да је могућност терористичких напада у Хрватској мала али су потенцијалне последице велике, као и могућност транзита припадника терористичких организација преко територије Хрватске. Корупција и организовани криминал су и у овој Стратегији наведени као објективне опасности за безбедност Хрватске с тим што се детаљније дефинише у којим секторима и на који начин делују. Истиче се да информатизацијом хрватског друштва расте осетљивост на кибернетичке, односно сајбер претње. Минско-експлозивна и неексплодирана убојна средстава и даље су безбедносни проблем за Хрватску. Природне несреће и катастрофе а посебно оне које се односе на поплаве, земљотресе и пожаре, као и несреће у ризичним индустријским постројењима могу изазвати тешке еколошке и безбедносне последице. У претходној Стратегији је као безбедносни изазов било дефинисано и питање права и заштите националних мањина у државама региона што је из нове Стратегије изостављено. С обзиром да питања права националних мањина у Хрватској, и ефикасност судских процеса, нису решена до краја, стиче се утисак да је у питању био стандард који је требало задовољити као услов евраланског интегрисања, а када је до пуноправног чланства дошло, даље решавање овог и сличних питања је стављено по страни.

Као новина у претњама по безбедност Хрватске у новој Стратегији се помиње изложеност политичком и обавештајном деловању држава и недржавних актера који НАТО и ЕУ доживљавају као безбедносна претњу и изазов, односно оних чији се интереси и активности не подударају са хрватским интересима. Новину представља и изложеност Хрватске хибридном ратовању који садржи елементе неконвенционалног, асиметричног и кибернетичког деловања. У овој Стратегији се много јасније говори о деловању екстремистичких групација или појединаца, посебно наглашавајући да је „екстремизам видљив код појединаца унутар навијачких група, те да насиље, екстремистичка реторика и симболика коју користе нарушавају безбедносна ситуацију у Хрватској као и њен међународни углед“¹⁵⁴. Констатује се да Хрватска има негативну демографску структуру, поремећај снабдевањем енергентима, а очекују се и последице климатских промена.

У делу који се односи на Европу и европско суседство као једна од озбиљнијих безбедносних претњи истичу су масовна миграциона кретања са проценом да ће се прилив миграната према Европи дугорочно наставити. У Стратегији је посебан део посвећен односима Хрватске са суседима при чему се истиче да „хрватско суседство показује трендове јачања нетолеранције, радикализма и екстремизма, посебно исламистичког радикализма“¹⁵⁵. По први пут се у једном званичном документу као што је Стратегија

¹⁵⁴ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2017_07_73_1772.html, 27.02.2018.

¹⁵⁵ исто, 27.02.2018.

националне безбедности упозорава да се од почетка сукоба у Сирији и Ираку са простора ЈИ Европе терористичким организацијама придружило на стотине особа које активно учествује у ратним сукобима и чији повратак у матичне државе представља посебан ризик, пре свега ризик од тероризма.

4.5.2. Стратегија националне безбедности Црне Горе

За разлику од хрватске националне стратегије у Стратегији националне безбедности Црне Горе која је донета 2008. године се наглашава да Црна Гора дели „стратешки приступ изазовима, ризицима и претњама по националну безбедност који су дефинисани стратешким документима НАТО“¹⁵⁶. У тачки 3. овог документа се подсећа да је регион још увек оптерећен догађајима из прошлости и нерешеним проблемима што може проузроковати нестабилност на мањим подручјима¹⁵⁷. Констатује се да је опасност од војне претње мање вероватна али да се још увек не може у потпуности искључити. Такође се указује да кризе у непосредном окружењу али и ширем подручју, пре свега у подручју које обухвата Блиски исток, Кавказ и Северну Африку могу негативно утицати на безбедност Црне Горе. Ако се полази са становишта да су безбедносни ИРП наведени у складу са приоритетима и нивоом утицаја на безбедност, онда привлачи пажњу чињеница да се последице процеса глобализације и проблеми транзиције налазе испред проблема решавања питања вишка застарелог наоружања и муниције. Проблем решавања питања вишка застарелог наоружања и муниције је посебно карактеристичан за постконфликтна друштва какве су државе ЗБ што су, нажалост, потврдиле и несреће у складиштима муниције које су се десиле у Албанији, БиХ и Србији услед неадекватног складиштења и чувања муниције. Значајно место у Стратегији заузимају тероризам, организовани криминал, пролиферација оружја за масовно уништење, али и трговина опојним дрогама, оружјем и људима. Анализирајући све врсте асиметричних, неконвенционалних претњи Стратегија националне безбедности Црне Горе пажњу посвећује природним, техничко-технолошким, хемијским, биолошким, нуклеарним и радиолошким катастрофама, као и епидемијама и еколошким претњама.

Анализирајући Стратегију националне безбедности Црне Горе може се извући неколико закључака: изазови, ризици и претње нису посебно ранжирани па се углавном за опасности по безбедност Црне Горе користи израз „претње“; тероризам и организовани криминал се дефинишу као реалне претње по безбедност Црне Горе; организовани криминал се посматра искључиво као претња која долази споља, док се организовани криминал и корупција као унутрашње претње и не спомињу; своју одбрамбену политику Црна Гора је позиционирала тенденцијом чланства у НАТО; чланство у ЕУ дефинисано је такође као спољнополитички приоритет али се у Стратегији НАТО-у даје примат; како се у Стратегији веома често указује на партнерство и очекивано чланство у НАТО, како се чак и цитирају поједини делови из Стратешких концепата НАТО и како сама структура и „језик“ ове Стратегије веома подсећа на Стратешка документа НАТО, није за очекивати да ће Црна Гора, у скорије време ревидирати, односно донети нова стратегијско-доктринарна документа.

¹⁵⁶ Стратегија националне безбједности Црне Горе, Глава 3. „Изазови, ризици и претње по безбједност Црне Горе“, Службени лист Црне Горе бр.75/08, Подгорица, 2008. године

¹⁵⁷ Исто.

4.5.3. Стратегија националне безбедности Републике Албаније

Стратегија националне безбедности Албаније је донета 2004. године и њоме се наглашава улога Албаније као веома важног чиниоца у „стварању хармоничне атмосфере суживота и реципрочне сарадње за добробит мира и интегритет региона у европску породицу“¹⁵⁸. Поменути члан 25. се понавља и у ревидираној Стратегији националне безбедности Албаније из 2007. године и тиме потврђују тенденције Албаније да игра кључну, лидерску улогу у региону. Апострофирање кључне, лидерске улоге у региону у овом документу се понавља у неколико наврата. Пажњу привлачи и пасус у уводном делу Стратегије којим се каже да „Република Албанија настоји да буде фактор стабилности и мира у региону и да не показује непријатељство или територијалне претензије о промени граница силом, те да се Албанија декларише против стварања криза и регионалних конфликта и против њиховог решавања путем насиља“¹⁵⁹. Колико год да је било значајно да Албанија стратегијско-доктринарно уреди свој безбедносни и одбрамбени сектор, Стратегија националне безбедности из 2004. године има низ мањкавости и недостатака. Неки је посматрају и као војну стратегију Албаније, а основна критика је што су у фази њене израде и усвајања изостале јавне расправе, дебате грађанског друштва, као и академске и политичке дебате.

За разлику од хрватске и црногорске стратегије националне безбедности, у Стратегији националне безбедности Албаније регион Балкана је посебно апострофиран. Истиче се да су сукоби на Балкану у последњој деценији двадесетог века изложили регион новим изазовима и претњама као што су трговина људима, оружјем и наркотицима, као и организованом криминалу и тероризму. Посебну пажњу привлачи констатација да се Албанија као и многе друге државе суочила са последицама тоталитаризма и транзиције а да су „ кризе и хуманитарне кризе из 1997. године резултирале конфликтом на Косову што је имало утицај на погоршање унутрашњег стања безбедности. Било је потребно време како би се све то неутралисало и превладало“¹⁶⁰.

Изазови, ризици и претње по безбедност Албаније подељени су у три групе: унутрашње ИРП; ИРП транснационалне природе који укључују и регионалне, односно иностране претње и опасности; претње глобалне природе. Стратегија националне безбедности Албаније спада у ретка стратегијско-доктринарна документа у којима су ИРП грађирани, односно класификовани у складу са нивоом деловања. Тако се у групи унутрашњих ИРП убрајају организовани криминал, политичка нестабилност, недовољан економски развој, илегалне миграције, природне катастрофе, демографски проблеми, дезинформисање јавног мјења, као и неадекватан развој образовања, науке и културе. У другу групу ИРП транснационалне природе спадају употреба војне силе, национализам и етнички конфликти, тероризам, организовани криминал и нелегална трговина. У групу претњи глобалне природе спадају пролиферација оружја за масовно уништење, загађење животне средине, као и смањење ресурса воде.

4.5.4. Бела књига одбране Републике Македоније

Бела књига одбране Македоније из 2012. године је најновији документ који се бави стратешким безбедносним питањима Македоније. Заснована је на Концепту националне безбедности и одбране из 2003. године, Стратегији националне безбедности из 2008. године, Стратегији одбране из 2010. године и Дугорочном плану развоја из 2011. године.

¹⁵⁸ The National Security Strategy of The Republic of Albania, part two – The Strategic Context of Security – III The Environment of Security article 25, The Republic of Albania, 2004.

¹⁵⁹ Idem, page 3.

¹⁶⁰ https://www.files.ethz.ch/isn/155586/Albania_English-2004.pdf, 22.05.2016.

Ради се о документу који „свеобухватно представља преглед свих сегмената који чине националну безбедносну и одбрамбену политику Републике Македоније: стратешки контекст - свеобухватан приступ безбедности и одбрани - способности за спровођење одбрамбене политике, ресурси и будући изазови“¹⁶¹. У овом документу се наглашава „да је регион још увек оптерећен нерешеним питањима из прошлости и да се суочава са комплексним безбедносним ризицима“¹⁶². У документу се позива на Стратешки концепт НАТО из 2010. године, истиче да Македонија дели НАТО вредности и процене безбедносног окружења те потврђује да ће Македонија и даље давати значајан допринос евроатланској безбедности и стабилности. С обзиром да се ради о документу новијег датума пажњу привлачи чињеница да се управо у овом документу, више него у ранијим документима, потенцира на присуству нерешених питања између држава региона која нису новина. Бела књига одбране Македоније не разматра детаљније опасности по безбедност државе осим што се констатује да се Македонија не суочава са конвенционалним претњама, али и да није имуна на савремене безбедносне претње. У документу се за безбедносна угрожавања и опасности не користи израз ИРП већ се само користи израз „претње“.

За разлику од Беле књиге одбране, Стратегија одбране Македоније из 2010. године више пажње поклања безбедносним опасностима на свим нивоима за чији опис се користи израз ИРП. Наглашава се да се Македонија суочава са следећим врстама ИРП по националну безбедност: „тероризам; транснационални организовани криминал у свим облицима; корупција и злоупотреба стратешких материјала и технологија двоструке употребе; ширење и употреба оружја за масовно уништење; регионални сукоби и кризе; радикални национализам и екстремизам; етничка и верска нетрпељивост; поседовање великих количина илегалног малокалибарског и лаког наоружања и муниције; незаконите активности страних обавештајних служби; угрожавање информационих система и технологија; природне катастрофе и техничко-технолошке (индустријске) несреће; епидемије; уништавање животне средине и еколошких потенцијала; унутрашњи економски и социјални проблеми, економски криминал, сиромаштво, незапосленост“¹⁶³.

Аутори Стратегије одбране Македоније сагледавали су широк, и рекло би се објективан спектар претњи и ризика по националну безбедност Македоније. Овде се по први пут као претња дефинишу активности страних специјалних служби што се доводи у везу са дугогодишњим спором са Грчком и тиме успоравање демократских и интеграционих процеса према НАТО и ЕУ. Македонија посебно наглашава проблем зависности од стратешких енергената као претњу по своје националне интересе. Специфичност Стратегије одбране Македоније је у томе што се у њој обрађују само национални безбедности ИРП, а не и регионални и глобални. Још један документ у стратегијско-доктринарном оквиру Македоније специфичан је по градацији, односно хијерархији безбедносних ИРП са неколико аспеката. У питању је Стратегијски преглед одбране из 2003. године у коме се безбедносни ИРП третирају у складу са димензијом (тренутно, средњорочно, дугорочно) и по нивоу интензитета (висок, средњи, низак, врло висок ниво интензитета). У овом документу се истиче да је најзначајнији и у врху безбедносних ИРП налазе "могуће манифестације екстремног национализма, расних и верских нетрпељивости, међународни тероризам, организовани криминал, илегалне миграције, илегална трговина, недовољно безбедне и ефикасне границе“¹⁶⁴.

¹⁶¹ Министарство одбране Р. Македоније, Бела књига одбране, Скопље 2012. године

¹⁶² Исто, стр.14

¹⁶³ Стратегија одбране Р.Македоније – II Безбедносно окружење – тачка 5., 22.05.2016. http://morm.gov.mk/?attachment_id=39384&lang=en,

¹⁶⁴ Оваква врста приоритизације постоји само у Стратегијском прегледу одбране из 2003. године и оне се касније не понављају ни у једном другом стратегијско-доктринарном документу Македоније, http://morm.gov.mk/?page_id=39286,

4.5.5. Бела књига одбране Босне и Херцеговине

Одлуком Вијећа за имплементацију мира (Бриселска декларација из маја 2000. године) БиХ се обавезала на доношење документа Безбедносна политика БиХ до краја 2000. године. Овај документ требало је да представља кровни нормативни оквир за обликовање безбедносне и одбрамбене политике БиХ. Због спорости у самом формирању радне групе, као и саме израде нацрта документа, документ Безбедносна политика БиХ је усвојен тек 2006. године. Највећи проблем у изради документа „представљала је примена доста застарелих традиционалних ставова који преферирају идеалистичке концепте, без одговарајућег научног и стручног сагледавања свих отворених и потенцијалних претњи које се одражавају на стање безбедности у држави“¹⁶⁵. То су и били разлози да је Бела књига одбране Босне и Херцеговине донета раније, 2005. године и у њој је питањима безбедносних ИРП дат значајан простор. Интересантно је напоменути да Војна доктрина БиХ из 2003. године посебно обрађује питање безбедносних ИРП, и слично као и у Стратегијском прегледу одбране Македоније који такође потиче из 2003. године, у њиховом описивању користи приоритизацију са неколико аспеката. Наиме, у Војној доктрини БиХ се тврди да су „савремени ризици и претње све више узрочно-последично везани, динамични те да теже истовременом појављивању у све ширем подручју. Ризици и претње за безбедност БиХ се деле у неколико група: политичке, одбрамбено-војне, економске, друштвене, еколошке и др. Наведене групе ризика и претњи могу бити унутрашњи и спољашњи, тренутног или дугорочног утицаја и појављивања“¹⁶⁶. Евидентна је сличност са секторском анализом јер се ризици и претње по безбедност БиХ посматрају у политичком, безбедносном, економском, друштвеном (социјеталном), еколошком сектору које управо препознаје и модификована Теорија регионалног безбедносног комплекса. Бавећи се детаљније сваким од ових сектора посебно, у Војној доктрини се каже да су главне претње у одбрамбено-војном сектору, односно главне претње по безбедност БиХ илегални трансфер оружја, ширење оружја за масовно уништење, као и тероризам, те да су ови ризици уско повезани.

У Белој књизи одбране БиХ се констатује да је могућност да БиХ у некој ближој будућности буде суочена са агресијом споља минимална и да практично не постоји. У делу који се бави питањима опасности, односно проблема по безбедност БиХ користи се само израз „изазови“ и они се сврставају у три групе: глобалне, регионалне и унутрашње, при чему је унутрашњим изазовима дат примарни значај. У групу „глобалних изазова убрајају се: разлике у нивоу економског и друштвеног развоја; разлике између богатог и сиромашног дела света; међународни тероризам; угрожавање животне средине; неконтролисана производња и продаја наоружања; присилне миграције; организовани криминал; ширење заразних болести. У регионалне изазове спадају: нестабилност као производ транзиционих процеса; геостратешки положај региона који може бити пут за транспорт нафте, плина али и за илегалну трговину наоружањем, наркотицима, људима, терористичких група и средстава за извођење терористичких акција; даље присутна настојања појединих етничких група за сецесијом, аутономијом и независношћу. И трећу групу унутрашњих изазова чине: заостали политички и друштвени анимозитети; спора имплементација Дејтонског споразума; проблеми политичке транзиције; проблеми транзиције ка тржишној економији; порозне границе; проблем незапослености; превелике количине наоружања и муниције у неадекватним складишним условима; велики број нагазних мина и неексплодираних МЕС (минско-експлозивна средства); еколошки

¹⁶⁵ Маслеша Р, *Обликовање сигурносне политике на нивоу Босне и Херцеговине*, Криминалистичке теме III(3-4), 2002., 27-41.

¹⁶⁶ Војна доктрина БиХ, Поглавље III - Процена претњи и ризика за сигурност БиХ, стр.4

изазови¹⁶⁷. Нешто касније Министарство одбране Босне и Херцеговине донело је и неколико докумената који у ствари представљају операционализацију циљева дефинисаних у Белој књизи одбране попут Смјерница за одбрамбено планирање 2008. године, Политике одбрамбеног планирања 2009. године, Стратегијског прегледа одбране 2010. године. Имајући у виду низ отворених питања и специфичност захтева према сва три ентитета, не изненађује што динамика ажурирања и проширивања нормативног оквира који се бави питањима одбране и безбедности БиХ, није боља. У прилог томе говори и чињеница да је Смјерницама за одбрамбено планирање из 2008. године предвиђено да се „у периоду 2008-2009. година планира ажурирање Беле књиге одбране БиХ, израда Стратешког прегледа одбране и Дугорочног плана развоја и модернизације оружаних снага БиХ, те израда или ажурирање осталих докумената у систему одбрамбеног планирања“¹⁶⁸. Ипак, до ажурирања односно израде нових докумената ни до данас није дошло.

4.5.6. Стратегија националне безбедности Републике Србије

Стратегија националне безбедности Србије донета је 2009. године и, за разлику од представљених стратегијских докумената држава региона, садржи специфичност која се огледа у суочавању са проблемом очувања територијалне целовитости проузрокованом актом једностране, нелегално проглашене независности КиМ. У документу се истиче да „последнице вишегодишњег грађанског рата вођеног на просторима некадашње СФРЈ, међународна изолација СР Југославије и НАТО бомбардовање, изражени проблеми транзиције, као и кључни проблеми глобалне и регионалне безбедности се рефлектују на безбедност Р. Србије“¹⁶⁹. Такође се истиче да су сепаратистичке тежње у региону реална претња по безбедност, као и присуство националног, верског и политичког екстремизма који успоравају процесе демократске транзиције држава Западног Балкана. Као и у стратегијама националне безбедности држава ЗБ/Бела књига одбране, констатује се да је опасност од оружане агресије значајно смањена али није у потпуности искључена.

Безбедносни ИРП су детаљно анализирани, посматрани у широком контексту, али не и селектовани по природи и нивоу деловања. Критеријум који је кориштен за разматрање ИРП по безбедност Р. Србије базиран је на тежини последица које могу изазвати. Стога се у документу наглашава да „изазови, ризици и претње безбедности Републике Србије имају комплексан карактер, па се са сличним садржајем, обимом и интензитетом могу испољити на глобалном, регионалном и националном нивоу“¹⁷⁰.

Како је критеријум за дефинисање безбедносних ИРП базиран на тежини последица, закључује се да представљена листа безбедносних ИРП представља неку врсту градације/приоритизације ИРП од тежих ка лакшим при чему се не узима у обзир начин њиховог откривања, превенције или одговора. Листа ИРП по безбедност Србије је следећа: оружана побуна мотивисана неуставном и насилном тежњом за променом граница; тероризам; пролиферација оружја за масовно уништење; национални и верски екстремизам; спорост у демократизацији економских и политичких процеса; обавештајна делатност страних обавештајних организација; организовани криминал; корупција; проблеми економског развоја; висока стопа незапослености и сиромаштво; одлазак високообразованог кадра из земље; енергетска међузависност; неравномеран привредни и демографски развој; нерешен статус и тежак положај избеглих, прогнаних и интерно расељених лица; недовршен процес разграничења између држава некадашње СФРЈ;

¹⁶⁷ Бијела књига одбране Босне и Херцеговине, II Сигурносно окружење Босне и Херцеговине, Јуни 2005. године

¹⁶⁸ Смјернице за одбрамбено планирање БиХ, 2008.

http://www.mod.gov.ba/dokumenti/odbrambeni_dokumenti/?id=21743.

¹⁶⁹ Стратегија националне безбедности Републике Србије, II Изазови, ризици и претње безбедности, Београд, октобар 2009. године, стр.13

¹⁷⁰ Исто, стр.13

неконтролисано трошење природних ресурса и угрожавање животне средине; последице елементарних непогода и техничких и технолошких несрећа; појављивање и ширење инфективних болести код људи и зараза код животиња; наркоманија; тенденција повећаног коришћења информационо-комуникационих технологија; климатске промене¹⁷¹. Као што се може видети, ради се о широком спектру безбедносних ИРП који „покривају“ све секторе безбедности, односно све секторе друштвеног живота.

Најзначајнија стратегијско-доктринарна документа из области безбедности донета су у периоду 2009-2010. година (Стратегија националне безбедности, Стратегија одбране, Бела књига одбране). У овим документима безбедносни ИРП су третирани на идентичан начин. Потреба за ревизијом поменутих докумената, а пре свега Стратегије националне безбедности била је не само нужна већ и неопходна с обзиром на актуелна политичко-безбедносна дешавања у региону али и шире. Нацрт Стратегије националне безбедности и Стратегије одбране представљени су јавности 2017. године и до завршетка ове дисертације нису усвојени. Нацрт Стратегије националне безбедности из 2017. године садржински је идентичан Стратегији националне безбедности из 2009. године (у оквиру главних поглавља методологија разраде кључних питања је нешто другачија). Безбедносни ИРП описују се одмах након поглавља о стратегијском окружењу (у Стратегији из 2009. године безбедносно окружење) и у овом поглављу детаљно се разрађују национални безбедносни ИРП док се глобални и регионални ИРП начелно помињу: „Околности које доприносе настанку изазова, ризика и претњи безбедности на глобалном нивоу су, пре свега, велике разлике у погледу нивоа економског и културног развоја, које имају за последицу сиромаштво и социјалну угроженост знатног дела становништва, што узрокује настанак негативних демографских и социо-психолошких појава. Регионални и локални сукоби, етнички и верски екстремизам, тероризам, организовани криминал, пролиферација оружја за масовно уништавање, илегалне миграције, хибридне претње, сајбер претње, ограничена расположивост природних ресурса, укључујући воду, храну, енергенте и сировине, као и промена климе и деградација природне околине, угрожавају стабилност појединих држава и читавих региона, као и глобалну безбедност“¹⁷².

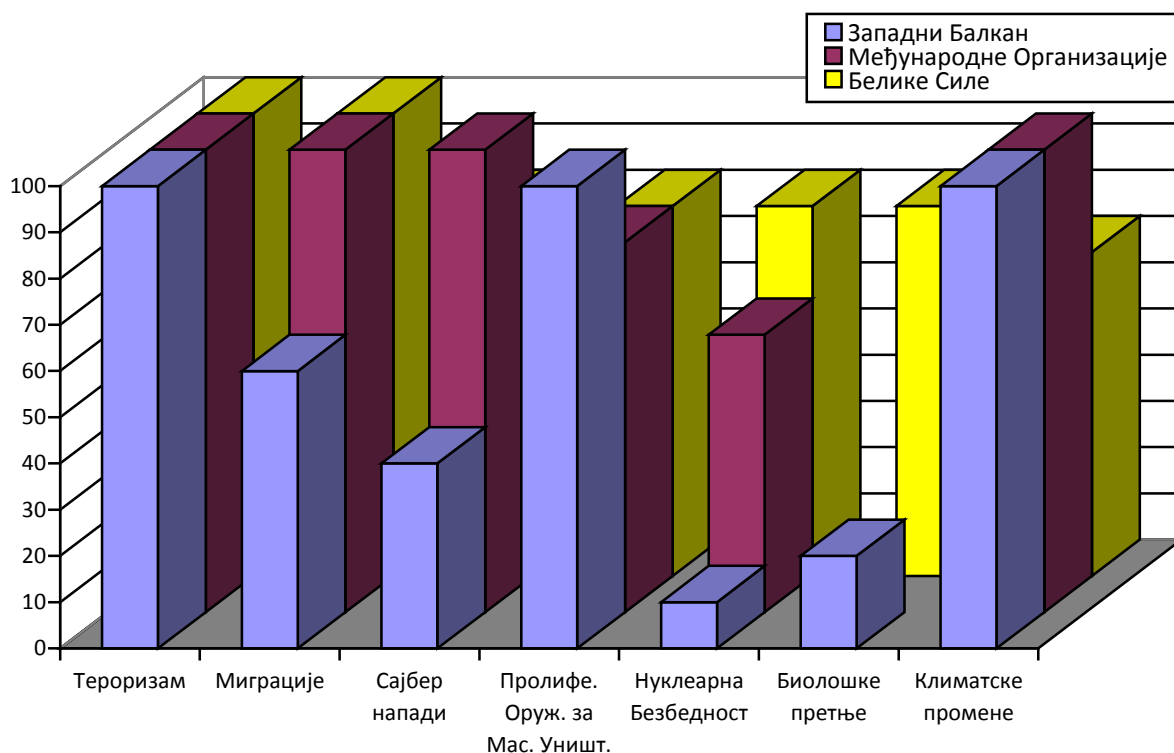
Национални безбедносни ИРП су описани на идентичан начин као и у Стратегији из 2009. године. Редослед по коме се набрајају ИРП је такође идентичан што је значајно ако имамо у виду да и у једном и у другом документу листа безбедносних ИРП представља неку врсту њихове приоритизације. У нацрту Стратегије је уочено неколико разлика: у Стратегији из 2009. у самом врху безбедносних ИРП се налазио „национални и верски екстремизам“ а у нацрту Стратегије се ова опасност третира као „етнички и верски екстремизам“. Као нови безбедносни изазов додате су „масовне илегалне миграције“ а изостављена је корупција (у Стратегији из 2009. године проблем корупције се високо котирао, одмах иза организованог криминала док се у нацрту Стратегије налази у последњем пасусу „други ИРП..). Такође су изостављени „нерешен статус и тежак положај избеглих, прогнаних и интерно расељених лица са простора Хрватске, БиХ и АП КиМ“, „неконтролисано трошење природних ресурса и угрожавање животне средине“, „наркоманија“, „деструктивно деловање појединих верских секти и култова“, „глобално загревање“. Како се не ради о ИРП који су решени, отклоњени или једноставно нестали може се нагађати да у нацрту Стратегије нису третирани из разлога потребе за већом концизношћу, техничких разлога, намере да се више буде усмерен на значајније ИРП (мада се у нацрту Стратегије наведени ИРП скромније описују у односу на претходни документ). Како се ради о документу који није усвојен и који је у јавној дебати наишао на низ критика али и препорука, у сумарној анализи безбедносних ИРП држава ЗБ ауторка дисертације користи податке из Стратегије националне безбедности Србије из 2009. године.

¹⁷¹ Исто,

¹⁷² Нацрт Стратегије националне безбедности Републике Србије, 1. Стратегијско окружење, Београд 2017.

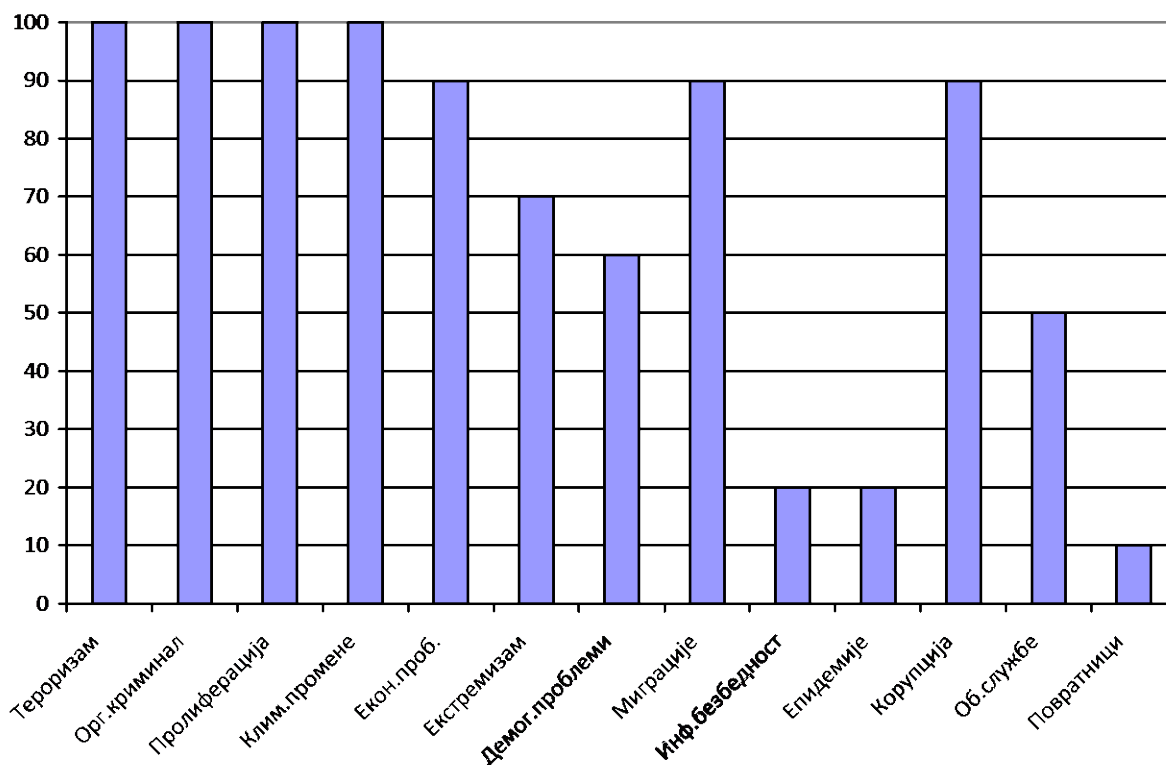
УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Због обимности садржаја безбедносних ИРП, дефинисаних у стратегијско-доктринарним документима држава ЗБ, представљени су у прилогу број 1. - Преглед безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана. Упоредивши представљене безбедносне ИРП у државама ЗБ, са безбедносним ИРП великих сила (САД, РФ, Турска) и међународних организација (ОЕБС, НАТО, ЕУ) намеће се неколико закључака: државе ЗБ описују широк спектар безбедносних ИРП за разлику од великих сила и међународних организација које су фокусиране на мањи број безбедносних опасности; међународне организације се фокусирају на глобалне безбедносне ИРП; велике силе фокус имају на конкретним безбедносним ИРП који директно утичу на њихове националне безбедности; градација ИРП (спољашње и унутрашње или националне, регионалне и глобалне присутна је само код неколико држава ЗБ; потпуна синтагма ИРП користи се само у неколико држава ЗБ; иако су времена доношења/усвајања ових докумената различита, одређени број безбедносних опасности присутан је у свим анализираним документима (слика бр.2); стратегијско-доктринарна документа посматраних великих сила су најажурнија и најновијег датума чиме своје националне потребе стављају у оквире најсавременијих политичко-безбедносних дешавања и најсавременијих ИРП, док би државе ЗБ (осим Хрватске) и посматране међународне организације требало да се ефикасније ангажују на ревидирању својих докумената.

Слика бр.2: најзаступљенији ИРП у стратегијско-доктринарним документима посматраних међународних организација, великих сила и држава Западног Балкана¹⁷³

¹⁷³ Ауторка је слику/дијаграм креирала на основу увида у преглед безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима међународних организација, великих сила и држава Западног Балкана како би

Слика бр. 3- најзаступљенији безбедносни ИРП у државама Западног Балкана¹⁷⁴

Анализи представљених безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима држава ЗБ и најзаступљенији безбедносни ИРП (слика бр.3) наводе на следеће закључке:

- државе ЗБ имају различит приступ у дефинисању ИРП. Док Хрватска, Албанија и Србија користе синтагму ИРП, дотле Црна Гора користи само израз претње, БиХ само израз изазови а Македонија претње и ризици. Овде се не ради само о варијантама јавне употребе одређених синтагми и израза, већ о односу ових држава према безбедносним појавама. Ако се вратимо на појмовно одређење изазова, ризика и претњи, и ако при томе видимо да је листа „безбедносних проблема“ које ове државе препознају прилично слична, онда се поставља питање како је нпр. за Црну Гору тероризам претња а за БиХ изазов? Пре би се могло закључити да приликом израде ових докумената се није имао у виду детаљнији приступ појму и класификацији безбедносних ИРП,
- док Албанија и БиХ врше градацију безбедносних проблема (ауторка користи овај израз због различитог појмовног одређења безбедносних ИРП држава ЗБ) од унутрашњих ка глобалним, остале државе ЗБ не примењују ни једну врсту класификације, односно градације, бар не у својим најновијим стратегијско-

издвојила најзаступљеније, односно безбедносне ИРП које наведене државе и организације дефинишу у врху приоритета

¹⁷⁴ Ауторка је слику/дијаграм креирала на основу увида у преглед безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана како би издвојила најзаступљеније, односно безбедносне ИРП које наведене државе дефинишу у врху приоритета

- доктринарним документима. Државе ЗБ најчешће говоре о безбедносним проблемима који се могу испољити на унутрашњем, регионалном и глобалном нивоу,
- ред којим се наводе безбедносни проблеми не значи аутоматски њихову приоритизацију, осим у случају Србије где се наглашава да је критеријум који је кориштен базиран на тежини последица које препознати безбедносни ИРП могу испољити,
 - Албанија безбедносне ИРП представља од унутрашњих ка глобалним, док БиХ користи принцип од глобалних ка унутрашњим изазовима,
 - све државе ЗБ као безбедносни проблем разматрају и конвенционалне војне претње са минималним нијансама у опису истих. Пре свега се мисли на оружани напад који би могао доћи из суседства па стога државе ЗБ описују ниво могућности да до тога дође. Карактеристично је да Албанија само констатује да употреба војне силе може бити опасност по њену безбедност, БиХ да могућност од агресије споља практично не постоји, док остале државе ЗБ констатују да су могућности за тако нешто минималне али их још увек не треба у потпуности искључити (табела бр.11),
 - већина безбедносних проблема је идентична за све државе ЗБ, а разлика је у начину њиховог представљања (више или мање детаљно или само таксативно), односно спецификацији безбедносних проблема,
 - како је хрватска Стратегија националне безбедности најновијег датума (2017.) новину представља чињеница да се по први пут као безбедносни проблеми наводе акције навијачких група, као и повратници са страних ратишта,
 - у Стратегији националне безбедности Србије као ни у Белој књизи одбране Македоније се не помињу илегалне миграције а показало се да су управо ове две државе са простора ЗБ биле изложене највећем притиску миграционих кретања са Блиског истока, Сирије, Авганистана.

Државе Западног Балкана приоритизацију безбедносних ИРП виде на различит начин што не умањује ниво њихове безбедносне међузависности. Из представљених безбедносних ИРП држава ЗБ се не може тврдити да је највећи број безбедносних проблема унутрашње природе, али је чињеница да се ове државе суочавају са проблемима који их дестабилизују унутар њих самих, а оне, као такве, делују као дестабилизирајући фактор на ширем регионалном нивоу. Тим унутрашњим односима, односно условима који регулишу односе унутар држава и између држава РБК/поткомплекса бави се управо Теорија регионалног безбедносног комплекса. Ако ЗБ посматрамо са регионалног аспекта, односно као поткомплекс ширег РБК, онда треба подсетити да регион карактеришу географска блискост држава које га чине, у овом случају држава ЗБ, њихове заједничке етничке, језичке, историјске, религијске и културолошке карактеристике, као и слична перцепција безбедносних ИРП што је из увида у листу представљених безбедносних ИРП држава ЗБ (прилог бр. 1) евидентно. Теорија регионалног безбедносног комплекса даје могућност за сагледавање широког спектра тих односа - географских, демографских, културолошких, политичких, војних, економских који одређују регион, односно његов поткомплекс.

Табела бр. 11: Дефинисање конвенционалних војних претњи у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана¹⁷⁵

Албанија	Употреба војне силе или сила у било којој другој форми која угрожава суверенитет, независност и интегритет земље представљају опасност за Албанску Републику
БиХ	Могућност да БиХ у некој ближој будућности буде суочена са агресијом споља је минимална и практично не постоји
Црна Гора	Опасност од војне претње је мање вероватна али се још увек не може у потпуности искључити
Хрватска	Конвенционалне војне претње су мало вероватне, али нерешена питања о разграничењу са појединим суседима би могла утицати на квалитет контроле државних граница
Македонија	Република Македонија се не суочава са директном конвенционалном претњом по националну безбедност, али се не може искључити
Србија	Опасност од оружане агресије је значајно смањена али није у потпуности искључена

Постоји неколико модела образаца понашања који карактеришу регионалну безбедносну динамику региона/поткомплекса, „од образаца понашања који постоје међу државама које су биле у грађанским ратовима, преко односа држава које имају унутардржавне социјалне проблеме, до односа држава који диктирају бирократски апарат који фаворизује одређена међународна организација попут ЕУ“¹⁷⁶. Све три категорије карактеристичне су за поткомплекс ЗБ и он се, по Бузану и Вејверу, назива образац понашања, односно односи пријатељства-непријатељства чије варијабле утичу на безбедносну динамику региона у целини.

Регионалну безбедносну динамику одређује и ниво безбедносне међузависности. Историјско наслеђе, односи пријатељства и непријатељства, специфични проблеми који доводе до међусобних конфликта или до сарадње, формирају укупну констелацију страхова, односно безбедносних ИРП који одређују конкретан регионални простор. То је посебно карактеристично за државе ЗБ јер је управо код ових држава сећање на прошлост и различито виђење прошлости, како оне давне из ранијих векова, тако и ове новије с краја двадесетог века, још увек свежа. Из периода грађанског рата и распада заједничке државе СФРЈ остао је велики број отворених питања. Иако се та питања у јавном, а пре свега политичком дискурсу често покрећу, у званичним државним документима попут анализираних стратегијско-доктринарних докумената, та отворена питања нису код свих регистрована као безбедносне опасности или ризици. Примера ради, нерешена гранична питања се помињу само у стратегијско-доктринарним документима БиХ, Хрватске и Србије („спора имплементација Дејтонског споразума и порозне границе“ - БиХ, „гранична питања настала као последица распада СФРЈ“ - Хрватска и „недовршен процес разграничења између држава некадашње СФРЈ“ - Србија). Међу овим државама постоје и друга отворена питања чије решавање је константно неизвесно. Иако се декларативно изјашњавају у правцу решавања свих отворених питања, до решења се долази тешко и споро, а за поједина питања решења и договори су потпуна неизвесност.

Бузан и Вејвер тврде да „билатерални безбедносни односи држава/јединица имају потенцијал да се међусобно увежу на начин да безбедносна међузависност достигне

¹⁷⁵ Наводи у табели бр.11 су цитати из обрађених стратегијско-доктринарних докумената држава ЗБ о питањима конвенционалних војних претњи

¹⁷⁶ Buzan Barry and Waever Ole, *Regions and Powers-The Structure of Inaternational Security*, Cambridge studies in International Relations, 2003., page 50

потребан ниво како би настао РБК/поткомплекс“¹⁷⁷. У случају држава ЗБ то је видљиво већ из увида у преглед безбедносних изазова, ризика и претњи. Наиме, ове државе не само да на веома сличан начин перципирају безбедносне ИРП, него су њихови безбедносни ИРП у значајној мери испреплетени, а решавање истих заједнички проблем, односно циљ. Примера ради, статус избеглих, прогнаних и интерно расељених лица као безбедносни изазов дефинисала је Србија, али решење овог питања зависи и од Хрватске и од БиХ. Спора имплементација Дејтонског споразума је изазов који је дефинисала БиХ, али на динамику и квалитет имплементације могу да утичу и Хрватска и Србија као државе гаранте примене овога Споразума. Са друге стране, безбедносни ИРП попут организованог криминала, радикалног национализма и екстремизма, илегалне миграције и сл. не познају границе, немају религију и језик, и зато се њиховом решавању мора приступити свеобухватно и заједнички.

Теорија регионалног безбедносног комплекса фокус безбедности помера са државе на друштво тиме проширујући концепт безбедности, о чему сведочи и секторски ниво анализе. Према ТРБК концепт безбедности се окреће око индивидуа, односно чланова друштва, и око идентитета. Претње које угрожавају националну сувереност, интегритет, друштвене вредности и културу једног друштва, односно њихов идентитет свакако завређују да буду посебно разматране. То је и разлог да као другу значајну карактеристику ТРБК посматрамо секторску анализу. Сектори представљају неку врсту међусобне интеракције јединица при чему „војни сектор подразумева односе моћи, политички сектор односе ауторитета, економски економске односе, еколошки односе човека и природе, а социјетални сектор односе друштвених група“¹⁷⁸. Са аспекта безбедносних ИРП овако дефинисане секторе готово да је немогуће посматрати одвојено јер се безбедносни проблеми прожимају у већини или готово свим секторима. Још један пример: економски и социјални проблеми, односно недовољан економски развој је безбедносни проблем који су препознале све државе ЗБ. Иако по својој природи првенствено припада економском и социјеталном сектору, он свакако има снажан утицај и на политички сектор (рад државних институција, владавина права, стабилност друштва, могући грађански немири, напредак интегративних процеса...), војни сектор (опремање оружаних снага, мотивисаност, ефикасност извршења задатака, подршка јавности, испуњење преузетих међународних обавеза...) и еколошки сектор (спровођење мера на заштити животне средине, ефикасност превентивног деловања на еколошке изазове, одговор на климатске промене...). Неопходно је поменути и тероризам који је не само глобални, већ и регионални и унутрашњи безбедносни проблем који свакако има уплива и утицаја, и то дугорочно, на све секторе.

Трећа значајна категорија, или параметар, су већ поменути обрасци пријатељства и непријатељства који су лако препознатљиви међу суседима који су до јуче били у сукобима или имају нерешена отворена питања. Како је осећај претње социјално конструисана категорија и ствар перцепције, секуритизовањем одређеног питања као што је рецимо стварање континуиране слике о суседима као потенцијалним нападачима, се много лакше конструише као претња која за собом повлачи низ мера које држава предузима како би ту претњу спречила или јој се супротставила. У таквом односу снага изградња односа пријатељства иде и теже и спорије али није немогућ процес. Управо процесима десекуритизације који су резултат међусобне интеракције војне претње губе на значају, нестају, а јача демократска посвећеност, пре свега политичких елита, да се спорна питања решавају договором. Прошлост јесте незаборављена ствар будућности, неретко злоупотребљавана, али са напредовањем у интегративним процесима држава ЗБ „прошла

¹⁷⁷ Ibid, 64

¹⁷⁸ Бранка Панић, „Социјетална безбедност-безбедност и идентитет“, Безбедност Западног Балкана, број 13, април-јун 2009, 29-39.

сећања су дозивана као будућа могућност да се одржи посвећеност десекуритизованим аранжманима¹⁷⁹.

Дакле, у анализи безбедносних ИРП држава ЗБ препознате су три кључне карактеристике ТРБК: безбедносна међузависност, секторска анализа и обрасци пријатељства и непријатељства. Од модификовања ТРБК 2003. године светска безбедност, а посебно регионална безбедносна динамика су постали далеко комплекснији него што су је у то време описивали Бузан и Вејвер. Западни Балкан је од времена када овај термин почиње да се користи у јавном дискурсу, односно од ратних дешавања на овим просторима, постао јединствен и специфичан геопростор у коме су безбедносна међузависност, као и обрасци пријатељства и непријатељства значајно изражени. Када се томе додају елементи секторске анализе долази се до закључка да су сва три параметра итекако присутни у истраживању безбедносне динамике на простору Западног Балкана. Наведени параметри, са посебним акцентом на безбедносној међузависности, иду у прилог тези о ЗБ као посебном регионалном безбедносном поткомплексу.

Државе ЗБ треба да буду посвећене успостављању потпуног регионалног суживота јер их на то упућује низ заједничких карактеристика попут језика, културе, историје, заједничко институционално наслеђе, велики број прекограничних трансакција и велики број пословних, па чак и породичних веза њихових грађана. На тај начин оне надомешћују своје недостатке, слабости, потешкоће у појединим друштвеним секторима (слабија развијеност, недостатак ресурса, недостатак стручности и сл.). Оваква врста међусобне интеракције повлачи опасност или бојазан од губитка неке врсте суверености. Питања која су до јуче била искључиво билатерална између две државе, или трилатерална у неком тројном савезу, све више постају регионализоване и све више укључују и остале актере региона у процесе и сарадњу (све је чешћа пракса организовања трилатералних, квадрилатералних и сличних састанака представника националних политичких елита). У таквим процесима актери желе да остваре своје интересе а они могу бити ствар надметања, остварења предности или надмоћи, остварења лидерске улоге, остварења економске или тржишне превласти и сл. Са друге стране, таква врста мотива може у даљем довести до конфликта на локалном нивоу који су сами носе опасност да прерасту у регионалне конфликте. Интеграције у међународне институције, у овом случају у ЕУ, у ствари представљају оквир у коме се ти обрасци понашања преобликују.

Простор ЗБ као што је већ речено карактерише низ отворених, нерешених питања која, осим што представљају безбедносне ризике, истовремено успоравају интеграцију региона у европске и друге међународне структуре. Ипак, државе ЗБ су јединствене у мишљењу да је могућност избијања сукоба на овим просторима значајно смањена. Са друге стране, јача пажња која је усмерена на невојне и асиметричне претње безбедности која подразумева развој механизма превенције. Природа процењених ИРП држава ЗБ указује на потребу даљих реформских процеса система одбране који воде ка институционалном националном уређењу и достизању потребних стандарда. Одговор се налази у развоју концепта интегрисане безбедности на политичком, економском, информативном, технолошком, одбрамбеном и војном плану, уз пуну координацију напора држава ЗБ и најутицајнијих међународних субјеката.

¹⁷⁹ Barry Buzan, Jap de Wilde, Ole Weaver, *Security- A New Framework of Analysis*, Boulder/London: Lynne Rienner, 1998, page 54

5. РЕГИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ И САВРЕМЕНИ БЕЗБЕДНОСНИ КОНЦЕПТИ КАО МЕХАНИЗМИ ПРЕОБЛИКОВАЊА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У БЕЗБЕДНОСНУ ЗАЈЕДНИЦУ

Институционална сарадња у оквиру НАТО и ЕУ, као и учешће у регионалним иницијативама и организацијама у којима своје, често непомирљиве идеологије државе стављају у други план, представљају механизме који, кроз вољно прихватање пакета мера понашања чланица, упућују на заједничко деловање на очувању мира и стабилност у региону и шире. У наставку ће бити представљене регионалне безбедносне иницијативе које су настале на простору ЈИ Европе а чије чланице су и државе ЗБ. Такође ће бити представљени и нови НАТО и ЕУ безбедносни концепти у којима државе ЗБ све више узимају учешће. Како западнобалкански поткомплекс представља географски структурисан простор у коме су окончањем сукоба, ратова и насиља с краја двадесетог века настали услови за нормализацију и стабилизацију друштава и региона у целини, заједничко готово свим успостављеним регионалним безбедносним иницијативама је да је питање реформе сектора безбедности било један од њихових кључних задатака. Да би се разумело зашто је то питање толико важно ауторка се осврнула на појам, циљ и садржај реформе сектора безбедности сматрајући да ће то допринети разумевању постављених циљева и механизма њиховог остварења кроз поменуте иницијативе и концепте, али такође и разумевања зашто се неки процеси не одвијају жељеном динамиком и темпом.

Наиме, сама реч „реформа“ значи „преиначење, преображај, промена боље, поправка неког стања не мењајући му суштину“¹⁸⁰. Један од сектора у коме је у почетној фази транзиције реформа најзаступљенија је сектор безбедности услед разноврсности делокруга радњи које се у њему одвијају, актера који те радње изводе, различитих утицаја на ефикасност деловања овог сектора, промена које утичу на „кретања“ унутар сектора и његове везе са другим секторима у друштву. „Сва безбедносна питања су политички проблеми али нису сви политички сукоби безбедносна питања, у смислу коришћења овог израза, ако је решење проблема нађено ангажовањем споразумних страна или споразумом о подели правила, принципа или институција да реше њихове разлике ненасилним инструментима“¹⁸¹. Цитат из дела Едварда Колодијева (Edward Kolodziej) о безбедности и међународним односима управо указује на међузависност друштвених сектора и важност сектора безбедности у њему.

Реформу сектора безбедности (РСБ) се може дефинисати као „процес адаптације актера сектора безбедности на политичке и организационе захтеве трансформације“¹⁸². За разумевање узрока и динамике промена насталих у конструкцији и примени концепта РСБ најпогоднији теоријски модел је социјални конструктивизам из разлога што он у себи садржи постојеће концепте неореализма и неолиберализма као што су безбедносна заједница, безбедносна дилема и сл. Као теоријски правац који је настао из потребе проналажења новог приступа за промишљање о многим постхладноратовским појавама, социјални конструктивизам полази са становишта да је безбедност конституисана и да не постоје универзални критеријуми за утврђивање прецизних и предвидивих образаца понашања. Какав ће однос једна држава имати према другој зависи пре свега од усвојених идентитета и норми. А управо је улога реформе сектора безбедности да омогући усвајање норми, изградњу идентитета и институција који се темеље на демократским вредностима и способностима за одговор на савремене безбедносне проблеме. Како је концепту РСБ и ТРБК заједничко ослањање на алате социјалног конструктивизма, за објашњење

¹⁸⁰ Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 2004.

¹⁸¹ Edward A. Kolodziej, *Security and International relations*, Cambridge University Press, 2005. page 22

¹⁸² Timoty Edmunds, *Security sector reform in transforming societies: Croatia, Serbia and Montenegro*, Manchester University Press, 2007.

безбедносне међузависности и међусобног понашања регионалних актера је важно разумети и реформске захтеве и процесе које ти актери спроводе.

„Концепт реформе сектора безбедности је основа за типологизацију форме региона са могућношћу предвиђања које промене су вероватне или мање вероватне под различитим условима“¹⁸³. Концепт је осмишљен тако да државама помогне да постану безбедносно самоодрживе, да се реформишу у складу са националним потребама и регионалним и глобалним захтевима извозника безбедности у очувању мира, стабилности и просперитета. Посебно значајан елеменат који опредељује димензију и динамику реформе сектора безбедности свакако су контексти. У литератури се најчешће помињу три контекста: развојни (developmental), постауторитарни (post-authoritarian) и постконфликтни (post-conflict). Развојни контекст огледа се и у томе да економска помоћ треба да буде усмерена на издвајање за сектор безбедности али у неопходној а рационалној мери прилагођен стварним потребама и интересима. Ако би овај контекст желели да објаснимо са аспекта теорија безбедности онда би економски либерализам, који се ослања на економске законитости у проучавању безбедности и који појединца третира као рационалног актера који бира сарадњу уместо сукоба, била права теорија за ово питање. У сваком случају, потребе и интереси морају бити јасно дефинисани и процењени кроз најзначајнија државна документа као што су устав, Стратегија националне безбедности и сл. Када се говори о постауторитарном контексту говори се о друштву у коме је дошло до смене ауторитарне власти и у коме је, управо тим чином створен почетни али нужан предуслов за демократску консолидацију друштва. Када је сектор безбедности у питању то подразумева радикалну реформу државних апарата силе, стављање апарата силе под политичку контролу, односно увођење цивилне и демократске контроле, уклањање ауторитарних образаца понашања елите у апаратима силе, као и ефикасну и рационалну прераспodelу друштвеног богатства и моћи. Трећи контекст реформе сектора безбедности познат као постконфликтни пре свега подразумева пацификацију и демилитаризацију друштва, односно низ сложених корака, од решавања проблема демобилизације, разоружања различитих паравојних формација, спречавања пролиферације малог и лаког наоружања, проблеме разминирања и сл. У представљању регионалних безбедносних иницијатива видеће се да су управо то били задаци дефинисани у њиховим оснивачким документима. Све што је речено о реформи сектора безбедности представља и циљеве које је неопходно остварити на путу европских и евроатланских интеграција. Европска Унија и НАТО нису имуни на реформске процесе како оне унутрашње које се тичу прилагођавања савременим безбедносним захтевима и потребама, тако и реформе безбедносних система држава чланица и партнера.

Концепт реформе сектора безбедности је тако конципиран да подразумева и реформу унутар концепта како би се прилагодио новонасталим променама и захтевима. Његов основни задатак је да помогне, стимулише и погура промене у носиоцима сектора безбедности и самог сектора. Таква врста подстрека и подршке, у случају држава ЗБ, најчешће долази споља, од регионалних иницијатива, међународних организација или великих сила. Представљајући регионалне безбедносне иницијативе и НАТО и ЕУ безбедносне концепте биће видљиво да су реформски процеси сталан процес који се

¹⁸³ Бузан и Вејвер у свом делу, *Region and Powers-The structure of international security*, појашњавајући регионалне безбедносне комплексе иду корак даље тврдећи да се у складу са реформама које се у одређеним друштвима спроводе у безбедносном сектору може одредити форма самог региона. Реформе које је нужно спровести показују управо о каквом региону је реч и које су то промене које се могу спровести са већом или мањом извесношћу, како ће оне бити прихваћене, примењене и до каквих односно колико одрживих резултата ће довести. Иако говоримо о концепту РСБ као о типском обрасцу који треба да доведе до бољег стања у безбедносном сектору, ауторка је склона мишљењу да управо региони, односно поткомплекси одређују које мере РСБ могу и морају бити спроведене како би се „прешло“ на следећи ниво реформи и примену овог концепта у целини.

прилагођава потребама и нужности да се одговори на најсавременије безбедносне ИРП те отуда и упућеност држава једних на друге, посебно на микро простору какав је безбедносни поткомплекс Западни Балкан.

5.1. Ангажовање држава Западног Балкана у регионалним одбрамбеним иницијативама

До краја Хладног рата у студијама безбедности су постојала три нивоа безбедности: индивидуални, државни и системски, док се после Хладног рата сматрало да се безбедносна динамика најбоље разуме на нивоу региона те да региони добијају одређену аутономију у односу на системски ниво. Са аспекта ТРБК безбедносни односи између држава унутар РБК много су интензивнији него односи између држава чланица РБК и оних које то нису. На нивоу географски структурисаног региона државе се боље разумеју, деле културне и историјске вредности, економски и социјално су упућене на сарадњу, а њихова безбедност је предуслов за стварање одрживе сигурности и просперитета друштава и региона у целини. Регионална сарадња и мултилатерални односи нису новина на простору Балкана. Крајем 19. века настале су регионалне иницијативе које су пре свега имале форму савеза и чији је циљ био да јачају односе пријатељства и војне сарадње међу државама чланицама. Каснијих година су се све више појављивале иницијативе које су имале за циљ економске интеграције.

Мултилатералне регионалне иницијативе које су настајале на Балкану у периоду од 1918. до 1991. године могу се поделити у три групе: „1. период између два светска рата (Балканска конференција и Балканска антанта); 2. период током Другог светског рата и Хладног рата (Балканска конфедерација и Балкански савез) и 3. период „детанта“ (Конференција министара иностраних послова балканских земаља).¹⁸⁴ Од избијања ратних сукоба на просторима некадашње СФРЈ до потписивања Дејтонског споразума мултилатералне сарадње држава Балкана готово да није ни било. Са окончањем ратних сукоба на овим просторима створила се потреба успостављања нових регионалних, пре свега безбедносних иницијатива, односно потреба за оживљавањем и обновом аутохтоне регионалне сарадње на Балкану.

Обнављање регионалне сарадње на постконфликтном Балкану је своју оправданост налазило и у чињеници да се на регионалном принципу удружују оне безбедносне јединице/државе које имају заједничке безбедносне интересе. „Регионални колективни одбрамбени системи су створени да одврате потенцијалну заједничку претњу миру у региону, ону која је унапред идентификована“¹⁸⁵. Ово је посебно карактеристично за регион ЗБ у коме су државе још увек гледале једне на друге непријатељски, тензије нису смањиване, а опасност од обнављања сукоба је била свакодневна. Присутност међународног фактора (међународних организација и међународних трупa) била је гарант каквог-таквог мира на овим просторима а пред државама је био дуг и нимало једноставан период транзиције, обнове, реформи. Јачање регионалних односа и сарадње био је један од главних механизма за интегрисање западнобалканског поткомплекса у европску и евроатланску заједницу.

Крајем XX века на подручју Југоисточне Европе покренуто је више политичких, економских и безбедносних регионалних иницијатива од стране Европске уније, НАТО, ОЕБС и Савета Европе, Сједињених Америчких Држава и држава чланица ЕУ. Регионалне

¹⁸⁴ Лопандић Душко и Кроња Јасмина, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Европски покрет Србија, Београд, 2010., стр.34

¹⁸⁵ Чарлс В. Кегли ЈР. и Јудин Р. Виткоф, *Светска политика-тренд и трансформација*, Центар за студије ЈИ Европе, Београд 2006., стр.845

иницијативе које су дале посебан допринос безбедносној стабилизацији и нормализацији западноевропског безбедносног комплекса, а пре свега балканског поткомплекса у то време су биле: Пакт стабилности ЈИ Европе (SPSEE), Иницијатива за ЈИ Европу (SEEI), Иницијатива за сарадњу у ЈИ Европи (SECI), Процес сарадње у ЈИ Европи (SEECР), Клириншка кућа Југоисточне и Источне Европе за контролу малог оружја и лаког наоружања (SEESAC), Процес сарадње министара одбране ЈИ Европе (SEDM), Процес стабилизације и придруживања (SAP), Јадранско-јонска иницијатива (AII), Централноевропска иницијатива (CEI), Црноморска економска сарадња (BSEC), Америчко-јадранска повеља (AC). Осим низа сличности у самим називима ове иницијативе имале су и низ сличности по питању области којима су се бавиле: „питањима реформе сектора безбедности бавиле су се 3 регионалне иницијативе, контролом лаког и малокалибарског оружја такође 3, борбом против организованог криминала 9, борбом против корупције 4, полицијском сарадњом 4, управљањем кризама 2, борбом против тероризма 5, заштитом животне средине 5 и слично“¹⁸⁶. Заједничко им је и то да су најзначајније иницијативе ка обнови регионалне сарадње на Балкану, односно ЗБ дошле споља, а не од самих држава региона. Циљ ових иницијатива је био да се после Дејтонског споразума учине системски напори на оживљавању регионалног приступа и промишљања, као и пружања помоћи и подршке европском и евроатланском интегрисању држава Западног Балкана. Међутим, очигледно је да су превелике амбиције, неспецификовано поље деловања појединих иницијатива и преклапање надлежности учинили да значај и утицај појединих иницијатива почне да губи смисао.

Већ је истакнуто да су регионалне иницијативе „покривале“ десетине области сарадње, од економије и туризма, преко саобраћаја, заштите животне средине и безбедности, до културе и образовања. Регионална сарадња у сектору безбедности, уз сву деликатност коју су донели ратни сукоби на овим просторима, забележила је значајне резултате. Сарадња у сектору безбедности обухвата област полицијских и војних послова, правосуђа и област заштите од природних катастрофа.

У току истраживања регионалних иницијатива, у обимном писаном материјалу у који је ауторка имала увид, регионалним иницијативама у области одбране дато је најмање простора иако их активних бројчано има највише. С тога ће у наредним редовима бити представљене само иницијативе из области одбране чији су пројекти значајно били усмерени ка државама Западног Балкана.

¹⁸⁶ Јелена Радоман, „Регионалне иницијативе у ЈИ Европи“, Безбедност Западног Балкана бр.6, 2007. стр.21

Табела бр.12: Преглед регионалних безбедносних иницијатива на простору ЈИ Европе¹⁸⁷

<i>Сарадња у области одбране</i>	<i>Полицијска и правосудна сарадња</i>	<i>Сарадња тужилаца у ЈИЕ</i>	<i>Сарадња у ванредним ситуацијама</i>
Процес сарадње министара одбране	Регионална антикорупцијска иницијатива	Саветодавна група јавних тужилаца у ЈИЕ	
Конференција начелника генералштабова балканских земаља	Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице	Мрежа јавних тужилаца Западног Балкана	
RACVIAC – Центар за безбедносну сарадњу	Асоцијација шефова полиције ЈИЕ		
Форум за помоћ земљама ЈИЕ	Полицијски форум		
Центар за контролу малог и лаког наоружања	Конвенција о полицијској сарадњи у ЈИЕ		
Америчко-јадранска повеља	Мрежа жена полицијских службеника		
	Регионални центар за борбу против прекограничног криминала		

5.1.1. Процес сарадње министара одбране земаља Југоисточне Европе (SEDM)

Процес сарадње министара одбране земаља Југоисточне Европе (Southeastern Europe Defence Ministerial – SEDM) је иницијатива која је на предлог САД покренута 1996. године с циљем интензивирања разумевања и политичко-војне сарадње у ЈИ Европи ради јачања стабилности и безбедности у региону, побољшање интероперабилности и способности ангажовања у мировним мисијама, као и јачање евроатланских интеграција држава чланица¹⁸⁸. Иницијативу SEDM чини петнаест земаља чланица (и једна земља посматрач – Молдавија), а све земље ЗБ су њене чланице. Током састанка Координационог комитета SEDM маја 2013. године у Италији тзв. Косово је упутило захтев за статус посматрача у овој иницијативи чему су се успротивиле Србија и Румунија.

Процес сарадње министара одбране земаља Југоисточне Европе нема оснивачку повељу нити сталну структуру али се њен рад редовно одвија кроз успостављене механизме сарадње: састанци на нивоу министара одбране, састанци на нивоу заменика начелника генералштабова, састанци Координационог комитета и састанци Комитета за војно-политичко управљање. Временом је Координациони комитет добио улогу „управљачког тела“ који координира све активности SEDM, надгледа и даје смернице за рад свих пројеката који су иницирани у оквиру SEDM. У оквиру процеса SEDM

¹⁸⁷ Ауторка је табелу креирала на основу података из књиге «Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану» аутора Лопандић Душка и Кроња Јасмине, издавач Европски покрет Србије, Београд, 2010

¹⁸⁸ Све информације о историјату и раду SEDM видети на сајту CEDM <https://www.sedmprocess.org/>

покренуто је неколико успешних активности и пројеката, као што су: Мултинационалне мировне снаге ЈИЕ (Multinational Peace Force of the Southeastern Europe – MPFSEE), оперативна компонента у виду бригаде за очување мира у ЈИЕ (South-Eastern Europe Brigade–SEEBRIG); Пројекат симулационих вежби (Southeastern Europe Simulation Network – SEESIM); Одбрамбено-војна подршка спречавању пролиферације оружја за масовно уништење, гранична сарадња и борба против тероризма (Counterproliferation, Border Security, Conterterrorism – CBSC); Војно-образовна сарадња ЈИЕ (SEE Military Education Cooperation – SEMEC), Пројекат телемедицине (Satellite Interconnection of Military Hospitals – SIMIHO), Пројекат одбрамбене индустрије, истраживања и технологија (SEE Defence Industries, Research and Technology – SEEDIRET) и најновија иницијатива Жене лидери у области безбедности и одбране (Female Leaders in Security and Defence –FLSD)¹⁸⁹.

Од успостављања SEDM код држава чланица осетио се велики ентузијазам и амбициозност за покретање низа пројеката из различитих области што и не чуди ако се има у виду да је иницијатива формирана непосредно након ратних сукоба на тлу Балкана, у реалности постојања низа отворених питања међу државама ЈИ Европе и у јеку најзахтевнијих реформских процеса у области безбедности ових држава. Настајање нових регионалних безбедносних иницијатива на тлу ЈИ Европе доносило је нови дух оптимизма, поверења и транспарентности, али је истовремено долазило до преклапања њихових надлежности, дуплирања пројеката па самим тим и до засићења држава чланица да у њима активно учествују. Такав тренд одразио се и на SEDM тако да данас, од свих наведених пројеката, су најактивнији или боље рећи живи, пројекти Мултинационалне мировне снаге ЈИЕ – MPFSEE, бригада за очување мира у ЈИЕ – SEEBRIG, пројекат симулационих вежби – SEESIM, - пројекат телемедицине – SIMIHO и пројекат жене лидери у области безбедности и одбране – FLSD. Што се тиче конкретних резултата и доприноса ових пројеката они свакако постоје, али постоји и реалност суочавања са националним регулативама и ограничењима држава чланица да они буду још успешнији. Примера ради, бригада за очување мира у ЈИЕ – SEEBRIG је установљена 1999. године са циљем ангажовања у превенцији конфликта, хуманитарним и мировним операцијама УН или ОЕБС, под командном НАТО, ЕУ или самостално¹⁹⁰. У оквиру овог пројекта се спроводе вежбове активности, одржавају састанци, на двогодишњем нивоу се дислоцира њена команда у неку од држава чланица, али ова бригада никада није практично била употребљена. Не умањујући значај активности које се у оквиру бригаде спроводе, чињеница да је управо на простору ЈИ Европе, а посебно Балкана у последњих десет година било немали број природних катастрофа, ова бригада је у отклањању последица итекако могла бити употребљена. Овакав парадокс свакако оставља простора за даље изналажење механизма који ће овај пројекат, али и друге сличне пројекте учинити оперативним, ефикасним и корисним. Састанци на нивоу министара одбране и заменика начелника генералштабова и даље се одржавају на годишњем нивоу. Закључци са састанака се презентују у Заједничкој изјави (прилог бр. 2 - Заједничка изјава са састанка министара одбране земаља Југоисточне Европе, Македонија, 2008.; прилог бр. 3 - Заједничка изјава са састанка министара одбране земаља Југоисточне Европе, Црна Гора, 2014. и прилог бр. 4 - Заједничка изјава са састанка заменика начелника генералштабова земаља ЈИ Европе, Босна и Херцеговина, 2016.)¹⁹¹ и они представљају смернице за даљи рад и нове иницијативе које би допринеле још ефикаснијем одговору на заједничке безбедносне ИРП на простору ЈИ Европе.

¹⁸⁹ www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4363, 21.01.2017.

¹⁹⁰ <https://www.sedmprocess.org>

¹⁹¹ Прилози на <https://www.sedmprocess.org/web/sedmp/documents>;

5.1.2. Форум за помоћ земљама ЈИЕ (SEEC)

Форум за помоћ земљама ЈИЕ (South East Europe Clearinghouse – SEEC) је регионална безбедносна иницијатива покренута 2004. године на предлог Републике Словеније и Команде оружаних снага САД за Европу. Циљ SEEC је био да се побољша координација донатора у пружању помоћи земљама из региона ЈИ Европе у њиховим реформским процесима, као и подршка НАТО аспирантима и земљама чланицама програма Партнерства за мир¹⁹². Форум је представљао и платформу за дискусију и размену информација о билатералној помоћи и програмима мултилатералне сарадње. Највећи донатори пројеката који су иницирани кроз овај Форум били су Велика Британија, Данска, САД, Шведска, Швајцарска, Аустрија и Словенија, а донирана средства била су намењена за набавку опреме (углавном опреме у подршци реализације наставе), организовање курсева страних језика, семинара и курсева из области медија, цивилно-војних односа, реаговања у ванредним ситуацијама, припрема за учешће у мировним мисијама и сл. Значај Форума је био и у томе што је потенцирао сарадњу кроз различите центре за обуку који су спремни да своје националне капацитет понуде земљама региона.

Временом је рад Форума, а пре свега прикупљање донаторске помоћи, било првенствено усмерено на државе Западног Балкана. Заједничком изјавом министара одбране чланица Форума која је потписана 2009. године са највишим нивоом заједничког интереса који ће развијати и користити у свим земљама региона, формирана су три регионална центра за обуку: Центар за обуку за учешће у операцијама подршке миру у БиХ, Центар за едукацију о медијима у Македонији, и Центар за атомску, биолошку и хемијску одбрану (АБХО) у Србији. Овакав концепт је веома брзо прихваћен од држава ЗБ у складу са њиховим опредељењем изградње интероперабилности и модернизације националних безбедносних капацитета као одговор на најразличитије безбедносне опасности. Наведени регионални центри нису и једини који пружају услуге образовања и обуке на простору ЗБ: у Босни и Херцеговини је установљен и Центар за деминирање, у Црној Гори Центар за обуку пилота хеликоптера, Србија развија Центар за обуку јединица за учешће у мултинационалним операцијама. Ради се о центрима који своје капацитете такође нуде и другим заинтересованим државама, али још увек немају статус регионалних центара¹⁹³.

Један од веома значајних пројеката који је настао управо захваљујући овом Форуму је и Балканске војномедицинске снаге (Balkan Medical Task Force – BMTF). Овај пројекат је уз финансијску подршку Норвешке и САД започет 2010. године а BMTF су формиране октобра 2016. године. У Балканским војномедицинским снагама ангажоване су државе ЗБ + Словенија, а задатак им је да створе војно-медицинске капацитете који ће бити у стању да брзо одговоре на кризне ситуације изазване природним непогодама. Иако се ради о војном пројекту, он је пре свега хуманитарни пројекат чија је намена да помогне онима којима је помоћ потребна. Иницијално је планирано да се ове снаге не ангажују ван простора ЗБ док, дугорочно гледано, капацитети BMTF могу бити коришћени и за међународне операције.

Форум за помоћ земљама ЈИЕ је, у постојећем формату, престао са радом 2014. године с тим да су задржане његове одређене функционалности кроз састанке на нивоу политичких директора са циљем осигурања даље координације рада регионалних центара за обуку и стварања могућности за иницирање и имплементацију нових пројеката.

¹⁹² Dimitar Bechev, Filip Ejodus and Dane Taleski, *Culture of Regional Cooperation in Southeast Europe*, Balkans in Europe Policy Advisory Group, August 2015.

¹⁹³ http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4363, 12.02.2017.

5.1.3. Америчко јадранска повеља – A5 (AC)

Америчко јадранска повеља (USA – Adriatic Charter AC) је иницијатива која је настала по угледу на Америчко-балтичку повељу (Литванија, Летонија и Естонија), а основана је 2003. године у Тирани када су министри спољних послова Албаније, Македоније и Хрватске са САД потписали Повељу о партнерству у циљу унапређења сарадње на плану евроатланских интеграција што је и основни принцип, основни задатак и кључна област од интереса А5. Овој иницијативи су се 2008.године придружиле БиХ и Црна Гора, док Република Србија и Словенија, а однедавно и тзв. Косово имају статус посматрача. Током састанка министара одбране А5 који је одржан октобра 2015. године у Хрватској тзв. министар косовских снага безбедности Хаки Демоли је посебно нагласио да је визија „Републике Косово“ да промовише безбедност и стабилност кроз равноправно учешће у свим регионалним безбедносним структурама и затражио је подршку пуноправном чланству у А5 али и у све друге регионалне одбрамбене иницијативе. У свом излагању је понудио другим државама у региону капацитете за обуку у уништавању неексплодираних експлозивних средстава, реформу сектора безбедности и обуку војне полиције¹⁹⁴. Иако је КФОР у више наврата негирао да је директно укључен у обуку косовских снага безбедности, поједине државе, које су у саставу КФОР, то несебично раде попут СР Немачке, САД, Турске. Њихова подршка и помоћ омогућили су капацитете за обуку које косовски представници нуде и другим државама.

Иако су временом Хрватска, Албанија и Црна Гора постале пуноправне чланице НАТО чиме је смисао постојања ове иницијативе увелико испуњен, она и даље наставља са радом позивајући чланице Повеље да појачаним напором допринесу ефикаснијим заједничким активностима а тиме и побољшају управљање Повељом. За земље чланице Повеље достизање интероперабилности и развој способности кроз употребу НАТО механизма попут пројеката „Паметна одбрана (Smart Defence) остаје важан корак ка пуноправном чланству у НАТО¹⁹⁵. Истовремено, проширују се области сарадње, повећава број заједничких активности, како заједничких вежби и обуке тако и све чешћег заједничког ангажовања у мултинационалним операцијама. Управо је једна од првих заједничких активности било ангажовање санитетског тима оружаних снага Албаније, Хрватске и Македоније у операцији International Security Assistance Force - ISAF у Авганистану 2005. године. Зато се и даље потенцира на доприносу земаља чланица НАТО операцијама, али и унапређењу регионалне сарадње. Активности за које се сматра да ће свакако допринети јачању регионалне безбедности и глобалном миру, а којима се А5 све интензивније бави, су образовање и обука, војномедицинска сарадња, контрола ваздушног простора, одбрамбена политика¹⁹⁶.

Иако А5 представља регионалну безбедносну иницијативу која има најмање чланица евидентно је да земље чланице управо у ову иницијативу имају највише поверења, позивима за активности које се кроз њу нуде и иницирају радо се одазивају и сматрају да су бенефити које ова иницијатива доноси најконкретнији и највидљивији. То потврђују и одговори које су представници земаља ЗБ дали у Упитнику који је ауторка за потребе ове дисертације израдила (прилог бр. 5). То потврђује и обраћање тзв. министра косовских снага безбедности који се током поменутог учешћа на Свеобухватном регионалном министарском састанку учесницима скупа обратио управо током састанка министара одбране А5. Два су разлога за то: 1. менторско активно присуство САД које су и

¹⁹⁴ У периоду од 20-22.10.2015. године у Дубровнику је одржан Свеобухватни регионални министарски састанак (састанак Политичких директора министарстава одбране ЗБ, састанак министара одбране А5, састанак министара одбране SEDM и неформални састанак министара одбране свих иницијатива. Приштинску делегацију предводио је министар Косовских снага безбедности Хаки Демоли.

¹⁹⁵ <https://www.morh.hr/en/agendacrm/a5/240-crm2015/agenda/12143-crm-2015-za-web-hrvatski.html>

¹⁹⁶ http://www.crm2013.si/formats/us_adriatic_charter/

иницијатори свих активности и ангажовања држава чланица Повеље и 2. значајна финансијска подршка САД активностима које се иницирају управо кроз Повељу. Иницијатива је од почетка до данас фокусирана на ЗБ и менторски надзор одбрамбених сектора држава чланица, али и држава посматрача. То су и разлози због који се САД неће одрећи ове иницијативе и своје лидерске улоге посебно имајући у виду све већу присутност Руске Федерације на простору Западног Балкана. То је и разлог због чега се све више у оквиру А5 појављују пројекти који залазе у неке друге ресоре и имају политичку димензију попут покренутог пројекта интегрисаног система контроле и надзора ваздушног простора између Црне Горе, Хрватске, Босне и Херцеговине и Македоније¹⁹⁷. За пројекат Регионални балкански приступ за изградњу заједничких способности за ПВО (Balkan Regional Approach on Air Defence - BRAAD) студију изводљивости израдиле су Хрватска и Македонија, а министри одбране А5 су поздравили могућност да се и друге заинтересоване државе укључе у ову иницијативу.

У петнаестогодишњем периоду рада иницијативе А5 приоритетне зоне интересовања и области сарадње нису мењани, само су додаване нове активности и пројекти. Користи се свака прилика да се нагласи да земље потписнице Повеље повезују заједничке вредности и циљеви, а формат А5 даје додатне могућности за јачање националних војних способности у подршци миру, као и регионалној и евроатланској безбедности што се потврђује и кроз закључке са састанака који се на министарском нивоу или нивоу начелника генералштабова одржавају једном годишње (прилог бр.6 – Заједничка изјава начелника генералштабова А5 са састанка у Тирани 2012. године и прилог бр. 7 - Заједничка изјава министара одбране А5 са састанка у Македонији 2013. године)¹⁹⁸.

5.1.4. Центар за безбедносну сарадњу (RACVIAC)

Центар за безбедносну сарадњу (Regional Arms Control Verification and Implementation Assistance Centre – RACVIAC) је настао споразумом између Републике Хрватске и СР Немачке 2000. године са циљем јачања дијалога и сарадње држава чланица и подршке регионалној стабилности и безбедности. Овај Центар је првенствено имао надлежност за контролу наоружања, верификацију и пружање помоћи што чини и данас. Временом су се његове надлежности прошириле, а новим Споразумом о RACVIAC који је ступио на снагу децембра 2011. године и којим је Центар добио статус међународне организације, су дефинисане три кључне области у оквиру којих државе чланице, посматрачи али и све друге заинтересоване стране спроводе сарадњу: кооперативно безбедносно окружење са фокусом на контроли наоружања; реформа сектора безбедности и међународна и регионална сарадња са фокусом на евроатланским интеграцијама.

Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC чине сталне и придружене чланице, као и земље посматрачи, а све државе ЗБ су сталне чланице. Представници тзв. Косова учествују у раду RACVIAC у складу са договором о регионалном представљању и сарадњи постигнутом у склопу дијалога Београда и Приштине. Финансирање RACVIAC је у прво време обезбеђивано кроз добровољне донације, а од 2008. године је обезбеђено стабилно финансирање кроз годишње контрибуције сталних држава чланица. У буџет Центра се сливају и средства која се обезбеђују из контрибуција придружених чланица, али и

¹⁹⁷ <http://www.orum.cdm.me/archive/index.php/t-137651.html>

¹⁹⁸ Србија је посматрач у иницијативи А5 и на састанку у Тирани 2012. године није учествовала због присуства команданта Косовских снага безбедности. Уз позив за учешће достављен је и Нацрт Заједничке изјаве начелника генералштабова А5 (прилог бр.6) која је на састанку и усвојена. Заједничка изјава министара одбране А5 са састанка у Македонији 2013. <http://www.mod.gov.mk/U.S.> – Adriatic Charter Defense Ministerial

међународних организација. Најзначајније тело RACVIAC је Мултинационална саветодавна група (MAG – Multinational Advisory Group).

Како је реформа сектора безбедности била веома заступљена у државама чланицама, пре свега у државама које су изашле из конфликтног амбијента и у постконфликтној транзицији се суочиле са низом захтева, RACVIAC је пружао могућности за спровођење широког спектра активности. Те активности су пре свега имале едукативни карактер са фокусом на преквалификацији вишка војног кадра, конверзији војних база и реструктурирању војне индустрије. Један од основних захтева реформе сектора безбедности био је смањење укупних војних капацитета, од бројног стања људства, преко смањења броја војних објеката, до уништења вишкова наоружања и војне опреме. То је отворило низ непознаница али и потребу изналажења решења која би предупредила нове социјалне немире и незадовољство и на тај начин спречили нове сукобе и безбедносне проблеме. Кроз активности попут обуке, експертских посета, семинара и сл. у земљама ЗБ спровођене су мере које су имале за циљ да се бројно стање оружаних снага доводе у баланс са укупним потребама и могућностима земље.

Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC представља корисну регионалну иницијативу која укључује велики број земаља, како сталних тако и придружених чланица. Посебно је значајно активно учешће међународних организација попут УН, НАТО, ЕУ, ОЕБС, и др. у раду Центра. Ове организације, осим експертске помоћи рад Центра подржавају и финансијским контрибуцијама. Како су се области сарадње проширивале временом се RACVIAC све више повезивао и са академским институцијама сталних и придружених чланица што је још више проширивао бенефите које овај Центар пружа. Са друге стране, услед великог броја активности и великог броја учесника дошло је до понављања активности што је довело до пада интересовања пре свега земаља региона да у њима учествују. И RACVIAC се као и све друге регионалне иницијативе суочава са потребом осавремењивања програма и садржаја рада у корак са објективним потребама и процењеним безбедносним ИРП, на јединствен начин, како би се избегло преклапање надлежности.

5.1.5. Конференција начелника генералштабова балканских земаља (Б9)

Конференција начелника генералштабова балканских земаља (Balkan Countries' CHODs Forum) је успостављена на иницијативу Грчке и Турске 2006. године. Чињеница да су две земље које имају суштинска неслагања око одређених политичких и безбедносних питања биле спремне да сарађују на пољу одбране на регионалном нивоу, дало је додатни квалитет у регионалном приступу решавања потенцијалних проблема. Све земље ЗБ су чланице овог Форума осим Хрватске којој је понуђено учешће али је Хрватска одбила учешће истичући да се не сматра Балканом¹⁹⁹. Представници оружаних снага Хрватске и Словеније присуствују сваком годишњем заседању на нивоу начелника генералштабова у својству госта. Циљ Форума је јачање војно-војне сарадње балканских држава као одговор на безбедносне ИРП, а суштину активности чине обука и образовање, односно активности у којима се заједнички стиче захтевани ниво интероперабилности који омогућава заједничко деловање у најразличитијим ангажманима²⁰⁰. Од првог састанка одржаног у Солуну, због отвореног нерешеног питања између Грчке и Македоније око назива „Македонија“ у раду Форума се користе називи главних градова а не држава.

¹⁹⁹ Форум Б9 чине Албанија, БиХ, Бугарска, Црна Гора, Грчка, Македонија, Румунија, Србија и Турска. Оснивачки документ „Term of reference“ све државе Форума су потписале 2007. године у Бриселу током састанка Војног комитета НАТО на нивоу начелника генералштабова коме је присуствовао и начелник Генералштаба ОС Хрватске и изјаснио се да се Хрватска не осећа делом Балкана и да у раду Форума неће учествовати активно.

²⁰⁰ www.mod.gov.rs/sadrzaj.php/id/sadrzaja=4363

Форум ради кроз две подгрупе (Подгрупа за обуку, образовање и вежбе и Подгрупа за асиметричне претње) и Координациону групу која има улогу надзорног тела које координира рад две подгрупе и припрема годишња заседања на нивоу начелника генералштабова. У циљу боље комуникације и координације успостављене су директне везе на нивоу начелника генералштабова и на нивоу оперативних центара генералштабова држава чланица. Овакав приступ се показао веома корисним јер су директне везе коришћене пре свега у случају ванредних ситуација које су погађале земље чланице. Задаци који су произишавали са сваког одржаног састанка на нивоу начелника генералштабова били су усмерени не само ка јачању већ успостављених механизма сарадње, већ и ка изналажењу нових механизма који би омогућили конкретнију и ефикаснију сарадњу. Активности које се спроводе у оквиру Форума имају за циљ достизање бољег међусобног разумевања, потребног нивоа интероперабилности и знања неопходног за заједничко ангажовање, правовремене размене информација, размене капацитета за обуку, правовремено пружање помоћи онима којима је помоћ потребна.

Први циклус Форума је завршен након што је свака земља чланица Форума једном била домаћин годишњег заседања на нивоу начелника генералштабова. Најзначајнији резултати десетогодишњег рада су: одржавање заједничких војних вежби једном годишње; успостављена је мрежа центара за образовање и обуку (ПЗМ и/или остали) у циљу прикупљања тзв. „базена“ стручних лица у складу са потребама; израђена је веб-страница Форума у циљу бољег промовисања активности; развијена је Мрежа за вежбе и обуку Југоситочне Европе (South East European Exercise and Training Network - SEEETN) ради извођења ефикаснијих и делотворнијих вежби и активности обуке; састанци Подгрупе за асиметричне претње су допринели бољој евалуацији када је реч о асиметричним претњама по балканске државе, а истовремено су и процене Подгрупе представљале стварни „алат“ за припрему самог Форума; установљена је листа заједничких активности на којима учествују представници држава чланица али и других заинтересованих страна.

Форум представља аутохтону војно-војну иницијативу што је издваја од других регионалних безбедносних иницијатива. Намера Форума је да и даље унапређује регионалну сарадњу у одговору на претње попут илегалних миграција, страних бораца, тероризма, енергетске безбедности и сајбер ризика из војне перспективе, да идентификује нове могуће области сарадње у духу иницијатива о паметној одбрани (Smart Defence), прикупљању и размени (Pooling & Sharing) и повезаним снагама (Connected Forces Initiative) и да и даље сарађује са међународним организацијама попут УН, НАТО, ЕУ, ОЕБС које могу донети додатну вредност интероперабилности и међуповезаности оружаних снага чланица Форума.

5.1.6. Центар за контролу малог и лаког наоружања (SEESAC)

Центар за контролу малог и лаког наоружања (South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons – SEESAC) је основан 2002. године у Београду с циљем спречавања неконтролисане пролиферације и шверца малог и лаког наоружања који су постали један од највећих послератних безбедносних ризика. Центар представља део регионалног плана борбе против малог и лаког наоружања и има мандат програма Уједињених нација за развој (UNDP – United Nations Development Programme) и Регионалног савета за сарадњу. Намера је била да се охрабре и подрже национални капацитети за контролу и смањење ширења злоупотребе стрелачког и лаког наоружања (SALW), односно изградња националних и регионалних капацитета, а у циљу веће стабилности, безбедности и просперитета у ЈИ Европи. Све активности које спроводи SEESAC усмерене су на повећање свести о опасностима неконтролисаног ширења токова малог и лаког наоружања и пружања помоћи државама да и својим националним

стратегијама усмере активности у овој области. Колико је ово питање важно говори чињеница да постоји низ иницијатива и пројеката који се баве овом проблематиком: SAS (Small Arms Survey – контрола малог наоружања), ITF (International Trust Fund – Међународни поверилачки фонд), NSPA (NATO Supply Agency – НАТО агенција за снабдевање), Група TDGG (Transport of Dangerous Goods Group – Група за транспорт опасних материја) и сл. Од 2006. године државе су отпочеле са хармонизацијом националних прописа са ЕУ законодавством у области извоза наоружања.

Политичке смернице за рад SEESAC добија од Регионалног управног одбора (Regional Steering Group - RSG) кога чине представници држава чланица, посматрачи из ЕУ, НАТО, ОЕБС и представници цивилног друштва. Године 2008. је одобрена Стратегија SEESAC која предвиђа активности у следећим областима: „прекогранична контрола, правна питања, управљање информацијама, стратегија комуникације, истраживања, базе података о прикупљању и уништавању малог и лаког наоружања“²⁰¹. Центар за контролу малог и лаког наоружања сарађује са владиним организацијама и цивилним друштвом тако што им пружа неопходне информације, техничку подршку, надгледа и координира активности, обезбеђује финансијска средства првенствено путем донација за реализацију покренутних пројеката²⁰². Од 2012. године SEESAC је ангажован и на имплементацији Резолуције савета безбедности УН 1325 – Жене, мир и безбедност. У том циљу су марта 2012. године представници министарстава одбране БиХ, Црне Горе, Македоније и Србије потписали Заједничку изјаву о сарадњи на јачању процеса реформе сектора безбедности на ЗБ интеграцијом родне перспективе у политичке и институције безбедности и одбране.

Државе ЗБ су опредељене, бар декларативно, да развијају и унапредују добросуседске односе и да заједничким активностима и ангажовањем у регионалним иницијативама допринесу стабилности и просперитету региона. У прилог томе говори и већ поменута чињеница да су све државе ЗБ чланице свих регионалних одбрамбених иницијатива. Међутим, формално чланство није довољно. Анализирајући учешће држава ЗБ у НАТО и ЕУ безбедносним концептима, као и студије случаја које ће бити срж ове дисертације, долази се до закључка да се са напретком евро/авроатланских интеграција држава ЗБ смањује њихово интересовање за активнијим ангажовањем у регионалним одбрамбеним иницијативама. Зашто је то тако? Пре свега из разлога што потреба за спровођењем реформи и достизање одређених стандарда не долази од ових држава (иако се политичке елите увек изјашњавају да такве процесе спроводе зато што је то добро за друштво, за грађане, а не зато што неко то од њих очекује или тражи) већ су иницирани споља – међународних организација и великих сила (ментора). Други разлог је да ове државе још увек истински не желе заједничке пројекте са свим суседима ма колико они објективно били добри за све. Нерешена отворена питања и политички и друштвени анимозитети указују да су обрасци напријатељства међу овим државама итекако изражени и као такви спутавају просперитет региона у целини. Пројекти и активности који се нуде кроз представљене регионалне одбрамбене иницијативе управо имају за циљ да приближе ове државе и да заједнички допринесе јачању стабилности и безбедности у поткомплексу ЗБ а тиме и РБК коме припадају. Такав приступ је паметан, економичан и што је најважније дугорочан те с тога саме регионалне иницијативе морају наћи механизме који ће оправдати њихово постојање и њихов рад учинити ефикаснијим.

²⁰¹ Лопандић Душко и Кроња Јасмина, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Европски покрет Србија, Београд, 2010. стр.202

²⁰² <http://www.seesac.org/>

5.2. Ангажовање држава Западног Балкана у савременим НАТО и ЕУ безбедносним концептима

Сложеност глобалног политичког окружења и природа савремених асиметричних претњи захтевали су редефинисање постојећих концепата безбедности и креирање дугорочних решења. Ти концепти су пре свега имали за циљ да створе висок квалитет способности за одговор на најразличитије безбедносне опасности кроз усклађена национална улагања. Све више се подвојеност на „меку моћ“ коју носи ЕУ и „тврду моћ“ коју носи НАТО замењује концептом развоја пуног сета способности дефинисаних кроз заједничке стандарде. Са циљем да се унапреде достигнути нивои способности појавили су се нови безбедносни концепти, пројекти и иницијативе. НАТО концепт паметне одбране (*Smart Defense Initiative*) и ЕУ концепт обједињавања и дељења (*Pooling&Sharing*) представљају механизме који су прилагођени условима и захтевима савременог доба и чија је намера да удруженим националним ресурсима обезбеде повећање способности и ефикасности као сигурног оквира за изградњу и очување регионалног и глобалног мира и стабилности. Суоченост са озбиљним економским проблемима узроковала је настанак пакета мултинационалних пројеката чији је циљ обезбеђивање боље оперативне ефикасности, сразмерне економичности и повезаности националних капацитета. Идентификоване области сарадње као што су обука, логистика, медицина, транспорт, комуникације и сл. дају могућност државама да развијају способности и интероперабилност за заједничко ангажовање у међународном окружењу. Оба концепта су осмишљена као пројекти за превазилажење постојећих и будућих потенцијалних проблема. Колико год да је идеја била добра она је са собом донела и низ дилема, непознаница. Већ на састанку министара одбране држава чланица НАТО у Бриселу октобра 2011. године је покренуто питање финансијских, правних и организационих аспеката идентификованих пројеката. Иако је кључни циљ овакве иницијативе био да се постојећи ресурси земаља чланица искористе на ефикаснији начин, финансирање таквих пројеката у условима смањених буџета за одбрану је постало кључно питање. Питање је и било да ли постојање два готово идентична концепта додатно раслојава исцрпљене и неретко скромне одбрамбене капацитете држава чланица.

Простор ЗБ је од посебног интереса за НАТО и ЕУ пре свега из разлога што би безбедносни потреси на овом простору могли имати далекосежне последице на шири регион доводећи у питање пре свега економску стабилност европског простора, а што за собом повлачи и друге безбедносне проблеме попут корупције, илегалне трговине, организованог криминала и сл. Интерес НАТО и ЕУ за простор ЗБ је постојао, постоји и данас само са различитим нивоом приоритета. На НАТО састанцима на нивоу министара одбране и министара спољних послова (у периоду од 2003. до 2017. године одржана су 42 састанка на нивоу министара одбране и 31 састанак на нивоу министара спољних послова) ЗБ је некада био веома важна тема а некада су само начелно поновљени већ презентовани ставови. Примера ради, на самиту НАТО у Велсу 2014. године ЗБ није био посебна тема већ су само дате оцене напретка БиХ, Македоније и Црне Горе на путу за пуноправно чланство. Тада је оцењено да БиХ и Македонија нису испуниле очекиване услове (БиХ у вези са решавањем питања војне имовине и њено књижење као државне, а Македонија није решила билатерални спор са Грчком у вези са именом државе), док је похваљен импресиван прогрес Црне Горе у реформама и најављено упућивање позива за чланство до краја 2015. године²⁰³. Већ 2015. године на састанку Северноатланског савета упућен је позив Црној Гори за чланство, поновљена одлука НАТО самита из Букурешта из 2008. године да се на неком од наредних НАТО самита упути позив Македонији за чланство и

²⁰³ <https://www.nato.int/cps/en/natohq/events.htm>

похваљена посвећеност БиХ регионалној сарадњи, дијалогу и безбедности²⁰⁴. Наредне године простор ЗБ за НАТО добија већи значај јер се процењује да је ЈИ Европа постала централно тежиште руских стратегијских амбиција и потенцијална тачка будућег сукобљавања на границама Алијансе. С тога и Самит НАТО у Варшави 2016. године показује повећану посвећеност и интересовање за ЗБ са циљем да се краткорочно умањи а дугорочно маргинализује утицај Руске Федерације, Турске и Кине на ЗБ, те да се политички и војно хомогенизује регион²⁰⁵.

Табела бр.13: преглед НАТО самита у периоду од 2004 до 2017. године и тачке закључака који се односе на простор Западног Балкана²⁰⁶

<i>Време одржавања</i>	<i>Место одржавања</i>	<i>Тачке закључака</i>
28.06.2004.	Истамбул, Турска	Тачке, 7.; 8.; 33.; 34.; 35. (ЗБ), 3.; 9.; 40. (КФОР)
22.02.2005.	Брисел, Белгија	Тачка 4. (ЗБ)
28-29.11.2006.	Рига, Латвија	Тачке 3.; 30.; 31.; 32.; 33.; 34.; 35.; 36. (ЗБ), 9. (КФОР)
02-04.08.2008.	Букурешт, Румунија	Тачке 2.; 11.; 12.; 14.; 19.; 20.; 21.; 24.; 25.; 26.; 27. (ЗБ), 7.; 8.; 9.; 10. (КФОР)
03-04.04.2009.	Келн, СР Немачка	Тачке 2.; 19.; 22.; 23.; 24.; 25.; 26.; 27.; 28. (ЗБ), 10. (КФОР)
19-20.11.	Лисабон, Португал	Тачке 14.; 15.; 16.; 17.; 18.; 19. (ЗБ), 5. (КФОР)
20.21.05.2012.	Чигадо, САД	Тачке 26.; 27.; 28. (ЗБ), 12. (КФОР)
04-05.09.2014.	Велс, Велика Британија	Тачке 40. (ЗБ), 45.; 46. (КФОР)
08-09-07.2016.	Варшава, Пољска	Тачке 107.; 108.; 109.; 110. (ЗБ), 89. (КФОР)

На претходним страницама представљене су регионалне иницијативе којих су државе ЗБ чланице и у оквиру њих пројекти који имају дугорочне циљеве и којима се конкретизује сарадња. На наредним страницама биће представљени НАТО и ЕУ концепти који државе чланице упућују на још тешњу сарадњу, али који дају простора за ангажовање и државама партнерима. За разумевање оправданости постојања поменутих концепата и сагледавање њиховог бенефита и одрживости, ауторка ће подсетити на реформске процесе који су се дешавали у НАТО и ЕУ и који су, напослетку, и довели до настанка НАТО концепта паметне одбране и ЕУ концепта обједињавања и дељења.

5.2.1. НАТО концепт паметне одбране

Пратећи промене у међународном окружењу и рedefинисане приступе безбедности НАТО реформише своје стратешке перспективе трансформишући снаге и способности. Тако је Стратегијски концепт НАТО из 1991. године трансформисао „концепт Савеза који је одговоран за колективну одбрану у Савез колективне безбедности фокусирајући се на

²⁰⁴ У изјави министара спољних послова НАТО о политици отворених врата из децембра 2015. године објављеној на www.nato.int

²⁰⁵ <https://www.nato.int/cps/en/natohq/events.htm>

²⁰⁶ Табела је резултат увида у сајт НАТО и Комуника самита које су издали шефови држава и влада учесница <https://www.nato.int>

интензивирање дијалога и сарадње, развој способности за управљање кризама, комбиновање конвенционалне и нуклеарне одбране²⁰⁷. Значајну новину у то време чинила је могућност да се снаге НАТО ангажују изван његовог географског простора. Стратегијски концепт НАТО из 1999. године означен је као НАТО концепт за 21. век. Новину на међународном плану, а тиме и новину у новом Стратегијском концепту представљали су успостављени специјални односи са Руском Федерацијом, НАТО је проширио своја деловања и надлежности на зону Медитерана, Блиски и Средњи исток, док су европске земље преузеле већу одговорност за безбедносна питања у Европи. Нови облици ИРП захтевали су успоставу нових механизма сарадње и међусобног разумевања у евроатланској регији. Питања као што су економски и социјални проблеми, политичке потешкоће, етничке и верске нетрпељивости, неуспеле реформе добила су још више на значају, као и сарадња са међународним организацијама – УН, ОЕБС.

Нови Стратегијски концепт НАТО 2010. настаје као израз уважавања корених промена у ширем безбедносном окружењу, као и нових безбедносних претњи које су се појавиле након терористичких напада септембра 2001. године. У врху приоритета налази се колективна одбрана али сада са тежиштем на усавршавању примене низа механизма одговора на претње што је много шири појам од основних војних способности. Кључни појам у овом концепту био је партнерство. НАТО је по први пут показао спремност да се прилагођава партнерима а не само да очекује да се партнери прилагођавају Алијанси. Колико је то у пракси спровођено доста је дискутабилно јер се углавном може чути оштрија реторика и захтеви ка партнерима док захтеви партнера и даље остају у сенци. Како је последњи Стратегијски концепт НАТО рађен за период до 2020. године и како су се у периоду од 2010. године десиле значајне политичке, економске, безбедносне промене које су устројиле једну нову димензију међународних односа, за очекивати је да наредни стратегијски концепт буде знатно измењен и још више усмерен на partnere и најзначајније међународне субјекте.

НАТО је у сталном процесу трансформације и реформи. Он је временом прерастао из моћног али статичног савеза у савез који је мобилнији, флексибилнији и свестранији. Економска криза и преусмеравање тежишта интересовања са Атлантика на Пацифик и са старог континента на Азију, односно Блиски и Далеки Исток захтевало је и преусмеравање буџетских средстава и редефинисање концепта безбедности. Поред тога, напори Алијансе су били усмерени на изналажење механизма који омогућавају рационалнији а ефикаснији приступ планирању и извршењу задатака са фокусом на оне које може да обави само НАТО, препуштајући питања економске реконструкције, политичког помирења и јачања цивилног друштва другим међународним организацијама, владама и невладиним организацијама.

Почетком 2011. године тадашњи генерални секретар НАТО, Андерс Фог Расмусен (Anders Fogh Rasmussen), током традиционалне Минхенске конференције о безбедности, покренуо је иницијативу „паметне одбране“ (*Smart Defense Initiative*). Иницијативи је претходила оштра критика тадашњег министра одбране САД, Роберта Гејтса (Robert Gates), упућена европским савезницима због значајних смањења буџета за одбрану што је свакако утицало на њихово ангажовање у заједничким операцијама. Поједине земље смањиле су ниво ангажовања у операцијама, док су неке у потпуности повукле своје националне капацитете из актуелних мисија. Смањење националних буџета за одбрану значајно се одразило на борбене капацитете сваке појединачне државе, на компатибилно ангажовање у заједничким мисијама и задацима, и свакако на смањење одвајања у буџет Алијансе. Само у 2010. години улагање чланица Алијансе у њен буџет за одбрану било је мање за 56 милијарди долара. У периоду од 1991. до 2012. године средства која у Алијансу

²⁰⁷ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm#

долазе изван простора САД била су смањена са 35% на 23% што је у време ангажовања НАТО у различитим и сложеним мисијама итекако било од утицаја. Овакав тренд је изазвао потребу проналажења механизма који би бар привремено надоместили недостатке и умањили последице изазване економском кризом. Чинило је да је концепт паметне одбране један од могућих и рекло би се реалних механизма који може, на дуге стазе, дати резултате.

Концепт паметне одбране није „производ и идеја“ новијег датума. Иницијативе и тенденције које обухвата овај концепт виђене су још на самиту НАТО у Вашингтону 1999. године и преточене у Иницијативу за унапређење одбрамбених капацитета. На НАТО самиту у Прагу 2002. године је донета „Прашка обавеза о способностима“ која је развијена ради побољшања војних капацитета и достизања интероперабилности у областима покретљивост и развојност снага; одрживост снага; делотворно ангажовање; самозаштита и компатибилне комуникације²⁰⁸. Све наведене области се данас могу видети у мултинационалним пројектима паметне одбране. Потребна специјализација и заједничким унапређењем одређених способности је често покретана и обнављана тема али је, услед недостатка консензуса али и компромиса, у највећој мери остајала у домену апстрактности. Лидери земаља чланица НАТО, на самиту у Чикагу 2012. године, су постигли сагласност о прихватању концепта паметне одбране како би развили неопходне способности за достизање циљева дефинисаних као „НАТО снаге 2020“, те с тим у вези одобрили и конкретан пакет мултинационалних пројеката чији је циљ обезбеђивање боље оперативне ефикасности, сразмерне економичности и повезаности између националних снага. Тренутно постоји 29 мултинационалних пројеката који су усмерени на ваздухопловне, медицинске, логистичке капацитете, као и капацитете обуке, информатичких услуга и сајбер одбране.

Концепт паметне одбране представља координацију активности на повећању безбедности за мање новца. Он пружа решења у случају ограничених ресурса, а пре свега у случају „критичних“ капацитета. Овај концепт подразумева паметнија улагања и унапређење међусобне сарадње, односно заједничко коришћење расположивих капацитета и ресурса. Овакав концепт не подразумева додатну штедњу већ координисано трошење.

²⁰⁸ http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19552.htm?selectedLocale=en, 17.12.2013.

Табела бр. 14: Листа мултинационалних пројеката Паметне одбране²⁰⁹

1	Универзални НАТО интерфејс за наоружање (NATO Universal Armaments Interface)
2	Роботи за даљинску контролу за чишћење друмских мина (Remotely Controlled Robots for Clearing Roadside Bombs)
3	Обједињавање авиона за поморску контролу (Pooling Maritime Patrol Aircraft)
4	Мултинационална сарадња по питању муниције – управљање циклусом коришћења муниције (Multinational Cooperation on Munitions - Munitions Life Cycle Management)
5	Мултинационални ваздухопловни центар за обуку (Multinational Aviation Training Centre - MATC)
6	Обједињавање и дељење мултинационалних медицинских капацитета (Pooling & Sharing Multinational Medical Treatment Facilities)
7	Мултинационално логистичко партнерство за располагање горивом (Multinational Logistics Partnership for Fuel Handling)
8	Мултинационално логистичко партнерство – возило за заседе отпорно на мине (Multinational Logistics Partnership - Mine Resistant Ambush Vehicle Maintenance - MRAP)
9	Ангажовање Уговорних група специјалиста (Deployable Contract Specialist Group)
10	Мултинационално логистичко партнерство – одржавање хеликоптера (Multinational Logistics Partnership – Helicopter Maintenance)
11	Симулационо окружење обуке (Immersive Training Environments - ITE)
12	Центри за усавршавање као чворишта образовања и обуке (Centres of Excellence as Hubs of Education and Training)
13	Комјутерске информатичке услуге – мрежа центара за обуку електронском наставом (Computer Information Services (CIS) E-Learning Training Centres Network)
14	Програми индивидуалне обуке и образовања (Individual Training and Education Programmes - ITEP)
15	Мултинационални заједнички штаб Улм (Multinational Joint Headquarters Ulm)
16	Женски лидери у одбрани и безбедности (Female Leaders in Security and Defence - FLSD)
17	Заједничка логистичка група за подршку (Joint Logistics Support Group -JLSG HQ)
18	Обједињавање модула ваздухопловне активације (Pooling of Deployable Air Activation Modules - DAAM)
19	Способност отварања зоне операције (Theatre Opening Capability)
20	Демонтажа, демилитаризација и одлагање војне опреме (Dismanting, Demilitarization and Disposal of Military Equipment)
21	Мултинационална обука војних ваздухопловних посада (Multinational Military Flight Crew Training)
22	Уклапање ИЕС – Биометрија (Counter IED – Biometrics)
23	Успостављање Мултинационалне геопросторне групе за подршку (Establishment of a Multinational Geospatial Support Group - GSG)
24	Развој мултинационалних способности сајбер одбране (Multinational Cyber Defence Capability Development -MNCD2)
25	Заштита лука (Harbour Protection)
26	Обједињавање АБХО могућности (Pooling CBRN Capabilities)
27	Развој капацитета кадровских резерви (Development of Personnel Reserve Capabilities)
28	Анализа одбране Савеза и планирање трансформације (Alliance Defence Analysis and Planning for Transformation - ADAPT)
29	Систем одбрамбене помоћи (Defensive Aids Suite - DAS)

²⁰⁹ У табели су приказани мултинационални пројекти паметне одбране преузети са НАТО сајта <http://www.nato.int/cps/en/natolive/78125.htm> и из рада аутора Simen Anreas Jensen-а под називом “NATO and the Smart Defense Initiative - an Analysis in the context of post Cold War capability initiatives in NATO. У односу на предложена 24 пројекта након НАТО самита у Чикагу, два пројекта више нису на листи а додато је седам нових пројеката.

Генерални секретар НАТО је на поменутој Минхенској конференцији о безбедности рекао „да у временима оскудице не можемо трошити више. Али не би требало ни да трошимо мање. Дакле, одговор је трошити боље“²¹⁰. Овај концепт омогућава заинтересованим државама да идентификују заједничке интересе и у складу са тим поделе трошкове набавке, употребе и одржавања неког система или опреме. На тај начин се омогућава набавка средстава које би држава морала самостално да набави уз велике финансијске издатке. Кроз овај концепт државе деле терет набавке док је употреба заједничка а резултати синергијски. Конкретан пример оваквог ангажовања је иницијатива „Стратегијска ваздухопловна способност“ (*Strategic Airlift Capability*) која је окупила десет чланица Алијансе и две државе чланице Програма партнерство за мир (Шведска и Финска) у заједничкој набавци и употреби транспортних авиона. Један од примера је и мисија „Ваздухопловна контрола“ (*Air Policing*) у Балтичким државама (заједничко чување ваздушног простора изнад Естоније, Литваније и Летоније) која је од привремене прерасла у трајну мисију Алијансе и која иде неколико корака даље у заједничкој набавци борбених авиона. Осим тога, у овом пројекту земље НАТО се редовно ротирају у чувању ваздушног простора Балтичких држава.

Пројекти концепта паметне одбране значајни су не само са аспекта смањења трошкова улагања у поједине оперативне способности и борбене капацитете већ и за запошљавање домаће јавности и домаћих предузећа. Примера ради, НАТО је на самиту у Чикагу требало да доноси одлуку о избору ваздухопловне базе у којој ће бити смештене извиђачке беспилотне летелице. Шпанија је била веома заинтересована и понудила је своју базу на северозападу земље. Њен интерес се пре свега огледао у чињеници да би на тај начин запослили око 1.500 људи. Иако је изабрана база на Сицилији, Шпанија није одустала од намере да партиципира у неким сличним пројектима. Пример практичне сарадње у оквиру НАТО концепта паметне одбране је и ракетни штит као систем одбране од балистичких пројектила, који обухвата радаре и ракетне базе са стационарним ракетама-пресретачима. Изградња ракетног штита у Европи и распоређивање пресретача планирано је да се реализује у три фазе: постављање једног радара на разарачу у Средоземном мору, затим до 2015. године у копненој бази у Румунији и до 2018. године у копненој бази у Пољској. Русија се оштро противила овом пројекту сматрајући га претњом по сопствену оперативну способност и безбедност. У сваком случају обе стране користе прилику да потврде своју надмоћ или да пошаљу јасне поруке савезницима, партнерима, суседима и јавности уопште.

НАТО концепт паметне одбране у овом тренутку се највише примењује у домену обуке и образовања уз ефикасно коришћење националних капацитета за обуку, на регионалном нивоу и за регионалне потребе, али и шире. Један од новијих примера је заједничка обука хрватских и чешких хеликоптерских тимова у склопу припрема за ангажовање у мировној мисији ISAF у Авганистану. Посебно место има и област истраживања и развоја са становишта развијања наоружања и војне опреме који ће бити компатибилни са дефинисаним стандардима. У земљама чланицама НАТО и партнерима постоје научно-истраживачки центри, истраживачки институти који могу да пруже решења у складу са захтевима интероперабилности те је њихова међусобна сарадња битан темељ за будуће заједничке пројекте.

Значајно место заузима и пројекат „паметне енергије“ (*Smart Energy*), односно пројекат енергетске ефикасности и безбедности који се бави кључним стратешким рањивостима обезбеђења нафте. Стратешка енергетска зависност, као и нестабилност цена нафте указују на потребу смањења потрошње фосилних горива чиме би се умањили трошкови. Циљ овог пројекта је и побољшање енергетске ефикасности војних снага,

²¹⁰ http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_70400.htm, 22.12.2013.

развијање компетентности у подршци и заштити енергетске инфраструктуре и примена алтернативних горива и технологије за тактичко наоружање.

Концепт паметне одбране једнако је важан и за развијене земље и за земље у транзицији. Природа савремених безбедносних ИРП захтева брз и ефикасан одговор, савремену опрему и обуку. Технологија се развија таквом брзином да и најразвијеније државе не могу одговорити на све захтеве и потребе, а посебно не државе које у својим одбрамбеним капацитетима имају опрему стару неколико деценија као што је случај са државама Западног Балкана. Земље ЗБ нису у могућности да, ослањајући се само на националне капацитете, развијају све потребне способности. Стога им се препоручује да се концентришу на развој само неких области и специјалности чиме би постигле значајне финансијске уштеде. Пример је пројекат интегрисаног система контроле и надзора ваздушног простора између Црне Горе, Босне и Херцеговине, Албаније и Македоније. Ради се о пројекту финансираном делом из НАТО-а, који је настао у оквиру иницијативе Америчко-јадранске повеље А5 о чему је већ било речи. Хрватска, као чланица НАТО и ЕУ препознаје себе као регионалног лидера у успостављању регионалног приступа ваздушној одбрани до 2019. године, који је планирано да се, у оквиру “Балканског приступа ваздушној одбрани” (*Balkan Regional Approach to Air Defence-BRAAD*), реализује у три фазе: спровођење приступне студије, набавка неопходне опреме за ваздушну одбрану и успостављање заједничке ваздушне одбране. Иницијатори пројекта желели су да покажу да је регионални приступ контроли ваздушног простора најрационалније и најприхватљивије решење за земље Западног Балкана. Такође се тврди да се на тај начин значајно смањују индивидуална улагања у противваздушну одбрану, те да би уштеда износила чак и до 90%. Примера ради, Словенија за заштиту свог ваздушног простора Италији издваја годишње 40 милиона евра. По неким проценама земље ЗБ би имале годишње трошкове између 20 и 60 милиона евра. То јесу високи трошкови за њихове још не обновљене економије, али су објективно мањи од трошкова који би били усмерени на обнављање и модернизацију националних ваздухопловних капацитета.

Примена концепта паметне одбране у земљама ЗБ најочигледнија је у области обуке. Ове земље имају развијене националне капацитете за обуку за одређене специјалности и опредељене су да постојеће капацитете даље модернизују и понуде их на употребу заинтересованим земљама. Македонија има развијен Медија центар, Црна Гора Центар за обуку пилота хеликоптера, Босна и Херцеговина Центар за разминирање, Србија Центар за обуку АБХО кадрова. У циљу стандардизације ваздухопловне обуке, под окриљем концепта паметне одбране покренут је пројекат Мултинационални ваздухопловни центар за обуку (*Multinational Aviation Training Centre*) у који су од покретања укључене Словачка, Мађарска и Чешка као водећа нација, а од 2015. године и Хрватска се укључила у овај пројекат. Предност размене капацитета за обуку је и у томе што се кроз размену припадника различитих војски на различитим облицима обуке и усавршавања стварају неопходни предуслови за ефикасније заједничко ангажовање у међународном окружењу.

Концепт паметне одбране значајну примену налази и у реаговању у случају ванредних ситуација изазваних природним непогодама. Чланство држава ЗБ у регионалним безбедносним иницијативама омогућава размену информација о могућностима ангажовања у најразличитијим ситуацијама, о расположивим капацитетима неопходним за хитно реаговање односно о недостатку истих, о нормативно-правним ограничењима и о другим питањима од значаја за реаговање у ситуацијама када је време кључни фактор. Одређени пројекти овог концепта управо пружају могућност да се сви неопходни елементи ефикасније удруже и повежу. Последњих година је на нивоу начелника генералштабова било разговора на тему формирања балканских снага за реаговање у ванредним ситуацијама. Иако је оваква иницијатива наишла на одобравање јер је виђена као објективно ефикасан механизам који би значајно дао резултате у борби са

природним непогодама којих није остала поштеђена ни једна од земаља Балкана, до конкретнијих даљих корака није дошло.

Опасности од сајбер напада постале су објективна стварност која захтева развијање низа могућности за одбрану. Ефикасна одбрана од сајбер напада захтева средства за спречавање, откривање, одговор и опоравак од напада. Та средства морају у стопу да прате последња технолошка достигнућа и управо због тога за државе представљају значајна финансијска улагања. Безбедносни концепти попут концепта паметне одбране који се темеље на могућности заједничког улагања и заједничког развоја управо у области сајбер одбране долазе до пуног изражаја. У области сајбер одбране већ постоје три пројекта: развој мултинационалних способности сајбер одбране (Multinational Cyber Defence Capability Development - MNCD2), Свеобухватна платформа за размену информација (Malware Information Sharing Platform - MISP) и Мултинационална обука за сајбер одбрану (Multinational Cyber Defence Education and Training - MNCDE&T). За сада је Албанија једина држава ЗБ која учествује у једном до ова три пројекта (у пројекту MNCD2). Иницирани пројекти свакако имају огроман потенцијал за подстицање сарадње и координације међу земљама ЗБ јер је област сајбер одбране значајна из неколико разлога: „у њима могу учествовати државе које су чланице НАТО али и државе партнери; како је кључна идеја концепта паметне одбране да подстиче сарадњу између држава са сличним могућностима или са заједничком опремом такав концепт свакако иде у прилог и државама ЗБ; ове државе, радећи заједно, развију могућности које нису могле себи самостално приуштити“²¹¹.

У складу са наведеним областима сарадње и интересовања, државе ЗБ по извештају о статусу НАТО пројекта паметне одбране из 2017. године, су ангажоване у неколико пројекта и подпројекта:

²¹¹ Cybersecurity in the Western Balkans: Policy gaps and cooperation opportunities Research report under the project "Cybersecurity Capacity Building and Research Programme for South-Eastern Europe" implemented with the support of the Federal Department of Foreign Affairs of Switzerland Diplo Foundation, Geneva September 2016

Табела бр.15: учешће држава ЗБ у пројектима и подпројектима паметне одбране²¹²

Назив пројекта/подпројекта	Учесник
Immersive Training Environments (ITE) (Симулационо окружење обуке)	Хрватска
Individual Training and Education Programme (ITEP) (Програм индивидуалне обуке и образовања)	Албанија
Multinational Joint Headquarter Ulm (Мултинационални заједнички штаб Улм)	Хрватска
Female Leaders in Security and Defence (FLSD) (Женски лидери у одбрани и безбедности)	Хрватска и земље СЕДМ (све остале државе ЗБ)
Joint Logistics Support Group (JLSG HQ) (Заједничка логистичка група за подршку)	Албанија, Хрватска
Multinational Aviation Training Centre (MATC) (Мултинационални ваздухопловни центар за обуку)	Хрватска
Multinational Military Flight Crew Training (Мултинационална обука војних ваздухопловних посада)	Албанија
Malware Information Sharing Platform (MISP) (Свеобухватна платформа за размену информација)	Албанија
NATO Multinational Cyber Defence Education and Training (MN CD E&T) (НАТО Мултинационални програм обуке и образовања сајбер одбране)	Албанија
Multinational Logistics Partnership – Multinational Military Engineering Capabilities (Мултинационално логистичко партнерство – војне инжињеријске способности)	Хрватска
Multinational Logistics Partnership – Multinational Capabilities (Мултинационално логистичко партнерство – мултинационалне способности)	Хрватска, Македонија
Multinational Logistics Partnership – Land Operations and Maintenance (Мултинационално логистичко партнерство – копнене операције и одржавање)	Србија, Македонија
Balkan Regional Approach to Air Defence (BRAAD) (Регионални балкански приступ за изградњу заједничких способности за ПВО)	Албанија, Хрватска, Македонија, БиХ, Црна Гора
MN Infrastructure Military Engineering Capability (IMEC) (Мултинационална инфраструктура војних инжињеријских способности)	Хрватска
Multinational Logistics Partnership – Deployable Ammunition Storage (Мултинационално логистичко партнерство – размештање складишта муниције)	Македонија, Србија

Сарадњом у оквиру пројеката паметне одбране развија се и јача регионални приступ и регионална сарадња, а постојећа и објективна међузависност држава у области безбедности прераста у њихову предност да се заједничким капацитетима и заједничким трошковима ефикасно супротставе најсавременијим безбедносним проблемима. Међутим, евидентно је да у пројектима паметне одбране у великој већини учествују државе чланице НАТО, а у знатно мањем обиму државе партнери (државе из програма Партнерство за

²¹² На https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_84268.htm статус мултинационалних пројеката паметне одбране. Табела представља извод из извештаја о статусу пројеката који се односи само на државе Западног Балкана.

мир, Медитерански дијалог и сл.). Разлог таквом односу није у томе да државе партнери то не желе већ у чињеници да за државе партнере ипак постоји низ ограничења у односу на државе чланице НАТО. Иако НАТО декларативно промовише да су за партнере „сва врата отворена“ (о чему је већ било речи) у пракси то није тако. О томе сведочи и понуда пројеката паметне одбране који у великој мери нису доступни партнерским државама. Ипак, државе које нису чланице НАТО се неретко укључују у пројекте који су отворени и за њих јер сматрају да овакве иницијативе и заједнички пројекти доприносе њиховом бржем интегрисању у опредељене институције. Зато је за очекивати да ће оваквих и сличних пројеката у будућности бити још више.

5.2.2. ЕУ концепт обједињавања и дељења

Однос ЕУ и ЗБ дефинисан је кроз специфичне и опште услове које државе аспиранти за чланство морају да испуне како би унапредиле однос и оствариле пуну интеграцију са Европском унијом. Реафирмисани су циљеви дотадашње политике ЕУ према ЗБ - мир и стабилност, демократија и владавина права, поштовање људских и мањинских права, економски просперитет и унапређење регионалне сарадње. Како је питање безбедносне и одбрамбене политике добијало све више на значају посебно након неуспеха у решавању кризе на простору некадашње СФРЈ, било је неопходно установити нову институционалну структуру управо у овим областима. Реформа дотадашњег концепта Заједничке спољне и безбедносне политике ЕУ, у домену сектора безбедности, стварањем Европске безбедносне и одбрамбене политике (ЕБОП), представљало је и прву заједничку одлуку о развијању војних и цивилних капацитета Европске уније. Прве цивилне и војне мисије под окриљем ЕБОП покренуте су управо на простору Западног Балкана. Прва цивилна мисија била је Полицијска мисија ЕУ (EU Police Mission - EUPM) на простору БиХ, покренута 2003. године и заменила је међународне полицијске снаге УН. Прва војна мисија под окриљем ЕБОП је била мисија Concordia у Македонији која је такође била усмерена на реформу полиције. Друга војна мисија на простору ЗБ била је мисија Снаге Европске уније Алтеа за БиХ (European Union Force Althea - EUFOR Althea у БиХ) у којој је ЕУ користила НАТО капацитете и средства. Од 2006. године на КиМ је био ангажован Тим за планирање ЕУ (EU Planning Tim - EUPT) као претходница Мисије владавине права ЕУ (European Union Rule of Law Mission Kosovo - EULEX) која је и највећа цивилна мисија ЕУ.

Најзначајнији документ којим су детерминисани циљеви и задаци сектора безбедности и одбране и који је донео нови замах реформи у структури ЕУ био је Лисабонски уговор из 2007. године (познат и као Реформски уговор) чији је циљ био „да Унији обезбеди оперативну способност уз ослањање на цивилна и војна средства“²¹³. Једна од основних карактеристика редефинисаног концепта безбедносне структуре ЕУ је у ствари инсистирање на солидарности и заједничкој одбрани посебно имајући у виду да су већина земаља чланица ЕУ истовремено и чланице НАТО, односно имају обавезе и према операцијама НАТО. То је подразумевало нове реформе које нису биле новина за ЕУ јер је реформа сектора безбедности ЕУ препозната још у Стратегији европске безбедности из 2003. године у којој се каже да „уверљивост спољне политике ЕУ зависи од постојаности њених достигнућа у региону. Европска перспектива истовремено нуди стратешки циљ и подстицај реформама“²¹⁴.

²¹³ У Лисабонском уговору, у поглављу 2 „Specific provisions on the common foreign and security policy“ у секцији 2 „Provisions on the common security and defence policy, члан 42 се истиче да је циљ ЗБОП да обликује заједничку одбрамбену политику ЕУ, те да Унија може да заједничка средства користи у мисијама изван Уније ради одржавања мира, спречавања сукоба и јачања међународне безбедности у складу са начелима Повеље Уједињених нација. <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-european-union-and-comments>

²¹⁴ Европска стратегија безбедности, Безбедна Европа у бољем свету, Брисел, 2003.

Преименовање концепта ЕБОП у концепт Заједничке безбедносне и одбрамбене политике (ЗБОП) није било питање реторике већ суштинских промена које су подразумевале да су новим концептом створене војне снаге на располагању ЕУ (Европске снаге за брзо реаговање и Борбене групе ЕУ), те да су преузете 24 мировне мисије (војне, цивилне или комбиноване). Тиме је успостављена оперативна способност ЕУ не доводећи у питање специфичности националних безбедносних капацитета и интереса, као ни обавезе које државе имају у оквиру постојећих војних савеза, односно НАТО. Осим подршке реформи европских држава, реформе унутар ЗБОП су биле потребне како би се створили услови за деловање на терену. Како је првенствено пажња била усмерена на реформу полиције, царине и граничних служби, покретање цивилних мисија за управљање кризама са циљем помоћи и подршке реформама безбедносних система постконфликтних друштава постао је нови образац деловања ЕУ. Помоћ ЕУ у реформи сектора безбедности има низ предности због њене природе која се огледа у цивилној димензији па су тако ове мисије, у почетној фази, прихватљивије за локалну популацију као пријатељске и добронамерне, а не као претња. Предност ЕУ је била и у томе што је као највећи донатор развојне помоћи у свету могла пружити свеобухватнији програм помоћи.

Европски безбедносни одбрамбени идентитет или „европски стуб НАТО“ је, осим подршке и помоћи реформским процесима државама у транзицији имао и другу страну, а то је изградња европске сталне политичке и војне структуре која би вршила политичку контролу и стратешко управљање кризама тамо где НАТО није ангажован или је завршио са ангажовањем. „Заједничка безбедносна и одбрамбена политика суштински зависи од сарадње националних војски што је потврђено и Уговором из Лисабона који упућује државе на ближу сарадњу како би лакше достизале циљеве који пре свега треба да им омогуће пуну европску интеграцију“²¹⁵. Појачана сарадња у областима као што је обука, логистика, медицина, транспорт, комуникације доприноси ефикасности, односно олакшава државама да се на националном нивоу ефикасније спреме и ангажују у међународном окружењу.

Услед све израженијег суочавања са економским проблемима, а са намером да се на најбољи начин искористе потенцијали националних економија и на тај начин повећа војна ефикасност, у оквиру ЕУ је покренут концепт „обједињавање и дељење“ (*Pooling & Sharing- P&S*). Концепт обједињавања и дељења се од иницијалне идеје до примене у пракси развијао релативно брзо чему су допринели криза у земљама еврозоне и њен утицај на националне буџете за одбрану, научене војне лекције из Либије, позив НАТО (САД) на мултилатералну сарадњу и изградњу одбрамбених капацитета, као и будућност глобалне одбрамбене индустрије и транзиција ка мултиполарном свету²¹⁶. Ради се о концепту који је веома сличан НАТО концепту паметне одбране с тим да је европски концепт пре свега усмерен на област набавке, развоја, обуке и употребе нових борбених система. Овај концепт развијен је преко Европске одбрамбене агенције (*European Defense Agency-EDA*) чији је основни циљ унапређење националних оружаних снага и њихових одбрамбених способности у свим областима, од сарадње у наоружавању, истраживања и развоја нових технологија, до регулисања тржишта наоружања.

Закључци са самита лидера ЕУ који је одржан октобра месеца 2013. године, који је био посвећен питањима европске одбране и безбедности, потврдили су максималну посвећеност ЕУ изналажењу најефикаснијих механизма за даље спровођење заједничких пројеката. „Иако постоје бројни изазови са којима се суочава пројекат паметног удруживања, многе државе у Европи имају мало избора ако желе да сачувају обим

²¹⁵ Giovanni Faleg, Alessandro Giovannini, „The EU Between Pooling and Sharing and Smart Defence: Making a virtue of necessity“, Centre for European Policy Studies, No 61, May 2012. page 2 [file:///C:/Users/Inspiron/Downloads/P&S%20and%20Smart%20Defence%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Inspiron/Downloads/P&S%20and%20Smart%20Defence%20(1).pdf), 11.01.2014.

²¹⁶ Ibid, page 5

деловања својих оружаних снага, осим да се ангажују у овим пројектима²¹⁷. Операционализација темељног европског концепта обједињавања и дељења заснива се пре свега на „ефективној либерализацији европског одбрамбеног тржишта и конкурентности одбрамбених компанија, европеизацији дела буџета за одбрану и јачања одбрамбене сарадње међу државама чланицама ЕУ с циљем развоја разноврсне војне технике и технологије“²¹⁸. Кроз интензивне контакте, укључујући и контакте између ЕДА и НАТО Савезничке команде за трансформацију, успостављена је блиска и интензивна сарадња са НАТО да би се обезбедила комплементарност и заједничко јачање капацитета, а на ширем плану развој способности унутар НАТО и ЕУ. У духу француске фразе "припрема будућности" ЕДА је имала за циљ да развије иницијалну дугорочну визију европских одбрамбених способности и капацитета за наредне две деценије²¹⁹. Међутим, током састанка министара одбране ЕУ који је одржан септембра 2014. године у Милану обележена је и десетогодишњица постојања ЕДА и указано на чињеницу да у актуелном тренутку државе у области развоја и набавке наоружања сарађују мање у поређењу на период од пре десет година. С тога је и на наредним састанцима акценат дат на унапређење сарадње под окриљем ЕДА и подстицању развоја нове генерације опреме за одговор на најсавременије безбедносне изазове, ризике и претње.

Један од кључних задатака ангажовања држава у ЕДА пројекту је и припрема националних одбрамбених индустрија за корпорацију са ино-партнерима. Иако замишљен као остварив концепт у коме сви добијају, у примени се наилази на одређене препреке које се огледају како у концептуалним, тако и у разликама на нивоу достигнутог технолошког развоја. Наиме, наменске или одбрамбене индустрије имају првенствено национални предзнак и примарни циљ им је да буду конкурентне све присутнијем приватном сектору, а не да се стандардизују са компанијама нових партнерских држава које су у највећој мери тек у повоју. Са друге стране, у области заједничке обуке највише је могућности за сарадњу, пре свега кроз коришћење постојећих капацитета односно центара за обуку, што је препознато и у Концепту паметне одбране.

У склопу имплементације Глобалне стратегије за спољну и безбедносну политику која је донета 2016. године израђен је Имплементациони план у области безбедности и одбране који поред јачања безбедности и одбране предвиђа следеће приоритете: инвестирање у изградњу отпорности и одрживости држава и друштава на источним и јужним границама ЕУ; развој интегративног приступа у решавању конфликта и криза; промовисање и подршка кооперативних регионалних оквира; и ојачање система глобалног управљања заснованог на међународном праву укључујући и принципе Повеље УН и Завршног акта из Хелсинкија²²⁰. Једна од мера која је предвиђена Имплементационим планом била је и повећање буџета ЕДА што је представљало прво повећање буџета за Агенцију од 2010. године. Са друге стране, ЕДА је иницирала успостављање Сарадничког финансијског механизма (Cooperative Financial Mechanism - CFM) чијим би се увођењем превазишли недостаци синхронизације међу државама чланицама, неадекватна расподела буџетских средстава, као и проблеми које ти недостаци узрокују приликом покретања сарадничких програма у области одбране. Како би концепт обједињавања и дељења био и практично у функцији дугорочног планирања, ЕДА је развила механизам „План развоја способности“ (*Capability Development Plan-CDP*) – инструмент усвојен од стране Управног

²¹⁷ Möckli Daniel, "State of Play in European Defence and Armaments Cooperation", CSS Analysis in Security Policy, No. 126, Center for Security Studies (CSS), Zurich, 2012.

²¹⁸ Giovanni Faleg, Alessandro Giovannini, The EU between Pooling and Sharing and Smart defence: Making a virtue of necessity, Centre for European Policy Studies, No 61, May 2012, page 3

²¹⁹ An initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs, EDA, 2006., p.4, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/91135.pdf, 11.01.2014.

²²⁰ <https://eeas.europa.eu/site/eas/files/eugs.implementation.plan.st14392.en16>

одбора EDA за процену будућих претњи, идентификовање потребних способности, одређивање приоритета за подршку идентификовања заједничких могућности²²¹. Овај План захтева посвећеност земаља чланица његовој имплементацији у циљу постизања суштинског напретка. Уз редовно ажурирање Плана и каталога снага, било је потребно размотрити и мере подстицаја одбрамбене сарадње у Европи на заједничким пројектима, иновативне финансијске аранжмане и сл. Операционализација темељног европског концепта обједињавања и дељења заснива се пре свега на „ефективној либерализацији европског одбрамбеног тржишта и конкурентности одбрамбених компанија, европеизацији дела буџета за одбрану и јачања одбрамбене сарадње међу државама чланицама ЕУ с циљем развоја разноврсне војне технике и технологије“²²². Зато званичници ЕУ у свим приликама апелују на државе чланице ЕУ али и на partnere да у потпуности користе потенцијале Европске одбрамбене агенције.

Један од најочитијих примера концепта обједињавања и дељења су борбене групе ЕУ (БГ ЕУ). Претеча борбеним групама ЕУ буле су европске снаге за брзу интервенцију (*European Rapid Reaction Force - ERRF*) које су биле намењене за брзо реаговање и извршење задатака дефинисаних Петерсбуршком декларацијом. Значај малих снага које могу брзо и успешно да реагују у удаљеним подручјима се потврдио на случају операције „ARTEMIS“ у Конгу 2003. године²²³. Државе чланице ЕУ су преузеле одговорност и обавезу да створе снаге које су у стању да одговоре брзом и одлучном акцијом примењујући кохерентан приступ у целокупном спектру операција управљања кризама које покрива Уговор о Европској унији. Одлука о формирању БГ донета је на Савету ЕУ о доприносу војним способностима у Бриселу новембра 2004. године. Дата је могућност да састав БГ може да буде једнонационалан или мултинационалан. Предвиђено је да БГ могу бити ангажоване у складу са широким спектром задатака који су предвиђени Уговором из Лисабона и Европском безбедносном стратегијом, од борбених операција у мање сложеним кризама, преко операција подршке и стабилизације мира, до заједничког учешћа са НАТО у борби против тероризма и мисијама очувања мира у свету. Борбене групе ЕУ се ангажују када УН или НАТО нису у могућности да брзо интервенишу. Намера је била да се до краја 2009. године формира 15 БГ на располагању Европској унији. Иако је овај концепт проглашен оперативним јануара 2007. године, БГ ЕУ до сада нису биле ангажоване. Разлог томе је пре свега у чињеници да се у фази операционализације идеје наишло на низ мањкавости од којих су кључни: недостатак командно-планских капацитета ЕУ за самостално командовање операцијама; недовољна заједничка обука; смањење могућности за обезбеђивање снага за ротацију (ротирају се сваких шест месеци); финансирање потенцијалног ангажовања. Оваквом стању свакако су допринеле обавезе дела чланица ЕУ према операцијама НАТО у којима су ангажовани што се рефлектује на брзину почетног ангажовања БГ у операцијама ЕУ и на све наведене проблеме. И поред тога, државе чланице ЕУ су сагласне да актуелно безбедносно окружење захтева ангажовање БГ ЕУ у појединим кризним областима и на томе треба активно радити. С тога је и важно да концепт снага за брзо реаговање ЕУ, односно БГ ЕУ у свим својим елементима буду подударне и компатибилне са НАТО концептом Снага за одговор.

Спектар могућих области сарадње у одбрамбеном сектору је веома широк, а напори су усмерени на најпотребније и најугроженије капацитете. Наиме, за ефикасан одговор ЕУ на савремене безбедносне ИРП, како спољашне тако и оне унутрашње, унутаревропске, морају се створити услови да заједничким, кординисаним, а пре свега ефективним и

²²¹ European Council 19/20, December 2013 Conclusions, available at:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%20217%202013%20INIT&r=http%3A%2F%2Fregister.consilium.europa.eu%2Fpd%2Fen%2F13%2Fst00%2Fst00217.en13.pdf>, 20.01.2014.

²²² Giovanni Faleg, Alessandro Giovannini, The EU between Pooling and Sharing and Smart defence: Making a virtue of necessity, Centre for European Policy Studies, No 61, May 2012, page 3

²²³ Група аутора, *Ка борбеној групи Западни Балкан*, Центар за цивилно-војне односе, Београд 2010., стр.14

ефикасним мерама реализује широк спектар задатака а у складу са чланом 43. Уговора о Европској Унији²²⁴. Да би се обезбедили капацитети који на овакве задатке могу успешно одговорити било је неопходно изградити способности ЗБОП да на системски начин и у синергији са осталим инструментима и субјектима ЕУ допринесу отпорности, одрживости и стабилизацији партнерских држава које се опорављају од сукоба и нестабилности или су им сукоби и нестабилност актуелна или потенцијална претња. Зато је ЕУ прибегла истраживању потенцијала за примену сталне структуралне сарадње

Табела бр.16: Листа пројеката механизма сталне структуралне сарадње ЕУ²²⁵

1.	Формирање Европске медицинске команде (EMC)	Водећа нација СРН, учествује 7 држава
2	Развој европског софтвера за заштиту радио веза (ESSOR)	Водећа нација Француска, учествује 6 држава
3	Повезивање логистичких центара у Европи и подршка операцијама	Водећа нација СРН, учествује 12 држава
4	Повећање мобилности команди и јединица	Водеће нације СРН и Холандија, учествују 22 државе
5	Формирање европског Центра изузетности за обуку (EUTMCC)	Водеће нације СРН, Италија, Француска, Шпанија, учествује 13 држава
6	Формирање европског Центра за сертификацију обуке (ETCCEA)	Водећа нација Италија, учествују 2 државе
7	Стандардизација извора за напајање (EOF)	Водећа нација Француска, учествују 3 државе
8	Изградња војних капацитета за пружање помоћи у ванредним ситуацијама	Водећа нација Италија, учествује 6 држава
9	Развој поморских (полу) аутономних система за разминурање	Водећа нација Белгија, учествује 6 држава
10	Развој технике за заштиту и надзор поморске инфраструктуре (HARMSPRO)	Водећа нација Италија, учествују 3 државе
11	Унапређење извиђања на мору	Водећа нација Грчка, учествује 6 држава
12	Унапређење размене информација из области сајбер безбедности	Водећа нација Белгија, учествује 7 држава
13	Формирање заједничких тимова за хитно реаговање на претње из сајбер простора	Водећа нација Литванија, учествује 5 држава
14	Стандардизација система за командовање и контролу у мисијама и операцијама	Водећа нација Шпанија, учествују 3 државе
15	Развој нове генерације борбених возила пешадије	Водећа нација Италија
16	Развој капацитета за посредну ватрену подршку	Водећа нација Словачка
17	Формирање језгра снага за брзо реаговање	Водеће нације СРН, Француска, Италија, Шпанија

²²⁴ По питању управљања кризним ситуацијама Уговор о ЕУ је дефинисао следеће задатке: заједничке задатке разоружавања; хуманитарне задатке и задатке спашавања; задатке војног саветовања и пружања помоћи; задатке спречавања сукоба и очувања мира и задатке борбених снага у управљању кризама укључујући успоставу мира и стабилизацију након сукоба.

²²⁵ У табели су приказани пројекти механизма сталне структуралне сарадње ЕУ у подршци јачања одбрамбених мера ЕУе преузети са <https://www.europe.eu/site>

који подразумева модуларни приступ у погледу конкретних пројеката и иницијатива заснованих на исказаној вољи држава чланица.

Споразумом о успостављању механизма сталне структуралне сарадње (Permanent Structured Cooperation - PESCO²²⁶) је дефинисано седамнаест пројеката сарадње што потврђује да су чланице ЕУ успеле да пронађу баланс и помире постојеће разлике. Ови пројекти представљају изазов и за треће државе, пре свега аспиранте за чланство у ЕУ а тиме и државе Западног Балкана.

Иако се, посебно у институцијама ЕУ, значајна пажња посвећује избегавању дуплирања капацитета са НАТО и остварењу пуне комплементарности са том организацијом, евидентно је да одређених преклапања PESCO пројеката са НАТО пројектима паметне одбране има и то пре свега у области логистике, сајбер безбедности и медицине (чак један од пројеката НАТО концепта паметне одбране има готово идентичан назив са PESCO пројектом: Обједињавање и дељење мултинационалних медицинских установа за лечење (Pooling & Sharing Multinational Medical Treatment Facilities).

Када је ЗБ у питању, европска перспектива држава ЗБ потврђена је на заседању Европског савета у Копенхагену децембра 2002. године што је значило подршку њиховим напорима на приближавању Европској унији. На Самиту ЕУ који је одржан у Солуну јуна 2003. године установљена је регионална политика ЕУ према ЗБ која је подразумевала конкретнију сарадњу, активније учешће земаља ЗБ које више не би биле само корисници хуманитарне помоћи која им се додељује из европских фондова већ корисници развојне и инвестиционе подршке у којој и саме учествују. Регионална политика ЕУ према државама ЗБ била је у функцији политике проширења и промовисала је социјалну кохезију, етничку и верску толеранцију, мултикултуралност, повратак избеглица и интерно расељених лица, борбу против екстремног национализма. Тиме је с правом ЕУ сматрана најзначајнијим катализатором интеграција Западног Балкана.

Као што је већ речено, све државе ЗБ (осим Хрватске која је чланица ЕУ од 2013. године) су аспиранти за чланство у ЕУ и налазе се у различитим приступним фазама а готово све су добиле статус кандидата: Македонија 2005. године, Црна Гора 2010. године, Србија 2012. године, Албанија 2014. године. Босна и Херцеговина је потписала Споразум о стабилизацији и придруживању 2015. године а постоје одређене процене и препоруке да би статус кандидата могла добити 2019. године. Дражев ЗБ сарађују са ЕУ спроводећи широк спектар активности у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике. По питању пројеката *P&S* ситуација је знатно скромнија него када су у питању НАТО пројекти паметне одбране. Разлог томе није природа пројеката које нуди *P&S* већ је проблем првенствено у томе што су пројекти ЕУ, дакле пројекти у оквиру безбедносне и одбрамбене политике ЕУ, у највећој мери намењени државама чланицама али не и партнерима. По успостављању Споразума PESCO пројекти који су се односили на стратегијску опрему, на нестратегијску опрему, односно на програме истраживања и развоја, су били намењени државама чланицама и приватним индустријским компанијама а само део пројеката државама чланицама ЕД²²⁷. Временом су се поједини програми и пројекти отварали и за друге заинтересоване стране али уз низ услова које при приступања морају испунити.

²²⁶ PESCO представља оквир за сарадњу чланица ЕУ базиран на обавезујућем споразуму заинтересованих страна у циљу развијања заједничких одбрамбених способности и побољшања сарадње у области одбране. Предвиђено је да се постављени циљеви реализују до 2025. године. Приступање овом механизму је на добровољној бази алу су одлуке обавезујуће. Споразум PESCO омогућава учешће и трећих држава (које нису чланице ЕУ) у пројектима под одређеним условима.

²²⁷ У чланку „The EU between Pooling & Sharing and Smart Defence - Making a virtue of necessity“ из 2012. године чији су аутори Giovanni Faleg and Alessandro Giovannini, аутори оцењују могућности новог безбедносног концепта ЕУ „Обједињавање и дељење (P&S)“ као механизма за јачање колективних капацитета земаља чланица ЕУ по узору на НАТО концепт паметне одбране.

Државе ЗБ желе да учествују и искористе бенефите пројеката *P&S* али скромне могућности њихових одбрамбених индустрија, ограничени буџети за одбрану и започети реформски процеси у више колосека свакако сужавају такво ангажовање. Такво стање наводи ове државе да се опредељују за пројекте који би им отворили могућност за изградњу конкретних способности које у највећој мери могу да подрже национални капацитети и за које су усмерени на партнерске, суседне државе или менторе. Једна од могућих области сарадње држава ЗБ у оквиру концепта *P&S* је свеобухватни приступ у регулисању области демилитаризације, коришћење постојећих капацитета односно Центара за делаборацију муниције и убојних средстава, уништење вишкова муниције и обезбеђење складиштења вишка муниције до делаборације како би се избегле несреће у складиштима муниције попут оних које су се десиле у Албанији, БиХ, и Србији. Само у 2017. години ЕУ је одвојила 4.6 милиона евра у оквиру пројекта Експлозивна оруђа и остаци ратних разарања (*Explosive Ordnance and Remnants of War Destruction - EXPLODE*) а која су намењена за уништење убојних средстава и обнављање 72 складишта у Босни и Херцеговини.

Другу област потенцијалне сарадње представља ангажовање држава ЗБ у Борбеним групама Европске уније. Међутим, иако је чланство у ЕУ дефинисано као њихов јасан спољно-политички приоритет, државе ЗБ не учествују истим интензитетом, или боље рећи са истом амбицијом, у активностима које нуди концепт ЗБОП, односно у Борбеним групама Европске уније. Учешће у БГ ЕУ не подразумева симболично учешће од неколико припадника оружаних снага већ учешће јединице као целине, као део контингента једне од нација. То је и разлог због чега су се државе ЗБ теже одлучивале за овакво ангажовање. У БГ ЕУ још увек не учествују јединице оружаних снага Албаније, Црне Горе и БиХ. Са друге стране, јединица Оружаних снага Хрватске је ангажована у БГ у којој је водећа нација Италија а била је ангажована и у Немачко-Чешко-Аустријској БГ; јединица Армије Македоније ангажована је у БГ у којој је водећа нација Белгија (заједно са Немачком, Луксенбургом, Холандијом и Шпанијом); јединица Војске Србије ангажована је у БГ *HELBROC* у којој је водећа нација Грчка а учествују још Бугарска, Румунија, Кипар и Украјина. Ова БГ се назива и Балканска Борбена група Европске уније.

Државе које аплицирају у конкретним борбеним групама ЕУ изводе војне вежбе у циљу провере достигнутих стандарда и благовременог отклањања евентуалних проблема, али и са циљем одржавања координације и кооперативности учесника. Учешће на таквим вежбама, али и на другим облицима обуке, представља користан механизам провере достигнутог нивоа способности и спремности те с тога државе ЗБ све чешће изражавају потребу да на таквим активностима учествују. Својевремено се појавила идеја о евентуалном ангажовању држава ЗБ у Вишеградској борбеној групи²²⁸ која обједињава војне снаге Мађарске, Пољске, Чешке и Словачке, као и идеја формирања посебне БГ Западни Балкан. Један од разлога такве иницијативе био је језичка интероперабилност што представља важан кохезиони фактор сваке војне организације и структуре. Заједничко

²²⁸ У циљу интеграције са Западном Европом и потврде спремности за сарадњу, у априлу 1990. године, на иницијативу Вацлава Хавела, председника Чехословачке, и других новоизабраних шефова држава Мађарске и Пољске, у Чешкој је одржан састанак на коме се разговарало о будућој сарадњи у областима политике и трговине. Наредни састанак је био фебруара 1991. године у Вишеграду, у Мађарској, где је озваничена ова иницијатива а своју новоформирану групу су назвали Вишеградском тројком. Након раздвајања Чешке и Словачке Федеративне Републике 1993. године, група је названа Вишеградска четворка (В4) или Вишеградска група. Маја 2011. године министри одбране В4 су одлучили да формирају борбену групу сагласивши се да њихове оружане снаге треба да одржавају редовне вежбе у сарадњи са НАТО снагама за одговор. 06. марта 2013. пољски, мађарски, словачки и чешки министри одбране потписали су писмо о намерама о формирању борбене групе коју ће чинити војници из земаља В4, које треба да буду део снага за брзо реаговање Европске уније. Споразум је потписан током самита групе В4 у Варшави, којој су присуствовали и немачка канцеларка Ангела Меркел и француски председник Франсоа Оландо – <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/visegrad.htm>.

државама ЗБ је учешће у регионалним безбедносним иницијативама које су биле оквир за изградњу и стандардизацију оперативних способности. Оружане снаге држава ЗБ користе сличну опрему и наоружање, имају готово идентичан концепт обуке што су свакако предности за заједничко ангажовање у међународном окружењу. Као што је формирање француско-немачке бригаде 1987. године представљало симбол уједињења Европе, „заговорници овакве идеје сматрају да би и формирање БГ ЗБ могло представљати симбол трајног помирења ових народа“²²⁹.

Хрватска као чланица ЕУ интензивније је ангажована у ЕУ пројектима обједињавања и дељења. У пројекту Обједињавање и дељење Централноевропске иницијативе (*Central European Initiative Pooling & Sharing*), кроз регионални приступ, учествује са још пет држава Централне Европе (Аустрија, Чешка, Мађарска, Словачка, Словенија). Области интересовања Хрватске су образовање, обука пилота хеликоптера, логистика и специјалне снаге, а водећа је држава у две области: Координација мултинационалне логистике (*Coordination of Multinational Logistic*) са Чешком, и Курсеви обуке специјалних снага – првенствено у рођењу (*Special Operations Forces Training Courses*) са Аустријом.

До сада је изостала већа присутност земаља ЗБ у ЕУ концепту обједињавања и дељења из неколико разлога: већина пројеката отворена је само за земље чланице ЕУ; државе ЗБ (осим Србије) приоритетно су опредељење за чланство у НАТО те првенствено аплицирају у механизмима и пројектима које нуди НАТО; ангажовање у мултинационалним операцијама захтева значајно ангажовање свих капацитета, од људских, преко ангажовања наоружања и опреме која мора да задовољи захтеване стандарде, до финансијских издатака; ангажовање у мултинационалним операцијама под мандатом НАТО се високо котира на путу ка пуноправном чланству док ангажовање у БГ ЕУ такође захтева значајне трошкове а ове борбене групе се још увек не ангажују. То свакако не значи да земље ЗБ нису мотивисане да се интензивније ангажују у овим пројектима. Евидентно је да постоји одређени замах у ЕУ по питању унапређења сарадње у области одбране држава чланица али и кандидата за чланство што је резултирало и идејом о успостављању Европске одбрамбене уније и опредељеношћу за пуну имплементацију Глобалне стратегије ЕУ. С обзиром да су оружане снаге држава ЗБ ангажоване и у мултинационалним операцијама под мандатом УН (тренутно Црна Гора и Албанија немају ангажовано људство у мисијама УН) наглашен је значај укључивања БГ ЕУ у операције под мандатом УН. Државе ЗБ желе да прате овакав тренд у складу са својим могућностима. Заједничким активностима и пројектима, заједничким средствима и заједничким дугорочним улагањем државе ЗБ би улагале у будућност. С тога је управо концепт обједињавања и дељења један од механизма у коме се може постићи успешна и економична сарадња.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

За државе ЗБ чланство у НАТО и ЕУ представља њихове примарне спољно-политичке циљеве²³⁰ (Прилог бр. 8), осим Србије која је опредељена само за чланство у ЕУ, па тиме и све што се одиграва у реформама и деловању НАТО и ЕУ, односно све што је од значаја за интеграције држава ЗБ, заслужује посебну пажњу о чему сведоче и њихова стратегијско-доктринарна документа. Иако су услови за чланство у НАТО и ЕУ различити,

²²⁹ Филип Ејдус, Одбраном у ЕУ, Факултет политичких наука, јун 2010.

²³⁰ Прилог бр. 8 представља стање интеграција држава Западног Балкана у НАТО и ЕУ и осликава дугогодишње процесе од којих већина још увек није завршена, али се спроводе у складу са дефинисаним условима ЕУ и НАТО и опредељеним спољнополитичким циљевима ових земаља. Преглед је направљен на основу увида у сајтове министарстава спољних послова/влада држава ЗБ о стању евроинтеграционих процеса

у безбедносном сектору се ове две организације су веома компатибилне. Савремени безбедносни ИРП захтевају партнерство и синергију НАТО и ЕУ који се темеље на развоју концепта употребе снага које су обучене и опремљене да брзо и ефикасно реагују на било којој удаљености. То је истовремено представљало додатне захтеве за ЕУ-НАТО државе и партнере за развој способности које на такве захтеве могу да одговоре. НАТО концепт паметне одбране и ЕУ концепт обједињавања и дељења представљају механизме који су прилагођени условима и захтевима савременог доба и чији је задатак да удруженим националним ресурсима обезбеде повећање способности и ефикасности као сигурног оквира за изградњу и очување регионалног и глобалног мира и стабилности. Имплементација ових концепата колико год да су добро замишљени, не иде увек задовољавајућом динамиком и не иде лако. Најчешће су разлози политичке и економске природе. И поред тога, и НАТО и ЕУ су опредељени да даље раде на усклађивању планирања одбране држава чланица првенствено у областима супротстављања хибридним претњама, оперативној сарадњи, сајбер безбедности, унапређењу одбрамбених способности, индустрији и истраживању, вежбама и изградњи капацитета²³¹.

Стратешки оквир за заједничко деловање ЕУ и НАТО на простору ЗБ постављен је 2003. године и подразумевао је визију за будућност западнобалканског поткомплекса у чијој основи је самоодржива стабилност заснована на демократским и делотворним владиним структурама и одржива тржишна привреда²³². Уследили су редовни заједнички састанци ЕУ-НАТО званичника, а готово сваки безбедносни међународни скуп је био прилика да се потенцира на сарадњи ЕУ-НАТО структура и на простору Западног Балкана о чему говоре и наредни примери: на НАТО самиту у Риги 2006. године похваљена је успешна заједничка сарадња а посебно у операцији Altea; ЕУ и НАТО су имали своје представнике у Контакт групи плус током преговора о коначном статусу КиМ који су под окриљем УН вођени 2006. и 2007. године; Стратешки концепт НАТО из 2010. третира ЕУ као јединственог и неопходног партнера са којим ће радити на олакшавању евроатлантских интеграција Западног Балкана; генерални секретар НАТО Андерс Фон Расмусен (Anders Fogh Rasmussen) током обраћања у Европском парламенту 2013. године наглашава да су мисије Северноатланског пакта на ЗБ пример успешне сарадње НАТО и ЕУ, доказ да координација даје добре резултате а пример је координација између KFOR и EULEX; успостављен је Самит о Западном Балкану (познат и као ЕУ Самит о Западном Балкану) под покровитељством немачке канцеларке Ангеле Меркел (Angela Merkel) 2014. године са циљем јачања регионалне сарадње на ЗБ и утврђивање четворогодишњег оквира (2014-2018) за решавање преосталих отворених питања у региону; у извештају са Самита НАТО у Варшави 2016. године се каже да ЗБ има стратешки значај јер има потенцијал да поново постане озбиљна безбедносна претња за НАТО због све већег утицаја Русије, мигрантске кризе, растућег екстремизма и исламског радикализма као и лоше економске ситуације и с тога се потврђује опредељеност за даље спровођење политике „отворених врата“; на састанку Европске комисије (ЕК) 2017. године се истиче да стабилност ЕУ зависи од стабилности ЗБ те с тога ЕУ прати јачање политичког, економског и безбедносног утицаја регионалних и ванрегионалних сила (Турска, САД, РФ, Кина) на ЗБ и настоји да интензивира сопствено присуство у региону и да преко процеса европских интеграција задржи регион под својом контролом. Резултати оваквих напора нису изостали али и не иду жељеном динамиком. На ЗБ још увек постоје отворена питања која уз подршку међународне заједнице могу и морају бити решена у интересу свих. Државе ЗБ

²³¹ Закључци о раду на заједничкој декларацији коју су НАТО и ЕУ усвојили децембра 2016. године и којом су наведене области сарадње представљене у преко четрдесет акционих тачака

²³² 29. јула 2003. године објављен је Усклађени приступ за Западни Балкан у коме су кључне области за усклађен приступ НАТО и ЕУ у подршци стабилности и безбедности у региону: превенција сукоба и кризни менаџмент; реформа система одбране: јачање владавине права: борба против тероризма: гранична безбедност и контрола наоружања.

су и даље у транзицији која за њих представља процес њихове европске/евроатланске интеграције јер се заснива на стабилизацији прилика у свим секторима друштвеног живота а примарно на стабилизацији економских и безбедносних веза.

Наведени пројекти НАТО концепта паметне одбране и ЕУ концепта обједињавања и дељења у највећој мери су иницирани и започети кроз постојеће регионалне иницијативе што потврђује да регионализација појединих одбрамбених способности представља концепт који је прихватљив за државе Западног Балкана. Како би се избегла непотребна а скупа преклапања ангажованих снага и ресурса, како би се учинак и ефикасност подигли на жељени ниво, и НАТО и ЕУ морају бити посвећени већој транспарентности и размени информација; унапређењу сарадње у активностима подршке, као што је логистика и обука; промовисању стратешке одбрамбене мапе пута за систематску и дугорочну сарадњу, одређивању посебних циљева и временских оквира; унапређењу синергија између ЕДА и Организације за сарадњу по питању заједничког наоружања (OCCAR - Organisation for Joint Armament Cooperation) и унапређењу сталне структурне сарадње²³³.

На простору ЈИЕ данас има око 40 регионалних иницијатива, велики број њих примарно или делимично се бави и питањима безбедности и одбрамбене сарадње. Након свега реченог о регионалним безбедносним иницијативама и НАТО и ЕУ безбедносним концептима намеће се питање да ли су неки будући мултинационални пројекти паметне одбране и обједињавања и дељења алтернатива регионалним безбедносним иницијативама.

Теорија регионалног безбедносног комплекса тврди да су државе у релативном интензитету безбедносних односа и безбедносне међузависности диктираних карактеристичним регионалним обрасцима понашања, а да су ти обрасци обликованим дистрибуцијом моћи и историјским релацијама пријатељства и непријатељства, те да државе међусобне односе уређују према извору њихове рањивости. Теорија такође препознаје категорију државно-националних рањивих држава у којима политичке борбе унутар друштва око тога како артикулисати државу и нацију, односно њихов национални идентитет и концепт државности, представљају кључ њихових безбедносних проблема а што је случај са државама ЗБ. Како се термин безбедносни комплекс/поткомплекс код аналитичара примењује као термин који означава констелацију безбедносних интереса и како за Западни Балкан Европска унија представља велику силу која диктира стандарде понашања актера у географски уоквиреном суперкомплексу, то свакако потврђује тезу да је за државе ЗБ неопходна идентификација са Европском Унијом. У књизи „Regions and Powers – The Structure of International Security“ Бузан и Вејвер истичу да су „у ЕУ као доминантом регионалном безбедносном комплексу кључно питање управо европске интеграције“²³⁴.

5.3. Билатерална одбрамбена сарадња држава Западног Балкана

Међународни односи представљају специфичан однос између држава у међународном систему. Један дужи временски период одређени број теоретичара је употребљавао израз међудржавни односи што је био много шири појам. „Међународни односи су једно сложено и проблемски осетљиво поље у коме је нарочито крајем XX и почетком XXI века међузависност држава и друштава једнако важна као и њихова независност, а суштина међународних односа се уствари налази у трансакцијама свих

²³³ Финални извештај Високе представнице/Шефице Европске одбрамбене агенције о Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици, Брисел, октобар 2013. године

²³⁴ Buzan Barry and Waever Ole, Regions and Powers-The Structure of International Security, Cambridge studies in International Relations, 2003. page 437

врста које пресецају државне границе: политичким, безбедносним, економским, друштвеним, културним, еколошким²³⁵. Ове врсте трансакција међу државама препознаје и секторска анализа Теорије регионалног безбедносног комплекса. Такође, ове врсте трансакција креирају специфичне односе између међународних субјеката попут економских, политичко-безбедносних, културних и др. односа. Како је ова дисертација усмерена само на односе у области одбране и одбрамбене иницијативе, за разумевање билатералних односа држава ЗБ неопходно је појаснити суштину односа и сарадње у области одбране.

Међународни односи у области одбране су део спољнополитичких односа сваке државе и представљају оквир за остваривање безбедносних и одбрамбених интереса који су предуслов за остваривање свих осталих спољнополитичких интереса и циљева. Обухватају широк спектар могућности, од сарадње до притисака, а који облик ће бити примењен зависи од присутних или процењених безбедносних ИРП, стања и динамике развоја укупних међународних односа, међународног статуса конкретне државе, њене економске стабилности, војне моћи, политичког утицаја и сл. Концепт међународних односа у области одбране представља скуп међузависних, посредничких и интерферирајућих политичких и друштвених процеса, догађаја и активности. Он представља оквир у коме се успостављају, одржавају и унапређују односи у области одбране, постојеће стање које тежи да се развија у неком правцу. Утврђује се на основу државних/националних опредељења и циљева политике одбране укомпонованих са проценом безбедносних изазова, ризика и претњи и представља основу за пројектовање система одбране. Приоритети успостављања, одржавања и интензивирања међународних односа у области одбране проистичу из утврђене спољне политике државе, безбедносног окружења коме држава припада, чланства у безбедносним институцијама и организацијама, као и обавеза које из тог чланства произилазе. Какав ће бити ниво билатералних одбрамбених односа и где ће бити фокусирани приоритети сарадње зависи од неколико фактора: нивоа успостављених области сарадње, облика сарадње и нормативно-правног оквира за регулисање међусобних односа.

Билатерални односи држава ЗБ још увек су оптерећени њиховим наслеђем из прошлости и питањима за која и данас нису нађена заједничка решења попут недовршеног процеса утврђивања међудржавних граница. Односи између појединих држава ЗБ иду узлазном путањом, док се односи између појединих држава неповољно развијају, у стагнацији су или су у константном паду. Нормативно утемељење односа у области одбране почива на законима и подзаконским прописима чијим се доношењем организационо и функционално уређују област одбране и безбедности.

Државе ЗБ су у својим најзначајнијим стратегијско-доктринарним документима регион и регионалну сарадњу ставиле на листу приоритета. Наиме, у *Стратегији националне безбедности Хрватске* из 2017. и у Стратегији националне безбедности Хрватске из 2002. године има доста сличности али и разлика када је регионална сарадња у питању. У Стратегији из 2002. године се каже „да Хрватска тежиште ставља на своје ангажовање у оквиру регије у којој се налази јер безбедносни изазови и претње који постоје у региону имају већу важност за националну безбедност Хрватске.....односи са суседима су темељни политички предуслов пуне хрватске интеграције у европске интеграције.....регионална сарадња је, у свом мултилатералном сегменту, важан део хрватске безбедносне политике“²³⁶. У Стратегији националне безбедности из 2017. године (дакле када је Хрватска постала чланица НАТО и ЕУ) се о истом питању каже да је „сигурност и стабилност непосредног окружења и суседства од кључне важности за

²³⁵ Драган Р. Симић, *Светска политика*, Београд, 2009. стр.10

²³⁶ Хрватски Сабор, *Стратегија националне сигурности Републике Хрватске* - поглавље IV тачка 50. Загреб 2002. године

националну сигурност Хрватске, те да ће Хрватска користити чланство у НАТО и ЕУ за јачање властитог међународног положаја и повећање утицаја на регионалне и глобалне безбедносне прилике, посебно када је реч о њеном југоисточном суседству²³⁷. Приметно је да се у овом документу више користи термин ЈИ Европа него регион па се тако у даљем каже да је „за Р. Хрватску подручје ЈИ Европе од стратешке важности и интереса те приоритет у безбедносном смислу. Упркос оствареном реформском и демократском напретку и помацама појединачних држава, наставак трендова нестабилности, несигурности, напетости и вањских дестабилизирајућих утицаја у овом простору одражава се на укупну регионалну стабилност и сигурност ширег европског простора“²³⁸. У *Стратегији националне безбедности Црне Горе* из 2008. године регионална сарадња и односи са суседима су од кључног значаја за стабилност и безбедност Црне Горе и региона, али и предуслов за напредак у евроатланским и европским интеграцијама. Потенцира се да ће пуноправним чланством у регионалним безбедносним иницијативама Црна Гора додатно ојачати механизме безбедносно-политичке сарадње. Подсећа се да је регион још увек оптерећен догађајима из прошлости и нерешеним проблемима што може проузроковати нестабилност на мањим подручјима²³⁹. *Стратегија националне безбедности Р. Албаније* је донета 2004. године, а ревидирана 2007. године и у највећој мери се бави албанским националним питањем. Подржава се успостављање регионалних односа на принципима политике заједничке сарадње и међусобног разумевања. Истиче се да је регионална стабилност услов за интеграцију земаља региона у Европу. Потенцирајући на албанском националном питању и уопште улози Албаније у региону у овом документу се истиче да је албански фактор на Балкану од примарног значаја, да је улога Албаније веома важна у стварању хармоничне атмосфере суживота и реципрочне сарадње за добробит мира и интегритет региона у европску породицу²⁴⁰. *Бела књига одбране Македоније* из 2012. године „ажурира“ одређена безбедносна одређења дефинисана Стратегијом националне безбедности из 2008. године. Наглашава се да Македонија остаје привржена промовисању регионалне сарадње у будућности, унапређењу безбедности и стабилности, размени искустава и подршци државама региона за њихову интеграцију у евроатланске структуре али се и подсећа да је регион још увек оптерећен нерешеним питањима из прошлости и да се суочава са комплексним безбедносним ризицима²⁴¹. *Бела књига одбране Босне и Херцеговине* из 2005. године посебну пажњу посвећује регионалној сарадњи. Истиче се да БиХ, с обзиром на њену националну структуру, има повољне претпоставке да буде фактор зближавања људи и народа у регији те да ће креирањем програма на регионалном плану БиХ унапредити своју улогу и значај у регионалној сарадњи и то пре свега интензивирањем билатералних односа, јачањем мера поверења на регионалном нивоу и др.²⁴² *Стратегија националне безбедности Р. Србије* је донета 2009. године и у њој се истиче да простор ЗБ карактерише низ отворених, нерешених питања која, осим што представљају безбедносне ризике, истовремено успоравају интеграцију региона у европске и друге међународне структуре. Унапређење регионалне безбедности базирано је на регионалној сарадњи и заједничким активностима држава ЗБ у различитим областима, а пре свега у области безбедности,

²³⁷ Хрватски Сабор, Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, НН 73/2017, поглавље IV – Јачање међународног угледа и утицаја Р. Хрватске, стр.18

²³⁸ Исто, стр.19

²³⁹ Стратегија националне безбедности Црне Горе - тачка 2. и 3, Службени лист Црне Горе бр.75/08, Подгорица 2008. године

²⁴⁰ The National Security Strategy of the Republic of Albania - chapter II clauses 15.2. and 16.3., chapter III clauses 21. и 25., 2007.

²⁴¹ Министарство одбране Р. Македоније, Бела књига одбране, Скопље 2012. године

²⁴² Бела књига одбране Босне и Херцеговине, III Одбрамбена политика Босне и Херцеговине – Улога Босне и Херцеговине у регионалној сарадњи, јуни 2005. године

политике и економије. Наглашава се да ће Р. Србија наставити да унапређује сарадњу и успоставља још квалитетније односе са државама Западног Балкана²⁴³.

У стратегијско-доктринарним опредељењима политика одбране држава ЗБ заједничко је неколико ствари: безбедносни ИРП који постоје у региону имају већу важност за националну безбедност па зато регионалне безбедносне проблеме треба решавати у интересу држава ЗБ и региона у целини; односи са суседима представљају темељни политички предуслов јер су управо политички односи давали замајац или успоравали односе и сарадњу у било којој области друштвеног живота па тиме одређивали динамику и просперитета региона коме припадају; регионални односи су предуслов за напредак у евроатланским и европским интеграцијама и као такви утицали су и одређују динамику њихових евро/евроатланских интеграција; простор ЗБ је још увек оптерећен догађајима из прошлости и нерешеним проблемима што може проузроковати нестабилност на мањим подручјима са могућношћу даљег преливања на шири регионални безбедносни простор и успоравање његове интеграције. Разлике у стратегијско-доктринарним опредељењима политика одбране држава ЗБ се пре свега огледају у степену и простору посвећености непосредном суседству било да се ради о јачању мера поверења, разумевања и међусобне сарадње или претњама које из њега долазе. Већина држава ЗБ безбедносне ИРП углавном дефинишу као заједничке, односно оно што је претња за једну државу попут илегалних трговина, организованог криминала и сл. је претња и за суседе и за регион у целини. Ипак, Хрватска рецимо недвосмислено у својој Стратегији наводи да претње долазе из суседства, односно да је „окружење Р. Хрватске извор потенцијалних изазова....политичка нестабилност, недовољно изграђене државне институције, корупција, висока стопа незапослености те социјалне и етничке, односно међунационалне напетости чине сигурносну ситуацију у њеном југоисточном суседству крхком што се одражава и на хрватске интересе“²⁴⁴. Регионална сарадња, као посебан сегмент, је само описана у Стратегији националне безбедности Србије и Белој књизи одбране БиХ док се у осталим стратегијско-доктринарним документима држава ЗБ обрађује, више или мање, у делу који се односи на стратегијско окружење, стратегијске циљеве, односно безбедносне интересе и циљеве. Док се у документима Хрватске и БиХ за овај географски простор користи термин ЈИ Европа, у документима Црне Горе и Албаније се користи термин регион, а у документима Србије и Македоније се децидно користи термин Западни Балкан. Због свега наведеног билатерални односи држава ЗБ треба да почивају и да теже принципима политике заједничке сарадње и међусобног разумевања, односно обрасцима пријатељства без обзира на достигнути ниво евро/евроатланског интегрисања.

Успостављени ниво билатералне сарадње има велики значај за свеукупне односе у области одбране али и обратно. Узимајући у обзир ратна дешавања на овим просторима, „различиту перцепцију о значају регионалне сарадње која је још увек очигледна у односима између ових држава“²⁴⁵, било је за очекивати да ће успостављање односа у области одбране и безбедности ићи најтеже и најспорије али није било тако. Пракса је показала да су чак успостављени одбрамбени односи били потпора за отварање и интензивирање сарадње и у другим секторима. Државе ЗБ су, посебно у периоду постконфликтне обнове друштава, и поред присутних емоција и сећања из прошлости биле свесне да су за национални и регионални политички, економски, културни, привредни, социјални и било који други напредак неопходни мир и стабилност, да је неопходно осигурати безбедност грађана, проток услуга, капитала, обновити и унапредити политичке

²⁴³ Стратегија националне безбедности Р. Србије, Београд 2009.

²⁴⁴ Хрватски Сабор, Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, НН 73/2017, поглавље IV – Јачање међународног угледа и утицаја Р. Хрватске, стр.4

²⁴⁵ Abusara Adel, Comparative Analysis of the Strategic Documents of the Western Balkans, Security Policies in the Western Balkans, pp. 165-184., Belgrade Centre for Security Policy, 2010.

контакте, унапредити саобраћајне, енергетске и др. везе и исте одржавати. Истовремено, било је јасно да се регион сусреће са истим безбедносним проблемима, да је безбедност недељива, и да је супротстављање савременим, асиметричним безбедносним ИРП задатак који се може постићи само заједничким капацитетима. У почетним фазама сарадње у области одбране државе ЗБ су почеле са скромним и малобројним активностима које су се пре свега односиле на експертске разговоре из мање осетљивих области и о мање осетљивим питањима попут размене искустава о евроатланским интеграцијама (приступања НАТО Програму партнерство за мир), да би се временом прелазило на „виши“ ниво заједничких активности као што су заједничка обука, размена обавештајних информација, заједничке вежбе, изградња регионалних капацитета за обуку и др.

Када говоримо о областима сарадње још једном треба подсетити да су све државе ЗБ (дакле од распада СФРЈ) биле фокусиране на приступање НАТО Програму ПЗМ и с тим у вези су бирале области сарадње на којима је управо овај Програм потенцирао. Препоручене области сарадње државе ЗБ су предвиђале својим Презентационим документом и представљали су циљеве конкретне државе у овом Програму. Области сарадње у којима су државе ЗБ приоритетно успостављале билатералне односе биле су област политике одбране, људских ресурса, материјалних ресурса, војне вежбе и обука, мировне операције и јавна дипломатија. У оквиру наведених области успостављане су подообласти сарадње представљене:

Табела бр.17: Области одбрамбене сарадње²⁴⁶

<i>Политика одбране</i>	<i>Људски ресурси</i>	<i>Материјални ресурси</i>	<i>Војне вежбе и обука</i>	<i>Мировне операције</i>	<i>Јавна дипломатија</i>
демократска контрола система одбране	управљање људским ресурсима	војно-медицинске службе	војне вежбе и обука		односи са медијима
планирање и финансирање система одбране	школовање и усавршавање	АБХО	цивилне- ванредне ситуације		
		систем теле-комуникација веза	контрола и управљање ваздушним простором		
		војно-економска сарадња	управљање кризама		
			одговор на тероризам		

Интензитет и квалитет активности унутар ових области мењао се са променама у укупним билатералним односима и у складу са динамиком приближавања држава ЗБ европским и евроатланским интеграцијама. Посебно је значајна област људских ресурса која обухвата школовања и усавршавања на различитим нивоима војнообразовних институција, од краћих курсева до вишегодишњег школовања. Разменом припадника оружаних снага на различитим облицима усавршавања државе ЗБ су слале јасну поруку одређености за сарадњу, транспарентности, поверења, а њихови припадници су стицали

²⁴⁶ Табелом су представљене приоритетне области сарадње у којима су безбедносне структуре, односно оружане снаге, успостављале и развијале сарадњу. Табела је настала увидом у сајтове министарстава одбране држава Западног Балкана

бољи ниво међусобног разумевања и интероперабилности неопходних за заједничког ангажовања у међународном окружењу. Област материјалних ресурса завређује пажњу по питању војно-економске сарадње, посебно у светлу развоја ЕУ пројеката обједињавања и дељења. Војне вежбе и обука су једна од најзначајнијих области којима оружане снаге држава ЗБ придају највећу пажњу, пре свега са аспекта достизања интероперабилности. Припадници оружаних снага држава ЗБ заједно су ангажовани у војним вежбама и различитим облицима обуке које нуде НАТО, ЕУ и регионалне безбедносне иницијативе, али користе и националне капацитете за обуку у складу са билатералним договорима. Најчешће су то полигони за обуку специфичних карактеристика (гађање на великим даљинама, гађања из појединих врста наоружања, обука са реалним контаминантима и сл.).

Све је актуелнија идеја о организацији мултинационалне вежбе држава ЗБ која у ствари прати идеју о евентуалном ангажовању држава ЗБ, као заједничког контингента, у међународним мисијама. Последњих година посебно је актуелна сарадња на припреми и реализацији војних вежби из области треће мисије као одговор на природне катастрофе. Учешће у мултинационалним операцијама за државе ЗБ је прилика да практично потврде своју приврженост систему колективне безбедности. Државе ЗБ су опредељене за ангажовање у мултинационалним операцијама под мандатом УН, ЕУ и НАТО (осим Србије која се ангажује само у мисијама под мандатом УН и ЕУ), те с тога и у области припрема за ангажовање у мултинационалним операцијама интензивно сарађују а те активности су усмерене на модернизацију концепта обуке, логистике, команде и контроле, као и нормативног уређења наведене проблематике.

Када су облици сарадње у области одбране у питању, уколико су ти облици разноврснији, односно заступљени на најразличитијим нивоима, ниво билатералних одбрамбених односа је по правилу бољи. Говорећи о облицима сарадње у ствари говоримо о нивоима на којима се конкретне активности иницирају и дешавају, али говоримо и о врстама активности кроз које се иницирани договори или нормативно-правно регулисане активности спроводе. То су посете високог нивоа (министар одбране, начелник Генералштаба, државни секретари/ помоћници министра одбране, заменик начелника Генералштаба, команданти видова), размене експертских и радних група (ангажовање мобилних тимова, експертске посете, учешће на састанцима међународних организација као чланови сталних тела или посматрачи или запослени у командним структурама, консултације, саветовања, радионице), заједничке вежбе и обука (присуство вежбама у својству посматрача, активно учешће на вежбама различитог нивоа – штабни официри, тимови, јединице), школовање и усавршавање (једногодишња и дужа школовања, специјалистички курсеви, учешће на конференцијама, семинарима, округлим столовима), спортска такмичења.

Када говоримо о нормативно-правном оквиру којим се уређују билатерални одбрамбени односи, говоримо о следећим нормативно-правним документима: Уговор о сарадњи у области одбране, Меморандуми о разумевању, Уговор о школовању, Уговор о донацијама, Планови билатералне војне сарадње. Пракса је показала да и уколико не постоји на овај начин регулисан нормативно-правни оквир, билатерална одбрамбена сарадња функционише у складу са обостраним интересом. Ипак, државе теже да своје односе формализују постојањем ових или сличних правних аката. Државе ЗБ своје билатералне односе уређују низом споразума, меморандума и протокола у конкретним областима и за конкретне активности. Најзначајнији документ је Споразум о сарадњи у области одбране односно Меморандум о разумевању у области одбране. Информације о закљученим билатералним споразумима, меморандумима и протоколима државе ЗБ углавном не објављују на сајтовима својих министарстава одбране.

Наведене информације указују на сложеност билатералних одбрамбених односа како по широком спектру догађаја и активности који се у тим оквирима реализују, тако и по актерима који их спроводе. Представљене области и облици сарадње били су

најзаступљенији у почетним фазама обнове или успостављања билатералних одбрамбених односа држава Западног Балкана. Са напретком евро/евроатланских интеграција њихове заједничке активности су све више усмераване на регионалне иницијативе и мултилатералне скупове као одраз нужности за ефикаснијим и рационалнијим планирањем и спровођењем одбрамбених политика. И пореде тога, државе ЗБ одржавају билатералне одбрамбене односе у складу са динамиком укупних билатералних односа усмерене на оне активности, области и облике сарадње који се не остварују кроз мултилатералне облике сарадње.

Може се закључити да су билатерални односи држава ЗБ задовољавајући, диктирани темпом политичких односа, приоритетно одржавани и потврђивани у регионалним безбедносним иницијативама. Примера ради, билатерални односи Албаније и Србије у области одбране су последица политичких односа те стога ни у области одбране није направљен значајнији помак нити је закључен Споразум о сарадњи у области одбране. Као пример су узети подаци из 2014. године који указују да су најинтензивнији билатерални одбрамбени односи били између Хрватске и Црне Горе, односно Хрватске и Македоније, да БиХ развија билатералне односе са свима у региону, да Србија има добре односе у области одбране са свима (осим са Албанијом), те да ниво успостављених билатералних односа Албаније са земљама ЗБ више одражава ниво политичке неопходности и више је окренута државама ван западнобалканског поткомплекса²⁴⁷.

Колики ће бити обим билатералних одбрамбених односа пре свега зависи од динамике политичких билатералних односа. Колико год да су нека решења рационална и практична, па рекло би се и логична, од појединих заједничких активности и концепата се одустаје или се замрзавају уколико политички односи две државе нису на задовољавајућем нивоу. Са друге стране, у ванредним ситуацијама изазваним природним непогодама управо су ове државе, суседи, први прискакали у помоћ једни другима. То само говори у прилог чињеници да безбедносна међузависност која није продукт никакве појединачне воље већ опште потребе, неминовно упућује државе, непосредне суседе, једне на друге и чини да се у оквирима једног регионалног безбедносног комплекса проблеми брже, лакше, ефикасније и рационалније решавају. Пратећи односи пријатељства или непријатељства не морају нужно да утичу на квалитет крајњих резултата.

5.4. Перспектива безбедносне сарадње држава Западног Балкана

Иако је мултилатерална сарадња постала тренд савремених међународних односа потврдивши низ предности овакве врсте регионалне сарадње, билатерални односи, пре свега држава региона, и даље имају незамењљив значај. То се свакако односи и на билатералне односе у области одбране. Потреба да се државе билатерално договоре о кључним питањима сарадње, отклоне нејасноће, отворе нове могућности за сарадњу је одувек постојала и природно је да се такав вид консултација и сарадње настави и убудуће. Каква ће бити динамика и квалитет тих односа, односно њихов интензитет, зависиће од свеукупних билатералних односа држава. Нажалост, у случају држава ЗБ динамика и интензитет међусобних билатералних односа су непредвидиво променељиве категорије што је у основи и разлог да међу овим државама постоји још увек значајан број важних отворених питања чије не решавање доводи у питање односе, односно пројекте у свим секторима па тако и безбедносном сектору. Приличан број проблема држава ЗБ попут борбе против организованог криминала, контроле граница и кретања миграната,

²⁴⁷ Информације о билатералним одбрамбеним односима држава Западног Балкана добијене су у интервјуу са представницима Управе за међународну војну сарадњу Министарства одбране Р. Србије априла месеца 2014. године

регулисања повратка избеглица, има регионални карактер. Границе између различитих насилних и неретко наоружаних чинилаца су све порозније. Ако претње лакше и брже путују преко краћих удаљености и ако наведени али и препознати безбедносни проблеми у региону бришу националне границе и идентитете, тешња и ефикаснија сарадња држава ЗБ је нужност, како за њих саме, тако и за регион коме припадају у целини. Безбедносни систем мора да се посматра као живи организам који се прилагођава постојећој клими, постојећим и перципираним безбедносним ИРП, па отуда и неопходност и неминовност тешње и садржајније сарадње. Ако се свему томе додају последице економске кризе које нису заобишле ни ове просторе, државе ЗБ су принуђене на рационалнији а ефикаснији начин сарадње кроз постојеће али и нове механизме сарадње.

Како су основни постулати демократске извесности нација и раширено осећање националног идентитета, сваки народ, а тиме и народи ЗБ, морају да се конституишу као националне државе да би размишљали о наднационалним асоцијацијама. Јер питање етничких принципа и идентитета на простору бивше СФРЈ, односно на простору ЗБ још увек није завршено. Без базичног консензуса о томе да ли желе да живе заједно у стабилној безбедносној заједници нема напретка региона, нема суштинске транзиције и успешне реформе, нема одрживог напретка држава Западног Балкана. Западни Балкан се у новије време све више посматра као политички концепт а термини попут прекрајања, прегруписавања, прекомпоновања се неретко чују не само од представника политичке елите држава ЗБ, већ и њихових ментора, савезника, партнера. Питања попут односа држава ЗБ према промени Устава Босне и Херцеговине и Дејтонског споразума, попут регулисања статуса српске етничке заједнице у Црној Гори, попут имплементације Бриселског споразума између Београда и Приштине, статус македонске православне цркве, попут иницијативе за брисање границе између Албаније и тзв. Косова и значајан број других, сличних питања свакако имају политичку димензију која итекако утиче на укупне односе ових држава, и оне у сфери одбране, али још значајније на укупно безбедносно стање у региону. Међународни али и локални актери су сматрали, а сматрају и данас, да је ЕУ најзначајнији катализатор интеграција Западног Балкана. Државама ЗБ недостаје идентификација између државе и друштва односно легитимитет европеизације²⁴⁸ на овим просторима. Класичан концепт изградње државе који подразумева да државе стварају нације има потпуно супротно значење на ЗБ где су нације и ентитети у ствари стварали државе. Евидентан је недостатак заједничког, регионалног именитеља за простору ЗБ, недостатак регионалног идентитета који рецимо постоји код балтичких држава. И пре свега је евидентан недостатак спремности да се уђе у активности, пројекте и догађаје у којима би једнако учествовале све државе ЗБ градећи на тај начин сигурну и стабилну безбедносну заједницу. Пример је Хрватска која је прва од држава ЗБ постала пуноправна чланица и НАТО и ЕУ што би аутоматски подразумевало поштовање вредности и стандарда које прокламују ове две организације. Ипак, Хрватска није у регионалној иницијативи Конференција начелника генералштабова балканских земаља (Б9), не учествује ни у поменутом пројекту посвећеном родној перспективи, и генерално се више ангажује у пројектима НАТО и ЕУ него у регионалним иницијативама, а посебно не оним које се иницирају од стране држава Западног Балкана.

Ментори стварања безбедносне заједнице на Балкану, НАТО и ЕУ, потенцирају на регионалној сарадњи сматрајући да је то предуслов успешне интеграције ових држава. О

²⁴⁸ Појам европеизација представља помодни термин који обимно користи пре свега администрација ЕУ. Постоји низ објашњења овог појма а један, прилично прецизан, потиче из чланка „Балканизација процеса европеизације: Како су аксиолошка питања на Западном Балкану утицала на изградњу државе аутора Мируна Транкота објављеног у часопису Безбедност Западног Балкана број 21. који каже да европеизација представља реформске праксе одређене материјалним и идејним средствима која су у складу са вредностима ЕУ које се спроводе приликом изградње државе у постконфликтном периоду. Са друге стране овај термин се посебно одомаћио у свакодневној употреби као регионални приступ према Западном Балкану.

успостављеним регионалним иницијативама на овим просторима било је речи на претходним страницама и може се извући закључак да су државе ЗБ, у већој или мањој мери, пратиле ове препоруке и ангажовале се у регионалним безбедносним иницијативама с тим да је то ангажовање најинтензивније било до пуноправног чланства у НАТО, односно у ЕУ (пример Албанија, Хрватска, Црна Гора). Несумњиво да резултати таквог ангажовања нису изостали, али се стиче утисак да је регионална сарадња ишла „онолико напред“ колико је то подстицано од стране НАТО, ЕУ, великих сила, те да су конкретни кораци у сарадњи и заједничким пројектима у највећој мери долазили управо од њих а готово никад од држава Западног Балкана. То нас наводи на закључак да ове државе, ма колико се декларативно изјашњавале да прошлост треба оставити иза себе и окренути се будућности, истински то никада нису учиниле. То ствара бојазан од обнове непријатељстава, ривалства, насилничког понашања које неретко не изостаје на спортским, културним и сл. догађајима. Дакле, и поред израженог менторства (а неки би рекли и туторства) „регионална сарадња иницирана споља не мора водити унапређењу поверења међу земљама региона, а тиме ни изгледима за стварање трајне безбедносне заједнице у региону“²⁴⁹. То свакако потврђује једну од постављених хипотеза да иако су интеграциони процеси углавном мотивисани споља, а не изнутра, западнобалканска безбедносна перспектива зависи од унутрашњих, националних капацитета међусобно увезаних у регионалну безбедносну мрежу, потпомогнута спољним утицајима појединих држава или великих сила. Дакле, на државама ЗБ је да се више окрену себи на начин да своје могућности укомпорирају са могућностима својих најближих суседа у циљу очувања и унапређења националних интереса темељених на сигурном и стабилном унутрашњем и спољном окружењу, уз подршку значајних међународних фактора. То значи да истински разумеју и прихвате чињеницу да реформе које спроводе и стандарди којима теже нису сами по себи циљ, нису и не би требало да буду циљ који су поставили ментори или међународне институције, већ циљ који без наметања саме желе да достигну како би постале безбедан, поуздан и просперитетан део европске породице којој географски припадају.

Пораст значаја регионалних организација, а тиме и регионалних безбедносних организација и иницијатива, је постао неодвојив у различитим друштвеним секторима, како у сфери економије и безбедности тако и у сфери одрживог развоја и климатских промена али и других који учествују у одлучивању на регионалном нивоу. Мноштво безбедносних ИРП на регионалном нивоу захтева непрекидан дијалог као део ширег политичког дијалога јер се национални безбедносни интереси не завршавају на националним границама. Национална безбедност је све значајније повезана са стањем безбедности у ближе и даље окружењу. С тога државе ЗБ морају непрекидно ићи ка унапређењу координације основа политике одбране и превенцији извора сукоба кроз способност заједничког деловања. Тренутно ниједна држава ЗБ није у стању да самостално решава сву комплексност проблема очувања и јачања безбедности, односно превенције и отклањања потенцијалних безбедносних ИРП који се стално умножавају и мењају карактер и форму испољавања. Такво стање упућује државе ЗБ да граде комплементарне регионалне војне капацитете и читав спектар различитих способности за одвраћање и извођење неопходних активности. Отуда и препорука за њиховим још интензивнијим ангажовањем у постојећим регионалним безбедносним организацијама, иницијативама и пројектима и још снажнија и конкретнија билатерална одбрамбена сарадња као подршка заједничким напорима и као механизам за решавање свих отворених питања.

²⁴⁹ Проф.др. Предраг Симић, „Теорија безбедносне заједнице и ширење ЕУ и НАТО-а на Западни Балкан“, *Изаови европских интеграција* бр.5, 2011.

6. УТИЦАЈ „МЕНТОРА“ НА КРЕИРАЊЕ ОДБРАМБЕНЕ ПОЛИТИКЕ ДРЖАВА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Историја међународних односа је историја међусобних сукобљавања и мирења, интеграција и дезинтеграција. Завршетак готово сваког конфликта, без обзира на дужину његовог трајања, учеснике, последице је праћен редефинисањем њиховог односа, прегруписавањем снага у региону, закључењем споразума који су на неки начин усмерили и определили будуће односе. О којој врсти споразумевања ће бити речи, о ком нивоу интегрисања или савезништва коме државе теже, одређује сложеност спора због кога је дошло до конфликта, као и обим и врста последица које су иза конфликта остали. Тако је и са ратним сукобима и постконфликтним напорима који су се деведесетих година прошлог века десили на простору ЗБ и свакако дуготрајно одредили односе међу овим државама.

Са друге стране, после 11. септембра 2001. године и терористичких напада на САД геостратегијски пејзаж се значајно променио у односу на прошла времена. Ново доба глобалног тероризма захтевало је ново глобално размишљање и промишљање безбедности, нови концепт безбедности како великих сила и међународних организација, тако и сваког појединачног актера безбедности а тиме и актера међународних односа. Као што је већ речено, кључ новог концепта безбедности је у сарадњи, поверењу и међузависности, али и у заједничким интегративним процесима. Улога великих сила, као главних међународних субјеката, у новом концепту безбедности значајно је промењена са померањем граница интересних зона и зона њиховог утицаја ван простора њиховог непосредног окружења, односно ван граница њихове географске припадности. Колики ће бити њихов утицај зависи пре свега од њихове моћи. Моћ се може дефинисати као „способност државе да промовише националне интересе, превагне у међународном преговарању и обликује правила која управљају глобалним системом“²⁵⁰. За одређивање јачине моћи аналитичари најчешће рангирају способности или средства којима државе располажу, а која су нужна за остваривање утицаја над другима при чему су војни и економски потенцијали најзначајнији. У складу са овако дефинисаном моћи државе можемо посматрати као регионалне силе, велике силе и суперсиле. Овакво рангирање државе је значајно и са аспекта ТРБК јер је за регионалну безбедносну динамику утицај држава „са стране“, оних које нису део конкретног РБК, а имају утицај на динамику безбедносних кретања у истом, веома значајан. Наиме, Бузан и Вејвер под статусом суперсиле подразумевају „широк спектар способности које се проверавају/потврђују у целом међународном систему, оне имају првокласне војне и политичке капацитете и економију која то може да подржи“²⁵¹. Суперсиле имају вишеструку улогу: оне су савезник, гарант, интервенисти, оне диктирају вредности којима се тежи, оне активно учествују у свим важнијим процесима „секуритизације и десекуритизације“²⁵². На основу оваквог одређења суперсила Бузан и Вејвер сматрају да су после Другог светског рата суперсиле биле САД и СССР, а након Хладног рата су то по њима само Сједињене Америчке Државе.

У дефинисању великих сила Бузан и Вејвер сматрају да „оне не морају имати велике капацитете у свим секторима, не морају бити присутне у свим секуритизујућим/десекуритизујућим процесима“²⁵³. Велике силе су у сталном процесу

²⁵⁰ Чарлс В. Кегли и Јуџин Р. Виткоф, *Светска политика – тренд и трансформација*, Желнид, Београд, 2006., стр.645

²⁵¹ Buzan Barry and Waever Ole, *Regions and Powers-The Structure of Inaternational Security*, Cambridge studies in International Relations, 2003., page 34

²⁵² Секуритизација је нека врста политизације којом се одређени проблем означава као ствар од јавног значаја, као питање опстанка, док је десекуритизација супротан процес, односно враћање одређених, секуритизованих питања из домена ургентног и ванредног, у домен обичне, свакодневне јавне сфере.

²⁵³ Buzan Barry and Waever Ole, *Regions and Powers-The Structure of Inaternational Security*, Cambridge studies in International Relations, 2003., page 35

калкулације и одмеравања са циљем да у кратком или средњорочном року достигну статус суперсиле. Бузан и Вејвер закључују да се статус велике силе постиже на два могућа начина: тако што су некада биле суперсиле па је њихова моћ опала или тако што су унапређујући своју моћ постале велике силе. Статус великих сила према Бузану и Вејверу после Другог светског рата су имале Кина, Немачка, Јапан, Велика Британија и Француска, а након Хладног рата, поред ових држава, у велике силе убрајају и Русију. Интересантно је да Бузан и Вејвер, када говоре о данашњем времену (почетак 21. века) статус велике силе дају и Европској унији али не и Индији. Они сматрају да ЕУ, са становишта економских и војних капацитета заслужује статус велике силе, али да су њене политичке слабости оправдана сметња да буде велика сила у пуном значењу.

Када говоре о регионалним силама Бузан и Вејвер сматрају да њихова моћ пре свега зависи од самог региона, а не од односа моћи на регионалном нивоу. Улога регионалних сила на нивоу региона је потпуно јасна али је битно истаћи да до утицаја, односно реакције великих сила или суперсила у конкретном региону долази када регионалне силе то покушају да спрече или ограниче. У време израде књиге „Regions and Powers - The Structure of International Security” Бузан и Вејвер су за регионалне силе сматрали Израел, Иран, Бразил, Индонезију, Индију, Пакистан и Турску.

Регионални безбедносни комплекс/поткомплекс може да производи сопствену безбедносну динамику или да трпи утицај (продор) спољних актера, односно великих сила/суперсила. Тај утицај или продор може бити директан учешћем страних војних трупа на територији мале државе или у виду економске помоћи, и може бити индиректан у виду различитих других врста помоћи. Бузан и Вејвер сматрају да спољни актери, односно велике силе/суперсиле, мање утичу на обрасце непријатељства а више на распоред моћи између држава у одређеном РБК/поткомплексу²⁵⁴. Разлог томе може се наћи у чињеници да су за спољне актере обрасци пријатељства/непријатељства међу државама конкретног РБК/поткомплекса важни у оној мери колико то утиче на њихове интересе везане за тај РБК/поткомплекс (политичке, економске, безбедносне...). Постоји неколико разлога зашто ТРБК посебну пажњу посвећује улози сила највишег ранга на регионалну безбедносну динамику: односи моћи и међународна структура одређују понашање држава на одређеном регионалном простору, односно одређују регионалну безбедносну динамику; регионална безбедносна динамика, односно РБК/поткомплекси се првенствено посматрају из позиције сила највишег ранга, односно из позиције велике силе и суперсиле; утицај и улога сила највишег ранга мале државе прихватају вољно или наметнуто али оне свакако имају улогу неке врсте ментора; колико и какво ће бити ниво њиховог ангажовања или присуство не зависи од малих држава, нити од регионалних сила већ од њих самих; колики ће бити ниво њиховог ангажовања или присуства не зависи од интереса и потреба малих држава већ сопствених и глобалних интереса.

Утицај спољних актера, односно великих сила на регионалну безбедносну динамику се испољава прекривањем (overlay) или као што је већ поменуто продором (penetration). Прекривање, као што и сама реч каже, значи да је утицај глобалних сила, а то јесу велике и суперсиле, у толикој мери доминантан у РБК да „регионални обрасци безбедносних односа практично престају да функционишу, најчешће се дугорочно у региону стационирају оружане снаге великих сила, а мале државе (које припадају конкретног РБК) су подређене ривалствима великих и суперсила које су прекриле регион“²⁵⁵. Прекривањем велике силе спречавају аутономну безбедносну динамику унутар РБК јер је целокупна безбедносна динамика под апсолутним утицајем спољашњих актера,

²⁵⁴ Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2nd Edition, Harvester Wheatsheaf, 1991, page 214

²⁵⁵ Buzan Barry and Waever Ole, *Regions and Powers-The Structure of International Security*, Cambridge studies in International Relations, 2003., page 61

њиховог војног и политичког присуства. Прекривање није могуће од стране велике силе или суперсиле која је саставни део РБК. Дакле, утицај „прекривача“ долази споља а не изнутра. Бузан и Вејвер овде праве извесну одступницу, односно праве разлику када су у питању регионални безбедносни комплекси и поткомплекси. Наиме, прекривање, односно утицај прекривача - великих и суперсила, је могућ на поткомплексе чак и када су они део регионалног безбедносног комплекса. Као потврда овакве тезе може послужити пример балканског поткомплекса с краја двадесетог века, стационирање међународних мировних снага предвођених САД у Македонији, БиХ и на КиМ.

Појам продора у ТРБК се користи за обележавање „појава до којих долази када спољашњи актери, односно велике силе чине безбедносна усклађивања са државама унутар РБК“²⁵⁶. У складу са овако дефинисаним појмом продора, за простор балканског/западнобалканског поткомплекса ЕУ се може посматрати као облик продора јер утиче на овај простор значајније него у неким другим регионима и једнако као и неке друге велике силе. У ТРБК Бузан и Вејвер дефинишу још један појам а то је инсулатор (insulator) при чему се мисли на једну или више држава које стоје између различитих РБК, на њиховим ивицама. Пример су Турска, Украјина, Авганистан, Монголија. Важно је напоменути да државе инсулатори нису исто што и „тампон“ (buffer) државе. Тампон држава се најчешће преводи као мала, неутрална држава између две силе ривале. Улога тампон државе је да раздвоји регионе или да се повежу са њим док држава инсулатор, самим својим географским положајем и присутношћу, утиче или може утицати, више или мање, на безбедносну динамику унутар регионалног безбедносног комплекса.

Регионална безбедносна динамика је доминантно одређена силом која се налази у центру, при чему се не мисли на њену географску смештеност. Регионалну безбедносну динамику дакле одређује висок степен присутности суперсила или великих сила. Једна од централних претпоставки ТРБК је да „регионални безбедносни обрасци обликују путеве и одређују границе интервенисања глобалних сила“²⁵⁷ и ти обрасци односно динамика њиховог кретања варира у складу са интересима глобалних, великих сила више него са интересима унутрашњих актера. Водеће силе истока и запада одувек су показивале интересовање за простор Западног Балкана. Након Другог светског рата споразумом са Јалте тадашња Југославија је подељена 50:50 као утицајна сфера истока и запада. За време Хладног рата од 1950. до 1990. године који је обележило међусобно сукобљавање водећих сила, СССР-а и САД-а, опет је простор ЗБ био простор од посебног значаја, простор на којем ни једна од водећих сила није могла да оствари превласт, а да то не изазове противљење друге стране. Са завршетком Хладног рата и процесима стварања новог светског поретка зоне утицаја и интересовања су се мењале, а неадекватни поступци дела међународне заједнице дозволили су прекрајање граница на простору ЗБ и креирали његов нов геополитички положај. Простор ЗБ у геополитичком смислу одувек је био у сфери интересовања великих сила па би се претходно речено могло груписати у три фазе: од краја 19. века до краја Другог светског рата - период геополитичког освајања; од завршетка Другог светског рата до окончања Хладног рата - период геополитичког утицаја и период од окончања Хладног рата до данас - период геополитичке глобализације.

За потребе израде ове дисертације ауторка се одлучила да посебно обради питање утицаја сила највишег ранга на одбрамбену политику држава ЗБ одредивши се да као силе највишег ранга посматра САД, Руску Федерацију и Турску. Бузан и Вејвер су, у својој категоризацији сила највишег ранга, као суперсилу видели САД, као велику силу Русију, док Турској не дају посебан статус у смислу силе. Ако узмемо у обзир све наведене

²⁵⁶ Ibid, page 46.

²⁵⁷ Buzan Barry and Waever Ole, *Regions and Powers-The Structure of Inaternational Security*, Cambridge studies in International Relations, 2003., page 52.

карактеристике које дефинишу суперсиле, велике силе и регионалне силе као и појмове које су за утицај појединих држава на РБК увели Бузан и Вејвер, могло би се закључити да су за простор ЗБ САД прекривач, Русија донекле има облик продора, а Турска је инсулатор. Оно што је заједничко за сва три ова спољна актера је чињеница да на простор ЗБ имају итекако широк спектар утицаја, од политичког, преко економског, до безбедносног. С тога ће ауторка у истраживању њиховог утицаја користити јединствен термин „ментори“ сматрајући да је такав приступ оправдан ако се има у виду да овај термин значи преношење знања и искустава (реч грчког порекла и означава стручног саветника) односно да се кроз менторство дели знање, мишљење, пружа подршка и помоћ.

Постконфликтна обнова ЗБ подразумевала је решавање конфликта (conflict resolution) и изградњу мира (peace building) праћене националном еманципацијом ових новонасталих држава уз снажно присуство међународних актера. Међународни актери, односно ментори, имали су циљ да један замишљени и рекло би се опробани модел западне либералне демократије примене и на ове државе. Ови актери су бирали транзиционе стратегије, односно утицали су на трансформационе и реформске процесе целокупних друштава а тиме и поткомплекса ЗБ у целини. Ипак, унутрашње слабости па и рањивости ових држава учинили су да и данас, када су ове државе напредовале у европским/евроатланским интеграцијама, оне имају низ слабости, а тиме и поткомплекс ЗБ чине слабијим и нестабилним и који као такав изазива бојазан за стабилност и безбедност шире регије.

6.1. Сједињене Америчке Државе

Сједињене Америчке Државе су се последње две деценије суочавале са потребом настанка нове стратешке визије која може да одговори на промењени свет и његове захтеве и која би била комбинација традиционалних и савремених мера и схватања, реалистичких интереса и либералних идеала, тврде и меке моћи. После 11. септембра 2001. године САД су војну безбедност одредиле као свој приоритет како би спречиле да се слични догађаји понове. Свесне да у борби против тероризма не могу да иду саме, оне су константно указивале на неопходност партнерства, савезништва и сарадње а себе су виделе као лидера у тој борби. О улози САД на глобалном плану постојала су различита мишљења различитих теоретских праваца: реалисти су сматрали да САД треба да наставе да буду носилац светске равнотеже моћи; либералисти су сматрали да мултинационалне институције треба да добију већу улогу, док су неоизолационисти сматрали да Америка треба да се бави једино претњама њеној физичкој безбедности а не светској безбедности. Циљ америчке политике, и некада и сада, могао би се дефинисати као очување америчке надмоћи и њеног традиционалног угледа и војно интервенисање у свету истовремено одвраћајући потенцијални напад на Сједињене Америчке Државе. Посматрано из угла не америчких посматрача, у оваквим америчким циљевима се не види глобални интерес већ америчка ароганција и заинтересованост искључиво за уске америчке интересе на рачун других. Док их једни доживљавају као спаситеље, донаторе или пријатеље, други их доживљавају као окупаторе, изабљиваче, непријатеље. И једнима и другима је заједничко да САД никога не остављају равнодушним. Иако је прошао униполарни моменат САД у међународним односима, њен примат и коалициони капацитет је још увек неспоран.

Ратови у Словенији, Хрватској и БиХ деведесетих година прошлог века пратила је политичка и дипломатска подршка западаних земаља сецесионистичким републикама предвођених хегемонистичким деловањем Сједињених Америчких Држава. За кратко време таква подршка је прерасла у војну, економску и обавештајну помоћ а њихово заједничко деловање на овим просторима заокружено НАТО агресијом на Савезну Републику Југославију. У решавању кризе на простору бивше СФРЈ и покушаја стабилизације целокупне регије управо су САД биле веома активне користећи се низом дипломатских,

политичких и војних инструмената. Интензитет њиховог ангажовања зависио је од размера кризе али и од „приступа америчке администрације: од почетне незаинтересованости Џорџа Буша Старијег (George Herbert Walker Bush) (1989. – 1993.), снажне укључености и лидерства Била Клинтона (Bill Clinton) током два мандата (1993. – 1997. и 1997. – 2001.) па до Џорџа Буша Млађег (George Walker Bush) (2001. – 2005. и 2005. – 2009.) који је у условима новог америчког унилатерализма започео процес декомпозиције Србије признавањем државности Црне Горе и Косова те снажно подстицао интеграције регије у НАТО и ЕУ“²⁵⁸.

Дипломатске и војне акције које су предводиле САД кроз иницијативе попут Вашингтонског споразума из 1994. године, већ помињаног Дејтонског мировног споразума из 1995. године, Споразума о мирној реинтеграцији Источне Славоније из 1998. године, Војнотехничког споразума из 1999. године и Охридског споразума из 2001. године утицале су на геополитичку реконфигурацију простора Западног Балкана, али и на укупне евроинтеграционе процесе ових држава. Амерички војници су од успостављања мировних трупа на простору Македоније, БиХ и на КиМ били у њиховим редовима. Амерички експерти су у свим новонасталим државама у постконфликтној обнови активно учествовали у изради и примени реформских докумената, стратегија, а није изостала ни значајна донаторска помоћ. Сједињене Америчке Државе су иницијатори и регионалних иницијатива попут Америчко-јадранске повеље која има за крајњи циљ интеграцију држава чланица у европске и евроатланске политичке, економске, безбедносне и одбрамбене институције о чему је већ било речи.

О утицају САД на државе ЗБ може се закључити и анализом најзначајнијих стратегијско-доктринарних докумената ових држава. Иако све државе ЗБ у овим документима пре свега говоре о сарадњи и ангажовању у оквиру међународних организација и институција, у мањој мери се осврћу и на билатералне односе. Једино Црна Гора у својој Стратегији националне безбедности не помиње ни једну државу понаособ. Остале државе ЗБ пре свега или искључиво помињу САД у следећим контекстима: Хрватска – „уз чланство у Европској унији, трансатлантска сарадња и савезништво са Сједињеним Америчким Државама и даље ће бити један од стубова хрватске вањске и сигурносне политике“²⁵⁹; Албанија – „улога и допринос САД-а у консолидацији демократије, институција правне држава, као и у борби против криминала и јачању безбедности у Албанији био је и остаје фундаменталан. У ширем плану, САД су пружиле незаменљиву подршку у јачању безбедности и стабилности у региону, што је довело до чврсте интервенције НАТО-а у решавању сукоба на Косову“²⁶⁰; БиХ – „Сједињене Америчке Државе пружају значајну војну помоћ Оружаним снагама БиХ, путем свог програма Финансирање иностраних војски (ФМФ), Међународног војног образовања и обуке (ИМЕТ), те програма Заједничких контакт тимова (ЈКТП).....Кроз имплементацију ових и других програма БиХ очекује да ће САД остати стратешки партнер Босне и Херцеговине у будућности“²⁶¹; Македонија – „нови циклус трансформације Војске који је почео 2012. године био је темељно планиран у периоду 2010-2011. година, у блиској сарадњи са НАТО-ом и нашим стратешким партнером САД“²⁶²; Србија – „Република Србија је опредељена да обнови традицију добрих односа са САД дугу више од једног

²⁵⁸ Јадранка Половић у раду “Утицај међународних актера на процесе демократизације држава Западног Балкана са посебним освртом на Хрватску”. Рад је настао као резултат излагања на сипозијуму “Демократија и постдемократија у Хрватској и ЕУ” у организацији Центра за политиколошка истраживања и Форума Института за миграције и народности одржаног октобра 2012. године

²⁵⁹ Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2017.

²⁶⁰ The National Security Strategy of the Republic of Albania, 2002

²⁶¹ Бела књига одбране Босне и Херцеговине, 2005.

²⁶² Бела књига одбране, Министарство одбране Р. Македоније, Скопље 2012.

века, током које су обе државе у више наврата заједно стајале у одбрани општих вредности...²⁶³.

О улози и утицају САД на простору ЗБ најсликовитије говори термин којим је описан њихов билатерални однос а то је стратешки партнер. Црна Гора је „крунисала стратешко партнерство са САД пријемом у НАТО јер је, уз подршку свих савезника а превасходно САД постала пуноправна чланица најмоћнијег војног и политичког савеза данашњег света“²⁶⁴. Што се тиче Србије и стратешког партнерства са САД таква тенденција у њеној спољној политици постоји, а посебно је било очекивања да ће се са доласком нове, Трампове администрације, тај процес и намера формализовати. Појам стратешког партнерства између две државе, који се у последње време користи у међународној политици, позајмљен је из економије јер углавном компаније склапају такве споразуме. Овакви споразуми одражавају пре свега политичку вољу и опредељење да две државе у будућности развијају пријатељске односе у свим областима, од политике преко привреде до културе, односно да постоји заједнички циљ. Стратешка партнерства нису класичан међународни уговор који има обавезујућу снагу већ су то пре свега начелни документи на нивоу декларација и изјава који дефинишу принципе на којима ће две пријатељске земље развијати своје односе у будућности. Евидентно је да се у јавном дискурсу пре свега политичких елита овај термин олако користи а стратешка партнерства успостављају и са државама које нису у врху њихових спољнополитичких приоритета. Може се рећи да се ради о тренду глорификовања дипломатских и спољнополитичких успеха малих држава, какве су и државе ЗБ, без суштинског бављења оним што стратешки односи подразумевају, свдећи их углавном на економске односе.

Када су безбедносни, односно односи у области одбране у питању, најактивнија билатерална сарадња САД са државама ЗБ одвија се кроз Програм државног партнерства. Наиме, Програм Државног партнерства - СПП (State Partnership Program - SPP) Сједињене Америчке Државе су успоставиле у области безбедности са намером „спровођења „војно-војних ангажмана у циљу подршке циљевима одбрамбене сигурности, али и ослањања на целокупне друштвене односе и могућности како би олакшали шири спектар послова који обухватају војну, политичку, економску и социјалну сферу“²⁶⁵.

Табела бр.18: Програм Државног партнерства и државе Западног Балкана²⁶⁶

Албанија	Њу Џерзи	2001.
БиХ	Мериленд	2003.
Црна Гора	Мејн	2006.
Хрватска	Минесота	1996.
Македонија	Вермонт	1993.
Србија	Охајо	2006.

* Од 2011. године Национална гарда Ајове успоставила је Програм државног партнерства са тзв. Косовом, у духу признања независности ове српске покрајине и обуке Косовских снага безбедности

Програм је настао 1991. године са идејом успостављања контакт тимова у балтичком региону са резервним саставом војника, односно са идејом повезивања и стварања партнерских односа са народима који су изашли из бившег совјетског блока. Данас је овај Програм Националне Гарде САД (у даљем тексту: НГ САД) успостављен са 79 држава широм света међу којима су све државе Западног Балкана.

²⁶³ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009.

²⁶⁴ Из говора премијера Црне Горе Душка Марковића на свечаном пријему у Амбасади САД у Подгорици поводом обележавања 241 године америчке независности, <https://mod.gov.me/ministarstvo>

²⁶⁵ <http://www.nationalguard.mil/Leadership/Joint-Staff/J-5/International-Affairs-Division/State-Partnership-Program>

²⁶⁶ Табелом су представљене партнерске државе САД државама Западног Балкана у оквиру Програма државног партнерства. Табела је настала увидом у сајт Националне гарде САД, <http://www.nationalguard.mil>

Несмањен темпо сарадње кроз Програм државног партнерства опстаје из разлога што је концепт сарадње, од почетног спровођења војно-војних ангажмана проширен на спровођење цивилно-војних и цивилно-цивилних ангажмана. Програми државног партнерства базирају се на Стратегији националне безбедности САД и обухватају три кључна елемента за јачање партнерских односа и савеза: „изградња и очување узајамног поштовања, одговорности и приоритетности; проширење регионалних механизма и консултација за планирање сарадње; продубљивање интероперабилности“²⁶⁷. Програм државног партнерства промовише дугорочно партнерство, а предност таквог ангажовања надмашује трошкове или повремена неслагања око различитих вредности или визија, односно оправдава инвестирано време, труд и ресурсе у стварању трајних односа. Заједничке активности углавном се односе на обуку која неретко резултира заједничким ангажовањем у међународном окружењу. О ефикасности, перспективи и различитим аспектима овог Програма 2010. године су анкетирани амерички амбасадори, њих 62, и они су се сагласили да је "СПП значајан у испуњавању постављених циљева америчке стратегије националне безбедности а да је главна примедба да се у годишњем извештавању више анализира број и тип догађаја који су спроведени са партнерским државама уместо "исхода", као што су побољшања у специфичним областима или утицај на конкретне реформске кораке“²⁶⁸.

Ипак, бавећи се бројкама може се закључити да је СПП у државама ЗБ итекако заступљен, како по броју заједничких активности, тако и по уложеним финансијским средствима од стране Сједињених Америчких Држава. За спровођење СПП у државама ЗБ задужена је Европска команда САД (U.S.European Command - USEUCOM). За анализу су узети подаци из 2015. и 2016. године. У 2015. години СПП за USEUCOM (Програм државног партнерства је успостављен са 22 земље) је обухватао 308 активности и било је издвојено 4.572.423 \$, а у 2016. години 361 активност и 6.680.990\$. За државе ЗБ у 2015. години реализовано је 93 активности и уложено је 946.927\$, а у 2016. години 105 активности и 1.552.304\$. Ниво уложених финансијских средстава и број активности (а тиме и садржај активности – да ли се ради о посетама мобилних тимова, обуци или војним вежбама) зависе од тренутних глобалних и регионалних политичко-безбедносних интереса САД, од очекиваних пројекција за наредни период, од спремности држава ЗБ да адекватно одговоре на уложене напоре и средства.

Табела бр. 19: Преглед ресурса СПП НГ САД са државама ЗБ у 2015. и 2016. години²⁶⁹

2015.			2016.		
Држава	Активности	\$	Држава	Активности	\$
Албанија	14	105.518	Албанија	13	323.258
БиХ	24	298.594	БиХ	24	514.848
Хрватска	4	95.840.	Хрватска	14	337.679
Македонија	18	179.843	Македонија	10	155.237
Црна Гора	7	146.832	Црна Гора	14	148.445
Србија	15	195.554	Србија	17	160.720.
*Косово	10	100.746	*Косово	13	212.117

²⁶⁷ <https://www.nationalguard.mil/Portals/31/Documents/J5/InternationalAffairs/StatePartnershipProgram/Securing-the-Nation-One-Partnership-at-a-Time.pdf>

²⁶⁸ Lawrence Kapp and Nina M. Serafino, *The National Guard State Partnership Program: Background, Issues, and Options for Congress*, August, 2011.

²⁶⁹ Табелом су представљени нивои сарадње САД са државама Западног Балкана кроз Програм државног партнерства, како по квантитету заједничких активности, тако и по висини уложених финансијских средстава што представља ниво подршке САД евроатланским интеграцијама ових држава, односно ниво подршке за сваку државу појединачно. Табела је настала увидом у сајт Националне гарде САД, <http://www.nationalguard.mil>

Као и кроз регионалну иницијативу А5 стиче се утисак да САД више средстава одвајају за државе које су на путу ка пуноправном чланству у НАТО стварајући на тај начин услове да њихове евроатланске интеграционе процесе учине ефикаснијим и бржим. Све су заступљеније активности које су део цивилно-војних и цивилно-цивилних ангажмана а које се односе на образовање, културу, здравство и сл. Овим активностима државе ЗБ се радо одазивају јер пре свега имају „хуманитаран“ карактер који је прихватљивији у јавном дискурсу.

Постоји низ билатералних и мултилатералних програма и војних активности кроз које САД, краткорочно и дугорочно, пружају помоћ државама ЗБ у планирању система одбране, побољшању обуке, образовања, побољшању оперативне спремности и способности оружаних снага ових држава за учешће у мировним операцијама и уопште ангажовања ван граница своје земље, било да се ради о хуманитарним или борбеним операцијама. Наведене активности спроводе се кроз програм Међународног војног образовања и обуке (International Military Education and Training – IMET) кроз који су само у 2015. години САД сарађивале, односно финансирале 119 савезника и партнера, Регионални програм за борбу против тероризма (Regional Defense Combating Terrorism Fellowship Program – CTFP) који укључује традиционалне програме и активности намењене борби против тероризма јачањем индивидуалних, националних и регионалних капацитета, Програм стране војне продаје (Foreign Military Sales - FMS), Програм Финансирања иностраних војски (Foreign Military Financing - FMF), као и Глобална иницијатива за мировне операције (Global Peace Operations Initiative – GPOI) која је у 2015. години имала активну сарадњу са 52 америчке партнерске државе укључујући и регионалне организације и иницијативе. Једна од тих регионалних организација је и Регионални центар за безбедносне студије Џорџ Маршал (George C. Marshall European Center for Security Studies – GCMC) кроз који се реализују програми енглеског језика, повећања способности за учешће у војним вежбама и активностима Програма ПЗМ, развијају способности за сарадњу са другим европским и НАТО земљама у одржавању регионалне стабилности и учествовања у мировним операцијама. Пружање услуга ове врсте, односно обезбеђење неопходних финансијских средстава подразумева спровођење различитих видова и нивоа обуке кроз курсеве, школовања, конференције и семинаре за војне и цивилне службенике, али подразумева и набавку опреме неопходне за обуку и ангажовање у међународном окружењу. Војна обука коју пружају САД има за циљ да обезбеди услове и пружи подршку спровођењу неопходних реформи које воде ка достизању стандарда међународних институција чијем чланству се тежи (пре свега НАТО јер не постоје, у одбрамбеном сектору, посебни ЕУ стандарди) и заједничко ангажовање у операцијама ван земље. У прилогу број 9. представљено је финансијско улагање САД кроз наведене фондове за државе ЗБ у 2008. и 2015. години²⁷⁰. Ове две године су узете из разлога што су до 2008. године све државе ЗБ ушле у Програм ПЗМ и што су САД биле једна од првих земаља које су признале једнострану проглашену независност КиМ 2008. године што је на неки начин обележило и њихов однос према целокупном региону, односно западнобалканском поткомплексу. Што се тиче 2015. године, она је узета из разлога што је те године донета и нова америчка Стратегија националне безбедности која је пре свега била посвећена питањима глобалне безбедности, изазовима за националну безбедност САД и ризицима од напада на Америку и њене савезнике²⁷¹.

²⁷⁰ <https://www.state.gov/documents/organization/265162.pdf> - са сајта су узети подаци који се односе на 2008. и 2015. годину и у складу са истим урађена је упоредна анализа финансијских улагања у државе ЗБ кроз америчке војне фондове, као и анализа броја припадника одбрамбеног система држава ЗБ који су обучавани кроз ове фондове.

²⁷¹ <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/docs/2015>, 22.04.2016.

Из анализе бројки изражених у прилогу бр.8 се може извући неколико закључака: 1. подацима за 2015. годину нису обухваћене Албанија и Хрватска јер су у то време биле пуноправне чланице НАТО. Како су амерички војни фондови намењени за достизање стандарда који обезбеђују неопходну интероперабилност, са пуноправним чланством у НАТО сматра се да су ти стандарди већ достигнути, односно да се даље унапређење и стандардизација постижу кроз НАТО механизме и пројекте. 2. највећа финансијска улагања су кроз Програм IMET у оквиру ког се реализују различити специјалистички курсеви, различити облици школовања за све нивое припадника оружаних снага држава ЗБ и цивилна лица запослена у одбрамбеном сектору. Конкретне облике усавршавања бирају државе које упућују своје припаднике. Различити облици усавршавања и школовања се реализују у државама ЗБ, у америчким војнообразовним институцијама, али и у другим европским и међународним центрима за обуку. Најзаступљеније државе ЗБ у овом програму су Србија и Црна Гора 3. кроз програм FMS највише опреме а тиме и обуке 2008. године добила је БиХ, а 2015. године тзв. Косово. 4. у обуци која се реализује у регионалним центрима све државе ЗБ заступљене су подједнако. 5. програм STFP је своју пуну еуфорију имао 2008. године (неколико година након терористичког напада на САД 2001. године) док је у 2015. години кроз овај Програм реализовано значајно мање обуке. 6. евидентно је опадање финансијских улагања у периоду од 2008. до 2015. године. Разлог томе је како у последицама економске кризе из 2008. године тако и у чињеници да је дошло до преусмеравања америчких интереса на друге РБК, друга политичко-економска и безбедносна жаришта попут Блиског Истока. 4. кроз америчке војне фондове у 2008. години обучено је 1.192 лица из одбрамбених система држава ЗБ и у њихову обуку уложено је 1.798.070.700 бил.\$.. У 2015. години кроз исте фондове обучено је 375 припадника одбрамбених система држава ЗБ (без Албаније и Хрватске) и у њихову обуку уложено је 6.012.504. мил.\$.. Сједињене Америчке Државе су апеловале на своје европске партнере да билатерално, кроз регионалне безбедносне иницијативе, НАТО пројекат паметне одране и ЕУ пројекат обједињавања и дељења се више ангажују на подршци реформама и трансформацији ОС држава Западног Балкана. Ипак, САД су и даље значајно, менторски, присутне на овим просторима, а не изостаје ни њихов утицај и кроз наведене пројекте и иницијативе. Преузимањем улоге заштитника појединих балканских народа САД су истовремено обезбеђивале и зону свог непосредног утицаја, у складу са стратешким интересима на тим просторима.

Неретко је статистика најбољи показатељ трендова, присутности па и перцепције будућих корака у међусобним односима. Након приказа података о сарадњи која се реализује кроз Програме државног партнерства НГ САД и кроз америчке војне фондове, значајну ставку представљају билатерални одбрамбени односи и активности које САД реализују са државама ЗБ кроз споразуме о сарадњи у области одбране, меморандуме о разумевању, планове билатералне војне сарадње и сл. Детаљна анализа билатералних одбрамбених односа САД са државама ЗБ за временски детерминисан период ове дисертације захтевао би доста простора. Навођење статистичких података свакако би дало јаснију слику међусобних односа, динамике и ефикасности њихових билатералних војних активности, као и приоритета у сарадњи. С тога се ауторка одлучила да анализира само једну област билатералне војне сарадње а то је учешће у мултинационалним операцијама и да анализира једну календарску годину кроз заједничке активности. Огроман проценат помоћи који долази са америчке стране усмерен је за припреме и учешће у мултинационалним операцијама. Ова област сарадње обухваћена је свим наведеним америчким војним фондовима али и неким другим фондовима који овом приликом нису детаљније анализирани (Заједничка комбинована обука - Joint Combined Exchange Training JCET, сервисне/специјализоване академије -Service Academies) и сл.

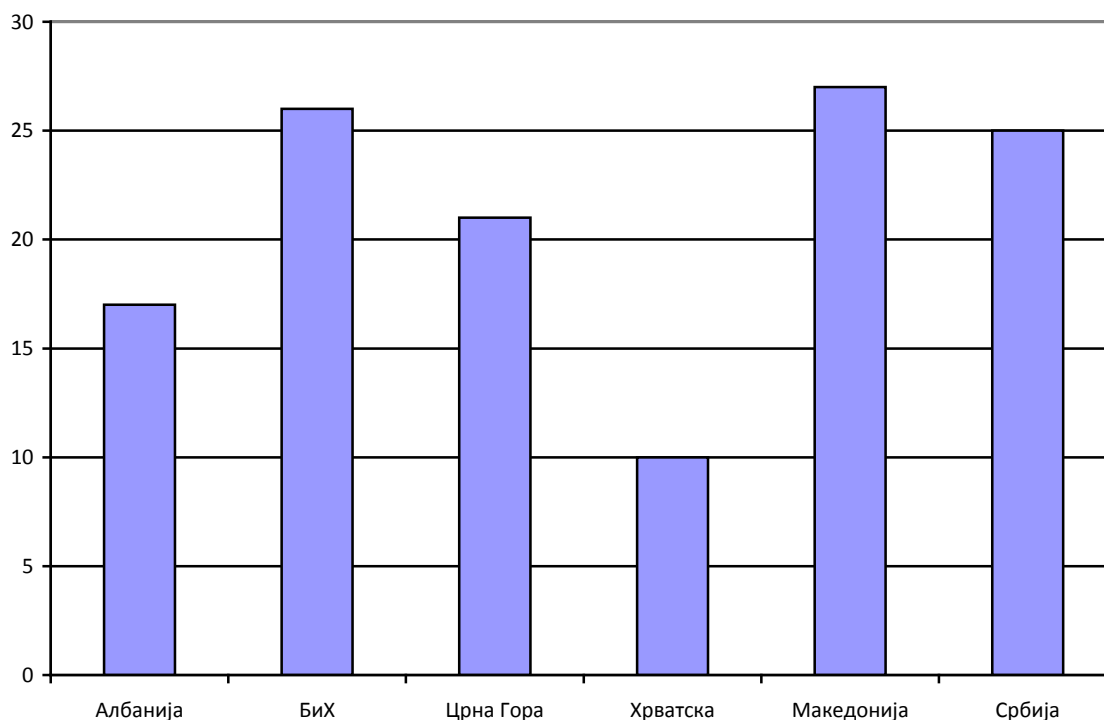
Државе ЗБ учествују у мултинационалним операцијама под мандатом НАТО (осим Србије), ЕУ и УН. Једна од најзначајнијих НАТО мисија била је мисија Међународне

безбедносне снаге за подршку (International Security Assistance Force - ISAF) чији је основни задатаk био помоћ Влади Исламске Републике Авганистан (Islamic Republic of Afghanistan – IRA) у очувању безбедности у Авганистану, очување сигурног и стабилног окружења, реформа институционалног сектора, увођење демократских вредности и стандарда, ширење владавине права. Иако се ради о НАТО мисији улога САД, одлуке које су доносили, обимност ангажовања америчког контингента на целокупном простору Авганистана били су од кључног значаја. То је и разлог због чега су САД одвајале значајна средства за обуку и опремање партнерских држава (а тиме и држава ЗБ) које би могле преузети део одговорности у испуњењу постављених циљева мисије ISAF. Ова мисија је за већину држава ЗБ била и прва међународна мисија у којој су учествовали, у почетку са неколико штабних официра а потом и са јединицама. Завршетком мисије ISAF крајем 2014. године, земље чланице НАТО заједно са партнерским земљама су наставиле свој допринос у Авганистану кроз НАТО вођену мисију обуке, саветовања и асистенције „Одлучна подршка“ (Resolute Support – RSM) која је започела 1. јануара 2015. године. Мисија RSM представља неборбену мисију усмерену на изградњу капацитета и способности институција и безбедносних снага Авганистана за самостално деловање. Иако ова мисија представља договор НАТО и IRA, и иако је одобрена Резолуцијом Савета безбедности УН 2189, ОС САД су од великог утицаја у планирању и спровођењу свих активности које се односе на ову мисију. Отуда и њихов утицај на државе ЗБ као партнерске и НАТО државе које су узеле учешће у мисији и које су САД припремале за учешће. Припадници ОС БиХ у мисији ISAF учествовали су од 2011. године, а 2012. године су по при пут учествовали са јединицом (26 лица) у оквиру контингента НГ Мериленд. Заједничко ангажовање припадника ОС БиХ и НГ Мериленд у Авганистану процењује се на око 5200 припадника. Припадници Војске Црне Горе су у мисији ISAF били ангажовани од 2010. године и до сада је ротирано десет контингената и 418 лица. Припадници Армије Македоније (АРМ) су у мисији ISAF учествовали од 2002. године са преко 2700 лица, а од 2010. године су ангажовани заједно са специјалним тимовима ОС САД. У мисији RSM су од првог дана, а за 2018. годину су предвидели повећање свог ангажовања за 20%. Припадници ОС Хрватске су такође у мисији ISAF имали значајан број ротација, припреме и опремање за учешће реализовали су кроз поменуте америчке војне фондове, а у мисији RSM имају улогу водеће нације за пројекат обуке војне полиције Авганистана. Блиског и подршка америчке стране хрватском ангажовању у мултинационалним операцијама огледа се и кроз заједничко ангажовање у мисији Ојачана предња присутност (Enhanced Forward Presence - EFP) које представљају имплементацију одлука НАТО Самита у Варшави 2016. године и има за циљ одвраћање размештања војних снага на источним и југоисточним границама НАТО Алијансе. НАТО снаге су размештене у четири БГ у Републици Литванији, Латвији, Естонији и Пољској, а хрватске снаге су размештене у Пољској где су водећа нација Сједињене Америчке Државе. Слично као и припадници ОС Хрватске, и припадници ОС Албаније имају деценијско искуство ангажовања у мисији ISAF а потом и у мисији RSM. За 2018. годину албанске ОС су предвиделе повећање свог ангажовања у овој мисији за 60%. Један од новијих пројеката у мисији RSM је војно-полицијска школа која представља регионални пројекат инициран од америчке стране кроз иницијативу Америчко-јадранска повеља А5. У пројекту учествују државе ЗБ (осим Србије) а улогу водеће нације, као што је већ речено, преузела је Хрватска. Намера је да у овој војно-полицијској школи буду ангажовани инструктори држава ЗБ под менторском палицом војно-полицијских експерата ОС САД и да обучавају авганистанске припаднике јединица војне полиције. Овај пројекат представља резултат дугогодишњег улагања САД у обуку и опремање војски држава ЗБ, практичну потврду самосталног регионалног ангажовања ових држава у комплексним пројектима изван свог регионалног безбедносног комплекса.

Активности на припреми и учешћу припадника ОС ЗБ, осим кроз регионалне иницијативе и НАТО и ЕУ пројекте, реализују се и на билатералној основи, кроз размену експертских група, посету мобилних тимова за обуку, обуку у земљи и иностранству, заједничке војне вежбе. Све ове активности се предвиђају плановима билатералне војне сарадње који се усаглашавају за две године унапред и за фискалну годину која почиње у октобру месецу што представља амерички принцип планирања неопходних финансијских средстава. У слајду који следи приказана је динамика билатералних активности САД и министарстава одбране, односно генералштабова ОС држава Западног Балкана у 2017. години. Подаци су узети са званичних интернет адреса министарстава одбране држава Западног Балкана. Највећи број заједничких активности односи се на обуку и усавршавање у земљи и у иностранству и подразумевају и донације САД у циљу што ефикасније обучености и опремљености за извршавање најразличитијих задатака и за одговор на савремене безбедносне изазове, ризике и претње.

Билатерална одбрамбена сарадња са Албанијом одвија се кроз билатералне војне активности, у оквиру иницијативе А5 и НАТО, уз снажну подршку Канцеларије за сарадњу ОС САД која се налази у Тирани и Националне Гарде Њу Џерси. Сарадња се приоритетно одвија у области школовања, учешћа у заједничким операцијама и борби против тероризма. Албанија је прва земља у региону која је са САД априла 2016. године закључила Споразум о размени информација са циљем ефикасније борбе против тероризма. Највећи број билатералних одбрамбених активности БиХ и САД одвија се кроз програме FMF, FMS, IMET и програм Војска Војсци (Mil to Mil - M2M) уз подршку Канцеларије за одбрамбену сарадњу САД и Националне Гарде Мериленд.

Приоритетне области сарадње су заједничко учешће у националним и мултинационалним вежбама, сарадња у операцијама подршке миру, укључивање цивилних структура у SPP, као и обука и школовање у војнообразовним институцијама ОС САД. Када је у питању билатерална одбрамбена сарадња са Црном Гором, она се првенствено огледала у подршци америчке стране имплементацији нових организацијско-формацијских промена у војсци ЦГ, а касније и извођењу заједничких војних вежби и донацијама наоружања и војне опреме. Последњих година јача подршка развоју цивилно-војне сарадње те је у том смислу између САД и Црне Горе активиран Програм културног разумевања и учења језика. За Хрватску су САД најзначајнији војнополитички савезник, док САД Хрватску сматрају најзначајнијим партнером у региону Западног Балкана. Приоритетне области сарадње су војно образовање и војноекономска област. Интензивна је и сарадња са Националном Гардом Минесоте и то у областима обуке и вежби са циљем унапређења интероперабилности ОС Хрватске у савезничком окружењу у свим сегментима. Што се тиче Македоније, САД имају снажан стратешки мотив да остану инволвиране у њен политички живот, а тиме и у њен безбедносни сектор.

Слика бр.4: билатералне одбрамбене активности САД и држава Западног Балкана у 2017. години -дијаграм је резултат увида у сајтове министарстава одбране држава ЗБ и анализе информација о њиховим билатералним одбрамбеним односима са САД

Сједињене Америчке Државе имају важну улогу у очувању унутрашње стабилности Македоније што подразумева и гаранције за очување њене територијалне целовитости и безбедности. У сфери одбране Канцеларија изасланика одбране у Македонији и сарадња са Националном Гардом Вермонт представљају окосницу билатералне одбрамбене сарадње. Сједињене Америчке Државе су наставиле да финансијски али и на друге начине подржавају ангажовање АРМ у мултинационалним операцијама, учешће у мултинационалним вежбама и унапређење капацитета за обуку.

Србија има значајну билатералну одбрамбену сарадњу са САД у области војног образовања и обуке, а не изостају ни америчке донације за опремање Војске Србије (ВС). Иако припадници ВС не учествују у НАТО мултинационалним операцијама, САД цене њихово значајно ангажовање у УН и ЕУ операцијама подршке миру. С тога је и један од значајнијих пројеката заједничко опремање Центра за обуку јединица за учешће у мултинационалним операцијама у Србији са намером да Центар добије регионални статус у коме би се обучавали и припадници других војски, пре свега партнерских и суседних држава.

Са ступањем у пуноправно чланство НАТО (опредељење држава ЗБ за чланство у ЕУ за САД није посебно интересантно док не угрожава њихове интересе) ниво билатералних активности се смањује, а повећава се сарадња са НАТО где САД опет имају кључну улогу. Слика бр. 4 показује да су у 2017. години САД највише билатералних активности имале са БиХ и Македонијом које интензивирају своје напоре за пуноправно чланство у НАТО, следи Србија која води избалансiranу политику сарадње са свим значајним међународним факторима а то су и САД и Руска Федерација, потом Црна Гора која је тек примљена у НАТО, а затим Албанија и Хрватска које су своју билатералну сарадњу усмериле и на земље са којима остварују заједничке пројекте ван регионалних иницијатива или међународних организација. Важно је напоменути да приказани слајд

представља обим сарадње САД и држава ЗБ у одбрамбеном сектору али не и квалитет сарадње. Под обимом сарадње подразумевају се све реализоване активности (посете највишег нивоа, експертски сусрети, војне вежбе, обука, школовања и усавршавања и сл.). Квалитет билатералних одбрамбених односа могао би се релевантније мерити кроз закључке и договоре са састанака на највишем нивоу, кроз учинке заједничке обуке, успехе реализованих војних вежби, бенефите примљених донација, евалуације и сл. али су то подаци који јавно нису доступни.

И поред активне менторске улоге великих сила на простору ЗБ, и поред достигнутог нивоа њиховог евроатланског интегрисања, поткомплекс ЗБ је још увек нестабилан уз отворену могућност ескалације сукоба и немира. Савет за спољне послове САД објавио је анализу професора Данијела Сервера²⁷² под називом „Расплитање балканских мировних споразума“ у којој се, између осталог наводи да би евентуално изазивање нестабилности на простору ЗБ довело до значајног деградирања досадашњег успеха САД на овим просторима, могло би да прерасте и прошири се на територије других држава ЈИ Европе а пре свега чланица НАТО, да изазове нове таласе избеглица који би кренули не само према централној Европи већ и према САД, те да изазове нове таласе исламске радикализације. Са друге стране, и САД и западни политичари се прибојавају да би такво стање могло да доведе до још снажнијег утицаја Руске Федерације на овим просторима што САД никако не желе. Да би се све то спречило, поједини аналитичари сматрају да је неопходно „дубље укључивање“ америчке дипломатије у процесе на ЗБ, у решавање отворених питања која постоје готово између свих држава Западног Балкана. То би значило и конструктивнију сарадњу САД и ЕУ у правцу потпуне интегрисаности ових држава. Са друге стране, за интересе запада је још важније да спрече мешање Русије у европске послове и њену све већу економску присутност, посебно у енергетском сектору и на простору Западног Балкана. За државе ЗБ приступни процеси ЕУ су сложени, технички и бирократски захтевни а ефикаснији учинак би се могао постићи уз пуну подршку Сједињених Америчких Држава.

Активнија улога САД на простору ЗБ била је тема и Конференције у организацији Атлантског савета САД на којој је представљен извештај под симболичним називом „Надолазећа олуја? Обликовање будућности Балкана у ери несигурности“²⁷³. Неки су овај извештај назвали и „нова стратегија САД за регион“. У наведеном извештају се, између осталог, предлаже успостављање сталног америчког војног присуства у ЈИ Европи, залагање за историјско помирење са Србијом, обнављање репутације САД као истинског посредника у постизању стварног напретка на политичком фронту²⁷⁴. Западни Балкан историјски мучи недостатак поверења и докле год је тај недостатак препознатљив он ће континуирано водити у драматично насиље вођено погрешним закључком да је све ово било неизбежно.²⁷⁵ И као што ТРБК поверење третира као један од кључних разлога за успостављање образаца пријатељства, управо се на примеру ЗБ може видети да ти обрасци и данас, поред евидентног учињеног напретка, интегрисаности и помоћи са стране, и даље варирају од лабилног и неретко неискреног пријатељства до непријатељства које сваког тренутка може прерасти у нешто много озбиљније, попут сукоба или нових ратова што је и окосница тезе дисертације да ЗБ има све предиспозиције да се сматра посебним регионалним безбедносним поткомплексом.

²⁷² Професор Данијел Сервер је директор Програма за управљање конфликтима, виши сарадник у Центру за трансатланске односе и Школи за напредне међународне студије „Дон Хопкинс“, а на просторима ЗБ познатији као активни албански лобиста.

²⁷³ На конференцији су се појавили и извештаји учесника који су садржали низ ставова из анализе Данијела Сервера

²⁷⁴ http://www.atlanticcouncil.org/images/Balkans_Forward_web_1128.pdf, 22.01.2018.

²⁷⁵ http://www.atlanticcouncil.org/images/Balkans_Forward_web_1128.pdf, 22.01.2018

6.2. Руска Федерација

Након периода опоравка после распада тадашњег СССР-а Русија/Руска Федерација (РФ) се поново појавила на међународној сцени као велика сила способна и заинтересована да утиче на кључне међународне догађаје. Са јачањем своје међународне позиције Русија се трудила да изгради стратешко партнерство са другом суперсилом, САД, али и са НАТО кроз Заједнички савет НАТО-Русија. Русија је успостављала ближе политичке и економске односе и са својим европским суседима. У време транзиције моћи била је свесна своје рањивости и недовољне спремности да одговори на многобројне, савремене безбедносне проблеме за које решење није само војна сила, иако је и она у Русији у то време била знатно ослабљена. С тим у вези, Русија је своје приоритете редефинисала новим Концептом националне безбедности, а касније и Стратегијом националне безбедности.

Редефинисањем концепције спољне политике Русија је била и јесте окренута једном кључном циљу а то је учвршћивање њене позиције као једног од утицајних центара савременог света. Она је опредељена за развој вишеслојних узајамних односа са страним државама и успостављања и одржавања сарадње на равноправним основама. У данашње време евидентно је структурално супротстављање интереса Русије и западних земаља јер, из руског угла, запад жели да задржи успостављене позиције, да утиче на светске процесе па чак и наметањем властитих гледишта и не жели појаву алтернативних центара моћи. Са друге стране, и Русија, с правом, жели да се пита о кључним међународним питањима, да учествује у креирању и спровођењу светских процеса штитећи при томе властите интересе. У овим непомирљивим ставовима две стране проблем је што се интересна размимоилажења све теже решавају у оквиру постојећих међународних механизма.

Зона интереса Русије је првенствено на постсовјетском простору али она никако не умањује важност питања односа са земљама азијско-пацифичког региона, земљама Заједнице независних држава (Commonwealth of Independent States - CIS ²⁷⁶), Африке и Латинске Америке, односима са НАТО, САД, билатералним односима са чланицама Европске уније. Главни спољнополитички циљ Русије је наставак подршке трансформацији међународног система из униполарног у мултиполарни систем. Русија је решена да учврсти своје позиције у области политике и безбедности на регионалном и глобалном плану те се с тога, и поред рестриктивних мера буџетске политике, буџет националне одбране из године у годину повећава.

Говорећи о ЕРБК Бузан и Вејвер су сматрали да је утицај Русије, и поред веће географске близине Европе, мањи него утицај САД које су се наметнуле као главни фактор у евроатланским односима. Они Русију гледају као велику силу која посебно има утицаја на интеррегионалном нивоу и у контексту односа ЕУ (Европа) – Русија и то из три разлога: „прво, балтичке државе, а посебно Украјина (и Молдавија) представљају границу између ЕУ(Европе) и пост совјетског РБК и та подела није коначна; друго, однос ЕУ(Европе) према Русији у овом тренутку (дело у коме Бузан и Вејвер износе ову тезу издато је 2003. године) није посебно интензиван, али се сматра важним због њених позитивних а посебно негативних потенцијала; треће, неке европске организације покривају све (ОЕБС) или део (Европски Савет) Централне и Источне Европе поред ЕУ, па самим тим и деле неке политичке процесе“²⁷⁷.

²⁷⁶ Заједница независних држава (Содружество Независимых Государств –СНГ) је регионална међувладина организација, чији је главни циљ одржавање сарадње на политичким, економским, еколошким, хуманитарним, културним и другим питањима између више бивших совјетских република. Централно питање 2016. године било је прилагођавање Комонвелта савременим питањима и његово промовисање као пуноправне међународне организације.

²⁷⁷ Buzan Barry and Waever Ole, Regions and Powers-The Structure of International Security, Cambridge studies in International Relations, 2003.,page 374

У годинама обнављања руске политичке и безбедносне моћи њени домаћи безбедносни проблеми нису били велики али их је било важно разумети због разумевања регионалне безбедносне динамике. Примарни руски безбедносни проблеми на националном нивоу су на специфичан начин повезани са безбедносним проблемима на регионалном и глобалном нивоу. По Бузану и Вејверу „највећа претња руском националном идентитету је недостатак признања и угледа, односно недостатак њене међународне улоге“²⁷⁸. Русија је на томе интензивно и свестрано радила са циљем да у међународним односима себи обезбеди место и значај суперсиле која утиче на глобалне геостратегијске, политичке, економске и безбедносне процесе.

У Стратегији националне безбедности као ни у Концепцији спољне политике РФ посебно се не апострофира значај Балкана/ЗБ за Русију, али је чињеница да економски и политички утицај Русије на Балкану/ЗБ континуирано расте. Русија је помно пратила дешавања у бившој СФРЈ јер је била свесна опасности да се исти сценарио, само у још већим размерама, може одиграти и на њеној територији. Осим праћења ситуације, Русија је имала и своје контингенте у саставу мировних мисија у Хрватској, БиХ и на КиМ. Утицај Русије, а пре свега политички утицај на ЗБ, може се посматрати са три аспекта: 1. позиција Русије као сталне чланице Савета безбедности УН која има право на вето и која може блокирати процесе којима управљају УН на ЗБ уколико су ти процеси у супротности са руским интересима и циљевима²⁷⁹; 2. историјска, културна, религијска и политичка повезаност Русије са државама ЈИ Европе које имају православну традицију и 3. привредни значај Русије за државе ЗБ пре свега у области енергетике, али и као трговинског партнера јер се све више робе, а првенствено прехранбене, са ЗБ извози у Русију²⁸⁰.

Русија је пре свега заинтересована да контролише путеве транзита нафте и природног гаса за Европу. Генерално, економски развој Русије у први план је ставио геоекономију уместо геополитике. Русија је на првом месту у свету по поседовању природних богатстава која данас све више дају опипљиву моћ држави која их поседује. Она поседује „21% светских резерви (три пута више од САД) а њене резерве природног гаса чине 45% светских резерви“²⁸¹. Управо ту настају и кључна размимоилажења између РФ и ЕУ, односно задирање у интересне сфере друге стране. У циљу јачања енергетске безбедности ЕК промовише концепт повезаности гасне, нафтне и електроенергетске инфраструктуре чија стратегија подразумева изградњу прекограничних интерконекција са постојећим терминалима у ЕУ, као и новим на обалама држава ЈИ Европе (Хрватска и Грчка). Пословање руских енергетских компанија на простору ЈИ Европе доводи се у везу са ширењем њеног политичког утицаја. Енергетска безбедност и транзит нафте и природног гаса нису једини интереси које Русија има на Западном Балкану. Русија се, између осталог, залаже за поштовање принципа неповредивости граница што је, када је ЗБ у питању, од виталног значаја. Залаже се и за недељивост безбедности не прихватајући становишта да се сопствена безбедност остварује на рачун безбедности других.

Јачање економског утицај свакако је пут ка јачању и политичког и безбедносног утицаја чију окосницу представљају и одбрамбени односи између Русије и земаља Западног Балкана. Ширење таквог утицаја иде доста споро а руско присуство је концентрисано пре свега на Србију, БиХ, односно Републику Српску и делом на Македонију. Интензиван и рекло би се галопирајући продор руског утицаја у Црној Гори од њеног пријема у НАТО је значајно смањен, а у безбедносном/одбрамбеном сектору

²⁷⁸ Исто, 405

²⁷⁹ Русија је 2007. године у СБ УН блокирала покушај западних држава да самосталности тзв. Косова дају међународно-правни легитимитет

²⁸⁰ О односима Русије и Западног Балкана писао је Душан Релић који је научни истраживач у немачком Институту за међународне односе и безбедност у Берлину, 2009.

²⁸¹ Радован Вукадиновић, Америка и Русија, Политичка култура, Загреб, 2008., стр.152

готово да и не постоји што је карактеристично ако се има у виду да је РФ међу првима признала независност Црне Горе. Русија је од 2007. године у Црну Гору инвестирала близу 2 милијарде долара, око 30.000 руских држављана је у Црној Гори купило некретнине да би десет година касније Русија и Црна Гора имале прилично низак ниво односа у свим секторима. Поред тога, Црна Гора је међу првима увела, а касније и продужила економске санкције Русији у складу са одлуком Европске уније. Могућност Русије да контролише и да утиче на црногорску политику сведена је на минимум, али Црна Гора мора да размишља о великом капиталу који је из Русије ушао у Црну Гору пре њеног чланства у НАТО. Када је Хрватска у питању, евидентно је појачано присуство Русије у њеном енергетском сектору. То је аутоматски за собом повукло отопљавање односа између РФ и Хрватске, а дугорочно би могло имати утицаја на креирање спољне политике Хрватске према РФ, под утицајем руских интереса. Хрватска би гасним током итекако побољшала своју енергетску стабилност и перспективу. У погледу БиХ, Русија се активно залаже против њеног укључења у НАТО и одржава интензивне односе са Републиком Српском која је октобра 2017. године усвојила Декларацију о војној неутралности. Када је Македонија у питању, Русија је током оружаных сукоба и кризе у Куманову 2015. године све време била присутна сматрајући да западне државе у Македонији примењују метод тзв. „шарене револуције“²⁸². Русија је такође била заинтересована за учешће Македоније у руско-турском енергетском пројекту такозваном „Турском току“²⁸³ а Кумановску кризу је сматрала притиском запада да се одустане од таквог пројекта. По питању Албаније, Русија се снажно залаже против тзв. пројекта „Велике Албаније“²⁸⁴ сматрајући га претњом за стабилност Балкана и да подрива вишегодишње напоре међународне заједнице на обезбеђивању мира у региону. Од самог почетка помињања овог пројекта Русија је тврдила да ће се супротставити покушају формирања „Велике Албаније“. Албанија је, као и Црна Гора, увела и продужила економске санкције Русији. Што се тиче Србије, ту су односи интензивни и заступљени у свим друштвеним секторима, а посебно у одбрамбеном сектору за разлику од других држава Западног Балкана. Србија, као војно неутрална држава и традиционални пријатељ Русије жели да одржи добре односе са свима што иде све теже јер услови који се очекује да Србија испуни за чланство у ЕУ смањују простор за даљу интензивну сарадњу са Руском Федерацијом.

О утицају РФ на државе ЗБ може се закључити и анализом најзначајнијих стратегијско-доктринарних докумената ових држава, а што је ауторка учинила и по питању њиховог односа са САД. Овде се већ може поставити питање у ком контексту се помиње, ако се помиње, Русија и долази се до следећих одговора: БиХ – у Белој књизи одбране се каже да „Р. Хрватска, Кина, Мађарска, Италија, Јапан, Француска, Немачка, Грчка, Малезија, Норвешка, Румунија, Словенија, Швајцарска, Србија и Црна Гора, Турска, Велика Британија и неколико других држава имају значајне програме сарадње у области одбране са Босном и Херцеговином који су ојачали укупну стручност и професионалност њених снага“²⁸⁵, а у даљем тексту се помиње, већ наведена сарадња са САД. Дакле, Руска Федерација, односно сарадња БиХ са Руском Федерацијом се не помиње ни једном речју; Црна Гора, као што је већ речено, генерално каже да ће „имати за циљ јачање односа са другим државама и међународним организацијама првенствено у циљу очувања сопствене

²⁸² По украјинском писцу, новинару и експерту за комуникацијске технологије Георгију Георгијевићу Почепцовим под "шареном револуцијом" се подразумева процес смене владајућих структура под притиском масовних уличних акција и протеста и уз подршку невладиних организација финансираних из иностранства

²⁸³ „Турски ток“ је гасовод дужине око 1000 километара који заједнички граде Русија и Турска и који ће допремати гас из Русије у ЈИ Европу. Гасовод би требало да пролази кроз Бугарску, Србију, Мађарску и Словачку а прве испоруке би требало да крену 2020. године.

²⁸⁴ Премијер Албаније Еди Рама је 2015. године изјавио да је уједињење Албаније и бивше српске покрајине Косово са већинским албанским становништвом неизбежно, било да се оно догоди кроз чланство у ЕУ или не.

²⁸⁵ Бела књига одбране Босне и Херцеговине, 2005.

безбедности и ради стварања система одговарајућих споразума о заједничкој безбедности и одбрани²⁸⁶, не апострофирајући ни једну државу посебно; Македонија – „развијање, достизање и успостављање још већих националних стратешких и оперативних капацитета и способности у циљу достизања одговарајућег нивоа интероперабилности, ефикасности и флексибилности са НАТО, регионалним и партнерским оружаним снагама“²⁸⁷, дакле не користи се чак ни термин „друге државе“ већ само партнери; Србија односу са Руском Федерацијом придаје посебну пажњу тако да се истиче да су „историјски блиске и свеобухватне везе Републике Србије са Руском Федерацијом по питањима од ширег националног интереса ојачане стратешким партнерством у домену енергетике. Република Србија ће наставити процес јачања билатералних односа, посебно у контексту придруживања ЕУ и јачања своје регионалне позиције, што би створило оквир за нову димензију посебног односа између Републике Србије и Руске Федерације“²⁸⁸; Албанија - у њеној Стратегији националне безбедности се, слично као и у Белој књизи одбране Македоније каже да „национални интереси укључују: интеграционе процесе програма ЕУ, НАТО и остале евроатлантске структуре и организације, развој билатералних односа са суседним земљама и партнерима, решавање друштвених проблема, заштита проблема животне средине итд.“²⁸⁹, без помињања било које друге државе (осим САД којима је посвећен посебан пасус).

Република Хрватска у најновијој Стратегији националне безбедности из 2017. године наглашава да је чланство у ЕУ, трансатлантска сарадња и савезништво са САД и даље стуб њене спољне политике, али за разлику од документа из 2008. године енергетској безбедности даје још већу пажњу. У неколико наврата се помињу напори за успостављање енергетске стабилности и сигурности и апострофира да ће „Република Хрватска бити енергетска спона између Југоисточне, Средње и Северне Европе те према даљем Азијском простору“²⁹⁰ што је посебно значајно ако се имају у виду интереси Русије на ЗБ по питању енергетске безбедности, транзита нафте и природног гаса и досадашњи однос Хрватске према овом питању.

По питању одбрамбене сарадње држава ЗБ са РФ ситуација је значајно другачија у односу на њихову сарадњу са Сједињеним Америчким Државама. Као и у анализи одбрамбене сарадње држава ЗБ са САД, и за потребе анализе одбрамбене сарадње са РФ узета је 2017. година и то из разлога што претходних година сарадње готово да није ни било. Са јачањем економске, а пре свега енергетске сарадње отворила су се врата и за успостављање и обнављање одбрамбене сарадње која је у овом тренутку изузетно скромна, осим са Србијом. На слици број. 5 приказане су билатералне одбрамбене активности Руске Федерације и држава Западног Балкана у 2017. години.

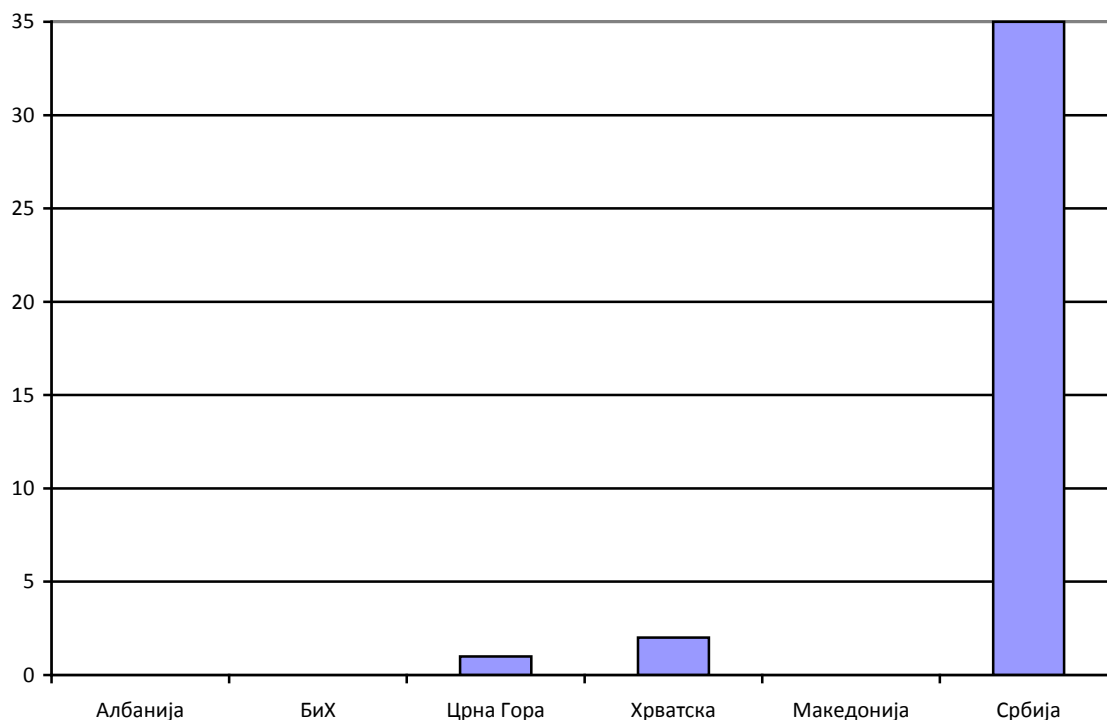
²⁸⁶ Стратегија националне безбедности Црне Горе, 2008.

²⁸⁷ Бела књига одбране, Министарство одбране Р. Македоније, Скопље 2012

²⁸⁸ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009.

²⁸⁹ The National Security Strategy of the Republic of Albania, 2002

²⁹⁰ Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2017

Слика бр. 5 – билатералне одбрамбене активности Руске Федерације и држава Западног Балкана у 2017. години - дијаграм је резултат увида у сајтове министарстава одбране држава ЗБ и анализе информација о њиховим билатералним одбрамбеним односима са РФ

Евидентно је да највиши ниво односа у области одбране има Србија са Руском Федерацијом, а значајно мање Хрватска и Црна Гора. Уочава се да, иако Република Српска као део Федерације БиХ има велике симпатије и успостављене односе са РФ, у области одбране БиХ и РФ нису имале заједничке активности у 2017. години. Заједничке одбрамбене активности нису постојале ни са Албанијом, а Македонија, у светлу интензивирања активности на пуноправном чланству у НАТО, није показивала интерес за успостављањем билатералне војне сарадње са Руском Федерацијом. Како је обука један од стубова оперативних способности сваке војске, извођење заједничких војних вежби је најбољи начин провере и евалуације достигнутих способности. Ипак, оружане снаге држава ЗБ, осим Србије, са припадницима оружаних снага РФ немају ни заједничке војне вежбе, како билатералне, нити заједно учествују у међународним војним вежбама које РФ реализује са државама чланицама Организације уговора о колективној безбедности (ОДКБ²⁹¹), или са другим државама. У тим вежбама представници држава ЗБ (осим Србије) не учествују чак ни као посматрачи (изузетно само изасланици одбране ако су акредитовани у Руској Федерацији).

Оно што повезује државе ЗБ и Руску Федерацију у одбрамбеном сектору је наоружање и војна опрема. Наиме, у некадашњој СФРЈ Југословенска Народна Армија

²⁹¹ Организација Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) је војни савез настао на постсовјетском простору који данас окупља Белорусију, Јерменију, Казахстан, Киргизију, Русију и Таџикистан. Недавно су статус посматрача у овој организацији добили Србија и Авганистан. Организација има за циљ заједничку одбрану и пружање војне помоћи у случају агресије на неку од чланица.

(ЈНА) је била опремљена углавном наоружањем руског порекла које су наследили државе Западног Балкана. Сарадња у одржавању, обнављању ресурса, набавци резервних делова, ремонту и сл. је с тога била неопходна. Временом су се државе ЗБ, са интензивирањем евроатланских интеграција, све више усмеравале на западне државе у занављању својих војних капацитета и наоружања, а сарадња са Руском Федерацијом и у овом домену је опадала. Изузетно Р. Србија и даље одржава и набавља наоружање и војну опрему у највећем проценту од Руске Федерације.

Откуд онда страх од Руског утицаја на Западни Балкан? Док се својевремено у Русији појачавала нервоза због ширења НАТО, сада код САД расте нервоза због појачаног присуства РФ на простору ЗБ и уопште њеног утицаја у међународним односима. У прилог томе говори и одлука Вашингтона да санкционише европске компаније које сарађују са РФ на енергетским пројектима и на тај начин зауставе руску гасну експанзију на европском континенту. Запад указује и на „опасност“ ширења руске пропаганде у земљама ЕУ и региона Балкана/Западног Балкана што пред њих ставља тешку једначину: спречити јачање позиција и ширење „меке моћи“ РФ у Европи и на Балкану али не угрозити сопствене економске интересе у односима са Кремљом. Време унутрашњих проблема Русије поклапало се са временом унутрашњих проблема држава ЗБ што су међународна заједница, односно западне државе, искористиле за наметање својих менторских услуга у обнављању ових друштава. Следећа прекретница у Руско-западнобалканским односима била је НАТО интервенција 1999. године на СРЈ и потом решавање статуса КиМ (што траје и данас). Значајну карику у односима сваке од држава ЗБ са РФ представљале су и промене политичких елита у овим државама и политика које су креирали. Русија активно прати сва дешавања на простору ЗБ стварајући простор за утврђивање својих позиција и остваривање својих геополитичких и геостратегијских интереса. Концепцијом спољне политике РФ из новембра 2016. године као приоритети су наведени развој сарадње са земљама Заједнице независних држава (ЗНД)²⁹², стратешка сарадња са Белорусијом, украјинска и сиријска криза, као и односи са традиционалним руским партнерима. Иако се у Стратегији националне безбедности из 2016. године не разматрају земље које нису чланице ЕУ (па ни Р. Србија) Русија није запоставила простор ЗБ на који све више економски улази и тиме ствара услове и за утицај у другим друштвеним секторима попут спољне политике, културе, социјалне политике и безбедности. Чињеница да све државе ЗБ још увек нису чланице НАТО и ЕУ, као и да са неким државама РФ има традиционалне везе и пријатељства, дају јој простора да се још интензивније ангажује у западнобалканском поткомплексу.

6.3. Република Турска

Спољна политика Турске је у великој мери условљена њеним геополитичким положајем који омогућава везу између Европе и Азије и даље Африке. Турска је окружена нестабилним регионима у којима се преплићу утицаји различитих цивилизација и религија и различити интереси великих сила. Турска је одувек била свесна важности свог геополитичког, геоекономског и безбедносног положаја јер јој је управо такав положај омогућио да буде респектабилан саговорник у преговорима са најважнијим међународним субјектима. Током Хладног рата Турска се сматрала «централном државом» а након Хладног рата «државом мост» у регионалном и глобалном поретку²⁹³. У

²⁹² Заједница независних држава (ЗНД) је међународна организација коју чини девет бивших совјетских република (Азербејџан, Белорусија, Јерменија, Казахстан, Киргистан, Молдавија, Русија, Тацикистан, Узбекистан)

²⁹³ Mehmet Dosemeci. "How Turkey Became a Bridge Between East and West: The EEC and Turkey's Great Westernization Debate 1960–1980.", *The East-West Discourse: Symbolic Geography and Its Consequences, Nationalisms Across to globe*, Vol.8, 169–191.

постхладноратовским годинама Турска је дефанзивни приступ вођења спољне политике заменила проактивнијом улогом чиме добија на значају као важан регионални и светски партнер. „Турска спољна политика је дефинитивно напустила Кемалово умерено, неекспанзионистичко и неинтервенционистичко начело деловања у међународним односима и кренула неоосманистичким путем обнављања утицаја у региону који су некада били у саставу Османског царства“²⁹⁴. Нови геополитички концепт спољне политике Турске обухвата три кључна правца: „1) улазак Турске међу првих десет привреда света, 2) учешће у реформи УН и светског културног («дијалог цивилизација»), економског и политичког поретка, а који би довели до јачања улоге Турске, то јест до поретка у коме Турска постаје регионална, европска и глобална сила, 3) реинтеграција околних региона са Турском (један интегрисани регион заснован на политичком дијалогу, заједничком разумевању безбедности, мултикултурализму, мулти-конфесионалној особености друштва)“²⁹⁵. Наведени правци представљају визију Турске за Блиски Исток, Кавказ и Балкан коју желе да достигну до 2023. године. Нови концепт спољне политике Турске први пут је представљен 2001. године у књизи Ахмета Давутоглуа²⁹⁶ „Стратегијска дубина: међународни положај Турске“ која је на неки начин представљала стратешко предвиђање места и улоге Турске у будућим међународним односима и због које се Давутоглу сматра главним креатором „офанзивне“ неоосманске спољне политике Турске. У делу који се односи на Балкан и турске интересе на Балкану Давутоглу, као темељ политичког утицаја, види у муслиманској заједници под којом подразумева природне савезнике Турске а то су Албанци, Бошњаци (муслимани) у БиХ и муслиманске мањине у Бугарској, Грчкој, Македонији, Румунији, Санџаку и на тзв. Косову. Политички утицај Турске на Балкану Давутоглу дефинише кроз два, краткорочна и средњорочна циља: јачање БиХ и Албаније унутар стабилне структуре и формирање међународног правног темеља којим ће се заштитити националне мањине у овој области²⁹⁷. Инструменте за спровођење ових циљева Давутоглу види у НАТО-у и Организацији исламске конференције (Organization of the Islamic Conference - ОИК)²⁹⁸.

Са окончањем Хладног рата неоосманизам добија јаснију идеолошку димензију која се огледа у јачању политичког, економског и војног утицаја Турске на земље у њеном окружењу, између осталог и на земље Западног Балкана. Интересовање Турске за Балкан/ЗБ је засновано на политичком и економском контексту у односу Турска – Европа због чега је стабилност Балкана за турске интересе од виталног значаја. Ту су и вековне историјске и културне везе које Турску доводе у блиски однос са државама Западног Балкана. За Турску ЗБ представља „контрадикторни простор који обухвата Србију, Босну и Херцеговину, Македонију, Албанију и од Турске признату самопроглашену државу Косово“²⁹⁹, дакле не помињу се Хрватска и Црна Гора. Године распада заједничке државе

²⁹⁴ Дарко Танасковић, Неоосманизам-повратак Турске на Балкан, Службени гласник; Београд, 2010, стр. 26

²⁹⁵ Обраћање министра спољних послова Турске Ахмета Давутоглуа у Лондону 22.11. 2011. године на Турској конференцији за инвеститоре : Пут до 2023. у организацији Голдман Сача под називом „Визија 2023: Циљеви спољне политике Турске „ http://www.mfa.gov.tr/speechentitled-_vision-2023_-turkey_s-foreign-policy-objectives__delivered-by-h_e_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-af.en.mfa, 23.04.2016.

²⁹⁶ Ахмет Давутоглу је био универзитетски професор који је постао прво министар спољних послова, а потом и премијер Турске

²⁹⁷ Књига „Стратешка дубина“ (*Depth Strategy*) турског министра спољних послова Ахмета Давутоглу по професору др Дарку Танасковићу представља нову спољну политику Турске о чему је писао у чланку „Турска на путу неоосманизма“ 2010.године

²⁹⁸ Организација исламске конференције (Organization of the Islamic Conference – ОИК) је међународна организација успостављена 1970. године која окупља 57 држава у којима је ислам државна, већинска или мањинска религија, са трајним изасланством при УН и са циљем учвршћивања исламске солидарности и сарадње у државама чланицама

²⁹⁹ Невенка Јевтић-Шарчевић, *Западни Балкан у пројекцији „Турске стратешке визије“*, октобар 2010, стр.694

и оружаних сукоба на простору некадашње СФРЈ такође нису прошле без уплитања Турске што не изненађује ако се има у виду чињеница да се Турска, и војно, ангажује у оним деловима света који су за турске националне интересе од виталног значаја. Са једне стране, турска политика је била таква да због историјских веза са Балканом она не може остати равнодушна на оно што се дешава на тим просторима, а са друге стране, желела је да било какав негативан утицај на Турску, преливање проблема, ескалацију сукоба и њихово могуће проширење на шири простор региона држи што даље од својих граница. Таквом политиком је успела да на домаћем терену изгради слику сопствене моћи да утиче на оно што је од њеног интереса и ван граница Турске па чак и када конкретно учини веома мало. Осим што је признала отцепљене републике бивше СФРЈ, Турска је била ангажована и војно. Током бомбардовања положаја Војске Републике Српске 1995. године у операцији Намерна сила (Operation Deliberate Force) Турска је пружила логистичку подршку стационирањем борбених авиона у НАТО бази у Италији. Исте године је склопила војни споразум са Македонијом, а због кризе на КиМ током 1998. године билатерална војна сарадња Турске и Македоније је значајно појачана. Са Босном и Херцеговином је војни споразум закључен 1996. године и уз подршку САД предузета је заједничка акција наоружавања и обуке хрватско-муслиманске војске у Босни и Херцеговини.

Турска спољна политика према ЗБ и окружењу након 2000. године добила је нове обриси и перспективе базиране на пет кључних принципа: „1. ако нису уравнотежени безбедност и демократија, Турска нема могућности успостављања утицаја у свом окружењу; 2. „нулти“ политички проблеми са суседима омогућавају Турској успешно наступање према окружењу; 3. развијање односа са суседним регионима; 4. приврженост мултидимензионалној спољној политици; 5. оквирно деловање као принцип ритмичке (периодичне) дипломатије“³⁰⁰. Наведени принципи проистичу из једног од три дефинисана правца спољне политике турске садржаних у поменутом говору Ахмета Давутоглуа.

Несумњиво је да ЗБ за Турску има велики значај те отуда и редефинисање њене политике према овом простору што се првенствено огледа у томе да турска пажња више није само усмерена према муслиманској заједници већ целом Западном Балкану. Дошло је и до десекуритизације одређених политичко-безбедносних питања јер, иако се Турска не одриче своје „славе отоманског царства“ данас прошлост повезује са новим, савременим методама демократизације и традиционализације. Отуда се и у реторици турских званичника у новије време истиче да Турска не може више бити само мост између цивилизација него да мора водити активну спољну политику и постати центар политичког одлучивања. С тога првенствено сродним државама нуди платформу окупљања на вредностима пантуркизма и исламизма, али не запоставља ни сарадњу са другим, немуслиманским државама. Турска данас не жели да буде само посматрач на ЗБ јер је на њему увек била присутна кроз историју дугу 600 година. Она настоји да активно доприноси очувању безбедности у региону, првенствено кроз чланство и активности у оквиру НАТО-а. Турска себе види као регионалну силу, посредника који има потребне потенцијале за остварење таквих циљева. Приликом посете Сарајеву 2009. године тадашњи министар спољних послова Турске Ахмет Давутоглу је изјавио да Турска жели нови Балкан утемељен на политичким вредностима, економској независности, сарадњи и културној хармонији. И у том правцу је усмерила свој политичко-економско-безбедносни утицај и сарадњу са државама Западног Балкана.

Основни принцип Турске политике одбране је „Мир код куће, мир у свету“ (Yurtta Sulh Cihanda Sulh). С обзиром на интензивирани претње по безбедност турских грађана од

³⁰⁰ Yenigun Cuneit, *Turkey's Role on Solving of Balkan Issues*, Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkans - 2nd International Balkan Congress, Istanbul 2010, page 419

стране терористичких организација и неконтролисаног прилива миграната, у најави је промена турског безбедносног концепта чија је суштина у томе да „Турска неће чекати непријатеља на својој територији, већ ће му ићи у сусрет“. Овакав концепт је у складу са напуштањем дефанзивног концепта и потребом за превентивним елиминисањем претњи. Са изградом новог безбедносног концепта за очекивати је да ће уследити и редифинисање односа Турске према савременим безбедносним изазовима, ризицима и претњама. Турска жели да се пита о важнијим регионалним али и глобалним питањима јер иако није чланица ЕУ она је значајна привредна и војна сила и чланица НАТО.

Бузан и Вејвер у књизи „Regions and Powers - The Structure of International Security“ Турску виде као државу инсулатор од које се традиционално очекује пасиван однос. Међутим, Турска себе не види и не доживљава тако, не прихвата да буде држава инсулатор, већ регион коме припада и у коме се налази на граници два РБК дефинише на најпригоднији начин као Евроазија. У настојању заузимања позиције велике силе на међународној сцени и присутношћу у решавању свих значајнијих међународних питања, Турска последњих година јача и унапређује своје присуство у политици регионализма и генерално у регионима у којима има интерес. Како и метафорички турски политичари истичу да се она налази у „Бермудском троуглу“ између конфликтних региона Балкана, Кавказа и Блиског истока, отуда и њено позиционирање као важне регионалне силе³⁰¹. Овакво виђење Бузана и Вејвера се донекле разликује од онога што данас Турска представља на регионалном плану. Како је ова књига Бузан и Вејвера издата 2003. године, и како је нови концепт спољне политике турске промовисан 2009. године, јасно је због чега виђење Турске као инсулатор државе завређује поновно разматрање па и редифинисање. Јасно је и зашто је Турска већ тада негодовала због статуса инсулатор државе јер државе инсулатори су углавном пасивне у деловању и оне апсорбују енергију из РБК са којима се граниче, док Турска покушава да буде активнија, и показале се, то и јесте. Бузан и Вејвер сматрају ипак да је Турска инсулатор (изолатор) држава јер „није у стању да споји различите комплексе у једну кохерентну стратешку арену јер ако актери из различитих комплекса могу деловати стратешки заједно, границе комплекса се смањују“³⁰². Они ипак остављају могућност да уколико Турска довољно ојача да постане велика регионална сила, може доћи до спајања њених суседа, односно брисања граница, али тада Турска не би била инсулатор држава већ посебан „стуб“ регионалног безбедносног комплекса коме припада. Ипак, ни Бузан и Вејвер не верују да ће се то догодити скоро. Они верују да ће Турска остати држава инсулатор која покушава да се активном политиком коју води а која је другачија од традиционалне политике коју воде државе инсулатори, суочава са својом компликованом позицијом и комплексним ситуацијама у РБК са којима се граничи.

Турска дакле себе не види као државу инсулатора када је у питању Балкан и балкански поткомплекс. Када је западнобалкански поткомплекс у питању, улога Турске као инсулатора је тек дискутабилна јер један од основних услова да једна држава буде инсулатор је да се налази на граници са поткомплексом, а Бугарска и Грчка раздвајају ЗБ од Турске. То не значи да је њен утицај на ЗБ, њен интерес за ЗБ, умањен, или мање значајан. Како је утицај Турске на ЗБ, а посебно на поједине државе западнобалканског поткомплекса неупитан, за потребе дисертације ауторка Турску посматра као државу ментора који има значајан утицај на безбедносну динамику Западног Балкана. Због

³⁰¹ Buzan Barry and Waever Ole, Regions and Powers-The Structure of International Security, Cambridge studies in International Relations, 2003. page 294

³⁰² Buzan Barry and Waever Ole, Regions and Powers-The Structure of International Security, Cambridge studies in International Relations, 2003. page 295

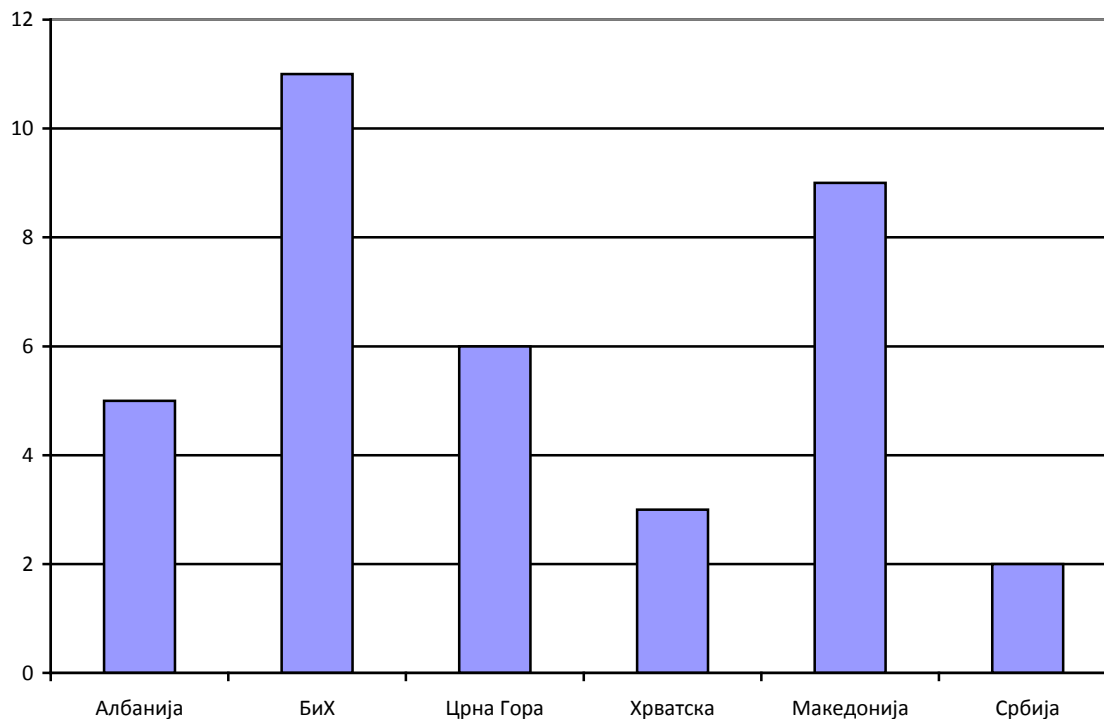
специфичности њеног позиционирања, утицаја и амбиција према овом простору, са аспекта ТРБК детаљније је анализиран утицај Турске на регионалну безбедносну динамику а тиме и безбедносну динамику ЗБ:

1. свет је подељен на РБК који се не преклапају, односно између којих постоје јасне границе. Унутар РБК постоје поткомплекси на чијим границама се налазе државе које могу припадати и једном и другом поткомплексу. Такав пример је Турска која је део поткомплекса Левант у Блискоисточном РБК али и поткомплекса Балкан у ЕРБК.
2. истраживање одређених безбедносних питања применом ТРБК пре свега се ослања на унутрашње услове који креирају безбедносну динамику између јединица/држава унутар РБК, односно унутар поткомплекса. Када се томе природа утицај суперсила, односно великих сила, глобалних актера или ментора, долазимо до слике регионалне безбедносне динамике која има своје специфичности и своју безбедносну међузависност коју је ефикасније проучавати у ужем геопростору, односно поткомплексу. Турска у таквом амбијенту свакако има велики утицај.
3. историјско присуство Турске на овим просторима је такође од велике важности јер се национални интереси Турске некада и данас нису значајно променили.
4. географска близина Турске, њени економски, политички, културни, образовни и други утицаји и интереси на простору Балкана/Западног Балкана креирају суштину и комплексност њених билатералних односа са државама западнобалканског поткомплекса.
5. Бузан и Вејвер сматрају да глобална сила/суперсила/велика сила која је саставни део РБК може имати доминантан утицај на регионалну безбедносну динамику поткомплекса иако физички није његов саставни део. Пример за то је управо Турска и њен утицај на ЗБ – она дакле у овом случају није „прекривач“ јер није значајно војно присутна на овом простору, није ни инсулатор јер се не граничи са државама Западног Балкана. Ипак, у најзначајнијим сферама друштвеног живота држава ЗБ, више или мање, Турска је итекако присутна.

Може се закључити да Турска још увек није довољно јака да би самостално, без подршке најважнијих глобалних геополитичких актера, остварила значајнији политички утицај у западнобалканском поткомплексу, али је у њему итекако присутна са тенденцијом све израженијег и распрострањенијег утицаја. Са друге стране, Западни Балкан представља простор прожимања различитих култура и религија те је цивилизацијски фактор важан са становишта подложности западнобалканске регије спољнополитичким утицајима глобалних и регионалних сила каква је и Турска. Управо тај снажан осећај цивилизацијског идентитета или боље речено националних идентитета на које се државе ЗБ свесрдно позивају, показао се као погодан инструмент за пројекцију меке моћи великих сила, али и регионалних сила и међународних организација каква је Европска Унија. Неосманизам, као нова геополитичка концепција реисламизираних Турске кроз, пре свега муслиманску заједницу која живи на простору ЗБ, представља најважније средство за формирање турске сфере утицаја на Балкану са намером да судбину западнобалканског поткомплекса веже за своју регионалну моћ и утицај. За овакво позиционирање није довољна само политичка димензија већ и економска у којој Турска све више напредује намећући се као значајан регионални инвеститор у сфери инфраструктуре, грађевинарства, пољопривреде, трговине, туризма, енергетике а што је у државама ЗБ радо прихваћено с обзиром да се ради о државама које пролазе кроз транзициони период. Истовремено, одлагање евроинтеграционих процеса држава ЗБ и чланства у ЕУ оставља простор за интензивнији и садржајнији утицај Турске. Продор широког спектра утицаја Турске на ЗБ истовремено отвара простор и за конструисање новог безбедносног контекста и облика сарадње са државама Западног Балкана.

Анализом најзначајнијих стратегијско-доктринарних докумената држава ЗБ закључује се да се значај Турске и сарадња у било ком друштвеном сектору у овим

документима поименично не помињу. По питању одбрамбене сарадње држава ЗБ са Турском, она се у највећој мери одвија кроз сарадњу у оквиру НАТО/Програма ПЗМ и кроз регионалне иницијативе док динамика билатералних одбрамбених активности варира од државе до државе и из године у годину. Као и у претходне две анализе одбрамбене сарадње држава ЗБ са САД и РФ, и за потребе анализе одбрамбене сарадње држава ЗБ са Турском узета је 2017. година.

Слика бр. 6 – билатералне одбрамбене активности Турске и држава Западног Балкана у 2017. години - дијаграм је резултат увида у сајтове министарстава одбране држава ЗБ и анализе информација о њиховим билатералним одбрамбеним односима са Р. Турском

Из наведене анализе је евидентно да је у току 2017. године Турска имала најинтензивнију билатералну одбрамбену сарадњу са БиХ, потом Македонијом, Црном Гором и Албанијом. Ради се о државама ЗБ у којима је најзаступљенија муслиманска заједница што је свакако у складу са прокламованом спољном политиком Турске према ЗБ за период до 2023. године. Веома успешну билатералну војну сарадњу Турске и Македоније карактерише око 40 закључених споразума из области одбране у периоду од 1994. године. Турска је и прва држава која је признала уставно име Македоније. Заједничку сарадњу обележава велики број донација које влада Турске улаже у развој капацитета Армије Македоније. У Армији Македоније су, уз подршку турске стране, успостављени курсеви турског језика ради даљег наставка школовања и усавршавања различитог нивоа у војнообразовним институцијама Турске. Поред тога, Турска снажно подржава чланство Македоније у НАТО, а од 2003. године је контакт држава за процес њеног пуноправног чланства у овој међународној организацији. Турска Албанију сматра за свог поузданог партнера у региону. По питању одбрамбене сарадње она се пре свега огледа у обезбеђењу финансијске помоћи, донација и опреме за развој албанских оружаних снага. Билатерална одбрамбена сарадња између Албаније и Турске се може посматрати у два сегмента: набавка опреме и средстава које нуде турске компаније одбрамбене индустрије за модернизацију албанских ОС и други је обука и усавршавање у Турској. Припадници

Војске Црне горе добијају значајан број стипендија за усавршавања и школовања њихових припадника у војнообразовним институцијама Турске. Слична је ситуација и у БиХ – осим стипендија за школовања и усавршавања, влада Турске даје велики број донација и за опремање ОС БиХ, а све је интензивнија сарадња између одбрамбених индустрија две земље. Хрватске ОС имају свог сталног представника у НАТО штабу у Измиру у Турској. Што се тиче билатералне одбрамбене сарадње Турске и Србије она је углавном симболична, реализује се у највећој мери кроз мултилатералне активности.

Закључује се да су два кључна правца билатералне одбрамбене сарадње Турске са државама Западног Балкана, односно улагања Турске у одбрамбене капацитете ових држава: 1. усавршавање, школовање и обука и 2. опремање и модернизација оружаних снага. Усавршавање и школовање иностраних полазника, припадника оружаних снага у војнообразовним институцијама земље домаћина је прилика да се земља домаћин представи и препоручи на начин који јој у потпуности одговара, који заступа њене националне интересе, који истиче њене демократске вредности, стандарде, културу и традицију. То чини и Турска нудећи велики број места у својим војнообразовним институцијама припадницима ОС држава ЗБ очекујући да ће они сутра бити најбољи промотери турских вредности, циљева и капацитета. Са опремањем и модернизацијом оружаних снага држава ЗБ Турска обезбеђује партнере са којима ће се сутра заједнички ангажовати у различитим ангажманима и операцијама у међународном окружењу. С тога не чуди што Турска своју зону утицаја проширује и на државе ЗБ у којима муслиманска популација није већинска сматрајући оваква улагања дугорочним добитцима. Не треба ни игнорисати чињеницу да и поред све израженије војне моћи Турска не може сама да се супротстави савременим безбедносним ИРП, посебно када су у питању илегалне миграције. Уколико изостане интеграција миграната (Турска сматра да је главни узрок миграција Арапско пролеће, војне интервенције и сукоби) може доћи до њихове радикализације због изневерених очекивања и нејасне мигрантске политике³⁰³.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Утицај САД је већ традиционално снажно изграђен на овим просторима и пре свега је у контексту опредељеног евроатланског интегрисања држава ЗБ, док утицај РФ и Турске у новије време постаје све израженији. То је први и најзначајнији разлог због чега се управо ова три међународна субјекта анализирају за потребе безбедносног ситуирања Западног Балкана. Други разлог је њихова међусобна интеракција која се може посматрати у једном динамичном троуглу у коме свако на сваког има утицај и свако од сваког осећа неку врсту претње, а та међусобна интеракција се одражава и на државе Западног Балкана. Такви појединачни и испреплетани утицаји чак опредељујуће утичу на неке стратегијске одлуке и поступке држава Западног Балкана.

Упркос традиционалном партнерству САД и Турске, које је пре свега базирано на заједничком чланству у НАТО, након неуспелог војног пуча у Турској 2016. године ти односи су значајно нарушени. Тако нарушене односе додатно је усложнило зближавање Турске са РФ како по питању Сирије, тако и у области енергетике и модернизације њихових оружаних снага. Америчко-Турске односе оптерећују крупна политичко-безбедносна питања попут курдског питања, око којих тешко да ће наћи компромис. Са друге стране, не очекује се предузимање радикалних потеза ни са једне стране који би

³⁰³ Турска је од 2011. године када је почео грађански рат у Сиријској Арапској Републици примила око четири милиона избеглица. Од ЕУ Турска годишње добија финансијску помоћ у износу од 1,5 милијарди евра за избеглице али сматра да тај износ није довољан ни за њихове основне животне потребе. С тога Турска сматра да су најозбиљнија претња европској безбедности избеглице, а не нуклеарне претње или сајбер напади.

додатно нарушили односе али свакако да оваква констатација снага није без утицаја на решавање отворених питања држава Западног Балкана.

Одлука Вашингтона да санкционише европске компаније које сарађују са РФ на енергетским пројектима додатно усложњава ионако комплексне односе САД и РФ, али и однос САД са европским партнерима. Док неке европске државе сматрају да би пројекат „Северни ток 2“ у Европи имао дестабилизујуће геополитичке последице јер по њима Русија жели да подели Европу, са друге стране постоје државе којима је у интересу, пре свега економском, да наставе увоз енергената из Руске Федерације. Вашингтон настоји да заустави руску гасну експанзију на европском континенту заустављајући на тај начин њен утицај на европски регионални безбедносни комплекс. Истовремено, ЕУ настоји да у светлу актуелних геополитичких околности и савремених безбедносних претњи принципијелном политиком према РФ и Турској заштити сопствене интересе, односно да спречи ширење руске „меке моћи“ у Европи, а посебно на Балкану и да у конструктивном односу са Турском заштити своје интересе по питању миграција. Безбедносно надметање Вашингтона и Москве могло би се одразити на већи број структурално нестабилних европских држава, а међу њима на највећи број западнобалканских држава и западнобалкански поткомплекс у целини, посебно ако се има у виду да и Москва и Вашингтон планирају да наставе неку врсту субверзивног деловања које би имало за циљ дисциплиновање малих, а од њихове помоћи зависних држава. Осим тога, руска интервенција у Грузији 2008. године и њено деловање према бившим совјетским државама показује њену одлучност да спречи даље ширење НАТО-а и америчког утицаја на подручје бившег Совјетског Савеза и у непосредној близини њених граница. Руски интереси се полако преносе на све државе ЗБ а њена присутност се пре свега осећа у Р. Србији и Републици Српској. Јачајући свој утицај у овим државама Русија, између осталог, види могућност ометања и заустављања даљег утицаја САД.

Западни Балкан није од кључног па ни посебног геополитичког америчког интереса, али уколико овај простор може послужити као доказ америчке супремације у региону, Американци се такве прилике неће одрећи, а што су показали и у не тако давној прошлости. Сједињене Америчке Државе нису успеле, и поред израженог утицаја, да спрече стварање атмосфере која може изазвати евентуалне нове сукобе као реакције на недостатке и неодрживост наметнутих решења у западнобалканском поткомплексу. Егзактни пример наметнутог решења је пример Косова јер су креатори оваквог решења очекивали да ће оно окончати регионалну кризу. Напротив, таквим решењем створиле су се нове кризе, „настали су нови заплети са регионалним (јачање захтева за обједињавањем Албанаца у региону), европским (поделе унутар ЕУ око питања Косова), па и светским одразима (рат у Грузији, у лето 2008)³⁰⁴, или анексија Крима и захтев Каталоније за независношћу. Америци посебно смета руско „уплитање“ у решавање отворених питања у Србији (Косово) и БиХ сматрајући да Русија на тај начин покушава да се наметне као важан и равноправан политички и безбедносни фактор. Амерички преговарач за Косово Френк Визнер (Frank Wiesner) је тврдио „да су САД одговорне за безбедност Европе и да Русија не може да дели подједнаке интересе јер није ни сусед Србије, и не би требало да залази у туђа дворишта што себи, са друге стране, даје за право“³⁰⁵. Америка би и даље могла одредити политику запада према два кључна питања на овим просторима: „према питању осигурања регионалне безбедности и поред нерешеног питања КиМ, нарочито у светлу све отворенијих тежњи да се обједине подручја настањена Албанцима, као и према

³⁰⁴ Душан Релјић, „Западни Балкан у троуглу САД - ЕУ- Русија“, Међународна политика бр. 1134, април-јун 2009. године, Београд, стр.17-25

³⁰⁵ Frank Wiesner: Russian Opposition to Kosovo Independence Unbelievably Regrettable, Interview with Bernard Gwertman, Council of Foreign Relations, February, 2008.

питању будућег унутрашњег уређења БиХ и настојањима да се оснаже надлежности централне државе³⁰⁶.

Питање решавања статуса КиМ је имало централно место јер се сматрало да су критичне тачке безбедносне стабилизације региона управо у српско-албанском фокусу. Са друге стране је БиХ која више представља механички спој три народа који живе заједно него заједницу која има реалну и одрживу перспективу. За очекивати је да ће се америчко-руска размимоилажења о питањима од значаја за простор ЈИ Европе, а тиме и ЗБ, наставити. Европска Унија, и поред унутрашњих криза и проблема, и даље сматра да је она покретачка снага политичког и економског преображаја на ЗБ, али је мало вероватно да ће успети да се ослободи „политичке“ зависности од САД или „економске“ зависности од Русије.

На путу опредељених евроинтеграција заједнички фактор за државе ЗБ је идентификација са Европском унијом. Како је ЕУ суочена са унутрашњим проблемима све теже се постиже консензус око питања која су од суштинског значаја, а што утиче и на квалитет безбедносног система у ЕРБК, са исходима који нису лако предвидиви. Таква атмосфера одражава се и на западнобалкански поткомплекс, али још увек преовлађује мишљење да би убрзана интеграција држава ЗБ у ЕУ умногоме смањила опасност од поновне нестабилности региона. Такво мишљење потврђује једну од постављених хипотеза у дисертацији, а то је да су интеграциони процеси држава ЗБ углавном мотивисани споља, а не изнутра, те да западнобалканска безбедносна перспектива зависи од унутрашњих, националних капацитета међусобно увезаних у регионалну безбедносну мрежу, потпомогнуту спољним утицајима појединих држава или великих сила. Овакво стање државе ЗБ би требало да мењају у будућности јер помоћ и подршка која долази са стране може бити корисна али не и кључна за покренуте реформске и евроатланске процесе у овим државама. Поистовећивање са вредностима и стандардима које нуди ЕУ и њихова примена морају бити подржани од домаћих елита и домаћег јавног мњења и спроведени од стране националних институција и механизма.

³⁰⁶ Рељић Душан, „Западни Балкан у троуглу САД – ЕУ – Русија“, Међународна политика бр.1134, 2009. стр.17

7. СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА

Студије случаја имају кључни значај за ово истраживање. Истраживана су три различита случаја: први случај представљају државе ЗБ које су чланице НАТО и/или ЕУ; други случај су државе ЗБ које претендују да постану чланице НАТО и ЕУ и трећи случај представља Република Србија као војно неутрална држава. Све три студије случаја истраживаће се кроз неколико питања: достигнути ниво и облици сарадње и рефлексија те сарадње/не сарадње на безбедносну динамику региона; национална перцепција безбедносних изазова, ризика и претњи; достигнути ниво реформских процеса и интеграција кроз анализу стратегијско-доктринарних опредељења. Ове три студије случаја представљају теоријски процес у коме се применом методе категоризације рашчлањују разлике и сличности између ова три идентификована случаја. У анализи студија случаја такође се користи секторски приступ безбедности, примарно војни сектор, као значајно аналитичко оруђе ТРБК за истраживање регионалног безбедносног окружења. Истраживање војног сектора за потребе дисертације је значајно јер су претње у војном сектору углавном детерминисане географском блискошћу, војни сектор разматра односе војне моћи држава унутар РБК/поткомплекса, а референтни објекат, односно вредност која се напада/брани је суверенитет и територијални интегритет држава. Кроз студије случаја истраживани су процеси, принципи и актери, спољни и унутрашњи, који су обликовали поједине институционалне потезе и безбедносни амбијент у одређеном временском периоду (2003-2017.година). Идентификоване студије случаја посматране су као замишљене заједнице са карактеристичном структуром у којој чиниоци заједнице као што су нације, националности, норме, суверенитет, људска права, уверења, идентитети и колективна безбедност чине „основ свесне политике“³⁰⁷.

У центру све три студије случаја је држава. Бузанова свеобухватна концепција државе, „уколико је посматрамо са системског нивоа, представља територијални социополитички ентитет“³⁰⁸ који омогућава да се изградња државе посматра у контексту међународне безбедности. Овај концепт је утемељен на основама међусобних односа безбедносних елемената и, као што је у више наврата речено, утицајима који долазе из ближег и даљег окружења. Бузанов социополитички контекст државе је уско повезан са концептом националне безбедности који је одвојен од концепта безбедности државе³⁰⁹. По њему држава није само скуп институција централне власти већ представља комплексну социополитичку заједницу у којој значај институција није занемарен. Даље, он препознаје слабе и јаке државе при чему, уколико је држава јака, главне претње њеној безбедности долазе споља, а уколико је слаба главне претње долазе изнутра³¹⁰ али су и ове државе подложне спољним утицајима. Бузанов концепт слабе државе примењив је и на државе ЗБ зато што се ради о државама које су још увек у фазама прилагођавања и редефинисања државне структуре, институција, правила, без обзира на остварени ниво њиховог евроатланског интегрисања. Проучавање слабих држава, односно слабости држава,

³⁰⁷ Конструктивизам као теоријски оквир и део потпозитивистичког социолошког преокрета у друштвеним наукама је наглашавао да је деловање замишљене заједнице одређено начином на који други виде међународни субјекат/државу и његово место у међународној структури – Benedict Anderson, *Imagined Communities - Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, VERSO London • New York, 2006.

³⁰⁸ Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2nd Edition, Harvester Wheatsheaf, 1991, page 60

³⁰⁹ Ibid, 97-98

³¹⁰ Претње које долазе изнутра и које утичу на слабост државе по Бузану су ниво политичког насиља, улога политичке полиције, политички сукоби око идеологије која чини основ устројства државе, постојање већег броја ривалских националних идентитета - Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2nd Edition, Harvester Wheatsheaf, 1991, page 100

завређује пажњу и из разлога што оне представљају објективну претњу међународној безбедности посебно у новије време када се фокус безбедносних интеракција преместио са глобалног на нижи, регионални и национални ниво. С тога је за ауторку дисертације било значајно истражити и показати да снажне безбедносне компоненте држава ЗБ свакако утичу на безбедносну динамику западнобалканског поткомплекса, али и ширег регионалног безбедносног комплекса.

Џон Стјуарт Мил (*John Stuart Mill*), утицајан британски филозоф из деветнаестог века је тврдио да нема демократије у вишенационалним државама. Да ли то значи да у државама ЗБ нема демократије? Изградња државе у постконфликтним друштвима представља сталан процес преговарања у вези са вредностима, сталан процес достизања равнотеже и легитимности а никада само технички процес трансформације прописа којима се намећу нови стандарди. Теоретичари који припадају различитим школама реализма, неолиберализма и конструктивизма, на примеру изградње националне државе на простору ЗБ у средиште утицаја и моћи су стављали спољни односно унутрашњи фактор. Док су једни инсистирали на снази националног руководства у обликовању државе, други су величали утицај спољног фактора на економски раст, стабилност и владавину права, а у различитим периодима и на одржавање мира, спровођење демилитаризације и избегавање етничких конфликта. У случају изградње националних држава на простору ЗБ присутна су оба поменута модела. Неспорно је да је међународна заједница, посебно у послератним годинама, имала способности и средстава да нађе спољашња решења за унутрашње проблеме држава ЗБ. Томе је допринела и чињеница да народи ЗБ још увек нису били спремни за преговарања и договарања о низу отворених, нерешених питања што нажалост ни данас није присутно у мери који је у интересу целокупног западнобалканског поткомплекса али и шире.

За анализу све три студије случаја коришћени су нивои анализе који су у ТРБК најзаступљенији. То су пре свега место и улога појединачне државе у западнобалканском поткомплексу, односно утицај нивоа рањивости и институционалне уређености држава/сваке појединачне студије случаја, на регион. Други значајни сегмент су институције јер ЗБ представља „подрегион“ са изграђеним безбедносним одликама, дубоким реформским процесима, али недовољно изграђеним институционалним структурама. Изградња институција је важно питање јер оне одражавају унутрашњи друштвени контекст држава, морају или би требало да буду подржане од држава унутар „подрегиона“ и морају или би требало да буду носиоци идеја и процеса који се одвијају у правцу даље стабилизације и европеизације „подрегиона“. Теорија регионалног безбедносног комплекса која се базира на конструктивистичким идејама и вредностима баштини значај институција на основама друштвеног контекста у ком се институције успостављају и обављају своју функцију. Наиме, уколико институције нису суштински укорењене у друштву, оне не само да неће обављати оно што им је функција већ могу постати и саме претња безбедности друштва и заједнице у којој делују. Актери који утичу на институционалне процесе утичу на динамику кретања образаца пријатељства и непријатељства и тиме на регионални безбедносни контекст.

На претходним страницама описани су догађаји који су обележили безбедносну динамику држава ЗБ у периоду од 2003. до 2017. године. Описана су и стратегијско-доктринарна документа држава ЗБ и динамика промена које су обележиле стратегијско-доктринарни безбедносни оквир ових држава. Анализирани су безбедносни ИРП које су државе ЗБ перципирале као безбедносне проблеме који постоје или могу бити од утицаја на њихову безбедност, стабилност и просперитет. На тај начин је утврђен ниво и врста безбедносних страхова држава ЗБ, могућност њиховог преливања и прерастања у структурирану претњу региону, али и различите врсте ограничења која управо упућују ове државе једне на друге и подстичу их на сарадњу кроз заједничке пројекте. Анализирана је улога именованих ментора (Сједињених Америчких Држава, Руске Федерације и

Републике Турске) са аспекта глобалног утицаја на регион као једна од функција ТРБК што је, за потребе овог истраживања, незаобилазна карика јер је утицај међународног фактора на овим просторима, посебно с почетка временског периода које обухвата ово истраживање, али и до данас, веома изражен. Све то је учињено са намером да се анализом различитих типова држава којима се у ТРБК даје посебна пажња дође до објашњења зашто се нека безбедносна динамика одвија у конкретном региону.

За анализиране студије случаја је карактеристично да међу државама које их чине, и поред чињенице да деле заједничку историју, културу, обичаје постоје велике разлике и подложне су различитим слабостима које идентификују њихове безбедносне капацитете и утицај на шири, регионални поткомплекс. За државе ЗБ је карактеристично да су, за разлику од класичног концепта у коме државе стварају нације, управо обрнуто - нације и ентитети стварали ове државе. Отуда њихова крхкост, слабост у раду институција и потреба за сталним преговарањем. Легитимитет сваке државе, па и држава ЗБ, мора бити изграђен на вредностима локалних актера спремних да усвоје вредности глобалних, међународних актера. Демократске вредности као што су либералне вредности плурализма, индивидуализма, људских права противе се било каквом притиску са стране, односно наметању демократије споља. Изградња модерне државе (управо слабе државе имају најизраженију потребу да покажу да су модерне) је уско везана за демократију и демократизацију друштва као симбола модерности и правичности. Демократија је последњих деценија, постала „универзална норма политичке и уставне праксе модерних држава, односно стандард који режимима даје легитимацију и спољно признање“³¹¹. Савремени теоретичари нису покушавали да разрађују демократију у односу на недемократске режиме већ су испитивали унутрашње варијанте елемената демократије унутар постојећег концепта. Употреба студија случаја је један од начина испитивања унутрашњих елемената и категоризације докучених резултата који се користи у овом истраживању. Ауторка је анализом наведених студија случаја желела да покаже да статус појединих држава ЗБ представља специфичност у њиховој безбедносној међузависности, али не умањује њихов појединачни утицај на креирање безбедносне динамике унутар региона, односно да три различита нивоа безбедносне интегрисаности управо својим различитостима чине ЗБ регионалним безбедносним поткомплексом.

7.1. Државе Западног Балкана које су чланице НАТО и/или ЕУ

У ову групу западнобалканских држава спадају Албанија (чланица НАТО), Хрватска (чланица НАТО и ЕУ) и Црна Гора (чланица НАТО). Ове државе су евроатланске интеграције дефинисале као свој примарни спољнополитички циљ у свим стратегијско-доктринарним документима. Хрватска и Албанија су примљене у НАТО 2009. године а Црна Гора 2017. године. Хрватска је постала пуноправна чланица ЕУ 2013. године. На путу за чланство у НАТО и ЕУ ове државе спроводиле су процесе који су услови за пуноправно чланство а који подразумевају достизање одређених стандарда, увођење стандардизованих норми и правила, примену прописа, реформске процесе у свим друштвеним секторима, модернизацију капацитета и низ других задатака. Неки од тих захтева, услова и задатака испуњени су у потпуности, неки делимично а на неким ове државе још увек раде или се од њих очекује да на њима раде. Како НАТО има континуирану потребу ширења свог политичког и безбедносног утицаја, интереси за прикључење држава ЗБ Алијанси су вишеструки, од геостратегијских разлога који подразумевају ојачано јужно крило, тако и деловање према Блиском Истоку и Централној

³¹¹ Клаус Офе, *Модерност и држава*, Филип Вишњић, Београд, 1999. стр.363

Азији. Други разлог је неопходност стабилизације региона и одговор на кризе и неконвенционалне претње безбедности како у евроатланској регији тако и шире. Последњих година све присутнији али не и нов разлог је потреба НАТО за смањењем утицаја Русије на овим просторима. Државе које чине ову студију случаја имају карактеристике које их одвајају од других држава Западног Балкана. У опису тих карактеристика значајно је указати на њихове појединачне, опште карактеристике са аспекта политике одбране и њиховог безбедносног димензионирања.

7.1.1. Албанија као чланица НАТО

Концепт националне безбедности Албаније заснован на самоизолацији који је био актуелан 90-их година прошлог века наслеђује концепт безбедности као међузависног стања који је Албанију усмерио на структуре колективне одбране, попут НАТО и ОЕБС. До 2000. године у албанском парламенту није усвојен ниједан стратешко-доктринарни документ из области одбране и безбедности. На препоруке међународне заједнице у првој половини 2000. године долази до израде стратегијско-доктринарних докумената којима се по први пут промишља о безбедности у контексту савремених безбедносних изазова, ризика и претњи. Измењеном приступу промишљања безбедности и формално-правном регулисању питања која се тичу одбране и безбедности допринеле су промене у унутрашњем и регионалном безбедносном окружењу, притисак међународне заједнице за развој стратегијско-доктринарног оквира у области безбедности, претензије ка чланству у НАТО и ЕУ, као и дешавања у њеном непосредном окружењу, попут догађаја на Косову и Метохији. Након парламентарних избора 2001. године у Албанији оживљавања „интеграциона агенда“ за Балкан која подразумева њен примарни спољнополитички циљ а то је напредовање ка НАТО и ЕУ интеграцијама.

У наредним годинама долази до унапређења свеобухватног приступа промишљања безбедности проширењем концепта на изградњу организационих и институционалних капацитета који ће моћи да подрже остварење постављених стратегијских циљева. Циљеви спољне политике Владе Албаније за период 2005-2009. година (Програм Владе за период 2005-2009) садржали су неколико спољнополитичких приоритета: „спровођење унутрашњих реформи и окончање приступања ЕУ, интензивирање приступања Северноатланском савезу и промовисање начела регионалне стабилности и јачања мира на југоистоку Европе“³¹². Програмом је дефинисана обавеза спровођења унутрашњих реформи са циљем успешног испуњења постављених циљева и окончања евроатланских интеграција. Програмом се такође указује да тежње држава ЗБ да приступе НАТО и ЕУ треба да буду основа за закључење билатералних споразума којима ће се међусобна сарадња у свим сферама друштвеног живота унапредити. Посебно се наглашава продубљивање пријатељских односа Албаније и Турске. Истиче се да ће се Албанија „ангажовати у раду регионалних форума из области безбедности и одбране – пре свега у оквиру Анмеричко-Јадранске повеље (А5) и Иницијативе за сарадњу министара одбране ЈИ Европе (СЕДМ)“³¹³.

Када је у питању стратегијско-доктринарни оквир из области одбране и безбедности најзначајнији документ, Стратегија националне безбедности, по први пут је донета 2004. године, допуњена 2007. године, а од пријема Албаније у НАТО 2009. године нова Стратегија националне безбедности је донета тек 2014. године. Стратегија одбране је донета 2000. године а ажурирана 2007. године од када се на овом документу није радило. Разлог томе је вероватно у чињеници да Албанија, за разлику од већине држава ЗБ, има Војну стратегију која је донета 2015. године и то је њен најажурнији стратегијски

³¹² Government Program 2005–2009“, Parliament of Albania, Tirana, September 8, 2005

³¹³ Ibid, стр.6

документ. Политика одбране Албаније усклађена је са виталним националним интересима, карактеристикама новог безбедносног окружења, обавезама које проистичу из њеног чланства у НАТО. У креирању своје одбрамбене политике Влада Албаније полази од начелна „недељиве безбедности“ и заједничког деловања са савезницима и партнерима у супротстављању савременим безбедносним изазовима, ризицима и претњама. Стратегија националне безбедности Албаније има одређене специфичности које су посебно значајне са аспекта посматране студије случаја. У контексту РБК коме државе ЗБ припадају, у Стратегији националне безбедности из 2004. године се истицало да „Албанија тежи да буде активан партнер у регионалној политици и у том контексту албанско национално питање ће бити остварено кроз европске и евроатлантске интеграције земаља региона обезбеђујући на тај начин дугорочне и прихватљиве гаранције за међународну заједницу“³¹⁴. Региону Балкана се у овом документу даје значајна пажња па се тако даље истиче да је „Албански фактор на Балкану од примарне важности у стварању складне атмосфера суживота и узајамне сарадње за мир, благостање и интегритет нашег региона у европској породици што је пре могуће“³¹⁵. У Стратегији националне безбедности из 2007. године се наглашава да „Албанија има за циљ да буде дефинитивно одвојена од проблематичног контекста 90-тих година и конфликтног наслеђа Балкана и да је концентрисана на важне процесе колективне сарадње на регионалном нивоу али и шире“³¹⁶. Даље се истиче да је региону неопходно генерисање заједничке енергије у циљу стварања међусобних веза које ће довести до стварања регионално интегрисаног тржишта, путне инфраструктуре и сл. а што ће свакако допринети побољшању регионалне безбедности. И коначно, у Стратегији националне безбедности из 2014. године се наглашава да су „напредак Републике Албаније током деценије, реконфигурација структуре региона, проширење НАТО-а и ЕУ као и нормализација односа између Косова и Србије довели до радикалних позитивних промена у региону. Побољшали су се односи између земаља региона а међусобна сарадња бележи квалитативни и квантитативни пораст“³¹⁷. Констатује се да су процеси интеграција катализатори демократских реформи, сарадње, добросуседства и процеса помирења те да је регион у стању производње унутрашње стабилности која доприноси сигурности и миру како у региону тако и ван његових граница. Заједничко за сва три документа је да су европске и евроатлантске интеграције катализатори позитивних процеса на простору региона. Од инсистирања на националним питањима у првом документу, у последњој ажурираној верзији Стратегије националне безбедности Албаније је акценат на заједничкој енергији и добросуседству. Евидентно је да међузависност која постоји међу државама региона преко процеса помирења води да колективној сарадњи која даје или би требало да даје квалитет, стабилност и просперитет заједничког суживота у региону.

За стратегије националне безбедности Албаније је карактеристично да се „Косову“ даје посебно место и значај. Наиме, у документу из 2004. године се каже да су „ криза и хуманитарна криза из 1997. године и резултат сукоба на Косову имали утицај на погоршање унутрашње безбедности окружења те да све то тражи неопходно време за неутрализацију и савлађивање“³¹⁸. У документу из 2007. године се у неколико наврата пажња поклања статусу Косова, почев од подсећања да су „САД пружиле незаменљиву подршку јачању безбедности и стабилности у региону, што је довело до интервенције НАТО-а у решавању сукоба на Косову“³¹⁹. Даље се, као природан след и корак, наглашава важност развоја Косова, сарадње Косова и Албаније и укључивање Косова у европске

³¹⁴ The National Security Strategy of the Republic of Albania, The Republic of Albania 2004., 16.3

³¹⁵ The National Security Strategy of the Republic of Albania, The Republic of Albania 2004., 25

³¹⁶ The National Security Strategy of the Republic of Albania, The Republic of Albania 2007., 42

³¹⁷ <https://cyberwar.ro/publicatie/albania-national-security-strategy-2014/>

³¹⁸ The National Security Strategy of the Republic of Albania, The Republic of Albania 2004., 24

³¹⁹ The National Security Strategy of the Republic of Albania, The Republic of Albania 2007., 40

интеграционе процесе. Не оспорава се кредибилитет Резолуције 1244 Савета безбедности УН и „испуњење дефинисаних стандарда од стране међународне заједнице пре решавања коначног статуса“³²⁰ али се истиче став да је решавање коначног статуса Косова питање за народ Косова и онај део међународне заједнице која практично помаже развој Косова јер без решења коначног статуса се не може рачунати на стабилност и регионалну интегрисаност држава које том региону припадају. С тога се у документу закључује да је „за безбедност Албаније и читавог Албанског друштва, коначно, демократско решење статуса Косова, и то што пре, и његова интеграција, као посебног ентитета, у интегративним процесима ка евроатланским структурама, од посебног значаја“³²¹. Карактеристично је да се развој и интегрисаност Косова доводи у непосредну везу са безбедношћу Албаније и Албанског друштва што подсећа на идеју Велике Албаније коју сами Албанци радије називају „албанским националним питањем“. Крајем октобра 2010. године у Тирани је одржана конференција „Природна Албанија“ на којој је промовисана Листа за Природну Албанију која подразумева обједињавање делова територије Македоније, Грчке, Црне Горе и Србије у којима Албанци чине већинско становништво“³²². Како идеја Велике Албаније није новијег датума, са једнострано проглашеном независношћу Косова она је поново актуелизована уз ослонац на великим силама које су и учествовале у њеном креирању, што може довести до преклапања и супротстављања регионалних и глобалних интереса на Балкану. Сукоб интереса великих сила и ревизионистички захтеви Албаније према суседима могу довести до настанка озбиљних безбедносних проблема попут прекрајања граница на Балкану/Западном Балкану.

Као што је већ речено, Албанија је чланица НАТО од 2009. године и била је прва посткомунистичка држава која је приступила НАТО Програму ПЗМ 1994. године. За чланство у НАТО Албанија је имала потпуну и једногласну подршку политичке и интелектуалне елите, а разлози за то су били вишеструки: “успостављање демократије и система евроатлантских вредности; дугорочна стратешка безбедност, стабилност и развој Албаније; убрзавање процеса приступања у ЕУ и; већи подстицај за улагање страних инвестиција“³²³. На путу за пуноправно чланство у НАТО пред Албанијом је било низ задатака коју су се односили на реформу целокупног друштва, а не само на реорганизацију оружаних снага које су имале елементе војски које су развијане у комунистичким друштвима. Иако је 1999.године на Самиту НАТО у Вашингтону³²⁴ прихваћен Акциони план за чланство (Membership Action Plan – MAP) и тиме се приближила пуноправном чланству, видног напретка у реформи политичког, економског, финансијског, законодавног и одбрамбеног сектора све до Самита НАТО у Риги 2006. године није било. Ипак, на Самиту НАТО у Букурешту 2008. године³²⁵ Албанија је позвана да постане пуноправна чланица НАТО што је и формализовано 2009. године. Разлози за пријем Албаније у НАТО и поред недовољно остварених реформских процеса и усвојених стандарда НАТО проистичу пре свега из њене стратегијске важности за НАТО и ЕУ због свих дешавања на простору Балкана/Западног Балкана. Преко Албаније НАТО је могао да

³²⁰ Ibid, 43,

³²¹ Ibid, 43

³²² Др Хатица Бериша, Концепт Велике Албаније као претња националној безбедности Републике Србије, Задужбина Андрејевић, Београд, 2014.

³²³ Ариан, Старова, „Република Албанија и НАТО“, *Интеграција Западног Балкана у мрежу глобалне безбедности*, зборник радова Удружења за студије САД у Србији, Београд, 2011, стр.147

³²⁴ “We welcome Albania's co-operation with the Alliance in the present crisis and encourage its reform efforts” - <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>

³²⁵ “Our invitation to Albania and Croatia to begin accession talks to join our Alliance marks the beginning of a new chapter for the Western Balkans and shows the way forward to a future in which a stable region is fully integrated into Euro-Atlantic institutions and able to make a major contribution to international security” - https://www.nato.int/cps/us/natohq/official_texts_8443.htm

„контролише ширење конфликта на Косову и Македонији и развој етничких тензија међу албанском популацијом која живи ван граница Албаније“³²⁶.

Чланство у НАТО подразумева, између осталог, и развој оружаних снага у складу са стандардима НАТО. Оружане снаге Албаније тренутно броје 8.225 припадника (са Министарством одбране укупно бројно стање је 9.100 припадника)³²⁷. Оружане снаге Албаније потпуно су професионализоване (не постоји обавезно служење војног рока) 2010. године. Буџет за одбрану у 2017. години износио је 2,90% државног буџета, односно 0,95% БДП што је још увек знатно мање од 2% колико је предвиђено стандардима НАТО (2015. године износио је 1.16% БДП). Намера Владе Албаније (али и обавеза) је да до 2025. године достигне планирани буџет од 2%. Тенденција повећања буџета за одбрану усмерена је на наставак реформи система одбране у складу са обавезама и захтевима који проистичу из чланства у НАТО, опремање и модернизацију ОС, као и ангажовање у мултинационалним и операцијама НАТО. Проблем ограничених финансијских средстава утиче на ниво и динамику опремања и модернизације албанских оружаних снага. Албанија, иако није осетила терет ратних деведесетих година, није дуго улагала у опремање и обнову својих оружаних снага. Наиме, један од захтева НАТО ка државама чланицама али и аспирантима за чланство је да ОС буду стандардизоване и оперативне са ОС других НАТО држава, односно са стандардима НАТО. Један од кључних задатака који је био стављен пред Албанију пре њеног пуноправног чланства у НАТО био је уништавање вишка муниције и оружја наслеђеног из периода владавине комунизма. Тај процес започет је 2009. године и требало је да се заврши до краја 2013. године али је окончан тек 2017. године. Уништене су тоне муниције и хиљаде комада оружја који не испуњавају стандарде НАТО.

И поред објективних проблема који прате реформске процесе, ОС Албаније се интензивно ангажује на задацима у оквиру НАТО, а један од кључних је учешће у мултинационалним операцијама (МнОп) под мандатом НАТО. Припадници ОС Албаније тренутно су ангажовани у две МнОп под мандатом НАТО (мисија КФОР на КиМ и Resolute Support у Авганистану), а ангажоване су и у Летонији, у оквиру снага НАТО распоређених на источном крилу Алијансе. Албанија је ангажована у седам НАТО пројеката паметне одбране о чему је на претходним страницама било више речи. Посебно је значајан пројекат интегрисаног система контроле и надзора ваздушног простора између Црне Горе, Босне и Херцеговине, Албаније и Македоније у оквиру пројекта BRAAD. Систем обуке и школовања потпуно је прилагођен стандардима НАТО, а највећи број припадника њених ОС, осим у националним војнообразовним институцијама, се обучава и школује у војнообразовним институцијама у Немачкој, Италији, Турској (чак 75%) и САД. У циљу достизања очекиваног нивоа оперативних способности и интероперабилности њених јединица са снагама НАТО, Албанија учествује у великом броју војних вежби које се припремају и реализују под окриљем НАТО. Само у 2016. години Албанија је учествовала у 11 мултинационалних војних вежби са снагама НАТО, а у 2017. години у 8 војних вежби. Предметне вежбе на неки начин представљају увод у заједничко ангажовање са снагама НАТО у међународном окружењу. Као корак ка пуној операционализацији свог чланства и потврде потпуне привржености Алијанси, Албанија је понудила националне капацитете за формирање Центра изузетности НАТО за борбу против феномена страних бораца и насилног екстремизма у Тирани. Центар је намењен обуци припадника оружаних снага држава НАТО али и других заинтересованих држава, за размену информација од

³²⁶ Athens Working Group: *Transforming the Balkans, NATO and the Western Balkans – New Strategic Concept, Old Challenges*, 2010. page 11

³²⁷ Подаци датирају с краја 2017. године. Ауторка дисертације се бави пословима међународне војне сарадње и подаци који се односе на оружане снаге држава ЗБ потичу са званичних сајтова министарстава одбране и генералштабова ОС држава ЗБ и током личног учешћа на билатералним и мултилатералним активностима.

значаја за супротстављање овој врсти невојних претњи. Намера је да овај центар постане регионална установа НАТО са највишим нивоом стручности за питање страних бораца повратника као све присутнијег проблема на простору Балкана/Западног Балкана.

Још један чинилац важан за истраживање безбедносне динамике РБК/поткомплекса је присуство спољних утицаја који је на претходним страницама објашњен као продор. Констатовано је и да спољни утицај може бити индиректан путем пружања различитих врста помоћи спољних актера/ментора, или директан који се огледа кроз присуство страних војних снага на територији државе РБК/поткомплекса. Овакав спољни утицај пре свега има за циљ да активно утиче на обрасце пријатељства и распоред моћи између држава. Активности које државе предузимају на изградњи својих одбрамбених капацитета нису усмерене, или не би требало да буду усмерене, на њихове суседе већ на јачање безбедносне одрживости РБК/поткомплекса и на подизање квалитета међусобних односа у области одбране и безбедности. Када је Албанија у питању, на њеној територији нису стациониране мултинационалне, мировне снаге чији је задатак да успоставе и одрже мир и ред али постоји присуство припадника страних Оружаних снага. При Министарству одбране Албаније делује Група за војну сарадњу САД – Албанија (показаће се да овакве групе делују у свим државама ЗБ) и њен је задатак пружање помоћи у изради стратегијско-доктринарних докумената, реформи сектора безбедности, модернизацији ОС, уништењу вишка муниције и наоружања и сл. Такође, јединице Граничне полиције и Обалске страже ангажоване су са италијанским јединицама за границу на мору са циљем сузбијања шверца наркотика и оружја. У Албанији повремено бораве експертски тимови НАТО у циљу контроле и оцене оспособљености јединица ОС Албаније према стандардима НАТО, као и инструкторски тимови из САД, Турске, Немачке, Италије, Велике Британије који учествују у обуци и извођењу заједничких војних вежби.

Може се закључити да је Албанија као чланица НАТО интегрисана у све политичке и војне структуре Алијансе, али без значајнијег утицаја на одлучивање. Влада Албаније дословно поштује и спроводи све одлуке донете у оквиру руководећих структура Алијансе. Примера ради, само у 2016. години Албанија је потписала 28 споразума и меморандума о разумевању и сарадњи у оквиру НАТО.

Европска унија је на самиту у Солуну 2003. године загарантовала европску перспективу свим државама ЗБ наглашавајући да ће ове државе индивидуално постајати пуноправне чланице ЕУ у складу са брзином напретка неопходних реформи, а не као групација. Албанија је у уговорни однос са ЕУ ступила 1992. године закључењем Споразума о сарадњи и трговини. Кључни услови за чланство који су стајали, и великим делом још увек стоје пред Албанијом, односе се на промену изборног система који мора бити усклађен са демократским стандардима, затим борба против корупције, поштовање људских и мањинских права, као и недостатак функционалне свеобухватне координације што захтева још комплексније реформе. Споразум о стабилизацији и придруживању (Stabilisation and Association Agreements – SAA) са Албанијом ЕУ је потписала јуна 2006. године а ступио је на снагу 2009. године. Процес стабилизације и придруживања представља политички оквир за унапређење односа држава ЗБ и ЕУ и кључни је корак ка њиховом пуноправном чланству у Европску унију. Овај процес промовише вредности које обезбеђују пуну интеграцију у европске политичке и економске токове, а до којих се долази испуњењем постављених критеријума из Копенхагена³²⁸ у складу са динамиком

³²⁸ Критеријуми из Копенхагена/приступни критеријуми су услови за чланство у Европској унији, који су постављени на састанку Европског савета у Копенхагену 1993. године. Ради се о три критеријума: политички (стабилност институција које обезбеђују демократију, владавину права, поштовање људских права и заштиту мањина), економски (постојање функционалне тржишне привреде, способне да се носи са конкурентским притиском и тржишним снагама унутар Уније) и правни (способност преузимања обавеза чланства, укључујући приврженост циљевима политичке, економске и монетарне уније).- <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=5603&langTag=bs-BA>

спровођења реформских процеса. Постављени циљеви се „не могу остварити само унапређењем билатералних односа Европске Уније и држава Западног Балкана већ и унапређењем регионалне сарадње“³²⁹.

Статус кандидата Албанија је добила 2014. године јер је њен пут ка ЕУ био блокиран због унутрашње политичке блокаде и спорости спровођења реформи. Након 1999. године ЕУ је предузела низ акција и активности ради стварања безбедне зоне на западнобалканском поткомплексу. Око 60% финансијских инструмената ЕУ фонда под називом Помоћ Заједнице за обнову, развој и стабилизацију (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation- CARDS³³⁰) за државе ЗБ је било ангажовано на реформи сектора безбедности у Албанији укључујући и реформу полиције, интегрисаног управљања границом, затвора, судства и борбе против организованог криминала. Албанија је један од корисника Програма Инструмент за претприступну помоћ (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA)³³¹. За период 2014-2020 (IPA II) предвиђено је 2,9 милијарди евра. Најважнија новина другог циклуса овог програма је његов стратешки фокус. Програм пружа помоћ кроз четири канала и то: „хоризонтална подршка -техничка помоћ, информације и обука; регионалне структуре и мреже -промовише регионалну сарадњу; регионална инвестициона подршка - идентификовање пројеката са јасном регионалном димензијом; територијална сарадња - промовисање добросуседских односа и локалног развоја у пограничним регијама“³³².

Када је напредак Албаније ка ЕУ у питању, генерална оцена је да је напретка било, али и да одређени реформски заокрети и резултати нису постигнути пре свега у области људских права, организованог криминала, правосуђа. У извештају Европске комисије о напретку држава Западног Балкана и Турске на путу у ЕУ из 2014. године се истиче да би Албанија, да би отворила приступне преговоре, требало да консолидира и појача реформу у кључним приоритетним областима, посебно у погледу владавине права. Оцена је била да је „Албанија наставила да спроводи и јача реформе, нарочито у области правосуђа и борбе против организованог криминала и корупције те да се рад на овим питањима наставља, уз обимне акције против организованог криминала повезаног са неовлашћеним прометом дрогама“³³³. У извешају Европске комисије о напретку држава Западног Балкана и Турске на путу у ЕУ из 2016. године у делу који се односи на регионалну сарадњу и добросуседске односе се истиче да је Албанија наставила да одржава конструктивну и проактивну улогу у неколико регионалних иницијатива, да је наставила да буде конструктиван партнер у региону и да даље развија билатералне односе са суседним државама. Истиче се да су односи са Црном Гором стабилни и у том працу је потписана Конвенција о регионалној сарадњи. Међусобни односи са БиХ су и даље добри и без отворених питања. Са Македонијом су односи такође добри, а посебно су интензивирани са појавом мигрантске кризе и таласа избеглица који су прелазили преко територија Албаније и Македоније. За односе са Србијом се каже да су наставили да се нормализују уз континуирану политичку посвећеност одржавању конструктивног дијалога. Албанија је

³²⁹ Ивана Радић, Весна Кахримановић и Бранко Будимир, *Водич кроз придруживање Европској Унији*, ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2007, стр.53

³³⁰ Програм CARDS је вид техничкофинансијске помоћи ЕУ које су користиле државе Процеса стабилизације и придруживања у периоду од 2000. до 2006. године. Користиле су га све државе Западног Балкана осим БиХ. Укупна вредност програма била је око 5 милијарди евра - <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4549&langTag=bs-BA>

³³¹ Корисници IPA су Албанија, БиХ, Македонија, Исланд, Косово* (у складу са УН Резолуцијом 1244), Црна Гора, Србија и Турска. Овај програм садржи сву развојну помоћ потребну једној земљи на путу да постане земља кандидат или пуноправна чланица ЕУ (да изгради своје људске, техничке, оперативне и институционалне капацитете, неопходне за функционисање у систему ЕУ).

³³² https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/multi-beneficiary-programme_en

³³³ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/multi-beneficiary-programme_en

наставила веома добре односе са тзв. Косовом и наставила је да се залаже за његово чланство у међународним и регионалним организацијама³³⁴.

Албанија је концепт безбедности и одбране заснован на "наше снаге,, заменила концептом заснованим на колективној безбедности и одбрани НАТО савеза и Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ (Common Security of Defence Policy -CSDP). У спровођењу европских интеграција и активности CSDP Министарство одбране координира институционални рад са Министарством за европске интеграције, Министарством спољних послова и другим централним институцијама и заједничким структурама са следећим задацима: координација израде и ажурирања процеса Стратегије одбране у оквиру Националне стратегије за развој и интеграцију, координација процеса финансијског планирања и приоритетних политика Министарства одбране у складу са основама права и обавеза које повезују државе чланице Европске Уније, мониторинг Националног плана за имплементацију SAA, припрема извештаја о напретку за Европску комисију, праћење процеса, у оквиру учешћа у војним мисијама CSDP³³⁵. Не постоје правне препреке у погледу распоређивања албанских оружаних снага у иностранству. Од уласка у НАТО 2009. године, Албанија је институционализовала своје процедуре за слање трупа у иностранство и има правни споразум са ЕУ за учешће у операцијама управљања кризама. Тренутно су припадници ОС Албаније ангажовани у две ЕУ мисије: EUTM у Малију и Althea у БиХ. Остале активности које се спроводе у оквиру CSDP су углавном из домена обуке. Може се закључити да је уласком у НАТО Албанија консолидовала своју политичку, економску и безбедносну политику што за њу представља неку врсту предности за чланство у ЕУ, као што је био случај и са Хрватском. Ипак, реформски процеси су се у Албанији одвијали споро и тешко, још увек нису сви послови завршени, још много посла се очекује да Албанија заврши како би се отпочело са приступним преговорима.

По питању регионалне сарадње, Влада Албаније је приоритет давала учешћу у раду Америчко-јадранске повеље (А5) са намером да се активним ангажовањем наметне као лидер ервоатланских интеграција ЗБ, као покретач развоја регионалне сарадње у области одбране и као гарант мира и стабилности у региону. И након пријема у чланство НАТО, Албанија је наставила интензивно да се ангажује у активностима и пројектима А5. Попут Хрватске, и Албанија је чланица пројекта BRAAD, као и Заједничког регионалног тима за ангажовање у мултинационалној операцији Resolute Support у Авганистану- Балканског тима НАТО. Своје регионално безбедносно ангажовање припадници оружаних снага Албаније потврђују и ангажовањем у Мултинационалној бригади ЈИ Европе SEEBRIG, а чланица је и Иницијативе за сарадњу у области одбране – Defence Cooperation Initiative – DECI³³⁶. Албанија се званично придружила иницијативи на састанку министара одбране DECI 2016. године у Салзбургу. Значајно је да је главна тема састанка била успостављање борбене групе ЕУ коју ће чинити државе чланице DECI са циљем обављања мањих самосталних операција и припрему терена за главне снаге у почетној фази већих операција³³⁷. У оквиру НАТО концепта паметне одбране Албанија учествује и у пројекту Балканских медицинских снага– BMTF са циљем унапређења националних и регионалних медицинских капацитета за подршку цивилним властима у ванредним ситуацијама и подизање нивоа интероперабилности са снагама УН, НАТО и ЕУ у тој области о чему је било речи на претходним страницама. Албанија учествује и у свим другим регионалним

³³⁴ <https://ec.europa.eu/neighbourhood>

³³⁵ <http://www.mod.gov.al/eng/index.php/security-policies/relations-with>

³³⁶ Иницијатива је покренута на предлог Италије 2012. године са циљем промоције интензивније војне сарадње у интересу јачања регионалне стабилности, сигурности и развоја. Чланице су Мађарска, Словенија, Италија, Аустрија, Хрватска, Албанија, а од 2017. године и Црна Гора - https://honvedelem.hu/cikk/58002_albania_joins_defence_cooperation_initiative

³³⁷ Борбена група ЕУ DECI формирана је 2017. године али још увек без учешћа Албаније и Црне Горе.

безбедносним иницијативама у којима се, између осталог, снажно залаже за чланство тзв. Косова у истим (попут SEDM, RACVIAC). Конференција начелника генералштабова балканских земаља (Б9) је једина иницијатива у којој се одлуке, у складу са оснивачким документом Terms of reference, доносе консензусом тако да предлози Албаније који се односе на проширење чланства у овој иницијативи и даље остају само у домену предлога.

Када су у питању билатерални одбрамбени односи, Албанија најразвијенију сарадњу има са Сједињеним Америчким Државама што јасно декларише својом Стратегијом националне безбедности а о чему је већ било речи. Америчка подршка актуелним албанским, пре свега политичким циљевима, проистиче из процене да Албанци показују „изразиту приврженост Америци и да самим тим албанској заједници припада посебна улога у склопу америчке стратегије у Југоисточној Европи“³³⁸. У току 2015. године највише билатералних одбрамбених активности Албанија је имала са САД, НАТО и Пољском, у 2016. години са САД, НАТО и Великом Британијом, а у 2017. години са САД, НАТО, Пољском и тзв. Косовом³³⁹. Поред сарадње у широком спектру области, Албанија је недавно ратификовала и Споразум са САД о размени информација са циљем ефикасније борбе против тероризма који подразумева приступ информацијама за идентификацију појединаца који су повезани или осумњичени за тероризам. Албанија је иначе прва држава у региону са којом су САД потписале овакав споразум. Вашингтон у Албанији види стратешког партнера у спречавању руског утицаја у региону Западног Балкана.

Када су у питању билатерални одбрамбени односи Албаније са државама ЗБ најразвијенија је сарадња са Македонијом. Албанија снажно подржава чланство Македоније у НАТО. Политички представници Албанаца у Македонији се залажу за остварење за њих примарног циља а то је федерализација државе. Имплементација овакве идеје и намере у пракси напредује споро због разједињености албанских странака у Македонији. Билатералне одбрамбене активности се односе на редовне билатералне сусрете, заједничку обуку и размену припадника оружаних снага на различитим облицима усавршавања (углавном краћи курсеви). Поред заједничког ангажовања у регионалним безбедносним иницијативама за очекивати је да ће интензитет заједничке обуке довести до извођења билатералних војних вежби. Не заостаје ни сарадња са Црном Гором која је пратила динамику активности Црне Горе ка чланству у НАТО. Што је Црна Гора била ближа чланству то су билатералне активности са Албанијом бивале бројније. Активности са Хрватском су биле најинтензивније у процесу придруживања НАТО с обзиром да су и Албанија и Хрватска исте године примљене у НАТО. Као чланице НАТО данас у највећој мери сарађују кроз НАТО пројекте и активности. Билатерална одбрамбена сарадње са БиХ је на минималном нивоу, пре свега због односа Албаније према Републици Српској и у највећој мери се одвија кроз мултилатералне активности. Са Србијом билатералних одбрамбених сусрета и активности и нема нити је потписан Споразум о сарадњи у области одбране.

Што се тиче билатералне одбрамбене сарадње са другим државама посебно треба истаћи сарадњу са Турском која се огледа кроз значајну финансијску помоћ и донације за развој ОС Албаније, највећи број припадника ОС Албаније се школује у Турској, заједно се ангажују у мултинационалним операцијама (у МНОП у Авганистану албански припадници су били ангажовани у оквиру турског контингента). У новије време сарадња је посебно интензивирана у контексту безбедносних ризика изазваних мигрантском кризом. Поред Турске, Албанија има веома развијену сарадњу са Великом Британијом, Пољском, са припадницима ОС СР Немачке су ангажовани у ЕУ мисији у Малију, са Италијом има широк спектар заједничких активности. Албанија је посебно заинтересована за активности

³³⁸ Душан Рељић, „Западни Балкан у троуглу САД - ЕУ - Русија“, Међународна политика бр.1134, 2009, стр.23

³³⁹ Подаци потичу са сајта Министарства одбране и Генералштаба ОС Албаније

које спроводи КФОР, а Италија већ дуже време држи позицију команданта КФОР-а. Односи са Грчком све више добијају на значају а у најави је и отварање новог поглавља у међусобним односима – поглавље стратешког партнерства.

У делу албанске политичке елите поново оживљава идеја „албанског уједињења“, односно „великоалбанска идеја“ која подразумева процес обједињавања албанских територија. По први пут се ова идеја која се баштини на темељу национализма појавила пре 140 година на Конгресу у Призрену.³⁴⁰ У новије време таква врста националистичке реторике је пооштрена. Слична идеја само другог назива „балкански Бенелукс“ покренута је 2012. године у Бриселу са основном замисли да Албанија, Црна Гора, Македонија и тзв. Косово удруже снаге и створе нове трајне структуре сарадње у циљу побољшања политичких и економских односа и убрзавања процеса интеграција у ЕУ³⁴¹. Током парламентарних избора у Албанији 2013. године такође су се могли чути паналбански захтеви и врло оштре националистичке поруке. Иако оваква реторика и пројекти забрињавају међународну заједницу, санкције које би умањиле ову врсту великоалбанских аспирација и претњи изостају. Са друге стране, све су присутније идеје о издавању заједничких уџбеника, одржавању националних културних свечаности, одржавању заједничких седница које су довеле до формирања Уније албанских општина са седиштем у Тирана 2016. године. На састанцима Уније учествују градоначелници/председници општина Тиране, Приштине, Улциња, Тетова, Прешева, Гостивара и Призрена. У плану је и да се једном годишње одржавају састанци влада Албаније и тзв. Косова у циљу продубљења међусобне сарадње. Израђена је „Заједничка декларација о сарадњи и стратешком партнерству између Савета министара Р.Албаније и Косова“ која је потписана јануара 2014. године. Албанија активно лобира за признање тзв. Косова у међународним и регионалним организацијама. Активно су ангажовани и у обуци Косовских снага безбедности (КСБ) и подршци система одбране што је један од приоритета одбрамбене политике Албаније. Залажу се за учешће КСБ у мировним и хуманитарним операцијама НАТО, УН и ЕУ. Снажно заступају политику трансформације КСБ у тзв. Оружане снаге Косова. Уз помоћ Албаније је почело формирање Центра КСБ за обуку у трагању и спасавању који би у скорој будућности могао да има регионални карактер. Разматрају отварање заједничких амбасада, формирање заједничке царине са циљем јавног потврђивања националног јединства. Циљ је да се обезбеди што већи степен међусобне координације и сарадње о најважнијим питањима са крајњим циљем укидања границе између Албаније и тзв. Косова. Изјава актуелног премијера Албаније Едија Рама да Албанија и тзв. Косово треба да имају заједничког председника и заједничку спољну и безбедносну политику³⁴² свакако не иде у прилог смиривању тензија у западнобалканском поткомплексу. Потврда великоалбанских националистичких тежњи се може наћи и у Стратегији националне безбедности Албаније у којој се наглашава да је за безбедност Албаније и читавог Албанског друштва коначно решење статуса Косова од виталног значаја. Овако конструисана тврдња може да аплицира да се под „Албанским друштвом“

³⁴⁰ На конгресу одржаном 1878.године формирана је Призренска лига, која је представљала платформу за уједињење свих крајева у којима живе Албанци. Од великих сила су тражили територијално уједињење, односно да присиле османлијске власти да сједине четири региона: Косово, Скадар, Битољ и Јанину у једну политичко-административну јединицу у оквиру Отоманске царевине, што је одбијено на Берлинском конгресу исте године.

³⁴¹ Оваква идеја правда се намером појачавања регионалне сарадње и спровођења реформи које ЕУ очекује да буду учињене. Констатује се да су постојеће регионалне иницијативе и форуми углавном неформални и да мало чине за регионалну и ЕУ интеграцију -Balkan 'Benelux' would speed up EU entry - <http://euobserver.com/opinion/116669>, 16.06.2015.

³⁴² Приликом отварања заједничког транзитног центра између Албаније и тзв. Косова на граничном прелазу Врбница 2015. године премијер Албаније Еди Рама је рекао и да су границе тачке спајања а не раздвајања што је било њихово уверење када су се ангажовали за путовање преко граница за национално и европско уједињење са Косовом, <https://kossev.info/kosovo-i-albanija>.

сматрају сви географски простори на којима живе Албанци, дакле и Македонија, Црна Гора, Србија, део Грчке, идентично као и идеја Призренске лиге.

У представљању Албаније као студије случаја ауторка је, као што је на претходним страницама већ речено, израдила Упитник са питањима која се тичу мултилатералних и билатералних безбедносних односа³⁴³. Из Упитника се може закључити да је Албанија члан свих регионалних иницијатива из области одбране те да је учешће у наведеним иницијативама, односно бенефити који произилазе из учешћа, оцењено највишом оценом; чланство у регионалним и глобалним безбедносним иницијативама свакако доприноси успешној билатералној сарадњи; Албанија учествује у пет НАТО пројеката паметне одбране (тренутни ниво у време попуне Упитника) али не и у пројектима ЕУ обједињавања и дељења, као ни у раду Европске одбрамбене агенције; припадници ОС Албаније учествују на више од десет међународних војних вежби годишње и то на вежбама које су под окриљем НАТО и које су резултат рада регионалних иницијатива; Албанија учествује у мултинационалним операцијама под мандатом УН, НАТО и ЕУ као и у Борбеној групи ЕУ; на питање ком региону Албанија припада (у понуди су били одговори: ЈИ Европи, Балкану или Западном Балкану) одговорено је Западном Балкану³⁴⁴.

7.1.2. Хрватска као чланица НАТО

Након ратних година на простору бивше СФРЈ међународно признање независне државе Хрватске 1992. године, улазак у НАТО 2009. године и чланство у ЕУ 2013. године представљали су испуњење хрватских националних интереса. Међународна заједница, односно ЕУ, је по питању пријема Хрватске у пуноправно чланство показала недоследност када се говори о испуњењу услова за чланство и поштовање међународног права. Нерешени гранични спорови, имовинска питања прогнаних и избеглих лица и њихов повратак у матичну државу, и низ других питања и проблема нису били сметња да Хрватска постане пуноправна чланица ЕУ што у неку руку не чуди ако се има у виду како су и Румунија и Бугарска³⁴⁵ примљене у чланство ове међународне организације. Иако је ЕУ у поређењу са таласима проширења 2004. и 2007. године значајно поострила и проширила критеријуме за чланство што је Хрватска итекако осетила, остала су и данас отворена питања и проблеми и то пре свега са њеним суседима, а најизраженији су проблеми са БиХ са којом Хрватска дели најдужу границу и у којој су Хрвати конститутивни народ. Међутим, са чланством у НАТО и ЕУ Хрватска је изгубила мотив, односно притисак да одређене реформе спроведе, да одређене процесе заврши и затвори што је, између осталог, разлог данашње политичко-безбедносне слике западнобалканског поткомплекса.

Хрватску политику, а пре свега спољну политику у ранијим годинама карактерисала је политика „бег од Балкана“. Није тајна да Хрватска себе од успостављања независности није видела као делом Балкана и сматрала је да је другачија од регије у којој је географски смештена. Она се пре свега окретала западним партнерима и савезницима и следила њихове принципе у креирању спољне политике. Сарадња са суседима, и поред низа отворених питања, била је присутна у мери колико је то утицало на остварење дефинисаних националних интереса и пројектоване динамике евроатланских интеграција. Она није долазила од истинског схватања да би добросуседски односи и евроинтеграција

³⁴³ Колеге из Албаније су биле спремне да одговоре на овај упитник на чему је ауторка изузетно захвална

³⁴⁴ Упутник Албанија (прилог бр.10)

³⁴⁵ Ни Румунија ни Бугарска нису биле спровеле нужне и довољне реформе пре свега у области правосуђа и унутрашњих послова (усклађивање законодавства са европским), неефикасно коришћење европских фондова у борби против организованог криминала и корупције, на подручју пољопривреде.

региона, односно западнобалканског поткомплекса у ЕУ довели до стабилног и сигурног окружења као темеља економског просперитета. Хрватска себе пре види делом Средње Европе него Балканом, а посебно не Западним Балканом. У дисертацији је раније наведен пример да Хрватска није прихватила чланство у регионалној безбедносној иницијативи Форум начелника генералштабова балканских земаља са образложењем да она није део Балкана. У јавном, а пре свега политичком дискурсу Хрватске, када се говори о простору Балкана/ЗБ се радије користе термини попут „овај део Европе“ или „регија овог дела Европе“. „Психолошки Хрватима, или барем службеним круговима, није лако прихватити где се то Хрватска налази, који је то простор са којим се граничи. Како помирити чињеницу да се само ми сами видимо на рубу Средње Европе али с друге стране границе, ма како тешко прихватили Западни Балкан, спремно учествујемо у свим пакетима који се организују за државе овог простора“³⁴⁶. Ипак, своје „неприпадање“ безбедносном поткомплексу ЗБ Хрватска надомешћује инсистирањем да је она „предводница Регије“, лидер у политичко-безбедносном димензионирању Западног Балкана. У прилогу регионалног лидерства Хрватске говорио је и професор Факултета политичких наука у Загребу Дејан Јовић истичући да „Хрватска својим чланством у евроатланским интеграцијама има потенцијала да из „мале државе“ постане „мала сила“ која ће на регионалном плану инструментима меке моћи (економска снага, способност уверавања других и сл.) моћи остварити своје спољнополитичке циљеве“³⁴⁷. Реторика о лидерским позицијама у региону може се чути и од других држава ЗБ (врло често код српских политичара, Албанија је такву улогу дефинисала Стратегијом националне безбедности, са чланством у НАТО Црна Гора себе све чешће види као лидера даљих евроинтеграција овог простора).

Устав Републике Хрватске започиње навођењем историјских догађаја у различитим државним облицима који су довели до хрватске самосталности где се, између осталог, каже да је „хрватски народ на првим демократским изборима (1990.године) слободно израженом вољом потврдио своју „тисућгодишњу државну самобитност“ и победу хрватског народа и хрватских бранитеља у праведном, легитимном, одбрамбеном и ослободилачком Домовинском рату (1991.-1995.).....“³⁴⁸ Овако дефинисана одредба Хрватског Устава наишла је на неодобравање хрватских суседа који на рат на простору бивше СФРЈ гледају на различите начине. Спорне тачке су „праведан, легитиман, ослободилачки“ рат за које је Хрватска несумњиво имала подршку дела западних партнера. Августинова³⁴⁹ теорија праведног рата заснована је на његовим уверењима да је рат пре свега последица човекове пале природе оптерећене греховим импулсима, баш као што је и мир до којег се ратом потенцијално долази варљив и несталан, и као такав не траје дуго³⁵⁰. Ова теорија имала је велики, па чак и пресудан утицај на размишљања о рату у хришћанству, како у средњем веку, тако и у савременом добу. Питања када и за кога је рат праведан су питања без одговора јер ће друга страна у рату увек тврдити да је био неправедан. Хрватско легитимисање Домовинског рата створило је јаз између ње и њених суседа који спречава да се друга, животна питања решавају отвореније, са више демократије и свакако ефикасније.

³⁴⁶ Твртко Јаковина, Хрватска вањска политика – Шта смо били, шта јесмо, шта желимо и шта можемо бити? у „Хрватски национални идентитет у глобализирајућем свету“, Центар за демократију и право Мико Трипало, Загреб, 2010.

³⁴⁷ Јовић Дејан, *Хрватска вањска политика пред изазовима чланства у Европској унији*, Политичка мисао бр.48, Загреб, 2011.

³⁴⁸ Устав Републике Хрватске, „Народне новине“ број 85. од 09.07.2010. – прочишћени текст

³⁴⁹ Аурелије Августин (354-430), епископ Хипонски у периоду од 395. године па све до своје смрти, један је од највећих и најзначајнијих теолога и филозофа на хришћанском западу.

³⁵⁰ Јелић Милош, „Августинова теорија праведног рата“, Оригиналн научни рад, Годишњак бр.14, Београд, 2015.

Стратегијско-доктринарна регулативе Хрватске није пратила динамику промена како на националном нивоу тако ни промене у међународном окружењу. Прва Стратегија националне безбедности донета је 2002. године а ревидирана тек 2017. године. Стратегија одбране је донета 2002. године и још увек није дошло до њеног ажурирања. Дугорочни план развоја донет је 2006. године док најажурнији потиче из 2014. године (и важи за период 2015-2024. година). Евидентан је период велике паузе од 2002. до 2014. односно 2017. године у којој актуелна документа нису могла у потпуности да дају одговоре на савремене политичке, безбедносне, економске и друге врсте изазова и претњи. То посебно има тежину када се има у виду да је Хрватска од 2009. године пуноправна чланица НАТО, а да њена стратегијско-доктринарна документа нису била у потпуности усклађена са НАТО стандардима. Разлог томе је пре свега био у политичкој нестабилности у земљи. Доношење нове Стратегије националне безбедности имало је за циљ редефинисање постојећег система националне безбедности и усвајање новог концепта „Домовинске сигурности“³⁵¹ који се заснива на проактивном и здруженом деловању свих расположивих ресурса са циљем превенције и решавања могућих кризних ситуација. Политика одбране Хрватске заснива се на чланству у НАТО и ЕУ и одређена је обавезама које из тог чланства произилазе, малом вероватноћом оружане агресије на Хрватску, порастом асиметричних и неконвенционалних претњи националној безбедности али и безбедности савезника, као и последицама економске кризе.

У делу Стратегије националне безбедности који је посвећен јачању Хрватског међународног утицаја и угледа јасно је дефинисан однос Хрватске према суседима и њеној трансатлантској политици после пријема у НАТО и Европску унију. Наиме, у комплетном документу ни једном се не користи термин Балкан већ ЈИ Европа па се тако истиче „да је за Р. Хрватску подручје ЈИ Европе од стратешке важности и интереса, те приоритет у безбедносном смислу“³⁵². Разлог томе је и даље присутан осећај нестабилности, несигурности, напетости, што се одражава и на укупне односе. Обрасци непријатељства нису нестали већ се с времена на време, у складу са пре свега политичким интересима, са њима више или мање манипулише. Кључне инструменте за постизање сигурности и стабилности Хрватска види у евроатланским интеграцијама и наставку реформских процеса у свакој појединачној држави. С тим у вези, Хрватска изражава спремност да своје чланство у НАТО и ЕУ искористи за повећање утицаја на регионална и глобална безбедносна питања и да пружи помоћ државама које су чланство у овим међународним организацијама идентификовале као свој приоритет, односно својим непосредним суседима. Апсолутну подршку евроатланском интегрисању држава ЗБ као и процесу проширења ЕУ и НАТО Хрватска ипак ограничава „потребом испуњавања свих услова за чланство и развој демократских институција који су улог у трансформацију друштва и успешну демократску транзицију“³⁵³ што се не може рећи да се у потпуности поштовало када је у питању испуњење свих услова за чланство Хрватске у НАТО и ЕУ (о чему је већ било речи). Пре би се рекло да дефинисане услове Хрватска користи као механизме моћи од утицаја за доношење одлука које Хрватској тренутно нису у интересу. Свесна да њен међународни углед зависи и од односа са суседима, у Стратегији се закључује да ће она и даље доприносити развоју сарадње са суседима, развоју партнерства са другим државама на заједничким пројектима, а пре свега пројектима од интереса за јачање безбедности, те

³⁵¹ Стратегија не дефинише сам појам домовинске сигурности већ његове елементе -да ће овај систем чинити централни државни органи надлежни за послове одбране, унутрашњих и спољних послова, цивилне заштите, финансија, здравства и правосуђа, укључујући државне органе из њиховог делокруга и органе безбедносно-обавештајног система, а у исти ће се укључивати и јавне и приватне фирме, грађани и удружења - Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2017.

³⁵² Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Ц. Национални идентитет, међународни углед и утицај Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2017.

³⁵³ Исто,

да ће наставити градити регионална партнерства у складу са развојем политичке и безбедносне ситуације и властитим интересима.

Приоритети стратегијског значаја за Хрватску по први пут су били дефинисани документом „Одреднице вањске политике“ који је донет 2000. године и који је, као основне циљеве спољнополитичких активности Хрватске препознао „улазак у Европску Унију и НАТО, унапређење односа са суседним државама, развијање билатералне и мултилатералне сарадње, промоцију хрватских привредних капацитета и свеукупну промоцију Републике Хрватске“³⁵⁴. У овом документу се даље каже „да је у савременом свету доста важно градити нови безбедносни положај земље на основу чланства у Северноатланском савезу.....Зато је апсолутни приоритет ове земље приступање НАТО како би се сачувала национална сувереност и безбедност“³⁵⁵. Хрватска је постала чланица НАТО Програма ПЗМ 2000. године али ниво јавне подршке за чланство у НАТО све до 2009. године није прелазио 50%. У Акциони план за чланство - МАР³⁵⁶ који је важан корак ка пуноправном чланству у НАТО Хрватска је позвана 2002. године. На министарском састанку Северноатланског савета у Мадриду 2003. године НАТО је образложио своју политику отворених врата на примеру МАР држава. У извештају са састанка се наводи „да врата НАТО остају отворена. Подржавамо Албанију, Бившу Југословенску Републику Македонију и Хрватску у њиховим напорима у реформама и остварењу регионалне сарадње“³⁵⁷. На састанку Северноатланског савета из децембра 2007. године у Бриселу се поново истиче „да НАТО остаје отворен новим европским чланицама....да препознаје велики труд у спровођењу реформи које су три земље укључене у МАР – Албанија, Хрватска и Бивша Југословенска Република Македонија направиле, те их бодримо да интензивирају појединачне напоре“³⁵⁸.

До позива за чланство у НАТО Хрватска је морала да начини низ реформских корака, да изврши реорганизацију својих оружаних снага, да реформише систем обуке и опремања прилагођавајући их стандардима НАТО, да се значајно ангажује у НАТО операцијама подршке миру (већ 2003. године Хрватска је послала своје војнике у НАТО мисију у Авганистану). То није био лак задатак посебно ако се има у виду тадашње расположење домаћег јавног мњења, политичко-безбедносна атмосфера у региону, економска криза, низ нерешених питања која су стајала између Хрватске и њених суседа. Након пријема у НАТО 2009. године 64,6% испитаника се изјаснило да се осећа сигурније у Хрватској након приступања НАТО, а 50,2% испитаника је сматрало да је чланство унапредило углед државе и ојачало њен положај на међународној сцени³⁵⁹. Поводом обележавања пет година од чланства у НАТО тадашњи амерички амбасадор у Хрватској Кенет Мертен (Kenneth Merten) је истакао „да је велика част бити земља партнер и савезница Хрватске у НАТО, те да је НАТО последњих година због хрватског чланства постао снажнији, посебно на местима као што су Косово и Авганистан“³⁶⁰. Овакве речи захвалности и подршке несумњиво проистичу из, за НАТО преко потребног хрватског ангажовања у НАТО мултинационалним операцијама и мисијама у време када су поједине чланице НАТО, услед притисака домаће јавности и економских потешкоћа, почеле да преиспитују своје ангажовање у мисијама у Авганистану и Ираку, па и да повлаче своје контингенте.

³⁵⁴ Одреднице вањске политике, Министарство вањских послова Републике Хрватске, Загреб, 2000.

³⁵⁵ Исто,

³⁵⁶ У НАТО документима у то време често се користио термин „МАР земље“ за Албанију, Македонију (у МАР процесу од 1999. године) и Хрватску

³⁵⁷ <https://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-059e.htm>, article 16

³⁵⁸ <https://www.nato.int/docu/pr/2007/p07-130e.html> article 15

³⁵⁹ Резултати истраживања хрватског Министарства спољних послова и европских интеграција из фебруара 2010.

³⁶⁰ Часопис Хрватски војник бр.445, 2014.

Хрватски приоритет у сарадњи у области одбране је њен однос са НАТО и активности које из тог односа, али и преузетих обавеза проистичу. То су првенствено активности које подржавају наставак интеграција Хрватске у структуре НАТО, учешће у активностима које су под окриљем Савеза, усклађивање националног са савезничким одбрамбеним планирањем, имплементација циљева способности НАТО и учешће у пројектима паметне одбране о којима је већ било речи. То је даље значило усклађивање процедура и активности у свим областима, од одбрамбеног планирања, операција, обуке, преко изградње обавештајних и персоналних способности, логистике, информатичких комуникација и финансирања, до односа са јавношћу и набавки, односно опремања. Иако је Хрватска постала чланица НАТО 2009. године, тек 2012. године ОС Хрватске су завршиле процес пуне интеграције.

По питању прилагођавања и развоја оружаних снага у складу са стандардима НАТО у првој фази се оно односило на усклађивање бројног стања. По стицању независности Хрватска је имала око 270.000 војника а данас бројно стање ОС износи 15.780 припадника (са Министарством одбране укупно бројно стање је 16.900 припадника)³⁶¹. Оружане снаге Хрватске потпуно су професионализоване 2007. године. Буџет за одбрану у 2017. години износио је 1,23% БДП што је још увек знатно мање од 2% колико је предвиђено стандардима НАТО и колико је Хрватска процењивала да ће достићи још 2010. године (2015. године износио је 1.16% БДП). Предвиђена је блага тенденција повећања буџета за одбрану а највеће повећање планирано је за програм „опремање и модернизација“.

По питању спољног утицаја, односно присуства страних војних снага на територији Хрватске, на њеној територији нема стално присутних јединица страних оружаних снага. Припадници страних ОС повремено боравке на територији Хрватске у склопу припреме и извођења заједничких војних вежби. Нека врста сталног присуства огледа се у ангажовању иностраних предавача и другог особља у Центру за безбедносну сарадњу (RACVIAC) у Ракитију код Загреба. Хрватска учествује у десет НАТО пројеката паметне одбране (о чему је било речи на претходним страницама) а за један је и водећа држава – Балкански регионални приступ за ПВО (БРААД). Свакако је значајно и Хрватско ангажовање у пројекту Мултинационални ваздухопловни центар за обуку (МАТС) а један део активности који се спровode у оквиру овог пројекта односи се на обуку саветодавних ваздухопловних тимова који се припремају за извођење обуке авганистанског ратног ваздухопловства у склопу мисије Resolute Support. Припадници ОС Хрватске учествују у значајном броју међународних војних вежби, а највећи број се односи на вежбе под мандатом НАТО. Само у 2017. години таквих вежби је било осам а посебно је карактеристичан значајан број хрватских припадника који су у њима учествовали (учешће са јединицама). Потпуну посвећеност чланству у НАТО Хрватска потврђује скорим отварањем НАТО Центра за обуку пилота хеликоптера и јединица авијације као и за превоз специјалних снага у посебне мисије који ће бити и први НАТО центар на територији Хрватске.

Након пријема у НАТО следећи корак у остваривању дефинисаних спољнополитичких циљева било је чланство у Европску унију. Пријем држава ЗБ условљен је низом политичких и економских реформи, а свакако да сфера безбедности није остала ван интересовања Европске уније. Спровођење захтеваних реформи ЕУ помаже политичким и економским видовима помоћи попут подршке у успостављању владавине права, заштите мањина, регионалне и међународне сарадње као и фондовима који обезбеђују финансијску подршку и помоћ. Хрватска је интензивирала сарадњу са ЕУ 1999. године а већ 2000. године је отворила преговоре о SSP који је парафиран у Бриселу октобра 2001. године а ступио на снагу 2005. године. Разлог значајној паузи од отварања

³⁶¹ Извор информација као у случају података о ОС Албаније/ Footnotes 324

преговора до чланства у ЕУ је у препрекама које су успоравале преговарачки процес попут недовољне сарадње са Хашким трибуналом и нерешених билатералних питања између Хрватске и Словеније. Окончање преговора за Хрватску је представљало нову фазу развоја њене спољне политике која се одвијала у две фазе: „1. испуњавање преузетих обавеза и спровођење неопходних реформи до пуноправног чланства и 2. успешно политичко, економско и социјално функционисање Хрватске као пуноправне чланице ЕУ³⁶²”. Уговор о приступању Хрватска је потписала 2012. године а постала двадесетосма чланица ЕУ јула 2013. године. Са чланством у ЕУ Влада Хрватске је своје деловање усмерила на политике ЕУ које представљају подручја од посебног интереса за Хрватску са јасно прецизираним циљевима: „спољна политика у функцији остваривања националних интереса; подршка БиХ и осталим државама ЈИ Европе на путу према ЕУ и чланству у НАТО; оснаживање средњеевропске димензије Хрватске; јачање односа са европским и трансатланским савезницима те глобалним партнерима; вањска политика у функцији јачања економије, енергетске независности и промоцији културе; председавање Европском унијом 2020. године”³⁶³.

Улазак Хрватске у ЕУ 2013. године подразумевао је и њено активно ангажовање у Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици ЕУ (CSDP) која почива на снажној евроатлантској повезаности и безбедносном идентитету Европе. Исте године Хрватска је постала и чланица Европске одбрамбене агенције (EDA) са циљем побољшања својих одбрамбених капацитета кроз стручну подршку и савете о финансијским, правним и уговорним питањима са циљем превазилажења недостајућих ресурса. Следећи корак је био чланство у Сателитском центру Европске Уније (*European Union Satellite Centre - EUSC*) који је формиран 2001. године као подршка спровођењу CSDP укључујући мисије и операције Европске уније. Сарадњом у оквиру *EUSC* државама чланицама се обезбеђују „производи и услуге који произилазе из експлоатације релевантних просторних средстава и података укључујући сателитске и ваздухопловне снимке, геопросторне информације, обуку и друге повезане услуге”³⁶⁴. Хрватска активно учествује у раду тела ЕУ у области безбедности и одбране, а декларисала је и једну јединицу у борбеној групи Европске уније. Ради се о БГ ЕУ у којој Хрватска учествује заједно са Немачком, Аустријом, Чешком, Ирском и Македонијом. Хрватска је у ЕУ концепту обједињавања и дељења интензивирала своје ангажовање. У оквиру програма ЕУ за заштиту поморских граница њена обалска стража је активније укључена у активности Агенције ЕУ за границу и обалску стражу (*European Border and Coast Guard Agency - FRONTEX*) чије активности су управо дошле до изражаја услед таласа илегалних миграција. Значајно је поменути и још један механизам сарадње у оквиру ЕУ који се односи на изградњу одбрамбених способности ЕУ за управљање кризама у којој Хрватска учествује заједно са Аустријом, Чешком, Мађарском, Словачком и Словенијом у оквиру Средњеевропске одбрамбене сарадње (*Central European Defence Cooperation - CEDC*). Наведена иницијатива представља један од пројеката концепта обједињавања и дељења у коме Хрватска учествује у чак 13 области, а за четири је водећа нација (Удруживање регионалних образовних програма, Координација мултинационалне логистике, Заједничка регионална способност обуке пилота и Курсеви обуке снага за специјалне операције, посебно роњење).

Своју посвећеност НАТО и ЕУ обавезама Хрватска потврђује и ангажовањем у мисијама и операцијама под мандатом УН, НАТО и Европске уније. Учешће у операцијама подршке миру Хрватска је започела 1999. године упутивши десет припадника, у својству

³⁶² Програм Владе Р. Хрватске за мандат 2011-2015.године, члан 14 – Чланство у ЕУ и вањска политика-
https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Dokumenti%20Vlada/Program_2011_2020.pdf

³⁶³ Програм Владе Р. Хрватске за мандат 2016-2020.године, члан 14 – Чланство у ЕУ и вањска политика-
https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Dokumenti%20Vlada/Program_2016_2020.pdf

³⁶⁴ <https://www.satcen.europa.eu/who-we-are/our-mission>, 22.05.2015.

посматрача, у мисију Уједињених нација у Сијера Леоне (United Nations Mission in Sierra Leone - UNAMSIL). Учешће у Посматрачкој мисији Уједињених Нација (United Nations Disengagement Observer Force - UNDOF) на Голанској Висоравни било је највеће и најбројније ангажовање Хрватске у једној мисији УН. Са интензивирањем активности на путу евроатланског интегрисања Хрватска је значајно повећавала ангажовање у мисијама под мандатом НАТО, а нешто скромније и ангажовање у мисијама Европске уније. Најзначајније је ангажовање њених припадника у НАТО мисији ISAF у Авганистану која представља најбројније и најзахтевније ангажовање припадника Хрватских Оружаних снага. Мисија Resolute Support (Одлучан одговор) представља наставак мисије ISAF и представља неборбену мисију са задатком изградње капацитета и способности институција и снага безбедности Авганистана за самостално деловање. Припадници хрватског контингента су декларисани као водећа нација у области обуке, логистике и транспорта припадника ОС земаља чланица А5 (Албанија, БиХ, Црна Гора и Македонија). НАТО операција „Inherent Resolve“ успостављена је 2014. године као одговор на кампању терора од стране Исламске државе Ирак и Сирија (ISIS) заснованих на екстремној идеологији у овим државама. У овој операцији учествује 65 држава и партнерских организација. Следећа и најновија НАТО мисија у којој учествују хрватски припадници је НАТО ојачана предња присутност (Enhanced Forward Presence - eFP) која је у функцији одвраћања размештања војних снага на источним и југоисточним територијама НАТО. Хрватски припадници размештени су у борбеној групи у Пољској од 2017. године³⁶⁵.

Попитању ангажовања у мисијама ЕУ, хрватски припадници су ангажовани у мисији EU Navfor Somalia Atalanta од 2009. године. Операција Atalanta представља свеобухватни приступ ЕУ током кризе у Сомалији са акцентом на политичким, безбедносним и хуманитарним аспектима. Друга ЕУ мисија у којој учествују хрватски војници је EU Navfor Med Sophia, мисија коју је ЕУ покренула 2015. године а Хрватска јој се придружила јуна 2017. године. Циљ мисије је разбијање криминалних група које се баве кријумчарењем људи у јужном и централном Медитерану и даљег страдања на мору³⁶⁶. Припадници ОС Хрватске од 2008. године учествују и у УН мисији КФОР на КиМ са задатком ваздухопловног транспорта људи и терета хеликоптерима, затим спровођења извиђачких патрола, као и ангажовања у саветодавним тимовима за питања доктрине и логистике.

Програмом Владе Хрватске одређена су три стуба њеног европског идентитета: балкански, медитерански и средњеевропски, док се Стратегијом националне безбедности наглашава средњеевропски, подунавски, јадрански и средоземни положај Хрватске. Географски и геополитички положај Хрватске свакако чини да сарадњи са суседима и развоју регионалне сарадње треба придати посебну пажњу. Заступљеност и ефикасност регионалне сарадње би се пре свега требала огледати кроз транспарентност, дијалог и добросуседство, заједничка опредељења ка европским и евроатланским интеграцијама и заједничке активности на том путу. То би аутоматски подразумевало нестанак војних, конвенционалних претњи које долазе из непосредног суседства, односно јачање односа и веза који потврђују стабилност и јачају безбедност.

Питање граница Хрватске и суседних земаља је једно од питања које није у потпуности решено због чега Хрватска сматра да такво стање има негативан утицај на безбедност и заштиту хрватске државне територије. Друго питање које је за Хрватску изузетно осетљиво је питање положаја хрватског народа ван граница Хрватске. Како између Хрватске и њених суседа још увек постоје отворена питања и како генерално на простору западнобалканског поткомплекса решавање отворених питања иде споро и тешко, такво стање свакако утиче на динамику, садржајност, одрживост и дуговечност

³⁶⁵ http://www.osrh.hr/#rubData/HTML/HR/MVS/MISIJE/20180731_NATO_misije_i_operacije_HR.htm

³⁶⁶ http://www.osrh.hr/#rubData/HTML/HR/MVS/MISIJE/20180731_EU_operacije_potpore_miru_HR.htm

регионалних односа и сарадње. У најновијој Стратегији националне безбедности се каже да је за Хрватску подручје ЈИ Европе од стратешког значаја и интереса и приоритет у безбедносном смислу и истиче да се „наставак трендова нестабилности, несигурности, напетости и спољашњих дестабилизирајућих утицаја у овом простору одражава на укупну регионалну стабилност и сигурност ширег европског простора“³⁶⁷.

Хрватска је присутна у регионалним безбедносним иницијативама али је њено ангажовање било интензивније у периоду процеса приступања у НАТО и ЕУ јер је један од услова за чланство подразумевао и развијање и унапређивање регионалне сарадње и изналагање решења за отворена питања око којих не постоји сагласност. Са уласком у НАТО и ЕУ она се формално није повукла из регионалних безбедносних иницијатива али активан допринос њиховом раду свела је на „одрживу“ меру. Може се закључити да хрватско ангажовање у регионалним иницијативама има практичну димензију углавном онда када је то директно усмерено на хрватске националне интересе или када се Хрватска жели наметнути као лидер или као ментор. Пример је успостављање неформалне регионалне иницијативе под називом „Брдо процес“ која је установљена 2010. године на иницијативу Словеније и Хрватске са идејом ојачавања веза у региону ЗБ како би ојачана сарадња помогла његовом бржем напредовању на путу европских интеграција³⁶⁸. На загребачком самиту Брдо Бриони 2015. године домаћини су потписивање завршне Декларације којом се „истиче неопходност убрзавања евроатланских интеграција региона“³⁶⁹ представили као властити успех, својеврсну победу хрватске дипломатије, притисак Загреба на Србију (могућност промене српске позиције по питању политике војне неутралности). Након самита се могло закључити да је његова агенда била амбициозна а изгледи за успех ниски. Пример је и хрватско ангажовање у иницијативи Америчко-јадранска повеља А5 у којој све више преузима лидерску улогу (уз подршку САД) у евроатланском инструисању држава претендената за чланство у НАТО (Црна Гора пре чланства у НАТО, БиХ и Македонија). Управо у оквиру А5 Хрватска је снажно подржавала и помагала Црну Гору у добијању позива за чланство у НАТО. У овој иницијативи Хрватска има лидерску улогу у пројекту BRAAD о чему је већ било речи. Активнијим ангажовањем у регионалним безбедносним иницијативама Хрватска не жели да додатно исцрпљује постојеће капацитете ангазоване у НАТО и ЕУ пројектима и телима који су за њу свакако значајнији. Са друге стране, активније ангажовање у регионалним безбедносним иницијативама јој не би донело посебне бенефите али им остаје привржена желећи да и на тај начин покаже да је посвећена региону и регионалној сарадњи.

Како регионална сарадња доприноси јачању могућности за интеграције у европске и евроатланске структуре, тако и билатерални односи не само да доприносе развијању конкретних способности и квалитета заједничких активности, већ доприносе и јачању укупних регионалних односа. У Стратегији националне безбедности Хрватске се каже да ће „у развоју билатералних односа са појединим државама Хрватска узимати у обзир свако дифамацијско“³⁷⁰ поступање према Хрватској чиме ће се водити у разматрању даљег развоја међусобних односа. Посебна пажња ће се посветити очувању мањинских групација те сарадњи у решавању заједничких питања“³⁷¹. Овако конструисан став појашњава динамику билатералних односа Хрватске са појединим државама западнобалканског

³⁶⁷ Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2017.

³⁶⁸ <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/eu/regionalna-saradnja/brdo-proces?lang=lat>

³⁶⁹ http://predsjednica.hr/files/NEWSLETTER%20VIEWS%20and%20NEWS_no%203.pdf

³⁷⁰ Блађење или дифамација је израз којим се описује намерно ширење лажних и/или поверљивих информација о некој особи, породици, организацији, политичком ентитету (држава, нација)...у сврху уништавања или смањења њеног угледа или јавне репутације...на простору бивше Југославије се дифамација регулисала кроз тзв. кривична дела против части и угледа, односно клевету и увреду – <https://hr.wikipedia.org/wiki> .

³⁷¹ Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2017.

поткомплекса али је у њему спорно што такво размишљање није двосмерно, односно што амнестира Хрватску од таквог понашања и поступања.

Република Хрватска своје билатералне одбрамбене односе развија са државама са којима има обостране интересе и који су део ширег, мултилатералног, односно регионалног и глобалног контекста. Данас Хрватска има развијене билатералне одбрамбене односе са око четрдесет земаља и циљ тих односа је развој и одржавање војних способности, јачање стабилности, сигурности, поверења, сарадње са стратешким савезницима и партнерима и даља структурна интеграција у НАТО и Европску унију. У протеклом периоду Хрватска је извршила рационализацију билатералних одбрамбених активности усмеривши се на стратешке partnere, државе региона, кључне регионалне иницијативе и обавезе које проистичу из чланства у НАТО и Европску унију. С тим у вези, билатерална сарадња је примарно развијена са земљама чланицама НАТО и то посебно са земљама које јој обезбеђују логистичку али и другу врсту подршке када је у питању ангажовање у операцијама ван граница земље. У току 2015. и 2016. године најинтензивније и најбројније су биле активности са НАТО, а у 2017. години са СР Немачком, Пољском, Израелом, Шведском, Мађарском и БиХ. Сарадња са суседима заузима значајно место пре свега са циљем да одржи слику регионалног лидера који тежи миру и добросуседским односима и на том путу је спремна да пружи сва знања и искуства из протеклих евроинтегративних процеса. Анализом јавно доступних докумената ауторка је дошла до закључка да је, од пријама у чланство ЕУ, Хрватска имала најинтензивнију билатералну одбрамбену сарадњу са Пољском, Италијом и Израелом, а у непосредном суседству са БиХ, Албанијом, Македонијом и Црном Гором, дакле са свим државама ЗБ осим са Србијом.

Хрватска жели да се наметне као регионални лидер и то у политичком, економском и војном погледу и у томе има подршку свог стратешког партнера, Сједињених Америчких Држава. Сједињене Америчке Државе су најважнији савезник Хрватске, док истовремено снажно подржавају јачање стратешког партнерства Хрватске са НАТО и Европском унијом. Готово да се ни једна одлука од значаја за систем одбране Хрватске не доноси без менторског утицаја САД, било да се ради о опремању, обуци, ангажовању ОС ван граница Хрватске и сл. Отуда и оштре америчке реакције на преговоре Хрватске са Русијом око гасног тока. Већина хрватског наоружања и опреме, пре свега из домена ваздухопловства, је руског порекла, што је карактеристично за некадашњу Југословенску Народну Армију. Ремонт постојећег наоружања Хрватска углавном одржава са Украјином што је резултат неслагања САД да се сарадња у овом домену, што би било најлогичније, одвија са Русијом. У даљем опремању својих оружаних снага Хрватска се окренула западним земљама, а у великој мери и Израелу (модернизација хрватског ваздухопловства) те отуда и интензивна билатерална сарадња са овом земљом. На иницијативу САД у Хрватској ће бити установљена Међународна школска установа под називом Adriatic War College.

У Стратегији националне безбедности Хрватске се помиње сарадња са непосредним суседима, али се посебно не апострофира њен значај. Наиме, у Стратегији се каже да ће „развијању угледа и утицаја Републике Хрватске придоносити суседска сарадња и партнерство са другим државама на заједничким пројектима којима се јача сигурносна заштита од претњи и спољнополитичка позиција“³⁷². Овде се недвосмислено истиче да ће се сарадња са суседима одвијати у мери колико је то од значаја за хрватске националне интересе и њен спољнополитички положај. Билатерална сарадња, и поред овако формулисаних односа према суседима, постоји али не са свим државама ЗБ и различитог је

³⁷² Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2017.

интензитета. Између Хрватске и Македоније нема отворених питања. У периоду од 2003. до 2017. године потписано је 29 билатералних споразума, уговора, меморандума, протокола, декларација (у даљем тексту: уговора) из области културе, здравства, туризма, борбе против криминала, полицијске сарадње и из других области. Када је сектор безбедности у питању симболично је да није закључен Споразум о сарадњи у области одбране али су закључени уговори о сарадњи у оквиру приближавања и приступања ЕУ 2004.; о размени и узајамној заштити класификованих података 2008.; о сарадњи у заштити од природних и техничко-технолошких катастрофа 2010.; о евроатланском партнерству 2013. године³⁷³. Билатерални одбрамбени односи су развијени у области ваздухопловства, изради стратегијско-доктринарних докумената, обуци и образовању, у оквиру иницијативе А5, кроз НАТО пројекте паметне одбране и кроз заједничко ангажовање у мултинационалној операцији Resolute Support. Посебно се наглашава Хрватска подршка интеграцијама Македоније у НАТО. Између Хрватске и Црне Горе у истом периоду закључено је 54 билатерална уговора из области дипломатских односа, европских интеграција, културе, спорта, полицијске сарадње, управљања водама и других области. За сектор безбедности посебно су значајни уговори о сарадњи и узајамној помоћи у вези размене података повезаних са откривањем и спречавањем прања новца и спречавањем финансијског тероризма из 2005.; о сарадњи у процесу европских интеграција 2007.; о сарадњи у заштити од природних и цивилизацијских катастрофа 2008.; о евроатланском партнерству 2012.; о размени и заштити класификованих података 2015. године³⁷⁴. Са Црном Гором је одбрамбена сарадња на традиционално високом нивоу. Хрватска активно помаже Црној Гори у имплементацији НАТО стандарда и након пријема у чланство. Значајно је заједничко ангажовање у мултинационалној операцији Resolute Support у којој су црногорски војници у саставу хрватског контингента, као и сарадња у оквиру иницијативе А5. Са БиХ је у наведеном периоду закључено 69 различитих билатералних уговора, дакле највећи број, што је и оправдано ако се има у виду да је хрватски народ један од три конститутивна народа у БиХ. У истом периоду су закључени уговори из широког спектра области попут заједничких локација на граничним прелазима, међусобног извршења судских одлука, размене роба, слободне трговине, полицијске сарадње, здравства и др. области. Хрватска и БиХ су 2012. године закључиле Споразум о сарадњи у области одбране. За област безбедности значајни су и уговори о сарадњи у процесу европских интеграција 2003.; о сарадњи у борби против свих облика тешког криминала 2005.; у вези размене података повезаних са откривањем и спречавањем прања новца и спречавања финансијског тероризма 2005.; у вези размене и заштите класификованих података 2012.; о европском партнерству 2017. године³⁷⁵. Билатерална одбрамбена сарадња је у сталном успону усмерена на област обуке, школовања и усавршавања, одбрамбеног планирања и међународне одбрамбене сарадње, евроатланских интеграција БиХ у НАТО. Значајна сарадња се одвија и у оквиру иницијативе А5. Иако укупни билатерални односи Хрватске и Србије нису на завидном нивоу, између ових држава у периоду од 2003. до 2017. године је закључено 45 уговора а највише их је закључено 2009. године када су билатерални односи били на највишем нивоу. Од укупног броја закључених уговора 18 се односи на билатералне уговоре између Хрватске и Државне Заједнице Србија и Црна Гора. У периоду од 2007. године закључени су билатерални уговори из области полицијске и економске сарадње, здравства, медицине. Свакако је значајно доношење Декларације о унапређењу односа у решавању отворених питања између Хрватске и Србије 2016. године али значајнијег помака није било. Хрватска и Србија су 2010. године закључиле Споразум о сарадњи у области одбране. У оквиру

³⁷³ <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora>

³⁷⁴ Ibid,

³⁷⁵ Ibid,

сектора безбедности значајни су и уговори о сарадњи у области европских интеграција 2009.; о сарадњи у заштити од природних и других катастрофа 2014.; о сарадњи у мигрантској кризи и спречавању незаконитих миграција 2015. године. Билатерални одбрамбени односи Хрватске и Србије диктирани су трендом политичких односа, оптерећени нарастајућим националним тензијама као последицом свеукупних сложених односа, а последњих година су на ниском нивоу и најприближнији обрасцима непријатељства. Када су у питању билатерални односи Хрватске и Албаније у идентификованом периоду закључена су 24 уговора. У односу на друге државе ЗБ ради се о најмањем броју нормативно-правних аката што и не изненађује ако се има у виду да између Хрватске и Албаније нема отворених питања, имале су готово идентичну динамику евроатланских интеграционих процеса, исте године су примљене у НАТО. Закључени уговори се односе на област културе, здравства, туризма, полицијске сарадње. У домену безбедности Споразум о сарадњи на подручју одбране закључен је 2003. године, а закључени су и уговори о сарадњи у процесу европских интеграција 2004.; о сарадњи у сузбијању транснационалног криминала и прања новца стеченог криминалом 2007.; о узајамној заштити класификованих података 2008.; о сарадњи на подручју заштите од природних и технолошких катастрофа 2010.; о узајамној помоћи у случају катастрофа и великих несрећа 2011.; о европском партнерству 2014. године. Са Албанијом постоје специфични односи који се испољавају и у снажној подршци свих важнијих питања који се односе на тзв. Косово, од формирања Оружаних снага Косова, пријема тзв. Косова у регионалне безбедносне иницијативе, њиховог учешћа на мултилатералним активностима и сл. Сваки пут када званичници Хрватске посете своје припаднике ангажоване у мисији КФОР они се састају и са косовским званичницима. Подршка Хрватске тзв. Косову је недвосмислена и нимало скромна, базирана на спремности за преношење искустава и знања у развоју посебних способности и спремности за заједничко ангажовање ван граница матичних држава. Тиме и не чуди зашто постоји застој у билатералним односима Хрватске и Србије јер дијаметрално различито виђење решавања статуса КиМ чини све већи јаз између ових, за западнобалкански поткомплекс, двеју најутицајнијих држава.

Упитник који је израђен за потребе дисертације је понуђен и колегама из Хрватске али они нису желели да га попуне усмеравајући ауторку на сајт Министарства одбране Хрватске и јавно доступне информације.

7.1.3. Црна Гора као чланица НАТО

Црна Гора и Србија су након ратних година на простору ЗБ, осамостаљивања Хрватске, Македоније и успостављања Федерације БиХ наставиле да живе заједно, прво у Савезној Републици Југославији, а потом у Државној Заједници Србија и Црна Гора (ДЗ СЦГ). Црна Гора је прогласила независност јуна 2006. године у складу са израженом вољом грађана на референдуму и то је био дефинитиван крај савеза Црне Горе и Србије. У годинама пред разграничење у иступањима српских и црногорских званичника, иако су говорили у име једне, исте државе, осећали су се све дисонантнији тонови о готово свим значајнијим питањима а посебно оним која су се односила на однос ДЗ СЦГ према свету и међународној заједници. Влада Црне Горе је месец дана по осамостаљивању израдила документ под називом Спољнополитички приоритети Црне Горе у коме су дефинисани најважнији циљеви њене спољне политике. Устав Црне Горе је донет тек годину дана касније што је неуобичајен след корака ако се има у виду конститутивни карактер овог највишег државног акта. У поменутом документу Владе Црне Горе из 2006. године³⁷⁶ наводи се да су најважнији циљеви спољне политике: чланство у ЕУ и Северноатланском Савезу; унапређење и одржавање добросуседских односа и регионалне сарадње и

³⁷⁶ На званичном сајту Владе Црне Горе не може се наћи садржај поменутог документа

развијање билатералне и мултилатералне сарадње. У овом првом стратешком спољнополитичком документу Црне Горе се „европске и евроатлантске интеграције сматрају паралелним и у потпуности усаглашеним процесима“³⁷⁷. Кашњење Црне Горе у доношењу Устава уствари јој је обезбедило довољно простора да избегне проблеме са којима су се сусреле друге државе Балкана/ЗБ након ступања у НАТО и ЕУ. Наиме, у Устав Црне Горе из 2007. године уграђена је формулација која дозвољава пренос дела суверености на Европску унију (пренос дела суверенитета и субјективитета на органе ЕУ). Овом формулацијом створени су услови да се након пријема Црне Горе у ЕУ неће морати мењати њен Устав а такође је избегнут ризик неуспеха на референдуму о пријему у ЕУ (у Уставу се каже да Скупштина одлучује о учлањењу у ЕУ па је самим тим одлучивање на референдуму о овом питању непотребно). Односу Црне Горе са другим државама и међународним организацијама посвећен је само један члан Устава у коме се каже да „Црна Гора, на принципима и правилима међународног права, сарађује и развија пријатељске односе са другим државама, регионалним међународним организацијама. Црна Гора може ступити у међународне организације“³⁷⁸.

Политика одбране Црне Горе произилази из њене стратешке орјентације према европским и евроатлантским интеграцијама. Концепт одбране се не заснива искључиво на сопственим капацитетима већ на изградњи интегрисаног система црпећи и могућности које пружа чланство у међународним одбрамбеним организацијама и институцијама. Црна Гора је посвећена унапређењу глобалне и регионалне безбедности кроз чланство у НАТО, учешће и подршку ЗБОП ЕУ, развијање добросуседских односа и јачање регионалне сарадње. Стратејско-доктринарни оквир постављен је 2008. године доношењем Стратегије националне безбедности и Стратегије одбране. Најсвежији документ из овог оквира је Дугорочни план развоја из 2015. године. С обзиром на низ промена које су се дешавале у међународном окружењу и у непосредном суседству Црне Горе са једне стране а са друге чврсту опредељеност Црне Горе да што пре постане пуноправна чланица НАТО и да на том путу учини све што се од ње очекује (па да и међу првим државама са ових простора уведе санкције Руској Федерацији), нејасно је зашто се ажурирању стратејско-доктринарних докумената није посветила већа пажња. Посебно ако се у самој Стратегији националне безбедности каже да је „Стратегија докуменат подложен променама у зависности од безбедносног окружења, интереса, економских могућности и промене других чинилаца који је одређују“³⁷⁹. Данас Стратегију националне безбедности Црне Горе свакако одређује пуноправно чланство у НАТО. Из опуса стратејско-доктринарних докумената најновији који је децембра 2017. године донела Влада Црне Горе је Стратегија сајбер безбедности за период 2018-2021. година. Доношење овог документа је било важно из разлога повећаног броја претњи у сајбер простору, те из чињенице да је са унапређењем информационог друштва неопходно унапређивати сајбер безбедност.

Стратегија националне безбедности Црне Горе представља израз опредељења Црне Горе да буде део регионалних и међународних система безбедности. Када је регионална сарадња у питању, поред већ познате реторике која истиче да је она кључна за стабилност и безбедност целог региона, у Стратегији Црне Горе, за разлику од стратегија других држава ЗБ, се каже да је регионална сарадња предуслов за напредак у евроатлантским и европским интеграцијама. Док су државе ЗБ регионалну сарадњу и развој билатералних добросуседских односа пре свега доживљавале као нужност наметнуту споља, Црногорска Влада је ствари назвала правим именом. Регионална сарадња и добросуседски односи

³⁷⁷ Драган Ђукановић и Ивона Лајевац, „Дефинисање спољнополитичких приоритета: случај Црне Горе“, у: др Едита Стојић-Карановић и мр Слободан Јанковић, Елементи стратегије спољне политике Србије, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008, стр. 32–47

³⁷⁸ Устава Републике Црне Горе, члан 15, , 19.10.2007.

-<http://www.skupstina.me/images/dokumenti/ustav-crne-gore.pdf>

³⁷⁹ Стратегија националне безбједности Црне Горе, Сл. лист Црне Горе бр.75/08, 2008.

делимично јесу услови за чланство у НАТО али за чланство у ЕУ су изричит предуслов, а посебно резултати који из таквих односа произилазе. У Стратегији се истиче да она представља “основу за суштинску реформу сектора националне безбедности...и основу за изградњу система безбедности Црне Горе, дефинисање безбедносне политике и израду стратешких, нормативних и других докумената у области функционисања и развоја система безбедности и одбране”³⁸⁰. Како је Црна Гора 2017. године примљена у чланство у НАТО за шта су услов биле и поменуте реформе, за очекивати је да ће у наредном периоду уследити ажурирање стратегијских докумената, како Стратегије националне безбедности, тако и Стратегије одбране. Са друге стране, ни Албанија ни Хрватска које су постале чланице НАТО значајно пре Црне Горе ажурирању ових докумената нису посветиле већу пажњу (Хрватска је ажурирала Стратегију националне безбедности седам година након пријема у НАТО, а Албанија након пет година, док Стратегију одбране нису ажурирале до данашњих дана). Такав однос потврђује већ изнесен закључак да државе ЗБ спроводе препоручене мере и активности као нужност (наметнуту споља), а не као властити интерес и потребу. Са чланством у НАТО ове државе су нормативну уређеност безбедносне политике везале за НАТО тако да доминирању докумената (уредбе, споразуми, правилници, декларације) које закључују са НАТО док израда националних нормативних докумената иде веома споро.

Црна Гора је у документу Спољнополитички приоритети, а нешто касније и у Стратегији националне безбедности, као стратешки циљ поставила пуно чланство у НАТО и то што је могуће за краће време. Кораци које је требало предузети у циљу чланства у НАТО програму ПЗМ Црну Гору је заобишао с обзиром да се она налазила у специфичном облику државног уређења са Србијом. По изласку из ДЗ СЦГ Црна Гора је интензивно радила на испуњавању свих обавеза које су биле на путу ка пуноправном чланству у НАТО. Важност приступања НАТО-у Црна Гора је недвосмислено изразила у Стратегији националне безбедности. У Стратегији се посебно истиче да мале државе попут Црне Горе сопствену безбедност могу најбоље осигурати и очувати приступом у систем колективне безбедности какав је НАТО. Даље се наглашава да ће се „проширивањем Алијансе на регион Западног Балкана ојачати и даље изградити подручје владавине заједничких вредности које дели НАТО, попут демократије, правне државе и људских и мањинских права, али ће се и додатно стабилизovati регион који дели заједничке циљеве и интегративне процесе”³⁸¹. У овом ставу се осећа нека врста сумње да регион ЗБ може бити стабилан без НАТО, без „прекривача“, без једног „кључног“ ментора. У Стратегији се такође истиче да „Црна Гора жели да успостави квалитативно нове односе са НАТО који треба да ојачају њену улогу и одговорност у стабилности и безбедности евроатланског простора”³⁸². У овом ставу, али генерално и у целокупном документу, акценат није на националној одговорности и улози Црне Горе у изградњи стабилног евроатланског простора већ се та улога и одговорност значајно, а може се рећи и пре свега, црпи и ослањају на НАТО.

У даљем тексту Стратегије се каже и да „Црна Гора дели стратешки приступ изазовима, ризицима и претњама по националну безбедност који су дефинисани стратешким документима НАТО”³⁸³. Како је готово све у Стратегији подређено интегративним процесима и спољнополитичком опредељењу за чланство у НАТО, тако се, и када се говори о буџету Црне Горе, истиче да се он планира и израђује у складу са препорукама НАТО. Црна Горе је ступила у Програм ПЗМ 2006. године а позив да се придружи МАР добила је 2009. године. Позив је на неки начин био и разлог да Црна Гора

³⁸⁰ Исто,

³⁸¹ Исто,

³⁸² Исто,

³⁸³ Исто,

децембра 2010. године донесе Годишњи национални програм Црне Горе који почиње реченицом да „Црна Гора сматра да чланство у НАТО представља прави модел за постизање дугорочне стабилности, економског и друштвеног просперитета и у потпуности дели циљеве и вредности евроатланске заједнице“³⁸⁴. У Програму се такође истиче „да са интензивирањем обавеза у МАР-у и својим могућностима Црна Гора ће наставити попуњавање Мисије у Бриселу и војнодипломатских представништава са тежиштем на војно-војној сарадњи са САД као стратешким партнером и Словенијом која ће бити контакт поинт (contact point) Црној Гори за улазак у НАТО“³⁸⁵. Имајући у виду динамику билатералних одбрамбених односа Црне Горе и Хрватске (и не постојање језичке баријере) било је за очекивати да ће Хрватска добити улогу контакт поинт државе. И поред врло јасне реторике политичке елите када је чланство у НАТО у питању, јавно мњење није делило такав и толики ентузијазам. Према резултатима истраживања Центра за демократију и људска права из октобра 2010. године 32% становника Црне Горе би подржало чланство у НАТО, 40,1% становника било би против, док 28% не би имало став о чланству“³⁸⁶. Добијање позива за МАР није значило и завршетак реформских процеса. Напротив, НАТО је инсистирао на већој пажњи и учинковитијим резултатима у областима успостављања владавине права, јачања демократских институција, борби против организованог криминала и корупције, заштити границе и решавања питања расељених лица. Како је ЗБ, по оценама НАТО експерата, био изложен ризицима који угрожавају интересе НАТО у том региону, интензивирани су активности око пријема, а 2017. године и окончане пријемом Црне Горе у НАТО.

Ангажовање у мисијама, операцијама и пројектима које нуди НАТО са једне стране омогућава реализацију интереса и потреба безбедносних структура, али са друге стране, за државе попут Црне Горе, представљају и велики захтев с обзиром на њихову величину, опремљеност и обученост. Наиме, бројно стање МО и Војске Црне Горе (ВЦГ) у 2017. години износило је 1770 припадника. Приоритетни задаци ВЦГ у претходном периоду су се односили на изградњу оперативних способности и имплементацију НАТО стандарда, односно на спровођење Плана војне интеграције Црне Горе у НАТО и транзицију Партнерских циљева у Циљеве способности. Буџет одбране у 2017. години износио је 1,13% БДП. У односу на бројно стање буџет за одбрану Црне Горе је у периоду од 2012. године имао тренд пада, од 1,3% колико је износио 2012. године, преко 1,2% 2016. године. Планирано је повећање буџета у наредној години (и наредним годинама ради достизања пројектованог стандарда НАТО од 2%). Повећање буџета за одбрану требало би да омогући набавку вишенамених хеликоптера, интензивније учешће у међународним активностима, наставак учешћа у мултинационалним операцијама³⁸⁷. Ангажовање у међународним мисијама и операцијама, пре свега оним под мандатом НАТО, је такође један од кључних задатака. Одмах по добијању позива за МАР Црна Гора је у мисију ISAF у Авганистану упутила свој први контингент и у овој мисији учествовала све до 2014. године када је она добила ново обличје (мисија Resolute Support). У оквиру мисије Resolute Support је успостављен регионални пројекат који се односи на заједничко учешће држава ЗБ (плус Словенија минус Србија) уз подршку САД. Ради се о пројекту Војно-полицијске школе у Кабулу са задатком школовања и обуке војне полиције Авганистанске Националне Армије (АНА). Овај пројекат је осим доприноса унапређењу способности авганистанске војне полиције допринео и развоју одбрамбене сарадње региона. Често је на међународним скуповима управо овај пројекат истицан као добар пример добросуседских

³⁸⁴ Годишњи национални програм Црне Горе, Подгорица, 16. септембар 2010.

³⁸⁵ Исто,

³⁸⁶ <http://www.cedem.me/publikacije/studije-i-javne-politike/send/69-studije-i-javne-politike/685-policy-paper-nato-i-crna-gora-jul-decembar-2010>

³⁸⁷ Извор информација као у случају података о ОС Албаније и Хрватске/Footnote 324 и 358.

односа, регионалне сарадње и упоређиван је са пројектима које развијају нпр. Нордијске земље. Заједничко ангажовање држава ЗБ, чланица иницијативе А5, у мисији Resolute Support огледа се и кроз заједнички пројекат под називом Ситуациони оперативни центар (Simulation Operation Centers - SAROC). У овој мисији су црногорски припадници ангажовани у саставу хрватског контингента. У току 2017. године припадници ВЦГ су били ангажовани у четири међународне мисије: у поменутој НАТО операцији у Авганистану (Resolute Support), операцији EU Navfor Atalanta у водама Аденског залива, мисији ЕУТМ у Малију и у УН мисији MINURSO у Западној Сахари³⁸⁸. Највећи број припадника ВЦГ за учешће у мултинационалним операцијама се обучава у Хрватској.

По питању активности у оквиру НАТО пројекта паметне одбране Црна Гора учествује у пројекту BRAAD (о којем је већ било речи) одлучивши се за изградњу одрживог система контроле, надзора и заштите ваздушног простора са циљем увезивања њихове радарске слике ради бољег надзора. У јавности је било доста нагађања да ће Хрватска преузети контролу и заштиту ваздушног простора Црне Горе, међутим њена улога је била менторска у поступку израде студије изградње система контроле, надзора и заштите ваздушног простора држава Западног Балкана. У плану је да од 2018. године Италија и Грчка преузму контролу ваздушног простора Црне Горе у оквиру мисије НАТО. Поред пројекта BRAAD Црна Гора учествује у још једном НАТО пројекту паметне одбране - Женски лидери у одбрани и безбедности (FLSD). Са пријемом у чланство НАТО Црној Гори су отворене могућности за учешће и у другим пројектима, радним телима и активностима од интереса за Црну Гору али и за НАТО.

На територији Црне Горе нема стално присутних припадника страних ОС већ повремено бораве у оквиру извођења заједничких војних активности. Највећи број заједничких активности односи се на војне вежбе које се реализују на територији Црне Горе али и на територији других земаља (у 2017. години мултинационалне војне вежбе су извођене на територији Албаније, БиХ, Хрватске, Македоније, Србије али и Немачке, Словеније, Грчке, Бугарске и Румуније). Само у 2017. години припадници ВЦГ учествовали су у 16 међународних војних вежби земаља чланица НАТО и Програма Партнерство за мир.

Црна Гора је чланство у ЕУ доживљавала као велику развојну шансу континуирано истичући пуну опредељеност за активно ангажовање у свим инструментима приступног процеса, у свим телима ЕУ и у самој ЕУ по добијању статуса чланице. Црногорски званичници су неретко, говорећи о намерама испуњења овог важног стратешког циља, истицали да је процес спровођења неопходних реформи показао унутрашњу снагу свих унутрашњих потенцијала црногорског друштва и посвећеност испуњавању свих обавеза у достизању европских стандарда и циљева. Убрзо након проглашења независности Црне Горе ЕУ је одлучила да развије односе са Црном Гором. Већ 12.06.2006. године уследило је колективно признање независности Црне Горе (ЕУ је по први пут донела једну овакву колективну одлуку). Референдумска еуфорија проглашења независности Црне Горе се одразила и на подршку грађана европским интеграцијама и чланству у ЕУ и она је износила 81,5%. Већ октобра 2007. године потписан је SPP са ЕУ. Тим поводом тадашњи председник Владе Црне Горе Жељко Штурановић је истакао да „је ово преломна тачка која ће представљати снажан подстицај, не само за даље реформе и усвајање европских вредности у Црној Гори, него и за обједињавање укупних унутрашњих потенцијала око питања из наше захтевне европске агенде“³⁸⁹. Децембра 2010. године Црна Гора је добила статус кандидата за чланство у ЕУ и том приликом је тадашњи председник Црне Горе Филип Вујановић рекао да „нема бољег начина да се историјски подухват визије

³⁸⁸ http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije

³⁸⁹ Десет европских корака Црне Горе 2006-2016, Министарство вањских послова и европских интеграција, Подгорица, мај 2016.

Уједињене Европе одржи живим и кредибилним од конкретног доказа наставка процеса проширења ЕУ на наш регион³⁹⁰. Добијање статуса кандидата за Црну Гору је значило почетак интензивнијег процеса европских интеграција и интензивнији наставак реформских процеса.

Црна Гора је корисник IPA програма и у периоду од 2007-2013. године ЕУ је из овог програма за Црну Гору издвојила 235 милиона евра бесповратне подршке, а за период 2014-2020 планирано је увећање ових средстава од 10% (270,5 милиона евра)³⁹¹. У процесу европских интеграција црногорски званичници су константно потенцирали на значају регионалне сарадње и добросуседских односа. У складу са стратегијско-доктринарним документима су истицали да је регионална сарадња предуслов успешних европских интеграција па су с тога покушавали да јачају регионалну сарадњу и сарадњу са суседима политиком балансирања. „Сви у региону морамо бити свесни да никада није довољно урађено...наша друштва, не само због бриселских захтева или наших унутрашњих тежњи у спровођењу реформи и пренебрегавању разлика, истински су спремна за корак напред који треба да нас води ка вредностима и стандардима двадесет првог века“ речи су тадашњег председника Владе Црне Горе Игора Лукшића. Због убрзаних евроинтеграционих корака црногорска политичка елита Црну Гору представља као лидера процеса европских интеграција на Западном Балкану. Због свега тога али и чињенице да је Црна Гора чланица НАТО, да није оптерећена великим бројем отворених питања са суседима, да се због њене величине и броја становника не очекује миграција већег броја грађана у старе чланице ЕУ, реална је могућност да у даљој перспективи проширења ЕУ на ЗБ у догледно време буде примљена само Црна Гора.

Из овог кратког прегледа европског пута је евидентно да је Црна Гора убрзано радила на спровођењу реформи, усклађивању законодавства са европским стандардима, на спровођењу свих захтева из Процеса SPP, али у оквиру ЗБОП ЕУ није много учињено. Ангажовање Црне Горе у ЗБОП ЕУ се углавном односило на учешће, и то симболично, у мисијама ЕУ попут EU NAVFOR ATALANTA и мисији ЕУТМ у Малију. Црна Гора није чланица Европске одбрамбене агенције (EDA) што је важно ако се има у виду да је ова Агенција главни посредник у развоју капацитета на којима се темељи ЗБОП ЕУ. Црна Гора такође не учествује у ЕУ пројектима обједињавања и дељења и још увек није чланица ни једне борбене групе ЕУ.

Као што је већ у неколико наврата речено, у свим стратегијско-доктринарним документима се регионалној сарадњи, као предуслову за чланство у евро и евроатланским организацијама, придаје посебна пажња и истиче да је јачање стабилности, безбедности и просперитета од интереса за све државе региона. Политичка сарадња је предуслов свих других облика и области сарадње. Када политички односи међу државама нису задовољавајући то се свакако одражава на њихове билатералне односе и у другим секторима, али и на регионалну сарадњу у целини. То је посебно видљиво у сектору безбедности јер је управо то област која представља темељ за просперитет економских, привредних, културних и свих других видова односа на билатералном и регионалном нивоу. Црна Гора је чланица свих регионалних безбедносних иницијатива и у њихово чланство је ступала као у „предсобље“ евро/евроатланских интеграција. Црногорски званичници су користили сваку прилику да у јавним обраћањима истакну значај регионалне сарадње: „Одговорним председавањем Америчко-јадранском повељом А5 демонстрирамо важност регионалне сарадње која чини предуслов за напредак у

³⁹⁰ Исто, - Црна Гора је прва држава са Западног Балкана која је после пет година добила статус земље кандидата.

³⁹¹ Септембра 2005. године је основан Инструмент за претприступну помоћ (IPA) и у наредне три године подршка Црној Гори је износила 100 милиона евра са перспективном континуираног увећања.

испуњавању европске и евроатланске агенде;³⁹² Квалитетна међуинституционална, регионална и међународна партнерска сарадња је кључна за одговор на потенцијалне претње и изазове са којима се регион Западног Балкана суочава у контексту глобалних безбедносних претњи и изазова;³⁹³ Црна Гора је спремна за сваку сарадњу унутар Западног Балкана али је нужно елиминисати заблуде да је регионална сарадња замена за чланство у Европској Унији³⁹⁴.

У Упитнику који је ауторка израдила за потребе дисертације на питање „Да ли чланство у регионалним/глобалним безбедносним организацијама доприноси јачању билатералних одбрамбених односа“ је одговорено позитивно али у питању који се односи на оцене бенефита који из тог чланства и ангажовања произилазе проистекле су ниске оцене. Наиме, оцене се крећу од ниског до средњег нивоа значаја осим за чланство у Америчко-јадранској повељи А5 које је оцењено највишом оценом. Највећи број примедби које представници црногорских безбедносних структура истичу односе се на преклапање надлежности, велики број иницијатива са готово идентичним задацима и сл. На Конференцији начелника генералштабова балканских земаља (Б9) у Будви 2015. године начелник Генералштаба ВЦГ, као домаћин Форума, је између осталог рекао да регионална војна сарадња, уз сталну комуникацију на стратегијском нивоу, удруживање капацитета, заједничку обуку и активности, као и међусобно уважавање традиције, културе и вредности, јесте једно од кључних средстава за постизање заједничког циља: одржавање сигурног и безбедног окружења у региону те заједнички одговор на глобалне безбедносне изазове. На питање које се односи на учешће у међународним војним вежбама и „Које врсте вежби су најзаступљеније“ колеге из Црне Горе су одговорили да су најзаступљеније регионалне војне вежбе што се у потпуности не слаже са подацима са сајта Министарства одбране Црне Горе који показују да су најзаступљеније војне вежбе под окриљем НАТО. Може се закључити да је Црна Гора своје учеће у регионалним безбедносним иницијативама прилагодила интересима евро и евроатланских интеграција те отуда и највиша оцена сарадњи у оквиру А5 која је и довела до чланства Црне Горе у НАТО. Иако по оценама из Упитника учешће у осталим регионалним безбедносним иницијативама не даје превелике бенефите, не може се очекивати да ће се Црна Гора одрећи свог ангажовања у овим иницијативама. Пре се може очекивати да ће будуће ангажовање у њима бити више формално, а да ће значајнији капацитети бити усмерени на активности ЗБОП ЕУ до пријема у чланство ЕУ.

Активности међународне билатералне сарадње произилазе из националних приоритета Црне Горе и у претходном периоду примарно су биле реализоване у складу са захтевима за чланство у НАТО, а данас у складу са захтевима који произилазе из чланства у Европску унију. У Стратегији националне безбедности се каже да „Црна Гора активно учествује и доприноси стабилности и безбедности у региону у евроатланској заједници активним ангажовањем у регионалним иницијативама и процесима, билатералном и мултилатералном сарадњом са партнерима и савезницима“³⁹⁵. У Стратегији одбране Црне Горе се каже да ће „у планирању одбране посебна пажња бити усмерена на развијање добрих односа са суседима и јачање регионалне и међународне сарадње у циљу успостављања поверења и афирмације мира у ЈИ Европи и свету...Она дели став развијених демократских земаља да је најефикаснији начин постизања повољног безбедносног окружења кроз заједничко деловање у циљу превенције сукоба и изградње

³⁹² Излагање министра одбране Боре Вучинића на заседању Форума за безбедносну сарадњу ОЕБС у Бечу јуна 2011. године

³⁹³ Саопштење Владе Црне Горе поводом закључака са седнице Бироа за оперативну координацију и усклађивање активности органа обавештајно-безбедносног сектора 2015. године

³⁹⁴ Обраћање црногорског председника Филипа Вујановића на Самиту Процеса сарадње ЈИ Европе у Хрватској 2017. године

³⁹⁵ Стратегија националне безбједности Црне Горе, Сл. лист Црне Горе бр.75/08, 2008

стабилности³⁹⁶. Приметно је да је у стратегијско-доктринарним документима акценат на регионалној сарадњи и сарадњи са суседима, али суштина безбедносног концепта Црне Горе је на сарадњи са партнерима и савезницима јер „Црна Гора не може своју одбрану заснивати искључиво на сопственим способностима“³⁹⁷ већ на колективном систему одбране, изградњи интегрисаног система одбране, укључивањем у међународне одбрамбено-безбедносне интеграције и изградњом поузданих партнерстава и савезништава.

Црна Гора у Сједињеним Америчким Државама види савезника, стратешког партнера, како због америчке менторске улоге, тако и због донација које САД дају њеном сектору безбедности. С тога не чуди да је билатерална одбрамбена сарадња САД и Црне Горе и даље у врху приоритета. Са друге стране, билатерални односи Русије и Црне Горе нису у врху приоритета, нису стратешки али свакако завређују пажњу. Историја дипломатских односа Русије и Црне Горе, по тумачењу црногорских историчара, датира уназад три стотине година од када су 1711. године изасланици руског цара Петра Великог посетили Црну Гору. Структура тих односа временом се мењала, од снажне подршке и израженог пријатељства до свођења односа на искључиво економске. Након проглашења независности Црне Горе економски односи са Руском Федерацијом добили су нову димензију јер је Црна Гора за руске инвестиције била атрактивна дестинација. Од 2007. године руски предузетници „су инвестирали близу две милијарде америчких долара, а приближно 30.000 руских држављана је у Црној Гори купило земљиште или станове“³⁹⁸. Опредељење Црне Горе за чланство у НАТО и ЕУ показује шта су њени спољнополитички приоритети. То свакако није Русија али Црна Гора жели да са Русијом одржава стабилне, пре свега економске односе јер Русија има кључну улогу на светској сцени. Однос Русије према Црној Гори не може се поредити са односом из претходних векова. Данас су ти односи више диктирани интеграцијама Црне Горе у ЕУ с обзиром на специфичан однос Русије и Европске Уније. Однос Русије и ЕУ базира се пре свега на економским, а све више и енергетским интересима. Поводом обележавања три века дипломатских односа Русије и Црне Горе 2011. године тадашњи председник РФ Дмитриј Медведев је у писму упућеном црногорском председнику навео да „Русија високо цени тежњу црногорских партнера да граде избалансiranу државну политику. Овакав став се повољно одражава на билатералну сарадњу, доприноси побољшању трговинско-економских односа и јачању хуманитарних веза“³⁹⁹. Ипак, у својим евро и евроинтеграционим процесима Црна Гора је предузимала све очекиване и под утицајем ментора (САД) неопходне кораке те је, иако је Русија у економском смислу била значајно присутна на простору Црне Горе, управо Црна Гора била међу првим државама које су увеле санкције Руској Федерацији. Због свега наведеног не чуди низак ниво билатералних одбрамбених односа (последњих три године заједничких одбрамбених активности није ни било), али то не значи да су са безбедносног аспекта односи Русије и Црне Горе, односно Русије и држава ЗБ неважни за регионалне па и глобалне безбедносне токове. Напротив. У прилог томе говоре речи америчких званичника који су у оквиру подршке уласку Црне Горе у НАТО током 2016. године ситуацију на ЗБ оцењивали као „рањиву“ а утицај Русије на ЗБ називали „малигним“.

Црна Гора првенствено има развијену одбрамбену сарадњу са државама које су на њеном путу евро и евроатланских интеграција могле (и могу) да пруже најконкретнију подршку и помоћ. Ти односи су развијени у области обуке, усавршавања, стандардизације и опремања ОС и диктирани динамиком и потребама које произилазе из чланства у НАТО, односно тенденција ка чланству у Европску Унију. У току 2015. године Црна Гора је

³⁹⁶ Стратегија одбране Црне Горе, Сл.лист Црне Горе бр.79/08 ,2008.

³⁹⁷ Исто,

³⁹⁸ Марко Кусовац, Однос Црне Горе и Русије, Матица, зима 2013/пролеће 2014.

³⁹⁹ <http://me.seebiz.eu/politika/dmitrij-medvedev-odnosi-rusije-i-crne-goresu-u-usponu/ar-7969/>

имала најинтензивнију одбрамбену сарадњу са НАТО, САД, Словенијом, Хрватском, СР Немачком, Пољском, Норвешком, Румунијом. У 2016. години сарадња је била најинтензивнија са СР Немачком, Великом Британијом, САД, Норвешком, Мађарском и свакако НАТО, а у 2017. години са Великом Британијом, Словенијом, Италијом, Аустријом, САД, Норвешком, Македонијом и Хрватском. Може се закључити да је билатерална одбрамбена сарадња имала континуитет односа са Норвешком (која је била и контакт амбасада са НАТО Црној Гори), затим Великом Британијом, СР Немачком и Хрватском. Ипак, у стратегијско-доктринарним документима се истиче да је сарадња са суседима у врху приоритета. Тако се у Стратегији националне безбедности Црне Горе каже да „Црна Гора са својим суседима развија добре односе и комуникацију уз узајамно поштовање и сталну изградњу политичких, економских, културних контаката и сарадње, те посебно повезивања и кооперације на безбедносном пољу“⁴⁰⁰. Црногорска политичка елита такође неретко указује на значај добросуседских односа подсећајући да је Црна Гора, у једном од највећих егзодуса албанског народа, отворила своје границе и примила готово петину албанског становништва у Црној Гори што је само била потврда да су „добросуседски односи нешто што је једна од највећих баштина нове Црне Горе“⁴⁰¹. Са друге стране, у Упитнику који су попуниле колеге из Црне Горе се истиче да је сарадња најразвијенија са великим силама (као опција су дате САД, Руска Федерација, Кина), као и са европским земљама, а тек потом са суседима и земљама ЈИ Европе. Ово донекле показује да се без обзира на декларативна одређења у нормативним оквирима на „терену“ ствари одвијају другачије, те да у остварењу спољнополитичких циљева Црна Гора нема претераних емоција већ је прилично практична: сарађује пре свега са онима који могу да јој помогну на путу ка ЕУ и у ангажовању у оквиру НАТО.

На простору ЗБ Црна Гора има најинтензивнију одбрамбену сарадњу са Хрватском. Хрватска је пружала снажну политичку подршку чланству Црне Горе у НАТО и активно јој помагала у усвајању стандарда НАТО; припадници ВЦГ се за учешће у мултинационалним операцијама обучавају у центрима за обуку Хрватске; са припадницима ОС Хрватске учествују у мисији у Авганистану; највише припадника ВЦГ школује се у војнообразивним институцијама Хрватске. Билатерални одбрамбени односи са Македонијом интензивирани су последњих година и одвијају се претежно у области обуке. Са БиХ је сарадња такође интензивна у области обуке и то пре свега у размени капацитета за обуку коришћењем капацитета Центра за противминско деловање и Центра за мировне операције у БиХ, као и Центра за обуку пилота хеликоптера у Црној Гори. Са Албанијом билатералне одбрамбене активности нису у првом плану већ се сарадња приоритетно одвија у оквиру регионалних безбедносних иницијатива. Билатерални одбрамбени односи са Србијом одвијају се преваходно кроз размену капацитета за обуку и учешће у другим мултилатералним облицима сарадње као што су војне вежбе и активности у оквиру регионалних безбедносних иницијатива. Пријем Црне Горе у НАТО и одржавање националног баланса унутар државе за њу су били довољни разлози да добре односе са суседима одржава али не по сваку цену.

Однос Црне Горе према тзв. Косову карактерише чињеница да је Црна Гора међу првим државама 2008. године признала независност тзв. Косова што говори о њеној прагматичности када је остварење дефинисаних спољнополитичких циљева у питању. Августа 2015. године потписан је Споразум о државној граници Црне Горе и тзв. Косова

⁴⁰⁰ Стратегија националне безбједности Црне Горе, Сл. лист Црне Горе бр.75/08, 2008

⁴⁰¹ Уочи посете премијера Црне Горе, Душка Марковића, Приштини 2018. године, премијер је, између осталог, апострофирао значај добросуседских односа за Црну Гору. Такав однос, односно такав ниво посвећености суседима, изостао је у односу на Србију приликом признавања независности Косова и упућивања црногорских војника у састав КФОР одмах по пријему у НАТО. Државе нису обавезне да једне другима чине уступке уколико то нарушава њихове националне интересе, али је добро да о свему разговарају и да у својим поступцима буду транспарентне.

који је црногорски парламент и ратификовао, али не и косовски парламент. Иако питање демаркације са тзв. Косовом још увек није завршено, црногорски политичари не сматрају да то питање угрожава њихове међусобне односе. Обе стране међусобне односе оцењују више него добрим, нема отворених питања, Црна Гора подржава тзв. Косово у свим регионалним и мултилатералним иницијативама. Црна Гора пружа помоћ у јачању унутрашњих потенцијала за изградњу косовских институција које би тзв. Косову обезбедиле европску и евроатланску перспективу. Увидом у сајт Министарства одбране Црне Горе приметан је велики број заједничких активности ВЦГ и КСБ у различитим областима, како у билатералним активностима, тако и заједничком учешћу у регионалним и мултилатералним пројектима.

На последње питање у Упитнику „Где себе види Црна Гора“ одговорено је „у ЈИ Европи“⁴⁰². Овакав одговор подсећа на „осећања“ Хрватске која се не сматра делом Балкана/ЗБ (у свим врстама обраћања јавном мњењу, писаним и усменим, се користи термин ЈИ Европа) што не изненађује ако се има у виду ниво и интензитет билатералних односа Хрватске и Црне Горе, а посебно у сектору безбедности.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Западни Балкан је простор од посебног интереса и значаја и за НАТО и за Европску унију. То је потврђено на првом формалном сусрету министара спољних послова држава чланица НАТО и ЕУ 2001. године у Будимпешти када је издато и заједничко саопштење о ЗБ у коме се истиче „да су на Балкану и НАТО и ЕУ озбиљно ангажовани у заједничким напорима који воде ка јачању безбедности, стабилности и регионалне сарадње“⁴⁰³. Касније је овакав приступ и формализован објављивањем „Усклађеног приступа за Западни Балкан“ 2003. године. Иако су обећања и очекивања проистекла са ових састанака били амбициозна, евро и евроатланске интеграције држава ЗБ нису се одвијале жељеном динамиком, реформе нису спровођене очекиваним темпом, отворена питања нису у потпуности решавана, а регионална сарадња је ишла онолико напред колико су то „гурали“ спољни актери. С тога је НАТО прибегао одређеним пречицама у случају пријема држава ЗБ у ову Алијансу а ЕУ је, због пре свега унутрашњих проблема, пријем држава ЗБ ставила на чекање и рокови за пријем се стално пролонгирају.

Свет се суочава са све непредвидљивијим ИРП, са безбедносним проблемима који представљају сплет конвенционалних претњи, аката тероризма, различитих форми криминала и других видова асиметричних, хибридних претњи на које мале и слабе државе не могу да одговоре самостално. Што су државе развијеније (а сматра се да су државе чланице НАТО и ЕУ међу најразвијенијим у свету) оне су и рањивије јер више нема јасних граница између унутрашњих и спољних претњи. С тога мале државе траже помоћ у удруживању, у савезима који нуде колективни систем одбране какав је НАТО. Државе ЗБ су свесне да притисци и различити покушаји дестабилизације у скорије време неће попустити што их је усмеравало на тражење практичних решења. Једно, и за државе ЗБ рекло би се кључно решење, је да је боље такво стање и такве односе дочекати окружен савезницима, односно у НАТО и Европској унији. Отуда њихово дефинисање чланства у овим међународним организацијама као спољнополитичких опредељења и циљева, отуда и замах евро и евроатланских интеграција.

Шта обележава државе ЗБ које су чланице НАТО и ЕУ посматрано са аспекта политике одбране? Пуноправне чланице НАТО су Албанија, Хрватска и Црна Гора, а само је Хрватска чланица и Европске Уније. Како Албанија и Црна Гора нису у великој мери развиле механизме ангажовања у ЗБОП ЕУ ауторка је анализирала бенефите и

⁴⁰² Упитник Црна Гора (Прилог бр.11)

⁴⁰³ <https://www.nato.int/docu/comm/2001/0105-bdp/0105-bdp.htm>

карактеристике чланства ове три државе у НАТО и дошла до следећих закључака: 1. Међу њима нема отворених питања (иако још увек није постигнут трајни споразум између Хрватске и Црне Горе око полуострва Превлака, ниједна од страна не сматра да то питање на било који начин утиче на њихове укупне билатералне односе); 2. Ове државе имају међусобно закључене споразуме о сарадњи у области одбране на који начин додатно формализују своје билатералне одбрамбене односе иако већину питања везано за сектор безбедности регулишу кроз чланство у НАТО и НАТО нормативна акта; 3. На територији ових држава нема стално распоређених припадника страних оружаних снага већ је њихово присуство повремено и углавном краткотрајно, у складу са конкретним активностима; 4. Припадници оружаних снага ове три државе учествују у НАТО мултинационалним операцијама (примарно) и у мултинационалним операцијама ЕУ (скромније). Чланство у НАТО омогућава брже и ефикасније достизање стандарда неопходних за заједничко ангажовање у међународном окружењу. За учешће у мултинационалним операцијама ЕУ неопходно је закључење споразума о учешћу у безбедносним и одбрамбеним мисијама ЕУ, као и споразума о безбедносним процедурама за размену и заштиту тајних података који је предуслов за учешће у мировним мисијама ЕУ што ове државе тренутно немају; 5. Ове државе све активније учествују у НАТО пројектима паметне одбране јер је већина пројеката отворена за земље чланице, али не и за земље партнере или посматраче. У ЕУ пројектима обједињавања и дељења учешће ових држава је за сада симболично (Хрватска). Учешће Албаније и Црне Горе у ЕУ пројектима обједињавања и дељења зависиће од динамике напретка њихових евроинтеграционих процеса; 6. Државе чланице НАТО и ЕУ имају развијене и стандардизоване оружане снаге. Новопримљене чланице велику пажњу поклањају модернизацији и опремању својих оружаних снага, односно достизању тих стандарда (ради се о захтевима који се морају испунити ради достизања интероперабилности са другим чланицама НАТО. Најчешће се говори о стандардима НАТО (ЕУ стандарди интероперабилности оружаних снага су идентични стандардима НАТО, дакле ради се о једној врсти стандарда); 7. У одбрамбеним системима овим држава налазе се НАТО центри изузетности, односно међународни центри за обуку који су опремљени и чији су програми стандардизовани са стандардима НАТО; 8. Иако се на томе формално не инсистира, пракса је показала да је државама које су чланице НАТО пут ка ЕУ био лакши и бржи (пример Бугарска, Румунија, Хрватска); 9. Међу овим државама владају обрасци пријатељства који су базирани на задовољавајућем нивоу међусобног разумевања националних интереса и потреба. Ове државе све чешће улазе у неке „заједничке аранжмане“ када је безбедносни сектор у питању. Ове државе ће се лакше договорити о низу питања, ако не и вољно, онда уз подстрек и подршку Алијансе којој припадају. Адекватан пример су Грчка и Турска као чланице НАТО за које, иако имају низ отворених питања и размирица, НАТО никада није дозволио да њихови национални анимозитети прерасту у нешто озбиљније, односно да доведу до међусобних сукоба и ратова; 10. Ниво међузависности који постоји међу овим државама има позитиван тренд јер су ове државе свесно опредељење, уз свестрану помоћ НАТО, да буду интегрисане на начин којим им, између осталог, омогућава комплементаран и целовит одговор на савремене безбедносне ИРП, пре свега оне који би се нашли на њиховим границама. Такође, овај ниво међузависности омогућава бржи, лакши и мање формализован трансфер знања, вештима и националних капацитета, за јачање и очување безбедности њихових друштава које оваква врста међузависности може да пружи.

7.2. Државе Западног Балкана које претендују да постану чланице НАТО и ЕУ

Постоји широк спектар механизма сарадње које НАТО и ЕУ нуде државама кандидатима за чланство и помажу им у препознавању потребних способности које могу градити кроз одређене партнерске циљеве, пројекте и активности, а пре свега међусобном сарадњом и сарадњом у оквиру регионалних иницијатива. Понуђени механизми такође имају за циљ да државама ЗБ, кандидатима за чланство, обезбеде циљну и ефикасну интеграцију.

У ову групу западнобалканских држава спадају Македонија и Босна и Херцеговина. Ове државе су јасно одређене за чланство у НАТО и ЕУ али на путу испуњења дефинисаних услова наилазе на потешкоће, односно суочавају се са неопходношћу решавања унутрашњих проблема, отворених питања са суседима и са захтевним реформским процесима. Оне су декларативно одређене да учине „све“ на путу евро и евроатланских интеграција, не изостаје подршка и помоћ спољних актера, али сви ти процеси и подршка нису усклађени (или бар не у довољној мери) са националним интересима ових држава, оне немају неопходне и развијене капацитете за њихово спровођење, а изостаје и подршка изнутра. С тога ће на наредним страницама бити указано на опште карактеристике ових држава са аспекта политике одбране и њиховог безбедносног димензионирања.

7.2.1. Бивша Југословенска Република Македонија (Македонија) као претендент за чланство у НАТО и ЕУ

Македонски парламент је јануара 1991. године усвојио Декларацију о независности, а на референдуму који је одржан 8. септембра исте године 95% македонских грађана је гласало за самосталну Македонију. У Уставу Македоније се каже да се „Република Македонија конституише као суверена и самостална и као грађанска и демократска држава“⁴⁰⁴, дакле уставно име је Република Македонија. Међутим, међународно признање државе је успоравала Грчка због спора око имена тако да су Уједињене нације, као компромис, признале нову државу под називом Бивша Југословенска Република Македонија⁴⁰⁵. Како је Република Србија признала Македонију под њеним уставним именом у дисертацији ће се користити име Република Македонија (скраћено Македонија). Македонија је дакле 1991. године стекла политичку независност али не и економску. Наиме, евро и евроатланске интеграције, односно испуњење постављених спољнополитичких циљева иде веома споро. Неки аналитичари чак сматрају да се доласком независности ништа суштински није променило у односу на систем и период пре тога⁴⁰⁶. Македонија се и данас, у већој или мањој мери, суочава са унутрашњим преиспитивањем, реформама у свим сферама друштва, успостављањем стабилних односа, унутрашњим дијалогом. У интервјуу који је некадашњи председник Македоније Киро Глигоров дао пред одлазак у политичку пензију је истакао да „би било неистинито када би тврдио да су темељи Македоније баш сасвим утврђени и осигурани.....протеклих година урађено је много да се ти темељи поставе на прави начин и отклоне све сумње око Македоније....надао сам се да ћемо у току ових година створити услове да са суседима рашчистимо нека негативна наслеђа из даље или ближе прошлости“⁴⁰⁷. Чињенице да сва негативна наслеђа нису рашчишћена, да још увек са суседима постоје отворена питања, да

⁴⁰⁴ <https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf>

⁴⁰⁵ <http://www.un.org/en/member-states/index.html>

⁴⁰⁶ Петар Гошев, економиста, друштвено-политички радник СФР Југославије и СР Македоније и политичар Републике Македоније – <https://sr.wikipedia.org/sr>

⁴⁰⁷ https://www.vreme.com/arhiva_html/454/5.html,2000.

земља стагнира у економском и привредном просперитету, да њена вишенационална структура представља поднебље тензија која могу лако да ескалирају, доводе до тога да евро и евроатланске интеграције Македоније не иду динамиком која јој је обећавана у стварању услова за њено осамостаљивање.

Значајан допринос у стратегијско-доктринарном обликовању македонске политике донео је Охридски оквирни споразум о миру који носи назив и „Охридски македонско-албански договор“. Споразум је потписан августа 2001. године и њиме су окончани ратни сукоби на простору Македоније и дефинисано унутрашње уређење мањинских права у Републици Македонији. Наиме, још од проглашења независности 1991. године Македонија је имала сталне несугласице са већинском албанском мањином која живи на њеној територији. Албанска мањина у Македонији је захтевала статус „конститутивног народа“ у Македонији. Међуетничке и међурелигијске тензије подстакнуте таквим и сличним захтевима постајале су све интензивније и на крају довеле до оружаних сукоба између Албанске побуњеничке Ослободилачке националне армије (ОНА) и полицијских и војних снага Македоније. У циљу спречавања интензивнијих и нових ескалација сукоба и њиховог евентуалног преливања на територије других држава, међународна заједница, а пре свега САД и ЕУ, предложиле су усвајање Оквирног Охридског споразума⁴⁰⁸. Циљ овог Споразума био је развој грађанског друштва, демократизација Македоније и децентрализација државне власти. Иако је Охридски споразум у то време представљао спасоносно решење за окончање рата, каснијих година наишао је на низ критика како од стране албанских политичара који тврде да овај споразум није у целини примењен, тако и од локалне заједнице која је тврдила да је Споразум претворио Македонију у мултиетничку државу у којој се инсистира на „праведном етничком заступању“ а не на квалитету. Поједини македонски научници су Охридски споразум тумачили као начин трансформације Македоније из националне у мултиетничку државу. Устав из 1991. године је имао особине мултикултуралности али је државна политика била усмерена на развој македонског националног идентитета. Промена Устава донела је „нови речник“ па се тако више не говори о Македонцима, националностима и мањинама већ о већинској популацији и мањинским заједницама. Ипак, већина аналитичара и научника сматра да Споразум и његова примена нису довели до нестанка, па чак ни умањења међуетничких тензија, као ни ризика од нестабилности што се потврдило и избијањем политичке кризе и оружаних сукоба у Куманову 2015. године. С обзиром на присуство и утицај САД и НАТО на простору Македоније није за очекивати да ће албанске претензије бити интензивније исказиване преко званичних институција али идеја „велике Албаније“ је и даље активна. А та идеја задире дубоко у територију Македоније. Однос САД према Македонији у потпуности је одређен остварењем америчких стратешких интереса у региону. Са друге стране, македонска влада је веома кооперативан партнер јер јој је неопходна подршка Вашингтона који је преузео улогу главног креатора повољних политичких прилика за отклањање препрека за пријем Македоније у НАТО. И то није једини вид подршке. Македонски политичари се осећају сигурније под окриљем САД које су гарант њене унутрашње стабилности контролом албанских политичких лидера.

Док је са једне стране неспоран делимичан напредак Охридског споразума, са друге стране изостанак његове потпуне имплементације и даље ствара незадовољство и већинске популације и мањинских заједница. С тога многи сматрају да би интеграције Македоније у НАТО и ЕУ ујединиле државу и обезбедиле њен напредак ка демократији. Пост-Охридски

⁴⁰⁸ Охридски оквирни споразум је садржао следеће закључке: решавање кризе у Македонији, ослобађање затвореника и разоружавање албанских герилских група, развој децентрализоване власти у Македонији, недискриминација и праведна заступљеност представљања етничких заједница, образовање и употреба језика, изражавање идентитета и употреба националних симбола етничких заједница, усвајање уставних амандмана, усвајање закона који се односе на статус етничких заједница - Ђукановић, Драган, *Постојеће политичке прилике и међуетнички односи у Македонији*, Погледи и осврти бр. 3-4, Београд, 2013. године

период обележиле су последице оружаних конфликта из 2001. године које су се, између осталог, огледале и у великој количини наоружања у рукама ванинституционалних група и растућој социјалној дистанци између етничких група у Македонији. Може се рећи да је „општи друштвено-политички контекст у Македонији између 2001. и 2008. године“⁴⁰⁹ показивао карактеристике постконфликтног и интеграционог контекста, а период након 2008. године обележио је застој у интеграцијама НАТО и ЕУ што је отворило врата националистичкој политици, смањило међународни притисак и потенцијално угрозило читав процес реформи сектора безбедности у Македонији“⁴¹⁰.

Први темељни доктринарни документ који нормативно регулише област безбедности и одбране била је „Национална концепција за безбедност и одбрану Републике Македоније“ из 2003. године. Овај документ је дефинисао основне, дугорочне ставове и визије Македоније у погледу безбедности и одбране и њиме су створене основне предиспозиције за „профилисање националне безбедности и одбране, њено учешће у наднационалним интегративним пројектима, утеловљене у НАТО и европском безбедносном идентитету... Систем безбедности који се трансформише у један заједнички модел са европским и другим партнерима и сарадницима утемељен на односима сарадње, интероперабилности, координације и слично“⁴¹¹. Основ за израду других, наредних стратегијско-доктринарних докумената свих нивоа је свакако било опредељење „да ће за остваривање својих националних интереса, Република Македонија спровести политику безбедности и унапредити систем безбедности који ће бити способан, ефикасан и кредибилан да одговори на безбедносне изазове овог века, на кризе у унутрашњости, да помогне у решавању кризе у региону и шире“⁴¹².

Пратећи захтеве реформских процеса који су се односили на уређење стратегијско-доктринарног оквира, каснијих година донете су Стратегија националне безбедности (2008. године) и Стратегија одбране (2010. године, ажуриран документ из 1999. године). Најажурнији документ је Бела књига одбране која је донета 2012. године (ажуриран документ из 2005. године). У спољно-политичким и стратегијским приоритетима Македоније, од израде Стратегије националне безбедности до данас, ништа се није значајније променило. Пуноправно чланство у НАТО и ЕУ су и даље примарни спољно-политички циљеви. Како су се значајно променили безбедносно окружење, глобална политичко-безбедносна структура, ИРП по националну безбедност и одбрану Македоније, започето је са израдом нове Стратегије одбране и Стратегијског прегледа одбране. Намера је била да ова документа буду завршена до краја 2017. године. Иако су у израду ова два документа, поред домаћих укључени и страни стручњаци, до финализације ове дисертације до израде, односно представљања јавности ових докумената није дошло. Израда нове Стратегије националне безбедности или Беле књиге одбране се још увек не наговештава. Специфичност у изради ових докумената је да је једино у Македонији прво донета Стратегија одбране 1999. године, потом Бела књига одбране 2005. године, па тек онда Стратегија националне безбедности 2008. године.

У Стратегији одбране се међу виталним националним интересима убраја „политичко-одбрамбена интеграција у НАТО, политичка, економска и безбедносна

⁴⁰⁹ До одржавања НАТО Самита у Букурешту 2008. године Македонија је спровела успешне реформе у сектору безбедности те је с тога македонска јавност сматрала да је то довољно за добијање позива за чланство у Алијансу. Ипак, на овом Самиту Македонија није добила позив за чланство због спора са Грчком око имена што је евроатланске интеграције Македоније усмерило у другом правцу. Због тога је НАТО Самит у Букурешту био важан догађај у македонској политици.

⁴¹⁰ Context Analysis of the Security Sector Reform in Macedonia 1991 – 2008, ANALYTICA, BCBP, DCAF, Skopje 2011.

⁴¹¹ Зоран Нацев, *Национална концепција за безбедност и одбрану – Нова платформа за реформе и напредак ка НАТО-у*, у Савремена македонска одбрана Министарства одбране Р. Македоније, Скопље, 1999.

⁴¹² http://morm.gov.mk/?attachment_id=39383&lang=mk

интеграција у Европску унију и активно учешће у другим облицима међународне сарадње, а као важни интереси који су предуслов за испуњење виталних интереса наведено се, између осталог, „учешће у очувању и унапређењу мира и стабилности у свету, Европи и региону“⁴¹³. У Белој књизи одбране, као најажурнијем документу, политика националне безбедности се заснива на принципима националних интереса Македоније као што су: „промоција мултиетничке демократије и мултиетничких односа; очување и унапређење демократских вредности као што су људска права и слободе, владавина права, политички плурализам, отворени политички дијалог, заштита културног идентитета; подстицање одрживог економског и социјалног развоја на основу принципа тржишне економије, приватне својине и предузетништва; интеграција политике одбране у НАТО; политичка, економска и безбедносна интеграција у ЕУ“⁴¹⁴. У документу се јасно наглашава да је за остваривање ових виталних, националних интереса, неопходно испунити одређене услове, међу којима се посебно издвајају допринос миру и стабилности у свету, у Европи и региону ЈИ Европе, као и развој и одржавање свих облика сарадње са суседима. У Белој књизи одбране из 2005. године се каже да „Македонија верује да препознавање нових изазова и претњи може бити постигнуто једино кроз интеграције у евроатланским структурама, а то ће захтевати сарадњу са свим земљама у региону и у евроатланској регији“⁴¹⁵. Док је у документу из 2005. године акценат дат на сарадњи са државама региона и евроатланске заједнице, у Белој књизи одбране из 2012. године акценат је на сарадњи са суседима.

Још једна карактеристика Беле књиге одбране из 2012. године је у томе што се посебна пажња посвећује организовању одбране у циљу осигурања свеобухватне заштите неповредивости ваздушног простора. О овом безбедносном питању се у овом документу говори у неколико наврата као о важном питању за државу која нема сопствене капацитете да обезбеди ефикасну заштиту ваздушног простора. Македонија се одлучила да ово питање решава у сарадњи са релевантним капацитетима НАТО кроз програм Размена података о стању у ваздушном простору (Air Situational Data Exchange – ASDE). Након потписивања Меморандума о разумевању 2011. године са НАТО, Македонија се на овај начин определила да обезбеђује слику о ситуацији у ваздушном простору и да подржава неопходне ваздушне операције преко њене територије. Следећи корак је било њено учешће у иницијативи BRAAD (о којој је већ било речи) заједно са Хрватском, Албанијом, Босном и Херцеговином и Црном Гором која омогућава стварање услова за креативан и рационалан приступ развоју заједничких, регионалних капацитета за заштиту ваздушног простора.

Стратегија националне безбедности представља програмско становиште за реализацију функције безбедности и из ње, као базичног документа, настају стратегијска документа других друштвених сектора. Стратегија националне безбедности би требало да буде јавни документ којим се домаћој и међународној јавности представљају основна стратешка опредељења у области безбедности. У случају Македоније јавно доступни су садржаји Националне концепције за безбедност и одбрану, Стратегија одбране и Бела књига одбране, али не и Стратегија националне безбедности⁴¹⁶.

⁴¹³ Стратегија одбране Републике Македоније, Службени лист Р. Македоније бр.30, 01.03.2010.

⁴¹⁴ Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2012. стр.21

⁴¹⁵ <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/154839>

⁴¹⁶ У истраживачким, научним и новинским чланцима који су коришћени за потребе ове дисертације ауторка је дошла до податка да је Стратегија националне безбедности Македоније донета 2008. године, али није имала увид у њен садржај (у писаним и електронским садржајима није нашла садржај овог документа). У Белој књизи одбране из 2012. године се каже да се она доноси на основу кључних стратегијских докумената међу којима је наведена и Стратегија националне безбедности из 2008. године. У научним и истраживачким чланцима у којима се помиње Стратегија националне безбедности Македоније у списку кориштене литературе се не наводи тај документ.

Интеграција Македоније у НАТО је један од њених виталних интереса који подједнако обрађују сви стратегијско-доктринарни документи ма у ком периоду да су донети. У Националној концепцији за безбедност и одбрану се каже да је „интеграција у НАТО један од виталних интереса Македоније. Република Македонија сматра да је НАТО један од кључних стубова модерне, евроатлантске и сигурносне архитектуре.... чврсто подржава процесе трансформације и ширења Алијансе...у том правцу сматра да би проширење требало да обухвати и Републику Македонију, која ће свакако допринети јачању мира и стабилности у југоисточној Европи“⁴¹⁷. У Белој књизи одбране из 2005. године се каже да „Република Македонија види НАТО као један од кључних стубова модерне евроатлантске безбедносне архитектуре.... Р. Македонија је свесна ирационалности и неадекватне ефикасности изолованог система безбедности, посебно у случају малих и економски слабих земаља...за Републику Македонију нема алтернативних приступа осим чланства у НАТО и ЕУ“⁴¹⁸. У Белој књизи одбране из 2012. године нема битних разлика када је овај витални национални интерес Македоније у питању па се тако каже „да је чланство у НАТО-у и ЕУ снажан мотивациони фактор за свеобухватну националну реформу система одбране....Република Македонија је у потпуности спремна да преузме обавезе и одговорности као чланица НАТО...из перспективе Републике Македоније НАТО представља кључни стуб савремене евроатлантск безбедносне архитектуре“⁴¹⁹. У Стратегији одбране се каже да „Република Македонија припада евроатлантском региону и њена безбедност је недељива од безбедности НАТО-а, региона и глобалне безбедности... политичка и војна интеграција у НАТО је стратешко опредељење за Македонију... након постизања пуноправног чланства у НАТО, АРМ ће учествовати у колективној самоодбрани на територији држава чланица у циљу обнове и одржавања безбедности у евроатлантском подручју“⁴²⁰.

Македонија је на путу за пуноправно чланство у НАТО учинила значајне али недовољне реформске кораке, успоставила је блиску сарадњу са НАТО и обезбедила значајну подршку домаће јавности чланству. Са друге стране, Македонија се суочава са више проблема који спречавају њен напредак ка чланству у НАТО. Први проблем је спор са Грчком око имена Македоније који је постао актуелан одмах након њеног осамостаљивања 1991. године. Неслагање Грчке око овог питања датира још од завршетка Другог светског рата када је истицала “да је неки народи који чине конститутивни елемент југословенске федерације угрожавају....Македонци и Социјалистичка Република Македонија су за њу били камен спотицања у односима Грчке и СФРЈ...званична Атина не признаје македонски језик, ни македонску нацију, нити македонску државу“⁴²¹. Други проблем су међуетничке тензије које се не смирију на простору Македоније. Ту су и проблеми око неопходности наставка реформе сектора безбедности, као и проблеми корупције, организованог криминала, неефикасности јавних институција и др. Сва ова питања Македонија мора да реши како би се сврстала у ред демократских, стабилних друштава за какве се сматрају државе чланице НАТО. Даљи кораци у приближавању Македоније пуноправном чланству у НАТО неће зависити само од Грчке и решења питања њеног имена већ од динамике отклањања критика и праћења препорука које је Македонија добила на НАТО самиту у Варшави 2016.године⁴²².

⁴¹⁷ Национална концепција за безбедност и одбрану, Службени лист Републике Македоније број 42/2001 и 5/2003

⁴¹⁸ Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2005. стр.19

⁴¹⁹ Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2012. стр.18

⁴²⁰ Стратегија одбране Републике Македоније, Службени лист Р. Македоније бр.30, 2010.

⁴²¹ Славољуб Шушић, Балкански геополитички кошмар, Војна књига, Београд 1995., стр.289.

⁴²² Понављена одлука да ће НАТО проследити позив БЈРМ (Македонији) да се придружи Алијанси чим се постигне обострано прихватљиво решење питања имена у оквиру УН....подстакнути даљи напори на развијању

Континуирана реформа система одбране, неопходна модернизација АРМ, активно учешће у мултинационалним операцијама су разлози за сталном потребом повећања буџета за одбрану у Македонији. Наиме, бројно стање Армије Македоније у 2017. години износило је 6.750 припадника (укупно бројно стање МО и АРМ износило је 7.860 припадника), а буџет за одбрану у 2017. години је износио 1,12% пројектованог БДП што је било 0,03% више у односу на 2016. годину⁴²³. Стратегијом одбране предвиђено је стабилно финансирање система одбране у висини од 2% али се у пракси македонске оружане снаге сусрећу са константним недостатком финансијских средстава а тиме и неспровођењем планова и програма реформи, модернизације и опремања АРМ⁴²⁴.

На територији Македоније, за разлику од претходног периода, нема стално стационираних припадника страних оружаних снага. Потписивањем Охридског оквирног споразума створени су били услови за ангажовање НАТО војника на територији Македоније са циљем уништења наоружања које су добровољно предале тадашње снаге Ослободилачке војске Косова (ОВК). Ова НАТО мисија успостављена је августа 2001. године и трајала је 30 дана. Исте године, на захтев тадашњег председника Македоније, Бориса Трајковског, војници НАТО ангажовани су у циљу обезбеђења заштите међународних посматрача из ЕУ и ОЕБС који су контролисали спровођење мировног плана (Охридски споразум) за Македонију. Операција је започела крајем септембра 2001. године под руководством Немачке, а првобитно планирани тромесечни мандат ове мисије је био продужен. Мандат је наставила нова НАТО мисија која је имала за циљ смањење ризика од дестабилизације стања у земљи. Мисија је отпочела децембра 2002. године и обезбеђивала је подршку међународним посматрачима, имала је и саветодавну улогу и пружала је помоћ Влади Македоније у преузимању одговорности за безбедност македонске територије⁴²⁵. Марта 2003. године одговорност ове мисије прешла је са НАТО на Европску унију. Мисија ЕУ под називом CONCORDIA првенствено је имала саветодавну улогу у спровођењу реформи сектора безбедности, спровођењу Охридског споразума и доприносу стабилности и безбедности Македоније. Децембра 2003. године на територији Македоније покренута је полицијска мисија ЕУ под називом EUROL PROXIMA и имала је за циљ да помогне македонским властима у борби против организованог криминала и у промоцији европских стандарда.⁴²⁶ Обе ЕУ мисије завршиле су свој мандат на територији Македоније. Данас на територији Македоније припадници страних ОС бораве привремено у склопу извођења међународних војних активности.

Своју опредељеност за пружање активног доприноса јачању мира и стабилности на регионалном и глобалном нивоу Македонија изражава и активним учешћем у мултинационалним операцијама по мандатом НАТО. Прво ангажовање македонских војника ван граница земље било је у мисији KFOR почев од 1999. године. Македонија је, преко Националног координационог центра за подршку земљи домаћину, логистички подржала ову мисију. У НАТО мисији ISAF у Авганистану припадници АРМ су били ангажовани већ од 2002. године у оквиру турског контингента. Временом се македонско

добросуседских односа, изградњи потпуно функционалног мултиетничког друштва заснованог на пуној имплементацији Охридског оквирног споразума....апел свим политичким лидерима у земљи да у потпуности испуне своје обавезе према Споразуму из Пржина из јуна/јула 2015, као оквир за одрживо решење политичке кризе..... обновљен позив свим странама да се укључе у ефикасан демократски дијалог и да створе услове за кредибилне изборе, јачање владавине права, слободе медија и независности правосуђа.....наставак блиског праћења напретка Скопља у овим областима које одражавају основне вредности НАТО-а - https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

⁴²³ Извор информација као у случају података о ОС Албаније, Хрватске и Црне Горе/Footnotes 324, 358 и 384.

⁴²⁴ Министарство одбране ће побољшати ефикасност процеса аквизиције напредовањем ППБ система, транспарентно управљање набавкама и континуирано коришћење средстава на нивоу од најмање 2% буџета за одбрану

⁴²⁵ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm

⁴²⁶ http://www.eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/proxima-fyrom/index_en.htm

учешће у овој мисији значајно повећавало ангажовањем јединица, тимова, инструктора и медицинског особља. Ангажовање у мисији ISAF македонски војници су завршили 2014. године у оквиру заједничких тимова специјалних јединица и припадника војне полиције Македоније и припадника специјалних јединица ОС SAD. У оквиру коалиције предвођене САД македонски војници су учествовали и у операцији Ирачка слобода у Ираку од 2003. до 2008. године. Тренутно су припадници АРМ ангажовани у НАТО мисији RSM (Одлучна подршка) у Авганистану почев од 2015. године са пројекцијом даљег повећања свог ангажовања у овој мисији⁴²⁷.

За ефикасно, интероперативбилно ангажовање у мултинационалним операцијама широм света свакако је значајно заједничко извођење међународних војних вежби, односно спектра припремних активности за њихово извођење. Плански процес за извођење међународних војних вежби траје око годину дана и обухвата низ активности (експертских сусрета, вежбовних активности, курсева, обуке и сл.) које је неопходно спровести пре извођења саме вежбе. Само у току 2017. године припадници АРМ учествовали су у десет НАТО војних вежби које су реализоване на територији Румуније, СР Немачке, Албаније, Хрватске, Словеније, Мађарске, Црне Горе, а једна међународна војна вежба реализована је и на територији Македоније⁴²⁸. У Упитнику који су македонске колеге радо попунили на питање „које врсте вежби су најзаступљеније” (понуђени одговори: НАТО вежбе, БГ ЕУ, регионалне вежбе, вежбе под окриљем САД и РФ, друге категорије) одговорено је „друге категорије” иако се са сајта Министарства одбране Македоније може видети да су најзаступљеније војне вежбе које се реализују под окриљем НАТО. О броју реализованих војних вежби на годишњем нивоу одговорено је „више од десет”.

У Белој књизи одбране Македоније у највећем броју поглавља, било да се ради о поглављу које се односи на људске ресурсе, на заштиту ваздушног простора, на копнену компоненту АРМ, се помиње сарадња са НАТО или помоћ НАТО у достизању циљева и стандарда. Тако се у поглављу које се односи на одбрамбене ресурсе, у члану 33. каже да „регионална сарадња и учешће у НАТО пројектима паметне одбране обезбеђују могућности да Република Македонија заједнички инвестира са другим земљама региона и НАТО”⁴²⁹. Македонија учествује у неколико НАТО пројеката паметне одбране: FLSD - Женски лидери у одбрани и безбедности у којем учествују и све друге државе ЗБ, у пројекту „Мултинационално логистичко партнерство – мултинационалне способности” са Хрватском, пројекту „Мултинационално логистичко партнерство – копнене операције и одржавање” са Србијом, у помињаном пројекту BRAAD - Регионални балкански приступ за изградњу заједничких способности за ПВО и у пројекту „Мултинационално логистичко партнерство – размештање складишта муниције” са Србијом. У Упитнику на питање „Да ли учествујете у неком од пројеката Smart Defence” одговорено је „Да – у пројекту BRAAD” док остали пројекти нису навођени што само по себи имплицира да пројекат BRAAD има највећи значај за оперативне способности АРМ и безбедносно ситуирање Македоније.

Европске интеграције и чланство Македоније у ЕУ је такође у врху њених спољнополитичких приоритета. У преамбули Охридског споразума се каже да је његова имплементација без евроинтеграција немогућа. На питање грађана Македоније какав ће утицај имати процес европских интеграција на међуетничке односе, чак 62,2% грађана позитивно гледа на ово, а само 15,9% њих мисли да би то имало негативан ефекат⁴³⁰. У Белој књизи одбране из 2005. године се каже да је „стратешки циљ овог документа да допринесе повећаном разумевању Републике Македоније о континуираној реализацији два

⁴²⁷ http://morm.gov.mk/?page_id=261&lang=mk

⁴²⁸ <http://www.arm.mil.mk/vezhbi/>

⁴²⁹ Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2012. стр.56

⁴³⁰ http://www.morm.gov.mk/wp-content/uploads/2016/01/SMO_28_mak_za-web.pdf

национална циља – пуноправног чланства у НАТО и ЕУ⁴³¹. У истом документу поглавље II носи назив „НАТО оквир и регионалне иницијативе“, док је ЕУ посвећена једна тачка овог поглавља која каже да су „интеграције у ЕУ стратешка одлука од виталног интереса за Републику Македонију...интеграције у ЕУ и НАТО су два комплементарна процеса заснована на истим вредностима и принципима...интеграције у ЕУ ће бити комплексно питање, али у погледу стратешког интереса Републике Македоније то ће имати далекосежне и позитивне последице за целу земљу“⁴³². И у осталим члановима овог документа се помиње ЕУ али у контексту сарадње са „НАТО, УН, ЕУ, ОЕБС“ или евро и евроатланских интеграција. У Белој књизи одбране из 2012. године се пажња Европској унији посвећује на сличан начин као и у документу из 2005. године. Примат је на чланству у НАТО и свему што је везано за НАТО, а ЕУ је део ширег контекста који обухвата и НАТО, део глобалних процеса и концепата, али и кључ европеизације дела Европе која још увек нема пуноправно чланство у овој организацији. У документу се каже да је један од виталних интереса Македоније „политичка, економска и безбедносна интеграција у ЕУ, затим да се интеграција у НАТО и ЕУ и активно учешће у другим облицима међународне сарадње види као могућност остваривања њених националних интереса, да су интероперабилност и компатибилност националних одбрамбених способности у складу са стандардима НАТО и ЕУ“⁴³³.

У Стратегији одбране се по питању чланства Македоније у ЕУ каже да је њен витални национални интерес „политичко-одбрамбена интеграција у НАТО, политичка, економска и безбедносна интеграција у Европску унију и активно учешће у другим облицима међународне сарадње“⁴³⁴. Исти пасус се наводи и у Националној концепцији безбедности и одбране из 2003. године. У циљу наглашавања значаја чланства у ЕУ у тачки 7. првог поглавља Стратегије одбране се наводи да ће „Република Македонија интензивно радити на пуној интеграцији у ЕУ и на постизању активног напретка у развоју Заједничке спољне безбедносне политике и европске безбедносне одбрамбене политике“⁴³⁵. И то је једини члан у овом документу у коме се искључиво помиње Европска унија.

Македонија је 2004. године донела Националну стратегију за европске интеграције која обухвата основне циљеве, политике и приоритете у процесу стицања чланства у Европској унији. У овом документу се, између осталог, каже да је „стратешки интерес Републике Македоније да постане чланица Европске уније, да су стабилност и просперитет Републике Македоније која је на раскршћу ЈИ Европе од великог значаја за Европску унију“⁴³⁶. У делу документа који се односи на Заједничку безбедносну и одбрамбену политику се наглашава да „Македонија себе види као део те заједничке одбрамбене политике и настојаће да обезбеди оперативне капацитете цивилних и војних средстава за учешће у мисијама ван њене територије; ЗБОП ће у будућности укључивати постепено усклађивање политике одбране Македоније са успостављеном заједничком одбраном Уније, али то неће ограничити специфичан карактер македонске безбедности и одбране нити ће на било који начин ограничити обавезе које произилазе из чланства Македоније у НАТО; Узимајући у обзир потребу за активним учешћем и доприносом у имплементацији ЗБОП и остварењу дефинисаних циљева, Македонија ће обезбедити своје цивилне и војне капацитете да буду на располагању Европској унији“⁴³⁷.

⁴³¹ Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2005. стр.15

⁴³² Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2005. стр.20

⁴³³ Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2012. стр.21.,22.,23.

⁴³⁴ Стратегија одбране Републике Македоније, Службени лист Р. Македоније бр.30, 2010.

⁴³⁵ Исто,

⁴³⁶ Национална стратегија за европске интеграције Републике Македоније, Влада Републике Македоније, Скопље, септембар 2004.

⁴³⁷ Исто, 46

Македонија је са ЕУ имала уговорни однос (Уговор о сарадњи и Уговор о транспорту) и пре потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању. Споразум о стабилизацији и придруживању потписан је 2001. године, а од 2005. године Македонија има статус кандидата за чланство у Европску унију. Иако је ЕУ предложила почетак преговора још 2009. године, на отварање преговора и пријем у чланство ЕУ Македонија још увек чека из истих разлога као и за чланство у НАТО. Ни у току 2017. године, и поред евроатланског замаха нове македонске Владе, није било значајнијег напретка а разлози су и даље неиспуњење услова за почетак приступних преговора, нерешена отворена питања са суседима, непотпуна имплементација Охридског споразума, изостанак институционалних реформи, неусклађеност правне регулативе са европским законодавством.

Учешће Македоније у одбрамбеним структурама ЕУ највидљивије је кроз њено ангажовање у ЕУ мултинационалним операцијама и Борбеним групама Европске уније. У Белој књизи одбране Македоније, у поглављу које се односи на ангажовање у међународним операцијама и међународној сарадњи, у члану 10. се помиње ангажовање Македоније у БГ ЕУ 2012. године. Иако није чланица ЕУ то Македонију није спречавало „да у потпуности учествује у концепту БГ ЕУ 2012/II, у складу са каталогом ЕУ БГ (Headline Goal) из маја 2006. године“⁴³⁸. У овој БГ је водећа нација Немачка а земље учеснице, поред Македоније, су Чешка, Хрватска, Аустрија и Ирска. Учешћем у концепту БГ ЕУ Македонија жели да обезбеди „кохерентан, транспарентан и узајамно користан развој капацитета за брзо реаговање“⁴³⁹. Разматрано је и ангажовање Македоније у БГ ЕУ у којој је Белгија водећа нација, а у којој учествују припадници ОС Немачке, Холандије, Луксембурга и Шпаније.

Учешће у мултинационалним операцијама под мандатом ЕУ Македонија представља као израз спремности да усклади своје спољнополитичке приоритете са приоритетима ЕУ и да се активно ангажује у изградњи и очувању мира и стабилности у Европи и свету. У Белој књизи одбране из 2012. године, у поглављу које се односи на ангажовање у међународним операцијама и међународној сарадњи, у члану 10. се каже „да допринос Републике Македоније у међународним операцијама представља конкретну потврду успеха спроведених реформи у систему одбране и чврсту, стратешку обавезу земље за чланство у НАТО и ЕУ“⁴⁴⁰. У складу са таквим опредељењем, тадашњи министар одбране, Јован Манасијевски, је 2006. године потписао споразум са ЕУ о учешћу македонских војника у мисијама Европске уније. Почетак ангажовања македонских припадника у мултинационалним операцијама ЕУ имало је и симболичан карактер јер само три године пре потписивања поменутог споразума са ЕУ Македонија је била „потрошач“ безбедности коју је осигуравала ЕУ мисија CONCORDIA у Македонији. Македонија од 2006. године учествује у мисији EUFOR ALTHEA у Босни и Херцеговини: у периоду од 2006. до 2008. године са хеликоптерским јединицама, а од 2008. године са медицинским тимовима и медицинским особљем⁴⁴¹. Ово је и једина мисија ЕУ у којој учествују македонски војници. У Упитнику који су за потребе дисертације попуниле колеге из Македоније, на питање „Да ли Македонија учествује у неком од пројеката ЕУ обједињавања и дељења“, је заокружен одговор „ДА“, без навођења у ком пројекту (што је био други део питања). Увидом у листу ЕУ пројеката обједињавања и дељења и расположивих јавних информација ауторка није пронашла информације које потврђују

⁴³⁸ Игор Гјорески, Учешће Македоније у безбедносним пројектима ЕУ, часопис ПАРТНЕР Министарства одбране Црне Горе, 2011.

⁴³⁹ Исто,

⁴⁴⁰ Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2012. стр.63

⁴⁴¹ <http://www.arm.mil.mk/misii/altea/>

ангажовање Македоније у овим пројектима. На питање „Да ли је Македонија чланица Европске одбрамбене агенције“ одговорено је негативно.

У намери да се докаже као значајан фактор регионалне стабилности Македонија је значајно ангажована у оквиру регионалних безбедносних иницијатива, пре свега у оквиру Америчко-јадранске повеље. Својим активним учешћем у пројектима и активностима које нуде регионалне иницијативе Македонија настоји да се представи као важан чинилац регионалне стабилности и сарадње обезбеђујући на тај начин подршку ментора - САД, за њено пуноправно чланство у НАТО. То је један од разлога због чега се Македонија снажно залаже за укључивање и тзв. Косова у ове иницијативе и на тај начин, са једне стране, јача већ поменути подршку за своје пуноправно чланство у НАТО, а са друге стране обезбеђује подршку албанских политичких чинилаца у креирању и вођењу националне политике.

Да је регионална сарадња за Македонију веома значајна потврђују и стратегијско-доктринарни документи. Регионалној сарадњи се у Белој књизи одбране из 2012. године придаје посебна пажња, чак осам чланова је посвећено регионалној сарадњи. Као најзначајнија регионална безбедносна иницијатива помиње се Америчко-јадранска повеља (A5) која је „сјајан пример успешног формата за укључивање свих земаља региона, укључујући и Републику Косово“⁴⁴². И у Упитнику је са највећом оценом бенефита, односно конкретног доприноса јачању националног одбрамбеног система издвојена управо сарадња у оквиру A5, док је на другом месту сарадња у оквиру Центра за контролу малог и лаког наоружања RACVIAC и Конференције начелника генералштабова балканских земаља B9. Интересантно је да се у Белој књизи одбране помињу све регионалне иницијативе осим поменуте Иницијативе B9 (иако је овај Форум успостављен 2006. године). У Стратегији одбране се експлицитно истиче да ће „Република Македонија тежити ка сталном унапређењу регионалне и билатералне сарадње у области одбране“⁴⁴³. У делу Стратегије у коме се наводе претње и ризици по безбедност Македоније помињу се, између осталог, „регионални конфликти и кризе“⁴⁴⁴, што указује да, без обзира на учињене реформске и евроатланске интеграционе процесе, Македонија простор ЗБ и даље види као нестабилан у мери која може довести до избијања нових конфликта и криза.

Регионалну сарадњу Македонија види као пут за рационално превазилажење последица економске кризе кроз заједничке концепте и капацитете, односно рационалније а ефикасније понашање. Отуда и учешће у заједничким регионалним пројектима попут НАТО пројекта BRAAD, Балканских медицинских снага BMTF чије је седиште, односно команда управо у Македонији, затим размена капацитета за обуку на нивоу региона и сл. У Македонији је успостављен Регионални центар за односе са јавношћу (Public Affairs Regional Centre – PARC). Овај Центар је до 2003. године имао статус националног центра за образовање и обуку, као регионални центар је признат 2009. године, а од 2013. године носи назив Партнерски центар за обуку и образовање одобрен од Северноатланског савета (НАС) НАТО. Ово је једини центар (од 32 партнерска НАТО центра у свету) који је искључиво специјализован за односе са јавношћу. Основна мисија Центра је да домаће и инострано особље које долази из безбедносних структура али и других цивилних институција обучи у развоју комуникацијских вештина и техника⁴⁴⁵. Своју посвећеност регионалној сарадњи Македонија је потврдила понудом да седиште Команде Мултинационалне бригаде за очување мира у ЈИ Европи SEEBRIG, за период 2020-2026, буде управо у Македонији.

Македонија ни до краја 2017. године није добила позив за чланство у НАТО. Ипак, новоформирана Влада Македоније спроводила је нову спољну политику чији је акценат

⁴⁴² Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, 2012. стр.65

⁴⁴³ Стратегија одбране Републике Македоније, Службени лист Р. Македоније бр.30, 2010, 3

⁴⁴⁴ Исто, 4

⁴⁴⁵ <http://www.parc.morm.gov.mk/>

био на унапређењу добросуседских односа са Бугарском и обнављању преговара за решавање спора са Грчком. Државност Македоније прва је признала Бугарска (а од суседа Хрватска и БиХ) те је било за очекивати да се отворена питања између њих ефикасније решавају. Отворена питања са Бугарском утицала су на смањење нивоа одбрамбених односа који је на билатералном плану био низак, али у оквиру регионалних иницијатива задовољавајући. Најзначајније унапређење одбрамбене сарадње између Македоније и Бугарске настало је као последица неопходности заједничког решавања мигрантске кризе и спречавања илегалних прелазака граница. Интензивирани су и разговори о сарадњи ваздухопловстава оружаних снага Македоније и Бугарске. После дужег периода преговора Споразум о добросуседским односима Бугарске и Македоније (који су иницирале и „гурале“ САД) потписан је 2017. године. Осим што се очекује да ће Споразум обезбедити решавање свих спорних питања између ове две балканске државе, он ће значајно утицати и на јачање политичке стабилности и економског развоја Западног Балкана. Због тога се овај споразум назива и историјским и представља важан корак у деблокади евроинтеграција Македоније. „Бренд“ по којем је Македонија данас најпознатија је спор око имена са Грчком и динамика решавања овог спора утиче директно на динамику чланства Македоније не само у НАТО већ и у Европску унију. Решавање, односно не решавање овог питања одразило се и на ниво билатералних односа и у другим друштвеним секторима, па и у области безбедности. Заједничких активности је ипак било и то пре свега у области образовања (размена полазника на различитим нивоима усавршавања), до сарадње по питању заштите ваздушног простора, као и активности у оквиру регионалних иницијатива.

Одговарајући на питање у Упитнику са којим земљама Македонија има најразвијенију одбрамбену сарадњу, највиша оцена је дата сарадњи са САД, Руском Федерацијом и Кином (што се не подудара са подацима са сајта Министарства одбране Македоније у делу који се односи на сарадњу са РФ и Кином). На другом месту је сарадња са непосредним суседима и земљама ЈИ Европе. Најмање је, у складу са одговором из Упитника, заступљена сарадња са другим европским државама. Како је Упитник попуњаван средином 2015. године, од тада се ситуација са билатералним одбрамбеним односима значајно променила имајући у виду уплив пре свега Велике Британије на простор ЗБ, али и присутност скандинавских земаља или СР Немачке. Добар ниво одбрамбене сарадње Македонија је успоставила са Турском која је стратешки партнер Македоније и која снажно подржава њено чланство у НАТО. Од 2013. године Турска је контакт држава Македонији за прикључење у НАТО. Најзаступљенија је сарадња са САД које су стратешки партнер и ментор евроатланских интеграција Македоније. Из године у годину се интензивира сарадња са Националном гардом Вермонта која је партнерска држава Македонији. Сједињене Америчке Државе финансирају и помажу ангажовање македонских припадника у мултинационалним операцијама, њихово усавршавање и унапређење капацитета за обуку. Билатералне одбрамбене активности које су спровођене и са другим земљама пре свега су биле усмерене на достизање стандарда неопходних за чланство у НАТО.

Када је однос, односно сарадња са суседима у питању, у Националној концепцији за безбедност и одбрану се каже да је "директно окружење Републике Македоније део њених проблема, али и користи"⁴⁴⁶. У истом документу се истиче да Македонија има централну позицију у ЈИ Европи која је од великог значаја за њен развој, али је уједно и део "главних путева тероризма, илегалних миграција, трговине дрогом, оружјем и људима из Азије и Африке у западну Европу"⁴⁴⁷. Наведени безбедносни проблеми у неку руку усмеравају безбедносну сарадњу Македоније са државама у непосредном окружењу. Веома су

⁴⁴⁶ Зоран Нацев, *Национална концепција за безбедност и одбрану – Нова платформа за реформе и напредак ка НАТО-у*, Филозофски факултет Скопље, у *Савремена македонска одбрана* 1999. стр.13

⁴⁴⁷ Исто,

заступљени билатерални одбрамбени односи са Албанијом који су довели до нивоа извођења заједничких билатералних војних вежби. Са Хрватском је сарадња у успону од 2011. године и првенствено се одвија у области усавршавања (велики број македонских припадника школује се и усавршава у војнообразовним институцијама Хрватске), у области обуке и заједничког учешћа у мултинационалним операцијама. Значајан напредак постигнут је заједничким ангажовањем у регионалним иницијативама а пре свега у Америчко-јадранској повељи. Са Црном Гором одбрамбена сарадња је из године у годину добијала на значају. Црногорски кадети се школују на македонској Војној академији, интензивно се размењују полазници на различитим облицима обуке за специфичне специјалности. Са БиХ одбрамбена сарадња није активније развијена јер је Македонија пре свега приоритет дала државама које јој могу помоћи у бржим и ефикаснијим евроинтеграцијама што није случај са БиХ која се и сама налази на том путу. Ипак, Македонија и БиХ сарађују у оквиру регионалних безбедносних иницијатива а такав вид сарадње заступљен је и са Србијом. Наиме, билатерална одбрамбена сарадња са Србијом ранијих година је била на значајно вишем нивоу али ставови Македоније по питању решавања статуса КиМ довели су до нижег нивоа односа и сарадње. Однос Македоније према питању тзв. Косова је специфичан, веома интензиван и садржајан колико због стабилизације међуетничких односа у земљи, толико и због притисака и очекивања ментора, односно САД. Македонија снажно подржава и заступа чланство тзв. Косова у регионалним иницијативама, а са Косовским снагама безбедности реализује низ заједничких одбрамбених активности у области усавршавања, школовања, обуке, војних вежби и сл. Кадети КСБ школују се на Војној академији Македоније.

Динамика билатералних одбрамбених односа се одвијала у складу са динамиком политичких и економских билатералних односа. Евидентно је присуство и сарадња са непосредним суседима како због решавања отворених питања, као у случају Грчке и Бугарске, тако и због преношења искустава и помоћи Македонији на путу ка НАТО и ЕУ, као што је случај са Словенијом и Хрватском. Евидентан је и интерес Албаније и Турске на овом простору, како због мултиетничке карте Македоније, тако и због економских, политичких и безбедносних интереса у целини. Анализирајући билатералну одбрамбену сарадњу Македоније са другим државама посебно у периоду од 2015. године закључује се да се она кретала у складу са политичко-безбедносном ситуацијом у земљи и региону и тренутним потребама за придобијање подршке македонским евроатланским напорима. У току 2015. године Македонија је имала највећи број билатералних одбрамбених активности са САД, Норвешком, Француском, Турском, Хрватском, у 2016. години сарадња је била најинтензивнија са СР Немачком, Великом Британијом, САД, Словенијом, Грчком, Бугарском и Хрватском, а 2017. године са САД, Великом Британијом, СР Немачком, Албанијом, Црном Гором и Хрватском. Дакле, Македонија има константно интензивне билатералне одбрамбене односе са САД, Хрватском и Немачком.

Македонија је последњих година интензивније приступила спровођењу реформи система одбране, интензивирала је ангажовање у мултинационалним операцијама под мандатом НАТО, а финансирању и инвестицијама у систему одбране дата је већа пажња и све то уз помоћ и подршку ментора, регионалних сила и партнерских држава. На последње питање у Упитнику „ком од наведених региона припада Македонија“, одговорено је „Западном Балкану“⁴⁴⁸. Иако најзначајнија отворена питања попут решавања спора око имена са Грчком, или решавања отворених питања са Бугарском не потичу са ЗБ (већ Балкана), за Македонију су решења регионалних политичких, економских и безбедносних питања управо на Западном Балкану, у сарадњи, у заједничким пројектима, у размени

⁴⁴⁸ Упитник Македонија (Прилог бр.12)

капацитета, информација и људи. И такав регионални приступ је за њу посебно значајан док не буде примљена у пуноправно чланство НАТО.

7.2.2. Босна и Херцеговина као претедент за чланство у НАТО и ЕУ

Референдум о независности Босне и Херцеговине одржан је 29.02.1992.године. Излазност грађана била је око 65% али грађани српске националности у великој мери нису изашли на референдум. Од укупног броја изашлих грађана 98% је гласало за независност БиХ што је довело до озбиљних сукоба у Сарајеву. Међународна заједница је покушала да спречи оружане сукобе у БиХ у први мах доношењем тзв. Кутиљеровог плана⁴⁴⁹ по коме је требало да Српска и Бошњачка република заузимају око 43% територије БиХ, док би остатак припао Хрватима. Иако су представници сва три народа ставили свој потпис на овај План/Споразум, долази до повлачења бошњачке стране из Споразума, а недуго затим и до сукоба који су се до априла 1992. године проширили на целу територију БиХ.

Оружане сукобе у БиХ карактерисале су жестоке борбе, велики број жртава, пре свега цивила, уништавање културних и верских добара, етничко чишћење и различите врсте злочина над цивилним становништвом због чега рат у БиХ представља један од најокрутнијих сукоба после Другог светског рата. Ни Резолуција 752 СБ УН⁴⁵⁰ из маја 1992. године, ни Венс-Овенов мировни план за БиХ⁴⁵¹ с почетка 1993. године, као ни Резолуције СБ УН 819⁴⁵² и 824⁴⁵³ нису довели до престанка сукоба и трајног решења

⁴⁴⁹ Кутиљеров или Карингтон-Кутиљеров план је био први и последњи мировни споразум потписан пре почетка рата у БиХ како би се спречило избијање рата.

⁴⁵⁰ Обухвата: потпуни прекид ватре; хитно доношење политичког решења; прекид свих облика мешања страна изван БиХ укључујући јединице ЈНА, као и елементе Хрватске војске, окончање таквих и сличних уплитања и поштовање територијалне припадности и интегритета БиХ; да јединице ЈНА и елементи Хрватске војске у БиХ буду или повучени, или да буду подложни ауторитету владе БиХ, или да буду распуштени и разоружани; да се све нерегуларне снаге у БиХ распусте и разоружају; да се одмах прекине присилно протеривање особа из подручја у којима живе и било какви покушаји да се промени етнички састав становништва; хитна потреба за хуманитарном помоћи и њеном несметаном испоруком; да се настави разматрање могућности распоређивања мировне мисије у БиХ под покровитељством УН; да све стране у потпуности сарађују са Заштитним снагама УН и посматрачком мисијом ЕЗ и да у потпуности поштују њихову слободу кретања и безбедност свог особља; да све стране сарађују са снагама у складу са мировним планом УН и да се строго придржавају плана у свим његовим аспектима, посебно разоружавање свих нерегуларних снага, њиховог порекла, у заштићеним подручјима УН; да се размотре даљи кораци за постизање мирног решења у складу са релевантним резолуцијама Савета - <http://unscr.com/en/resolutions/752>

⁴⁵¹ Венс-Овеном план (сачинили су га међународни изасланици Cyrus Vance и лорд David Owen је био предлог за крај рата који је предвиђао децентрализацију БиХ и њену поделу на десет покрајина формираних по етничком принципу, а главни град Сарајево би био демилитаризован дистрикт у коме би било седиште Владе. Покрајине би биле уређене на начин да се не би могле организовати у посебне националне државе.

⁴⁵² Обухвата: да се све странке и остали односе према Сребреници и њеној околини као сигурној зони; да се одмах обустави оружани напад паравојних јединица босанских Срба на Сребреницу; да СРЈ одмах прекине снабдевање војним наоружањем, опремом и услугама паравојне јединице босанских Срба у Републици БиХ; да се повећа присуства УНПРОФОР-а у Сребреници и њеном окружењу; да све стране у потпуности и брзо сарађују са УНПРОФОР-ом; свако узимање или стицање територије претњом или употребом силе, укључујући и праксу "етничког чишћења" је незаконито и неприхватљиво; осуђују се и одбацују намерни поступци босанских Срба да се присили на евакуацију цивилно становништво из Сребренице и околних подручја; осуђују се сва кршења међународног хуманитарног права, посебно праксе "етничког чишћења" и потврђује да ће они који почине или нареде извршење таквих дела бити појединачно одговорни у погледу таквих дела; обезбедити неометану испоруку хуманитарне помоћи свим деловима Републике БиХ; ојачати постојеће хуманитарне операције у Републици БиХ, посебно у Сребреници и њеном окружењу; да све стране гарантују сигурност и потпуну слободу кретања УНПРОФОР-а и другог особља УН, као и чланова хуманитарних организација; осигурати сигуран трансфер рањених и болесних цивила из Сребренице и околних подручја; што пре послати мисију чланова СБ у Републику БиХ ради утврђивања ситуације и извештавања о томе; размотрити даље кораке за постизање решења у складу са релевантним резолуцијама Савјета - www.nato.int/for/un/u930416a.htm

⁴⁵³ Обухвата: да било какво заузимање територије одмах престане; да се главни град Републике БиХ, Сарајево и друга угрожена подручја, посебно градови Тузла, Жепа, Горажде, Бихаћ, као и Сребреница и њихово окружење

суживота у БиХ. Почетком 1994. године долази до поновног погоршања ситуације и ескалације сукоба. Након великих борби у Сарајеву НАТО је извео прву операцију изван територије држава чланица селективним ваздухопловним интервенцијама, а по захтеву и одобрењу Савета безбедности УН. Након две рунде мировних преговора у Женеви и Њујорку⁴⁵⁴ одржана је мировна Конференција у америчкој војној бази у Дејтону новембра 1995. године на којој је потписан Дејтонски мировни споразум. Најважнији део Дејтонског споразума био је Анекс 4. под називом „Устав Босне и Херцеговине“. Утицај међународне заједнице, а пре свега појединих држава, у периоду након потписивања Дејтонског споразума 1995. године првенствено је био усмерен на одржавање мира и смањење тензија. Имплементација Дејтонског споразума која је отпочела фебруара 1996. године под покровитељством ОЕБС-а „дала је значајне резултате у изградњи мера поверења на унутрашњем и регионалном плану, док је контрола наоружања на субрегионалном нивоу имала великог утицаја на субрегионалну стабилизацију“⁴⁵⁵. Питања контроле наоружања на нивоу региона, а тиме и на нивоу држава ЗБ, ће и каснијих година бити питање којим ће се ове државе институционално бавити и кроз Центар за безбедносну сарадњу ЈИ Европи (RACVIAC) у Хрватској. Тек 1997. године када су већа овлашћења дата Високом представнику у БиХ, тзв. Бонска овлашћења⁴⁵⁶ започиње се са реформом сектора безбедности у БиХ јер су се управо ова овлашћења, између осталог, односила на имплементацију закона који су били значајни за спровођење процеса реформи у области безбедности. Тако су у периоду од 1997. до 2006. године начињени најзначајнији реформски кораци који су се огледали у успостављању институција као што су Гранична полиција БиХ, Државна агенција за истраге и заштиту, Суд БиХ, Обавештајно-безбедносна агенција БиХ итд. Обједињене су Оружане снаге БиХ и уместо ентитетских, формирано је Министарство одбране на нивоу државе.

Након Дејтона учињена је прва уставна промена 1996. године када су уставни ентитети прилагођени уставу државе, а 2002. године потписан је споразум Мраковица – Сарајево којим се гарантује исти статус народима и грађанима сва три ентитета. Иако је овај споразум имао за циљ стварање механизма који би пружили заштиту интереса сваке заједнице на тлу БиХ и избегавање територијалних подела на етничком принципу, у годинама након доношења овог споразума БиХ се и даље суочавала са грубим кршењем људских права и слобода. И колико год да су реформски процеси у сваког сегменту друштва доносили промене, БиХ и даље дубоко подељена, ситуација у земљи је

третирају као сигурна подручја; поштовати непосредни престанак оружаних напада и повлачење свих војних или паравојних јединица босанских Срба из тих градова на дистанцу из које престају да представљају претњу њиховој сигурности, као и поштовање права УНПРОФОР-а и међународних хуманитарних агенција на слободан и несметан приступ свим сигурним подручјима у Републици БиХ; да све стране у потпуности сарађују са УНПРОФОР-ом; да се предузму одговарајуће мере у циљу праћења хуманитарне ситуације у безбедним областима и у ту сврху се одобрава јачање УНПРОФОР-а за додатних 50 војних посматрача УН заједно са пратећом опремом и логистичком подршком; у случају да било која страна не испоштује ову резолуцију, да се одмах размотри усвајање свих додатних мера које су неопходне у циљу њене потпуне имплементације; аранжмани у складу са овом резолуцијом ће остати на снази све док се не спроведу одредбе о престанку непријатељстава, раздвајању снага и надзору над тешким наоружањем, како је предвиђено мировним планом за Републику БиХ - <http://unscr.com/en/resolutions/824>

⁴⁵⁴ Зарађене стране су у септембру 1995. године, прво у Женеви, а потом у Њујорку, формулисале принципе мировних преговора. На састанку у Женеви је предложен Венс-Овенов план и потписани су „Договорени основни принципи“, а „Наставак договорених основних принципа“ потписан је у Њујорку 26. септембра 1995. године.

⁴⁵⁵ Преглед реформи сигурносног сектора у БиХ, Центар за сигурносне студије, Сарајево 2011., стр.8

⁴⁵⁶ Веће за имплементацију мира на Бонској конференцији 10. децембар 1997. године је дало овлашћења (позната као Бонска овлашћења) Високом представнику да доноси обавезујуће одлуке када то сматра неопходним а које се односе на осигурање спровођења Дејтонског споразума

комплексна са великим процентом незапослености, економске неразвијености, са slabим централним институцијама и са значајним међународним присуством што чини да БиХ још увек није функционална држава са јединственим ентитетом својих грађана.

Три конститутивна народа се не слажу у кључном питању – уређењу БиХ. Док се Бошњаци залажу за централизовану државу, Хрвати за ширу аутономију у оквиру државе, Срби све чешће покрећу питање референдума о независности Републике Српске. Такво стање неминовно води ка преиспитивању будућности Дејтонског споразума. Процес централизације увек иде на руку већинском ентитету, а доминација једног ентитета често представља извор нестабилности. Отворена питања између народа БиХ су толико комплексна, са недостатком спремности за компромис, да сваког тренутка могу довести до сукоба који би врло вероватно превазишли не само границе БиХ, већ и границе Западног Балкана. С тога је улога међународне заједнице на овим просторима још увек важна, па чак и кључна.

Када говоримо о политици одбране БиХ, њени стратешки циљеви су усмерени на обезбеђење суверенитета и територијалне целовитости БиХ, њене политичке независности и међународног субјективитета. Тако дефинисани стратешки циљеви представљају специфичност у односу на друге државе ЗБ, осим делимично Србије која такође као приоритет своје политике одбране укључује очување територијалне целовитости и у оквиру тога међународно признање. Наведени циљеви политике одбране дефинисани су у најзначајнијим стратегијско-доктринарним документима попут Војне доктрине која је усвојена 2003. године, затим Беле књиге одбране која датира из 2005. године, Безбедносне политике БиХ из 2006. као документа који дефинише „дугорочну и кохерентну стратегију и даје оквир и смернице за успостављање система, структуре и свих потребних механизма ефикасног функционисања сектора безбедности“⁴⁵⁷. Новијег датума су документи Војна стратегија БиХ из 2016. године и Доктрина ОС БиХ из 2017. године.

Доношењу ових докумената претходило је доношење такозване „Политике одбране БиХ“ коју је Председништво БиХ усвојило маја 2001. године. Тим документом су по први пут дефинисани циљеви у области одбране. Циљ документа је био да се дефинише „одбрамбена политика БиХ као део сигурносне политике, засноване на Дејтонском Споразуму и потреби БиХ да учествује у глобалним и регионалним интеграцијама као транспарентно опредељење конститутивних народа БиХ, грађана и оба ентитета у остваривању трајног мира, сигурности и просперитетног живота“⁴⁵⁸. Очигледно је да доношење стратегијско-доктринарних докумената у БиХ није ишло ни лако ни брзо. Консензус је било лакше обезбедити за доношење „нижих“ категорија стратегијско-доктринарних докумената али не и Стратегије националне безбедности или Стратегије одбране. Тако је 2009. године донет и документ „Политика одбрамбеног планирања“ који истиче да „одбрамбени систем БиХ представља јединствен облик организације, ресурса и активности институција БиХ и ОС БиХ усмерених на остваривање дефинисаних државних одбрамбених циљева, припреме за одбрану, одбрану државе и помоћ цивилном становништву, те активности колективне безбедности у оквиру међународних безбедносних и одбрамбених организација“⁴⁵⁹. У плану је и доношење документа „Преглед одбране“ за који се очекује да ће бити донет пре општих избора у БиХ 2018. године.

Специфичност државног и друштвеног уређења БиХ конструисала је и специфичности у нормативно-правним регулативама које управо БиХ разликују од других држава. Колико је отежано усагласити и донети било која нормативна акта, законе, стратегије, доктрине, а иза којих ће консензусом стати сва три ентитета, говори и

⁴⁵⁷ Kenan Dautovic, *Bosnia and Hercegovina*, Security Policies in the Western Balkans, Centre for Security Policy, Belgrade 2010.,page 38

⁴⁵⁸ Ibid, 36

⁴⁵⁹ Политика одбрамбеног планирања, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2009.

чињеница да је Бела књига одбране до недавно била једини документ који се детаљније и сажетије бавио питањима безбедности. Од 2005. године, уз све преузете међународне обавезе, одређене процесе, постигнуте реформе није било могуће овај докуменат ажурирати, нити донети рецимо Стратегију националне безбедности или Стратегију одбране. Са друге стране, једино су у БиХ донета документа под називом „Политика одбране БиХ“ која одговара садржају документа Стратегија одбране и документ „Безбедносна политика БиХ“ која донекле може одговорати садржају документа Стратегија националне безбедности. Јединствено у стратегијско-доктринарном оквиру БиХ је и то да је прво донет документ Политика одбране БиХ (2001.) који је нижи од документа Безбедносна политика БиХ која је донета 2006. године. Специфичност је и да је прво донет документ Војна доктрина ОС БиХ (2003.) а потом Бела књига одбране (2005.) која у ствари треба да буде основа за израду нижих докумената попут Војне доктрине.

Новину у стратегијско-доктринарном оквиру представља Војна стратегија која је, по аутору чланка „Босна и Херцеговина – Безбедносна политика на Западном Балкану“ објављеном 2010. године главни стратегијско-доктринарни документ у БиХ. Друге државе ЗБ немају овај докуменат. Прва Војна стратегија БиХ је донета 2009. године и имала је за циљ достизање циљева политике одбране и безбедности БиХ. Ажурна верзија овог документа донета је 2016. године⁴⁶⁰. Основна улога Војне стратегије је дефинисање војних државних циљева и начина њиховог остварења, као и идентификација кључних способности Оружаних снага БиХ. Дакле, ради се о дефинисању војних императива који се могу сажети у три основна циља а то су: „одбрана интегритета и суверенитета БиХ, оспособљавање за учешће у операцијама подршке миру, оспособљавање и опремљеност за пружање помоћи цивилним органима“⁴⁶¹. Овим документом подржавају се циљеви безбедносне политике и имплементира политика одбране БиХ. Војном стратегијом су обухваћени циљеви, функције и потребне способности проистекли из анализе стратешких смерница и безбедносног окружења. Војна стратегија се “фокусира на војни ангажман дефинисањем испреплетених војних циљева, што помаже командантима да идентификују неопходне способности“⁴⁶². Поменута три стратешка циља која обрађује Војна стратегија подразумевају „одбрану БиХ и њених грађана одвраћањем, спречавањем изненадног напада, заштитом стратешких праваца, активностима одбране у земљи и освајањем непријатеља. Други циљ који се односи на учешће у операцијама подршке миру би се спроводио вођењем операција подршке миру, супротстављањем претњама у близини извора (тероризам), промовисањем безбедности, док би се пружање помоћи цивилним органима спроводило под мотом - Снаге државе БиХ и сви њени грађани - и подразумева пружање помоћи у борби против пожара, поплава, земљотреса, хуманитарног разминурања и др“⁴⁶³. Имајући у виду садржај документа и да се он пре свега односи на дефинисање војних државних циљева, на војни ангажман и војне циљеве, ауторка заступа тезу да Војна стратегија не може бити главни документ у стратегијско-доктринарном безбедносном оквиру већ Бела књига одбране која обухвата и елементе политике одбране и војне доктрине. Такав статус Бела књига одбране може имати до доношења Стратегије националне безбедности. Из тог разлога у овој дисертацији као основни документ за анализу покренутих питања ауторка је користила Белу књигу одбране БиХ (као и у случају Македоније).

⁴⁶⁰ Документ Војна стратегија није јавног карактера и није објављен ни на сајту Министарства одбране нити на сајту Председништва БиХ.

⁴⁶¹ У Смерницама за одбрамбено планирање БиХ посебно поглавље је посвећено Војној стратегији, али у делу документа у коме се наводе референце на основу којих су донете Смернице не помиње се Војна стратегија БиХ - Министарство одбране БиХ, Смернице за одбрамбено планирање, Сарајево 2008. стр.2

⁴⁶² Kenan Dautovic, *Bosnia and Hercegovina, Security Policies in the Western Balkans*, Centre for Security Policy, Belgrade 2010. page 39

⁴⁶³ Ibid, 40

Повећање националних тензија и неуспела уставна реформа из априла 2006. године довели су до застоја у процесу реформи сектора безбедности. Ипак, и поред застоја реформских процеса БиХ је 2006. године добила позив за чланство у НАТО Програм партнерство за мир, а јуна 2008. године је потписан Споразум о стабилизацији и придруживању са Европском унијом. Под „диригентском палицом“ НАТО, ЕУ и ОЕБС настављени су реформски процеси који су се пре свега односили на разоружање, демобилизацију и реинтеграцију припадника војске, професионализацију и демократизацију полиције унутар БиХ, као и промовисање демократских принципа у сектору безбедности. Те 2008. године је Управни одбор Савета за имплементацију мира (Peace Implementation Council - PIC) утврдио захтеве које БиХ треба да испуни пре затварања Канцеларије високог представника у БиХ (Office of the High Representative - OHR), тзв. 5+2 услови: „прихватљиво и одрживо решење питања поделе имовине између држава и ентитета; прихватљиво и одрживо решење за војну имовину; потпуна имплементација коначне одлуке за Брчко; фискална консолидација; одржива владавина права; као и потписивање САА и позитивна оцена ситуације у БиХ заснована на пуном поштовању Дејтонског споразума“⁴⁶⁴. Подсећање на ове услове је неопходно из разлога сагледавања специфичности ситуације у БиХ, промена и процеса који се дешавају или би требало да се десе, одрживости решења подржаних од сва три ентитета, као и сложености испуњења услова који долазе не само споља него и изнутра. Решења која се донесу на папиру у самој имплементацији наилазе на отпор, потешкоће у примени и ниске резултате. Међународна заједница је сматрала да ће чланство у НАТО и ЕУ омогућити БиХ стабилност и имплементацију стандарда који потичу из ове две међународне организације. Али до чланства је неопходно испунити постављене услове. Како су евроатлански интеграциони процеси у БиХ спори и изложени низу проблема за које не постоји гаранција када и како би могли бити отклоњени, међународна заједница постаје све флексибилнија по питању испуњења услова правдајући то глобалним политичко-безбедносним потребама.

Политика одбране БиХ се ослања на концепт колективне безбедности „као камен темељац дугорочне војне стратегије, а кључни елемент за остваривање неупитне колективне војне сигурности БиХ је постати чланица НАТО јер је у том случају њен национални суверенитет и територијални интегритет загарантован од стране целог Савеза“⁴⁶⁵. Мандат НАТО у БиХ прописан је Дејтонским споразумом и подразумева „осигурање безбедног окружења које би створило услове за спровођење других процеса везаних за безбедност, успостављање мултинационалних војних снага - Снага за имплементацију (Implementation Force - IFOR), са циљем успостављања трајног прекида непријатељстава, раздвајања и разоружавања зараћених страна“⁴⁶⁶. НАТО мисија IFOR наследила је неуспешну мисију Снага за заштиту УН-а (United Nations Protection Force - UNPROFOR) и, између осталог, била је задужена за почетну реформу оружаних снага БиХ. Ова мисија је трајала годину дана а потом је реорганизована у Стабилизацијске снаге (Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina - SFOR).

Чланство БиХ у НАТО, из истраживања које је обављено 2010. године, подржавало је око 70% грађана БиХ (око 90% Бошњака и Хрвата је за улазак БиХ у НАТО, док је око

⁴⁶⁴ Због сложене политичке ситуацију у БиХ тзв. 5+2 услови у дужем временском периоду нису испуњени, бар не у потпуности, што је и разлог да је ОHR наставио свој рад без обзира на учињене помаке у евроатланским интеграцијама а који се односе за добијање статуса кандидата БиХ за чланство у ЕУ. Са друге стране, ОHR се континуирано суочава са смањењем буџета (буџет ОHR је 2011. године износио 10 милиона евра, а 2017. године 5,3 милиона евра) али се, пре свега од стране САД, инсистира на даљем деловању ове Канцеларије јер управо она располаже верификованим инструментом политичког и правног деловања.

⁴⁶⁵ Бела књига одбране Босне и Херцеговине, јуни 2005, стр.15

⁴⁶⁶ Анекс 1-А Дејтонског мировног споразума прописује задатке предвиђене за НАТО у погледу безбедности и стабилности у БиХ

60% Срба против чланства). Овакав односа снага показује неконзистентност по овом питању и као такво стални узрок политичке кризе уз још снажније ангажовање међународне заједнице⁴⁶⁷. У оквиру сарадње са НАТО БиХ је наставила да испуњава препоручене и прихваћене обавезе са циљем развијања различитих механизма интерактивне сарадње са Алијансом почев од пријема БиХ у НАТО Програм партнерство за мир (услед унутрашњих неслагања, спорова и нефункционисања Дејтонског споразума у потпуности БиХ је тек 2006. године постала чланица овог Програма), приступа Акционом плану за чланство (2010. године је од стране НАТО уследио позив да се БиХ придружи MAP), испуњавање Партнерских циљева (Partnership goals - PG), односно циљева дефинисаних програмима Процеса планирања и ревизије (Planning and Review Process - PARP) и Индивидуалног партнерског акционог плана (Individual Partnership Action Plan - IPAP).

Председништво БиХ је јула 2001. године донело Закључак којим се јасно изражава одређеност и спремност БиХ за укључивање у европске и евроатланске интеграције у НАТО Програм ПЗМ. То је значило и званичну подршку спровођењу неопходних реформи унутар одбрамбеног система БиХ. Сам процес реформи ишао је споро и тешко те је с тога, у циљу покретања неопходних процеса, тадашњи генерални секретар НАТО Лорд Џорџ Робертсон (George Robertson) „поставио услове које БиХ мора да испуни да би се могао разматрати њен пријем у НАТО Програм ПЗМ и касније у НАТО а који подразумевају: 1. да у БиХ постоји политика безбедности 2. да се на нивоу БиХ осигура демократска парламентарна контрола Оружаних снага 3. да се на државном нивоу осигура командовање и контрола над ОС у БиХ 4. да се осигура пуна транспарентност планова и буџета 5. да се осигура заједничка доктрина и заједнички стандарди за обуку и опремање ОС 6. да се превазиђу унутрашње политике поделе, да се у потпуности подржи јачање институција на нивоу државе и да се унапреди сарадња, помирење и стабилност у региону 7. политичко руководство БиХ у потпуности треба подржати права избеглих и расељених лица и 8. испуњавање обавеза БиХ у складу са Дејтонским споразумом, да се ухапсе осумњичени за ратне злочине“⁴⁶⁸. Подсећање на услове које је НАТО поставио БиХ на путу њених евроатланских интеграција значајно је из разлога што су ови услови представљали смернице за дефинисање њене политике одбране и изградњу одбрамбеног система у БиХ. Они такође показују широк дијапазон и обавеза и актера који морају бити укључени у реформски процес који је формално започео 2003. године формирањем Комисије за реформу у области одбране. Од тада па до данас БиХ се сусреће са низом потешкоћа у ефикасном спровођењу неопходних реформи које би БиХ довеле до пуноправног чланства у НАТО.

У свим стратегијско-доктринарним документима БиХ недвосмислено се изражава одређеност за пуноправно чланство у НАТО. Значајан део Беле књиге одбране посвећен је НАТО-у, а активности које БиХ предузима или планира да предузима на унутрашњем и спољном плану на било који начин су у вези са НАТО. Тако се у документу истиче „да је циљ јачање способности ОС БиХ како би деловале заједно са снагама држава чланица НАТО....БиХ жели да организује, попуни, опреми, обучи своје снаге како би постигле интероперабилност са снагама НАТО....коначан циљ је постићи интероперабилност са НАТО....ангажман НАТО у БиХ био је од пресудне важности за успостављање и одржање мира и стабилности постдејтонског периода“⁴⁶⁹. У Смерницама за одбрамбено планирање

⁴⁶⁷ Наведено истраживање обавио је Национални демократски институт за међународне односе у БиХ и исто је објављено у: *Transforming the Balkans, NATO and the Western Balkans –New Strategic Concept, Old Challenges*, Грчки центар за европске студије, Новембар 2010.

⁴⁶⁸ Драган Ступар, *Улога Оружаних снага Босне и Херцеговине у процесу интегрисања Босне и Херцеговине у Северноатлански савез*, Тренутни изазови и перспективе, Сарајево, 2014.

⁴⁶⁹ Иако је чланство у ЕУ такође наведено као један од спољнополитичких приоритета БиХ, стандарди које у том смислу треба испунити и бенефити који се очекују се у Белој књизи одбране скромно наводе. Примат је

из 2008. године се каже да је „стратешки циљ БиХ пуноправно чланство у НАТО. Тежиште свих активности у наредном периоду је потребно усмерити ка достизању претпоставки за приступање НАТО-у“⁴⁷⁰. У Војној доктрини БиХ из 2005. године се истиче да је БиХ „изразила спремност за потпуно прихватање права и обавеза које припадају породици равноправних европских и евроатланских држава и на тим основама учешће и активан допринос колективној безбедности кроз придружење европским организацијама и НАТО Програму ПЗМ...БиХ се определила за придруживање европским и евроатланским асоцијацијама из уверења о заједничким интересима и изазовима и уверења да се стабилност и сигурност БиХ, унутар евроатланског подручја, може остварити само кроз сарадњу и заједничко деловање“⁴⁷¹. У документу новијег датума, Стратешком плану Министарства безбедности БиХ за период 2011-2013., се каже да је БиХ „пријемом у НАТО Програм ПЗМ исказала своју одлучност за што бржим достизањем потпуне интероперабилности у свим сегментима и са свим земљама чланицама НАТО. Испуњене обавеза из Програм ПЗМ, као важног корака ка пуноправном чланству БиХ у НАТО, представља још један важан сегмент будућих обавеза које стоје пред Министарством безбедности БиХ“⁴⁷². Приметно је да се у наведеним документима наглашава спремност за испуњење свих услова и обавеза ка чланству у НАТО, а да у последњих петнаест година, и поред видног напретка реформи у одбрамбеном сектору, још увек нису створени услови за њихово потпуно испуњење, као ни услови за обезбеђење консензуса сва три ентитетска народа у БиХ око важних питања какво је и пуноправно чланство БиХ у НАТО.

У условима које је НАТО поставио пред БиХ у циљу спровођења реформи система одбране је и обезбеђење заједничких стандарда за обуку и опремање ОС БиХ, односно достизање интероперабилности са државама чланицама НАТО. То, између осталог, подразумева и прилагођавање бројног стања и структуре оружаних снага. Одлуком Председништва БиХ из 2006. године предвиђено је бројно стање, структура, локације и размештај, као и национална заступљеност ОС БиХ. Том одлуком је предвиђено да ОС БиХ броје 16.000 припадника. По подацима из 2017. године ОС БиХ броје око 10.500 припадника, а са Министарством одбране 11.000 припадника (попуна ОС не иде пројектованом динамиком). Буџет за одбрану БиХ у 2017. години износио је око 1% БДП што је било недовољно за реализацију стратешких планова попут модернизације и развоја ОС, нити за значајније инвестиције у војну опрему и инфраструктуру⁴⁷³. И буџет за одбрану и бројно стање БиХ имају тенденцију опадања а не пораста, а разлог је пре свега општа политичко-економска ситуација у земљи. По подацима из 2009. године бројно стање ОС БиХ (без Министарства одбране) износило је 11.100 припадника, а буџет за одбрану је био 1,32% БДП⁴⁷⁴. Додатни извор финансирања представљају стране донације које пре свега долазе од САД путем FMF програма и Владе Турске и намењене су за опремање и обуку персонала ОС БиХ.

Као што је већ речено, међународне снаге (у почетку УН, а потом НАТО и ЕУ) по окончању ратних сукоба су биле стациониране на простору БиХ а део њих се још увек ту налази. НАТО снаге SFOR 2004. године (девет година од окончања рата на простору БиХ) замениле су ЕУ војне снаге под називом Снаге Европске уније за Босну и Херцеговину (European Union Force Bosnia and Herzegovina -EUFOR) са циљем осигурања наставка

евидентно дат чланству у НАТО док се по питању ЕУ каже да БиХ поздравља ангажовање ЕУ на својој територији, те да ће снаге ЕУ ојачати и подржати напредак БиХ према европским интеграцијама.

⁴⁷⁰ Смјернице за одбрамбено планирање, Министарство одбране БиХ, Сарајево 2008. стр.3

⁴⁷¹ Војна доктрина БиХ, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005.

⁴⁷² Стратешки план Министарства безбедности Босне и Херцеговине 2011-2013, Сарајево, Септембар 2010.

⁴⁷³ Извор информација као у случају података о ОС Албаније, Хрватске, Црне Горе и Македоније/Footnotes 324, 358, 384 и 420.

⁴⁷⁴ The Military Balance 2010, *The annual assessment of global military capabilities and defence economics*, The International Institute for Strategic Studies, 2010.

поштовања и имплементације Дејтонског споразума и доприноса безбедном окружењу у БиХ. Ова мисија се такође бави обуком (достизање стандарда НАТО), пружањем помоћи, оспособљавањем и изградњом капацитета ОС БиХ. Мисија EUFOR ALTHEA је трећа највећа мисија коју је до данас започела ЕУ у свету и она је продукт Европске одбрамбене и безбедносне политике. Она је пример „свеобухватне и кохерентне преданости Европске уније Босни и Херцеговини“⁴⁷⁵. У Смерницама за одбрамбено планирање из 2008. године, у делу који се односи на функционалне и оперативне приоритете је наведено да „у периоду 2008-2012. година преносом надлежности са EUFOR на институције одбране БиХ те доприносом у преносу надлежности на друге институције БиХ, осигурати стварање услова за успешно окончање мисије међународних снага у БиХ“⁴⁷⁶. Децембра 2017. године мисији EUFOR ALTHEA је продужен мандат на још годину дана⁴⁷⁷ што показује да се, и поред помоћи и подршке међународне заједнице а посебно ментора, нису створили услови за самостално функционисање институција БиХ. На територији БиХ налази се Штаб НАТО (камп Бутмир у Сарајеву) који је непосредно потчињен Команди здружених снага НАТО у Напуљу чији је задатак помоћ припадницима ОС БиХ у реформи система одбране испуњењем дефинисаних услова и стварањем услова за активирање MAP. Штаб је независан у односу на мисију EUFOR ALTHEA.

Припадници ОС БиХ учествују у НАТО МнОп Resolute Support у Авганистану у оквиру немачког, америчког и хрватског контингента. Овом ангажовању претходило је ангажовање у НАТО мисији ISAF у Авганистану. Војни босанскохерцеговачки званичници истичу да је учешће у овој мисији допринело обуци, образовању и унапређењу способности припадника ОС БиХ и укупним реформама система одбране. „Учешћем припадника ОС БиХ у операцијама подршке миру БиХ и њене ОС, раме уз раме са савезницима у саставу коалиционих снага, исказују одговорност и свест о потреби сигурности у свету градећи на тај начин имиџ кредибилног и поузданог партнера у евроатланској заједници“⁴⁷⁸. У Упитнику је на питање „да ли учествујете у мултинационалним операцијама и под чијим мандатом“ маркирано да је највиши ниво ангажовања БиХ остварила у мисијама под мандатом НАТО, следи ангажовање у мисијама под мандатом УН, затим под мандатом ЕУ, а најнижи ниво ангажовања је у другим мисијама (увидом у сајт Министарства одбране БиХ закључује се да се под другим мисијама подразумева ангажовање у оквиру бригаде SEEBRIG, у оквиру регионалне иницијативе SEDM. Анализом података са сајта Министарства одбране дошло се до података да су припадници ОС БиХ ангажовани само у једној НАТО мисији, у две УН мисије (са штабним официрима и ово ангажовање није новијег датума) и од 2017. године у једној ЕУ мисији. Иако припадници ОС БиХ учествују само у једној НАТО мисији као највиши ниво ангажовања је оцењено ово учешће из разлога што ОС БиХ само у овој мисији учествује са јединицама а у осталим мисијама са штабним елементима, односно појединцима. Релативно низак ниво ангажовања у МнОп није изненађујући ако се имају у виду капацитети ОС БиХ, неопходност спровођења захтевних процеса модернизације и опремања, као и чињеница да су на територији БиХ још увек присутне стране оружане снаге.

Припадници ОС БиХ активно су ангажовани у припремама и извођењу међународних војних вежби у земљи и иностранству. Само у току 2017. године учествовали су на дванаест мултинационалних војних вежби. Учешћем на овим вежбама, и самом процесу припрема за извођење, стичу се искуства и знања која воде ка достизању

⁴⁷⁵ <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor/background>

⁴⁷⁶ Смјернице за одбрамбено планирање, Министарство одбране БиХ, Сарајево 2008. стр.7

⁴⁷⁷ Резолуција СБ УН 2384

⁴⁷⁸ Обраћање начелника Здруженог Генералштаба ОС БиХ на церемонији испраћаја пешадијске јединице у мисију Одлучна подршка у Авганистану јуна 2017. године - http://www.mod.gov.ba/OS_BIH/Aktivnosti/mirovne_misije

захтеваног нивоа интероперабилности и стандарда НАТО. Обавеза држава које аплицирају за чланство у НАТО је да имају јединицу спремну за спровођење НАТО вођених операција и у том смислу да прођу кроз циклус оцењивања под називом Концепт оперативних способности оцењивања и повратних информација (*Operational Capability Concept Evaluation & Feedback - OCC E&F*). Босна и Херцеговина је, као чланица НАТО Програма ПЗМ, декларисала своје јединице у НАТО базен Заједничких снага спремности (*Pool of Forces and Capabilities*). Кроз процес евалуације оцењују се капацитети јединица, њихови стандарди, обученост, интероперабилност и способност да заједнички раде у оквиру мултинационалних јединица у НАТО вођеним операцијама. Јуна 2016. године по овом концепту успешно је реализовано оцењивање декларисаних јединица ОС БиХ (*SEL-2 -self evaluation level* - трећа степенница у циклусу који траје неколико година) уз надзор НАТО мониторинг тима Здружене команде из Напуља⁴⁷⁹. На питање из Упитника „на колико вежби годишње учествују припадници ОС БиХ“ одговорено је „на више од десет“ а на питање „на којим врстама вежби“ одговорено је да је највећи број вежби са НАТО, следе регионалне вежбе, односно вежбе које се иницирају унутар регионалних безбедносних иницијатива, а потом билатералне вежбе са САД и РФ (на сајту Министарства одбране БиХ не постоје подаци који се односе на заједничке војне вежбе са припадницима ОС Руске Федерације те се закључује да на ово питање није прецизно одговорено. Овакав ниво учешћа у међународним војним вежбама потврђује опредељеност БиХ за бржом и ефикаснијом изградњом капацитета ОС по стандардима НАТО.

По питању учешће у НАТО пројектима паметне одбране, Председништво БиХ је на седници из маја 2012. године усвојило (примило к знању) Информацију Министарства одбране БиХ о учешћу Босне и Херцеговине у НАТО концепту паметне одбране⁴⁸⁰. Наредне године на састанку Комисије за НАТО интеграциони процес БиХ „поздрављен“ је НАТО пројекат паметне одбране BRAAD којим би се требало увести заједничко осматрање и заштита ваздушног простора БиХ, Црне Горе и Македоније. Комисија је тада наложила да надлежне институције учине све неопходне активности на његовој имплементацији „јер имплементацијом овог пројекта БиХ доприноси својој безбедности и безбедности региона, али се и профилише као активан партнер у гарантовању безбедности у ширем евро-атлантском простору“⁴⁸¹. Приметно је да се у свим документима у којима се износе стратешка опредељења БиХ или иницирају и прихватају конкретне активности у подршци стратешких опредељења истиче бенефит по националну безбедност, али је јачи акценат на доприносу који БиХ таквом опредељеношћу и ангажовањем остварује за потребе региона и шире међународне заједнице што на неки начин представља самоиницирану препоруку за њено ефикасније евроатланско интегрисање. Поред наведеног пројекта BRAAD БиХ још учествује у пројекту FLSD (Женски лидери у одбрани и безбедности).

Као што је већ речено, чланство БиХ у ЕУ је такође један од њених спољнополитичких приоритета и око овог питања постоји консензус сва три конститутивна народа. Веће министара БиХ је марта 1999. године усвојило Одлуку о покретању иницијативе за приступање БиХ у чланство ЕУ, а Парламентарна скупштина БиХ је исте године усвојила Резолуцију о европским интеграцијама и Пакту стабилности као израз привржености стандардима Европске уније. У Белој књизи одбране се каже да „премда је још далеко од окончања, реформа сектора одбране у БиХ је у пуном замаху, замаху који је усмерен ка два узајамно повезана стратешка циља – приступање Европској унији (ЕУ) и Северноатлантском савезу (НАТО)“⁴⁸². У документу Политика одбране из

⁴⁷⁹ http://www.mod.gov.ba/OS_BIH/Aktivnosti/Vjezbe_u_zemlji_i_inostranstvu

⁴⁸⁰ 23. редовна седница Председништва БиХ од 30.05.2012. године

⁴⁸¹ 6. седница Комисије за НАТО интеграциони процес Босне и Херцеговине од 18.09.2013. године

⁴⁸² Бела књига одбране Босне и Херцеговине, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005.

2008 .године се каже да „ документ наглашава перспективе учешћа у европским и евроатлантским интеграцијама уз достизање довољног нивоа стабилности што би осигурало крај међународног војног присуства у земљи и преузимање пуне одговорности за сопствену безбедност“⁴⁸³. У Стратегијском плану Министарства сигурности/безбедности БиХ за период 2011-2013. у поглављу 3.1. - Процес интегрисања у ЕУ и НАТО, дат је шири преглед обавеза које су проистекле из потписивања САА, а део обавеза се односи и на сектор безбедности те се истиче „да се од Министарства безбедности очекује не само да учествује директно у реализацији специфичних и конкретних мера које условљава ЕУ, већ и да активно ради на оним програмима и пројектима који воде његовом институционалном јачању, унапређењу ефикасности и професионалности у раду“⁴⁸⁴. Приметно је да је у овим документима чланство и обавезе које проистичу из процеса интегрисања у ЕУ на првом месту а потом чланство у НАТО што у случају БиХ не изненађује с обзиром да око чланства у НАТО не постоји консензус. Већ у документу Смернице за одбрамбено планирање се каже да су „примарни циљеви у области одбране у чијој реализацији ће учествовати институције одбране и ОС БиХ у складу са својим надлежностима, између осталог, стварање претпоставки и укључивање у НАТО, ЕУ и друге европске и евроатланске интеграционе токове и структуре“⁴⁸⁵. И то је једини пасус у овом документу у коме се помиње Европска унија.

Као и у случају чланства у НАТО, нерешена уставна и институционална питања унутар БиХ утицала су и утичу на динамику и квалитет евроинтеграционих процеса ка пуноправном чланству у Европску унију. Од 1998. године када је формирано заједничко консултативно радно тело између БиХ и ЕУ до потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању 2008. године учињено је низ корака али суштинског напретка и приближавања ЕУ готово да није било. Европска унија је 2000. године израдила Мапу пута која је обухватала 18 услова⁴⁸⁶ и представљала прву фазу припреме БиХ за њено укључивање у процес европских интеграција. Следећи корак је било одобрење Студије изводљивости 2003. године која је идентификовала шеснаест⁴⁸⁷ приоритетних реформских корака као услове за отпочињање преговора о закључивању САА и стицању статуса придруженог члана Европске уније. У шеснаест приоритетних реформских корака налазе се и питања решавања криминала, посебно организованог криминала, обезбеђења успоставе и рада структура које се баве питањима азила и миграција, испуњавање постојећих услова и међународних обавеза, реформа полиције и др. Највећи проблеми у спровођењу реформи и испуњавању услова за добијање статуса кандидата представљају промена Устава БиХ и недоношење сета закона којима би се осигурала адекватна државна структура што је предуслов за спровођење других услова и реформи и успостављање демократског, европског друштва. За ЕУ је проблем представљао и рад Канцеларије високог представника (OHR) и инсистирала је на успостављању Канцеларије специјалног представника Европске уније (Office of the European Union Special Representative - EUSR) у складу са препоруком Европске комисије да је „боље не подносити захтев за чланство у ЕУ, јер се он коначно и неће разматрати све док је OHR у земљи и док Високи представник активно учествује у доношењу одлука и намеће законе, решења и сл.“⁴⁸⁸. Канцеларија специјалног представника Европске уније у БиХ успостављена је 2011. године иако је

⁴⁸³ Dautovic Kenan, *Bosnia and Hercegovina, Security Policies in the Western Balkans*, Centre for Security Policy, Belgrade 2010. page 39

⁴⁸⁴ Стратегијски план Министарства сигурности/безбедности БиХ за период 2011-2013, Сарајево, 2010. стр.6

⁴⁸⁵ Смернице за одбрамбено планирање, Министарство одбране БиХ, Сарајево 2008. стр.2

⁴⁸⁶ Анализа развоја принципа условљености ЕУ, Савет министара, Дирекција за европске интеграције, Босна и Херцеговина, Сарајево, март 2010, стр. 27

⁴⁸⁷ Анализа развоја принципа условљености ЕУ, Савет министара, Дирекција за европске интеграције, Босна и Херцеговина, Сарајево, март 2010, стр. 28-29

⁴⁸⁸ Исто, 31

Канцеларија високог представника наставила свој рад истичући да ће он трајати док БиХ буде у могућности да преузме пуну одговорност за своје послове. С тога се и у саопштењу ОНР из 2011. године изражава „нада блиској сарадњи и координацији између појачаног присуства ЕУ, високог представника у БиХ и других представника међународне заједнице, у складу са њиховим постојећим улогама“⁴⁸⁹. Канцеларија специјалног представника Европске уније у БиХ има за циљ јачање политичке подршке ЕУ циљевима политике БиХ и то „напредовање БиХ у Процесу САА са циљем остваривања стабилне, одрживе, мирољубиве и мултинационалне БиХ која потпуно и мирољубиво сарађује са својим суседима у региону“⁴⁹⁰. Велики део послова ЕУСР усмерен је на реформу сектора безбедности у БиХ. Иако се стиче утисак да ове две канцеларије успешно сарађују, константно се провлачи питање опстанка ОНР не само од стране ЕУ већ и великих сила. Док са једне стране САД сматрају да ОНР располаже међународно верификованим инструментима политичког и правног деловања због којих треба сачувати њено деловање у био ком облику, са друге стране РФ сматра да је потпуно гашење ОНР могуће и оправдано у скорој будућности, вероватно након што БиХ добије статус кандидата за чланство у Европску унију.

Кретање БиХ ка ЕУ не иде жељеном динамиком јер се постконфликтно наслеђе снажно осећа, реформе иду споро, а националне елите нису спремне на политичке уступке стрепећи да би то угрозило њихове националне интересе. Прошло је осам година од формалног уговорног односа БиХ са ЕУ до статуса у ком је чланство БиХ у ЕУ извесније али гаранције како ће се тај однос даље развијати не постоје ни са једне стране. У Извештају Европске комисије о спремности БиХ за преговоре о САА са ЕУ из новембра 2003. године се каже да „циљ интегрисања БиХ у структуре ЕУ и евентуалног чланства у ЕУ наилази на распрострањену подршку у БиХ. Међутим, да би се остварио тај циљ држава пре свега треба да покаже да дели темељне вредности ЕУ, као и капацитет који је неопходан за испуњење обавеза које произилазе из САА“⁴⁹¹. У оцени напретка БиХ ка пуноправном чланству у ЕУ истиче се успостављање институционалних капацитета за испуњење дефинисаних обавеза и услова, али не и њихово функционисање, па се тако наводи пример да „Министарство безбедности ни две године након оснивања није адекватно кадровски попуњено и технички опремљено а слична је ситуација и са Министарством одбране БиХ“⁴⁹².

Државне институције БиХ обавезале су се на испуњавање услова и спровођења реформи у циљу достизања европских стандарда и убрзања европских и евроатланских интеграција БиХ. Реформе у сектору безбедности су захтевне и по одређеним питањима се спроводе са више ентузијазма и подршке, док одређена питања, попут пописа војне имовине, иду веома споро и тешко. Са друге стране, ангажовање у активностима које су продукт CSDP ЕУ су у сенци активности које проистичу из чланства у НАТО Програму ПЗМ. На питања у Упитнику „да ли учествујете у неком од ЕУ пројеката обједињавања и дељења“ одговорено је НЕ, „да ли је ваша држава чланица Европске одбрамбене агенције EDA“, одговорено је НЕ, „да ли учествујете у ЕУ Борбеним групама“ такође је одговорено НЕ али се планира учешће, а на питање „које врсте вежби су најзаступљеније“ опција која се односи на вежбе под окриљем БГ ЕУ није маркирана. Са друге стране, у одговору на упитник Европске комисије⁴⁹³ наведена је спремност БиХ да прихвати уређење, правне

⁴⁸⁹ http://www.ohr.int/?page_id=1151

⁴⁹⁰ <http://www.eubih.eu/delegacija-eu-u-bih-specijalni-predstavnik-eu-u-bih>

⁴⁹¹ http://www.dei.gov.ba/pdf/izvjestaj_komisije.pdf

⁴⁹² Амер Капетановић, „Босна и Херцеговина – Изазови проширења ЕУ“, Босна и Херцеговина од регионалних интеграција до Европске Уније, Сарајево, 2005.

⁴⁹³ Информације које Европска комисија тражи од Вијећа министара БиХ у сврху припреме Мишљења о захтеву БиХ за чланство у ЕУ, децембар 2016. –

http://www.dei.gov.ba/dei/direkcija/sektor_strategija/Upitnik/upitnik/default.aspx?id=17826&langTag=bs-BA

структуре и организацијске механизме CSBP и CSDP укључујући и њену војну димензију. У складу са оваквом одређеношћу БиХ и ЕУ су 2015. године потписале Споразум о успостављању оквира за учешће у операцијама управљања кризама под мандатом Европске уније. Следећи корак је било покретање законске процедуре за конкретан војни допринос БиХ у мисији ЕУ и јула 2017. године у мисију ЕУ EUTM у Централноафричкој Републици (CAR) су упућена два припадника ОС БиХ који су у саставу шпанског контингента.

Најинтензивнији вид сарадње БиХ и ЕУ у сектору безбедности и одбране видљив је у сарадњи са мисијом EUFOR Althea у БиХ, мисијом која пружа подршку изградњи оперативних способности ОС БиХ, а у складу са потписаним Споразумом о активностима на процени и развоју способности ОС БиХ. Пред БиХ и њеним одбрамбеним сектором су бројне обавезе које проистичу из услова за чланство у ЕУ и НАТО и које ће БиХ морати да испуни уколико жели да убрза процесе прикључења. Са друге стране, скромни капацитети одбрамбеног сектора и ограничена финансијска издвајања за овај сектор условљавају обим и динамику конкретног ангажовања у међународној заједници и на међународним задацима без којих нема конкретног и видљивог напретка ка пуноправном чланству у ЕУ и НАТО.

Искуство и политичка пракса у многим деловима света су показали да је повезивање држава и сарадња на регионалној основи најважније питање савремених међународних односа и најбољи пут за остваривање националних развојних циљева. Босна и Херцеговина значајну пажњу посвећује регионалној сарадњи, како међусобним односима са државама у непосредном окружењу, тако и сарадњи у оквиру регионалних иницијатива. Регионална сарадња представа један од основних праваца спољне политике БиХ. Саставни део Дејтонског споразума (Анекс 1-Б) је Споразум о регионалној стабилизацији чији су потписници БиХ, Хрватска и Савезна Република Југославија. У документу Општи правци спољне политике БиХ се каже да ће „у циљу даљег развијања добрих односа, постизања трајне стабилности, безбедности и економског просперитета посебна пажња бити усмерена на активности у оквиру регионалне и субрегионалне сарадње“⁴⁹⁴. Истичући значај регионалне сарадње у Белој књизи одбране се указује да БиХ, по свом геостратешком положају и укупним карактеристикама има велики значај за стабилност ЈИ Европе, а због њене националне структуре има веома повољне претпоставке да буде фактор зближавања народа у региону. Даље се у овом документу каже да ће БиХ „унапредити своју улогу и значај у регионалној сарадњи на следећим основама: развојем интензивних и свестраних билатералних односа са свим земљама региона, а посебно суседима; иницијативом да Сарајево постане стално седиште Пакта за стабилност ЈИ Европе; покретањем иницијатива у процесу спровођења Споразума о регионалној контроли наоружања; јачањем мера изградње поверења на регионалном нивоу; доследном имплементацијом Споразума о субрегионалној контроли наоружања“⁴⁹⁵. Из наведеног следи да БиХ себе види као лидера, или би могла да буде лидер регионалних односа тежећи да преузме улогу водеће државе у појединим регионалним иницијативама. Треба имати у виду да ова формулација односа БиХ и регионалне сарадње потиче из 2005. године. Данас су се „односи снага“ у региону значајно променили, и без обзира што политичке елите држава ЗБ неретко присвајају епитет лидера у региону, лидерску улогу још увек имају међународне организације и државе ментори.

У документу Безбедносна политика БиХ из 2006. године се у делу који се односи на безбедносне ИРП истиче да је „један од регионалних изазова нестабилност узрокована преласком на тржишну економију...да је позиција БиХ по својој природи витална за

⁴⁹⁴ Општи правци вањске политике БиХ, Председништво БиХ, Сарајево, 2003. - http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/osnovni_pravci_vanjske_politike_bih/?id=2

⁴⁹⁵ Бела књига одбране Босне и Херцеговине, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005.

трговину, чиме се пружају велике могућности за илегалну трговину оружјем, наркотицима и трговином људима, као и за транзит терористичких група и материјала за терористичке активности. Одређене етничке групе у овом региону имају тенденцију ка сецесији и независност, која, с обзиром на релативно високу концентрацију војних капацитета, чини безбедносну ситуацију још комплекснијом⁴⁹⁶. У Војној доктрини се у делу који се односи на Процене претњи и ризика по безбедност БиХ, на начин који није приметан у другим стратегијско-доктринарним документима БиХ, истиче да се одбрамбено-војни ризици и претње могу јавити, између осталог, у облику „не приступања или спорог приступања БиХ евроатланским, европским и субрегионалним и другим интегрирајућим структурама и процесима“⁴⁹⁷. У Војној стратегији из 2009. године се даје препорука да „када се говори о региону Западног Балкана је тешко направити било каква предвиђања. Међутим, концепт „већих држава“ свакако би требао бити напуштен и замењен регионалном сарадњом и безбедносном интеграцијом у НАТО и ЕУ“⁴⁹⁸. Слично се истиче и у Стратегијском прегледу одбране из 2009. године јер се наглашава да „у региону и даље постоје аспирације за сецесијом, аутономијом и независношћу појединих етничких група, што додатно отежава безбедносну ситуацију у региону“⁴⁹⁹.

Регионална сарадња има значајно место у спољној политици БиХ. Босна и Херцеговина је чланица готово свих регионалних иницијатива - и безбедносних и одбрамбених. Ипак, у стратегијско-доктринарним документима, као и другим документима којима се дефинишу опредељења, кораци и задаци у оквиру међународне сарадње, регионална сарадња се помиње значајно мање у односу на европске и евроатланске интеграције. Под регионалном сарадњом БиХ се подразумевају „свеукупне активности, облици и модалитети званичне, институционалне сарадње и односа државних институција БиХ, али и недржавних субјеката и цивилног друштва најразличитијег садржаја, са другим државама у свом непосредном суседству, окружењу и региону“⁵⁰⁰. Приметно је да се регионална сарадња у највећем броју случајева помиње у контексту билатералних и мултилатералних односа што је ужи појам од регионализације, односно институционализације сарадње кроз регионалне иницијативе и организације.

Посвећеност регионалној сарадњи БиХ потврђује својим активним ангажовањем у регионалним иницијативама, организацијама и пројектима. У прилог такве посвећености говори и чињеница да нови Савет за регионалну сарадњу (SRS) који је наследник PSJIE има седиште у Сарајеву. Наиме, Споразум о седишту Секретаријата SRS са БиХ потписан је септембра 2007. године, а Савет је постао оперативан маја 2008. године. У приоритетне области регионалне сарадње којима се бави Савет спада и сарадња у сектору безбедности – конверзија одбране и реформа сектора безбедности⁵⁰¹. У Упитнику на питање „којих регионалних безбедносних иницијатива је ваша земља чланица“ маркирани су сви понуђени одговори, односно БиХ је чланица свих безбедносних и одбрамбених регионалних иницијатива. Карактеристично је да су само колеге из БиХ одговорили и на питања која се односе на учешће у регионалним иницијативама које се баве питањима полицијске и правосудне сарадње, сарадње тужилаца у ЈИ Европи и сарадње у ванредним ситуацијама. На питање „да оцене бенефите, односно конкретне доприносе јачању националног одбрамбеног система и регионалне безбедносне структуре, као продукт

⁴⁹⁶ Dautovic Kenan, *Bosnia and Hercegovina, Security Policies in the Western Balkans*, Centre for Security Policy, Belgrade 2010, стр.48

⁴⁹⁷ Војна доктрина БиХ, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005.

⁴⁹⁸ Исто, 50

⁴⁹⁹ Исто, 51

⁵⁰⁰ Ђорђе Латиновић, *Регионална сарадња Босне и Херцеговине*, Босна и Херцеговина од регионалних интеграција до Европске Уније, Сарајево, 2005.

⁵⁰¹ Све о Савету за регионалну сарадњу и двогодишњем процесу трансформације PSJIE у SRS на: <http://www.stabilitypact.org/about/RCCbackgrounddocuments.asp>

учешћа у регионалним безбедносним иницијативама“ за све иницијативе у области одбране углавном је одговорено да су бенефити међусобно разумевање, поверење, размена искустава. Са највишим обимом бенефита оцењена је сарадња у оквиру А5 наводећи да су конкретни доприноси обука, поверење, заједничко учешће у мултинационалним операцијама, интероперабилност и вежбе. На питање „Да ли чланство у регионалним/глобалним безбедносним организацијама доприноси јачању билатералних одбрамбених односа“ одговорено је позитивно.

На свим скуповима који се тичу рада регионалних одбрамбених иницијатива босанскохерцеговачки званичници снажно истичу значај регионалне сарадње и њеног унапређења. Током састанка начелника генералштабова држава чланица А5 маја 2010. године чији је радни назив био „Корисност механизма НАТО Програма ПЗМ у развоју оперативних способности са освртом на решавање вишкова муниције“ разматрана је могућност даље регионалне сарадње у контексту решавања овог важног питања које оптерећује све државе Западног Балкана⁵⁰². Током Конференције СЕЕС која је имала радни назив „Како ојачати и наставити реформу одбране у државама Западног Балкана кроз механизме регионалне сарадње и професионалне војне едукације“ од стране председавајућег Конференције је наглашен „значај регионалне сарадње у области одбране, као и значај постојања регионалних центара за војну обуку који су прилика за рационализацију трошкова у ове сврхе, квалитетнији систем обуке и што је још значајније, избегавање преклапања и дуплирања одређених активности у региону“⁵⁰³. Током министарског састанка А5 2015. године министарка одбране БиХ је истакла да је „Босна и Херцеговина и даље посвећена унапређењу регионалне сарадње, стабилности и безбедности. Одржавање узајамног разумевања и јачање поверења између регионалних партнера је свакако приоритет БиХ“⁵⁰⁴. На министарском састанку SEDM 2017. године заменик министра одбране БиХ је истакао да је „Министарство одбране БиХ опредељено за регионалну сарадњу и да ће заједно са ОС БиХ у наредном периоду осигурати неопходну подршку даљем развоју SEDM иницијативе.... Министарство одбране БиХ препознаје фокус деловања SEDM на војној сарадњи и ефикасној одбрани што нам помаже да се боље разумемо, а посебно да достигнемо потребне стандарде за брже и ефикасније приближавање европским и евроатланским интеграцијама... Данашњи прогрес инспирише да проширујемо границе наше регионалне мреже“⁵⁰⁵.

Ангажовање у регионалним одбрамбеним иницијативама пружа могућности за конкретне активности и пројекте, заједничко ангажовање на питањима која су за западнобалкански поткомплекс изузетно значајна попут решавања питања вишка муниције, хемијских испитивања и складиштења муниције, реаговања у случају природних катастрофа, размене капацитета за обуку, заједничких војних вежби, усавршавања припадника безбедносних структура и сл. Неретко се ипак провлачи констатација да је учешће у регионалним иницијативама пут за брже и ефикасније интегрисање у НАТО и ЕУ што само по себи није погрешно али би било погрешно ангажовање у регионалним иницијативама поистовећивати искључиво са тим циљем.

Босна и Херцеговина је након рата деведесетих година прошлог века била на првом месту од двадесетосам европских држава и међу седам најугроженијих држава у свету које су загађене минама и неексплодираним убојним средствима. Како би одговорила на ову

⁵⁰² <http://www.mod.gov.ba/aktuelnosti/vijesti/?id=3619>

⁵⁰³ Обраћање помоћника министра одбране БиХ за међународну сарадњу, господина Зорана Шијана, уједно председавајућег Конференције Форума за помоћ земљама ЈИ Европе која је одржана октобра 2013. године у Љубљани

⁵⁰⁴ Обраћање министарске одбране БиХ, госпође Марине Пендеш, током председавања министартским састанком земаља чланица А5 2015. године

⁵⁰⁵ Обраћање заменика министра одбране БиХ, господина Сеада Јусића на састанку SEDM октобра 2017. године у Грузији.

врсту безбедносног изазова и проблема у БиХ су развијани цивилни и војни капацитети и способности за хуманитарно разминирање и за уништавање неексплодираних убојних средстава. Одлуком министра одбране из 2012. године успостављен је Центар за обуку у противминском деловању и уништавању неексплодираних убојних средстава (ПМД и ЕОД) ОС БиХ. Центар је формиран уз снажну финансијску помоћ и подршку САД, Француске и Шпаније. Од завршетка рата до данас припадници ОС БиХ су били ангажовани на задацима претрага и разминирања на површини од скоро 23 хиљаде квадратних метара. У плану је да се активности на разминирању терена у БиХ наставе и за очекивати је да ће оне трајати наредних десет година⁵⁰⁶.

Други регионални центар за обуку који постоји на територији БиХ је Центар за обуку за операције подршке миру (Peace Support Operations Training Center - СООРМ) који је основан 2003. године као мултинационални пројекат дванаест партнерских држава са циљем извођења обуке и едукације за операције подршке миру за припаднике ОС БиХ и међународне полазнике са циљем достизања НАТО и УН компатибилних стандарда. Од оснивања Центра па до 2012. године његова сврха је била и пружање подршке ОС БиХ у укупним напорима БиХ у доприносу међународном миру и безбедности. Центар је 2009. године званично признат као регионални центар, а 2012. године је интегрисан у састав ОС Босне и Херцеговине. „Од реализације свог првог курса 2005. године све до 2017. године СООРМ је обучио скоро осам хиљада студената од којих је више од 38% међународних“⁵⁰⁷.

Интересантан је начин на који је објашњена потреба развијања Центра за ПМД и ЕОД: „да би БиХ кроз развијање одбрамбених способности осигурала чланство у европским и евроатланским институцијама морала је препознати, развијати и понудити неке од тих способности и међународним организацијама и постати њихов партнер“⁵⁰⁸. Као и у претходно наведеном контексту довођења учешћа у регионалним иницијатива у ред услова за чланство у НАТО и ЕУ, и овде имамо обавезу (морање) препознавања оперативних способности које су потребне НАТО и ЕУ како би се постао њихов партнер. Иако званичници НАТО и ЕУ за евро и евроатланске интеграционе процесе наглашавају да су ствар избора и добровољности држава кандидата, код држава у транзицији какве су и државе ЗБ неопходно је инсистирати на разумевању да изградња свих или појединих способности, као и генерално спровођење реформи у било ком друштвеном сектору, треба да буде у националном интересу а потом у интересу регионалних и глобалних међународних фактора.

Билатерални односи које развија једна држава са другим државама су део њене спољне политике коју спроводи са циљем остварења националних интереса. Босна и Херцеговина је опредељена да сарађује у међународним билатералним, регионалним и глобалним оквирима са међународним партнерима на принципима „отворености и равноправности, узајамног поштовања суверенитета и територијалног интегритета, мирољубиве сарадње, уз уважавање обостраних интереса“⁵⁰⁹. У основним правцима спољне политике БиХ, у делу који се односи на њене правце и принципе, на првом месту се наводе активности билатералне природе које подразумевају „унапређење сарадње са

⁵⁰⁶ Прзентовање доприноса ОС БиХ у НАТО вођеним операцијама и у подршци цивилним органима власти на састанку Радне групе војног комитета за сарадњу (MCWG/COOP) НАТО априла 2014. године.

⁵⁰⁷ http://mod.gov.ba/OS_BIH/struktura/Komanda_za_podrsku/KOiD/PSOTC/about_us/history/?id=26697

⁵⁰⁸ Центар за обуку ПМД и ЕОД изводи међународно признату обуку за потребе ОС БиХ, других међународних организација и асоцијација из области ЕОД у заједничким операцијама НАТО и ЕУ и хуманитарног деминарања у МнОп подршке миру УН; изводи курсеве и семинаре који би користили како ОС БиХ, тако и ОС у региону и међународном војном и цивилном особљу; врши истраживања и развој опреме, техника и метода рада у хуманитарном деминарању и ЕОД за потребе ОС БиХ, других организација и асоцијација БиХ и шире - http://www.mod.gov.ba/files/file/deminiranje/08_22_Bos_%20Centar%20za%20obuku%20PMD%20i%20EOD.pdf

⁵⁰⁹ http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/osnovni_pravci_vanjske_politike_bih/?id=2

суседним државама – Републиком Хрватском и Србијом и Црном Гором, на основама заједничког интереса и начелима равноправности, узајамног уважавања и поштовања суверенитета и територијалног интегритета што је трајни приоритет спољне политике БиХ⁵¹⁰. Овде је видљиво да се у истом документу, на више места, инсистира на поштовању суверенитета и територијалног интегритета, равноправности и узајамном поштовању што је карактеристично за новонастале државе у транзицији које још увек траже своје место у међународним оквирима. Давање приоритета билатералним односима са суседима, а пре свега са Хрватском и тадашњом ДЗ СЦГ своје објективно и правно утемељење има у чињеници да су Хрватска и Србија гаранти спровођења Дејтонског споразума, те да су хрватски и српски народ конститутиван народ у БиХ. У документу се такође каже да ће БиХ „развијати билатералне односе посебно са државама чланицама Управног одбора Већа за спровођење мировног споразума, САД, РФ, Великом Британијом, Француском, Кином, сталним чланицама СБ УН, државама чланицама ЕУ, државама у региону, државама чланицама ОИК⁵¹¹ и осталим државама које доприносе обнављању и развијању БиХ⁵¹².

У стратегијско-доктринарним документима се билатералним односима даје значајно мања пажња у односу на европске и евроатланске интеграције, а посебно се не апострофира сарадња са суседима. Тако се у Белој књизи одбране, у делу који се односи на билатералне и мултилатералне програме сарадње у области одбране, каже да је „Босна и Херцеговина опредељена за успостављање и унапређење билатералних и мултилатералних односа у области одбране са свим заинтересованим земљама, на начелима узајамног уважавања и сарадње⁵¹³. Такође се у стратегијско-доктринарним документима наилази на формулацију која каже да је Босна и Херцеговина отворена за сарадњу са свима, са што већим бројем држава али приоритет ће имати оне државе које су од непосредног значаја за БиХ или је њихов положај у мултилатералним организацијама и иницијативама битан за БиХ. Даље се истиче да БиХ „тежи ка што бржем чланству у НАТО и осталим савезима у области одбране као основицом за повезивање и избор стратешких билатералних партнера⁵¹⁴. Овде је карактеристично помињање осталих савеза без јасног дефинисања о каквим и којим савезима је реч. Да ли се то односи на савезе односно стратешка партнерства са појединим државама или савезима попут ОДКБ (што се касније показало као мало вероватно). Друга карактеристика је да су чланство у НАТО односно евроатланске интеграције основица за избор стратешких партнера из чега се закључује да је сарадња са другим државама/потенцијалним партнерима у другом плану иако и они значајно могу допринети убрзаним интеграционим и реформским процесима, решавању отворених питања која су препрека на евро и евроинтеграционом путу, као и заједничком одговору на савремене безбедносне изазове, ризике и претње.

Сарадња са суседима се не издваја посебно већ се даље у Белој књизи одбране каже да „захваљујући досадашњој сарадњи са НАТО као и билатералној сарадњи са многим чланицама Савеза, Босна и Херцеговина већ сада има доста садржајне односе и видљиве резултате у бројним областима као што су већ постигнути кораци у транспарентности у планирању одбране, у планирању и расподели буџета, те демократској контроли над оружаним снагама⁵¹⁵. Ово инсистирање на билатералној сарадњи са стратешким партнерима (а с обзиром на дефинисане спољнополитичке циљеве то су само САД) и на сарадњи са чланицама Алијансе је последица готово „хистеричне послератне потребе БиХ да се што пре integriше у војни савез и постане чланица НАТО јер је то „кључни елемент

⁵¹⁰ Исто,

⁵¹¹ Организација исламске конференције

⁵¹² http://www.mvr.gov.ba/vanjska_politika_bih/osnovni_pravci_vanjske_politike_bih/?id=2

⁵¹³ Бела књига одбране БиХ, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005.

⁵¹⁴ Исто, 14

⁵¹⁵ Исто, 16

за остваривање неупитне колективне безбедности БиХ и у том случају је њен национални суверенитет и територијални интегритет загарантован од стране целог Савеза⁵¹⁶.

У Белој књизи одбране је дат још шири контекст билатералне одбрамбене сарадње који није карактеристичан за ову врсту докумената па се тако каже да „Хрватска, Кина, Мађарска, Италија, Јапан, Француска, Немачка, Грчка, Малезија, Норвешка, Румунија, Словенија, Швајцарска, СЦГ, Турска, Велика Британија и неколико других држава имају значајне програме сарадње у области одбране са БиХ који су ојачали укупну стручност и професионалност њених снага“⁵¹⁷. Како се документ Бела књига одбране доноси на дужи период, овакво поименично издвајање појединих држава, осим ако нису стратешки партнери, ствара могућност да државе које би у наредним годинама могле да учине и више за БиХ, не буду поменуте, односно да им се не укаже заслужена пажња због деловања, утицаја и сарадње које су имале са и на одбрамбени сектор БиХ. Анализом података са сајта Министарства одбране БиХ утврђено је да је у току 2015. године БиХ имала највише заједничких одбрамбених активности са САД, Хрватском, Немачком, Словенијом, Македонијом, Великом Британијом, Аустријом и Пољском, 2016. године са САД, Аустријом, Албанијом, Хрватском, Македонијом, Немачком и Норвешком, а 2017. године са САД, Турском, Хрватском, Словенијом, Холандијом, Аустријом, Србијом, Немачком и Великом Британијом.

У Стратешком плану Министарства безбедности за период 2011-2013 се билатерални одбрамбени односи не помињу иако се у уводном делу каже да је основни циљ документа „да понуди боља системска решења и да у наредном периоду усмери своје напоре на промовисање ефикасности, делотворности, етичности и професионализма како у свом раду тако и у односима са стратешким партнерима у целокупном безбедносном сектору БиХ, те и у региону ЈИ Европе“⁵¹⁸. У Војној доктрини ОС БиХ каже да заштита суверенитета и територијалног интегритета има полазиште и у „изградњи добрих међусуседских односа у региону, на начелима одрицања од претње или употребе силе у међусобним односима“⁵¹⁹. Из свега наведеног се могу препознати две групе држава са којима БиХ развија или тежи да развија билатералне односе, па тиме и билатералне одбрамбене односе: државе које доприносе обнављању и развијању БиХ и државе које су од непосредног значаја за БиХ или је њихов положај у мултилатералним организацијама и иницијативама од великог значаја за БиХ.

У контексту наглашавања сарадње са стратешким партнерима и билатералних одбрамбених односа које развијају БиХ посебно место се даје сарадњи са САД. Тако се у Белој књизи одбране каже да „САД пружају значајну помоћ ОС БиХ путем програма финансирања FMF, IMET и програма Заједничких контакт тимова (Joint Contac Team Program - JCTP). Босна и Херцеговина је потписала Споразум о набавци и узајамним услугама (Acquisition and Cross-Servicing Agreement - ACSA)⁵²⁰ са САД који олакшава узајамну подршку широког спектра пројеката. Програмом државног партнерства између БиХ и државе Мериленд су исказане могућности успостављања дугорочних, одрживих односа, како у војним, тако и у цивилним односима....БиХ очекује да ће САД остати

⁵¹⁶ Исто, 15

⁵¹⁷ Исто, 18

⁵¹⁸ Стратешки план Министарства безбедности Босне и Херцеговине 2011-2013, Сарајево, 2010, стр.3

⁵¹⁹ Војна доктрина БиХ, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005, стр.9

⁵²⁰ Програм ACSA је флексибилан и веома користан и може се применити током комбинованих вежби, непредвиђених ситуација, мировних операција и хуманитарне помоћи. Споразум не обавезује земљу на било какву војну акцију. Од средине 2004. САД су закључиле овај Споразум са 76 земаља, укључујући већину земаља НАТО. ACSA смањује логистичка оптерећења пружајући командантима на терену повећану интероперабилност, побољшану оперативну спремност и економичну заједничку подршку тако што обезбеђује логистичке залихе између две стране у замену за надокнаду било у готовини, у натури или размени једнаке вредности на принципу реципрочног одређивања цена.

стратешки партнер БиХ у будућности“⁵²¹. Дакле, у истом документу се каже да су интеграције у НАТО основица за избор стратешких билатералних партнера, па се тако и у јавном дискурсу БиХ стратешко партнерство везује само за Сједињене Америчке Државе. Највећи број билатералних одбрамбених активности БиХ има са САД и оне се реализују преко Канцеларије за одбрамбену сарадњу (Office for Defense Cooperation – ODC⁵²²). Највећи број активности односи се на област обуке и реализацију пројеката које финансира GPOI, као и на заједнички приступ будућим операцијама и програмима помоћи за опремање и модернизацију ОС БиХ. Велики број припадника ОС БиХ школује се и усавршава у војнообразовним институцијама САД што такође представља једну од заступљенијих области сарадње. Влада САД је у том смислу 2014. године ОС БиХ донирала лабораторију за учење енглеског језика⁵²³. Динамика заједничких активности са САД није се смањивала са интензивирањем активности са НАТО. Напротив, Сједињене Америчке Државе су у правом смислу речи ментор готово свих активности које се спроводе у контексту реформе и реорганизације ОС БиХ, односно активности које се тичу њених евроатланских интеграција, па чак и интеграција у ЕУ кроз механизме заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ.

Иако је не именују као стратешког партнера, за Турску БиХ има посебан значај који се најсликовитије огледа у изјави некадашњег министра спољних послова и премијера Турске Ахмета Давутоглуа: „За нас је територијални интегритет Босне и Херцеговине једнако важан као и територијални интегритет Турске“⁵²⁴. Није случајно да је помињани концепт спољне политике Турске „Стратешка дубина“ на балканском простору први пут представљен у Сарајеву јер је „Сарајево минијатура отоманског наслеђа. Ако не разумете Сарајево не можете разумети Отоманску империју. Сарајево је прототип Отоманске цивилизације. Сарајево је прототип успона Балкана“⁵²⁵. Босна и Херцеговина је једна од оних земаља које су увек имале привилеговано место у турској спољној политици због историјских, културних и друштвених веза. Турска је склопила војни споразум са БиХ 1996. године, у ратним и послератним годинама јој је пружала политичку и војну подршку, заједно са САД је учествовала у акцији наоружавања и обуке хрватско-муслиманске војске у БиХ. Турска се залаже за пријем БиХ у НАТО „иако се и сама налази у унутрашњим преиспитивањима обавеза које захтевају усклађивање са нормама које диктира чланство у НАТО и иако се све више окреће тражењу нових перспектива сопствене унутрашње и спољне политике“⁵²⁶ па и оног дела који се односи на сектор безбедности. У БиХ постоје различита гледања на везе са другим државама, како са суседним тако и са Турском. У спољнополитичком деловању БиХ уместо јединственог наступа у оквирима утврђене спољне политике постоји низ несинхронизованих па чак и супротних деловања ентитета. Турска ужива велику подршку међу Бошњацима који је виде као главног покровитеља и заштитника. И поред значајне, пре свега политичке позиције Турске у БиХ, по питању одбрамбених билатералних односа може се рећи да Турска има развијеније односе са Македонијом и Албанијом него са БиХ. Заједничке активности се одвијају у области школовања и усавршавања (Турска је донирала аудио-визуелну лабораторију за учење

⁵²¹ Бела књига одбране БиХ, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005, стр.19

⁵²² Вредност средстава која се преко ODC и програма FMF обезбеђују за потребе ОС БиХ на годишњем нивоу износи око 4.000.000 УСД.

⁵²³ Отправник послова Амбасаде САД у БиХ Николас Хил је приликом уручења донације (82.500 УСД) истакао да је за учешће припадника ОС БиХ у мировним мисијама у свету, укључујући и мисију у Авганистану, знање енглеског језика предуслов, те да ће и у припремама за улазак БиХ у НАТО то бити значајна предност - <http://www.mod.gov.ba/aktuelnosti/vijesti/?id=35511>

⁵²⁴ Невенка Јевтић-Шарчевић, Западни Балкан у пројекцији „Турске стратешке визије“, октобар 2010, стр.708

⁵²⁵ Исто,

⁵²⁶ Дејан Јовић, Нова турска вањска политика и питање Босне и Херцеговине, Профил политике: Турска вањска политика на Балкану, бр.1, 2010.

турског језика ОС БиХ 2012. године), обуци и извођењу заједничких војних вежби, а иницирана је сарадња и у области одбрамбених индустрија. Споразум о војно-финансијској сарадњи и Имплементацијски протокол о финансијској помоћи између Вијећа министара БиХ и Владе Турске закључен је 2014. године⁵²⁷ а у припреми је нови Споразум о новој финансијској помоћи. Турски официри се налазе у саставу EUFOR у БиХ а последњих година заузимају и високе позиције у Саветодавном тиму EUFOR-а што је свакако још један вид интензивне сарадње.

По питању сарадње са непосредним суседима, БиХ има најразвијеније билатералне одбрамбене односе са Хрватском и Македонијом. Хрватска и БиХ су се међусобно признале априла 1992. године а већ јула исте године су успоставиле дипломатске односе. Билатерални односи су посебно интензивирани након 2000. године када је формиран Међудржавни савет за сарадњу БиХ и Републике Хрватске. Интензитет билатералних односа потврђује и „47 закључених билатералних споразума и преко 70 различитих докумената којима се регулишу међусобни односи“⁵²⁸ од времена успостављања дипломатских односа до 2005. године. Слична ситуација је и у билатералним одбрамбеним односима. Хрватска пружа велику подршку БиХ у њеним евроатланским интеграцијама, имају развијене односе у области школовања и усавршавања, у области обуке и учешћа у МНОП а пре свега у мисији у Авганистану, а најинтензивнија сарадње је у оквиру иницијативе Америчко-јадранске повеље.

Босна и Херцеговина подржава територијални интегритет Македоније и доследну примену Охридског споразума. Билатералне одбрамбене односе БиХ и Македоније повезују пре свега одређено чланство у НАТО и активности које на том путу предузимају како би убрзале и учиниле ефикаснијим своје евроатланске интеграције. У том смислу је веома интензиван њихов билатерални однос и у оквиру регионалних безбедносних иницијатива. Покренута је могућност проширења сарадње у оквиру НАТО пројекта паметне одбране у случајевима природних и других катастрофа и мигрантске кризе. Оваква иницијатива више указује да и БиХ и Македонија траже механизме којима би додатно потврдиле своје евроатланске аспирације и спремност да на том путу учине више него што за тим постоји објективна и оправдана потреба. Иако се Македонија сусрела са озбиљним последицама и захтевима мигрантске кризе, избор БиХ за билатералног партнера у таквом пројекту је необичан јер БиХ није у великој мери била изложена притисцима мигрантске кризе у односу на Хрватску и Србију које су више осетиле њене последице и које су предузимале обимније и захтевније активности на њиховој контроли, локализовању, спречавању и сл. Са друге стране, изостају иницијативе за институционалном и формализованом сарадњом по питању страних повратника а управо се БиХ, Македонија, Албанија и Србија (КиМ) све интензивније суочавају са овим безбедносним проблемом. Само из БиХ је на ратишта у Сирији и Ираку отишло око 350 добровољаца који по повратку у земљу представљају потенцијалну претњу безбедности.

Билатерална одбрамбена сарадња са Црном Гором и Србијом одвија се у највећој мери у оквиру регионалних безбедносних иницијатива и у области размене капацитета за обуку (коришћењем капацитета Центра за ПМД и ЕОД у БиХ, Центра за обуку пилота у Црној Гори и Центра АБХО у Србији). Босна и Херцеговина није признала независност Косова пре свега због става представника Републике Српске. Постоје иницијативе са Хрватске и Бошњачке стране да се покушају поједноставити практични аспекти сарадње који

⁵²⁷ Турска низ година пружа значајну подршку ОС БиХ у циљу унапређења њених оперативних способности. Само у току 2014. године Турска је издвојила помоћ у износу од 1.000.000 турских лира - <http://www.mod.gov.ba/aktuelnosti/vijesti/?id=38093>

⁵²⁸ Капетановић Амер, „Босна и Херцеговина – Изазови проширења ЕУ“, Босна и Херцеговина од регионалних интеграција до Европске Уније, Сарајево, 2005, стр.57

би олакшали живот „обичних људи“ али и такве иницијативе, уколико би се и оствариле, неће имати интерни консензус у погледу Косова. Након једностраног проглашења независности Косова 2008. године и БиХ и Србија су увеле забрану увоза косовских производа због неприхватљивости царинских печата на којима је писало „Република Косово“. Услед значајних привредних и економских губитака Министарство вањске трговине и економских односа БиХ је 2011. године ипак прихватило косовске печате (након договора Београда и Приштине о царинским печатима). Билатерална одбрамбена сарадња између БиХ и Косова није успостављена. Док су у претходном периоду припадници безбедносних структура БиХ напуштали скупове на којима су учествовали или присуствовали представници тзв. Косова, у новије време заједно учествују у раду регионалних безбедносних иницијатива, а пре свега иницијативе Америчко-јадранске повеље. Односи БиХ и Косова и даље остају у домену политичке реторике која се неретко користи у дневнополитичке сврхе и прикупљање политичких поена са све три ентитетске стране. Један од видљивијих и специфичнијих аспеката тог односа је повлачење паралеле између Косова и Републике Српске. Наиме, политичка елита која долази из редова Бошњака и Хрвата неретко тврди да „иако до сада нису предузете никакве конкретне мере за отцепљење Републике Српске, политичари из тог босанскохерцеговачког ентитета често користе сценарио сецесије као пример компензације Србији за губитак Косова“⁵²⁹ таргетирајући Републику Српску „другом српском државом на Балкану“. Овакви сценарији поново воде ка прекрајању граница на Западном Балкану. Докле год такви сценарији постоје и деле унутрашњу и међународну јавност и политичке елите, постојаће и оправданост посматрања Западног Балкана као посебног регионалног поткомплекса.

На питање из Упитника „са којим земљама је најразвијенија билатерална војна сарадња“ колеге из БиХ су највишу оцену, односно као најзаступљенији ниво сарадње дали сарадњи са непосредним суседима, а потом сарадњи са САД. Ови одговори су у супротности са подацима из јавно доступних извора који показују да је најзаступљенија сарадња са САД а потом са непосредним суседима. На питање из Упитника „ком од наведених региона припада ваша држава (ЈИЕ, Балкан, ЗБ)“ одговорено је „Балкану“⁵³⁰ и ово је јединствен одговор на ово питање у односу на одговоре других држава Западног Балкана. Смисао или веза оваквог одговора можда се може наћи у утицају Турске у БиХ и њеној политици према Балкану уобличеној у обнови „неоосманизма“ ослоњеног на историјске везе. У прилог овакве претпоставке говоре и речи некадашњег министра спољних послова Турске „ми желимо нову балканску регију утемељену на политичким вредностима, економској међузависности и сарадњи у културној хармонији. То је османски Балкан. Ми ћемо обновити такав Балкан“⁵³¹. Није искључено да би у редовима Бошњака имали снажну подршку за овакву политику.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Државе аспиранти за чланство у НАТО и ЕУ какве су Македонија и БиХ настоје да испуне постављене услове и убрзају процес пријема те у том смислу детерминишу своје спољнополитичке и безбедносне циљеве али и активности. И НАТО и ЕУ у условима сложеног и непредвидивог геополитичког окружења у којима евроатланска безбедносна архитектура доживљава интензивне промене позитивно оцењују и најскромније кораке које ове државе чине као мотив и подршку њиховим даљим реформским и евроинтеграционим процесима. Ипак, такав приступ није амнестирао ове државе од додавања нових услова које

⁵²⁹ Политичка анализа – Косово: нова реалност регионалне сарадње, Вањскополитичка иницијатива БиХ, Сарајево, 2013. стр.10

⁵³⁰ Упитник БиХ (Прилог бр.13)

⁵³¹ Обраћање тадашњег министра спољних послова Турске Ахмета Давутоглуа на Конференцији у Сарајеву под називом „Османско наслеђе и муслиманске заједнице на Балкану“ 2009. године

треба испунити и проширења листе политичких критеријума. Опредељеност Македоније и БиХ за пуноправно чланство у НАТО и ЕУ представља основни фактор који доприноси изградњи трајне регионалне стабилности а интеграције су снажан мотив политичке стабилности и добросуседских односа. На основу представљених параметара и механизма који у посматраном временском интервалу описују политику одбране Македоније и БиХ могу се препознати следеће карактеристике које обликују државе ЗБ које су претенденти за чланство у НАТО и ЕУ: 1. И у Македонији и у БиХ још увек постоји ризик од обнове сукоба - поделе су очигледне као и међусобна нетрпељивост и етничко дистанцирање што ствара слику „одвојених светова“⁵³² које чине етнички раздвојени простори и отуђене заједнице међу којима нема формалних граница; 2. Реформе сектора безбедности у овим државама иду споро – иако се принципијелно све државе у постконфликтној транзицији суочавају са одређеним проблемима у спровођењу реформи, у случају Македоније и БиХ је то још израженије посебно по питању политизације компоненти сектора безбедности, непостојања јасног разграничења одговорности (посебно у БиХ), као и проблеми делотворности и ефикасности. Успешност реформи у овим државама зависи од усвајања и спровођења кључних реформи, јасних стратегија за решавање дугорочних питања и ажурних (или бар ажурнијих) стратегијско-доктринарних докумената која прате геостратегијске и политичко-безбедносне промене, конструктивног повезивања са међународним институцијама чијем чланству се тежи и развијања националних решења за проблеме реформе сектора безбедности и одбране. Покретачка снага реформи мора првенствено долазити изнутра а бити потпомогнута споља што није случај у Македонији и БиХ; 3. Ове државе још увек имају отворена питања са својим непосредним суседима која не само да успоравају њихове евроинтеграционе процесе већ угрожавају и појединачне националне интересе. Ради се о нерешеним питањима граница, одређеним имовинским споровима, мањинским питањима, питањима несталих особа, повратак прогнаних, сукцесије, па чак и различитог тумачења појединих историјских догађаја. Решавања неких од ових питања морају се одвијати у суживоту са, пре свега Хрватском, али је она већ чланица НАТО и ЕУ и као таква нема додатни притисак обавезе испуњења услова како би убрзала своје интеграције, што не важи за БиХ и Македонију. Дакле, највећи притисак је управо на овим државама и оне морају понети већи терет решавања отворених питања, од иницијатива које ће потећи са њихове стране, нуђења решења која би била нека врста компромиса, промене националних регулатива и сл.

По Бузану и Вејверу ова и слична отворена питања уз непоштовање међународног права и легитимитета међународно признатих држава су поднебље за повратак на конфликтну формацију. Декларативно залагање за решавање свих отворених питања није довољно јер уколико се не решавају временом постају још комплекснија, међусобне односе држе у статусу сталних тензија и усложњавају укупне билатералне односе. С тога активно и континуирано решавање билатералних спорова директно утиче на развој добросуседских односа, њихову одрживост и просперитет; 4. Решења за отворена питања се првенствено налазе у региону, регионалној сарадњи и регионалним иницијативама. Иако се у стратегијско-доктринарним документима Македоније и БиХ поклања пажња регионалној сарадњи, видљиво је да је примат дат пре свега чланству у НАТО. Регионална сарадња није „замена“ за чланство у евро и евроатланским институцијама већ покретач који побољшава укупне шансе држава претендената на чланство. Македонија и БиХ морају интензивније радити на свом активном и конкретном ангажовању у регионалним иницијативама стварајући на тај начин могућности за нове области и облике сарадње али и умањујући могућност ескалације потенцијалних сукоба око нерешених питања и других безбедносних

⁵³² Идеју „одвојених светова“ развио је Схкелзен Малики (Shkelzen Maliqi), косовски филозоф, политички аналитичар и интелектуалац. Својевремено се активно бавио политиком као оснивач Социјалдемократске партије Косова.

питања око којих се имају различита виђења попут решавања питања илегалних миграција, повратка страних бораца и сл.; 5. У овим државама су изражене мултиетничке и међурелигијске тензије. Ове државе имају страх од губитка националних идентитета. Данас се неретко национални и религијски идентитети поистовећују и постају моћно политичко средство које даје простора манипулацијама које даље могу да воде до сукоба. Иако се чини да је ЗБ, а пре свега БиХ и Македонија, и даље заробљен у верским и националним нетрпељивостима, са дуге стране њихова мултиконфесионалност може бити подстицај изградњи толерантног друштва које поштује и негује различите верске и етничке идентитете; 6. У својим стратегијско-доктринарним документима и другим нормативно-правним актима ове државе, израженије и учесталије, потенцирају на очувању територијалне целовитости и међународног субјективитета – очување територијалног интегритета и суверенитета јесте примарни циљ сваке државе, али у случају Македоније и БиХ постојећа отворена питања са суседима, унутрашња неконзистентност и неизвесност евро и евроатланских интеграција чине да питање територијалне целовитости временом може бити актуелизовано (у случају БиХ ревизија Дејтонског споразума, нови Устав, сецесија Републике Српске и сл.), као и питање међународног субјективитета (непризнавање Македоније под њеним уставним именом). То свакако успорава интеграцијске процесе ових држава и оне верују да ће управо са одмицањем евроинтеграционих процеса ова питања ставити ван дневног реда; 7. Приоритетан спољнополитички циљ Македоније и БиХ је чланство у НАТО и ЕУ али се из анализе разматраних документа види да се предност ипак даје вредностима које нуди колективни систем одбране какав је НАТО. Објективно, ове државе немају довољне капацитете за испуњавање услова и обавеза за пуноправно чланство у НАТО и ЕУ. Интеграције у ЕУ су сложен и дуготрајан процес са непредвидивим исходом. Услове за чланство у НАТО је лакше испунити а и НАТО је спреман да „гледа кроз прсте“ овим државама по питању испуњења дефинисаних услова. И у случају Македоније и у случају БиХ НАТО представља заштитника њихових националних интереса који неће дозволити да се крхка институционална уређеност ових држава распадне и под чијом ће капом сва друга питања бити лакше решавања; 8. Припадници ОС Македоније и БиХ више су ангажовани у НАТО војним вежбама него у НАТО мултинационалним операцијама а разлог је недостатак оперативних способности, капацитета и недовољан ниво интероперабилности што није случај са државама које спадају у прву студију случаја којима је учешће у МнОп са пуноправним чланством у НАТО постало и обавеза. Интензивно учешће на војним вежбама је пут ка интензивирању ангажовања у МнОп; 9. Стратегијско-доктринарна документа Македоније и БиХ нису новијег датума и недостаје прилагођавање њихове спољне политике промењеним геополитичким околностима, националним интересима и постојећим могућностима земље. Разлог недовољне посвећености ажурирању ових докумената, али и докумената нижег ранга која се баве сектором безбедности и одбране, је пре свега у сложеним унутрашњим политичко-безбедносним околностима у којима се налазе и Македонија и БиХ. Ни Македонија ни БиХ немају Стратегију националне безбедности, БиХ нема ни Стратегију одбране. Документа која постоје имају неконцептуалну структуру. Специфична је и хронологија доношења ових документа (није заступљен принцип од нижег ка вишем); 10. На територији БиХ још увек постоје стране трупе а до недавно су постојале и на територији Македоније. Једна од централних претпоставки ТРБК је да регионални конфликтни обрасци обликују путеве интервенисања глобалних сила. Присуство страних трупа на територији БиХ потврђује уверење међународне заједнице да овај простор још увек има елементе конфликтне формације због чега је неопходно присуство међународног фактора; 11. Буџет за одбрану ових држава је у сталном опадању - иако се говори о неопходности наставка реформских процеса, о модернизацији ОС и опремању, достизању интероперабилности, економске могућности ових држава су на скромном нивоу и не обезбеђују потребну и захтевану динамику реформских и интеграционих процеса. Ни помоћ

која долази споља није довољна да се обнове урушене безбедносне институције и изграде неопходни капацитети. Недовољно улагање у безбедносни и одбрамбени сектор потврђује њихово уверење да су спољни актери кључни за развој безбедносне динамике на Балкану/ЗБ; 12. Питање евентуалне промене граница ових држава није затворено. Могуће промене граница су једно од најосетљивијих питања анализе безбедносне динамике ЗБ и један од основних постулата посматрања одређеног географског простора као безбедносног поткомплекса; 13. Ове државе се значајно, па могло би се рећи и егзистенцијално ослањају на помоћ и подршку ментора а пре свега САД.

Кад се сви ови разлози узму у обзир чини се да је динамика приступа ових држава чланству у НАТО итекако неизвесна. Чланство у ЕУ је још неизвесније. Управо та неизвесност даје простора за потенцијалне нестабилности па и сукобе. Ако је један од закључака да пуна интеграција у ЕУ омогућава безбедносно обликовање ЗБ, али и да је таква могућност за ове државе још увек тешко остварива, добија се низ фактора који упућују на потврду тезе због чега ЗБ има све карактеристике безбедносног поткомплекса и због чега се овај простор још увек не може сматрати безбедносном заједницом.

7.3. Србија као војно неутрална држава

Распад СФРЈ почео је са социјалном, економском, моралном, културном и политичком кризом која је произвела рушење старих и настанак неких нових социјалних, економских, моралних, културних и политичких вредности и норми. Словенија и Хрватска су 1991. године прогласиле независност, а 1992. године то исто су учиниле БиХ и Македонија. Србија и Црна Гора су остале да живе заједно у Савезној Републици Југославији (СРЈ) која се сматрала сукцесором СФРЈ све до 2001. године када је потписан Споразум којим су за сукцесоре одређене бивше југословенске републике. Од распада СФРЈ прошло је више од две деценије а велики број унутрашњих питања још увек није усаглашен и решен између бивших република. Године од распада СФРЈ и наслеђе које је понела СРЈ обележила је и највећа инфлација на свету 1993. године, санкције под оптужбом да је СРЈ крива за рат у БиХ и бомбардовање од стране НАТО Савеза под оптужбом хуманитарне катастрофе на КиМ. Бомбардовању је претходила одлука Скупштина Србије (републичке скупштине) о неприхватању страних трупа на својој територији и предлога да УН надгледају мировна решења сукоба на Косову. На основу наређења тадашњег генералног секретара НАТО Хавијера Солане (Javier Solana) НАТО је марта 1999. године започео ваздушне ударе на више места у Србији што је недвосмислено показало милитаризацију процеса политичког одлучивања. Бомбардовање СРЈ окончано је јуна 1999. године усвајањем Резолуције 1244 СБ УН и Војно-техничким споразумом којим је прецизирано повлачење Војске Југославије (ВЈ) са Косова и улазак међународних војних трупа на овај простор. Следеће године одржани су парламентарни избори на којима је Демократска опозиција Србије (ДОС) дошла на власт.

Савезна Република Југославија је октобра 2000. године примљена у ПзСЈИЕ као пуноправни члан. Новембра 2000. године СРЈ је примљена у чланство УН и ОЕБС као нова држава. Скупштине Србије и Црне Горе 2002. године прихватиле су споразум „Прелазне основе за преуређење односа Србије и Црне Горе којим је укинута СРЈ и створена Државна заједница Србија и Црна Гора (ДЗ СЦГ). Маја 2006. године на референдуму у Црној Гори са 55,5% гласова грађана Црне Горе изгласана је њена независност. Три недеље касније Влада Србије је признала независност Црне Горе и отпочело се са решавањем конкретних питања „деобног биланса“ и међусобних односа. Раздружење ДЗ СЦГ представљало је ново прекрајање географске карте Балкана и ново безбедносно димензионирање Западног Балкана. Новембра 2006. године у Скупштини Србије проглашен је Устав Србије у коме се у члану 8. каже да је „територија Републике Србије јединствена и недељива, граница

Републике Србије је неповредива, а мења се по поступку предвиђеном за промену Устава“⁵³³.

Настанак нових држава подразумевао је и формирање њихових сопствених спољнополитичких циљева и приоритета и обликовање њиховог међународног положаја. То је подразумевало и израду стратешких документа из области спољне политике којима се пројектује положај државе у међународним односима. Република Србија је једина држава ЗБ која још увек нема дефинисану стратегију спољне политике. У Уставу Републике Србије се каже да „њена спољна политика почива на општепризнатим принципима и правилима међународног права. Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије“⁵³⁴. Нема дилеме да је услед дубоких промена у региону, нових трендова у Европи и на глобалном плану Србији потребна стратегија дугорочне спољне политике. Како документа која нормативно уређују одреднице спољне политике недостају, спољнополитичка орјентација изражавана је у експозеима и свакодневним обраћањима високих државних званичника. Ради сагледавања еволуције интерпретација шта се у ствари жели на међународном спољном плану, у наставку је цитирано неколико извода из излагања политичких званичника о спољној политици:

1. „Међународна заједница се данас налази на историјској раскрсници из које ће се изаћи или путем изградње међународног поретка који ће уважавати принцип равноправности суверених, независних земаља, или поретка субординације и хегемоније. У питању је избор између принципа права или одмеравања грубе војничке силе....Приступање СРЈ савезу Русије и Белорусије омогућиће бржи економски, културни и општи развој наших земаља и народа. Тај савез имаће посебан значај на плану борбе за мир и безбедност у Европи....Овим савезом стварају се услови да народи Русије, Белорусије и СРЈ удруже своје снаге и да данас, на новој цивилизацијској прекретници, заштите своје виталне државне и националне интересе и још једном дају свој незамењив допринос праведним циљевима за мир и сарадњу у Европи и у свету“⁵³⁵;

2. „међународна политика СРЈ има следеће основне концепцијске циљеве: а) заснивање целокупне спољне политике на рационалној и објективној процени стања у коме се земља налази и окружења у коме делује.... Апсолутни приоритет спољне политике јесте обезбеђивање што повољнијих услова за решавање унутрашњих, пре свега економских проблема, б) основни интерес сваке земље - осигурање неповредивости граница, суверенитета и територијалног интегритета у случају СРЈ се може обезбедити само флексибилном политиком прилагођавања околностима које су настале у региону, а чија је основна карактеристика широко међународно присуство и међународна управа над делом територије СРЈ, ц) први корак на изласку из међународне изолације је нормализација односа са низом земаља, укључујући успостављање дипломатских односа тамо где су били прекинути, и међународних организација, д) као основни дугорочни циљ југословенске спољне политике постављен је улазак у ЕУ, е) основна спољнополитичка орјентација СРЈ усмерена је ка европским и евроатланским интегративним процесима, ф) у својој спољној политици СРЈ ће у све већој мери узимати у обзир неопходност приближавања постојећим европским војно-безбедносним структурама, г) други основни правац југословенске спољне политике је нормализовање и развијање односа са суседним земљама, а пре свега са државама насталим на територији бивше СФРЈ, х) међународна економска и финансијска политика и помоћ један је од кључних елемената не само напретка већ и

⁵³³ Устав Републике Србије, Службени гласник РС бр. 98/2006.

⁵³⁴ Исто, Међународни односи, члан 16

⁵³⁵ Излагање председника Савезне Владе у Савезној Скупштини Савезне Републике Југославије поводом доношења одлуке о приступању СРЈ Савезу Русије и Белорусије априла 1999. године. Ова одлука донесена је у току НАТО ваздушних удара на СРЈ.

опстанка земље и обезбеђивања егзистенцијалног минимума за њене грађане, и) кредибилитет земље у међународним односима и учешће у међународним организацијама захтевају да се извршавају све преузете међународне обавезе, ј) у свом спољнополитичком деловању СРЈ ће тежити да развија конструктивне односе са свим утицајним чиниоцима у међународним односима, са великим силама и политичким и економским групацијама“⁵³⁶;

3. Србија је одувек била и јесте део Европе, и зато је наша намера да наша земља што пре постане члан ЕУ....чланство у ЕУ помоћи ће нам у даљем економском развоју, а представљаће и гаранцију безбедности и недељивости наше територије....спољна политика Србије одређена је њеним регионалним положајем. Због тога Србија треба да буде стожер пријатељства и мирољубиве политике у региону....данас су наши спољнополитички приоритети: европске интеграције, добросуседство, као и уједначен однос са три центрипеталне тачке светске политике: Бриселом, Вашингтоном и Москвом....почетком 21. века српски народ живи у неколико држава на балканском полуострву. Због тога је улаз Србије у Европску унију поред економског и од најважнијег националног интереса....напредовање сваког суседа ка европским и евроатласким интеграцијама поздрављамо и подржавамо јер је то залог стабилне и мирне будућности читавог региона...наше чланство у Програму ПзМ у процесу интеграције нашег система одбране у међународне структуре колективне безбедности такође је у националном интересу....дубоко смо привржени идеји демократског, рационалног европског решења за питање КиМ, на основу Резолуције 1244 СБ УН“⁵³⁷;

4. док је централни стратешки приоритет Србије убрзано приступање ЕУ, од виталног је националног интереса даље унапређивање наших свеобухватних односа не само са Бриселом, већ и Москвом и Вашингтоном што представља три главна стуба наше спољне политике....Република Србија ће наставити да посвећује посебну пажњу продубљивању наших веза пријатељства са НР Кином и Републиком Индијом које су обе наши традиционални партнери, као и са другим пријатељима у Азији као што су Јапан, Индонезија и Јужна Кореја. Такође ћемо наставити да јачамо низ блиских билатералних односа изграђених у време процвата дипломатске активности СФРЈ....у постконфликтним и посткомунистичким друштвима као што су она на ЗБ, демократски марш ка пуној интеграцији у ЕУ омогућава свим земљама региона да ојачају своју сарадњу и да безбедносно промовишу свој просперитет....морална димензија помирења је централна у изградњи бољег Балкана јер пружа оквир за разумевање злочина појединаца који су лажно деловали у име њихове нације. Она такође омогућава ширење и продубљивање регионалне сарадње....да се створи клима први пут од почетка процеса одређивања будућег статуса у којој би се могло изградити историјско компромисно решење између Срба и Албанаца. То значи да се на сто стави симетричан корпус иницијатива за обе стране како би се постигао испреговаран и међусобно прихватљив споразум“⁵³⁸;

5. „дошло је до промене геополитичке ситуације у којој Србија мора трагати за четвртим стубом своје спољне политике у лику званичног Пекинга и то ће у дужем периоду бити њена основна спољнополитичка доктрина – четири стуба спољне политике ЕУ, Русија, САД и Кина“⁵³⁹;

⁵³⁶ Експозе савезног министра за иностране послове у Савезној скупштини Савезне Републике Југославије октобра 2001. године непуну годину дана након савезних избора и формирања новог састава Скупштине СРЈ.

⁵³⁷ Обраћање новоизабраног председника Републике Србије Бориса Тадића након преузимања дужности јула 2004. године

⁵³⁸ Обраћање министра спољних послова Републике Србије на првој конференцији амбасадора Републике Србије децембра 2007. године

⁵³⁹ Уочи званичне посете Кини 2009. године тадашњег председник Републике Србије Бориса Тадић је оцелоно да су односи Србије и Кине најбољи у историји и та чињеница је формализована потписивањем споразума о стратешком партнерству. Стратешко партнерство је изграђено на конкретним питањима попут статуса Косова и Метохије, економске сарадње, дугогодишњег пријатељства и принципијелног става Србије о "једној Кини".

6. „Влада Републике Србије наставиће да води проактивну, јасно профилисану и осмишљену спољну политику, која доприноси бољем позиционирању Републике Србије на регионалном, европском и ширем међународном плану.... Афирмација Републике Србије као стожера регионалне сарадње, конструктивног, снажно посвећеног и активно ангажованог на унапређењу односа у региону и на продубљивању и конкретизацији сарадње у регионалним оквирима, како у билатералној равни, тако и у оквиру регионалних иницијатива и механизма, биће један од приоритета Владе Републике Србије.... Развоју добросуседских односа и сарадње придајемо посебну пажњу и надамо се да ће наши напори на решавању преосталих отворених питања и стварању боље атмосфере у регионалним оквирима бити препознати и од стране европских институција, држава чланица ЕУ и других међународних актера и на одговарајући начин валоризовани.... Даљи напредак на путу европских интеграција стратешки је циљ од приоритетног значаја за Владу Републике Србије. Пут ка чланству у ЕУ сагледавамо као пут ка већој стабилности, економском напретку и учвршћивању тековина демократије.... Република Србија ће својим ангажманом у међународним организацијама и мултилатералним форумима наставити да, у мери својих могућности, даје допринос очувању међународног мира и безбедности, између осталог и ангажовањем представника Србије у мировним операцијама УН и у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ“⁵⁴⁰;

7. „политика војне неутралности ће бити политика коју ћу да штитим, али и сарадња са свима чији део не желимо да будемо, али имамо обавезу да градимо другачије и боље односе...желимо да поправљамо односе са Хрватском, хоћемо даље да унапређујемо сарадњу и са БиХ, Албанијом, Црном Гором, Македонијом али и Мађарском, Румунијом, Бугарском....не треба да буде сумње у европски пут којем смо се посветили....и у најтежим условима смо успели да одолимо свим притисцима и тврдоглаво чувамо и градимо најбоље односе са руским народом и његовим државним руководством. Ту политику ће Србија следити и у будућности....У последњих неколико година успели смо да изградимо, више него икад раније, срдчане и веома топле пријатељске односе са Народном Републиком Кином....устопоставили смо нове односе са Индијом, унапредили са Јапаном и Јужном Корејом, а још много труда морамо да уложимо у стратешко поправљање односа са САД. Онај ко не би градио пријатељство са Америком, без обзира на наше разлике по питању КиМ, чинио би велику грешку и направио би огромну штету Србији“⁵⁴¹.

Наведени цитати потичу из периода који су обележили политичку сцену, спољнополитичку орјентацију и безбедносно позиционирање СРЈ и Србије (као њеног правног наследника). Постоји одређени ниво континуитета али и извесних осцилација у спољнополитичким приоритетима и политици националне безбедности Србије у оквиру СРЈ, ДЗ СЦГ и данас. Од савеза са Русијом и Белорусијом 1999. године, преко европских и евроатланских интеграција 2001. године, преко три стуба спољне политике (Брисел, Москва, Вашингтон) 2004. године, уобличавања четири стуба спољне политике (Брисел, Москва, Вашингтон, НР Кина) 2009. године, до регионалне сарадње и европских интеграција 2016. године и европског пута, сарадње са Русијом, Кином, Индијом, Јапаном, Јужном Корејом и поправљања односа са САД 2017. године. Заједничко за све ове фазе спољне политике Србије је неопходност развијања и унапређења сарадње са суседима, пре свега бившим републикама СФРЈ и чланство у Европску унију. Заједничко је и виђење Србије као лидера регионалне сарадње и регионалних односа.

Оно што Србију издваја у односу на друге државе ЗБ и што је чини посебном студијом случаја у овој дисертацији је њена опредељеност за војну неутралност. Да би се

⁵⁴⁰ Експозе председника Владе Републике Србије Александра Вучића и представљање Програма Владе Републике Србије августа 2016. године

⁵⁴¹ Инаугурациони говор председника Републике Србије Александра Вучића маја 2017. године

адекватно схватила позиција Србије у односу на државе које нису неутралне неопходно је сагледати неутралност пре свега са теоријског становишта. Наиме, први, и дуго времена и једини документ који је дефинисао правни статус неутралних држава била је Хашка конвенција V о правима и обавезама неутралних држава у случају рата на копну из 1907. године по којој су се права и обавезе неутралних држава сводиле на следеће: „да је територија неутралне државе неповредива; да је странама у сукобу забрањено да користе територију неутралних држава за транспорт трупа и војне опреме и да је странама у сукобу забрањено да користе територију неутралне државе за мобилизацију трупа“⁵⁴²; Социјални констуктивисти посматрају неутралност као одраз историјског и идентитетског наслеђа узимајући у обзир унутрашње факторе који одређују значење и политику неутралности у специфичном контексту⁵⁴³; „Концепт неутралности означава намеру једног субјекта да остане непристрасан у односу на стране у сукобу“⁵⁴⁴; „Неутралност је политички и правни појам“⁵⁴⁵.

Концепт неутралности током Хладног рата задржао је одређене карактеристике традиционалног концепта. Посебно се издваја концепт Болеслава Адама Бочека (Boleslaw Adam Boczek) који дефинише три основна модела неутралности: 1. стална неутралност државе чији је статус као такав регулисан домаћим законодавством или путем међународног уговора. Стално неутралне државе су често иницијатори мировних иницијатива и учествују у мировним мисијама. Оне су најчешће посредници и миротворци између зараћених страна; 2. неутрализам је израз који означава уздржан спољнополитички курс неке државе у погледу неког отвореног питања или ситуације. То су државе које нису вољне да се прикључе ни једној од супростављених страна већ желе да остану изван сукоба; 3. несврстаност је слична концепту неутралности а разлика је што су ове државе биле учеснице Покрета несврстаних и заговарале су ванблоковску поделу, политику разоружавања и радикалну трансформацију међународних односа⁵⁴⁶.

Постхладноратовски концепт неутралности се углавном свео на избегавање чланства у политичко-војним савезима. Током Хладног рата појам неутралности имао је првенствено правно одређење а након Хладног рата добија политичку конотацију. Оснивањем Уједињених нација и настанком Европске економске заједнице постало је упитно да ли чланице ових организација могу бити трајно неутралне. Могло би се рећи да стална неутралност у традиционалном смислу више не постоји. Како се ЕУ схвата као мировни пројекат и како су циљеви ЕУ компатибилни са циљевима концепта неутралности, неутралне државе су постајале чланице Европске уније. Постоје европске државе које су неутралне али су чланице НАТО Програма ПзМ јер сматрају да чланство у овог програму не противречи статусу сталне неутралности јер не подразумева чланство у војном савезу или ангажовање у војним сукобима на страни савеза (Швајцарска, Шведска, Ирска, Аустрија, Финска, Молдавија).

Неутралност је правни (држави намеће одређена права и обавезе) и политички појам (држава стављајући се у положај неутралности остаје ван домаћаја сукоба)⁵⁴⁷.

⁵⁴² Detlev Vagts, The Traditional Legal Concept of Neutrality in a Changing Environment. American University International Law Review, vol.14, 1998, 92-95

⁵⁴³ Kate Morris, Timothy J. White, Neutrality and the European Union: Tha Case of Switzerland, Journal of Law and Conflict Resolution, Vol 3, September 2011. Page 106

⁵⁴⁴ Игор Новаковић, Концепт неутралне државе, Међународна политика бр. 1141, 2011. стр.6

⁵⁴⁵ Смиља Аврамов, Миленко Крећа, Међународно јавно право, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1993, стр. 531

⁵⁴⁶ Boleslaw Boczek, *The Conceptual and Legal Framework of Neutrality and Nonalignment in Europe* in Europe, neutral and nonaligned states - between NATO and the Warshav Pact, 1989, page 5-22. Бочек је пољско-амерички правник и политиколог и стручњак за јавно међународно право и политичке науке.

⁵⁴⁷ Смиља Аврамов, Миленко Крећа, Међународно јавно право, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1993, стр. 693

Међународно право познаје две врсте неутралности: трајна и привремена. Термини попут политичке, економске или војне неутралности представљају опредељујуће, политичке категорије у датој спољнополитичкој ситуацији. Војна неутралност само је један од аспеката сталне неутралности и подразумева изузимање из учешћа у ратовима, као и војним савезима. Овај термин се користи да би се истакла промена концепта неутралности која подразумева да је држава опредељена да не приступа војним интеграцијама али је то не обавезује да не прихвати политичке, економске, привредне интеграције у складу са својим националним интересима. Статус неутралности је комплексан појам који отвара више питања те је с тога неопходно јасно разграничење да ли се неутралност односи на одређени војнополитички блок, на неки вид интеграције државе, у односу на одређене ситуације, у односу на сукобе или одређене сукобе, да ли се ради о сталној или привременој неутралности. Најсложенија је ситуација када се држава неутрално одреди у односу на неке актуелне међународне политичке околности а да њена права нису потпуно јасна. Међународно правна дејства производе неутралност признату од стране других држава. С тога је и неопходна детаљнија анализа шта се проглашењем неутралности и обавеза које она доноси добија а шта губи. Поједини теоретичари сматрају да је у оваквим случајевима боље говорити о „политичкој непристрасности у односу на војнополитичке блокове или савезе него о неутралности“⁵⁴⁸.

Народна скупштина Републике Србије је 27. новембра 2007. године изгласала Резолуцију Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије у којој се у члану 6. каже да „због укупне улоге НАТО, од противправног бомбардовања Србије без одлуке Савета безбедности до Анекса 11. одбаченог Атисаријевог плана у коме се одређује да је НАТО „коначан орган“ власти у „независном Косову“, Народна скупштина доноси одлуку о проглашењу војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању“⁵⁴⁹. Резолуција је дакле донета у односу на тадашње актуелне међународно-политичке околности, као последица дешавања повезаних са процесом преговора око статуса Косова и Метохије. Статус војне неутралности Србије представља норму политичког управљања а не конститутивни елеменат националног идентитета. Да ли овакав концепт задовољава све предвиђене критеријуме који су основ за статус неутралности једне државе (геостратегијски положај, стабилна унутрашња безбедносна ситуација, адекватна економска моћ, висок БДП, способност развоја сопствених војних снага) је тема неких других истраживања и радова. За потребе ове дисертације је значајна чињеница да је резолуција која одређује концепт војне неутралности Србије до данас једини докуменат који уопште спомиње такав њен статус, а да не говоримо о непостојању докумената која дефинишу и регулишу права и обавезе које из таквог статуса произилазе. Овакав статус би имао конститутивни елеменат када би био обухваћен, односно подржан и потврђен највишим државним актом (Уставом), или најзначајнијим стратегијско-доктринарним документима. Иако су Стратегија националне безбедности и Стратегија одбране донете две године након доношења одлуке о проглашењу војне неутралности Србије, овај статус се у њима ни у једној реченици не помиње. За разлику од важећих стратегијско-доктринарних докумената, у нацрту Стратегије националне безбедности из 2017. године се каже да су полазишта овог документа „очување суверености и територијалне целовитости, војна неутралност, брига о српском народу ван граница Републике Србије, европске интеграције и ефикасна правна

⁵⁴⁸ Милош Јончић, *Генеза неутралности у изворима међународног права* у Утицај војне неутралности Србије на безбедност и стабилност у Европи, Београд 2016. стр.26

⁵⁴⁹ Народна скупштина Републике Србије, Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије, 2007.
<http://www.serbianembassy.no/srpski/ambasadineVesti.html>

држава.... Република Србија настоји да, као војно неутрална држава, непрестано унапређује свој систем безбедности ради постизања што ефикаснијег одговора на изазове, ризике и претње безбедности“⁵⁵⁰. У нацрту Стратегије одбране из 2017. године значајно већа пажња је посвећена проглашењу одлуке о војној неутралности Србије па се тако наводи да „опредељења исказана у Стратегији одбране изражавају одлучност Републике Србије да, у складу са одлуком о војној неутралности, изграђује и јача сопствене способности и капацитете за одбрану.... Усвајањем Резолуције о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка, Република Србија прогласила је војну неутралност у односу на постојеће војне савезе, исказујући опредељење да самостално креира своју политику одбране.... Република Србија је опредељена да, као војно неутрална држава, настави да јача одбрамбене капацитете Војна неутралност јесте одбрамбени интерес Републике Србије који је произашао из њених националних вредности и интереса и међународног положаја. Војном неутралношћу Република Србија исказује своје опредељење да не приступа војнополитичким савезима, што не искључује сарадњу у области одбране“⁵⁵¹. С обзиром да је овај докуменат још увек у фази нацрта и подложен критикама, опредељење да самостално креира своју политику одбране са једне стране и чластво у НАТО Програму ПЗМ, ЗБОП, сарадња са ОДКБ, ангажовање у МнОп и другим војним активностима са друге стране потврђују раније поменути дилему о одрживости концепта сталне неутралности у данашњим међународним околностима и о перманентно политичкој конотацији неутралности/војне неутралности.

Концепт војне неутралности Србије није битније утицао на уређеност њеног стратегијско-доктринарног оквира. Недостатак одређених докумената и ажурност постојећих питање су низа политичко-безбедносних околности у којима се Србија налазила и са којима се суочава и данас. Србија је 2009. године усвојила Стратегију националне безбедности као потребу јачања кооперативног приступа безбедносним кретањима на регионалном и глобалном нивоу и која дефинише и њену спољнополитичку оријентацију. У уводном делу овог документа се каже да је „Стратегија националне безбедности јавни докуменат којим се домаћој и међународној јавности представљају основна стратешка опредељења Републике Србије у области безбедности“⁵⁵². Један део Стратегије посвећен је спољној политици као елементу политике националне безбедности. Као приоритетни циљеви спољне политике у заштити интереса Републике Србије наведени су: „истрајавање у дипломатским напорима да одбрани свој уставни поредак, убрзање процеса европских интеграција и развој добросуседских односа и регионалне сарадње на Западном Балкану“⁵⁵³. У оквиру параграфа који се односи на националне интересе у области безбедности се каже да „својом спољном политиком, унапређењем сарадње са суседима и изградњом заједничких капацитета и механизма за решавање противречности, спорова и свих врста изазова, ризика и претњи на регионалном и глобалном плану, Република Србија доприноси стварању мирног, стабилног и сигурног безбедносног окружења“⁵⁵⁴.

С обзиром на промену спољнополитичког амбијента на свим нивоима било је неопходно ажурирати постојећи документ, као и друга стратегијско-доктринарна документа попут Стратегије одбране. Тако је 2017. године израђена нова Стратегија националне безбедности Србије која је била изложена јавној расправи и још увек није усвојена. У том документу се, између осталог каже да ће „Србија водити проактивну, јасно профилисану и осмишљену спољну политику ради бољег позиционирања и јачања свог

⁵⁵⁰ Стратегија националне безбедности Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017. године

⁵⁵¹ Стратегија одбране Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017. године

⁵⁵² Стратегија националне безбедности Републике Србије, Република Србија, Београд, октобар 2009. године

⁵⁵³ Исто, 23

⁵⁵⁴ Исто, 18

међународног положаја и угледа на регионалном, европском и ширем међународном плану. Посебна пажња ће се посветити изградњи и јачању свеобухватне политике сарадње на више нивоа. То се, пре свега, односи на садржинску билатералну, трилатералну и мултилатералну сарадњу са свим субјектима међународних односа, а нарочито у области економије, ради унапређења стандарда грађана, убрзане интеграције у Европску унију и очувања суверенитета и територијалног интегритета....Наставак сарадње са кључним чиниоцима међународних односа и свим сталним чланицама Савета безбедности Уједињених нација од стратешког је значаја. Нарочито су битни односи са Народном Републиком Кином, Руском Федерацијом и Сједињеним Америчким Државама“⁵⁵⁵.

У нацрту Стратегије се у делу који се односи на европске интеграције и чланство Републике Србије у Европској унији каже да „Република Србија подржава европске вредности и спољнополитичке циљеве изражене у основним документима Европске уније, као и главне смернице њеног спољнополитичког деловања које се заснивају на тим вредностима. Главне циљеве спољнополитичког деловања Европске уније, као што су поштовање међународног права и мултилатерализам у решавању безбедносних изазова и претњи са Уједињеним нацијама у његовом центру, Република Србија препознаје као своје и њима се руководи у спровођењу своје спољне и безбедносне политике“⁵⁵⁶. Иако је чланство у ЕУ приоритетан спољнополитички циљ Србије, главне циљеве спољнополитичког деловања Европске уније препознати као своје и њима се руководи у спровођењу своје спољне и безбедносне политике⁵⁵⁷ неоправдава изостанак доношења сопствене стратегије спољне политике.

Још један значајан стратегијско-доктринарни докуменат који је донет у исто време када и Стратегија националне безбедности је Стратегија одбране. У овом документу се по питању политике одбране каже да „се она темељи на јачању властитих одбрамбених капацитета, сарадњи са демократским и мирољубивим државама, европској спољнополитичкој оријентацији и способности за активно учешће у процесима сарадње и заједничког деловања са другим државама и субјектима међународних односа у изградњи националне, регионалне и глобалне безбедности“⁵⁵⁸. Као и у случају Стратегије националне безбедности, и Стратегија одбране је угледала своје ново рухо 2017. године али још увек није усвојена. У нацрту Стратегије одбране из 2017. године се каже да „опредељења исказана у Стратегији одбране изражавају одлучност Републике Србије да, у складу са одлуком о војној неутралности, изграђује и јача сопствене способности и капацитете за одбрану, као и да кроз сарадњу са безбедносним и одбрамбеним структурама Европске уније, учешће у програму Партнерство за мир, сарадњу са Организацијом договора о колективној безбедности и другим међународним безбедносним и одбрамбеним субјектима доприноси јачању националне, регионалне и глобалне безбедности“⁵⁵⁹.

Стратегијски преглед одбране као докуменат који садржи ставове Србије о најважнијим питањима реформе система безбедности донет је 2009. године. У овом документу се јасно изражава опредељење за прихватање стандарда одбрамбеног организовања демократских друштава. По питању политике одбране се каже да је

⁵⁵⁵ Стратегија националне безбедности Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017. године, стр.18

⁵⁵⁶ Исто, 27

⁵⁵⁷ Постоје оправдани разлози због којих се Стратегија националне безбедности Србије из 2017. године још увек налази у нацрту и није усвојена. Стратегија националне безбедности као кључни стратешки докуменат једне државе мора недвосмислено и јасно представљати њена стратешка опредељења, националне интересе и вредности и начин њиховог спровођења. Свакако да би се о нацрту Стратегије националне безбедности и неопходности њене озбиљне дораде могло доста дискутовати, али како то није тема ове дисертације рад на истој биће препуштен стручним службама и јавности.

⁵⁵⁸ Стратегија одбране Републике Србије, Република Србија, Београд, октобар 2009. године

⁵⁵⁹ Стратегија одбране Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017. године, стр.3

„политика одбране Србије заснована на интегралном и мултилатералном приступу проблемима безбедности и одбране у чијој основи су јачање властитих одбрамбених капацитета, европска спољнополитичка оријентација и опредељење да се активно укључи у процесе сарадње и заједничког деловања са другим државама и субјектима међународних односа на изградњи глобалне, регионалне и националне безбедности“⁵⁶⁰. Слично као и у нацрту Стратегије националне безбедности се уместо сопствене стратегије спољне политике користи термин европска као сопствена спољнополитичка оријентација.

Бела књига одбране Србије донета је 2010. године. Македонија и Србија су једине државе ЗБ које имају и Стратегију националне безбедности, и Стратегију одбране и Белу књигу одбране. То аутоматски не значи да имају нормативно и стратегијски-доктринарно најуређенији систем безбедности и одбране. У Белој књизи одбране се по питању политике одбране каже да се „политика одбране Републике Србије темељи на јачању властитих одбрамбених капацитета, сарадњи са демократским и мирољубивим државама, европској спољнополитичкој оријентацији и способности за активно учешће у процесима сарадње и заједничког деловања са другим државама и субјектима међународних односа у изградњи националне, регионалне и глобалне безбедности....политика одбране је усмерена на стварање одговарајућих унутрашњих и спољних, политичких, економских, социјалних, војних и других услова за очување и заштиту утврђених одбрамбених интереса Републике Србије....овом политиком исказује се опредељеност Републике Србије да изграђује и јача сопствене капацитете и способности за одбрану, као и да кроз интеграцију у европске и друге међународне безбедносне и одбрамбене структуре заједнички делује са другим државама са циљем јачања националне, регионалне и глобалне безбедности....У измењеном стратегијском окружењу, Република Србија, суочена са великим изазовима, већим него иједна друга држава у окружењу, снажним спољнополитичким залагањем, дипломатским и правним средствима настоји да заштити свој територијални интегритет и обезбеди одговарајућу позицију у међународној заједници и новој безбедносној архитектури региона и света“⁵⁶¹.

Односи Србије и НАТО нису новијег датума и могу се поделити у две фазе: период сукоба на простору бивше Југославије до потписивања Војнотехничког споразума у Куманову (којим је окончано бомбардовање СРЈ) и период петооктобарских промена у Србији и њена нова спољнополитичка оријентација. Крајем априла 2002. године Савезна влада усвојила је препоруку Врховног савета одбране о покретању процеса приступања НАТО Програму ПЗМ. Исте године именована је амбасада Уједињеног Краљевства за контакт амбасаду која ће бити веза Србије са НАТО (Contact Point Embassies – CPE). Званичан захтев ДЗ СЦГ за чланство у НАТО Програму ПЗМ упућен је Алијанси 2003. године. Ипак, позив за чланство у овај Програм је изостао али је НАТО са ДЗ СЦГ покренуо посебан тзв. Прилагођени програм сарадње (Tailored Cooperation Programme - TSP) који је садржао три циклуса. Србија је примљена у Програм ПЗМ 2006. године. Исте године НАТО је отворио Војну канцеларију за везу у Београду под патронатом Групе за реформу одбране (Defence Reform Group - DRG) чија је основна намена била да подржи реформу сектора одбране и пружи помоћ у реализацији активности у оквиру Програма ПЗМ. Србија је 2007. године приступила Процесу планирања и ревизије ПЗМ (PARP) којим се мери и усмерава напредак у трансформацији одбрамбеног и војног сектора. Исте године Србија је постала учесник НАТО Програма наука за мир и безбедност (NATO Science for Peace and Security - SPS) и НАТО Програма изградња интегритета (BI). Даља сарадња са НАТО настављена је 2009. године отварањем Мисије Републике Србије при НАТО-у Бриселу. Године 2015. Србија и НАТО усвајају Индивидуални акциони план партнерства

⁵⁶⁰ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд 2009.

⁵⁶¹ Бела књига одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београда 2010., стр. 11

(IPAR) који представља заједнички, усаглашени оквир за унапређење политичког дијалога и подршку у остварењу реформских циљева.

Две су кључне ствари због којих је Србија институционално и декларативно далеко од НАТО-а а то су интервенција НАТО снага бомбардовањем Србије 1999. године и признање независности тзв. Косова од стране многих држава чланица НАТО. Такав однос НАТО према Србији поткрепљује осећај неправде, дуплих стандарда према државама ЗБ, недостатак искрености и транспарентности и генерално негативну слику о НАТО у Србији. Због свега тога чланство Србије у НАТО није њен спољнополитички циљ, али одређени видови сарадње постоје и на њима се активно ради са обе стране. Однос према НАТО на специфичан начин је и тема стратегијско-доктринарних докумената који дефинишу безбедносну оријентацију Србије. У Стратегији националне безбедности сарадњи са НАТО и евроатланским интеграцијама није посвећена већа пажња. У деловима документа у којима се говори о изградњи способности снага система безбедности не користи се термин НАТО стандарди. Искључиво се говори о европским интеграцијама и међународним стандардима. НАТО се помиње у контексту сарадње у оквиру Програма ПЗМ па се тако каже да „приступањем НАТО програму Партнерство за мир Република Србија потврђује своје дугорочно опредељење да пружа допринос заједничким демократским вредностима и учвршћивању регионалне и глобалне безбедности. Република Србија наглашава своје уверење да је активна и садржајна сарадња свих држава Западног Балкана са државама чланицама НАТО и Партнерства за мир, пут за трајну стабилизацију и напредак овог региона“⁵⁶². Даље се у документу каже да ће „Република Србија унапређивати односе са чланицама ЕУ, као и чланицама и партнерима НАТО на основама непосредне, блиске и дугорочне сарадње и заједничког деловања“⁵⁶³. Такође се каже да су „у остваривању циљева политике одбране напори државних органа усмерени на реформу и изградњу ефикасног система одбране, његово стабилно функционисање и на стварање услова за његову интероперабилност са системима одбране држава укључених у европске безбедносне структуре и НАТО програм Партнерство за мир“⁵⁶⁴.

У нацрту Стратегије националне безбедности из 2017. године такође се искључиво помињу европске интеграције али се и наглашава да ниједна држава није у стању да самостално решава безбедносне проблеме. НАТО се и у овом документу третира слично као и у Стратегији националне безбедности из 2009. године без обзира на политичко-безбедносне промене које су се у међувремену десиле на простору ЗБ, али пре свега на регионалном и глобалном нивоу и које су указале на изражену безбедносну међузависност међународних субјеката. Тако се у документу каже да „ради доприноса глобалној, европској и регионалној стабилности Република Србија сарађује са НАТО кроз програм Партнерство за мир, спроводећи војну неутралност која подразумева одсуство чланства у војно-политичким савезима. Њена војна неутралност није препрека за развој партнерске сарадње у НАТО програму Партнерство за мир у интересу јачања глобалне и европске, а посебно регионалне безбедности. Република Србија нема намеру да постане чланица НАТО, нити другог војно-политичког савеза, али жели да са свим партнерима у свету унапређује међусобно поверење и остварује заједничке циљеве“⁵⁶⁵. У документу се дакле инсистира на сарадњи са НАТО у складу са војном неутралношћу Србије, децидно се каже да чланство у НАТО није циљ, али је у даљем тексту примента потреба да се објективна неопходност сарадње и са НАТО оправда па се тако каже да је „сарадња са НАТО кроз Партнерство за мир комплементарна активностима које се предузимају у оквиру приступног процеса Републике Србије Европској унији и билатералним односима са

⁵⁶² Стратегија националне безбедности Републике Србије, Република Србија, Београд, 2010., стр.21

⁵⁶³ Исто, 20

⁵⁶⁴ Исто, 27

⁵⁶⁵ Стратегија националне безбедности Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017., стр.25

чланицама НАТО-а и партнерским државама. На регионалном плану сарадња са НАТО кроз Партнерство за мир доприноси билатералним односима са државама региона које су чланице НАТО-а или кандидати за чланство, а ради очувања регионалног мира и унапређења стабилности⁵⁶⁶. У овом документу се континуирано балансира између међународних субјеката са којима је опредељена сарадња па се тако каже да „развој партнерске сарадње Републике Србије са НАТО, на основу политике војне неутралности и кроз програм Партнерство за мир, као и посматрачка позиција у Организацији Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) доприноси стабилности Републике Србије“⁵⁶⁷. Значајан (највећи) део документа посвећен је опису стратегијског окружења а за НАТО се каже да „настоји да превазиђе тешкоће у погледу обезбеђивања адекватних буџетских средстава, како би могла да настави да се прилагођава променама у стратегијском окружењу и изграђује неопходне капацитете за супротстављање савременим изазовима, ризицима и претњама“⁵⁶⁸.

У документу Стратегија одбране је однос према НАТО идентично третиран као и у претходно анализираним стратегијско-доктринарним документима али се за разлику од Стратегије националне безбедности по први пут помињу и евроатланске интеграције. У делу документа који се односи на изазове, ризике и претње одбране Србије се каже да „европска и евроатлантска оријентација земаља у региону и тежња ка заједничким цивилизацијским вредностима доприносе јачању међусобног поверења и сарадње, што умањује могућност настанка нових ризика и претњи безбедности Републике Србије“⁵⁶⁹. Промена или боље рећи проширење становишта о безбедносном димензионарању и позиционирању Србије има оправданост не само у контексту промена политичко-безбедносне ситуације на простору ЗБ, на регионалном и глобалном нивоу, већ и са становишта да се термин евроатланске интеграције уско посматра. Концепт евроатланских интеграција је шири од пуког поистовећивања са чланством у НАТО и обухвата НАТО Програм ПЗМ, Парламентарну скупштину за евроатлантску сарадњу (NATO Parliamentary Assembly - ПА)⁵⁷⁰, ОЕБС (обухвата простор од Ванкувера до Владивостока, макрорегион којем припада и ЗБ, састав чланица НАТО и НАТО Програма ПЗМ је готово идентичан саставу чланица ОЕБС). Заједничко им је да деле исте вредности: парламентарну демократију, заштиту људских права и слобода, тржишну економију, демократску контролу оружаних снага, комплементарност европских и евроатлантских интеграција. Савет министара ДЗ СЦГ је јуна 2005. године донео одлуку о формирању Савета за евроатланске интеграције који је са раздружењем ДЗ СЦГ престао са радом.

У Стратегији одбране се, говорећи о регионалном окружењу, каже да је „за јачање европске безбедности посебно значајан НАТО програм Партнерство за мир, као широк оквир политичке, безбедносне и одбрамбене сарадње и заједничког деловања држава чланица“⁵⁷¹. Даље се каже да је „Република Србија спремна да својим ангажовањем у активностима европске безбедносне и одбрамбене политике и учешћем у НАТО програму Партнерство за мир јача сопствену безбедност и да дијалогом и сарадњом доприноси миру и стабилности у региону, јачању добросуседских односа и решавању свих спорних питања мирним путем“⁵⁷². Дакле, након увода у тему евроатланских интеграција (која је на неки начин била пробни балон) у Стратегији одбране се као и у Стратегији националне

⁵⁶⁶ Исто, 26

⁵⁶⁷ Исто, 8

⁵⁶⁸ Исто, 5

⁵⁶⁹ Стратегија одбране Републике Србије, Република Србија, Београд, 2010.стр.9

⁵⁷⁰ Парламентарном скупштином НАТО (ПА) је међупарламентарна организација законодаваца из земаља чланица НАТО, као и придружених чланова, укључујући и Европски парламент. Ово тело формирано је на иницијативу Европског парламента 2001. године

⁵⁷¹ Исто, 7

⁵⁷² Исто, 14

безбедности однос са НАТО дефинише као сарадња у оквиру Програма ПЗМ. У нацрту Стратегије одбране из 2017. године изоставља се употреба термина евроатланске интеграције, потенцира се на концепту војне неутралности Србије и сарадња са НАТО се искључиво описује у контексту Програма ПЗМ. Тако се у документу каже да је „за јачање регионалне безбедности посебно значајан програм Партнерство за мир, који омогућава политичку, безбедносну и одбрамбену сарадњу између држава чланица НАТО-а и партнерских држава...“⁵⁷³ Као и у случају нацрта Стратегије националне безбедности приметно је балансирање у маркирању кључних и важних партнера у одбрамбеној и безбедносној сарадњи па се тако каже да „опредељења исказана у Стратегији одбране изражавају одлучност Републике Србије да, у складу са одлуком о војној неутралности, изграђује и јача сопствене способности и капацитете за одбрану, као и да кроз сарадњу са безбедносним и одбрамбеним структурама Европске уније, учешће у програму Партнерство за мир, сарадњу са Организацијом договора о колективној безбедности и другим међународним безбедносним и одбрамбеним субјектима доприноси јачању националне, регионалне и глобалне безбедности“⁵⁷⁴. У делу документа који се односи на одбрамбене интересе Србије се каже да „унапређење националне безбедности и одбране кроз процес европских интеграција доприноси развоју одбрамбених способности“⁵⁷⁵. Овде имамо јасно дистанцирање од евроатланских интеграција иако анализа међународне сарадње коју Србија у области одбране спроводи са међународним субјектима показује да је у изградњи оперативних способности и достизању жељеног нивоа интероперабилности опредељена на усвајање НАТО стандарда (већ је објашњено да не постоје европски стандарди већ да се ради о компатибилним процедурама, процесима и стандардима) и да исте значајно више гради кроз активности у оквиру Програма ПЗМ и билатералну сарадњу са земљама које су чланице НАТО него кроз Заједничку безбедносну и одбрамбену политику Европске уније. Тако се у Белој књизи одбране каже да „Министарство одбране спроводи реформу ради изградње ефикасног система одбране, његовог стабилног функционисања и стварања услова за његову интероперабилност са системима одбране држава укључених у европске безбедносне структуре и НАТО програм „Партнерство за мир“⁵⁷⁶ (по узору на Стратегију националне безбедности). То, између осталог, подразумева организационо-функционалне промене у систему одбране и Војсци Србије па се тако каже да су „професионализацијом Војске, модернизацијом и опремањем модерним борбеним средствима, интензивирањем колективне и индивидуалне обуке, учешћем у мултинационалним операцијама, активностима које се реализују у оквиру НАТО програма „Партнерство за мир“ постигнути значајни резултати у одржавању постојећих и развоју нових оперативних и функционалних способности“⁵⁷⁷. Док се у нацрту Стратегије националне безбедности из 2017. године наглашава да ниједна држава није у стању да самостално решава безбедносне проблеме (без пружања било каквих опција за превализалежење таквог стања) у Белој књизи одбране се каже да се „начело искључивог ослона на сопствене снаге све чешће замењује или допуњава чланством у некој од безбедносних интеграција“⁵⁷⁸. У документу се указује на значај НАТО и ЕУ за стабилност простора ЈИ Европе па се истиче да ће „опредељеност држава региона за чланство у НАТО и ЕУ, као и прихватање и унапређивање вредности демократије, економски развој и друштвена стабилност и безбедност наставити да умањују могућност избијања сукоба и позитивно ће утицати на безбедносно окружење“⁵⁷⁹. За разлику од претходно

⁵⁷³ Стратегија одбране Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017.стр.5

⁵⁷⁴ Исто, 3

⁵⁷⁵ Исто, 8

⁵⁷⁶ Бела књига одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2010. стр.11

⁵⁷⁷ Исто, 26

⁵⁷⁸ Исто, 12

⁵⁷⁹ Исто, 12

анализираних докумената, Бела књига одбране, у делу који се односи на међународну сарадњу у области одбране, значајан простор посвећује НАТО програму ПЗМ и активностима које Србија спроводи у оквиру овог Програма. Осим подсећања на хронологију односа Србије и НАТО (Програм ПЗМ) у документу се експлицитно каже да је у циљу преузимања дела одговорности за стабилан и трајан мир у региону Србија опредељена да „достигне интероперабилност оружаних снага са снагама држава чланица НАТО“⁵⁸⁰. Даље се каже да су „циљеви сарадње Србије и НАТО у области одбране под окриљем програма „Партнерство за мир“ стварање услова за пружање подршке Алијансе и њених чланица у процесу реформе система одбране и изградње потребних способности ради очувања националних интереса Србије....Партнерство Републике Србије са НАТО израз је заједничког убеђења да се стабилност и безбедност на територијама држава чланица и партнера може постићи једино сарадњом и заједничким акцијама....сарадња под окриљем „Партнерства за мир“ се из године у годину све више унапређује, чему је посебно допринео почетак имплементације Споразума о безбедности информација....интензивно ангажовање Републике Србије и система одбране у програму „Партнерство за мир“ подржава реализацију спољнополитичких приоритета и у функцији је приближавања европским интеграцијама јер омогућава политичку, безбедносну и одбрамбену сарадњу држава чланица“⁵⁸¹. Бела књига одбране завршава се поглављем које је названо „Поглед у будућност“ и њиме се заокружује безбедносна оријентација Србије. У том делу документа се, поред евидентног значаја сарадње са НАТО кроз Програм ПЗМ и наглашавања да интензивно ангажовање Републике Србије у Програму ПЗМ подржава реализацију спољнополитичких приоритета, закључује да ће „значајни аспекти будућег карактера безбедности и одбране Републике Србије бити: стратешко опредељење за пуноправно чланство у ЕУ; регионална сарадња као императив стабилног безбедносног окружења; унапређење сарадње са САД, Кином и Руском Федерацијом; интензивирање односа са државама Африке и Латинске Америке“⁵⁸².

Белој књизи одбране Републике Србије претходила је Бела књига одбране Државне Заједнице Србија и Црна Гора из 2005. године у којој се експлицитније говори о евроатланским интеграцијама и сарадњи са НАТО. Тако се већ у уводном делу документа промовише „опредељење Србије и Црне Горе за приступање европским и евроатланским интеграцијама и указује на потребу заједничког деловања са партнерима ради јачања мира и стабилности на локалном, регионалном и глобалном нивоу....Прикључивањем евроатланским интеграцијама, првенствено НАТО Програму партнерство за мир, повећава се безбедност у региону, јача одбрамбена способност Србије и Црне Горе и промовишу европске и евроатланске вредности“⁵⁸³. Дакле, европске и евроатланске вредности и стандарди имали су подједнаку важност и значај. Разлози за делимично одустајање од евроатланских интеграција Србије у каснијем периоду (јер се није одустало од чланства у НАТО Програму ПЗМ) могу се наћи у изразитом интересу Црне Горе за евроатланске интеграције (што је касније и потврдила као самостална држава), али и односу НАТО према кључним националним вредностима и интересима Србије као што је очување њене територијалне целовитости и суверенитета.

Стратегијски преглед одбране из 2009. године у уводном делу објашњава да су измењени карактер савремених безбедносних ИРП и опредељење Србије да се integriше у европске безбедносне структуре и учествује у НАТО Програму ПЗМ наметнули потребу да се изврши редефинисање политике одбране што је довело до отпочињања реформи

⁵⁸⁰ Исто, 136

⁵⁸¹ Исто, 137

⁵⁸² Исто, 165

⁵⁸³ Бела књига одбране Државне Заједнице Србија и Црна Гора, Министарство одбране Србије и Црне Горе, Београд, 2005.

система одбране и трансформације Војске. Овај докуменат је усвојен марта 2009. године а у октобру исте године усвојене су Стратегија националне безбедности и Стратегија одбране те се закључује да је до најављеног редефинисања политике одбране дошло управо у овим документима. У документу се истиче „да приступање Србије Програму ПЗМ, као и институционализација регионалне сарадње доприносе даљем унапређењу стања безбедности Србије“⁵⁸⁴. Овде се дакле чланство у Програму ПЗМ гледа првенствено са националног а не и регионалног или глобалног нивоа за разлику од касније усвојених докумената. То се потврђује и у наредним поглављима где се каже да „убрзана интеграција у европске структуре и учешће у Програму ПЗМ представљају инструмент даље стабилизације стања безбедности и подстицај усклађивања безбедносног и одбрамбеног организовања Србије са модерним стандардима“⁵⁸⁵. Још конкретније се о значају сарадње са НАТО/Програмом ПЗМ говори у следећем поглављу: „очекује се да позитиван утицај на унапређење стања безбедности у наредном периоду испољи ангажовање Србије у Програму ПЗМ и унапређење партнерских односа са НАТО....“⁵⁸⁶. Да би се најконкретније дефинисали циљеви и задаци политике одбране који, између осталог, подразумевају и „ангажовање у активностима Програма ПЗМ и достизање интероперабилности са системима одбране држава укључених у европске безбедносне структуре и Програм ПЗМ“⁵⁸⁷. У стратегијско-доктринарним документима која су уследила исте година овај „евроатлански тон“ је значајно стишан. Нови Стратегијски преглед одбране донет је 2015. године и у њему се каже да ће „заједнички интерес Републике Србије и осталих држава региона за чланство у Европску унију, као и ангажовање Републике Србије у НАТО програму Партнерство за мир (ПЗМ) наставити да значајно доприносе стабилности и безбедности региона“⁵⁸⁸. У овом документу се, за разлику од раније донетих стратегијско-доктринарних докумената, подсећа на догађаје из 1999. године па се тако каже да „проблеми економског развоја Републике Србије услед вишегодишњих економских санкција, уништења виталних објеката привредне и саобраћајне инфраструктуре током НАТО агресије, као и светска економска, односно финансијска криза....“⁵⁸⁹. Ипак, не умањује се значај учешћа у НАТО Програму ПЗМ па се каже да су „за остваривање међународних интеграција и сарадње неопходни услови су достизање интероперабилности и усвајање стандарда. Активним ангажовањем у механизмима ПЗМ – Процесу планирања и прегледа (Planning and Review Process - PARP) и Концепту оперативних способности, евалуација и извештавање (ОСС E&F), као и у пројектима радних столова Групе Србија – НАТО за реформу одбране, ВС усваја стандарде за изградњу способности које су прихватиле земље чланице Европске уније и НАТО програма Партнерство за мир“⁵⁹⁰.

У Доктрини Војске Србије из 2010. године која је највиши доктринарни документ Војске Србије и теоријски оквир за употребу њене војне силе, у делу који се односи на стратешке претпоставке за израду документа се наводи да је „све израженија потреба изградње кооперативног приступа безбедности који је заснован на дијалогу, партнерству, заједничком деловању и усаглашеним активностима међународних субјеката у области безбедности, одбране, политике, економије....“⁵⁹¹. У контексту кооперативног приступа безбедности у даљем се наводи да се „Србија приступањем Програму ПЗМ и европском спољнополитичком орјентацијом определила за развој партнерских односа са европским и

⁵⁸⁴ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2009., стр.15

⁵⁸⁵ Исто, 16

⁵⁸⁶ Исто, 19

⁵⁸⁷ Исто, 21

⁵⁸⁸ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2015., стр.8

⁵⁸⁹ Исто, 8

⁵⁹⁰ Исто, 14

⁵⁹¹ Доктрина Војске Србије, Република Србија, Београд, 2010. стр.13

другим међународним безбедносним структурама⁵⁹². Ово је једини стратегијско-доктринарни докуменат у коме је чланство у Програму ПЗМ наведено испред европских безбедносних структура, европских интеграција и сл. У свим анализираним документима (стратегијским прегледима одбране) користи се термин „међународне безбедносне структуре“ при чему се не прецизира о којим структурама је реч. Тако широк појам оставља могућност да Србија, у складу са својим националним интересима, променом безбедносног окружења, променом спољнополитичких приоритета може приступити некој од њих или неком од механизма које ове структуре развијају.

Република Србија је по површини и броју становника највећа држава на простору Западног Балкана (заузима 33,4% површине ЗБ) па је тако и састав њених оружаних снага најбројнији. Укупно бројно стање (Министарство одбране и Генералштаб ВС) у 2017. години износило је 32.000 припадника док ВС броји 28150 припадника. Буџет одбране у 2017. години износио је 567 милиона евра односно 1,39% БДП. Након потписивања Војнотехничког споразума (ВТС) и доношења Резолуције СБ УН 1244 на територији Србије (на КиМ) стациониране су међународне снаге НАТО-KFOR, UNMIK, EULEX. У почетној фази снаге КФОР су бројале око 50.000 а данас броје око 4.200 војника. У садашњем саставу КФОР налазе се припадници ОС из око 20 држава међу којима су, са простора ЗБ, и припадници ОС Албаније и Хрватске. Део снага КФОР налазио се и на територији Македоније са циљем да од тзв. Националне ослободилачке армије (АНА) преузму добровољно предато оружје и муницију.

Према Резолуцији 1244 СБ УН задаци КФОР су одвраћање од обнављања непријатељстава; обезбеђивање сигурног и безбедног окружења; демилитаризовање и трансформација Ослободилачке војске Косова; пружање подршке међународним хуманитарним акцијама и пружање подршке међународном цивилном присуству на Косову⁵⁹³. Наведени задаци су Војнотехничким споразумом операционализовани на: обезбеђење граница и административне линије; спречавање прекограничног кријумчарења наоружања; помоћ у повратку или пресељењу расељених лица и избеглица; разминирање и реконструкција; медицинска подршка; заштита објеката културног наслеђа, а касније су додати и нови задаци као што је подршка формирању тзв. Косовских снага безбедности (КСБ)⁵⁹⁴; подршка имплементацији Бриселског споразума обезбеђењем мирног и сигурног окружења у оквиру важећег мандата⁵⁹⁵. Крајни циљ мисије КФОР је успостављање безбедносних снага које ће моћи самостално, без ангажовања Алијансе, да одржавају стабилност на КиМ. Концепт будућег ангажовања КФОР на КиМ (Future Force KFOR Posture) усвојен је 2015. године и обухвата промену нивоа ангажовања снага КФОР на КиМ који се спроводи у три фазе: задржавање садашњег стања и бројне величине; смањивање снага на 2.500 припадника и потпуно повлачење снага КФОР са КиМ. Динамика спровођења ових фаза зависи од политичко-безбедносне ситуације на КиМ и ефикасности преноса надлежности на тзв. Косовске институције.

У оквиру НАТО ангажовања на простору КиМ, поред снага КФОР делује и НАТО тим за саветовање и везу (NATO Advisory and Liaison Team – NALT) који има задатак да саветује КСБ са циљем изградње институција према НАТО стандардима, а посебно у области изградње интегритета, сајбер одбране, јавне дипломатије, као и у НАТО Програму „Наука за мир и безбедност“. Косовске снаге безбедности су конципиране као лако наоружане, професионалне, политички неутралне снаге под контролом цивилних власти. Бројно стање им је око 2.500 припадника, попуњавају се на добровољној основи и у чијем

⁵⁹² Исто, 14

⁵⁹³ <https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244>

⁵⁹⁴ Овај додатни задатак додељен је КФОР након састанка министара одбране држава чланица НАТО јуна 2008. године

⁵⁹⁵ НАТО је одлучио да овај додатни задатак додели КФОР након постизања Бриселског споразума између Београда и Приштине априла 2013. године

саставу би требало да буде 10% припадника националних мањина. Формално трансформисање КСБ у конвенционалне ОС тзв. Косова отпочело је 2014. године. Пројекција је да ове снаге броје око 5.000 припадника, а опремају се првенствено донацијама које долазе из иностранства, а пре свега из Турске и САД. Усавршавању и школовању припадника КСБ придаје се значајна пажња и ове активности се у највећој мери реализују у Албанији, Турској, Македонији, Хрватској, САД и Великој Британији. На плану међународне одбрамбене сарадње КСБ имају најинтензивнију сарадњу са Турском и САД (које су не без разлога именоване као ментори реформских и транзиционих процеса држава ЗБ), све је интензивнија сарадња и са СР Немачком и Великом Британијом, а на простору ЗБ са Албанијом, Македонијом и све интензивније са Хрватском о чему је већ било рећи у претходним студијама случаја. Од 2017. године у оквиру КСБ отворена је стална Канцеларија за сарадњу у области одбране (ODC) Амбасаде САД.

На ванредној седници косовског парламента фебруара 2008. године усвојена је Декларација о независности Косова која је за један део међународне заједнице била логичан и међународноправно оправдан корак, а за други део преседан за етничке конфликте широм света. Непотојање међународног консензуса о правилима за стварање нових држава и остварења права на самоопредељење отвара могућности за једностране потезе, и атмосферу сталних напетости и тензија које могу кулминирати у потенцијалне сукобе.

За Републику Србију противправно једнострано проглашена независност Косова представља највећу претњу њеној безбедности и супротно је међународном праву и Повељи Уједињених нација. У Стратегији националне безбедности се истиче да „ЈПН КиМ и неуспех међународног цивилног и војног присуства у Аутономној Покрајини Косово и Метохија (АП КиМ) у успостављању мултиетничког, мултирелигијског и мултикултурног грађанског друштва доприноси даљем јачању чинилаца који испољавају негативан утицај на безбедност Републике Србије и представљаће извор њене дуготрајне нестабилности“⁵⁹⁶. Говорећи о опредељењима политике националне безбедности се истиче да је „у заштити суверенитета и територијалне целовитости, Република Србија одлучна да употреби дипломатска, правна и сва друга легитимна средства у складу са чврстим, уставно зацртаним опредељењем да никада не призна одлуку привремених институција АП КиМ о једностраном проглашењу независности“⁵⁹⁷, а у делу који се односи на спољну политику Србије се каже да ће „заједно са међународном заједницом, државни органи Републике Србије наставити да доприносе стварању претпоставки за мирно решавање кризе, у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН, међународним правом и одредбама Устава Републике Србије“⁵⁹⁸. У Стратегији националне безбедности се ни једном речју не помиње сарадња са међународним снагама распоређеним на КиМ иако се констатује да су „сепаратистичка настојања дела албанске националне мањине на КиМ, која су кулминирала ЈПН КиМ, директна претња територијалној целовитости Републике Србије и један од најозбиљнијих безбедносних изазова у региону“⁵⁹⁹ те да би сарадња могла утицати на умањење и других могућих фактора дестабилизације и безбедносних ИРП попут организованог криминала, корупције, тероризма, пролиферације оружја за масовно уништење и др.

У нацрту Стратегије националне безбедности питању ЈПН КиМ и последицама такве противправне промене граница на простору ЗБ се посвећује значајан простор али на нешто другачији начин. У документу се каже да на „ситуацију у региону највећи утицај

⁵⁹⁶ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009., стр.12

⁵⁹⁷ Исто, 20

⁵⁹⁸ Исто, 23

⁵⁹⁹ Исто, 13

имају питање статуса АП КиМ, међуетничке тензије, као и мигрантска криза⁶⁰⁰ али се о овоме говори након проблема економског и културног развоја, етничких и верских конфликта на Блиском истоку и северу Африке, климатских промена и сл. Експлицитно се указује на значај спровођења Бриселског споразума односно да „неспровођење Првог споразума о принципима који регулишу нормализацију односа (Бриселски споразум) и споро успостављање демократских стандарда на КиМ, непоштовање основних људских права српског и другог неалбанског становништва, узурпација и уништавање њихове имовине и културноисторијске баштине, као и јачање радикалног исламизма, представља извор дугорочне нестабилности региона“⁶⁰¹. Даље се каже да „безбедносну ситуацију у АП КиМ карактерише наметање једностраног решења њеног статуса, недостатак владавине права, угрожавање личне и имовинске сигурности Срба, верски екстремизам, ризик од терористичког деловања и експанзија организованог криминала, корупције, трговине људима, недозвољене трговине наркотицима и оружјем“⁶⁰². У документу се, за разлику од Стратегије националне безбедности из 2009. године, указује на значај сарадње са међународним снагама распоређеним на простору КиМ па се тако каже да „међународно присуство у овој покрајини (УНМИК, КФОР, ОЕБС, итд.) има важну улогу у обезбеђивању њене стабилности, као и стабилности у региону. Покушаји привремених институција самоуправе у Приштини, односно свака врста иницијативе за смањењем тог присуства, те трансформација наоружаних формација које се називају „Косовске снаге безбедности“ у оружане снаге, супротно Резолуцији СБ УН 1244, представљају фактор дестабилизације“⁶⁰³ (не помиње се EULEX иако је ова мисија покренута 2008 .године као највећа цивилна мисија у оквиру ЗБОП). У делу који се односи на ИРП безбедности се каже да су „сепаратистичке тежње у Републици Србији у потпуности испољене на територији АП КиМ, што се негативно одразило и на друге делове југа Републике Србије, али у осталим деловима државе немају већи значај. Једнострано поступци привремених институција самоуправе у Приштини, покушаји остваривања чланства у међународним организацијама и захтеви за смањење и укидање међународног присуства у АП КиМ указују на наставак покушаја отцепљења тог дела територије Републике Србије, што представља претњу националним интересима која ће се, сходно очекивањима, испољавати и у наредном периоду“⁶⁰⁴.

У Стратегији одбране Србије се питању статуса КиМ и заштити територијалне целовитости државе такође посвећује значајан простор. Тако се у документу каже да „проблем који се својом тежином и сложености посебно издваја јесте покушај наметања нелегалне промене међународно признатих граница Републике Србије кроз процес решавања статуса АП КиМ, што може да доведе до дуготрајне нестабилности и угрожавања безбедности у региону.... Признавање ЈПН КиМ од стране држава у непосредном окружењу Републике Србије, као и држава у ширем региону има неповољан утицај на јачање мера поверења и сарадње и успорава процес стабилизације стања безбедности на овим просторима“⁶⁰⁵. У делу који се односи на ИРП одбрани Републике Србије се понавља да је „највећа претња националним интересима Републике Србије ЈПН КиМ. Решење које се не заснива на Уставу Републике Србије, међународном праву, Повељи УН и Завршном акту ОЕБС-а из Хелсинкија може да допринесе да криза и потенцијална ескалација насиља на том простору постану извор дуготрајне нестабилности региона“⁶⁰⁶. У делу који се односи на основна опредељења политике одбране наглашава се

⁶⁰⁰ Стратегија националне безбедности Републике Србије- нацрт, Република Србија, Београд, 2009., стр.7

⁶⁰¹ Исто, 7

⁶⁰² Исто, 9

⁶⁰³ Исто, 9

⁶⁰⁴ Исто, 11

⁶⁰⁵ Стратегија одбране Републике Србије, Република Србија, Београд, 2010., стр.8

⁶⁰⁶ Исто, 9

да је „Република Србија одлучна да свим расположивим људским и материјалним ресурсима заштити своју сувереност, територијалну целовитост и безбедност. Одлучна је да доследно поштује уставно опредељење да је Аутономна Покрајина Косово и Метохија неотуђиви део Републике Србије, као и Резолуцију 1244 СБ УН. Република Србија не признаје једнострано проглашену независност Косова и спремна је да настави преговоре с циљем налажења обострано прихватљивог решења које би било засновано на одредбама међународног права“⁶⁰⁷. Преговори о компромисном решењу званично су започети 2013. године усвајањем Бриселског споразума и трају и данас.

У нацрту Стратегије одбране из 2017. године се овом питању такође даје потребна пажња али је такође приметна измењена реторика. У поглављу које се бави безбедносним окружењем ЈПН КиМ се помиње након конфликта на Блиском Истоку, стања националних економија, проблема несташице енергената, места ЗБОП или РФ у међународним односима. У овом документу се каже да “безбедносну ситуацију у региону угрожавају покушаји наметања нелегалне промене међународно признатих граница Републике Србије кроз процес решавања статуса АП КиМ, као и великодржавни пројекти појединих држава који изазивају тензије у суседним државама....”⁶⁰⁸. Даље се каже да се „одлучно противи настојању привремених институција самоуправе у Приштини да АП КиМ добије међународно признање као независна држава, као и трансформацији наоружаних формација које се називају „Косовске снаге безбедности” у оружане снаге“⁶⁰⁹. У овом документу се наглашава потреба испуњења обавеза из дијалога Београда и Приштине па се тако каже да „ситуација у Покрајини, као и друга отворена питања из дијалога Београда и Приштине представљају највећи политичко-безбедносни изазов Републике Србије. Једнострани акти Приштине, укључујући и покушаје остваривања чланства у међународним организацијама и захтеве за смањење и укидање међународног присуства на КиМ, неспровођење договорених обавеза из дијалога Београда и Приштине, организовани криминал и тероризам, трансформација наоружаних формација које се називају „Косовске снаге безбедности” у оружане снаге, као и погоршање безбедносне ситуације у Покрајини, представљају безбедносне претње за Републику Србију“⁶¹⁰. За разлику од Стратегије одбране из 2010. године у нацрт Стратегије из 2017. године се у циљу заштите суверености, независности и територијалне целовитости Републике Србије јасно апострофира неопходност „сарадње са КФОР-ом у АП КиМ у складу са Резолуцијом СБ УН 1244“⁶¹¹ (без помињања сарадње са UNMIK или EULEX). Ово питање је у каснијим параграфима нацрта Стратегије детаљније описано: „сарадња са КФОР-ом у АП КиМ у складу са Резолуцијом СБ УН 1244 има посебан значај за Републику Србију. С тим у вези, опредељена је да настави комуникацију, сарадњу и реализацију заједничких активности са КФОР-ом, учешће у тимовима одговорним за имплементацију ВТС, као и остале видове сарадње са КФОР-ом. Ради осигурања стабилности и безбедности, као и наставка политичког дијалога са привременим институцијама самоуправе у Приштини, Република Србија залагаће се за несмањено присуство КФОР-а, као гаранта имплементације Бриселског споразума, безбедности српског и осталог неалбанског становништва и заштите српске историјске и културне баштине....”⁶¹².

У Белој књизи одбране се овом питању даје значајно мање простора па се тако каже да је „ЈПН КиМ највећа претња безбедности Републике Србије, будући да то представља покушај дељења једне државе чланице УН против њене воље и у супротности са

⁶⁰⁷ Исто, 13

⁶⁰⁸ Стратегија одбране Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2010., стр.5

⁶⁰⁹ Исто, 7

⁶¹⁰ Исто, 8

⁶¹¹ Исто, 13

⁶¹² Исто, 15

међународним правом⁶¹³. Даље се каже да се „признавање независности Косова и успостављање дипломатских односа појединих држава у непосредном окружењу Републике Србије, као и одређеног броја држава у свету са Косовом неповољно одражава на ниво поверења и сарадње и успорава процес стабилизације стања на овим просторима“⁶¹⁴. У Стратегијском прегледу одбране из 2009. године се каже да ће „нелегално и ЈПН КиМ представљати извор дугорочне нестабилности региона...додатно утицати на успоравање процеса пуне консолидације стабилности у региону“, ⁶¹⁵ а у Стратегијском прегледу одбране из 2015. године да „неповољан развој ситуације у вези са решавањем статуса Косова и Метохије, прерастање тзв. Косовских снага безбедности у војску „Косова“, као и евентуално повлачење КФОР-а са територије Косова и Метохије, захтеваће од Републике Србије предузимање додатних мера безбедности и остваривање растући негативан утицај на њену безбедност“⁶¹⁶. Слично се наводи и у Доктрини Војске Србије у којој се каже да „највећу претњу одбрамбеним интересима Републике Србије представља ЈПН КиМ која може допринети да криза и потенцијална ескалација насиља на том простору постану извор дуготрајне нестабилности региона“⁶¹⁷. Заједничко за све цитиране документе је да питање решавања статуса КиМ и генерално безбедносна ситуација на простору КиМ представљају дугорочан безбедносни проблем, извор нестабилности на простору ЗБ али и шире, успорава процес стабилизације стања на овим просторима, те да је нормализација односа између Срба и Албанаца кључ стабилности Западног Балкана. Инсистирање Србије на поштовању међународног права и важећих споразума, уговора и декларација није и гаранција да ће се ствари на простору КиМ кретати у добром правцу. Политички дијалог и војни односи су свакако важни за очување безбедности на том простору. Највидљивији допринос стабилности региона представља оперативно партнерство Војске Србије и КФОР. Од 1999. године одржано је више од 2.800 састанака на различитим нивоима, велики број активности на терену попут једновремених патрола и осматрачница, и преко 60 реализованих састанака на нивоу начелника Генералштаба Војске Србије и команданта КФОР-а доказује изграђен висок ниво поверења и разумевања који и даље треба развијати у духу транспарентности и доследности поштовања важећих прописа.

Претходних година српски званичници су често износили став да будућност односа Србије са НАТО директно зависи од будућег статуса Косова и Метохије. Већина држава чланица НАТО признала је ЈПН КиМ, НАТО је директно учествовао у формирању КСБ и њиховој трансформацији у ОС тзв. Косова што су довољни разлози да добар ниво односа између Србије и НАТО почне да се креће силазном путањом. Сарадња Србије са НАТО у оквиру Програма ПзМ кроз усаглашене механизме сарадње представља довољан оквир за изградњу способности Војске Србије за ангажовање у међународном окружењу. Сарадња се остварује кроз поменути Процес планирања и прегледа (PARP), Индивидуални програм партнерства и сарадње (IPSP), Концепт оперативних способности (ОСС), рад Групе Србија-НАТО за реформу одбране, школовања и усавршавања у НАТО школама, сарадњу са КФОР и учешће у раду Савета евроатлантског партнерства по позиву на нивоу начелника генералштаба и министара одбране. Сарадња је формализована и закључењем уговорних односа са НАТО комитетом за кодификацију чиме је олакшано пласирање производа српске одбрамбене индустрије на тржишта држава чланица НАТО, са НАТО Организацијом за снабдевање и одржавање, НАТО Организацијом за консултације, командовање и контролу. Закључен је и Споразум о статусу снага (Status of Forces

⁶¹³ Бела књига одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2010, стр.12

⁶¹⁴ Исто, 13

⁶¹⁵ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2009, стр.14

⁶¹⁶ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2015, стр.7

⁶¹⁷ Доктрина Војске Србије, Република Србија, Београд, 2010., стр.16

Agreement - SOFA) који се бави статусом снага и индивидуалног особља за време њиховог боравка на територији неке друге земље. Заједничке активности се реализују и у оквиру НАТО/ПЗМ поверилачког фонда. Центар за усавршавање кадрова АБХО ВС са седиштем у Крушевцу добио је статус НАТО партнерског центра за обуку и образовање.

Војска Србије и НАТО припремају и реализују заједничке војне вежбе у циљу достизања дефинисаних партнерских циљева. У периоду од 2012. до 2017. године ВС је учествовала у 11 међународних војних вежби у сарадњи са НАТО и у 89 вежби са државама чланицама НАТО. Само у току 2017. године припадници ВС учествовали су у 4 међународне вежбе под окриљем НАТО/ПЗМ (поређења ради исте године реализоване су 4 војне вежбе са припадницима ОС РФ, 7 са припадницима ОС САД, 5 билатералних војних вежби (Мађарска, Бугарска, Грчка) и једна вежба под окриљем регионалне иницијативе Конференције начелника генералштабова балканских земаља. Осим наведених облика сарадње Србија учествује у три НАТО пројекта паметне одбране: Женски лидери у одбрани и безбедности, Мултинационално логистичко партнерство – копнене операције и одржавање и Мултинационално логистичко партнерство – размештање складишта муниције.

Однос НАТО према решавању статуса КиМ је јасан као и његова улога у формирању, обуци и опремању КСБ али и поред тога није за очекивати да ће Србија одустати од односа са НАТО. Иако НАТО није један од стубова спољне политике Србије, улога САД у НАТО је доминантна. Генерални секретар НАТО Јенс Столтенберг (Jens Stoltenberg) је 2015. године посетио Србију и том приликом истакао значај сарадње Србије и НАТО те нагласио да НАТО поштује суверену одлуку Србије о војној неутралности. Он је указао да „упркос свим поделама које сведоче од 2000. године до данас делује као да сарадња са НАТО има свој континуитет и да је усклађеност и стандардизација ВС са снагама НАТО доведена до максимума сарадње која је могућа без чланства у Алијанси“⁶¹⁸. Односи Србије и НАТО имају континуитет али не и предвидиву линију кретања. Интересантно је да је подршка јавног мњења уласку Србије у НАТО била већа у годинама након бомбардовања Србије него што је данас. Разлог томе није само у ставу тренутних политичких елита већ и у жељи да се након година изолације и санкција поново постане активан члан међународних односа и организација. Даља и дубља сарадња између Србије и НАТО зависиће не само од даљег односа НАТО према КиМ и институцијама КиМ, већ и од његовог неретко непринципијелног става у решавању и других политичко-безбедносних питања на простору Западног Балкана.

Безбедност Србије је неодвојива од безбедности европског простора. Европска унија је, свесна комплексности међународних односа и непредвидивости савремених безбедносних ИРП развила концепт ESDP/CSDP као потребу да се европски политички и безбедносни идентитет имплементира у савремене међународне структуре. Новину у овом концепту представљала је опредељеност за изналажење модалитета за ангажовање не само држава које су чланице ЕУ, и не само држава које су чланице НАТО а нису чланице ЕУ, већ и држава кандидата за чланство у Европску унију. За земље кандидате за чланство каква је и Србија ангажовање у CSDP је значајно јер на тај начин доприносе креирању заједничког европског безбедносног идентитета, снажној евроатлантској повезаности и одговорнијем приступу решавању безбедносних проблема на домаћем терену, на тлу Европе. Земље кандидати могу учествовати у широком спектру активности које нуди CSDP оквир попут учешћа у БГ ЕУ, облицима усавршавања на Европском колеџу за безбедност и одбрану, али и другим образовним институцијама, као и у мисијама управљања кризама у различитим формама. Прве цивилне и војне мисије ЕУ биле су успостављене управо на простору ЗБ: цивилна мисија у БиХ 2003. године, војна мисија у

⁶¹⁸ https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_124948.htm

Македонији 2003. године, највећа војна мисија ЕУ је у БиХ - EUFOR Althea и највећа цивилна мисија из области владавине права ЕУ је на КиМ - EULEX.

Од позива Европске уније упућеног СРЈ на самиту ЕУ и држава ЗБ у новембру 2000. године да приступи Процесу стабилизације и придруживања, преко националне стратегије за приступање СЦГ Европској унији из 2005. године до Споразума о стабилизацији и придруживању прошло је доста времена. Оцена ЕУ је била да Србија недовољно сарађује са Међународним кривичним судом, да је недовољан њен успех у развоју неопходног правног оквира и административних капацитета за спровођење обавеза по SAA. Споразум о стабилизацији и придруживању потписан је априла 2008. године а ступио је на снагу фебруара 2010. године. Захтев за чланство у ЕУ Србија је поднела 2009. године а статус кандидата јој је додељен 2011. године. Проценат становника који подржава чланство Србије у ЕУ увек је био виши у односу на друге државе ЗБ (и од Хрватске која је већ чланица ЕУ), а разлог томе вероватно лежи у чињеници да европска интеграција Србије нема алтернативу, односно да је она искључиво и једино опредељена за чланство у Европску унију. Подршка јавности чланству у ЕУ 2006. године износила је 70% да би 2012. године износила 50%, а 2017. године 47%⁶¹⁹. Евидентно је да ЕУ, услед унутрашњих проблема и континуирано додатних услова за чланство губи на привлачности код грађана Србије због чега чланство у ЕУ данас можда није апсолутни приоритет, али је свакако један од приоритета и стубова њене спољне политике. У садашњем тренутку кључне чињенице у пројекцији глобалних и регионалних безбедносних трендова како у ЕУ тако и у Србији односе се на питања демографије, енергетских ресурса, климатских промена, економије, наоружања и разоружања и др., дакле питања која захтевају контролисан развој и синергијски наступ држава чланица и кандидата.

Све значајнију улогу ЕУ у хармонизацији односа европских држава описује и Стратегија националне безбедности Србије истичући да је томе допринео напредак у спровођењу ESDP и укључивање европских одбрамбених снага у решавање безбедносних проблема и креирању европске и глобалне безбедности. Однос Србије и ЕУ најбоље се види у делу Стратегије који каже да „посебан значај за развој и напредак Републике Србије имају очување унутрашње стабилности, владавина права и развој демократије и демократских институција и интеграција у Европску унију и друге међународне структуре“⁶²⁰. Даље се каже да ће Србија „уважавајући интерес очувања сопственог територијалног интегритета и суверенитета, своју спољну и безбедносну политику у највећој мери усклађивати са позицијама и деловањем ЕУ у свим најважнијим питањима глобалног, европског и регионалног карактера... Кроз процес европских интеграција, Република Србија изражава спремност да изграђује капацитете и способности система националне безбедности, у складу са стандардима и обавезама које произилазе из Европске безбедносне и одбрамбене политике“⁶²¹. Намере у евроинтеграционим процесима највидљивије су у делу Стратегије која се бави спољном политиком Србије где се каже да је „стратешки приоритет Републике Србије убрзавање процеса придруживања и приступања Европској унији. Република Србија ће наставити са интензивним остваривањем политичких и економских реформи друштва и њиховим усклађивањем са европским стандардима, као и са испуњавањем других потребних услова на путу европских интеграција“⁶²². У Стратегији се посебно истиче део који се односи на поштовање европских норми у специфичним областима безбедности па се тако каже да „Република Србија настоји да усклади своје активности и законодавство са нормама Европске уније у области контроле наоружања, непролиферације и извозне контроле

⁶¹⁹ Резултати истраживања јавног мњења које је спровела „Европска ојентација грађана Србије“

⁶²⁰ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Република Србија, Београд, 2009., стр.18

⁶²¹ Исто, 20

⁶²² Исто, 23

наоружања и да доследно поштује међународне обавезе и доследно их спроводи⁶²³. Свакако је значајно експлицитно препознавање важности учешћа у ESDP па се у документу истиче да ће Србија „изграђивати капацитете елемената система одбране за извршавање обавеза у оквиру Европске безбедносне и одбрамбене политике“⁶²⁴.

У нацрту Стратегије националне безбедности из 2017. године се у описивању стратегијског окружења указује на проблеме са којима се суочава ЕУ па се тако каже да се „Европска унија и/или њене државе чланице суочавају са потребом решавања бројних комплексних питања, као што су опасност од тероризма, политика азила и управљање миграцијама, финансијска криза и криза јавног дуга у еврозони, што захтева институционални одговор Европске уније и њених држава чланица на све поменуте изазове“⁶²⁵, али не и држава кандидата. Бавећи се проблемима који ометају или успоравају европске интеграције потенцијалних кандидата наводи се да „интеграцију држава које теже чланству у Европској унији могу успоравати нерешени институционални и економски проблеми у оквиру тих држава, неспремност за спровођење неопходних реформи и усклађивање са правом ове организације, међусобни билатерални спорови, као и билатерални спорови са чланицама Европске уније из региона југоисточне Европе. Наведени спорови неретко могу бити изговор за успоравање процеса европске интеграције, што је противно пракси „добрих намера“ и одредбама Преговарачког оквира Европске уније које се односе на механизме решавања билатералних спорова како се не би оптерећивао процес европске интеграције“⁶²⁶. Даље се наводи да „могућа условљавања Републике Србије у процесу приступања Европској унији која се односе на даљу „нормализацију односа“ са привременим институцијама самоуправе у Приштини, успоравају и отежавају остваривање њеног пуноправног чланства у Европској унији, због чега је од суштинског значаја да процес нормализације остане статусно неутралан“⁶²⁷. О значају чланства у ЕУ најсликовитије се говори у делу Стратегије који се бави националним интересима Србије па се тако каже да „европске интеграције и чланство у Европској унији доводе до свеобухватног преобликовања друштва и привреде, постизања високих стандарда у свим сферама, јачања демократских институција и тржишне економије кроз истраживање и иновације, раста извоза и инвестиција, раста запослености, унапређења образовања које ће одговарати тржишним потребама, високог степена заштите људских и мањинских права, пораста општег нивоа безбедности и сигурности грађана.... Чланством у Европској унији Република Србија постаје део организације која представља једног од најзначајнијих глобалних актера и стиче могућност да утиче на процес доношења одлука унутар те организације. На тај начин унапређује и сопствену способност за заштиту и остваривање других националних интереса и циљева“⁶²⁸. У нацрту Стратегије је евидентно да се већа пажња поклања активнијем приступу УН у решавању глобалних, регионалних и пре свега националних интереса Србије, те да се питање решавања статуса КиМ примарно усмери на институције Уједињених нација. У делу у коме се говори о деловању међународних мисија на простору АП КиМ говори се само о УН мисији (UNMIK) док се ни једном речју не помиње деловање мисије EULEX.

У Стратегији одбране се ЕУ словом и бројем помиње само у једном пасусу у коме се каже да „Организација уједињених нација (ОУН), Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Европска унија (ЕУ) и Северноатлантски савез (НАТО) и њихова способност прилагођавања и реаговања на савремене изазове, ризике и претње значајно

⁶²³ Исто, 25

⁶²⁴ Исто, 27

⁶²⁵ Стратегија националне безбедности Републике Србије – нацрт, Република Србија, Београд, 2017., стр.5

⁶²⁶ Исто, 6

⁶²⁷ Исто, 9

⁶²⁸ Исто, 15

утичу на стање безбедности у Европи⁶²⁹. У даљем се, прилично скромно, спомињу евроинтеграције па се тако каже да су „мир и стабилност важни предуслови за укључивање и учешће држава југоисточне Европе у европским и евроатлантским интеграцијама“⁶³⁰, односно да „европска и евроатлантска оријентација земаља у региону и тежња ка заједничким цивилизацијским вредностима доприносе јачању међусобног поверења и сарадње, што умањује могућност настанка нових ризика и претњи безбедности Републике Србије“⁶³¹. Као и ЕУ и ESDP се помиње само на једном месту где се каже да је „Република Србија спремна да својим ангажовањем у активностима европске безбедносне и одбрамбене политике.... јача сопствену безбедност и да дијалогом и сарадњом доприноси миру и стабилности у региону, јачању добросуседских односа и решавању свих спорних питања мирним путем“⁶³² за разлику од апострофирања учешћа и ангажовања у НАТО Програму ПЗМ.

За разлику од Стратегије одбране у нацрту Стратегије одбране из 2017. године се ЕУ и CSDP посвећује већи простор па се тако каже да „заједничка безбедносна и одбрамбена политика Европске уније и даље има важну улогу у управљању кризама и стабилизацији стања на просторима који се налазе у интересној сфери Европске уније“⁶³³. Даље се каже да „унапређење националне безбедности и одбране кроз процес европских интеграција доприноси развоју одбрамбених способности и капацитета, као и изградњи поверења и интензивирању сарадње Републике Србије са државама чланицама Европске уније“⁶³⁴ (слично пасусу из Стратегије одбране али су изостављене евроатлантске интеграције). У документу се конкретно наводи опредељеност за „учешћем у мултинационалним операцијама и мисијама под окриљем Уједињених нација, Европске уније и ОЕБС-а Република Србија даће допринос очувању мира и безбедности, како у региону, тако и у свету“⁶³⁵. Нацрт Стратегије обележава и чињеница да је ЕУ, као једном од приоритета спољне политике Србије, посвећено посебно поглавље под називом „Унапређење националне безбедности и одбране кроз процес европских интеграција“ у коме се описују елементи јачања кооперативне безбедности са Европском унијом; активности учешћа Србије у CSDP; начин достизања потребног нивоа способности за учешће у цивилним мисијама CSDP и модели научноистраживачке и војноекономске сарадња са Европском унијом.

У Белој књизи одбране се исказује опредељеност Србије „да изграђује и јача сопствене капацитете и способности за одбрану, као и да кроз интеграцију у европске и друге међународне безбедносне и одбрамбене структуре заједнички делује са другим државама с циљем јачања националне, регионалне и глобалне безбедности“⁶³⁶ што је опет другачија конструкција у односу на Стратегију националне безбедности (европске и евроатлантске интеграције) или Стратегије одбране (само европске интеграције). У документу се такође каже да „државе региона, следећи свој приоритетни заједнички интерес да испуне потребне услове за прикључење Европској унији (ЕУ), кроз активну сарадњу улажу напоре да ојачају узајамно поверење и, преузимајући свој део одговорности за безбедност заједничког простора, допринесу његовом укупном развоју и благостању грађана... улоге НАТО и ЕУ остаће кључне за стабилност на простору Југоисточне Европе“⁶³⁷. У делу документа под називом Међународна сарадња у области одбране се

⁶²⁹ Стратегија одбране Републике Србије, Република Србија, Београд, 2009., стр.7

⁶³⁰ Исто, 8

⁶³¹ Исто, 9

⁶³² Исто, 14

⁶³³ Стратегија одбране Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2009., стр.5

⁶³⁴ Исто, 11

⁶³⁵ Исто, 15

⁶³⁶ Бела књига одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2010. Стр. 14

⁶³⁷ Исто, 12

каже да „Европска унија представља кључног партнера Србије у процесу међународне подршке демократским и економским реформама земље. Чланство у Европској унији приоритетан је спољнополитички циљ Републике Србије. Кроз процес европских интеграција Србија изражава спремност да изграђује сопствене безбедносне капацитете и опредељење да да свој допринос спровођењу Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ“⁶³⁸.

У Стратегијском прегледу одбране из 2009. године се каже да „европска оријентација земаља у региону и тежња ка заједничким вредностима доприносе јачању међусобног поверења и узајамне блискости, умањује могућности директне оружане претње или агресије на Републику Србију“⁶³⁹, те да је један од основних циљева политике одбране „ангажовање у активностима безбедносне и одбрамбене политике ЕУ“⁶⁴⁰. За разлику од стратегијско-доктринарних докумената из претходног периода, у овом документу се посебно наглашава значај чланства у ЕУ са становишта економских чинилаца стратегијског окружења јер се истиче да „интеграција Републике Србије у Европску унију може у значајној мери допринети расту страних инвестиција, оживљавању производње и извоза и јачању капацитета за значајније учешће у економској сарадњи са Европском унијом, што би умногоме утицало на укупан економски опоравак земље“⁶⁴¹. Необично је да се економски аспекти чланства у ЕУ наглашавају у овом документу у којем се утврђују потребне способности, стратешка опредељења и приоритети развоја система одбране, а да се у нацртима Стратегије националне безбедности и Стратегије одбране не помињу.

И поред јасног дефинисања чланства у ЕУ као спољнополитичког приоритета Србије ангажовање у активностима НАТО Програма ПЗМ је квантитативно заступљеније али је ангажовање у активностима CSDP квалитативно видљивије, конкретније и снажније. Са закључењем SAA Србија је ушла у нову фазу уговорног односа са ЕУ који подразумева и хармонизацију политика у различитим областима са политикама ЕУ, па тако и у домену политике одбране и безбедности. Тако се у Извештају о годишњем напретку Србије из 2012. године (када је Србија постала кандидат за чланство) похваљује учешће Србије у мировним војним мисијама под мандатом Европске уније. И у Извештају о годишњем напретку Србије из 2015. године се потврђује да је Србија наставила да учествује у цивилним и војним мисијама за управљање кризама у оквиру CSDP, посебно EU NAVFOR Atalanta, EUTM Somaliја, EUTM Mali, EUFOR RCA I EUMAM RCA али се и оцењује да је Србија умерено припремљена у области спољне, безбедносне и одбрамбене политике. Оваквој врсти напретка свакако је допринело закључивање Споразума о безбедносним процедурама за размену и заштиту тајних података и Споразума о успостављању оквира за учешће Р. Србије у операцијама ЕУ за управљање кризама између ЕУ и Србије који су потписани 2011. године. Србија је једина држава ЗБ која је на овај начин уредила уговорни односа са ЕУ у оквиру CSDP. Од свих држава ЗБ Србија има највиши ниво ангажовања у мултинационалним операцијама ЕУ због чега је Висока представница Европске уније за спољну политику и безбедност Федерика Могерини (Federica Mogherini) у писму упућеном министру спољних послова Србије 2015. године захвалила на учешћу Србије у мировним мисијама ЕУ и истакла да је Србија постала један од најактивнијих и најредовнијих партнера на пољу Заједничке безбедносне и одбрамбене политике⁶⁴². Србија учествује и у БГ ЕУ HELBROC од потписивања Ноте о приступању Техничком споразуму о оснивању HELBROC-а 2017. године⁶⁴³.

⁶³⁸ Исто, 135

⁶³⁹ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2009., стр.15

⁶⁴⁰ Исто, 21

⁶⁴¹ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2015., стр.9

⁶⁴² <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/customproperties>

⁶⁴³ HELBROC је назив који је акроним за „HELlas, Bulgaria, ROMania, Cyprus“ а касније се овој БГ придружила и Украјина. Реч је о БГ за брзе одговоре која је установљена сарадњом НАТО и ЕУ и део је Еропске борбене

Србија је и једина држава ЗБ која је уговорно регулисала и свој однос са ЕДА потписивањем Споразума о безбедносној сарадњи Србије и Европске уније којим се утврђује оквир сарадње Европске агенције за одбрану и Министарства одбране Србије. Овај Споразум је за Србију изузетно значајан ако се има у виду да је основни задатак ЕДА развој одбрамбених капацитета у области управљања кризама, унапређење сарадње у области развоја наоружања, као и јачање европске индустријске и технолошке базе у области наменске индустрије. Једна је од само четири државе не-чланице које су са ЕДА закључиле Административне аранжмане 2013. године⁶⁴⁴.

Србија учествује у свим регионалним безбедносним иницијативама а само у Америчко-јадранској повељи има статус посматрача. Активним учешћем у регионалним безбедносним иницијативама Србија потврђује опредељеност да активно доприноси очувању и унапређењу безбедности и стабилности како у региону тако и шире и потврђује да је поуздан партнер који је спреман да проактивним деловањем, транспарентношћу и кооперативном сарадњом доприноси изналажењу решења и одговора на савремене безбедносне изазове, ризике и претње. Такав приступ посебно је значајан у светлу њене опредељене војне неутралности и лимитираног нивоа ангажовања у НАТО Програму ПЗМ за разлику од других држава Западног Балкана.

О односу Србије према регионалној сарадњи и регионалним безбедносним иницијативама јасно говоре и њена стратегијско-доктринарна документа. У Стратегији националне безбедности се каже да „Република Србија...свестрано подржава међународну и регионалну сарадњу, као модел за усклађивање различитих интереса и решавање спорова између народа, држава и култура“⁶⁴⁵ и даље да су „приоритетни циљеви спољне политике у заштити интереса Републике Србије...развој добросуседских односа и регионалне сарадње на Западном Балкану“⁶⁴⁶. У Стратегији се такође каже да ће „Република Србија наставити да унапређује сарадњу и успоставља квалитетније и садржајније односе са државама у региону Западног Балкана, као и да доприноси хармонизацији регионалних секторских политика са законодавством ЕУ“⁶⁴⁷.

У нацрту Стратегије националне безбедности из 2017. године се посебно апострофира регионална безбедност па се тако каже да се она „у све већој мери заснива на заједничким и усаглашеним активностима у области безбедности, политике и економије и другим областима које су усмерене на очување стабилности и предупређивање криза у овом региону, као и на заједнички интерес држава региона да приступе Европској унији“⁶⁴⁸ те се детаљније у даљем тексту наводе утицаји безбедносне ситуације и узроци који је чине нестабилном. Зато се недвосмислено указује да „активности у оквиру регионалних иницијатива имају нарочит значај за јачање поверења, сарадње и заједничког деловања на унапређењу стабилности и безбедности у региону“⁶⁴⁹. Акцентирање регионалних безбедносних иницијатива није било карактеристика ранијих стратегијско-доктринарних докумената. У документу се такође истиче да „непосредним деловањем у билатералним и мултилатералним механизмима сарадње Република Србија изграђује поверење и положај поузданог партнера у међународним односима, те регионалну стабилност и добросуседске односе“⁶⁵⁰. Овде се јасно види веза између билатералних и

групе у оквиру CSDP. Борбену групу HELBROC води Грчка а Војска Србије учествује на нивоу вода војне полиције, штабних официра и представника у канцеларији за цивилно-војну сарадњу. Њено учешће ће бити оперативно од 2020-те године.

⁶⁴⁴ <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/zbp?lang=cyr>

⁶⁴⁵ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Република Србија, Београд, 2009., стр.18

⁶⁴⁶ Исто, 18

⁶⁴⁷ Исто, 19

⁶⁴⁸ Стратегија националне безбедности Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017., стр.6

⁶⁴⁹ Исто, 8

⁶⁵⁰ Исто, 15

мултилатералних механизма сарадње и њихов утицај на националну и регионалну стабилност што је било и једно од питања у Упитнику. У Упитнику који су попуниле колеге из Србије на питање “Да ли чланство у регионалним/глобалним безбедносним организацијама доприноси јачању билатералних одбрамбених односа? одговорено је позитивно.

У Стратегији одбране се питању регионалне сарадње приступа са становишта да је један од виталних одбрамбених интереса Србије „изградња поверења, унапређење безбедности и стабилности у региону“⁶⁵¹. Интерес за остваривањем регионалне сарадње потврђује се и ставом да „посебан значај за учвршћивање мира и стабилности у региону југоисточне Европе имају регионалне безбедносне иницијативе...Укључивање држава југоисточне Европе у рад тих иницијатива, институционализација њиховог деловања и развој билатералних односа значајно доприносе изградњи сарадње и поверења, а тиме и безбедности у региону“⁶⁵². Даље су у Стратегији каже да је „Република Србија решена да активно доприноси безбедности и стабилности у региону, наглашавајући да сарадња на унапређењу безбедности има посебан значај у промовисању мира, стабилности и напретка у региону Балкана“⁶⁵³. Неконзистентност у Стратегији националне безбедности и Стратегији одбране види се и у географском одређењу простора/региона који је значајан за спровођење сарадње као гаранта очувања мира и унапређења стабилности и просперитета. Док се у Стратегији националне безбедности говори о простору ЗБ (унапређење односа са државама ЗБ), у Стратегији одбране се говори о простору Балкана (промовисању мира, стабилности и напретка у региону Балкана).

Новину у нацрту Стратегије одбране из 2017. године представља тврдња да је „за јачање регионалне безбедности посебно значајан програм Партнерство за мир, који омогућава политичку, безбедносну и одбрамбену сарадњу између држава чланица НАТО-а и партнерских држава, на принципима добровољности и самосталног опредељивања за активности, у складу са сопственим приоритетима“⁶⁵⁴. Даље се у тексту наводе и други облици деловања/организовања од значаја за регион па се тако истиче да „посебан значај за учвршћивање мира и стабилности у региону југоисточне Европе имају регионалне иницијативе. Укључивање држава југоисточне Европе у рад тих иницијатива, институционализација њиховог деловања и развој билатералних односа знатно доприносе изградњи сарадње и поверења, а тиме и безбедности у региону“⁶⁵⁵. Неконзистентност је видљива и у нацртима Стратегије националне безбедности и Стратегије одбране из 2017. године јер се у Стратегији националне безбедности углавном користи термин „регион“ а у Стратегији одбране „регион југоисточне Европе“.

У Белој књизи одбране се у делу који се односи на међународну сарадњу у области одбране каже да „унапређивање регионалне сарадње и јачање односа са суседним и државама ЈИ Европе, Србија настоји активностима у оквиру регионалних иницијатива да јача сопствену безбедност и да дијалогом и сарадњом доприноси стабилности региона Југоисточне Европе“⁶⁵⁶ те се у даљем набрајају регионалне иницијативе у којима Србија учествује. У Стратегијском прегледу одбране из 2009. године се истиче да „активности у оквиру регионалних иницијатива имају нарочит значај у јачању мера поверења, сарадње и заједничког деловања на унапређењу стабилности и безбедности у региону. Укључивањем свих држава ЈИ Европе у рад тих иницијатива, институционализација њиховог деловања и развој билатералних односа значајно доприносе изградњи сарадње и поверења а тиме и

⁶⁵¹ Стратегија одбране Републике Србије, Република Србија, Београд, 2009., стр.9

⁶⁵² Исто, 6

⁶⁵³ Исто, 11

⁶⁵⁴ Стратегија одбране Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017., стр.5

⁶⁵⁵ Исто, 6

⁶⁵⁶ Бела књига одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2010., стр.139

општој безбедности у региону⁶⁵⁷. У Стратегијском прегледу одбране из 2015. године се мање простора поклања регионалној сарадњи и регионалним безбедносним односима. У документу се каже да је један од одбрамбених интереса Србије (дакле не виталних одбрамбених интереса као што је речено у Стратегији одбране) „изградња поверења, унапређење безбедности и стабилности у региону“⁶⁵⁸ те да „у својству значајног фактора стабилности и безбедности у региону, Република Србија потврђује спремност да доприноси регионалној сарадњи у области одбране“⁶⁵⁹.

Србија је 2009. године приступила иницијативи SEDM, а 2012. године је добила статус посматрача у склопу Мултинационалних мировних снага ЈИ Европе - MPFSEE. У свим пројектима које је развила ова иницијатива Србија је узела активно учешће и редовно учествује на свим састанцима министарског нивоа, на нивоу заменика начелника генералштабова и на састанцима Координационог комитета. Србија је чланица Процеса сарадње у ЈИ Европи - SEECР од 2000. године а у периоду 2011. до 2012. године је и председавала овом иницијативом стављајући у фокус питање унапређења степена заједничке сарадње у региону за решавање питања вишка наоружања које ни после експлозија у складиштима муниције (Бугарска 2008., Албанија 2009. године, Србија 2006. године) није у потпуности решено. У оквиру Форума за сарадњу држава ЗБ – SEEC чији је циљ да координира активности донатора у пружању помоћи земљама ЈИ Европе у првим годинама њеног рада и у највећем замаху реформи система одбране држава чланица резултати су били значајно видљивији него каснијих година што је резултирало и престанком рада Форума 2014. године. Само у току донаторске конференције која је одржана у Београду 2006. године било је обезбеђено 4,5 милиона евра за реализацију око 64 пројекта за реформу система одбране Републике Србије⁶⁶⁰. Један од резултата рада SEEC је и Изјава о формирању три регионална центра на простору ЗБ 2009. године (Центар АБХО у Србији, Центар за мировне операције у БиХ и Медија центар у Македонији). Такође, значајан резултат рада је и формирање Групе за процену балканских војномедицинских снага 2011. године. Србија је председавала радом Групе у периоду од 2011. до 2013. године и током њеног председавања израђен је нацрт концепта балканских војномедицинских снага – ВМТФ који је потврђен потписивањем Декларације о намерама од стране свих држава учесница, односно свих држава ЗБ минус Хрватска плус Словенија. До сада је јединица ВМТФ достигла ниво иницијалних оперативних способности а Србија активно учествује у свим активностима ове иницијативе. Србија је од 2010. године чланица и иницијативе RACVIAC и активно је учествовала у свим формама ангажовања које развија овај Центар попут конференција, округлих столова, семинара, радионица, курсева и сл. У периоду од 2013. до 2014. године Србија је председавала Мултинационалном саветодавном групом – MAG. Октобра 2014. године тзв. Косово је позвано да учествује у активностима RACVIAC без могућности учешћа Косовских снага безбедности што свакако опредељује ниво, форму и формат ангажовања Србије у појединим активностима ове иницијативе. Регионална безбедносна иницијатива у којој је Србија значајно а могло би се рећи и приоритетно ангажована је Конференција начелника генералштабова балканских земаља која, ико се чини да даје скромне или мање видљиве резултате, своју тежину има у чињеници да је то једина војно-војна иницијатива на овом простору и да њеним радом не руководе „ментори“ нити било ко са стране, већ се њен рад одвија искључиво између држава чланица. Србија је била домаћин годишњег састанка ове иницијативе на нивоу начелника генералштабова 2009. године.

⁶⁵⁷ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2009., стр.15

⁶⁵⁸ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2015., стр.13

⁶⁵⁹ Исто, 14

⁶⁶⁰ <http://www.mod.gov.rs/lat/4363/regionalne-inicijative-4363>

Развој мреже регионалних центара за обуку представља један од начина како се могу на рационалан, а не мање ефикасан начин стицати жељена, опредељена и неопходна знања и подизати ниво способности и интероперабилности оружаних снага држава региона. Војска Србије подржава овакав приступ и капацитете којима располаже попут поменутог Центра АБХО, базе „ЈУГ“, која је центар за обуку и припрему јединица за учешће у мултинационалним операцијама, Центра за мировне операције, Центра за обуку медицинског кадра, Центра за обуку паса, Центра за обуку подофицира, Центра за обуку логистике, нуди заинтересованим државама и војскама а пре свега суседима.

Србија је снажно опредељена пружању активног доприноса регионалној сарадњи, а тиме и регионалној одбрамбеној сарадњи. Такво опредељење недвосмислено је изражено на првој Међувладиној конференцији о приступању Србије ЕУ речима да је „Србија била и остаје у потпуности посвећена унапређивању сарадње у региону Западног Балкана, а регионална сарадња представља један од кључних стубова њене спољне политике“⁶⁶¹. Анализа стратегијско-доктринарних докумената је показала да регионална сарадња није први од приоритета, али је свакако значајан и сталан приоритет. Такав приступ Србија има и у ангажовању у регионалним одбрамбеним иницијативама што потврђује активним учешћем у раду бројних регионалних иницијатива и опредељеношћу да такав тренд настави и убудуће. На питање из Упитника да се оцене бенефити и конкретан допринос јачању националног одбрамбеног система и регионалне безбедносне структуре као продукт учешћа у регионалним безбедносним иницијативама, највиша оцена дата је резултатима који се постижу сарадњом у оквиру Конференције начелника генералштабова балканских земаља Б9, а најнижа сарадњи у оквиру RACVIAC што се може довести у везу са учешћем Косовских снага безбедности у овој иницијативи.

Анализа билатералне сарадња као посебне димензије односа држава у конкретном РБК/поткомплексу нуди низ одговора који описују не само однос конкретне државе према другим државама већ и њену објективну моћ у креирању безбедносних концепата и кластера на нивоу РБК/поткомплекса. Ово је посебно значајно за Републику Србију као војнонеутралну државу која свој одбрамбено-безбедносни идентитет пре свега гради у билатералним односима, а потом у колективним системима безбедности с обзиром да је Србија своје учешће у атлантским и евроатлантским интеграцијама ограничила унутрашњим интересима. То је свакако и разлог због ког Србија тежи да успостави што интензивније и блискије односе са државама у региону, европским државама, значајним међународним субјектима, и то кроз успостављање мреже нормативно уобличених права и обавеза, активним радом у решавању отворених питања и унапређењем међусобних односа и сарадње.

О важности укупних билатералних односа, па тиме и одбрамбених односа, све чешће говори и ЕУ тиме што наглашава да ће земље чланице „да би се оствариле и очувале многе од војних способности, морати да се окрену сарадњи у области одбране као норми. Земље чланице остају суверене у доношењу одлука које се тичу одбране. Ипак, национално усмерени програми одбране нису довољни за решавање недостатака таквих способности....Добровољни приступ сарадњи у области одбране мора да се преточи у стварну посвећеност“⁶⁶². Такав став дели и Србија по питању унапређења билатералне безбедносне/одбрамбене сарадње о чему говоре анализирана стратегијско-доктринарна документа.

У Стратегији националне безбедности се посебно потенцира на сарадњи са суседима па се тако каже да „својом спољном политиком, унапређивањем сарадње са

⁶⁶¹ Међувладина конференција о приступању Републике Србије Европској унији, Уводна изјава Републике Србије, Влада Републике Србије, Брисел, јануар 2014. године.

⁶⁶² Заједничка визија, удружено деловање: јача Европа, Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније, Министарство спољних послова Републике Србије, Београд 2016.

суседима и изградњом заједничких капацитета и механизма за решавање противречности, спорова и свих врста изазова, ризика и претњи на регионалном и глобалном плану, Република Србија доприноси стварању мирног, стабилног и сигурног безбедносног окружења⁶⁶³ и даље наставља у нешто ширем контексту у коме се каже да „њено опредељење јесте да развија и унапређује добросуседске односе, активно учествује у заштити вредности које дели са државама укљученим у процес европских интеграција, великим силама и другим државама савременог света, у складу са сопственим националним интересима“⁶⁶⁴. У делу документа који се бави елементима политике националне безбедности се каже да је „опредељење Србије да развија и унапређује добросуседске односе, активно учествује у заштити вредности које дели са државама укљученим у процес европских интеграција, великим силама и другим државама савременог света, у складу са сопственим националним интересима“⁶⁶⁵ а у даљем тексту, још конкретније, да ће „Република Србија наставити да унапређује сарадњу и успоставља квалитетније и садржајније односе са државама у региону Западног Балкана...“⁶⁶⁶.

У нацрту Стратегије националне безбедности из 2017. године се билатералним односима, а тиме и односима са суседима, даје мање простора у односу на колективне системе одбране. У делу документа који се бави националним интересима се наводи да „непосредним деловањем у билатералним и мултилатералним механизмима сарадње Република Србија изграђује поверење и положај поузданог партнера у међународним односима, те регионалну стабилност и добросуседске односе“⁶⁶⁷, као и да је „Република Србија опредељена да активном и мирољубивом спољном политиком изграђује чврста спољнополитичка партнерства и пријатељске односе са другим државама“⁶⁶⁸. У јачању угледа и међународног положаја Србија ће водити „садржинску билатералну, трилатералну и мултилатералну сарадњу са свим субјектима међународних односа, а нарочито у области економије, ради унапређења стандарда грађана, убрзане интеграције у Европску унију и очувања суверенитета и територијалног интегритета“⁶⁶⁹. Ово је први пут да се у документу овог нивоа (не само посматраних држава ЗБ) потенцира на трилатералној сарадњи. Специфичност овог документа је и да су задаци који треба да представљају операционализацију дефинисаних виталних интереса и циљева, а пре свега они који се односе на очување територијалне целовитости, имплементирани у овај документ па се тако каже да ће Србија „активним радом у међународним организацијама и билатералном сарадњом тежити спречавању чланства и афирмације једнострано проглашене независности територије коју административно обухвата АП КиМ у међународним организацијама, а посебно у оквиру система Организације уједињених нација“⁶⁷⁰.

У Стратегији одбране се по питању билатералних односа, као полазна основа наглашава да „Република Србија ниједну државу ни савез не сматра непријатељским и опредељена је да заједнички са другим државама доприноси јачању глобалне, регионалне и националне безбедности“⁶⁷¹. Даље се истиче да је Република Србија спремна да „дијалогом и сарадњом доприноси миру и стабилности у региону, јачању добросуседских односа и решавању свих спорних питања мирним путем“⁶⁷². У нацрту Стратегије одбране

⁶⁶³ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Република Србија, Београд, 2009., стр.14

⁶⁶⁴ Исто, 14

⁶⁶⁵ Исто, 18

⁶⁶⁶ Исто, 19

⁶⁶⁷ Стратегија националне безбедности Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017., стр.15

⁶⁶⁸ Исто, 17

⁶⁶⁹ Исто, 18

⁶⁷⁰ Исто, 17

⁶⁷¹ Стратегија одбране Републике Србије, Република Србија, Београд, 2009., стр.10

⁶⁷² Исто, 12

се билатералној сарадњи, као и у нацрту Стратегије националне безбедности, приступа у нешто ширем контексту па се тако каже да „изградња и унапређење партнерских односа са великим бројем држава и оружаних снага доприноси заштити одбрамбених интереса и достизању циљева политике одбране и значајна је подршка спољној политици Србије“⁶⁷³. Одбрамбени интереси Републике Србије су, између осталог, и „сарадња и партнерство са државама и међународним организацијама у области безбедности и одбране“⁶⁷⁴ којима се „изграђује међусобно поверење, развијају се способности система одбране и унапређује укупна безбедност“⁶⁷⁵. У поглављу под називом „Заштита безбедности Републике Србије и њених грађана“ се наводи да ће се иста реализовати кроз одређени број циљева који по природи упућују на међусобну сарадњу држава које деле границу и безбедносне проблеме попут контроле државне границе, заштите и спасавања становништва у миру, ванредном стању и рату или управљања кризама. Ипак се на крају овог поглавља закључује да ће Србија по тим питањима „наставити активну сарадњу са међународним организацијама у области заштите и спасавања становништва“⁶⁷⁶, дакле не инсистира се на међусобној сарадњи држава које деле исте безбедносне проблеме. Новину у односу на раније донета документа представља и закључак да „војна неутралност Републике Србије није препрека за њену сарадњу са другим државама и војно-политичким савезима“⁶⁷⁷. У поглављу које се бави питањима сарадње и партнерства са државама и међународним организацијама у области безбедности и одбране се каже да је то одбрамбени интерес који ће се остварити, између осталог, и „развојем партнерских односа и сарадње са другим државама.... Од нарочитог значаја за Републику Србију јесте унапређење билатералне сарадње у области одбране са најмоћнијим и најутицајнијим државама у свету, традиционалним пријатељским и партнерским државама, те државама које могу да допринесу развоју њених одбрамбених способности“⁶⁷⁸. Евидентно је да је у нацртима стратегијско-доктринарних докумената из 2017. године акценат на сарадњи са најмоћнијим и најутицајнијим државама у свету, а у стратегијско-доктринарним документима из 2009. године (још увек важећим документима) је акценат на сарадњи са непосредним суседима.

У Белој књизи одбране о билатералним односима се говори са акцентом на Западни Балкан па се тако каже да „са државама у региону западног Балкана“⁶⁷⁹, пре свега са суседним државама, Република Србија унапређује сарадњу и успоставља квалитетније и садржајније односе, засноване на узајамном поверењу“⁶⁸⁰. Билатералној сарадњи посвећено је посебно поглавље у коме се наглашава да она „кроз сарадњу и партнерство са системима одбране других земаља, доприноси јачању националне безбедности Србије и обезбеђује ширу међународну подршку реформи система одбране.... обезбеђењу услова за повратак одбрамбене индустрије Србије на светско тржиште наоружања и војне опреме“⁶⁸¹. У овом документу се говори и о процесима дефинисања приоритета билатералне сарадње који су променљива категорија. За разлику од уводног пасуса којим се јасно истиче значај сарадње у оквиру ЗБ, у поглављу о билатералним односима се недвосмислено каже да је „приоритет билатералних односа у области одбране сарадња са

⁶⁷³ Стратегија одбране Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2009., стр.6

⁶⁷⁴ Исто, 11

⁶⁷⁵ Исто, 11

⁶⁷⁶ Исто, 16

⁶⁷⁷ Исто, 19

⁶⁷⁸ Исто, 21

⁶⁷⁹ У одређеном броју научних радова, чланака, ауторских текстова и сл. се за просторно одређење ове дисертације пише „западни Балкан“.Када се говори о ЗБ није реч о географском одређењу простора јер не постоје источни Балкан, или северни Балкан те је с тога ауторка мишљења да се назив овог политичко-безбедносно конструисаног подрегиона, као и сва друга властита имена, пише као „Западни Балкан“ што је и практиковала у овој дисертацији.

⁶⁸⁰ Бела књига одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2010.. стр.13

⁶⁸¹ Исто, 140

САД, Русијом, Кином и Европском унијом, а да билатерална сарадња са суседним државама представља веома значајну компоненту сарадње у области одбране⁶⁸².

У Стратегијском прегледу одбране из 2009. године првенствено се наглашава потреба за сарадњом и партнерством са међународним безбедносним организацијама, као и са институцијама и демократским државама. Дакле, не апострофира се ни сарадња са суседима као ни сарадња са великим силама. За разлику од овог документа, Стратегијски преглед одбране из 2015. године садржи посебно поглавље које је посвећено међународној војној сарадњи и у коме се по питању билатералне сарадње (која се помиње пре мултилатералних облика односа што није карактеристично за претходно анализирана документа) каже да „билатерална сарадња у области одбране доприноси јачању националне

безбедности, обезбеђује међународну подршку развоју система одбране и доприноси ширењу могућности и обезбеђењу услова за повратак одбрамбене индустрије Републике Србије на светско тржиште наоружања и војне опреме. Овде је видљиво инсистирање на оживљавању и јачању одбрамбене индустрије као једној од кључних привредних грана која може отворити многа врата сарадње. Србија себе и види као наследника брэнда јаке одбрамбене индустрије коју је имала некадашња СФРЈ. Даље се у Стратегијском прегледу одбране каже да ће се приоритети билатералне сарадње одређивати према регионима, земљама и међународним организацијама, у складу са утврђеним интересима система одбране⁶⁸³. Готово идентичан пасус постоји у Белој књизи одбране (већ цитиран) што донекле изненађује имајући у виду да је између доношења ова два документа прошло пет динамичних година.

Говорећи о билатералној одбрамбеној сарадњи издвојила су се два типа односа: са великим силама и са суседима. У Стратегији националне безбедности се сарадњи са великим силама (РФ, САД, Кина) даје посебан значај па се тако каже да су „историјски блиске и свеобухватне везе Републике Србије са Руском Федерацијом по питањима од ширег националног интереса ојачане стратешким партнерством у домену енергетике. Република Србија ће наставити процес јачања билатералних односа, посебно у контексту придруживања ЕУ и јачања своје регионалне позиције, што би створило оквир за нову димензију посебног односа између Републике Србије и Руске Федерације⁶⁸⁴. По питању сарадње са САД се каже да је „Република Србија опредељена да обнови традицију добрих односа са Сједињеним Америчким Државама.... Упркос разликама израженим кроз одлуку Сједињених Америчких Држава да признају једнострано проглашену независност Косова, Република Србија је спремна да унапређује односе са Сједињеним Америчким Државама, у интересу консолидације демократије, стабилности и просперитета на Западном Балкану⁶⁸⁵. У нацрту Стратегије националне безбедности из 2017. године не издваја се ни једна држава посебно већ се каже да ће „бити настављена сарадња са кључним међународним субјектима, а пре свега са сталним чланицама Савета безбедности Уједињених нација⁶⁸⁶. Слично се каже и у Белој књизи одбране: „сагласно дефинисаним опредељењима спољне политике Србије, а у складу с политичким, економским и безбедносним утицајем појединих држава, приоритет билатералних односа у области одбране јесте сарадња са САД, Русијом, Кином и Европском унијом⁶⁸⁷ (четири стуба спољне политике).

⁶⁸² Исто, 140

⁶⁸³ Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2015., стр.15

⁶⁸⁴ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Република Србија, Београд, 2009., стр.19

⁶⁸⁵ Исто, 19

⁶⁸⁶ Стратегија националне безбедности Републике Србије - нацрт, Република Србија, Београд, 2017., стр.25

⁶⁸⁷ Бела књига одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2010., стр.140

У хијерархији утицаја глобалних сила на конструкцију регионалних безбедносних комплекса/поткомплекса Бузан и Вејвер на прво место стављају САД као најутицајнијег прекривача, затим европске државе а потом Русију. Овај образац би у случају Србије, посебно у данашње време, био нешто другачији. У време када су Бузан и Вејвер развијали овај концепт (2003.) сматрало се да утицај Русије у западнобалканском поткомплексу слаби, али је истовремено у Србији јачао. Русија је у неколико наврата у СБ УН стала на страну српских интереса, а свакако су значајни и традиционални пријатељски односи два православна народа, као и енергетски утицај Русије на овај простор о чему је већ било речи. Србија и Русија имају развијену одбрамбену сарадњу са тенденцијом даљег унапређења. Од првенствено развијених војно-економских односа (успостављена Међувладаина комисија за војнотехничку сарадњу) сарадња се временом проширила и на обуку, усавршавање, школовање и заједничке војне вежбе. Данас Србија, односно ВС, реализује готово исти број војних вежби са Русијом и са САД.

Када је реч о утицају, менторству САД на ЗБ, Бузан и Вејвер су сматрали да САД губе интересовање за ЗБ и да га све више препуштају Европљанима. Са друге стране, државе ЗБ, па и Србија, нису изгубиле интересовање за САД и посебно за подршку која долази из различитих фондова, о чему је такође било речи. Интерес за блиском сарадњом држава ЗБ са САД произилази и из чињенице да се динамика већине спољнополитичких међународних одлука не одвија без утицаја и у већини случаја, без коначног гласа САД. Србија и САД су имале изузетно развијене билатералне одбрамбене односе од осамостаљивања Србије (раздружења ДЗ СЦГ) и та динамика није значајније промењена ни данас. Србија и НГ Охајо имају најразвијенији Програм државног партнерства од 76 држава са којима ови програми постоје. Највећи број припадника ВС школује се и усавршава у војнообразовним институцијама САД. Одбрамбена сарадња је квалитативно и квантитативно развијена у највећем броју различитих облика сарадње и на свим нивоима а често се у јавним обраћањима званичника са обе стране истиче да билатерална одбрамбена сарадња Србије и САД представља најбоље развијени сегмент свеукупних односа две државе.

У стратегијско-доктринарним документима Србије не помиње се сарадња са Турском, али је евидентно да је њен утицај, пре свега политичко-економски а потом и безбедносни на ЗБ из године у годину све присутнији. Иако се њен интерес у западнобалканском поткомплексу пре свега доводи у везу са бошњачком етничком заједницом, њена присутност (енергетска) је све израженија и у другим државама ЗБ па и у Србији. Турски званичници сматрају да би без Србије било веома тешко успоставити мир и стабилност у региону у целини. Неспорно је да Турска има ресурсе који је чине регионалном силом и који утичу на дијапазон њеног утицаја на простору Западног Балкана. Турска је веома утицајна чланица НАТО, диктира динамику односа према решавању питања илегалних миграција и страних бораца, кључна је евроазијска држава у борби против тероризма (у Анкари је успостављен НАТО центар изузетности за борбу против тероризма). Турска и Србија тренутно немају развијену одбрамбену сарадњу што је на неки начин у контрадикторности са политичком реториком званичника са обе стране о јачању свеукупних односа. У периоду од 2011. до 2015. године одбрамбена сарадња је била значајно развијенија у широком спектру области, од заједничких војних вежби до усавршавања, школовања и обуке и других активности које су се одржавале на реципрочној основи. Са јачањем ангажовања Турске у обуци и опремању Косовских снага безбедности дошло је до „замрзавања“ одбрамбене сарадње са Србијом и она се данас одвија углавном у оквиру регионалних безбедносних иницијатива.

Други сегмент билатералних одбрамбених односа је сарадња са суседима. Амплитуда ових односа мењала се у складу са променама политичких односа у западнобалканском поткомплексу. Србија и Албанија имају успостављене дипломатске односе од 1914. године, али су они на најнижем нивоу од осамостаљивања Србије 2006.

године. О томе говори низак ниво економске размене, дипломатске сарадње, званичних сусрета политичких званичника. Између Србије и Албаније до 2006. године закључена су 63 споразума, а од 2006. године до данас закључено је 10 споразума⁶⁸⁸. Слична ситуација је и са одбрамбеном сарадњом. Министарство одбране Републике Србије једино (од европских земаља) са Албанијом нема закључен споразум о сарадњи у области одбране. Не постоје билатералне одбрамбене активности у било којој форми а припадници оружаних снага Србије и Албаније сусрећу се само на мултилатералним активностима. Имајући у виду подршку Албаније опремању и обуци КСБ као и подршку трансформацији КСБ у ОС Косова, није за очекивати да ће одбрамбена сарадња Србије и Албаније бити успостављена у скорије време.

Односи Србије и Хрватске су најнепредвидљивији, промена расположења у политичким односима најизражајније се одражавала на конкретне области и секторе сарадње па тако и на сектор безбедности и одбране. Званично су дипломатски односи између Србије и Хрватске успостављени 1996. године и од тада до данас закључено је 45⁶⁸⁹ споразума од којих је последњи закључен 2014. године. Хрватска и Србија су до 2014. године имале релативно добру билатералну одбрамбену сарадњу, закључен је Споразум о сарадњи у области одбране, одржаване су заједничке војне вежбе, припадници војски упућивани су на различите облике школовања и усавршавања у обе државе, размењивана су искуства у широком спектру области, а пре свега о питањима европских интеграција и чланства у НАТО Програму ПЗМ. Са захлађењем политичких и економских односа и односи у области одбране су кренули силазном путањом. Данас Србија и Хрватска немају заједничке билатералне одбрамбене активности а припадници оружаних снага Србије и Хрватске сусрећу се само на мултилатералним активностима.

Србија и Црна Гора успоставиле су дипломатске односе 2006. године када је дошло до раздружења ДЗ СЦГ. Од тада до данас закључено је 47⁶⁹⁰ споразума из различитих области. Србија је један од најважнијих економских партнера Црне Горе. Споразум о сарадњи у области одбране закључен је 2011. године. Билатералне одбрамбене активности које су првенствено биле развијене у војно-економској и војно-образовној области временом су се прошириле и на област војног здравства и обуке у различитим специјалностима. Припадници ВЦГ годинама су се школовали на Војној академији у Србији али је последњих година такав тренд у опадању. Припадници ВЦГ се све више школују у Хрватској и другим европским земљама, војноекономска сарадња је такође у застоју услед опредељења Црне Горе да се као чланица НАТО опрема наоружањем и војном опремом западног порекла. Још увек је висок степен активности које се односе на размену полазника на различитим облицима усавршавања и обуке у центрима за обуку у Србији и Црној Гори. Највећи број активности на којима су ангажовани и припадници ВЦГ и ВС реализује се кроз мултилатералне активности.

Србија и Македонија су успоставиле дипломатске односе 1996. године и од тада су закључена 53⁶⁹¹ споразума из области економије, науке, саобраћаја, граничних питања и др. Економски односи су на задовољавајућем нивоу а у циљу унапређења привредне сарадње успостављен је Пословни форум који се састаје једном годишње. Протокол о сарадњи између Савезног министарства за одбрану СРЈ и Министарства одбране Македоније закључен је 2001. године. Одбрамбена сарадња најразвијенија је у области војног образовања и обуке а постоје тенденције њеног даљег унапређења у војноекономској области. Припадници оружаних снага Србије и Македоније учествују у регионалним пројектима који су од обостраног интереса и сусрећу се на мултилатералним

⁶⁸⁸ http://www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/bilateral_ugovori/albanija

⁶⁸⁹ www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/bilateral_ugovori/hrvatska

⁶⁹⁰ http://www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/bilateral_ugovori/crna%20gora

⁶⁹¹ http://www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/bilateral_ugovori/makedonija

активностима што постаје доминантан вид међусобне сарадње. У области обуке постоји широк спектар активности од заједничког интереса, од коришћења полигона за обуку, коришћења капацитета за обуку (већ поменути Медија центар у Скопљу и центри за обуку у Војсци Србије) до размене искустава о учешћу у мултинационалним операцијама.

Србија и Босна и Херцеговина су званично успоставиле дипломатске односе 2000. године и од тада је закључено 80⁶⁹² споразума, уговора, меморандума и сл. из свих области друштвеног живота. Босна и Херцеговина је један од најзначајнијих спољнотрговинских партнера Србије која је један од највећих инвеститора у БиХ. Споразум о сарадњи у области одбране закључен је 2005. године и пружа могућности за остварење сарадње у широком спектру одбрамбених активности. Одбрамбена сарадња прати укупне билатералне односе две земље и најинтензивнија је у војнообразовној, војноекономској области, области обуке, а присутне су и активности у вези решавања вишка наоружања и војне опреме. Одбрамбену сарадњу Србије и БиХ повезује и заједничка европска перспектива која пружа оквир за унапређење како билатералних односа, тако и укупних односа у региону.

Србија је у 2015. години имала најразвијенију одбрамбену сарадњу са САД, РФ, Грчком, БиХ, Кином, у 2016. години са САД, РФ Словенијом, Бугарском, Мађарском, а 2017. године са РФ, Италијом, Грчком, Аустријом, САД. На питање из Упитника „Да ли чланство у регионалним/глобалним безбедносним организацијама доприноси јачању билатералних одбрамбених односа?“ одговорено је позитивно а на питање које се односило на оцењивање сарадње са поједином/групом држава, са највишом оценом оцењена је сарадња са САД и Руском Федерацијом, затим следи сарадња са земљама ЈИ Европе, а најнижа оцена је дата сарадњи са суседима. Овакав тренд потврђује и одговор на питање „Које врсте вежби су најзаступљеније?“ јер је одговорено да су то војне вежбе са ОС САД и Руске Федерације. На последње питање из Упитника „Са аспекта различитих геополитичких, безбедносних или медијских конструкција ком од наведених региона припада ваша држава?“ одговорено је Западном Балкану⁶⁹³. Овакав одговор подржава ставове изнете у стратегијско-доктринарним документима у којима се, када се говори о региону, важности регионалне сарадње и сарадње са суседима, говори о Западном Балкану.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Србија као војно неутрална држава суочава се са одређеним проблемима и ограничењима на свом европском путу за разлику од држава из претходне две студије случаја. Специфичности које обележавају ову студију случаја – Србију као војно неутралну државу су следеће: 1. Србија је правни наследник СРЈ – она је и највећа (просторно и по броју становника) држава ЗБ и има највећу војну структуру (по броју припадника ВС и наоружању и војној опреми). Споразум о сукцесији потписан је 2001. године и од тада још увек нису решена сва питања између држава сукцесора. Иако та питања немају тежину отворених питања попут питања граница, она свакако чине односе држава недовршеним а степен њихове међузависности још већим; 2. Нерешен статус КиМ, наметање нелегалне промене међународно признатих граница, потенцијално даље прекрајање и исцртавање граница – ради се о гордијевом чвору који ће, докле год се не постигне решење са којим ће учесници бити задовољни, представљати потенцијални извор и узрок нестабилности, хроничан дестабилизирајући притисак не само за Србију и западнобалкански поткомплекс већ и шире. А компромисна или прихватљива решења се не назру. Док се са једне стране мора водити рачуна о поштовању међународног права, са друге стране се мора бити веома пажљив како се не би отворила Пандорина кутија за неке

⁶⁹² http://www.mfa.gov.rs/sr/images/stories/bilateral_ugovori/bosna%20i%20hercegovina

⁶⁹³ Упитник Србија (Прилог бр. 14)

друге делове Европе или света. У Бузановој и Вејверовој ТРБК могуће промене које могу преобликовати регион/подрегион и односи који доводе до таквих промена су главна карактеристика поткомплекса; 3. Србија је једина држава ЗБ која нема стратегију спољне политике - у важећим стратегијско-доктринарним документима јасно је изражена спољнополитичка опредељеност ка чланству у ЕУ (први међу приоритетима), затим сарадња са најважнијим међународним субјектима а потом сарадња са суседима. Формула по којој функционише спољна политика Србије наслоњена на 4 стуба (ЕУ, Русија, САД, Кина) је не амнестира од потребе усаглашавања националних ставова са ставовима ових међународних субјеката, посебно са политиком ЕУ. Како Србији у тренутном политичко-безбедносном окружењу итекако треба подршка оних који утичу на одлуке у међународним односима, неретко она мора да „балансира“ између једних и других, између истока и запада, зарад подршке и помоћи која би обезбедила очување њених виталних националних интереса. Разлог недоношења стратегије спољне политике и неажурирања кључних стратегијско-доктринарних докумената можда управо лежи у покушају избегавања јасног или јаснијег спољнополитичког одређивања; 4. Србија инсистира искључиво на европским интеграцијама - ова врста искључивости дешава се у специфичном амбијенту (Србија је окружена чланицама НАТО и кандидатима за чланство у НАТО) и специфичним околностима (готово сви суседи признали су ЈПНК (осим БиХ због притиска Републике Српске). Са друге стране, ЕУ је тек последњих година снажније истакла потребу развоја одбрамбеног сегмента јер се он развијао а потом и реформисао кроз НАТО. НАТО је био промотер реформи система одбране држава чланица и држава кандидата што није случај са Србијом иако је ангажована у НАТО Програму ПЗМ и има развијену сарадњу са НАТО. Иако се у међународним круговима често чује да чланство у НАТО није услов за чланство у ЕУ, пракса показује да државе које су чланице НАТО су брже и рекло би се лакше постајале чланице ЕУ. Такође, државе које су неутралне и које нису чланице НАТО ангажоване су у НАТО мисијама и пројектима; 5. Пут Србије ка ЕУ обележен је односима Србије са Косовом -иако је Србија добила статус кандидата за чланство у ЕУ 2012. године као награду за процес нормализације односа са Приштином и резултате укупних реформи, отварање поглавља не иде жељеном динамиком а датуми за пријем преосталих држава ЗБ у ЕУ, међу којима је и Србија, се стално померају. Европска Унија је у случају Србије одабрала политику условљавања како би снажније утицала на завршетак започетих процеса у Србији, па и оних који се односе на одбрамбени сектор, као изворних интереса у предприступном процесу; 6. Србија јасно истиче своју одлуку да није заинтересована за пуноправно чланство у НАТО - интеграције у ЕУ и НАТО још увек се сматрају процесима који се међусобно преплићу и јачају. Регионална безбедносна динамика због спорог развоја одбрамбене димензије ЕУ још увек се заснива на НАТО. Са друге стране, Србија подржава своје суседе (до јуче и Црну Гору а данас Македонију) да приступе НАТО несматрајући то претњом за свој национални идентитет. Политичка и војна сарадња Србије и НАТО развијала се промењивом брзином и интензитетом. Кључна тема дијалога Србије и НАТО је косовско питање и мисија КФОР. Започети дијалог између Београда и Приштине би требало да води до потпуне нормализације и институционализације односа и да доведе до коначног договора и решења. Уколико се то догоди, отвара се питање даље оправданости опредељене војне неутралности Србије с обзиром да је због ЈПНК Декларација о неутралности и усвојена; 7. Србија има стране трупе на својој територији - својевремено је неутралност, односно војна неутралност подразумевала неприпадање војним савезима и неприхватање страних трупа на својој територији. Данас је простор за самосталну спољну политику у оквиру европских интеграција, односно у оквиру ЕУ, ограниченији него што је то било раније. На основу Резолуције СБ УН 1244 КФОР има мандат да гарантује безбедност свих грађана на КиМ и сигурно окружење. Војска Србије и КФОР имају конструктивне односе али Србија не може утицати на одлуке КФОР-а (Команде здружених снага НАТО у Напуљу и Војног

комитета НАТО у Бриселу) што се и показало на примеру помоћи КФОР-а развоју КСБ, динамици смањења присуства снага КФОР на КиМ и др. а самим тим не може гарантовати безбедност својих грађана на КиМ; 8. Србија не води довољно проактивну политику према великим силама – субјективан део националног интереса свака држава одређује у складу са својим потребама и могућностима али и другим околностима које су променљиви фактори што у дијалогу са великим силама представља широко постављен политички оквир. Проактиван приступ је највидљивији у односу са Русијом која у СБ УН често заступа српске интересе али за дугорочна и одржива решења то није довољно; 9. Србија је једина држава ЗБ која има изузетно развијену сарадњу са Руском Федерацијом па и у области одбране - подршка Русије остварењу виталних националних интереса, очувању територијалне целовитости за Србију има немерљив значај. Са друге стране, западне земље а пре свега САД сматрају да се Русија политиком застрашивања и агресивног понашања меша у евроатлански пут држава ЗБ па и у европски пут Србије. Како су евроатланске интеграције приоритет свих држава ЗБ, па чак и БиХ (осим Србије) ове државе су спремне да, уколико се на сарадњу са Србијом негледа благонаклоно, успоре билатералне односе у свим секторима; 10. Билатерални односи Србије и држава ЗБ имају тренд успоравања, па чак и замрзавања – њихови билатерални односи, па тиме и билатерални одбрамбени односи, од фазе изузетног напретка и интензитета дошли су у фазу континуираног успоравања и ниског интензитета. Што су се више државе ЗБ приближавале евроатланским структурама то су запостављале регионалну и билатералну сарадњу, посебно по питањима која нису од њиховог ширег националног интереса. Други кључан разлог је однос држава ЗБ према статусу КиМ. Све државе ЗБ (осим БиХ) су признале ЈПНК и имају све интензивније односе са тзв. Косовом и институцијама Приштине, неретко на штету националних интереса Србије. Како се узроци многих проблема налазе управо у региону/поткомплексу ЗБ, потребан је регионалан одговор јер међузависност упућује на међусобну сарадњу.

8. ЗАКЉУЧАК

Традиционалне теорије безбедности су се у највећој мери бавиле националним и глобалним безбедносним проблемима, односно узроцима безбедносних проблема на националном или глобалном нивоу. Већина традиционалних школа студија безбедности је сматрала да је безбедносна динамика између региона јача него унутар самог региона. Супротно од њих, савремене школе студија безбедности и нови хибридни правци су тврдили да је безбедносна динамика унутар региона јача него између региона. Одговор на питање одакле тако дијаметрално супротно виђење истог проблема лежи у промени природе безбедносних изазова, ризика и претњи, јачини интеракције унутар и око региона и израженој безбедносној међузависности међународних субјеката коју је донело ново доба.

Управо то је био разлог да истраживање безбедносних питања која у данашњем тренутку завређују доста пажње буде усмерено на регионални ниво анализе, на конкретан регионални безбедносни комплекс, односно поткомплекс. Намера је пре свега била да се на једном «микро простору» какав је безбедносни поткомплекс, анализирају конкретна питања, узроци, разлози, проблеми, могућности и одговори који би довели до јасније, а пре свега прагматичније слике онога што угрожава безбедност и онога што ту безбедност може учинити извеснијом, одрживијом и дугорочнијом.

Креатори Теорије регионалног безбедносног комплекса су дефинисали Европски регионални безбедности комплекс као један од девет регионалних безбедносних комплекса у глобалном свету. У овом регионалном безбедносном комплексу Западна и Централна Европа чине велику силу која има глобалну моћ а то је Европска унија, а сматрало се да Балкан, из разлога језичких и културолошких сличности, заједничке историје, географске повезаности, али и безбедносних изазова који вековима диктирају његову безбедносну структуру, представља посебан безбедносни поткомплекс. Петнаест година од модификовања Теорије регионалног безбедносног комплекса (2003. године) околности у пракси, „на трену“ су се промениле. Одређена безбедносна питања која су Балкан чинила нестабилним и некохерентним су се у великој мери решила, већина држава Балкана су постале чланице међународних организација и институција кроз које су обликовале своје понашање и кроз које данас штите своје националне интересе. Истовремено, елементи који су разлог постојања безбедносног поткомплекса сконцентрисали су се у највећој мери на простор Западног Балкана те отуда и ово истраживање.

Регионални безбедносни комплекс почива на повезаности безбедносних интереса држава које га чине, у мери да се њихове националне безбедности не могу посматрати одвојено, што води ка безбедносној међузависности која је на простору Западног Балкана данас израженија више него раније. Безбедносна међузависност почива на укрштању безбедносних интереса, пре свега националних. Безбедносну динамику западнобалканског поткомплекса креира изнуђена, наметнута безбедносна међузависност држава Западног Балкана, док његова социјална конструкција произилази из образаца понашања према претњама које пре свега долазе из природног, непосредног окружења и које утичу на евентуалне промене унутар западнобалканског поткомплекса или на његовим границама. Анализа безбедносне међузависности кроз стратегијско-доктринарна документа држава Западног Балкана, кроз истраживање њихових одбрамбених активности, сарадње, ангажовања у регионалним и међународним безбедносним организацијама и институцијама је довела до закључка који је садржан у општој хипотези од које се и пошло у истраживању, а то је да данас Западни Балкан има све карактеристике безбедносног поткомплекса.

Безбедносну међузависност се може посматрати и као позитиван однос у коме се стварају елементи безбедносне заједнице што је у случају држава Западног Балкана још увек далеко од испуњења. У државама Западног Балкана институционална уређеност није

на нивоу стандарда који се очекује од демократски уређених, стабилних држава. Тиме је и могућност заштите и унапређења њихових заједничких, пре свега безбедносних интереса недовољно развијена и поред тога што су ове државе декларативно опредељене за сарадњу која би требало да прерасте у међусобно удруживање, како економско, или културно тако и безбедносно.

Одговор на питање зашто то у пракси није тако лежи пре свега у доминацији националних, етничких, религијских интереса ових држава у односу на регионалне интересе. Са друге стране, ове државе јесу чланице великог броја регионалних безбедносних иницијатива па би се могло закључити да не стоји теза да сарадња и заједничко ангажовање на заштити безбедносних интереса није развијена. Ипак, досадашња пракса је показала да најбоље, видљиве и практичне резултате дају оне регионалне иницијативе иза којих стоје моћни међународни субјекти. То је случај и са регионалним безбедносним иницијативама у којима учествују државе Западног Балкана. Ово је посебно значајно са аспекта Теорије регионалног безбедносног комплекса и социјалног конструктивизма који заступају тезу да је безбедност друштвена конструкција која се бави чувањем главних вредности неке групе коју карактеришу заједничке идеје и разумевање кроз њихову међузависност а што је свакако важно за регионални ниво анализе. Државе Западног Балкана, и поред евидентног напретка у евро и евроатланским интеграционим процесима, а тиме и помака у квалитативној институционализацији својих друштава, не могу се похвалити заједничким идејама, посебно не оним које су потекле од њих самих и као такве се одржале.

Бузан је регион описива као посебан „подсистем безбедносних односа који постоје између држава чија је судбина да су закључане у географској непосредној близини једни са другима“⁶⁹⁴, и ова теза је итекако примењива на државе Западног Балкана. До конфликта и оружаних сукоба међу овим државама је дошло из разлога што оне нису желеле да живе заједно. Данас овај географски простор има своју специфичност, тежину безбедносног поткомплекса, из разлога што су ове државе принуђене, не на било какве већ на садржајне односе у свим сферама друштвеног живота, а објективна спознаја предности таквог удруживања и заједништва је још увек у сенци националних, а пре свега етничко-религијских и историјских интереса.

Географски простор Балкана/Западног Балкана с краја прошлог и почетком овог века обележио је низ промена које су настале мирним процесима (референдумима), али у великој мери и грађанским ратовима који су исцртали нове границе на овом простору. Низ отворених питања међу државама Западног Балкана, неспремност за њихово решавање, као и различит приступ регионалним, европским и евроатланским интеграцијама и понашање које те интегрисаности подразумевају, указују да ти процеси на западнобалканском простору још увек нису завршени. Једна од основних теза Теорије регионалног безбедносног комплекса је да претње брже путују на краћим даљинама што је био кључни аргумент у одбрани постављене опште хипотезе да су се створили услови да се Западни Балкан, а не више Балкан, посматра као издвојени поткомплекс Западноевропског регионалног безбедносног комплекса. У одбрани постављене опште хипотезе анализирана су три кључна елемента: простор Западног Балкана посматран као безбедносни подрегион, односно поткомплекс; безбедносни изазови, ризици и претње који су обележили безбедносне формације западнобалканског поткомплекса и Теорија регионалног безбедносног комплекса као алат за разумевање свих релевантних чинилаца који су обележили идентификовани период, простор, догађаје и исходе.

Методологија на којој је постављено ово истраживање и резултати до којих се дошло су потврдили да је управо Теорија регионалног безбедносног комплекса добар алат

⁶⁹⁴ Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2nd Edition . Wheatsheaf , 1991.page 158

за истраживање концепта безбедности на нивоу региона/поткомплекса. Постоји сет елемената који су Теорију регионалног безбедносног комплекса препоручили за истраживање западнобалканске безбедносне структуре а акценат је био на њих неколико: 1. регионални безбедносни комплекс/поткомплекс је одређен сопственим а не наметнутим критеријумима. То значи да постоје одређени критеријуми који су карактеристични за чланове комплекса/поткомплекса, који су ванстандардни, нетипични за шири међународни контекст и концепт. Западнобалкански поткомплекс има низ специфичности, понашање држава Западног Балкана је нетипично за шири регионални безбедносни комплекс, нетипична је трансформација ових држава из једног друштвеног уређења у друго, а посебно начин на који је извршена. 2. безбедносна међузависност је кључ међусобних односа. Међу државама које чине комплекс/поткомплекс постоји низ отворених питања како међу њима самима, тако и између њих и држава на границама региона. Осим отворених питања ове државе најчешће немају довољно развијене капацитете да одговоре на унутрашње и спољне безбедносне изазове, ризике и претње. Такво стање доводи до изражене безбедносне међузависности која креира међусобне односе ових држава. Односи који проистичу из таквог фактичког стања стварају објективне потребе за успостављање, јачање и проширење сарадње у складу са безбедносним интересима, али не искључиво националним безбедносним интересима. У постконфликтном периоду западнобалканског поткомплекса ове државе су, првенствено кроз ангажовање у регионалним иницијативама, успостављале билатералне односе, док данас своје билатералне односе, па и оне у области одбране, покушавају да граде на заједничким интересима које свакако верификују у опредељеним европским и евроатланским организацијама и институцијама 3. обрасци пријатељства, непријатељства, ривалства, савезништва, равнотеже моћи унутар регионалног безбедносног комплекса/поткомплекса одређују његову структуру. Да овакви обрасци не постоје не би постојао ни безбедносни комплекс/поткомплекс. Иако је природно да тежимо идеалном свету у коме не постоје безбедносни проблеми па тиме ни брига за безбедношћу, у стварности је то другачије. Савремено доба доноси нову природу безбедносних проблема који у највећој мери и опредељују потребу за савезништвима и кооперативним системима одговора. Безбедносни проблеми који су унутрашње природе, продукт образаца непријатељства, рецидива прошлости, нерешених спорова и сл. су и најтежи за отклањање јер је за њихово решавање неопходно створити услове за обрасце пријатељства, заједништва и суживота. Државе Западног Балкана, иако опредељене за чланство у европским и евроатланским међународним структурама, демократска начела и принципе тржишне економије, још увек нису превазишле осећаје непријатељства и ривалства који и одређују њихову безбедносну структуру и због којих трансформација западнобалканског поткомплекса у безбедносну заједницу иде споро, тешко и без јасних предвиђања 4. деловање секуритизујућих актера је на западнобалканском простору још увек присутно, па отуда и разлози за настајање овог безбедносног поткомплекса. Колико год да је теорија секуритизације која је проистекла из Копенхашке школе студија безбедности најмање заступљена у истраживањима питања безбедности (постоје мишљења да је већ и превазиђена), све наведено, односно узроци безбедносне међузависности, настанка и опстанка образаца непријатељства, као и подвојености секторских структура се могу свести под секуритизујуће факторе. Субјекти који проглашавају секуритизацију, у овом случају државе Западног Балкана, односно њихове политичке елите, одређују шта ће бити секуритизујући, односно десекуритизујући фактор.

У потрази за одговором на истраживачко питање коришћена је секторска анализа, примарно војног/одбрамбеног сектора, која је у функцији испитивања колико регион може да подржи и апсорбује савремене концепте безбедности. У ту сврху анализиране су промене које креирају структуру безбедносног комплекса/поткомплекса и оне могу бити различите: од промена које доводе до унутрашње или спољашње трансформације, преко промена које настају под утицајем спољних актера до чинилаца који утичу на одржавање

статуса “quo”. Све три категорије промена су се материјализовале на простору Западног Балкана у периоду који је узет као временски оквир овог истраживања. Наиме, прекрајање граница и настанак нових држава као што је био случај у раздружењу Државне заједнице Србија и Црна Гора, довело је до унутрашње трансформације овог подрегиона. Утицај спољних чинилаца, ментора, такође је и даље присутан. Динамика и сфера интересовање за Западни Балкан је промењива категорија али недвосмислен интерес и надметање њихове надмоћи на овом простору је свакако стална категорија. Одржавање статуса “quo” у случају Босне и Херцеговине и Косова и Метохије представља одлагање неких коначних решења јер на помолу нема сценарија са којима би све стране биле задовољне. Наведени процеси нису завршени и неизвесно је када и како би могли бити окончани, што свакако чини Западни Балкан посебним безбедносним поткомплексом.

Са јасно постављеним хипотетичким оквиром у ком правцу је истраживање морало бити спроведено једна од недоумица је била да ли ће аналитички алати које познаје Теорија регионалног безбедносног комплекса бити довољно ефикасни имајући у виду да је Теорија модификована сада већ давне 2003. године што је за динамику промена у међународним односима релативно дуг период. Показало се да механизми базирани на аналитичким и компаративним методама и одабраним студијама случаја и даље представљају развојни потенцијал у истраживањима питања безбедности. С тога су у истраживању коришћени нивои анализе које познаје Теорија регионалног безбедносног комплекса (домаћи ниво, односи државе и државе унутар региона, регионална интеракција са суседним регионима, улога глобалних сила на регион). Анализирани су односи између држава Западног Балкана, однос ових држава са великим и регионалним силама као што су Сједињене Америчке Државе, Руска Федерација и Турска, затим везе ових држава са међународним организацијама као што су НАТО и Европска унија, као и ангажовање држава Западног Балкана у регионалним безбедносним иницијативама. Примењивани нивои анализе посебно су дошли до изражаја у истраживању студија случаја и омогућили су разумевање карактеристичне безбедносне динамике у просторно и временски одређеном предмету истраживања ове дисертације.

Просторно одређење ове дисертације је био простор Западног Балкана кога карактерише присуство интереса великих сила и хетерогеност као последица политичко-територијалне уситњености. Као што је у раду већ објашњено, термин Западни Балкан је уведен у употребу као географска и политичка одредница за земље које су биле у ратним сукобима како би се изоловале у посебном регионално-интеграционом простору. Сама чињеница да се одређени простор хипотетички жели изоловати, маркирати као негативна одредница, говори у прилог хипотезе са којом се и кренуло у истраживање а то је да безбедносни поткомплекси због отворених, нерешених, осетљивих питања међу јединицама које га чине представљају недовољно уређене, нестабилне и неразвијене подрегионе који су као такви изложени некој врсти контроле и утицаја са стране. А такав је Западни Балкан. Термин Западни Балкан је уведен у јавни дискурс почетком 2000. године а Теорија регионалног безбедносног комплекса је модификована 2003. године. Ипак, ни Бузан ни Вејвер за постјугословенски простор нису користили ову одредницу у својим радовима (изузетно да појасне да се у дискурсу Европске уније користи назив државе Западног Балкана за државе бивше Југославије минус Словенија плус Албанија). Они су описивали догађаје који су се дешавали на овим просторима, попут ратних сукоба на простору бивше СФРЈ или рата на Косову 1999. године, али су их доводили у везу са стварањем безбедносне међузависности на простору Балкана. Сматрали су да међу државама Балкана постоји снажна безбедносна интеракција те да су спољни фактори били круцијални за развој Балкана. Ова теза се не може порећи али је по окончању ратних сукоба на простору бивше Југославије безбедносна интеракција и утицај спољних фактора постао значајно изражен управо на простору Западног Балкана и траје и данас. Румунија и Бугарска су постале чланице Европске уније, Грчка и Турска су чланице НАТО и своја

отворена питања ће, хтеле то или не, решавати унутар овог савеза. Са друге стране, државе Западног Балкан су у различитим фазама процеса приступања НАТО и/или ЕУ, на том путу су пред њима бројни захтеви, а услови које је потребно испунити за пуноправно чланство у одређеним међународним организацијама и институцијама их упућују једне на друге.

За временско одређење предмета истраживања узет је период од 2003. до 2017. године из разлога што су се у то време десиле значајне политичко- безбедносне промене које су обележиле овај простор и које и даље утичу на његову безбедносну динамику попут раздружења Државне заједнице Србија и Црна Гора, једностраног проглашења тзв. Косова, преиспитивања Дејтонског споразума. У том периоду Албанија, Хрватска и Црна Гора су постале чланице НАТО, Хрватска је постала и чланица ЕУ, Србија је прогласила војну неутралност, а Македонија и Босна и Херцеговина нису далеко одмакле у својим евроатланским интеграционим процесима. У посматраном периоду ангажовање ових држава у регионалним безбедносним иницијативама кретало се од еуфорије и великих амбиција до пасивности и формалног чланства. Међусобни, билатерални односи такође су имали различите амплитуде, обично у процесу придруживања НАТО и ЕУ били су израженији а по добијању статуса пуноправног члана или признатог напретка у приступању ти односи су улазили у фазу затишја, па чак и несарадње и негативне реторике. То само говори у прилог чињеници да спровођење реформи и остварење стандарда које намећу евроатлански процеси су за ове државе наметнута обавеза која долази споља, а не од њих самих и њиховог уверења да је то заиста пут којим са пуним националним капацитетима треба ићи. И управо је то разлог због чега су ове државе још увек далеко од стандарда безбедносне заједнице и тиме заробљене у безбедносном поткомплексу без изгледа да ће се западнобалкански поткомплекс у скорије време утопити у европски регионални безбедносни комплекс.

Суштину безбедносне међузависности држава Западног Балкана представљају нерешена отворена питања која се лако могу материјализовати и прерасти у озбиљније безбедносне проблеме. Теорија регионалног безбедносног комплекса заступа модел хомогеног безбедносног комплекса који подразумева интеракцију између сличних држава. Када међу таквим државама постоје отворена питања и неслагања, интеракција поприма обрасце непријатељског понашања које доводи до промена које утичу на унутрашњу динамику безбедносног комплекса. У безбедносним заједницама државе су превазишле страх да ће бити војно угрожене једне од других, не постоји осећај међусобног непријатељства и неповерења, државе имају заједничке перцепције претњи, заједничка су им очекивања добити од међусобне сарадње и својим уверењима, вредностима и ставовима оне се међусобно идентификују као целина. То још увек није случај са државама Западног Балкана јер постоји криза на простору БиХ, није решен статус КиМ, постоје и отворена питања између Македоније и Грчке (договор око имена Македоније је први корак у решавању и других питања), гранична питања нису решена, нису решени имовинско-правни односи, као и низ других отворених питања. Иако у стратегијско-доктринарним документима државе Западног Балкана искључују могућност оружаних сукоба са суседима или га бар свде на најмању могућу меру, у пракси велику пажњу и велика средства одвајају за опремање и модернизацију свог наоружања и војне опреме што подсећа на својеврсну трку у наоружању и равнотежу снага. Са друге стране, отворена питања која се не решавају по правилу користе за успоравање одређених процеса својих суседа а пре свега чланства у било којој од међународних организација, институција, иницијатива. Како је истраживање одмицало стицао се утисак да обрасци непријатељства све више доминирају међу овим државама (не истим интензитетом и не свако према свакоме). Таква ситуација и могућност њеног даљег усложњавања је разлог да међународна заједница (или бар онај део који још увек има интересовање за овај простор) трага за новим безбедносним идентитетом који има аспирације да безбедносне актере уједини у безбедносну заједницу.

Тај нови безбедносни идентитет за државе Западног Балкана је пре свега Европска унија али је проблем у томе што она постаје све недостижнија за ове државе, или бар део њих.

Посебним безбедносним поткомплексом Западни Балкан чине и традиционални безбедносни проблеми који нису нестали и нови, асиметрични, невојни облици безбедносног угрожавања. У дисертацији су анализирана стратегијско-доктринарна документа држава Западног Балкана која обликују национални безбедносни идентитет и пројектују перцепцију националне и регионалне безбедности (а у мањој мери и глобалне безбедности). Када се упореди листа безбедносних изазова, ризика и претњи у документима старијег и новијег датума закључује се да се та листа континуирано увећава, односно да ни један идентификовани проблем чија природа дозвољава да буде решен, није у целости решен. Један од значајнијих безбедносних проблема је недовршен процес разграничења између држава некадашње СФРЈ односно статус избеглих, прогнаних и интерно расељених лица. Више од двадесет година од окончања ратних сукоба на овим просторима ова питања нису решена услед недостатка институционалних демократских капацитета и воље за изнајлажењем компромисних решења која би овај простор у потпуности интегрисала у европску безбедносну заједницу.

Постоји низ безбедносних проблема који повезују ове државе. Бузан и Вејвер тврде да међусобни безбедносни односи могу бити „увезани“ у мери да стварају безбедносну међузависност која води ка стварању посебног безбедносног поткомплекса, што је у случају перципираних безбедносних изазова, ризика и претњи држава Западног Балкана итекако видљиво. Ове државе не само да на веома сличан начин дефинишу безбедносне изазове, ризике и претње, него су они у значајној мери испреплетени, повезани, међу њима постоји узрочно-последична веза. Са друге стране, државе Западног Балкана приоритизацију безбедносних изазова, ризика и претњи виде на различит начин. Та приоритизација пре свега зависи од опредељених стратешких циљева и предвиђене динамике евро и евроинтеграционих процеса самих држава. Сама конструкција стратегијско-доктринарних докумената држава Западног Балкана би требало јасно да покаже опредељеност за достизање постављених циљева и дефинисаних приоритета. Отуда и разлике у форми ових докумената, у специфичности рангирања и маркирања безбедносних изазова, ризика и претњи.

Анализа безбедносних изазова, ризика и претњи као садржаја стратегијско доктринарних докумената држава Западног Балкана је показала низ специфичности: да државе ЗБ описују широк спектар безбедносних изазова, ризика и претњи; већина не заступа принцип градације на спољашње и унутрашње или националне, регионалне и глобалне изазове, ризике и претње; различита је употреба синтагме „изазови, ризици и претње“; различита су национална виђења истих безбедносних проблема (за неке државе тероризам је претња а за друге изазов); велики број безбедносних изазова, ризика и претњи је препознат у стратегијско-доктринарним документима свих држава Западног Балкана. Тако идентификовани безбедносни изазови, ризици и претње држава Западног Балкана указују на изражену безбедносну међузависност (резултат су унутрашњих проблема, унутар овог безбедносног поткомплекса се креирају и стварају, или долазе споља делујући на цео подрегион). Ове државе се суочавају са проблемима који их дестабилизују унутар њих самих, а оне, као такве, делују као дестабилизирајући фактор на ширем регионалном нивоу. С тога се закључује да уочене разлике не умањују ниво безбедносне међузависности држава Западног Балкана (што је и потврда постављене прве појединачне хипотезе).

Иако је за све ове државе заједничко да оружане претње не виде као нешто објективно и извесно, оне их не искључују. Са друге стране, постоји низ асиметричних, невојних претњи на које би се морало реаговати заједничким капацитетима, разменом информација, сарадњом. Безбедносни изазови и претње попут организованог криминала, корупције, тероризма, илегалних миграција захтевају превентивно а не корективно реаговање. Када изостану превентивне реакције, одговор на већину безбедносних проблема би био значајно

ефикаснији уколико се базира на заједничком раду и заједничким капацитетима. Отуда реакција на безбедносну међузависност мора бити сарадња, заједнички пројекти, поверење, разумевање, транспарентност.

Иако се показало да оружане претње које би могле доћи из непосредног суседства немају примат, државе западног Балкана су одређене за убрзану модернизацију наоружања и војне опреме својих војски, набављају савремене борбене системе самостално или укључивањем у НАТО пројекте паметне одбране или ЕУ пројекте обједињавања и дељења. Све ове државе, осим Србије, теже чланству у НАТО као механизму колективне безбедности кроз који штите и своје националне интересе и националну безбедност. Зато се неминовно намеће питање кога се плаше и од кога се припремају да се бране државе Западног Балкана ако то нису суседи? Одговор је једноставан – државе Западног Балкана не верују једне другима. Отворена питања која међу њима постоје и за која самостално, без посредовања треће стране, ментора, и не покушавају да нађу решења, рецидиви прошлости, класични и савремени безбедносни изазови, ритици и претње стварају амбијент који дефинише Западни Балкан као посебан безбедносни поткомплекс.

Обрасци пријатељства и непријатељства су једна од категорија која одређени географски простор описују као безбедносни поткомплекс. Обрасци понашања држава Западног Балкана највише личе на обрасце понашања који постоје међу државама које су биле у грађанском рату, на односе држава које имају унутардржавне социјалне проблеме и још увек низ отворених питања. Управо ти и такви односи пријатељства-непријатељства утичу на безбедносну динамику региона у целини. Осећај претње је социјално конструисана категорија и ствар перцепције. Секуритизовањем одређеног питања, као што је рецимо стварање континуиране слике о суседима као потенцијалним нападачима, се много лакше конструише претња која за собом повлачи низ мера које држава предузима како би ту претњу спречила или јој се супротставила. Процесима десекуритизације који су резултат међусобне интеракције војне претње губе на значају, нестају, а јача, или би требало да јача демократска посвећеност пре свега политичких елита решавању спорних питања договором. Нажалост, процеси секуритизације на Западном Балкану су још увек значајно израженији од процеса десекуритизације због чега се о овом простору с правом говори као о безбедносном поткомплексу. Да би безбедносна структура водила ка стабилности, миру и просперитету одговоре треба тражити у развоју концепта интегрисане безбедности на политичком, економском, информативном, технолошком, одбрамбеном и војном плану, уз пуну координацију напора држава Западног Балкана и најутицајнијих међународних субјеката.

Обнављање регионалне сарадње на постконфликтном Балкану је своју оправданост налазило у чињеници да се на регионалном принципу удружују државе које имају заједничке безбедносне интересе. На простору ЈИ Европе покренут је велики број безбедносних регионалних иницијатива али је у истраживачким и научним радовима, извештајима, стручним брошурама иницијативама у области одбране дато знатно мање простора иако их бројчано има највише. Регионалне иницијативе из области одбране су за Западни Балкан биле значајне и продуктивне, са мерљивим резултатима рада кроз конкретне пројекте, акције, заједничка ангажовања и донације. Евидентан је недостатак унутрашњих перцепција о томе да различити облици регионалног удруживања надомешћују националне капацитете и побољшавају ефикасност одговора на најразличитије безбедносне проблеме. Са друге стране, постоје проблеми који утичу на још већу ефикасност регионалних одбрамбених иницијатива попут преклапања надлежности појединих иницијатива што свакако додатно исцрпљује одбрамбене капацитете држава Западног Балкана. Очекиване добити из таквог учешћа постајале су све скромније што је довело до губитка интереса ових држава да у њима активније учествују. Проблематичност ефикаснијег ангажовања држава Западног Балкана у регионалним одбрамбеним иницијативама је и у томе што ове државе нису иницијатори готово ниједног пројекта у коме учествују, те што свака од њих свом ангажовању даје на значају намећући се као лидер у јачању регионалних односа и сарадње. У пракси су ствари

другачије. Државе Западног Балкана још увек суштински не желе тешњу и садржајнију сарадњу и зато још увек изостају пројекти који су настали као западнобалканска иницијатива и у којима би учествовале све државе Западног Балкана. Најбољи пример је одговор на природне катастрофе као безбедносни изазов са којим се суочавају све државе Западног Балкана. Њихово заједничко ангажовање у превенцији и отклањању последица природних катастрофа удруженим националним капацитетима као потенцијални пројекат још увек нема консензус. С тога се с правом може рећи да западнобалканска безбедносна перспектива зависи од унутрашњих, националних капацитета међусобно увезаних у регионалну безбедносну мрежу, потпомогнута спољним утицајима што је и била једна од појединачних хипотеза. Препорука је да државе Западног Балкана треба више да буду посвећене успостављању потпуног регионалног суживота јер их на то упућује низ заједничких карактеристика попут језика, културе, историје, али и потребе за одрживом безбедношћу.

Губитку интереса за рад појединих одбрамбених иницијатива допринела је и појава нових безбедносних концепата попут НАТО концепта паметне одбране и ЕУ концепта обједињавања и дељења који првенствено имају за циљ обезбеђивање боље оперативне ефикасности, сразмерне економичности и повезаности националних капацитета. Све већа преусмереност држава Западног Балкана на НАТО и ЕУ безбедносне концепте је логичан корак јер ове државе сматрају да ће учешћем у пројектима које нуде ови концепти не само повећати своје одбрамбене способности већ и убрзати свој пут ка пуноправном чланству у НАТО (осим Р. Србије) и Европску унију. Пројекти НАТО концепта паметне одбране и ЕУ концепта обједињавања и дељења у највећој мери су иницирани и започети кроз постојеће регионалне иницијативе што указује да регионализација појединих одбрамбених способности представља концепт који је прихватљив за државе Западног Балкана.

Један од чинилаца који одређују природу комплекса су управо односи унутар комплекса те с тога је за државе Западног Балкана природна потреба да се билатерално договоре о кључним питањима сарадње, отклоне нејасноће и отворе нове могућности за сарадњу. Бузан и Вејвер тврде да билатерални безбедносни односи држава/јединица имају потенцијал да се међусобно увежу на начин да безбедносна међузависност достигне потребан ниво како би настао регионални безбедносни комплекс/поткомплекс. Како су државе у релативном интензитету безбедносних односа и безбедносне међузависности, оне међусобне односе уређују према извору њихове рањивости. Теорија регионалног безбедносног комплекса препознаје категорију државно-националних рањивих држава у којима политичке борбе унутар друштва око тога како артикулисати државу и нацију, односно њихов национални идентитет и концепт државности, представљају кључ њихових безбедносних проблема а што је случај са државама Западног Балкан. Државама Западног Балкана недостаје идентификација између државе и друштва. Класичан концепт изградње државе који подразумева да државе стварају нације има потпуно супротно значење на Западном Балкану где су нације и ентитети у ствари стварали државе. Посебно су значајне околности у којима су створане ове државе те отуда низ отворених питања, надмоћ образаца непријатељства и релативни интензитет безбедносне међузависности због чега се с правом Западни Балкан може посматрати посебни регионалним безбедносним поткомплексом.

Билатерални односи држава Западног Балкана су још увек оптерећени њиховим наслеђем из прошлости и питањима за која и данас нису нађена заједничка решења попут недовршеног процеса утврђивања међудржавних граница. Безбедносни систем је „живи организам“ који мора да се прилагођава постојећим и перципираним безбедносним изазовима, ризицима и претњама. Како савремени безбедносни изазови, ризици и претње не познају границе, како претње лакше путују на мањим него на већим даљинама, државе Западног Балкана су, или би природно било да буду, усмерене једне на дуге, на тешњу сарадњу. Како безбедносни односи прате укупне билатералне односе, није реткост да државе Западног Балкана, и у домену одбране и војне сарадње, не сарађују на рационалан и нужан начин, јер изостаје, пре свега политичка подршка владајућих елита. Решења за ирационалне

одлуке се траже у пројектима и активностима у оквиру регионалних безбедносних иницијатива, у евро/евроатланским интеграционим процесима и аспирацијама, као и у подршци ментора.

Једна од појединачних хипотеза у овом истраживању је тврдила да је за државе Западног Балкана неопходна идентификација са Европском Унијом. Међутим, када се анализирају стратегијско-доктринарна документа држава Западног Балкана закључује се да већина ових држава (осим Србије и БиХ због Републике Српске) приоритет своје интегрисаности види у НАТО-у, прво испуњавају услове за чланство у НАТО, осигурање своје безбедности виде у НАТО. Европска унија је логичан пут којим треба ићи а стандарди које на том путу треба достићи се још увек не доживљавају као нешто што је овим државама истински потребно и што би њиховим грађанима донело бољитак. Како су безбедносна питања у овим државама и она најосетљивија, грађани ових држава не виде могућност своје заштите и безбедности кроз институције Европске уније јер она по њима и нема своје одбрамбене капацитете. Неретко се на услове који претходе отварању појединих поглавља, реформе које на путу ка чланству треба остварити гледа као на наметнуте, изнуђене захтеве који угрожавају националне вредности. Резултат таквог односа је све мањи проценат грађана држава Западног Балкана који подржавају чланство у Европској унији. За такво стање је у великој мери заслужна и сама Европска унија јер је у њој дошло до засићења од проширења и пријем нових чланица није у врху приоритета. Када се томе додају и унутрашња неслагања држава чланица око низа заједничких питања, услови који су за државе кандидате све бројнији, стално пролонгирање обећаних рокова, губитак интересовања држава Западног Балкана за чланство је логичан след. С тога се и постављена хипотеза о идентификацији са Европском унијом доводи у питање. Са друге стране се поставља питање која би то била заједничка идентификација за све ове државе. С обзиром на стратешко опредељење држава Западног Балкана за чланство у Европску унију, само компетентна политика Европске уније према овим државама може довести до истинских одрживих реформских процеса који би довели и до коначног решења свих отворених питања на западнобалканском поткомплексу.

На изградњу комплементарних способности држава Западног Балкана утичу и односи са значајним међународним субјектима, државама које имају утицаја на обликовање геополитичког и безбедносног регионалног комплекса/поткомплекса. Бузан и Вејвер су разликовали три категорије држава: суперсиле, велике силе и регионалне силе и детаљно су описивали њихов утицај на конструкцију регионалног безбедносног комплекса. У модификованој Теорији регионалног безбедносног комплекса из 2003. године Сједињене Америчке Државе имају статус суперсиле/прекривача, Руска Федерација велике силе/облик продора, а Турска има посебно место иако јој не дају статус силе/инсулатор. Ове три државе су за потребе предметног истраживања имале статус ментора држава Западног Балкана јер директно и индиректно утичу на креирање безбедносне динамике западнобалканског поткомплекса посредством економских, политичких, безбедносних и других видова подршке и помоћи у свим друштвеним секторима а посебно у војном сектору. Ради се о државама чији се интереси снажно преплићу на простору Западног Балкана како у прошлости тако и данас и које имају снажан утицај на пројекцију западнобалканске будућности.

Петнаест година касније Бузанова и Вејверова категоризација држава сила из 2003. године је промењена у контексту нових, глобалних и регионалних безбедносних изазова и промена интересних сфера најзначајнијих међународних фактора. Поред промене постојеће категоризације, мењао се и међусобан однос ових држава што није остајало без утицаја на економску, политичку али и безбедносну динамику на глобалном и регионалном нивоу. Повећање тензија међу њима отварало је нека нова жаришта и потенцијална кризна подручја, утицало на цену нафте и енергената, јачање појединих индустријских грана, прегруписивање интересних сфера, савезника и партнера, а посебно на приоритете у оквиру међународних организација. Како обрасци пријатељства и непријатељства по Бузану и Вејверу креирају

безбедносне комплексе/поткомплексе, отуда и различите варијабле утицаја великих сила, ментора, на тренутне и будуће безбедносне односе. Поред недовољне мотивисаности или политичке зрелости држава Западног Балкана да саме значајније креирају и спроводе реформске и интеграционе процесе, однос и утицај ментора је још један важан фактор због чега трансформација западнобалканског поткомплекса из безбедносног режима у безбедносну заједницу иде и тешко и споро.

Сједињене Америчке Државе су на простору Западног Балкана, и у конфликтном и у постконфликтном периоду биле значајно присутне а њихово присуство изражено је и данас. Појединим наметнутим решењима нису успеле да спрече стварање атмосфере која сваког тренутка може ескалирати у нове сукобе на овим просторима или је можда држање држава у статусу сталних тензија лакше контролисати. На примеру Косова се потврдило да његов нерешен статус не само да није окончао регионалну кризу већ су створене нове кризе и ван граница овог безбедносног поткомплекса (јачање захтева за обједињавањем Албанаца у региону, поделе унутар ЕУ око питања Косова, рат у Грузији, анексија Крима, захтеви Каталоније за независношћу и сл.). И поред тога, државе Западног Балкана се изјашњавају да САД за њих представљају стратешког партнера који има значајан утицаја на креирање њихове одбрамбене политике, трансформацију ОС, изградњу оперативних способности и интероперабилности путем донација, активирања различитих програма помоћи, заједничке обуке, усавршавањем и школовањем.

Са друге стране, економски развој Русије у први план је ставио геоекономију уместо геополитике с циљем да јачајући економски утицај поврати и ојача политички и безбедносни утицај. Руско присуство на простору Западног Балкана је тренутно концентрисано на Србију, БиХ, односно Републику Српску и делом на Македонију са тенденцијом да се прошири и на друге државе. Чињеница да све државе Западног Балкана још увек нису чланице НАТО и ЕУ, као и да са неким државама Русија има традиционалне везе и пријатељства, дају јој простора да се још интензивније ангажује у западнобалканском поткомплексу.

За Турску Западни Балкан има историјски значај те отуда и редефинисање њене политике према овом простору у којој турска пажња више није усмерена само према муслиманској заједници већ целом Западном Балкану. Она то чини и економски, и политички и безбедносно, делом самостално, а делом кроз међународне и регионалне организације и институције. За очекивати је да ће њен утицај у западнобалканском поткомплексу расти посебно ако се има у виду да је Турска са једне стране чланица НАТО, а да са друге стране јача, пре свега економске односе са Руском Федерацијом.

Иако државе Западног Балкана нису у самом врху приоритета наведених држава/ментора, процеси који се у њима одвијају и процеси који се под њиховим утицајем одвијају на међународној сцени итекако се одражавају на националне процесе држава Западног Балкана и на њихове унутаррегионалне везе и односе. Унутар граница Западног Балкана се одвија одређена безбедносна динамика и безбедносна међузависност што доводи до промена унутар и на његовим границама. Велики број историчара сматра да је до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије дошло уз подршку треће стране, пре свега западних држава, и да је свака од њих имала свој интерес у распаду једне, релативно економски и војно јаке неутралне државе у срцу Европе. Зашто, у којој мери и на који начин су се поједине државе укључиле у процес распада, а касније и у процес помирења народа и држава некадашње СФРЈ није тема овог истраживања. Али тема јесте било питање да ли се историја понавља, и да ли утицај САД, односно Руске Федерације па и Турске (и свакако Европске уније као идентификационог чиниоца) на Западни Балкан који се све више посматра као политички концепт, уводи у јавни дискурс и дебате о питањима нових прекрајања, прегруписавања, прекомпоновања на овим просторима. Уз сугестију да о оваквим и сличним питањима државе Западног Балкана треба саме да се договоре (док иза њих стоје ментори, савезници, партнери) ова питања су евидентно на дневном реду, и иако би требало да воде до неких коначних решења, у ствари креирају нове нестабилности и

страхове и за ове државе и за њихове грађане. Како се ради о новим променама које би, између осталог, требало да исцртају и неке нове границе, и како осећање страха неминовно за собом повлачи и осећање непријатељства, као резултат таквог деловања добијамо амбијент у коме ће Западни Балкан још неко време опстајати као посебан безбедносни поткомплекс.

Једно од истраживачких питања је било како су безбедносни интеграциони процеси утицали на еволуирање балканског поткомплекса, полазећи од становишта да је до његовог еволуирања дошло (у распону од 2003. године када је последњи пут модификована терија региоанлног безбедносног комплекса). Ово питање за собом је повукло низ других питања којима се бавило ово истраживање: у којој мери су европске и евроатлантске интеграције допринеле безбедносној уравнотежености Балкана; да ли је европеизација Западног Балкана истински допринела квалитету унутрашњих реформских процеса; како су се ти процеси одразили на безбедносну довољност и одрживост националних капацитета држава Западног Балкана; затим питање да ли би се све очигледнија стагнација даљег проширења ЕУ могла одразити на даље транзиционе токове ових држава; да ли је без успешног евроатлантског интегрисања свих држава региона могуће размишљати о безбедносној заједници на овом простору и о јединственом Европском регионалном безбедносном комплексу.

Западни Балкан се декларативно изјаснио да жели да буде поуздан члан европске безбедносне заједнице не само због географске припадности, већ због уверења да може изградити ефикасне механизме демократско-либералних вредности и допринети нормализацији укупних односа. За државе Западног Балкана чланство у НАТО и ЕУ су њихови примарни спољно-политички циљеви (осим Србије која је опредељена само за чланство у ЕУ). Све више се подвојеност на „меку моћ“ коју носи ЕУ и „тврду моћ“ коју носи НАТО замењује концептом развоја пуног сета способности дефинисаних кроз заједничке стандарде. Државе Западног Балкана су углавном прихватале све понуђене и препоручене механизме сарадње, чланство у готово свим регионалним иницијативама очекујући да ће то убрзати њихове интеграционе процесе и олакшати испуњење обавеза за пуноправно чланство у НАТО и Европску унију.

Све државе Западног Балкана опредељене су за чланство у ЕУ а његова европска перспектива је и формално потврђена на заседању Европског савета у Копенхагену децембра 2002. године, а потом и на Самиту ЕУ у Солуну јуна 2003. године. То је подразумевало политику подршке Европске уније европском путу ових држава и конкретнију сарадњу. Анализирајући остварене резултате (пре свега оне у домену безбедности) од 2002. године до данас може се рећи да је доста тога учињено, да су се огромна финансијска средства Европске уније слила на Западни Балкан али и да до суштинског напретка није дошло. Спроведене реформе нису довеле до убрзања процеса који воде ка пуноправном чланству, захтевани стандарди се уводе споро и делимично, а пред државе Западног Балкана (осим Хрватске) се изнова постављају нови услови. Стиче се утисак да је међународна заједница, у светлу нових безбедносних жаришта и редеофинисања приоритета, Западни Балкан оставила у замрзнутом статусу не тражећи трајна решења за изворе сукоба у прошлости, али водећи рачуна да до нових сукоба не дође. Политика Европске уније према Западном Балкану као „сиромашној периферији“ се значајно променила, поштрила, изоловала, без намере да отвори могућности за нова проширења за дужи временски период. Такво стање ствари доводи до незадовољства и држава Западног Балкана и Европске уније. Док са једне стране Европска унија није задовољна динамиком реформских процеса нити посвећеношћу „европеизацији“, са друге стране ни државе Западног Балкана нису задовољне сталним преиспитивањем оправданости њиховог пријема у чланство. Реторика појединих европских званичника да државе Западног Балкана треба примити у Европску унију како да би се могле надзирати, не води прогресу ни у једном правцу и потврђује тезу изолованости западнобалканског

поткомплекса око кога постоје „високи зидови“ који га одвајају од остатка Европе. Иако државе Западног Балкана имају нека отворена питања са својим суседима, иако имају заједничке безбедносне проблеме који се морају решавати на границама поткомплекса/региона, чини се да нити Западни Балкан, нити Европска унија, а ни велике силе/ментори нису спремни на посвећенији, свеобухватнији и суштински процес европеизације држава Западног Балкана.

Идентификација западнобалканског поткомплекса са Европском унијом, без снажније подршке Европске уније, лако може изгубити на значају у овим државама. Користи од прикључења потенцијалних кандидата у Европску унију нису онакве какве су били пре десет година и ентузијазам држава аспиратора за чланство полако јењава. Отуда не чуди снажна опредељеност држава Западног Балкана (осим Србије и БиХ због Републике Српске) за чланство у НАТО као опцији која овом простору може пружити неопходну безбедносну стабилност али и заштиту.

Безбедносна интеракција актера западнобалканског поткомплекса даје извесну аутономност њиховој безбедносној међузависности која је истраживана кроз три студије случаја: државе Западног Балкана које су чланице НАТО и/или ЕУ, државе Западног Балкана које претендују да постану чланице НАТО и ЕУ и Република Србија као војно неутрална држава. Оваква подела представљала је својеврсну категоризацију држава Западног Балкана у војном сектору при чему су разлике и сличности дефинисаних студија случаја рашчлањиване кроз неколико сегмената: чланства у механизмима НАТО, ЕУ и регионалних безбедносних иницијатива и користи за државе из ангажовања у таквим механизмима; ангажовање у мултинационалним операцијама са видним разликама између држава које су чланице НАТО и/или ЕУ и држава кандидата, како у самом ангажовању, тако и у избору и припремама за мисије/операције; ангажовања у међународним војним вежбама и различитим облицима обуке јер могућности одабира нису за све исте јер државама које нису чланице НАТО и/или ЕУ није омогућен приступ класификованим информацијама (classified information)⁶⁹⁵; анализу билатералне одбрамбене сарадње, како међу државама које чине ове три студије случаја, тако и сарадње коју ове државе остварују са државама ширег регионалног безбедносног комплекса.

У све три студије случаја је дошао до изражаја Бузанов концепт државе који је уско повезан са концептом националне безбедности и концептом слабих држава. Изградња државе као спољнополитички концепт држава у транзицији усмерен пре свега на изградњу одговарајућих институционалних капацитета се, између осталог, посматра у контексту међународне безбедности што је управо карактеристично за државе Западног Балкана. Временски оквир овог истраживања обухвата период од 2003. до 2017. године. Постконфликтни период изградње држава Западног Балкана непосредно након распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и ратних година није био примаран временски оквир али је разматран као основа за разумевање безбедносних и интеграционих процеса који су се дешавали након тога. Од окончања ратних сукоба на простору Западног Балкана па до 2003. године у сектору безбедности учињено је низ реформских корака и процеса реорганизације. Са друге стране, значајнијег напретка у изградњи самог концепта националне безбедности ових држава није било. Показало се да највећи број држава Западног Балкана, без обзира којој студији случаја припадају, има неажуран стратегијско-доктринарни оквир и да је израђиван по узору на стратегијско-

⁶⁹⁵ За овакве или сличне врсте активности, што је посебно изражено у одбрамбеном/војном сектору, државама мора бити одобрен приступ тајним подацима или забрањеним подручјима, и то након спровођења детаљне провере, а понекад се и не приступа провери већ се државама/представницима држава које нису чланице НАТО/ЕУ дозвољава приступ само у делу подручја на коме се изводе активности које немају НАТО/ЕУ степен тајности.

доктринарна документа западних ментора, као и да су прва стратегијско-доктринарна документа, иако се ради о различитим државама, била веома слична. Започињање озбиљних и суштинских реформских процеса у сектору безбедности није било могуће, или бар није било препоручљиво, без постојања најзначајнијих стратегијско-доктринарних докумената попут Стратегије националне безбедности, Стратегије одбране или Беле књиге одбране. У случају Републике Србије је ствар нешто другачија, она дуго није имала формалан стратегијско-доктринарни оквир, а када је и дефинисан, био је резултат опредељене војне неутралности. Друга карактеристика постојећег стратегијско-доктринарног оквира држава Западног Балкана, односно његове неажурности, огледа се у томе да ова документа још увек не пружају одговоре на најсавременије безбедносне изазове, ризике и претње, па чак ни оне који директно утичу на њихову националну безбедност попут илегалних миграција или повратка страних бораца.

Зашто је ова врста критике важна? Као што је у неколико наврата истакнуто у овом истраживању, реформски и евроатлански/евроинтеграциони процеси ових држава су ишли толико напред колико су то од њих тражиле или очекивале међународне организације чијем чланству су тежиле или теже, односно њихови ментори. У најмањој мери је та амбиција и енергија долазила од њих самих. Најексплицитнији пример је управо стратегијско-доктринарни оквир ових држава. Један од кључних показатеља односа државе према њеној безбедности је у корелацији њене политике одбране и укупне политике националне безбедности. Стратегија националне безбедности, као кровни документ националне безбедности сваке државе, у основи има три дела а то су дефинисање шта или ко угрожава националну безбедност, односно шта чини безбедносно окружење и који га изазови, ризици и претње обликују. Други део се односи на мере које држава предузима као одговор на угрожавање безбедности бранећи националне интересе и треће је дефинисање институција које су одговорне да реагују у случају угрожавања националне безбедности и националних интереса. Одговори на ова питања морала би да буду исход свесне и одговорне државне политике која се темељи на јасно дефинисаним националним интересима и стратегији спољне политике. Такав приступ подразумева свеобухватна, на највишим државним принципима и опредељењима заснована стратегијска документа која дају одговор на питање шта угрожава националну безбедност, одакле претње долазе и како на њих одговорити. Ова документа морају бити ажурна у складу са достигнутим нивоом интегрисаности у међународне организације, обавезама које из таквог чланства произилазе, а пре свега у складу са промена које се дешавају унутар али и изван регионалног безбедносног комплекса/поткомплекса⁶⁹⁶. Пример су Сједињене Америчке Државе које своју Стратегију националне безбедности доносе готово на годишњем нивоу. Државе Западног Балкана не морају да прате пример Сједињених Америчких Држава али би свакако морале већу пажњу да посвете ажурности и особености стратегијско-доктринарног оквира својих држава.

Анализа стратегијско-доктринарног оквира држава Западног Балкана кроз дефинисане студије случаја била је добра основа за рашчлањивање специфичности ових држава а тиме и сваке студије случаја посебно како би се дошло до одговора да ли обрасци непријатељства постоје међу државама које чине једну студију случаја, да ли постоје међу државама које припадају различитим студијама случаја, да ли је безбедносна међузависност израженија међу државама унутар једне студије случаја, између анализираних студија случаја, односно између појединих студија случаја и држава ширег регионалног безбедносног комплекса. И закључци до којих се дошло управо су потврдили

⁶⁹⁶ Након израде ове дисертације, августа 2019. године, су усвојене Стратегија националне безбедности и Стратегија одбране Р. Србије и у њој нема значајнијих измена (и поред предлога и сугестија на које је указано током јавне расправе) у односу на нацрт који је у раду анализиран.

постављену општу хипотезу да Западни Балкан има све одлике безбедносног поткомплекса.

Прву студију случаја су чиниле Албанија, Хрватска и Црна Гора које су чланице НАТО а само је Хрватска чланица и Европске Уније. Како Албанија и Црна Гора нису у великој мери развиле механизме ангажовања у ЗБОП ЕУ анализирали су бенефити и карактеристике чланства ових држава у НАТО. Ове државе предњаче у квантитету и квалитету заједничких активности како кроз билатералне форме сарадње тако и у пројектима који су иницирани кроз регионалне безбедносне иницијативе и међународне организације. Посебан значај за њих има иницијатива Америчко-јадранска повеља у којој су прошле фазу од конзумента безбедности до ментора за преостале државе Западног Балкана које претендују да постану чланице НАТО. Своје билатералне одбрамбене односе су учврстиле и формализовале закључењем споразума о сарадњи у области одбране. На њиховој територији нема стално распоређених припадника страних оружаних снага али су стационирани НАТО центри изузетности, односно међународни центри за обуку чији су програми стандардизовани са стандардима НАТО. Учешћем у већем броју механизма које омогућава чланство у НАТО ове државе су обезбедиле услове за ефикасније достизање стандарда неопходних за заједничко ангажовање у међународном окружењу, првенствено у мултинационалним операцијама под мандатом НАТО. Њихово ангажовање је израженије и у НАТО пројектима паметне одбране који омогућавају да се недостајући ресурси и способности надоместе ангажовањем партнерских држава или њихових војски (попут заштите ваздушног простора). Иако се на томе формално не инсистира, пракса је показала да је државама које су чланице НАТО пут ка ЕУ био лакши и бржи (пример Бугарска, Румунија, Хрватска).

Закључено је да међу овим државама нема отворених питања. Чак и када о неким питањима није постигнут трајни споразум попут питања око полуострва Превлака између Хрватске и Црне Горе, ниједна од страна не сматра да то питање на било који начин утиче на њихове укупне билатералне односе. Како нема отворених питања и како се уздржавају од повлачења једностраних потеза који би усложнили њихове међусобне односе, може се рећи да међу овим државама не постоје обрасци непријатељства. Безбедносна међузависност је снажно изражена јер су опредељене да развијају заједничке капацитете за одговор на безбедносне проблеме, да размењују постојеће капацитете и да сарадњу развијају у свим областима којима се може допринети развоју одбрамбених капацитета и интероперабилности. Као чланице НАТО ове државе су усмерене да сва питања решавају мирним путем и договором, а најчешће уз сагласност и под покровитељством ментора, у њиховом случају Сједињених Америчких Држава.

Ове државе су у својим стратегијско-доктринарним документима веома слично описале безбедносне изазове, ризик и претње и позиционирале регионалну сарадњу и добросуседске односе. Са чланством у НАТО добиле су охрабрење да се наметну као лидери безбедносних промена и интеграција у западнобалканском поткомплексу игноришући недовољно развијену мрежу националних институција које би им дале легитимитет за тако нешто. Управо недовољно развијене институције на стандардима демократских вредности представљају кључни камен спотицања у интеграцијама Црне Горе и Албаније у Европску унију. Али то не значи да ове државе, и у таквом стању, не могу бити примљене у Европску унију. Ни за чланство у НАТО нису испуњавале све услове, а Хрватска је у тренутку пријема у ЕУ имала низ отворених питања са Словенијом и има их и данас. Дакле, реформе и евроинтеграциони процеси ових држава треба да допринесу њиховом бржем пријему у пуноправно чланство ЕУ, али ће се оно објективно десити када ЕУ буде спремна за нова проширења, а након решавања унутрашњих проблема. До тада, ове државе су активно ангажоване у подршци аспирантима за чланство у НАТО.

Другу студију случаја чиниле су државе аспиранти за чланство у НАТО и ЕУ а то су Македонија и Босна и Херцеговина. Ове државе настоје да испуне постављене услове и убрзају процес пријема те у том правцу детерминишу своје спољнополитичке и безбедносне циљеве. За њих је опредељеност за пуноправно чланство у НАТО (Република Српска се противи чланству у НАТО али се у Белој књизи одбране каже да БиХ тежи ка што бржем чланству у Северноатлански савез-НАТО и осталим савезима у области безбедности) и ЕУ стуб трајне регионалне стабилности, а евроатланске интеграције представљају снажан мотив политичке стабилности и добросуседских односа. Њихову политику одбране карактерише ризик од обнове сукоба јер међусобне нетрпељивости и етничко дистанцирање нису нестали па ове државе изгледају као отуђене заједнице чији је простор етнички раздвојен. Такво стање производи страх од губитка националних идентитета што даље води ка израженим мултиетничким и међурелигијским тензијама. Са друге стране, управо мултиконфесионалност ових држава може бити подстицај изградњи толерантног друштва које поштује и негује различите верске и етничке идентитете.

На опредељеном путу за пуноправно чланство у НАТО и ЕУ ове државе спроводе захтеване, очекиване, препоручене реформе али читав процес се одвија споро. То је посебно видљиво по питању политизације компоненти сектора безбедности, непостојања јасног разграничења одговорности (посебно у БиХ), проблема делотворности и ефикасности, недостатка јасних стратегија за решавање дугорочних питања, изостанка конструктивног повезивања са међународним институцијама чијем чланству се тежи. Покретачка снага реформи мора првенствено долазити изнутра а бити потпомогнута споља што није случај у овим државама. И Македонија и БиХ још увек имају отворена питања са својим непосредним суседима попут питања граница, одређених имовинским спорова, повратак прогнаних, сукцесија и др. Декларативно залагање за решавање свих отворених питања није довољно јер уколико се проблеми не решавају, временом постају још комплекснији, међусобне односе држе у статусу сталних тензија и усложњавају укупне билатералне и регионалне односе. Постојећа отворена питања са суседима и унутрашња неконзистентност чине да питање територијалне целовитости ових држава временом може бити актуелизовано (сецесија Републике Српске, коначно решење статуса КиМ и сл.).

Стратегијско-доктринарна документа Македоније и БиХ нису новијег датума а разлог недовољне посвећености ажурирању ових докумената, али и докумената нижег ранга која се баве сектором безбедности и одбране, је пре свега у њиховим сложеним унутрашњим политичко-безбедносним питањима. Ни Македонија ни БиХ немају Стратегију националне безбедности, БиХ нема ни Стратегију одбране. Документа која постоје имају неконцептуалну структуру. НАТО је спреман да „гледа кроз прсте“ овим државама по питању испуњења дефинисаних услова због чега оне очекују заштиту својих националних интереса, одрживост какве/такве институционалне уређености и помоћ у решавању свих других питања.

Припадници ОС Македоније и БиХ су више ангажовани у НАТО војним вежбама него у НАТО мултинационалним операцијама а разлог је недовољан ниво оперативних способности и интероперабилности. Евидентно је недовољно улагање у безбедносни и одбрамбени сектор због чега спољни актери и описани ментори имају кључну улогу у креирању њихове политике одбране. На територији БиХ још увек постоје стране трупе а до недавно су постојале и на територији Македоније што указује на уверење међународне заједнице да овај простор још увек има елементе конфликтне формације због чега је неопходно присуство међународног фактора.

Све то наводи на закључак да се и Македонија и БиХ у међународној заједници посматрају као потенцијална кризна жаришта која треба држати под контролом. Док са једне стране влада уверење да би њиховим чланством у НАТО та контрола била извеснија а могућност ескалирања и преливања сукоба на шири регион сведени на минимум, са друге стране постоји бојазан од приступа држава које имају низ унутрашњих проблема и

како ти проблеми могу утицати на саму Алијансу и односе унутар Алијансе. У овој студији случаја не постоје изражени обрасци непријатељства између држава које је чине, као ни изражена безбедносна међузависност, али су зато ове две категорије снажно изражене у односу на државе које чине прву студију случаја, почевши од националних интереса које Хрватска има у БиХ а Албанија у Македонији, преко отворених питања до заједничких, регионалних безбедносних пројеката у којима су државе из прве студије случаја, пре свега Хрватска, на неки начин ментори државама из друге студије случаја. С тога се може рећи да су државе из ове две студије случаја уско повезане, да међу њима постоји изражена међузависност, и да на њихове међусобне везе не утиче њихов формални статус када су у питању чланство у НАТО и/или ЕУ.

Трећу студију случаја чини Србија која се, као војно неутрална држава, суочава са одређеним проблемима и ограничењима на свом европском путу за разлику од држава из претходне две студије случаја. Она је правни наследник СРЈ и, иако је споразум о сукцесији потписан 2001. године, још увек нису решена сва питања између држава сукцесора. Та питања немају тежину отворених питања попут питања граница, али свакако чине међусобне односе држава недовршеним. Кључна карактеристика Србије као студије случаја је нерешен статус КиМ односно наметање нелегалне промене међународно признатих граница и њихово даље потенцијално прекрајање. Такво стање води ка хроничној дестабилизацији и нестабилности западнобалканског поткомплекса. У Бузановој и Вејверовој Теорији регионалног безбедносног комплекса промене које могу преобликовати регион/подрегион и односи који доводе до таквих промена су главна карактеристика поткомплекса што се најбоље потврђује на случају КиМ, односно Западног Балкана, а тиме још једна потврда постављене опште хипотезе зашто се Западни Балкан може сматрати посебним безбедносним поткомплексом.

Србија је једина држава Западног Балкана која нема стратегију спољне политике. Њена спољна политика ослоњена је на четири стуба (ЕУ, Русија, САД, Кина) а чланство у ЕУ је њен спољнополитички приоритет. Европски пут Србије ка ЕУ обележен је питањима решавања статуса КиМ и нормализације односа Београда и Приштине. Европска Унија је у случају Србије одабрала политику условљавања како би снажније утицала на завршетак започетих процеса у Србији. Неретко Србија мора да балансира између истока и запада зарад подршке и помоћи који би обезбедили очување њених виталних националних интереса. Србија инсистира искључиво на европским интеграцијама. Таква врста искључивости дешава се у специфичном амбијенту јер је окружена чланицама НАТО и кандидатима за чланство у НАТО. Иако није заинтересована за чланство у НАТО, Србија подржава своје суседе који томе претендују не сматрајући то претњом за свој национални идентитет. Са друге стране тражи поштовање свог националног идентитета и националних интереса, а пре свега поштовање међународног права које се односи на поштовање територијалног интегритета сваке суверене државе.

Србија има стране трупе на својој територији. На основу Резолуције СБ УН 1244 КФОР има мандат да гарантује безбедност свих грађана на КиМ и сигурно окружење. Војска Србије и КФОР имају конструктивне односе али Србија не може утицати на одлуке КФОР-а па самим тим не може гарантовати безбедност својих грађана на КиМ. У сарадњи Србије са НАТО кључна тема је косовско питање и мисија КФОР. До када ће трајати мисија КФОР требало би да зависи искључиво од стања на терену, од стварне безбедносне ситуације на КиМ. Резолуције СБ УН 1244 и Војнотехнички споразум потписан између НАТО и СР Југославије препознају само безбедносне снаге СРЈ/Србије и НАТО на простору КиМ, не и треће снаге попут Косовских снага безбедности, Косовске полиције и сл. Ова врста одступања од важећих међународних споразума имплицира тензије на терену и излазак НАТО односно КФОР-а из додељеног мандата. Приметан је и све интензивнији утицај или допринос појединих држава, чланица НАТО, формирању Војске Косова коју такође не препознаје ни Резолуција СБ УН 1244, ни Војнотехнички споразум, као ни

Бриселски споразум. С тога унилатерални, једнострани потези појединих међународних субјеката не доприносе миру, стабилности и безбедности на КиМ, на Западном Балкану, нити Западноевропском регионалном безбедносном комплексу. И ЕУ, као крајња дестинација држава Западног Балкана о питању Косова нема јединствен став те се тешко може очекивати да подршка изналажењу коначног решења и договору две стране, Београда и Приштине, буде јединствена, односно да предлог решења дође управо из Европске уније. Уколико започети дијалог између Београда и Приштине, који би требало да води до потпуне нормализације и институционализације односа, доведе до коначног договора и решења, ствара се простор за преиспитивање одређене војне неутралности Србије с обзиром да је због једностраног проглашења независности Косова Декларација о неутралности и усвојена.

Србија је једина држава Западног Балкана која има изузетно развијену сарадњу са Руском Федерацијом у свим областима а посебно у области одбране. Билатерални односи Србије и држава Западног Балкана имају тренд успоравања, па чак и замрзавања. Што су се више државе Западног Балкана приближавале евроатланским структурама то су запостављале регионалну и билатералну сарадњу, посебно по питањима која нису од њиховог ширег националног интереса и носу од значаја за њихове евроатланске аспирације и ангажовање у истима. Други кључан разлог таквих билатералних односа је однос држава Западног Балкана према статусу Косова и Метохије. Све државе Западног Балкана (осим БиХ због притиска Републике Српске) су признале ЈПНК и имају све интензивније односе са тзв. Косовом и институцијама Приштине, неретко на штету националних интереса Србије. Припадници оружаних снага држава које чине прву студију случаја се налазе у саставу страних трупа на КиМ, у саставу КФОР, где се, у односу на Србију не постављају као добри суседи већ као чланице НАТО које извршавају додељене задатке.

Три кључна отворена питања која Западном Балкану дају статус безбедносног поткомплекса су: питање будућег унутрашњег уређења Босне и Херцеговине, односно статус БиХ и ревизија Дејтонског споразума; питање осигурања регионалне безбедности и стабилности после противправног проглашења независности Косова и Метохије, односно решавање статуса КиМ и решавање спора око имена између Македоније и Грчке⁶⁹⁷. Да ли би постизање споразума између Македоније и Грчке, или ревизија Дејтонског споразума убрзали и решавање питања КиМ или појачали притисак на решавање питања КиМ? Извесно је да се државе све три студије случаја налазе у, на неки начин зависном односу и да оне не деле само традицију, језик, историју, културу, оне су пре свега зависне у безбедносном и економском смислу. Оне имају потребу или боље рећи намеће се потреба да заједнички решавају безбедносне проблеме чија природа све више захтева свеобухватан и синхронизован одговор. Све указује да се узроци многих проблема налазе у поткомплексу Западни Балкан те је зато потребан регионални одговор који би довео до неопходне конзистентности.

⁶⁹⁷ Временски оквир предметне дисертације се односи на временски интервал 2003-2017. година и у том периоду спор Грчке и Македоније још увек није био решен. Јуна 2018. године Македонија и Грчка су потписале Споразум о решавању македонско-грчког спора о имену и стратешком партнерству којим је договорен нови назив Македоније под именом „Република Северна Македонија“. Премијер Македоније Зоран Заев, који је и потписао споразум, је тада, између осталог, изјавио да су „поносни зато што се уједињујемо око решења спора који нас је делио и што смо изабрали решење које нас уједињује...овим потписивањем померили смо планине...научили смо да требамо учити из историје, а не да је понављамо. На темељима прошлости градимо будућност“.

Када се ове три студије случаја посматрају у једном дефинисаном регионалном простору добија се слика безбедносне конструкције западнобалканског поткомплекса у коме је безбедносна међузависност најизраженија, односно израженија него међу државама које чине Балкански поткомплекс. Западни Балкан данас, више од двадесет година од крвавог распада бивше СФРЈ, више од двадесет година од успостављања мира и Дејтонског споразума у БиХ и готово двадесет година од НАТО агресије на СРЈ је још увек далеко од статуса безбедносне заједнице и зато се с правом може сматрати безбедносним поткомплексом.

Иако Западни Балкан данас није угрожен војним потенцијалима, његова највећа угроженост потиче из последица регионалне кризе која своје извориште има у етничким, верским и националним нетрпељивостима, екстремном национализму, економској неразвијености, мањку демократије, порасту организованог криминала и корупције и сл. Ако се томе придодају недовољна развијеност институција, социјализације образаца понашања, заштите људских права и сл. објективно присутна нестабилност Западног Балкана се орочава на дужи период.

Државе Западног Балкана могу у потпуности осигурати своју безбедност пре свега кроз интегрисаност у опредељеним регионалним и међународним безбедносним организацијама, кроз међусобну сарадњу и ефикасно балансирање између безбедносних потреба и објективних ресурса. Односи држава Западног Балкана и даље су сложени, оптерећени прошлошћу, са недостатком спремности да заједнички овај простор преобликују у безбедносну заједницу. Са друге стране, све државе Западног Балкана су као своја стратешка опредељења нагласиле јачање регионалне сарадње, добросуседских односа, чланство у регионалним иницијативама, НАТО (осим Р. Србије) и Европску унију. Чланство у регионалним иницијативама, па и оним у области одбране, доживљавају као пречицу ка НАТО, односно Европску унију. На територији појединих држава још увек се налазе стране трупе. Међу овим државама постоји низ отворених питања без јасне воље да се за њих нађу компромисна решења у интересу свих. Питање евентуалне промене граница ових држава није затворено. Свако питање промене граница потенцијално води ка отварању Пандорине кутије јер, као што је Вилијем Зартман (William Zartman) давне 1966. године написао, „ако се једна граница преиспитује, зашто се не преиспитују све границе“⁶⁹⁸. А могуће промене граница су једно од најосетљивијих питања безбедносне консолидације Западног Балкана.

Из анализе предметних студија случаја уочене су разлике које раздвајају ове три категорије држава. Управо те разлике доводе до стварања безбедносног поткомплекса, односно да не постоје разлике не би постојао ни безбедносни поткомплекс. Уколико би све државе Западног Балкана биле чланице НАТО и/или Европске уније, за очекивати је да би своја унутрашња, отворена питања решавале ефикасније или бар та питања не би била узроци константних несугласица и сукоба. И са изостанком компромисних решења ове државе не би снажиле обрасце непријатељства, а посебно их не би преносиле на међународне институције чије су чланице и у којима имају партнерске односе. Примера ради, Словенија је нерешено питање, пре свега морских граница са Хрватском, користила за отежавање хрватских евроинтеграција и као разлог преиспитивања одлуке о пријему Хрватске у Европску унију. Питање о заједничкој рибарској политици, шенгенским прописима о кретању људи и о поморском просторном планирању Словенија и Хрватска данас решавају пред Судом Европске уније. То стање се, од стране међународних званичника, описује као стање „без инцидената, безе решења“. Инсистира се на дијалогу, и искључиво се дијалогом може доћи до решења ових питања. Такав принцип би морале да

⁶⁹⁸ William Zartman, *International relations in the new Africa*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1966

поштују и државе Западног Балкана уколико би, и када би све биле чланице НАТО и/или Европске уније.

Заједничка амбиција држава Западног Балкана је чланство у ЕУ те им је с тога неопходна идентификација са ЕУ и управо у томе треба тражити могућност унапређења њихових међусобних односа и западнобалканске перспективе. Европска унија обухвата највећи део европског континента, има огромне технолошке, научне, културне и војне потенцијале, развила је механизме сарадње са свим регионима света, али и механизме унутар Европског регионалног безбедносног комплекса попут „трансатлантског партнерства са САД, политике придруживања и проширења за Западни Балкан и Турску, политике блиског суседства и партнерства за Источну Европу и Медитеран“⁶⁹⁹. Чланство у ЕУ је један од уједињујућих фактора за државе Западног Балкана, не само као подстицај бржем интегрисању који се све више посматра као заједнички циљ и заједнички акт, већ и као подстицај развијању и јачању заједничких механизма за одговор на савремене безбедносне изазове, ризике и претње. Ако су решења у интегративним процесима у најзначајније међународне и регионалне безбедносне и економске институције и организације, онда би и међународна заједница морала пружити недвосмислену и принципијелну подршку и помоћ заинтересованим странама.

Неспоран ниво евроатланског еволуирања балканског поткомплекса довео је до тога да Балкан све мање представља извор нестабилности региона, да је сарадња узрокована свесном међузависношћу материјализована чланством држава Балкана у евроатланским безбедносним институцијама, те с тим Балкан, између осталог, све више губи карактеристике европског поткомплекса и у највећој мери је превазишао проблеме који су га чинили поткомплексом. Грчка и Турска су чланице НАТО и отворена питања односно несугласице решавају у оквиру Алијансе, без употребе силе. Грчка и Албанија су успоставиле партнерске односе а за очекивати је да ће Грчка и Македонија решити спор око имена. Бугарска и Македонија су закључиле споразум о добросуседским односима у оквиру кога ће решавати своја отворена питања. Све државе Балкана, осим држава Западног Балкана и Турске су чланице Европске уније. Са друге стране, Западни Балкан је још увек далеко од достизања стандарда безбедносне заједнице, још увек су на његовим просторима изражени обрасци непријатељства, националистичка идеологија и реторика су дубоко укоренили као део културе ових држава и народа, постоје отворена питања чије се решавање доводи у везу са очувањем националног идентитета појединих држава, дакле низ питања која простор Западног Балкана, у односу на шири, европски регионални безбедносни комплекс, чине поткомплексом.

Једна од метода прикупљања објективних података за потребе овог истраживања била је Упитник који је садржао питања о општим информацијама које описују војни сектор ових држава са аспекта његовог позиционирања у евро и евроатланским структурама, односно обавезама које из таквог позиционирања произилазе. Одговори који су дати је требало да потврде колико су ове државе, и са војног аспекта, ближе чланству у опередељеним међународним безбедносним организацијама и институцијама, односно колико су, као њихове чланице, кредибилан партнер. Идеја Упитника није била да се дође до неких тајних, тешко откривених информација већ пре свега да се види колико ће они који одговарају на Упитник бити кооперативни и искрени. За ауторку ове дисертације је попуњавање Упитника имало пре свега симболичан значај у оквиру тезе о пријатељским и непријатељским обрасцима понашања на овом простору. И може се рећи да се то показало и у овом анкетању. Чињеница да колеге из Хрватске нису желеле да одговоре на Упитник, да се на попуњавање Упитника од стране појединаца чекало јако дуго, а да појединци нису одговорили на сва питања из Упитника се може управо посматрати као

⁶⁹⁹ Лопандић Душко, „Европска унија у новом међународном окружењу“, Међународни проблеми, бр. 2-3, 2008.

понашање ових држава према нечему што је заједничко, западнобалканско. А то понашање, односно обрасци понашања би се пре свега могли описати као непоуздани.

У Упитнику је последње питање било «да ли, са аспекта различитих геополитичких, безбедносних или медијских конструкција, ваша држава припада Југоисточној Европи, Балкану или Западном Балкану?» Показало се да ове државе немају јединствен став ни по питању припадности: Хрватска и Црна Гора се осећају да припадају Југоисточној Европи, БиХ Балкану, а Македонија, Албанија и Србија Западном Балкану. Дакле, чак ни простор коме географски припадају ове државе не доживљавају на исти начин па отуда би било нереално очекивати да питањима, иако од општег интереса, приступају на јединствен начин. Безбедносни сектор није изузет из оваквог односа ствари ма колико био значајан, односно кључан за функционисање свих других сектора што се потврдило на примеру илегалних миграција и покушаја спречавања илегалних кретања миграната на граници Србије и Хрватске.

Теорија регионалног безбедносног комплекса, како је у више наврата у раду и истакнуто, тврди да су државе у релативном интензитету безбедносних односа и безбедносне међузависности диктираних карактеристичним регионалним обрасцима понашања, да су ти обрасци обликованим дистрибуцијом моћи и историјским релацијама пријатељства и непријатељства, те да државе међусобне односе уређују према извору њихове рањивости. Ако би смо ово посматрали као кључну дефиницију на којој је постављено предметно истраживање, могло би се закључити следеће: 1. релативни интензитет безбедносних односа – безбедносно се удружују оне јединице које имају исте безбедносне интересе. Државе Западног Балкана имају исте, или готово исте безбедносне интересе који нису усмерени у истим правцима и нису још увек спремне да их признају једне другима. Ове државе нису спремне на потпуно безбедносно удруживање попут рецимо нордијских земаља. Отуда интензитет њихових безбедносних односа варира у зависности од унутрашњих, пре свега политичких односа, али и од објективних претњи којима могу бити изложене а које захтевају заједнички одговор; 2. безбедносна међузависност – обликују је обрасци понашања ових држава утемељени на догађајима из ближе и даље прошлости коју ови народи не могу да превазиђу ма колико тврдили да су окренути будућности. Покушај изградње будућности на темељима прекрајане прошлости за резултат даје крхке институције које не могу да одговоре потребама интеграционих процеса и безбедносних проблема, или бар не дугорочно. Отуда нужна безбедносна међузависност усмерава ове државе једне на друге и на облике понашања који ће пре свега бити рационални и функционални; 3. међусобне односе уређују према извору њихове рањивости - рањивост ових држава се огледа у немогућности да се истински окрену будућности, да на своје суседе гледају као на пријатеље са којима граде будућност, а не као потенцијалне непријатеље. Њихова рањивост се огледа и у недостатку капацитета да одговоре на савремене безбедносне изазове, ризике и претње. Њихова рањивост је у слабијим економијама, у корупцији и организованом криминалу који лако прелази границе, чак и оне историјске. Њихова рањивост је и у немогућности или недостатку воље да се отворена питања реше на компромисан начин, дијалогом и у име виших интереса као што су мир, стабилност и просперитет. Из ових рањивости произилазе њихови безбедносни страхови због чега ове државе постају структурирана претња једне другима чак и ако немају непријатељске интенције. И где то све води? Објективном сазнању да окончање ратова, широк спектар реформи, интеграциони процеси, динамично ангажовање ментора и међународне заједнице у целини на овом простору још увек нису допринели његовој суштинској европеизацији.

Карактеристике које су за Бузана и Вејвера биле кључне да Балкан посматрају као посебан безбедносни поткомплекс, и поред објективних помака у развоју и превазилажењу одређених проблема, постале су одлика држава Западног Балкана, а тиме и узрок настанка западнобалканског безбедносног поткомплекса. До када ће то трајати је неизвесно јер је

неизвестан интеграциони процес ових држава у Европску унију. Чак и када би државе Западног Балкана (осим Хрватске која то већ јесте) биле примљене у Европску унију „у пакету“ то не значи да би превазишле све међусобне проблеме и решиле сва отворена питања. Али је извесно да би морале да имају довољно мудрости и зрелости да неминовну безбедносну међузависност претворе у регионалну снагу неопходну за одговор на савремене безбедносне изазове, ризике и претње. Идентификација ових држава са Европском унијом је известан пут ка идентификацији западнобалканског поткомплекса са европским регионалним безбедносним комплексом.

Циљ овог истраживање је био да се у потврди опште хипотезе систематизују сазнања о западнобалканској извесности и њеној перспективи и да се та сазнања потенцијално користе за нека будућа истраживања а могу представљати и теоријске предуслове за даље обликовање политика одбране ових држава. Ауторка је уверена да сазнања до којих се током истраживања дошло могу представљати значајан ослонац у поступку редефинисања стратегијско-доктринарних докумената држава Западног Балкана (посебно ако се има у виду хроничан недостатак ажурности ових докумената), односно могу послужити креаторима одбрамбених политика да нека решења примене или уграде у нормативно-правни оквир од значаја за побољшање одбрамбених политика ових држава. Осим тога, овим истраживањењем се желела скренути пажња јавности на чињенице које би могле да обезбеде подршку за оно што државе раде, могу да раде или би требало да раде за своју безбедност.

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ

- Abusara Adel, Comparative Analysis of the Strategic Documents of the Western Balkans, Security Policies in the Western Balkans, Belgrade Centre for Security Policy, 2010.
- Acharya Amitav, Constructing a Security Community in Southeast Asia: Asian and the Problem of Regional Order, Routledge, New York, 2001.
- Adler Emanuel and Barnett Michael, Security Communities, Cambridge University Press, 1998.
- Almanac on Security Sector Oversight in the Western Balkans, Belgrade Centre for Security Policy and Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Belgrade, 2012.
- Anastasakis Othon, The Europeanization of the Balkans, Brown Journal of World Affairs, 12/2005,
- Анализа развоја принципа условљености ЕУ, Савет министара, Дирекција за европске интеграције, Босна и Херцеговина, Сарајево, 2010.
- Athens Working Group: Transforming the Balkans, NATO and the Western Balkans – New Strategic Concept, Old Challenges, Hellenic Centre for European Studies, November 2010.
- Аврамов Смиља и Крећа Миленко, Међународно јавно право, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1993.
- Бакшић-Муфтић Јасна, Разумевање Дејтонског Устава 10 година касније, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, 2005.
- Балканија - часопис за балканске студије, амбасада Шпаније Београд, 2012.
- Bechev Dimitar, Ejodus Filip and Dane, Culture of Regional Cooperation in Southeast Europe, Balkans in Europe Policy Advisory Group, 2015.
- Бела књига одбране Босне и Херцеговине, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005.
- Бела књига одбране Државне Заједнице Србија и Црна Гора, Министарство одбране Србије и Црне Горе, Београд, 2005.
- Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, Скопље 2005.
- Бела књига одбране Македоније, Министарство одбране, Скопље 2012.
- Бела књига одбране Републике Србије, Министарство одбране, Београд, 2010.
- Benedict Anderson, Imagined Communities - Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, VERSO London • New York , 2006.
- Bilgin Pinar, Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation, European Journal of Political Research, Vol. 44, No. 1., 2005.
- Buzan Barry, People, States and Fear: The National Security Problem in international relations, Harvester Wheatsheaf , 1983.
- Buzan Barry, People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era, 2nd Edition, Harvester Wheatsheaf , 1991.
- Buzan Barry, Waever Ole and Jaap De Wilde, Security: a New Framework for Analysis, Boulder, Colorado: Lynne Rienner, 1998.
- Buzan Barry and Waever Ole, Regions and Powers - The Structure of International Security, Cambridge studies in International Relations, 2003.
- Buzan Barry, The United States and the great powers: world politics in the twenty-first century, Cambridge Polity Press, 2004.
- Buzan Barry, The Security Dynamics of a 1 + 4 World In: E. Aydinli & J. N. Rosenau (Eds.) Globalization, security, and the nation state: paradigms in transition, Albany: State University of New York Press, pp. 177-197, 2005.
- Buzan Barry and Lawson George, The global transformation: history, modernity and the making of international relations, Cambridge studies in International Relations, Cambridge University Press, 2015.
- Вилијамс Д. Пол, Увод у студије безбедности, ЈП Службени гласник, Београд 2012.
- Војна доктрина БиХ, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005.
- Вујаклија Милан, Лексикон страних речи и израза, Провећа, Београд, 2004.

- Вукадиновић Р., „Америка и Русија“, Политичка култура, Загреб, 2008.
- Gentilini Fernando, *Nedokučivi Balkan*, Hesperia, Beograd, 2007.
- Giovanni Faleg and Alessandro Giovannini, *The EU between Pooling & Sharing and Smart Defence - Making a virtue of necessity?* No. 61/May 2012.
- Гјорески Игор, Учесће Македоније у безбедносним пројектима ЕУ, часопис „Партнер“ Министарства одбране Црне Горе, 2011.
- Глишић Мирослав, Заједница безбедности у региону ОЕБС-а, Медија центар Одбрана, Београд, 2011.
- Годишњак реформе сектора безбедности у Србији, Центар за цивилно-војне односе, Београд 2009.
- Годишњи национални програм Црне Горе, Подгорица, 2010.
- Government Program 2005–2009, Parliament of Albania, Tirana, 2005.
- Група експерата, НАТО 2020: Осигурана безбедност- динамичан ангажман, мај 2010.
- Dasse Christopher and Kessler Oliver, *Knowns and Unknowns in the War or Terror: Uncertainty and the Political Construction of Danger*, Security Dialogue, No. 4, SAGE, 2007.
- Dautovic Kenan, *Bosnia and Hercegovina, Security Policies in the Western Balkans*, Centre for Security Policy, Belgrade 2010.
- Deibel L. Terry, *Foreign Affairs Strategy*, Cambridge University Press, 2007.
- Derrick Frazier, *Regional powers and security: A framework for understanding order within regional security complexes*, European Journal of International Relations, April, 2010.
- Dervişoğlu Salim, Köksal Sönmez, *Turkey in a Changing Global and Regional Security Environment: Analysis and Recommendations - Turkey's Approach to Security in the Twenty-First Century*, Task Force Report, 2015
- Десет европских корака Црне Горе 2006-2016, Министарство вањских послова и европских интеграција, Подгорица, мај 2016.
- Detlev Vagts, *The Traditional Legal Concept of Neutrality in a Changing Environment*, American University International Law Review, Vol.14, 1998.
- Димитријевић Војин и Стојановић Радослав, Међународни односи, Службени лист СРЈ, Београд 1996.
- Доктрина Војске Србије, Република Србија, Београд, 2010.
- Dosemeci Mehmet, *How Turkey Became a Bridge Between East and West: The EEC and Turkey's Great Westernization Debate 1960–1980., The East-West Discourse: Symbolic Geography and Its Consequences, Nationalisms Across to globe*, Vol.8., 2010.
- Драгишић Зоран, Безбедносни идентитет Балкана и ЕУ, Факултет безбедности, Београд 2013.
- Ђукановић Драган, Западни Балкан: од сукоба до евроинтеграција, Годишњак ФПН Београд - III део: међународна политика и међународни односи, Београд, 2009.
- Ђукановић Драган, Постојеће политичке прилике и међуетнички односи у Македонији, Погледи и осврти бр. 3-4, Београд, 2013.
- Eide, E. B. *Regionalizing Intervention? The Case of Europe in the Balkans*. In: McDermott 1999, 61–86 према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91).
- Ејдус Филип, Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои, Службени гласник, Београд 2012.
- Ејдус Филип, Теорија секуритизације и секторски приступ у учењима копенхашке школе студија безбедности, Факултет политичких наука, Београда, 2008.
- Енциклопедија Британика, Народна књига, Политика 2005.
- European Council, *The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans – Moving Towards European Integration*, 2003.
- Европска стратегија безбедности-безбедна Европа у бољем свету, Брисел, 2003.

- Jakovina Tvrtko, Hrvatska vanjska politika - Što smo bili, što jesmo, što želimo i što možemo biti? u „Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu“, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, 2010.
- Јелић Милош, Августинова теорија праведног рата, Оригиналан научни рад, Годишњак бр.14, Београд, 2015.
- Јевтић-Шарчевић Невенка, Западни Балкан у пројекцији „Турске стратешке визије“, октобар 2010.
- Јончић Милош, Генеза неутралности у изворима међународног права, Утицај војне неутралности Србије на безбедност и стабилност у Европи, Београд 2016.
- Јовић Дејан, Разлози за распад Социјалистичке Југославије: Критичка анализа постојећих интерпретација, Часопис за књижевност, културу и друштвена питања, број 62/8, јун 2001.
- Јовић Дејан, Нова турска вањска политика и питање Босне и Херцеговине, Профил политике: Турска вањска политика на Балкану, бр.1, 2010.
- Јовић Дејан, Хрватска вањска политика пред изазовима чланства у Европској унији, Политичка мисао бр.48, Загреб, 2011.
- Judy Batt, The Western Balkans: Moving on, the stabilization/integration dilemma, Institute for Security, 2004.
- Kapp Lawrence and . Serafino M. Nina, The National Guard State Partnership Program: Background, Issues, and Options for Congress, August, 2011
- Кецмановић Ненад, Домети демократије, Политика, Београд 2005.
- Кегли В. Чарлс и Виткоф Р. Јуџин, Светска политика-тренд и трансформација, Центар за студије ЈИ Европе, Београд 2006.
- Капетановић Амер, “Босна и Херцеговина – Изазови проширења ЕУ“, Босна и Херцеговина од регионалних интеграција до Европске Уније, Сарајево, 2005.
- Karpavičiūtė Ieva, Analysis of regional Security Dynamics – Internal and External Factors and Their Interplay, PhD Dissertation Social Science, Kaunas, Lithuanian 2010, page 117
- Конеска Цвете, „Регионални идентитет: фактор који недостаје у сарадњи у области безбедности на Западном Балкану“, Безбедност Западног Балкана, број 78, 2007/2008.
- Копривица Д. Часлав, *Балкан као европска унутрашњост другост*, Зборник Матице српске за друштвене науке, том 143. св 2., Београд, 2013.
- Ковачевић Живорад, Међународно преговарање, Филип Вишњић, Београд, 2004.
- Кусовац Марко, Однос Црне Горе и Русије, Матица, зима 2013/пролеће 2014.
- Латиновић Ђорђе, Регионална сарадња Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина од регионалних интеграција до Европске Уније, Сарајево, 2005
- Липовац В. Милан, „Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан“, докторска дисертација, Факултет безбедности, Београд, 2016.
- Лопандић Душко, Реформа Европске уније, Западни Балкан и Србија, Европски центар за мир и развој, 2007.
- Лопандић Душко, Мале и средње земље у међународним односима и у Европској унији, Међународни проблеми, 62(1), 79-112, 2010.
- Лопандић Душко и Кроња Јасмина, Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану, Европски покрет Србија, Београд, 2010.
- Luttwak, Edward N., Strategy: The Logic of War and Peace, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1987.
- Магазин Безбједност, Атлански савез Црне Горе, број 8, 2014.
- Маслеша Р, Обликовање сигурносне политике на нивоу Босне и Херцеговине, Криминалистичке теме III(3-4), 2002.
- Mattli, W. The logic of regional integration: Europe and beyond, Cambridge University Press, 1999.
- Мировни споразум, Ваздухопловна војна база Дејтон, Охајо, 1995.

- Mintz, Alex, DeRouen, Karl, Understanding Foreign Policy Decision Making, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2010.
- Миршајмер, Џон, Трагедија политике великих сила, Удружење за студије САД у Србији, Београд, 2009.
- Möckli Daniel, “State of Play in European Defence and Armaments Cooperation”, CSS Analysis in Security Policy, No. 126, Center for Security Studies (CSS), Zurich, 2012.
- Morris Kate, Timothy J. White, Neutrality and the European Union: The Case of Switzerland, Journal of Law and Conflict Resolution, Vol 3, 2011.
- Нацев Зоран, Национална концепција за безбедност и одбрану – Нова платформа за реформе и напредак ка НАТО-у, у Савремена македонска одбрана Министарства одбране Р. Македоније, Скопље 1999.
- Национална концепција за безбедност и одбрану, Службени лист Републике Македоније број 42/2001 и 5/2003
- Национална стратегија за европске интеграције Републике Македоније, Влада Републике Македоније, Скопље, септембар 2004.
- Нај С. Џозеф, Како разумевати међународне сукобе, Стубови културе, Београд 2006.
- The National Security Strategy of the Republic of Albania, The Republic of Albania 2004.
- The National Security Strategy of the Republic of Albania, The Republic of Albania 2007.
- Новаковић Игор, Концепт неутралне државе, Међународна политика бр. 1141, 2011.
- Офе Клаус, Модерност и држава, Филип Вишњић, Београд, 1999.
- Одреднице вањске политике, Министарство вањских послова Републике Хрватске, Загреб, 2000.
- Панић Бранка, „Социјетална безбедност-безбедност и идентитет“, Безбедност Западног Балкана, број 13, 2009.
- Павловић Вукашин, Цивилно друштво и демократија, Чигоја, Београд, 2006.
- Петровић Тања, „Дуго путовање кући: репрезентације Западног Балкана у политичком и медијском дискурсу“, Реч 80-114, 2010.
- Петровић Тања, Мислити Европу без много размишљања, Сарајевске свеске, 2010.
- Перишић Срђан, Национална безбедност као један од основних чинилаца геополитичког позиционирања Руске Федерације на почетку 21. века, Војно дело, Зима 2010.
- Политичка анализа – Косово: нова реалност регионалне сарадње, Вањскополитичка иницијатива БиХ, Сарајево, 2013.
- Политика одбрамбеног планирања, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2009.
- Половић Јадранка, Утицај међународних актера на процесе демократизације држава Западног Балкана са посебним освртом на Хрватску, Центар за политиколошка истраживања, Загреб 2012.
- Преглед реформи сигурносног сектора у БиХ, Центар за сигурносне студије, Сарајево 2011.
- Примаков Јевгенији, „Свет без Русије? Чему води политичка кратковидост“, Факултет Безбедности- Универзитет у Београду, Службени гласник, Београд, 2010.
- Радић Ивана, Кахримановић Весна и Будимир Бранко, Водич кроз придруживање Европској Унији, ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2007.
- Радоман Јелена, „Регионалне иницијативе у ЈИ Европи“, Безбедност Западног Балкана, бр.6, 2007.
- Радоман Јелена, Петровић Јелена, Филимоновић Миљан, Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи, радионица Безбедносна сарадња у Југоисточној Европи у организацији DCAF и ЦЦВО Скопље, септембар 2006.
- Рељић Душан, „Западни Балкан у троуглу САД – ЕУ – Русија“, Међународна политика, бр.1134, 2009.

- Rodrigo Tavares, Understanding regional peace and security: a framework for analysis, Contemporary Politics, Volume 14, Issue 2, 2008.
- Савић А. и Стајић Ј. „Основи цивилне безбедности“, Факултет за правне и пословне студије, Београд, 2006.
- Simen Anreas Jensen-a, NATO and the Smart Defense Initiative - an Analysis in the context of post Cold War capability initiatives in NATO, Department of Political Science University of Oslo, May 2014.
- Симић Р. Драган, Наука о безбедности-савремени приступи безбедности, Службени лист СРЈ, Београда, 2002.,
- Симић Р. Драган, Савремене теорије безбедности, Атологија текстова са Школа реформе сектора безбедности, Београда 2007.
- Симић Р. Драган, Светска политика, Факултет политичких наука, Чигоја, Београд, 2009.
- Симић Предраг, „Теорија безбедносне заједнице и ширење ЕУ и НАТО-а на Западни Балкан“, Иззови европских интеграција, бр.5, Службени гласник, 2011.
- Симић Предраг, „Криза глобализације и међународни односи“, Србија у европском и глобалном контексту, Факултете политичких наука, Београд, 2012.
- Смјернице за одбрамбено планирање, Министарство одбране БиХ, Сарајево 2008.
- Старова Ариан, „Република Албанија и НАТО“, Интеграција Западног Балкана у мрежу глобалне безбедности, зборник радова Удружења за студије САД у Србији, Београд, 2011.
- Стојић-Карановић Едита и мр Јанковић Слободан, Елементи стратегије спољне политике Србије, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
- Стратегија одбране Републике Македоније, Службени лист Р. Македоније бр.30, 2010.
- Стратегија одбране Републике Србије, Београд, 2010.
- Стратегија националне безбједности Црне Горе, Службени лист Црне Горе бр.75/08, Подгорица 2008.
- Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2002.
- Стратегија националне сигурности Републике Хрватске, Хрватски Сабор, Загреб 2017.
- Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009.
- Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2009.
- Стратегијски преглед одбране, Република Србија, Министарство одбране, Београд, 2015.
- Стратешки план Министарства безбедности Босне и Херцеговине 2011-2013, Сарајево, 2010.
- Ступар Драган, Улога Оружаних снага Босне и Херцеговине у процесу интегрисања Босне и Херцеговине у Северноатлански савез, Тренутни иззови и перспективе, Сарајево, 2014.
- Свилар П. „Западни Балкан” – политички контекст и медијска употреба, Социолошки преглед, 16(4), 503-540, 2010.
- Танасковић Дарко, Неоосманизам - Повратак Турске на Балкан, Службени гласник, Београд, 2010.
- The Military Balance 2010, The annual assessment of global military capabilities and defence economics, The International Institute for Strategic Studies, 2010.
- Todorova Maria, Imagining the Balkans- Introduction Balkanism and Orientalism: Are They Different Categories?, Oxford University Press, New York 1997 .
- Трговчевић Љубинка, „О историјској променљивости Балкана као политичке метафоре“,Токови историје, број1-2/2007,
- Устав републике Хрватске, Народне новине бр.85 од 09.07.2010.
- Устав Републике Србије, Службени гласник РС бр. 98/2006.
- Уљевић Далиборка, „Регионална сарадња и Западни Балкан“, Повезивање младих лидера у региону, Европски покрет Србија, 2011.
- Финални извештај Високе представнице/Шефице Европске одбрамбене агенције о Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици , Брисел, октобар, 2013.
- Хантингтон Самјуел, Сукоб цивилизација, ЦИД, Подгорица, 1998.

- Hanf, K. and Soetendorp, B. Adapting to European integration: small states and the European Union. London: Routledge, 2014.
- Хаџић Мирослав, Хроничан мањак безбедности-случај Југославије, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2001.
- Хаџић Мирослав, Ускраћена безбедност, Београд: Службени гласник, 2014.
- Хаџић Мирослав, М.Т., Б.М, Смисао реформе сектора безбедности, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2004.
- Хејвуд Ендру, Политика, Клио, Београд 2004.
- Hettne Björn and Söderbaum Fredrik, Regional Cooperation: A Tool for Addressing Regional and Global Challenges, Göteborg University, School of Global Studies, 2006.
- <http://www.vidacsaba.hu/tanulmanyok/a-tanulmanyok-temakori-megoszlasa/biztonsagelmeletek/>
- <http://www.nato.int/cps/en/natolive/78125.htm>,
- <http://www/Turkish security policy in 2012>
- <http://www.mfa.gov.tr/speechentitled>
- <http://www.skupstina.me/images/dokumenti/ustav-crne-gore.pdf>
- <http://www.cedem.me/publikacije/studije-i-javne-politike/send/69-studije-i-javne-politike/685-policy-paper-nato-i-crna-gora-jul-decembar-2010>
- <http://euobserver.com/opinion/116669>
- <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/visegrad.htm>
- http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/osnovni_pravci_vanjske_politike_bih/?id=2
- <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-european-union-and-comments>
- <http://unscr.com/en/resolutions/752>
- www.nato.int/for/un/u930416a.htm
- <http://unscr.com/en/resolutions/824>
- <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor/background>
- http://www.mod.gov.ba/OS_BIH/Aktivnosti/Vjezbe_u_zemlji_i_inostranstvu
- <https://www.morh.hr/en/agendacrm/a5/240-crm2015/agenda/12143-crm-2015-za-web-hrvatski.html>
- <http://me.seebiz.eu/politika/dmitrij-medvedev-odnosi-rusije-i-crne-goresu-u-usponu/ar-7969/>
- <http://www.osce.org/mc/17504>,
- http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
- https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Dokumenti%20Vlada/Program_2011_2020.pdf
- http://morm.gov.mk/?attachment_id=39383&lang=mk
- <https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf>
- <http://www.un.org/en/member-states/index.html>
- https://www.vreme.com/arhiva_html/454/5.html, 2000.
- <http://www.serbianembassy.no/srpski/ambasadineVesti.html>
- https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Dokumenti%20Vlada/Program_2016_2020.pdf
- <http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020>,
- http://www.osrh.hr/#rubData/HTML/HR/MVS/MISIJE/20180731_EU_operacije_potpore_miru_HR.htm
- <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/eu/regionalna-saradnja/brdo-proces?lang=lat>
- http://predsjednica.hr/files/NEWSLETTER%20VIEWS%20and%20NEWS_no%203.pdf
- http://www.ohr.int/?page_id=1151
- <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/154839>
- <http://www.eubih.eu/delegacija-eu-u-bih-specijalni-predstavnik-eu-u-bih>
- http://www.dei.gov.ba/pdf/izvjestaj_komisije.pdf
- <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2012.htm>,
- https://eeas.europa.eu/site/eas/files/eugs.implementation_plan
- http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec
- <http://www.ccc.wa.gov.au/Pages/default.aspx>

- http://www.cuttingthroughthematrix.com/articles/strat_trends,
- <http://www.mod.gov.rs/>
- <http://www.mod.gov.ba>
- <http://www.mod.gov.al/eng/>
- <https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244>
- http://www.crm2013.si/formats/us_adriatic_charter/
- http://www.dei.gov.ba/dei/direkcija/sektor_strategija/Upitnik/upitnik/default.aspx
- <http://mfa.gov.by/en/organizations/membership/list/>
- <http://www.stabilitypact.org>
- <http://www.sveske.ba/bs/broj/2728>
- <http://www.securityconference.ole/en/media-library>
- <http://www.foreignpolicy.com/2016>
- <http://eeas.europa.eu/enp/>
- <http://nssarchive.us/NSSR/2002>.
- <https://cyberwar.ro/publicatie/albania-national-security-strategy-2014/>
- <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4549&langTag=bs-BA>
- <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora>
- <http://www.stabilitypact.org/about/RCCbackgrounddocuments.asp>
- http://www.mod.gov.ba/files/file/deminiranje/08_22_Bos_%20Centar%20za%20obuku%20PMD%20i%20EOD.pdf
- <https://assets.documentcloud.org/documents/4332186/12-2017-National-Security-Strategy>.
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2017_07_73_1772.html,
- https://www.files.ethz.ch/isn/155586/Albania_English-2004.pdf
- <https://www.state.gov/documents/organization/152760.pdf>
- <http://www.satcen.europa.eu/who-we-are/our-mission>
- <https://www.hrvatski,vojniki.hr>
- https://honvedelem.hu/cikk/58002_albania_joins_defence_cooperation_initiative
- <http://www.seesac.org/>
- http://morm.gov.mk/?attachment_id=39384&lang=en
- Charter of Paris for a New Europe, OSCE Summit Declaration, Paris 1990.
- Christina Schori Liang, Small States and International Security Fall, International Program Geneva Boston University, 2011.
- Congressional Budget Justification, Foreign Operations, Appendix 3, Department of United States of America, Fiscal year 2016.
- Consolidating the European idea in the Western Balkans, Position paper by the SPD Parliamentary Party Group, Berlin, November, 2015.
- Context Analysis of the Security Sector Reform in Macedonia 1991 – 2008, Belgrade Centre for Security Policy and Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Skopje 2011.
- Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto, Security Dialogue, December 2006.
- Csaba Vida, The Central European Regional Security Sub-Complex, Academic and Applied Research in Military Science, No.2, , Hungary, 2007.
- Cuneyt Yenigun, Turkey's Role on Solving of Balkan Issues, Socioeconomic Cooperation and Development in the Balkans - 2nd International Balkan Congress, Istanbul 2010.
- Чарлс В. Кегли и Јуџин Р. Виткоф, Светска политика – тренд и трансформација, Желнид, Београд, 2006.
- Часопис Хрватски војник бр.445, 2014
- Чехулић Лидија, НАТО и нови међународни односи, Политичка култура: Атланско вијеће Хрватске, Загреб 2004.

- Шабић Дејан и др., Глобални и регионални аспекти развоја Србије и Балкана – догађаји из прошлости као порука за будућност, Гласник српског географског друштва, Београд, 2010.
- Шарчевић Един, Дејтонски устав: карактеристике и карактеристични проблеми, Сарајево, Фондација Конрад Аденауер Е.В. и Председништво у БиХ, 2009.
- Шушић Славољуб, Балкански геополитички кошмар, Војна књига, Београд 1995.
- Wivel A. The security challenge of small EU member states: interests, identity and the development of the EU as a security actor. JCMS: Journal of Common Market Studies, 43(2), 393-412, 2005.
- William Zartman, International relations in the new Africa, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1966

ПРЕГЛЕД ТАБЕЛА, СЛИКА И ПРИЛОГА:

ПРЕГЛЕД ТАБЕЛА:

Табела бр. 1: Карактеристике регионалног безбедносног комплекса

Табела бр. 2: Преглед анекса Дејтонског мировног споразума

Табела бр. 3: Класификација изазова, ризика и претњи

Табела бр. 4: Кључни задаци у стратегијским концептима НАТО

Табела бр. 5: Изазови, ризици и претње безбедности кроз стратегијске концепте НАТО

Табела бр.6: Преглед безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима ОЕБС, НАТО и ЕУ

Табела бр.7: Безбедносни ИРП у стратегијама националне безбедности САД из 2010., 2015. и 2017. године

Табела бр.8 : Безбедносни ИРП у стратегијама националне безбедности РФ из 2009. и 2016. године

Табела бр.9: Безбедносни ИРП у најновијим стратегијско-доктринарним документима САД, РФ и Турске

Табела бр.10: Преглед стратегијско-доктринарних докумената држава Западног Балкана

Табела бр. 11: Дефинисање конвенционалних војних претњи у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана

Табела бр.12: Преглед регионалних безбедносних иницијатива на простору ЈИ Европе

Табела бр.13: Преглед НАТО самита у периоду од 2004 до 2017. године и тачке закључака који се односе на простор Западног Балкана

Табела бр. 14: Листа мултинационалних НАТО пројеката паметне одбране

Табела бр.15: Учешће држава Западног Балкана у НАТО пројектима и подпројектима паметне одбране

Табела бр.16: Листа пројеката механизма сталне структуралне сарадње ЕУ

Табела бр.17: Области одбрамбене сарадње

Табела бр.18: Програм Државног партнерства и државе Западног Балкана

Табела бр. 19: Преглед ресурса Програма Државног партнерства НГ САД са државама Западног Балкана у 2015. и 2016. годин

ПРЕГЛЕД СЛИКА:

Слика бр. 1. – Европски регионални безбедносни комплекс након Хладног рата

Слика бр.2 - најзаступљенији ИРП у стратегијско-доктринарним документима посматраних међународних организација, великих сила и држава Западног Балкана

Слика бр. 3 - најзаступљенији безбедносни ИРП у државама Западног Балкана

Слика бр. 4 – билатералне одбрамбене активности САД и држава Западног Балкана у 2017. години

Слика бр. 5 – билатералне одбрамбене активности Руске Федерације и држава Западног Балкана у 2017. години

Слика бр. 6 – билатералне одбрамбене активности Турске и држава Западног Балкана у 2017. години

ПРЕГЛЕД ПРИЛОГА:

- Прилог број 1. - Преглед безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана
- Прилог број 2. - Заједничка изјава са састанка министара одбране земаља Југоисточне Европе, 08. октобар 2008, Охрид, Македонија
- Прилог број 3. - Заједничка изјава са састанка министара одбране земаља Југоисточне Европе, 16. октобар 2014, Будва, Црна Гора
- Прилог број 4. - Заједничка изјава са састанка заменика начелника генералштабова земаља ЈИ Европе, јуни 2016, Сарајево, Босна и Херцеговина
- Прилог бр.5 – Упитник (QUESTIONNAIRE)
- Прилог бр.6 - Заједничка изјава начелника генералштабова са 16. састанка Америчко-јадранске повеље, октобар 2012. године, Тирана, Албанија
- Прилог бр.7 - Заједничка изјава министара одбране са састанка Америчко-јадранске повеље, 2013. година, Скопље, Македонија
- Прилог бр.8: Стање интеграција земаља Западног Балкана у НАТО и ЕУ
- Прилог бр.9: Преглед финансијских средстава кроз војне фондове САД за државе Западног Балкана у 2008/2015. години
- Прилог бр.10: Упитник Албанија
- Прилог бр.11: Упитник Црна Гора
- Прилог бр.12: Упитник Македонија
- Прилог бр.13: Упитник Босна и Херцеговина
- Прилог бр.14: Упитник Србија

БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Мирјана Миленковић

Министарство одбране Републике Србије-Генералштаб Војске Србије

Незваног јунака 38, 11000 Београд

Тел.+381 11 3006 331 Моб. +381 64 8329 361

Е-маил: mirjana.milenkovic@vs.rs, mirjanamilenkovic07@yahoo.com

Датум и место рођења:

23. јули 1967. године, Ужице

Адреса становања:

Трговачка 32, 11000 Београд

Мирјана Миленковић, официр Војске Србије у чину пуковника, тренутно је на дужности заменика начелника Центра за мировне операције Војске Србије. Значајан део своје каријере радила је на пословима међународне војне сарадње и имала прилику да учествује на великом броју међународних и регионалних скупова из области безбедности, да организује скупове међународног и регионалног карактера и да на њима има упечатљива излагања.

Образовање:

2014. Генералштабно усавршавање Војна академија, Министарство одбране Р. Србије

2011. Мастер студије Факултета политичких наука - смер међународне и европске студије

2004. Дипломатска академија Министарства спољних послова Р. Србије

1990. Факултет политичких наука- смер Општенародна одбрана и друштвена самозаштита

2004. Курс из области безбедности на Дипломатској академији

2003. Курс управљања одбраном у демократији у Хрватској

2005. НАТО орјентациони курс за штабне офицере у СР Немачкој

2006. Холандија

Радно искуство:

2020 – Генералштаб Војске Србије, Центар за мировне операције

2007-2020 Генералштаб Војске Србије, Одсек за међународну војну сарадњу

2002-2007 Министарство одбране, Сектор за политику одбране,

1994-2002 Сектор за попуну, мобилизацију и системска питања ГШ ВЈ

Познавање језика:

Енглески језик, СТАНАГ 6001

Грчки језик, почетни ниво

Остало:

Удата, мајка сина и ћерке

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Мирјана Миленковић

Број индекса: 344/2011

Изјављујем

да је докторска дисертација под називом „Западни Балкан као поткомплекс у Теорији регионалног безбедносног комплекса“

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду _____

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме: Мирјана Миленковић

Број индекса: 344/2011

Студијски програм: Међународне и европске студије

Наслова рада: „Западни Балкан као поткомплекс у Теорији регионалног безбедносног комплекса“

Ментор: проф др Драган Симић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала ради похрањивања у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду _____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом „Западни Балкан као поткомплекс у Теорији регионалног безбедносног комплекса“ које је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањењу у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који пишу одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

① Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молим да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду _____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.

ПРИЛОЗИ

Прилог бр. 1: Преглед безбедносних ИРП у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана

Албанија	БиХ	Црна Гора	Хрватска	Мекедонија	Србија
<i>унутрашњи ИРП</i> организовани криминал	<i>глобални изазови</i> разлике у нивоу економског и друштвеног развоја	међународни тероризам	глобални тероризам	тероризам	оружана побуна
политичка нестабилност	разлике између богатог и сиромашног дела света	организовани криминал	организовани криминал	транснационални организовани криминал	тероризам
недовољан економски развој	међународни тероризам	пролиферација оружја за масовно уништење	пролиферација оружја за масовно уништење	корупција	пролиферација оружја за масовно уништење
илегалне миграције	угрожавање животне средине	кријумчарење опојним дрогама и оружјем	опасност од заосталих мина и експлозивних средстава	ширење и употреба оружја за масовно уништење	национални и верски екстремизам
природне катастрофе	неконтролисана производња и продаја наоружања	илегалне миграције	овладавање транзитним правцима приступа новим ресурсима	регионални сукоби и кризе	спорост у демократизацији економских и политичких процеса
демографски проблеми	присилне миграције	трговина људима	гранична питања настала као последице распада СФРЈ	радикални национализам и екстремизам	обавештајна делатност страних обавештајних организација
дезинформисање јавног мњења	организовани криминал	економски и социјални проблеми	последике природних и техничко-технолошких несрећа	етничка и верска нетрпељивост	организовани криминал
неадекватан развој образовања, науке и културе	ширење заразних болести	природне, техничко- технолошке, хемијске, биолошке, нуклеарне и радиолошке катастрофе	могућности угрожавања информатичког система	поседовање великих количина илегалног малокалибарског и лаког наоружања и муниције	корупција
<i>ИРП транснационалне природе</i> употреба војне силе	<i>Регионални изазови</i> нестабилност као производ транзиционих процеса	епидемије	корупција	незаконите активности страних обавештајних служби	проблеми економског развоја
национализам и етнички конфликти	илегална трговина наоружањем, наркотицима, људима	еколошке претње	изложеност политичком и обавештајном деловању	угрожавање информационих система и технологија	висока стопа незапослености и сиромаштво
организовани криминал	тежње ка сецесији, аутономији и независности	информатичка безбедност	хибридно ратовање	природне катастрофе и техничко-технолошке несреће	одлазак високообразованог кадра из земље

Албанија	БиХ	Црна Гора	Хрватска	Мекедонија	Србија
нелегална трговина	<i>унутрашњи изазови</i> заостали политички и друштвени анимозитети	вишак застарелог наоружања и муниције	деловање екстремистичких групација или појединаца	епидемије	енергетска међузависност
тероризам	спора имплементација Дејтонског споразума		негативна демографска структура	уништавање животне средине и еколошких потенцијала	неравномеран привредни и демографски развој
<i>претње глобалне природе</i> пролиферација оружја за масовно уништење	проблеми политичке и економске транзиције		поремећај снабдевањем енергентима	унутрашњи економски и социјални проблеми	статус избеглих, прогнаних и интерно расељених лица
загађење животне средине	порозне границе		климатске промене		недовршен процес разграничења између држава некадашње СФРЈ
	проблем незапослености		миграциона кретања		неконтролисано трошење природних ресурса и угрожавање животне средине
	превелике количине наоружања и муниције		јачање нетолеранције, радикализма и екстремизма у суседству		последице елементарних непогода и техничких и технолошких несрећа
	велики број нагазних мина и неексплодираних МЕС		повратници са ратишта		ширење инфективних болести
	еколошки изазови				наркоманија
					коришћење информационо-комуникационих технологија
					климатске промене

JOINT STATEMENT

SEDM MINISTERS OF DEFENSE MEETING

Ohrid, 08 October 2008

Defense Ministers of NATO and PfP Countries participating in South Eastern Europe Defense Ministerial (SEDM) Process:

His Excellency, Selmo CIKOTIĆ, represented by Mr. Igor CRNADAK, Deputy Minister of Defense

His Excellency, Karl ERJAVEC, represented by Mr. Franci ŽNIDARŠIČ, State Secretary of Defense

His Excellency, Robert M. GATES,

His Excellency, Mehmet Vecdi GÖNÜL,

His Excellency, Zoran KONJANOVSKI,

His Excellency, On. Avv. Ignazio LA RUSSA, represented by On. HE Giuseppe COSSIGA, Undersecretary of State for Defense

His Excellency, Evangelos-Vassilios I. MEIMARAKIS,

His Excellency, Teodor V. MELEȘCANU, represented by Mrs. Georgeta Elisabeta IONESCU, State Secretary for Relation with Parliament and Public Information

His Excellency, Gazmend OKETA

His Excellency, Nickolay TSONEV, represented by Mrs. Kameliya NEYKOVA, Deputy Minister of Defense

His Excellency, Branko VUKELIĆ, represented by Mr. Gordan ČAČIĆ, M.S. State Secretary of Defense

His Excellency, Yurii YEKHANUROV,

together with the Ministers of Defense from the SEDM Observer Countries: Georgia, H.E. David KEZERASHVILI represented by Mr. Giorgi MUCHAIDZE, Deputy Minister of Defense, Moldova, H.E. Vitalie VRABIE, Montenegro, H.E. Boro VUČINIĆ, Serbia, H.E. Dragan ŠUTANOVAC represented by Mr. Dušan SPASOJEVIĆ, State Secretary of Defense met in Ohrid on 08 October, 2008 strongly

and applicability of its procedures. The Chairperson underlined that the SEDM-CC endorsed the Consolidated Draft of the Agreement on the Coordination Committee in the framework of Southeastern Europe Defense Ministerial Process, which will be signed as soon as national procedures are completed. It was also noted that the SEDM-CC had endorsed the Framework Document for SEDM membership procedures and had approved the Guidance for SEDM Projects.

The Chairperson briefed that an initial planning meeting for an ad-hoc Working Group (experts level) on the Future Direction of SEDM had been held in conjunction with the 19th SEDM-CC meeting. It was agreed that the Working Group was necessary to review SEDM's future roles and missions in order to focus SEDM and SEEBRIG activities that best support interoperability and Euro-Atlantic integration of current and future SEDM Nations.

The Chairperson provided an update on the status of the current SEDM Projects.

COMSEEBRIG, Brigadier General Virgil BALACEANU reported on significant SEEBRIG 2008 achievements and future activities.

SEDM Ministers welcomed the PMSC proposed way ahead for the possible SEEBRIG engagement in a PSO in the future.

The MPFSEE Ministers of Defense commended the MPFSEE Nations, HQ SEEBRIG, and PMSC Secretariat for their work in finalizing and endorsing the 5th Additional Protocol to the MPFSEE Agreement. They encouraged the MPFSEE nations to ratify the protocol as soon as possible.

The SEDM Ministers expressed their appreciation for the excellent work and synergy among all of the SEDM nations and the SEDM-CC & PMSC Secretariat on finalizing the procedures necessary for the endorsement of the Agreement on the Coordination Committee in the framework of Southeastern Europe Defense Ministerial Process and the Framework document for SEDM Accession procedures. The SEDM Ministers agreed that the Agreement on the Coordination Committee in the framework of Southeastern Europe Defense Ministerial Process and the Framework document should be ready for signature after all SEDM nations have completed their national procedures.

The MPFSEE Ministers reiterated their welcome to Ukraine's decision to accede to the MPFSEE Agreement, expressing their hope to see Ukraine as a full-fledged member in MPFSEE in 2009. MPFSEE Ministers highly praised the cooperation between HQ SEEBRIG and the Ukrainian General Staff. MPFSEE Ministers also took note of the Ukrainian offer to provide an engineer unit up to

company level, an NBC protection unit up to platoon level, staff officers and medical personnel.

SEDM Ministers emphasized the “open door” policy, expressing their willingness to see the aspirant nations of Montenegro and Serbia as full-fledged SEDM members in the near future.

SEDM Ministers expressed their continuous support for ongoing NATO and EU-led operations in the region and beyond, and reiterated their commitment to contribute to NATO and EU efforts to strengthen security, stability and durable peace in South Eastern Europe. In this regard, Ministers thanked the Commander of JFC Naples for his contribution to this meeting and his briefing.

The SEDM Ministers agreed that the enlargement of NATO has been an unambiguous success in bringing new contributing nations in to the Alliance. Their efforts and NATO's efforts as a whole have been key in projecting security and stability throughout the Euro-Atlantic area. They reiterated their belief that the continuation of regionally balanced enlargement is an essential element of NATO's ongoing transformation. In this regard, they encouraged Alliance Heads of State and Government to reaffirm the continuance of the “open door” policy in line with Riga and Bucharest Summit Declarations.

The SEDM Ministers then welcomed the new chairing nations for SEESIM 2010 and CBSC project. They fully supported and encouraged other nations to consider volunteering and hosting the SEEDIRET project.

MPFSEE Ministers of Defense approved the HQ SEEBRIG Annual Exercise, the Training and Travel Plan for 2009 and SEEBRIG's Budget for the Fiscal Year 2009. The MPFSEE Ministers of Defense also approved the PMSC Public Diplomacy Strategy.

SEDM Ministers thanked the Ministry of Defense of the Republic of Bulgaria for hosting the next Ministerial meeting in Sofia, in 2009.

Finally, the SEDM Ministers expressed their gratitude to the Host Nation's Minister of Defense, H.E. Zoran KONJANOVSKI, for his warm hospitality in hosting this meeting. They also expressed appreciation for the efforts of his staff and SEDM-CC and PMSC Secretariat in preparing and organizing all the details connected with the Ministerial event.

JOINT STATEMENT
SEDM MINISTERS OF DEFENCE MEETING

Budva, Montenegro, 16th of October 2014

The Defence Ministers of the South-eastern Europe Defence Ministerial (SEDM) Process:

Her Excellency, Mimi Kodheli, PhD

His Excellency, Velizar Shalamanov, PhD

His Excellency, Dimitrios Avramopoulos, represented by Ilias Fotopoulos, Ambassador in Podgorica

Her Excellency, Roberta Pinotti, represented by Gioacchino Alfano, Undersecretary of State for Defence

His Excellency, Zoran Jolevski, PhD

His Excellency, Mircea Duşa represented by Codrin Dumitru Munteanu, the Secretary General of Ministry of National Defence

His Excellency, İsmet Yılmaz, PhD

His Excellency, Zekerijah Osmić

His Excellency, Ante Kotromanović

Her Excellency, Milica Pejanović-Đurišić, PhD

His Excellency, Bratislav Gašić, represented by Zoran Bingulac, PhD,
Ambassador in Podgorica

His Excellency, Janko Veber

His Excellency, Stepan Poltorak, represented by Colonel Andrii Blokha,
Defence Attache in Belgrade

His Excellency, Chuck Hagel, represented by Evelyn Farkas, PhD, Deputy
Assistant Secretary of Defence

Together with the Minister of Defence from the SEDM Observer Countries:

His Excellency, Irakli Alasania represented by Mikheil Darchiashvili, Deputy
Minister of Defence

His Excellency, Valeriu Troenco,

met in Budva, Montenegro, on 16th of October 2014, strongly determined to
promote enduring peace, stability and security in the region of South-eastern
Europe (SEE) through the SEDM process.

The Ministers welcomed the presence of the representatives from the
Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), the Regional
Cooperation Council (RCC) and RACVIAC Center for Security Cooperation.

The Ministers of Defence expressed particular appreciation for the
encouraging opening address given by the President of the Parliament of
Montenegro, H.E. Ranko Krivokapić, and for the key-note speech given by
the Ambassador Marcel Pesko, Director/Office of the Secretary General of
OSCE.

The SEDM Ministers of Defence appreciated the report of the Chairman, H.E. Valeriu Nicuț, PhD, State Secretary for Defence Policy and Planning within the Romanian Ministry of National Defence, on the activities implemented under Romanian Chairmanship since the last SEDM meeting in 2013.

The Ministers appreciated the opening presentation of the Minister of Defence of Montenegro, H.E. Milica Pejanović-Đurišić, PhD, suggesting additional actions for the prevention of duplication and further synchronizations of regional efforts that are related to the harmonization of existing initiatives, meetings and activities in the SEE region, including the proposal that each regional initiative should be focused on a specific domain.

The Ministers reiterated the commitment to promote all initiatives genuinely aimed to improve SEDM efficiency and visibility, reduce unnecessary duplications, ensure maximum coherence, streamline structures and improve working methods in order to achieve more effectiveness and efficiency in future regional defence cooperation.

Ministers appreciated the progress achieved with the further implementation of the Building Integrity (BI) project since the last ministerial meeting. Ministers commended the collaborative approach established between NATO BI and SEDM and expressed appreciation for the resources made available through the NATO BI Trust Fund. SEDM Nations are encouraged to continue with the project's implementation and to support BI-SEE efforts promoting good practice and developing capabilities.

Ministers recognized the importance of the Female Leaders in Security and Defence (FLSD) project and encouraged the Member Nations to continue with its implementation.

The Ministers of Defence recognized the importance of the Interconnection of

Military Hospitals (IMIHO) project as well as the substantial progress achieved, noting that all SEDM members are invited to participate, even if they lack military medical hospitals. Such participation is essential for enhancing the strength and the effectiveness of this initiative.

The Ministers took note, with interest, of the Athens proposal for the establishment of a permanent, modular and secure SEDM portal and encouraged Athens to work on a complete presentation of this project, including detailed financial aspects, by the next SEDM-CC meeting in March 2015.

The SEDM Ministers took note of Sofia's non-paper on "South-eastern Europe Defence Cooperation (SEDEFECO): „Optimization, Cooperation and Synergy" proposal and tasked SEDM-CC Chairmanship to organize a High Level Expert Meeting (HLEM) no later than the next SEDM-CC Meeting in March 2015. Sofia was invited to present further details of the above mentioned project, by the end of 2014, in order for HLEM to develop a set of proposals, on the future modalities for SEE defence cooperation. The results of HLEM work will be discussed by SEDM-CC at their meetings in 2015 with a view for a decision at the next SEDM meeting.

The Ministers welcomed the decision of Bucharest to assume the leadership of SEESIM 16, together with Zagreb as co-chair.

The MPFSEE Ministers of defence signed "HQ SEEBRIG location and critical rotational slots table after the year 2015" document. This document

establishes the base for implementing the rotation of the SEEBRIG HQ, Chairmanship, and critical slots till the year 2035.

Ministers of Defence appreciated the report of COMSEEBRIG, Brigadier General Hakan ESER, on SEEBRIG activities and achievements since the last SEDM Meeting with the main focus on new training and exercise policy and encouraged him to seek all available training and operational opportunities for implementing the new exercise policy starting from 2015.

PMSC/MPFSEE Ministers approved the HQ SEEBRIG Annual Plan (Main Activities, Training and Travel Plan) for 2015 and SEEBRIG's Budget for the Fiscal Year 2015, as well as authorized COMSEEBRIG for re-allocation of the financial resources, up to 20% from the approved Budget for FY 2015.

SEDM Ministers appreciated the efforts and encouraged COMSEEBRIG to continue cooperation and participation of SEEBRIG in NATO and regional training and exercises, academic activities, as good opportunities for increasing SEEBRIG's operational effectiveness.

The Ministers confirmed their dedication to the 'open door policy' for the aspirant states that want to be part of the SEDM initiative and whose participation could help to fulfil the SEEBRIG recognized shortfalls and capability gap. In this context, the Ministers appreciated and encouraged the Georgian authorities to take forward accession process by completing the internal legal procedures. Also, the Ministers encouraged the Republic of Moldova, as observer nation, to consider the possible accession to the full membership as an opportunity.

Tbilisi confirmed its support to the SEDM process and extended its appreciation to all the member states for accepting Georgia's request on

membership. Tbilisi expressed readiness to notify the depository state about the completion of the internal legal procedures to accede to the Agreement on the Establishment of a Coordination Committee in the Framework of South-eastern Europe Defence Ministerial Process in the near future.

The Ministers took note of the presentation "Cyber Threats as a rising security issue in SEE", held in Skopje, presented by SEEMIC host nation.

The Ministers thanked the Montenegrin authorities for organizing and hosting the SEDM meeting, which provided Nations the opportunity to further work on optimizing the regional cooperation.

The next Ministerial Meeting will be hosted by the Ministry of Defence of the Republic of Croatia, in October 2015, according to the meeting calendar.

The Ministers expressed their appreciation to the Minister of Defence of Montenegro, H.E. Milica PEJANOVIĆ-ĐURIŠIĆ, for her warm hospitality in hosting this meeting. They also expressed gratitude for the efforts of her staff and the SEDM-CC and PMSC Secretariat in preparing and organizing all the details connected with the Ministerial events.

SEDM-CC/PMSC Chairman

Valeriu Nicut

Head of SEDM-CC/PMSC Secretariat

LTC Jan-Florin Ganea

**SOUTH-EASTERN EUROPE DEFENSE MINISTERIAL
COORDINATION COMMITTEE AND
POLITICAL-MILITARY STEERING COMMITTEE
TURKISH CHAIRMANSHIP 2015-2017**

JOINT STATEMENT

**SOUTH-EASTERN EUROPE DEFENSE MINISTERIAL (SEDM) DEPUTY CHIEFS
OF DEFENSE (DCHODs) MEETING**

9th June 2016, Sarajevo/BOSNIA and HERZEGOVINA

We, the Deputy Chiefs of Defense/General Staff from the SEDM countries:

General Director, Acting Deputy Chief of General Staff, Colonel Ardian BALI

Deputy Chief of the Joint Staff of the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina for Operations, Major General Mirko TEPŠIĆ

Deputy Chief of Staff, Major General Plamen ATANASOV

Deputy Chief of Defense, Lieutenant General Drago MATANOVIĆ represented by Director of General Staff CAF Rear Admiral Robert HRANJ

Deputy Chief of Defense, Major General Muhamet RACAJ

1st Deputy Chief of General Staff, Colonel Omar BEGOIDZE

Deputy Chief of the Hellenic National Defense General Staff, Lieutenant General Georgios PARASCHOPOULOS

Deputy Chief of General Staff, Lieutenant General Roberto NORDIO represented by Brigadier General Silvano FRIGERIO

Deputy Chief of General Staff, Colonel Rajko PEŠIĆ,

Deputy Chief of General Staff, Major General Adrian TONEA, represented by Major General Cristinel CERNEA

Deputy Chief of General Staff, Lieutenant General Jovica DRAGANIĆ

Deputy Chief of General Staff, Major General Alan GEDER,

Deputy Chief of General Staff, General Yaşar GÜLER represented by Brigadier General İzzet TEKİN.

convened in Sarajevo, on the 9th of June 2016, to foster military cooperation in South Eastern Europe in order to further strengthen stability, security and prosperity in the region.

We highly appreciated the encouraging opening remarks by the Deputy Minister of Defense from Sarajevo, H.E. Mr. Sead JUSIĆ and by the Chairman of SEDM-CC/PMSC, H.E. Ambassador Hüseyin MÜFTÜOĞLU.

This being the first DCHODs Meeting since the takeover of the Chairmanship by Ankara from Bucharest in July 2015, we expressed our good wishes to Ankara and the new Chairman of SEDM-CC/PMSC. We also extended our wishes of success to new COMSEEBRIG, Brigadier General Numan YEDİYILDIZ, while expressing our deepest appreciation to the previous Chairman and COMSEEBRIG.

We fully acknowledged the current threats to international peace and security and we condemned all terrorist attacks which recently took place in different parts of the world, voicing our belief that the unbroken chain of terrorist acts gives momentum to the need for an orchestrated and unified move to confront terrorism and extremism.

Also, we noted with great concern the common challenge which many South Eastern European countries face in the form of a humanitarian crisis following the war in Syria and conflicts in Africa. We underlined that the humanitarian crisis is a symptom of this civil strife to which a solution should be found without further delay. We welcomed the united efforts of the countries to alleviate the plight of the refugees, stressing that coordinated efforts and cooperation among the South Eastern Europe countries should be maintained to address the difficulties in face of this humanitarian crisis.

We recognized the achievements and appreciated the work done by the Turkish Chairmanship, presented by the Chairman of SEDM-CC/PMSC in the update on the SEDM projects and way ahead. We noted with appreciation the progress achieved so far in all current projects.

We fully supported the assessment of the Chairman of SEDM-CC/PMSC, indicating that the member nations' commitment to fundamental goal to intensify understanding and political-military cooperation in the South Eastern Europe should be preserved for the purpose of strengthening stability and security in the region and that as the process will mark its 20th Anniversary in 2016, this might constitute a good opportunity for the member nations as well as the Secretariat to seek the means and tools to strengthen the effectiveness of the process. In this respect, efforts made by the PMSC were commended regarding the proposal of offering SEEBRIG to NATO within the Framework Nation Concept in order to promote the visibility and readiness of SEEBRIG.

We welcomed Tbilisi for becoming a full member in the SEDM process and voiced our expectation that Chisinau as well will become full member in the process soon.

Handwritten signature

We also welcomed the launching of the permanent SEDM portal which will not only increase the visibility of the process but also constitute a platform where all Nations would share information and documents as quickly and effectively as possible. We expressed our gratitude to Athens and the Secretariat for their joined efforts to make the portal usable in a short period of time.

We appreciated the report of COMSEEBRIG on activities since the last DCHODs meeting, stressing that "SEVEN STARS 2016" exercise will enhance the interoperability with NATO structures and other organizations, and will generate a better understanding of Peace Support Operation, Disaster Relief Operation, and Humanitarian Assistance Operations among SEEBRIG HQ and SEEBRIG affiliated units.

We welcomed the update regarding SEEBRIG participation in "SEESIM-16" exercise and acknowledged COMSEEBRIG's call to the member nations to consider offering the Battalion-size module and host the exercise in 2017, as important tool through which SEEBRIG tests and validates its concepts and procedures and assesses its capabilities and readiness in all aspects.

We appreciated the very good results of all the SEEBRIG Evaluation Visits conducted so far and expressed gratitude to the nations involved for their great hospitality and support.

It was emphasized that SEEBRIG has proven itself as a valuable asset and an efficient platform for collaboration among the participating nations, and became a role model for other countries during all these years. In this regard, we expressed our support for the cooperation between SEEBRIG, LITPOLUKR Brigade and other regional organizations.

We recognized the importance of the efforts to enhance SEEBRIG effectiveness as a mechanism to actively contribute to security, cooperation and stability within the SEDM Process in general, and particularly related to seeking the most appropriate ways for engagement of SEEBRIG in various activities, including training and operations. The consolidation and optimization of SEEBRIG relationship with international organizations, especially with NATO were underlined.

Through the presentations of the national views on the way ahead, we reaffirmed our commitment to strengthening military cooperation in South Eastern Europe.

We acknowledged the importance of peace and security in the wider South East Europe region and emphasized the need for respect of the territorial integrity and sovereignty of all SEDM member countries.

We reiterated our expectation that Sarajevo joins as early as possible the other PMSC nations and stressed that inclusion of Sarajevo in PMSC will make an important contribution to SEEBRIG capabilities.

lt

We followed with great interest the update given by Bucharest on the status of "SEESIM-16" exercise, appreciating Bucharest's efforts in hosting the exercise, and encouraged all SEDM nations to actively take part in the future SEESIM exercises, which remains to be the only exercise under SEDM process.

With regard to the location of the SEEBRIG HQ, we thanked Skopje and Athens for their proposals to host the SEEBRIG HQ, stressing that it is necessary to determine host nations after 2017 as soon as possible based on the criteria regulated in MPFSEE Agreement. We expressed our respect to the right for all PMSC nations to host the HQ SEEBRIG. We noted the Secretariat's efforts aimed at finding a solution acceptable to all parties.

We welcomed the coming into force of the 5th Additional Protocol to the MPFSEE Agreement on 15th of September 2015 and expressed our support for the efforts of the Secretariat on revising the MPFSEE Agreement, especially to accelerate the decision making process and to simplify the general procedures related to the conduct of SEEBRIG activities.

We recognized the newly approved DCHODs Meeting Plan until 2030 and we expressed our gratitude to Podgorica for offering to host the 2017 DCHODs Meeting, the exact date of which will be communicated in due time.

We expressed our appreciation for the presence of the representatives of Regional Cooperation Council (RCC), United Nations Development Programme (UNDP)/South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC) and for the contribution of the representative of RACVIAC- Center for Security Cooperation. We appreciate the activities of these regional organizations with the aim to enhance the security cooperation in the SEE region.

We expressed our gratitude to the Ministry of Defense from Sarajevo for the warm hospitality and to all officials for their tireless efforts in preparing the annual SEDM Deputy Chiefs of Defense Meeting.

Deputy Head of the Secretariat
MAJ Barış AKBAŞ

Chairman of SEDM-CC/PMSC
Amb. Hüseyin MÜFTÜOĞLU

QUESTIONNAIRE

General Staff/ Ministry of Defence_____

1. Which strategic-doctrinal documents has your country passed at the national level?

- a) National Security Strategy _____ ☐
- b) Defence Strategy _____ ☐
- c) Armed Forces Doctrine _____ ☐
- d) Strategic Defence Review _____ ☐
- e) Long-term Development Plan _____ ☐
- f) White Paper on Defence _____ ☐

2. When was the last time some of these strategic-doctrinal documents were updated?

- a) a year ago _____ ☐
- b) three years ago _____ ☐
- c) five years ago _____ ☐
- d) much earlier _____ ☐
- e) have not been updated so far _____ ☐

3. Which global international organizations is your country a part of ?

- a) United Nations (UN) _____ ☐
- b) European Union (EU) _____ ☐
- b) North Atlantic Treaty Organization (NATO) _____ ☐
- d) Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) _____ ☐

4. **Which regional security initiatives is your country a part of ?**

(tick the box if you are a member of the said initiative)

4.1. Defence Cooperation:

- a) South-East Europe Defence Ministerial (SEDM) _____ ☐
- b) Balkan Countries Chiefs of Defence Conference B-9 _____ ☐
- c) Centre for Security Cooperation RACVIAC _____ ☐
- d) South East Europe Clearing house (SEEC) _____ ☐
- e) The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC) _____ ☐
- f) The United States-Adriatic Charter A-5 _____ ☐

4.2. Police and juridical cooperation

- a) Regional Anti-Corruption Initiative (RAI) _____ ☐
- b) Migration, Asylum, and Refugees Regional Initiative (MARRIP) _____ ☐
- c) South East Europe Police Chiefs 'Association (SEPCHA) _____ ☐
- d) Police Forum _____ ☐
- e) Secretariat of South East Europe Police Cooperation Convention _____ ☐
- f) Women Police Officer network (WPON) _____ ☐
- g) Regional Centre for Combating Trans-border Crime (SECIP) _____ ☐

4.3. South East European Prosecutors Cooperation

- a) South East European Prosecutors Advisory Group (SEEPAG) _____ ☐
- b) Western Balkans Prosecutor Network (PROSECO) _____ ☐

4.4. Cooperation in Emergency Situations

- a) Disaster Preparedness and Prevention Initiative South East Europe (DPPI SEE) _____ ☐

5. On a scale 1-5 (1 being the lowest and 5 being the highest) please rate the benefits, concrete contributions to strengthening of a national defence system and a regional security structure, as a result of participation in regional defence cooperation security initiatives:

5.1. South-East Europe Defence Ministerial SEDM

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.2. Balkan Countries Chiefs of Defence Conference B-9

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.3. Centre for Security Cooperation RACVIAC

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.4. South East Europe Clearinghouse (SEEC)

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.5. The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC)

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.6. The United States-Adriatic Charter A-5

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

6. Your bilateral military cooperation is most developed with:

(please rate your response on a scale 1-5; 1 being the lowest and 5 being the highest level of cooperation)

a) immediate neighbours _____ ☐

b) South East Europe countries _____ ☐

c) Countries of the European continent _____ ☐

d) Great Powers (USA, China, Russian Federation) _____ ☐

7. Does membership in regional/global security organizations contribute to strengthening of bilateral defence relations?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☐

c) To a certain extent _____ ☐

8. Do you participate in any of the *Smart Defence* projects?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☐

If yes, please state the project:

9. Do you participate in any of the *Pooling & Sharing* projects?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☐

If yes, please state the project:

10. Is your country a member of The European Defence Agency (EDA)?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☐

11. How many exercises do you annually participate in?

- a) 1-2 _____ ☐
- b) 2-4 _____ ☐
- c) 4-6 _____ ☐
- d) 6-10 _____ ☐
- e) more than 10 _____ ☐

12. What types of exercises are the most common?

- a) under the auspices of NATO _____ ☐
- b) under the auspices of EU Battle Groups _____ ☐
- c) regional exercises _____ ☐
- d) under the auspices of the USA or Russian Federation _____ ☐
- e) other categories _____ ☐

13. Do you participate in multinational operations and under whose mandate?

(tick the box if you participate in the multinational operations of the said organizations, and rate your response on a scale 1-4; 1 being the lowest and 4 the highest level of engagement)

- a) UN _____ ☐
- b) NATO _____ ☐
- c) EU _____ ☐
- d) other _____ ☐

14. Do you participate in EU Battle Groups?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☐

c) The commencement of engagement is being planned _____ ☐

15. From the point of view of different geopolitical, security and media constructions, which of the given regions does your country belong to?

a) South East Europe _____ ☐

b) The Balkans _____ ☐

c) Western Balkans _____ ☐

Today, at the Tirana International Hotel was held the 16th meeting of the Adriatic Charter at the level of Chiefs of Defence of the member countries of this regional initiative. In this conference attended: Chief of General Staff of the Armed Forces of the Republic of Albania, Major General Xhemal Gjunksi, Chief of General Staff of the Armed Forces of Croatia, Lieutenant General Drago Lovric, Chief of General Staff of the Armed Forces of Macedonia, General Goranko Koteski, Chief of General Staff of the Armed Forces of Montenegro, Vice Admiral Dragan Samardzic, Deputy Chief of General Staff of the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina, General Ante Jeleč, Deputy Commander of the U.S. Europe Command (USEUCOM), Vice Admiral Charles Martoglio.

While, with the status of guest attended Chief of General Staff of the Slovenian Armed Forces, Brigadier General Dobran Bozic, Kosovo Security Force Commander, Lieutenant General Kadri Kastrati, Deputy Chief of Staff for Operations in the Joint Force Command, Naples, Major General Garry Dean, as well as representatives from NATO NCIA. The purpose of the conference was the reaffirmation of the joint efforts of A5 countries for cooperation and integration in Euro-Atlantic security structures.

The opening speech was held by the Chief of General Staff of the Armed Forces of Croatia, Lieutenant General Drago Lovric, in his capacity as chairman of A5. Then, Chief of General Staff of the Armed Forces of Albania, Major General Xhemal Gjunksi held his speech, in which, among other things, he assessed the excellent level of cooperation between A5 member countries, and expressed his confidence this cooperation will be strengthened in the future through joint projects.

16th Adriatic Charter Conference was greeted by Deputy Minister of Defence, Mr. Arian Starova. "I am honored to address today on behalf of the Ministry of Defence the 16th meeting of Chiefs of General Staff of the Adriatic Charter member countries - stated Mr. Starova - an initiative now known as very precious in the Atlantic integration processes of our region, which can be regarded today as one of the most successful of the region, lying in the political, military field and beyond them it has given and continues to give a valuable contribution to peace and security in our region." On this occasion, Deputy Minister Starova expressed deep gratitude to the United States of America, which has set their benevolent will and efforts in the foundation of this initiative proved to be successful since May 2003. Our member countries of the Adriatic Charter united in common values and goals, - he continued further, - possess great opportunity and power to coordinate their efforts in favor of increasing military capability to support peace, regional and Euro-Atlantic security. The short history of nine years of Adriatic Charter has already proven the success of this cooperation.

Under these new circumstances, we are all aware now, that we need to increase our security and defence capabilities with far less human and financial resources; in other words, we need to be "smart" and try "Smart Defence". This was also one of the important decisions of the last NATO's high-level meeting in Chicago - underlined Mr. Starova. Focusing on the significance of this meeting Mr. Starova said: "Meetings like this one today are wonderful to discuss and explore possibilities for the coordination of our defence policy, so that our

military capabilities might be reachable with less human and financial resources, as well as comply with NATO standards.”

Given the increased success of the Adriatic Charter initiative by its expanding with new members such as Montenegro and Bosnia and Herzegovina, Deputy Minister Starova said that perhaps time has come and it would be our mutual benefit to expand this initiative with other countries of the region. In nine years, the Adriatic Charter grew from three member countries to five member states. “This development further increased peace, security, trust, understanding and regional cooperation. A further extension of the Adriatic Charter initiative will further push these achievements, which would be applied not only in our region, but also in the Atlantic Alliance”, concluded his speech Deputy Starova.

Further the proceedings continued with discussions of the issues defined in the program, such as regional cooperation for sustainable capacity building through the support of joint exercises and operations; continuity of the transformation process of the Armed Forces; Balkan regional approach on the air policing, etc. Chiefs of the General Staff of A5 countries and other guests at the meeting assessed the proceedings of this conference as a significant indicator of fruitful cooperation of the A5 countries, in the regional context, as well as in support of NATO operations.

At the end of the 16th meeting of the Adriatic Charter was approved and signed a Joint Declaration.

Today's afternoon, Chief of the General Staff of the Armed Forces of the Republic of Albania, Major General Xhemal Gjunkshi, held a special meeting with the Chief of the General Staff of the Slovenian Armed Forces, Brigadier General Dobran Bozic.

JOINT STATEMENT
Following
THE U.S. - ADRIATIC CHARTER
DEFENSE MINISTERIAL
Ohrid, 14 June 2013

1. We, the Ministers of Defense of the Adriatic Charter member countries:

- His Excellency Mr. Arben IMAMI, Minister of Defense of the Republic of Albania, represented by H.E. Deputy Minister of Defense Prof. Arta MUSARAJ, PhD,
- His Excellency Mr. Zekerijah OSMIĆ, Minister of Defense of Bosnia and Herzegovina^{*}, represented by H.E. Deputy Minister of Defense Mr. Mirko OKOLIĆ, MA
- His Excellency Mr. Ante KOTROMANOVIĆ, Minister of Defense of the Republic of Croatia,
- His Excellency Mr. Talat XHAFERI, Minister of Defense of the Republic of Macedonia,
- Her Excellency Ms. Milica PEJANOVIĆ-ĐURIŠIĆ, PhD, Minister of Defense of Montenegro, represented by H.E. Mr. Dušan MRDOVIĆ, Ambassador of Montenegro in the Republic of Macedonia,
- His Excellency Mr. Chuck HAGEL, U.S. Secretary of Defense, represented by H.E. Mr. Paul D. WOHLERS, U.S. Ambassador to the Republic of Macedonia.

met in Ohrid on 14 June 2013 in order to strengthen and expand our regional cooperation. This meeting is a continuation of our dialogue from the U.S.-Adriatic Charter Defense Ministerial held in Durrës (on 9 December 2011) and Skopje (on 29 March 2012) respectively. Once again, we reaffirmed the achievements in the U.S.-Adriatic Charter defense reform segment and we would like to encourage all the countries from the region to continue in the same direction.

2. Honored by the presence of H.E. Mr. Agim ÇEKU, Minister of the Kosovo Security Forces of the Republic of Kosovo, Mr. Dobromir TOTEV, PhD, State Secretary in the Ministry of Defense, Mr. Zoran KLEMENČIĆ, State Secretary of the Ministry of Defense, Col. Aleksandar

^{*} Bosnia and Herzegovina does not recognize (the Republic of) Kosovo

ALEKSANDROV, the Chief NATO Liaison Office Skopje in the Republic of Macedonia, Mr. Velizar SHALAMANOV, Director Demand and Management for the NATO Communication and Information Agency, as well as other representatives from the region, from national institutions, the ambassadors and defense attachés accredited to the Republic of Macedonia, diplomats, experts and other distinguished guests.

3. Reaffirming our determination to pursue the full integration of the South Eastern Europe countries within the Euro-Atlantic community, the Defense Ministers confirmed their commitment to national and joint contribution to regional peace and stability, as an important part of the stability of Europe.

4. We welcome the dedication of the Alliance for continuing its open door policy, reaffirmed at the Chicago Summit, and we recognize the role of Albania, Croatia and the United States of America in supporting the aspirations of the countries from the region for NATO membership. In this context, we express strong support and commitment to attaining full membership of the Republic of Macedonia, as soon as possible consistent with NATO decisions. We welcome the continuous considerable progress achieved by Montenegro towards further Euro - Atlantic integration. We also welcome the achievements of Bosnia and Herzegovina and encourage its further steps needed for full participation in the Membership Action Plan.

5. Guided by our commitment to contribute to the security and stability of the Euro - Atlantic community, we confirmed our dedication to intensify the good neighborly relations and expand bilateral and regional defense cooperation. We are firmly convinced that the future engagement of the U.S. - Adriatic Charter countries will promote enhancement of the relations between NATO and the partner countries.

6. We determined to assist the countries in the Region in their defense reforms for the purpose of their accelerated integration within the Euro-Atlantic community.

7. Underlining the commitment for active contribution to Trans - Atlantic security, we undertook to invest additional efforts to developing and implementing the common capabilities in the spirit of NATO's Smart Defense concept.

8. Reaffirming the contribution to ISAF to date, which has demonstrated the dedication of the U.S. - Adriatic Charter countries as contributors to peace and stability, we express our preparedness to participate in the mission Resolute Support in Afghanistan beyond 2014, and we stand ready to consider possibilities for joint participation in accordance with the requirements of the Afghan National Security Forces. In that context, we undertook to continue our contribution to the framework of regional initiatives and to remain strongly committed to implementing the common obligations.

9. In that context we welcome the initiative of the Republic of Croatia to explore and propose possibilities of joint engagement beyond 2014. The previous joint participation is the best

example of the collective regional commitment to supporting the Afghan Government in taking over the full responsibility for the security of Afghanistan.

10. Acknowledging the leading role of Croatia in the Smart Defense project Balkan Regional Approach to Air Defense, we, the Ministers of Defense of the Republic of Macedonia, Bosnia and Herzegovina (after accomplishment of internal national procedures on concluding and implementing of international agreement), Republic of Croatia and Montenegro, agreed to sign at the next possible occasion the Agreement between the Ministry of Defense of the Republic of Croatia and the Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina and the Ministry of Defense of Montenegro and the Ministry of Defense of the Republic of Macedonia regarding the Air Surveillance and Communications Requirements study for Bosnia and Herzegovina, Montenegro and the Republic of Macedonia in support of the Balkan Regional Approach to Air Defense as the next step to implementing this NATO multinational initiative, leaving the possibility for the other interested countries to join this initiative at the acquisition and integration phase in line with the development of the NATO Integrated Air Defense System (NATINADS).

11. We welcome the progress in developing the project on the Regional Medical Task Force and look into the possibilities for joint participation of this force in international operations beyond 2015. To that end, we agreed that the Republic of Macedonia, as the lead nation in this project, intensifies the efforts for its implementation by the end of 2015.

12. Today, we welcomed the idea for expanding our cooperation in the area of emergency relief and in that context we especially welcome the efforts of Albania for organizing and conducting the exercise Joint Reaction, as the first step to developing joint Regional Civil Emergency Planning and Disaster Relief Capacities and Capabilities. We agreed that Albania takes the lead role in the further implementation of this project.

13. We reaffirm the commitment to further development of the network of Regional Training Centers, which will increase the possibility for exploiting the distance learning systems and creating a pool of experts in specific areas, enabling thus each country to coordinate and request expertise on a regional principle. We continue the national and regional efforts for promotion of the existing regional training centers, such as: Peace Support Operations Regional Training Center in Bosnia and Herzegovina, RACVIAC and Helicopter Pilot Training Center in Croatia, Regional Training Center for Communications and Medical Training Center in Macedonia, a Helicopter Pilot Training Center in Montenegro and Nuclear Biological Chemical Regional Training Center in Serbia. Furthermore, we agreed to work on expanding the network of regional training centers by including the Simulation Center at TRADOC in Albania, and the Training Area Krivolak in Macedonia.

14. We agreed to work jointly on developing other regional joint projects, such as pre - acquisition activities related to modernization of the national armed forces.

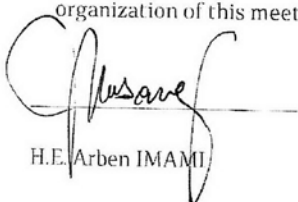
15. We welcomed the report presented by the Macedonian representative at the Defense Policy Directors meeting on the common projects and activities within the U.S. - Adriatic Charter.

16. We encourage the Partnership Commission to consider extending the U.S. - Adriatic Charter's Chairmanship to a one - year term, beginning with Albania in 2014, and enhancing interagency coordination on common projects in the spirit of the Smart Defense Initiative.

17. We reiterate our gratitude to the United States of America for its generous support and assistance to the activities under the U.S. - Adriatic Charter.

18. We welcome the participation and the continuous support of the countries in the region and the international contributors to the U.S. - Adriatic Charter initiatives and projects.

19. We extend our gratitude to the Republic of Macedonia as the organizer of this event and the current chair of the U.S. - Adriatic Charter for its warm hospitality and excellent organization of this meeting.

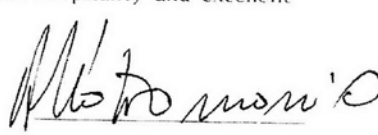
H.E. Arben IMAMI

Minister of Defense of the
Republic of Albania
represented by H.E. Deputy
Minister of Defense, Prof.
Arta MUSARAJ, PhD

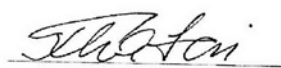
H.E. Zekerijah OSMIĆ

Minister of Defense of
Bosnia and Herzegovina,
represented by H.E. Deputy
Minister of Defense, Mirko
OKOLIĆ, MA

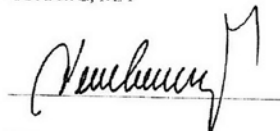
H.E. Ante KOTROMANOVIĆ

Minister of Defense of the
Republic of Croatia

H.E. Talat XHAJFERI

Minister of Defense of the
Republic of Macedonia

H.E. Milica PEJANOVIĆ-
ĐURIŠIĆ, PhD

Minister of Defense of
Montenegro, represented by
H.E. Dušan MRDOVIĆ,
Ambassador of Montenegro
in the Republic of
Macedonia.

H.E. Chuck HAGEL,

U.S. Secretary of Defense,
represented by H.E. Paul
D. WOHLERS, U.S.
Ambassador in the
Republic of Macedonia.

Ohrid, 14 June, 2013

Прилог бр. 8: Стање интеграција земаља Западног Балкана у НАТО и ЕУ

Стање интеграција у НАТО и ЕУ	Албанија	БиХ	Црна Гора	Хрватска	Србија	Македонија
НАТО						
Партнерство за мир (PfP)	1994.	2006.	2006.	2000.	2006.	1995.
Индивидуални партнерски акциони план (IPAP)		2008.	2008.		2015.	
Акциони план за чланство (MAP)	1999.	2010.	2009.	2002.		1999.
Чланство	2009.		2017.	2009.		
ЕУ						
Студија изводљивости	2003.	2003.				
Споразум о стабилизацији и придруживању (SAA)	2006.	2008.	2007.	2001.	2008.	2001.
Захтев за кандидатуру	2009.		2008.	2003.	2009.	2004.
Статус кандидата	2014.		2010.	2004.	2012.	2005.
Чланство				2013.		

Прилог бр.9: Преглед финансијских средстава кроз војне фондове САД за државе Западног Балкана у 2008/2015. години

Државе Западног Балкана	CTFP		FMF		IMET		Рег. центри	GPIO	FMS			
	2008/2015		2008/2015		2008/2015		2008/2015	2008/2015	2008/2015			
	Људи	Новац \$	Људи	Новац\$	Људи	Новац\$	Људи	Новац\$	Људи	Новац \$	Људи	Новац \$
Албанија	42/0	349.097/0	1/0	0/0	35/0	1.008.962/0	120/0	282.236/0	/	/	/	/
БиХ	9/33	90.656/135.541	/	/	47/34	1.383.905/1.224.683/	146/38	300.443/58.284	2/0	2.270/0	0/5	494.802/0
Црна Гора	10/5	86.013/23.230	0/29	0/157.744	9/23	127.165/1.112.978	94/33	144.850/57.332	/	/	/	/
Хрватска	47/0	256.602/0	/	/	52/0	459.703/0	110/0	197.059/0	/	/	6/0	37.571/0
Македонија	35/6	317.704/68.171	0/10	0/246.021	18/34	745,201/623.601	131/80	213,112/64.437	/	/	0/15	0/40.383
Србија	14/7	391.980/35.085	/	/	24/43	421,837/1.088.457	130/98	284,734/113.580	27/	30,405/	13/4	292,885/0
*Косово	8/7	63.328/84.629	/	/	3/34	40,167/962.254	65/21	179,560/92.913	/	/	0/12	0/145.178

Напомена: Сједињене Америчке Државе су 2008. године развиле део програма и за тзв. Косово по следећем:

Програм	Људи	Новац
CTFP	8	\$63,328
IMET	3	\$40,167
Regional Centers	65	\$179,560
Укупно	76	\$283,055

QUESTIONNAIRE

General Staff/ Ministry of Defence_____

1. Which strategic-doctrinal documents has your country passed at the national level?

- a) National Security Strategy _____√_____ ☐
- b) Defence Strategy _____√_____ ☐
- c) Armed Forces Doctrine _____√_____ ☐
- d) Strategic Defence Review _____√_____ ☐
- e) Long-term Development Plan _____√_____ ☐
- f) White Paper on Defence_____ ☐

2. When was the last time some of these strategic-doctrinal documents were updated?

- a) a year ago _____√_____ ☐
- b) three years ago _____√_____ ☐
- c) five years ago _____ ☐
- d) much earlier_____ ☐
- e) have not been updated so far_____ ☐

3. Which global international organizations is your country a part of ?

- a) United Nations (UN) _____√_____ ☐
- b) European Union (EU) _____ ☐
- b) North Atlantic Treaty Organization (NATO) _____√_____ ☐
- d) Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) ____√____ ☐

4. Which regional security initiatives is your country a part of ?

(tick the box if you are a member of the said initiative)

4.1. Defence Cooperation:

- a) South-East Europe Defence Ministerial (SEDM) _____√_____ ☐
- b) Balkan Countries Chiefs of Defence Conference B-9 _____√_____ ☐
- c) Centre for Security Cooperation RACVIAC _____√_____ ☐
- d) South East Europe Clearing house (SEEC) _____√_____ ☐
- e) The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC) _____√_____ ☐
- f) The United States-Adriatic Charter A-5 _____√_____ ☐

4.2. Police and juridical cooperation

- a) Regional Anti-Corruption Initiative (RAI) _____ ☐
- b) Migration, Asylum, and Refugees Regional Initiative (MARRIP) _____ ☐
- c) South East Europe Police Chiefs 'Association (SEPICA) _____ ☐
- d) Police Forum _____ ☐
- e) Secretariat of South East Europe Police Cooperation Convention _____ ☐
- f) Women Police Officer network (WPON) _____ ☐
- g) Regional Centre for Combating Trans-border Crime (SECIP) _____ ☐

4.3. South East European Prosecutors Cooperation

- a) South East European Prosecutors Advisory Group (SEEPAG) _____ ☐
- b) Western Balkans Prosecutor Network (PROSECO) _____ ☐

4.4. Cooperation in Emergency Situations

- a) Disaster Preparedness and Prevention Initiative South East Europe (DPPI SEE) _____ ☐

5. On a scale 1-5 (1 being the lowest and 5 being the highest) please rate the benefits, concrete contributions to strengthening of a national defence system and a regional security structure, as a result of participation in regional defence cooperation security initiatives:

5.1. South-East Europe Defence Ministerial SEDM

- 1 _____ ☐
- 2 _____ ☐
- 3 _____ ☐
- 4 _____ ☐
- 5 _____ ☐

5.2. Balkan Countries Chiefs of Defence Conference B-9

- 1 _____ ☐
- 2 _____ ☐
- 3 _____ ☐
- 4 _____ ☐
- 5 _____ ☐

5.3. Centre for Security Cooperation RACVIAC

- 1_____ ☐
- 2_____ ☐
- 3_____ ☐
- 4_____ ☐
- 5_____√_____ ☐

5.4. South East Europe Clearinghouse (SEEC)

- 1_____ ☐
- 2_____ ☐
- 3_____ ☐
- 4_____ ☐
- 5_____√_____ ☐

5.5. The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC)

- 1_____ ☐
- 2_____ ☐
- 3_____ ☐
- 4_____ ☐
- 5_____√_____ ☐

5.6. The United States-Adriatic Charter A-5

- 1_____ ☐
- 2_____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☒

6. Your bilateral military cooperation is most developed with:

(please rate your response on a scale 1-5; 1 being the lowest and 5 being the highest level of cooperation)

a) immediate neighbours _____ ☒

b) South East Europe countries _____ ☒

c) Countries of the European continent _____ ☒

d) Great Powers (USA, China, Russian Federation) _____ ☒

7. Does membership in regional/global security organizations contribute to strengthening of bilateral defence relations?

a) Yes _____ ☒

b) No _____ ☐

c) To a certain extent _____ ☐

8. Do you participate in any of the *Smart Defence* projects?

a) Yes _____ ☒

b) No _____ ☐

If yes, please state the project:

Albania participates in five Smart Defence Tier-1 projects.

9. Do you participate in any of the *Pooling & Sharing* projects?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☐

If yes, please state the project:

10. Is your country a member of The European Defence Agency (EDA)?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☐

11. How many exercises do you annually participate in?

a) 1-2 _____ ☐

b) 2-4 _____ ☐

c) 4-6 _____ ☐

d) 6-10 _____ ☐

e) more than 10 _____ ☒

12. What types of exercises are the most common?

a) under the auspices of NATO _____ ☒

b) under the auspices of EU Battle Groups _____ ☐

c) regional exercises _____ ☒

d) under the auspices of the USA or Russian Federation _____ ☐

e) other categories _____ ☐

13. Do you participate in multinational operations and under whose mandate?

(tick the box if you participate in the multinational operations of the said organizations, and rate your response on a scale 1-4; 1 being the lowest and 4 the highest level of engagement)

a) UN _____ √ _____ ☐

b) NATO _____ √ _____ ☐

c) EU _____ √ _____ ☐

d) other _____ ☐

14. Do you participate in EU Battle Groups?

a) Yes _____ √ _____ ☐

b)

No _____ ☐

c) The commencement of engagement is being planned _____ ☐

15. From the point of view of different geopolitical, security and media constructions, which of the given regions does your country belong to?

a) South East Europe _____ ☐

b) The Balkans _____ ☐

c) Western Balkans _____ √ _____ ☐

УПИТНИК

Генералштаб ОС/Министарство одбране _____ Crna Gora _____

1. Која стратегијско-доктринарна документа је ваша држава донела на националном нивоу?

- а) Стратегија националне безбедности _____ ☒
- б) Стратегија одбране _____ ☒
- ц) Доктрина војске/оружаних снага _____ ☐
- д) Стратегијски преглед одбране _____ ☒
- е) Дугорочни план развоја _____ ☒
- ф) Бела књига одбране _____ ☐

2. Када су нека од ових стратегијско-доктринарних докумената ажурирана последњи пут?

- а) пре 1 годину _____ ☒
- б) пре 3 године _____ ☐
- ц) пре пет година _____ ☐
- а) доста раније _____ ☐
- б) нису до сада ажурирана _____ ☐

3. Којих глобалних међународних организација је ваша држава чланица?

- а) УН _____ ☒
- б) ЕУ _____ ☐
- ц) НАТО _____ ☐
- д) ОЕБС _____ ☒

4. Којих регионалних безбедносних иницијатива је ваша држава чланица?

(попуните квадратић уколико сте чланица наведене иницијативе)

4.1. сарадња у области одбране:

- а) Процес сарадње министара одбране SEDM _____ ☒
- б) Конференција начелника генералштабова балканских земаља Б-9 _____ ☒
- ц) Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC _____ ☒
- д) Форум за помоћ земљама ЈИ Европе _____ ☒
- е) Центар за контролу малог и лаког наоружања _____ ☐
- ф) Америчко-јадранска повеља А-5 _____ ☒

4.2. Полицијска и правосудна сарадња

- а) Регионална антикорупцијска иницијатива _____ ☐
- б) Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице _____ ☐
- ц) Асоцијација шефова полиције ЈИ Европе _____ ☐
- д) Полицијски форум _____ ☐
- е) Конвенција о полицијској сарадњи у ЈИ Европи _____ ☐
- ф) Мрежа жена полицијских службеника _____ ☐
- г) Регионални центар за борбу против прекограничног криминала SECI _____ ☐

4.3. сарадња тужилаца у ЈИ Европи

а) Саветодавна група јавних тужилаца у ЈИ Европи _____ ☐

б) Мрежа јавних тужилаца Западног Балкана _____ ☐

4.4. Сарадња у ванредним ситуацијама

а) Иницијатива за превенцију и спремност за деловање у случају

катастрофа _____ ☐

5. Оцените бенефите, конкретне доприносе јачању националног одбрамбеног система и регионалне безбедносне структуре, као продукт учешћа у регионалним безбедносним иницијативама сарадње у области одбране:

(оцена 1 је најнижи ниво резултата, а оцена 5 највиши ниво доприноса/бенефита)

5.1. Процес сарадње министара одбране SEDM

1 _____ ☒

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.2. Конференција начелника генералштабова балканских земаља Б-9

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☒

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.3. Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☒

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.4. Форум за помоћ земљама ЈИ Европе

1 _____ ☒

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.5. Центар за контролу малог и лаког наоружања

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.6. Америчко-јадранска повеља А-5

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☒

6. Ваша билатерална војна сарадња је најразвијенија са:

(одговор рангирајте оценама од 1 до 5 с тима да оцена 1 значи најнижи ниво сарадње а оцена 5 највиши ниво сарадње)

- а) непосредним суседима _____ 4
б) земљама ЈИ Европе _____ 4
д) земљама европског континента _____ 5
ц) великим силама (САД, Кина, РФ) _____ 5

7. Да ли чланство у регионаним/глобалним безбедносним организацијама доприноси јачању билатералних одбрамбених односа?

- а) Да _____ ☒
б) Не _____ ☐
ц) У одређеној мери _____ ☐

8. Да ли учествујете у неком од пројеката Smart Defence?

- а) Да _____ ☒
б) Не _____ ☐

Уколико је одговор позитиван, наведите о ком пројекту је реч:

_____ BRAAD _____

9. Да ли учествујете у неком од пројеката Pooling&Sharing?

- а) Да _____ ☐
б) Не _____ ☒

Уколико је одговор позитиван, наведите о ком пројекту је реч:

10. Да ли је ваша држава чланица Европске одбрамбене агенције?

а) Да _____ ☐

б) Не _____ ☒

11. У колико међународних вежби, на годишњем нивоу, учествујете?

а) 1-2 _____ ☐

б) 2-4 _____ ☐

ц) 4-6 _____ ☐

д) 6-10 _____ ☐

е) више од 10 _____ ☒

12. Које врсте вежби су најзаступљеније?

а) под окриљем НАТО _____ ☐

б) под окриљем Борбених група ЕУ _____ ☐

ц) регионалне вежбе _____ ☒

д) под окриљем САД или РФ _____ ☐

е) друге категорије _____ ☐

13. Да ли учествујете у мултинационалним операцијама и под чијим мандатом?

(попуните квадратић уколико учествујете у МнОп наведених организација, а одговор рангирајте оценама од 1 до 4 с тима да оцена 1 значи најнижи ниво ангажовања у тој организацији, а оцена 5 највиши ниво ангажовања)

а) УН _____ ☒

б) НАТО _____ ☒

ц) ЕУ _____ ☒

д) друго _____ ☐

14. Да ли учествујете у борбеним групама ЕУ?

а) Да _____ ☐

б) Не _____ ☐

ц) Планира се отпочињање ангажовања _____ ☒

15. 15. Са аспекта различитих геополитичких, безбедносних или медијских конструкција ком од наведених региона припада ваша држава?

а) ЈИ Европа _____ ☒

б) Балкан _____ ☐

ц) Западни Балкан _____ ☐

УПИТНИК

Генералштаб ОС/Министарство одбране Република Македонија

1. Која стратегијско-доктринарна документа је ваша држава донела на националном нивоу?

- а) Стратегија националне безбедности _____ ☐
- б) Стратегија одбране _____ ☐
- ц) Доктрина војске/оружаних снага _____ ☐
- д) Стратегијски преглед одбране _____ ☒
- е) Дугорочни план развоја _____ ☒
- ф) Бела књига одбране _____ ☒

2. Када су нека од ових стратегијско-доктринарних докумената ажурирана последњи пут?

- а) пре 1 годину _____ ☒
- б) пре 3 године _____ ☒
- ц) пре пет година _____ ☐
- а) доста раније _____ ☒
- б) нису до сада ажурирана _____ ☐

3. Којих глобалних међународних организација је ваша држава чланица?

- а) УН _____ ☒
- б) ЕУ _____ ☐
- ц) НАТО _____ ☐
- д) ОЕБС _____ ☒

4. Којих регионалних безбедносних иницијатива је ваша држава чланица?

(попуните квадратић уколико сте чланица наведене иницијативе)

4.1. сарадња у области одбране:

- а) Процес сарадње министара одбране SEDM_____ ☒
- б) Конференција начелника генералштабова балканских земаља Б-9_____ ☒
- ц) Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC_____ ☒
- д) Форум за помоћ земљама ЈИ Европе_____ ☒
- е) Центар за контролу малог и лаког наоружања_____ ☒
- ф) Америчко-јадранска повеља А-5_____ ☒

4.2. Полицијска и правосудна сарадња

- а) Регионална антикорупцијска иницијатива_____ ☐
- б) Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице_____ ☐
- ц) Асоцијација шефова полиције ЈИ Европе_____ ☐
- д) Полицијски форум_____ ☐
- е) Конвенција о полицијској сарадњи у ЈИ Европи_____ ☐
- ф) Мрежа жена полицијских службеника_____ ☐
- г) Регионални центар за борбу против прекограничног криминала SECI_____ ☐

4.3. сарадња тужилаца у ЈИ Европи

- а) Саветодавна група јавних тужилаца у ЈИ Европи_____ ☐
- б) Мрежа јавних тужилаца Западног Балкана_____ ☐

4.4. Сарадња у ванредним ситуацијама

- а) Иницијатива за превенцију и спремност за деловање у случају катастрофа ☐

5. Оцените бенефите, конкретне доприносе јачању националног одбрамбеног система и регионалне безбедносне структуре, као продукт учешћа у регионалним безбедносним иницијативама сарадње у области одбране:

(оцена 1 је најнижи ниво резултата, а оцена 5 највиши ниво доприноса/бенефита)

5.1. Процес сарадње министара одбране SEDM

1_____	☐
2_____	☒
3_____	☐
4_____	☐
5_____	☐

5.2. Конференција начелника генералштабова балканских земаља Б-9

1_____	☐
2_____	☐
3_____	☐
4_____	☒
5_____	☐

5.3. Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC

1_____	☐
2_____	☐
3_____	☒
4_____	☐
5_____	☐

5.4. Форум за помоћ земљама ЈИ Европе

1_____	☐
2_____	☐
3_____	☒
4_____	☐
5_____	☐

5.5. Центар за контролу малог и лаког наоружања

- 1 _____ ☐
- 2 _____ ☐
- 3 _____ ☐
- 4 _____ ☒
- 5 _____ ☐

5.6. Америчко-јадранска повеља А-5

- 1 _____ ☐
- 2 _____ ☐
- 3 _____ ☐
- 4 _____ ☐
- 5 _____ ☒

6. Ваша билатерална војна сарадња је најразвијенија са:

(одговор рангирајте оценама од 1 до 5 с тима да оцена 1 значи најнижи ниво сарадње а оцена 5 највиши ниво сарадње)

- а) непосредним суседима _____ 4 ☒
- б) земљама ЈИ Европе _____ 4 ☒
- д) земљама европског континента _____ 3 ☒
- ц) великим силама (САД, Кина, РФ) _____ 5 ☒

7. Да ли чланство у регионаним/глобалним безбедносним организацијама доприноси јачању билатералних одбрамбених односа?

- а) Да _____ ☒
- б) Не _____ ☐
- ц) У одређеној мери _____ ☐

8. Да ли учествујете у неком од пројеката Smart Defence?

а) Да _____ ☒

б) Не _____ ☐

Уколико је одговор позитиван, наведите о ком пројекту је реч:

BRAAD – Balkan regional approach to air defense

9. Да ли учествујете у неком од пројеката Pooling&Sharing?

а) Да _____ ☒

б) Не _____ ☐

Уколико је одговор позитиван, наведите о ком пројекту је реч:

10. Да ли је ваша држава чланица Европске одбрамбене агенције?

а) Да _____ ☐

б) Не _____ ☒

11. У колико међународних вежби, на годишњем нивоу, учествујете?

а) 1-2 _____ ☐

б) 2-4 _____ ☐

ц) 4-6 _____ ☐

д) 6-10 _____ ☐

е) више од 10 _____ ☒

12. Које врсте вежби су најзаступљеније?

а) под окриљем НАТО _____ ☐

б) под окриљем Борбених група ЕУ _____ ☐

ц) регионалне вежбе _____ ☐

- д) под окриљем САД или РФ _____ ☐
- е) друге категорије _____ ☒

13. Да ли учествујете у мултинационалним операцијама и под чијим мандатом?

(попуните квадратић уколико учествујете у МнОп наведених организација, а одговор рангирајте оценама од 1 до 4 с тима да оцена 1 значи најнижи ниво ангажовања у тој организацији, а оцена 5 највиши ниво ангажовања)

- а) УН _____ 1 _____ ☒
- б) НАТО _____ 5 _____ ☒
- ц) ЕУ _____ 3 _____ ☒
- д) друго _____ ☐

14. Да ли учествујете у борбеним групама ЕУ?

- а) Да _____ ☒
- б) Не _____ ☐
- ц) Планира се отпочињање ангажовања _____ ☐

15. Са аспекта различитих геополитичких, безбедносних или медијских конструкција ком од наведених региона припада ваша држава?

- а) ЈИ Европа _____ ☐
- б) Балкан _____ ☐
- ц) Западни Балкан _____ ☒

QUESTIONNAIRE

General Staff/ Ministry of Defence Bosnia and Herzegovina

1. Which strategic-doctrinal documents has your country passed at the national level?

- a) National Security Strategy _____ ☐
- b) Defence Strategy _____ ☒
- c) Armed Forces Doctrine _____ ☒
- d) Strategic Defence Review _____ ☒
- e) Long-term Development Plan _____ ☒
- f) White Paper on Defence _____ ☒

2. When was the last time some of these strategic-doctrinal documents were updated?

- a) a year ago _____ ☒
- b) three years ago _____ ☐
- c) five years ago _____ ☐
- d) much earlier _____ ☐
- e) have not been updated so far _____ ☐

3. Which global international organizations is your country a part of ?

- a) United Nations (UN) _____ ☒
- b) European Union (EU) _____ ☐
- b) North Atlantic Treaty Organization (NATO) _____ ☐
- d) Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) _____ ☒

4. Which regional security initiatives is your country a part of ?

(tick the box if you are a member of the said initiative)

4.1. Defence Cooperation:

- a) South-East Europe Defence Ministerial (SEDM) _____ ☒
- b) Balkan Countries Chiefs of Defence Conference B-9 _____ ☒
- c) Centre for Security Cooperation RACVIAC _____ ☒
- d) South East Europe Clearing house (SEEC) ? _____ ☒
- e) The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC) _____ ☒
- f) The United States-Adriatic Charter A-5 _____ ☒

4.2. Police and juridical cooperation

- a) Regional Anti-Corruption Initiative (RAI) _____ ☒
- b) Migration, Asylum, and Refugees Regional Initiative (MARRIP) _____ ☒
- c) South East Europe Police Chiefs 'Association (SEPCA) _____ ☒
- d) Police Forum _____ ☒

- e) Secretariat of South East Europe Police Cooperation Convention _____ ☒
- f) Women Police Officer network (WPON) _____ ☒
- g) Regional Centre for Combating Trans-border Crime (SECIP) _____ ☒

4.3. South East European Prosecutors Cooperation

- a) South East European Prosecutors Advisory Group (SEEPAG) _____ ☒
- b) Western Balkans Prosecutor Network (PROSECO) _____ ☒

Cooperation in Emergency Situations

- a) Disaster Preparedness and Prevention Initiative South East Europe (DPPI SEE)
_____ ☒

5. On a scale 1-5 (1 being the lowest and 5 being the highest) please rate the benefits, concrete contributions to strengthening of a national defence system and a regional security structure, as a result of participation in regional defence cooperation security initiatives:

3.1. South-East Europe Defence Ministerial SEDM

- 1 EXERCISES ☐
- 2 MUTUAL UNDERSTANDING ☐
- 3 TRUST ☐
- 4 _____ ☐
- 5 _____ ☐

3.2. Balkan Countries Chiefs of Defence Conference B-9

- 1 TRUST ☐
- 2 EXCHANGE OF EXPERIENCES ☐

MUTUAL
3 UNDERSTANDING ☐

4 COURSES ☐

5 EXERCISES ☐

3.3. Centre for Security Cooperation RACVIAC

MUTUAL
1 UNDERSTANDING ☐

2 TRUST ☐

3 COURSES ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

3.4. South East Europe Clearinghouse (SEEC)

MUTUAL
1 UNDERSTANDING ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

3.5. The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of
Small Arms and Light Weapons (SEESAC)

MUTUAL
1 UNDERSTANDING ☐

2 TRUST ☐

3 SECURITY ☐

4 STANDARDIZATION ☐

5 EQUALIZATION ☐

3.6. The United States-Adriatic Charter A-5

1 TRAINING ☐

2 TRUST ☐

JOINT PARTICIPATION
3 IN MISSION ☐

4 INTEROPERABILITY ☐

5 EXERCISES ☐

6. Your bilateral military cooperation is most developed with:

(please rate your response on a scale 1-5; 1 being the lowest and 5 being the highest level of cooperation)

a) immediate neighbours ☐ 5

b) South East Europe countries ☐ 3

c) Countries of the European continent ☐ 2

d) Great Powers (USA, China, Russian Federation) ☐ 4

7. Does membership in regional/global security organizations contribute to strengthening of bilateral defence relations?

a) Yes ☒

b) No ☐

c) To a certain extent ☐

8. Do you participate in any of the *Smart Defence* projects?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☒

If yes, please state the project:

9. Do you participate in any of the *Pooling & Sharing* projects?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☒

If yes, please state the project:

10. Is your country a member of The European Defence Agency (EDA)?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☒

11. How many exercises do you annually participate in?

a) 1-2 _____ ☐

b) 2-4 _____ ☐

c) 4-6 _____ ☐

d) 6-10 _____ ☐

e) more than 10 _____ ☒

12. What types of exercises are the most common?

a) under the auspices of NATO _____ ☒

b) under the auspices of EU Battle Groups _____ ☐

c) regional exercises _____ ☒

d) under the auspices of the USA or Russian Federation _____ ☒

e) other categories _____ ☐

13. Do you participate in multinational operations and under whose mandate?

(tick the box if you participate in the multinational operations of the said organizations, and rate your response on a scale 1-4; 1 being the lowest and 4 the highest level of engagement)

a) UN _____

b) NATO _____

c) EU _____

d) other _____

14. Do you participate in EU Battle Groups?

a) Yes _____ ☐

b) No _____ ☒

c) The commencement of engagement is being planned _____ ☒

15. From the point of view of different geopolitical, security and media constructions, which of the given regions does your country belong to?

a) South East Europe _____ ☐

b) The Balkans _____ ☒

c) Western Balkans _____ ☐

УПИТНИК

Генералштаб ОС/Министарство одбране_Републике Србије_____

1. Која стратегијско-доктринарна документа је ваша држава донела на националном нивоу?

- а) Стратегија националне безбедности_____√_____ ☐
- б) Стратегија одбране_____√_____ ☐
- ц) Војна доктрина/оружаних снага_____√_____ ☐
- д) Стратегијски преглед одбране_____√_____ ☐
- е) Дугорочни план развоја_____√_____ ☐
- ф) Бела књига одбране_____√_____ ☐

2. Када су нека од ових стратегијско-доктринарних докумената ажурирана последњи пут?

- а) пре једну годину_____ ☐
- б) пре 3 године_____ ☐
- ц) пре пет година_____ ☐
- д) доста раније_____ ☐
- е) нису до сада ажурирана_____√_____ ☐

3. Којих глобалних међународних организација је ваша држава чланица?

- а) УН _____ √ _____ ☐
- б) ЕУ _____ ☐
- ц) НАТО _____ ☐
- д) ОЕБС _____ √ _____ ☐

4. Којих регионалних безбедносних иницијатива је ваша држава чланица?

(попуните квадратић уколико сте чланица наведене иницијативе)

4.1. сарадња у области одбране:

- а) Процес сарадње министара одбране SEDM _____ √ _____ ☐
- б) Конференција начелника генералштабова балканских земаља Б-9_√_ ☐
- ц) Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC _____ √ _____ ☐
- д) Форум за помоћ земљама ЈИ Европе _____ √ _____ ☐
- е) Центар за контролу малог и лаког наоружања _____ √ _____ ☐
- ф) Америчко-јадранска повеља А-5 _____ ☐

4.2. Полицијска и правосудна сарадња

- а) Регионална антикорупцијска иницијатива _____ ☐
- б) Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице _____ ☐
- ц) Асоцијација шефова полиције ЈИ Европе _____ ☐
- д) Полицијски форум _____ ☐
- е) Конвенција о полицијској сарадњи у ЈИ Европи _____ ☐
- ф) Мрежа жена полицијских службеника _____ ☐
- г) Регионални центар за борбу против прекограничног криминала SECI ☐

4.3. сарадња тужилаца у ЈИ Европи

а) Саветодавна група јавних тужилаца у ЈИ Европи _____ ☐

б) Мрежа јавних тужилаца Западног Балкана _____ ☐

4.4. Сарадња у ванредним ситуацијама

а) Иницијатива за превенцију и спремност за деловање у случају катастрофа
_____ ☐

5. Оцените бенефите, конкретне доприносе јачању националног одбрамбеног система и регионалне безбедносне структуре, као продукт учешћа у регионалним безбедносним иницијативама сарадње у области одбране:

(оцена 1 је најнижи ниво резултата, а оцена 5 највиши ниво доприноса/бенефита)

5.1. Процес сарадње министара одбране SEDM

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ √ _____ ☐

5 _____ ☐

5.2. Конференција начелника генералштабова балканских земаља Б-9

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ √ _____ ☐

5.3. Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC

1 _____ ☐

2 _____ ☒

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.4. Форум за помоћ земљама ЈИ Европе

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☒

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.5. Центар за контролу малог и лаког наоружања

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☒

4 _____ ☐

5 _____ ☐

5.6. Америчко-јадранска повеља А-5

1 _____ ☐

2 _____ ☐

3 _____ ☐

4 _____ ☐

5 _____ ☐

6. Ваша билатерална војна сарадња је најразвијенија са:

(одговор рангирајте оценама од 1 до 5 с тима да оцена 1 значи најнижи ниво сарадње а оцена 5 највиши ниво сарадње)

а) непосредним суседима _____ 3 _____ ☐

б) земљама ЈИ Европе _____ 4 _____ ☐

ц) земљама европског континента _____ 3 _____ ☐

д) великим силама (САД, Кина, РФ) _____ 5 _____ ☐

7. Да ли чланство у регионалним/глобалним безбедносним организацијама доприноси јачању билатералних одбрамбених односа?

а) Да _____ √ _____ ☐

б) Не _____ ☐

ц) У одређеној мери _____ ☐

8. Да ли учествујете у неком од пројеката Smart Defence?

а) Да _____ √ _____ ☐

б) Не _____ ☐

Уколико је одговор позитиван, наведите о ком пројекту је реч:

_____ три пројекта _____

9. Да ли учествујете у неком од пројеката Pooling&Sharing?

а) Да _____ ☐

б) Не _____ √ _____ ☐

Уколико је одговор позитиван, наведите о ком пројекту је реч:

10. Да ли је ваша држава чланица Европске одбрамбене агенције?

а) Да _____√_____ ☐

б) Не _____ ☐

11. У колико међународних вежби, на годишњем нивоу, учествујете?

а) 1-2 _____ ☐

б) 2-4 _____ ☐

ц) 4-6 _____ ☐

д) 6-10 _____ ☐

е) више од 10 _____√_____ ☐

12. Које врсте вежби су најзаступљеније?

а) под окриљем НАТО _____ ☐

б) под окриљем Борбених група ЕУ _____ ☐

ц) регионалне вежбе _____ ☐

д) под окриљем САД или РФ _____√_____ ☐

е) друге категорије _____ ☐

13. Да ли учествујете у мултинационалним операцијама и под чијим мандатом?

(попуните квадратић уколико учествујете у МнОп наведених организација, а одговор рангирајте оценама од 1 до 4 с тима да оцена 1 значи најнижи ниво ангажовања у тој организацији, а оцена 5 највиши ниво ангажовања)

а) УН _____√_____ ☐

б) НАТО _____ ☐

ц) ЕУ _____√_____ ☐

д) друго _____ ☐

14. Да ли учествујете у борбеним групама ЕУ?

а) Да _____√_____ ☐

б) Не _____ ☐

ц) Планира се отпочињање ангажовања _____ ☐

15. Са аспекта различитих геополитичких, безбедносних или медијских конструкција ком од наведених региона припада ваша држава?

а) ЈИ Европа _____ ☐

б) Балкан _____ ☐

ц) Западни Балкан _____√_____ ☐